ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Α.Β.Σ.Θ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Ι

ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ

ΜΕΡΟΣ Ι

Η ΟΡΙΑΚΗ ΘΕΩΡΙΑ
ΚΑΙ ΑΙ ΒΑΣΙΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1969

ΣΤΗΝ ΕΛΕΝΗ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

ΒΑΣΙΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

ΜΕΡΟΣ Ι

Η ΟΡΙΑΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΒΑΣΙΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ Ι

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ

ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ Ι

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Η ΖΗΤΗΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ ΙΙ

ΤΕΧΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Η ΔΑΠΑΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ II

Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II

ΑΙ ΑΜΟΙΒΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Σελίς

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Μικροοικονομικὴ Ἀνάλυσις ἀσχολεῖται μὲ τὴν δραστηριότητα τῶν δύο κατ' ἐξοχὴν μικροοικονομικῶν μονάδων, ἤτοι τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ μελέτη τῆς δραστηριότητος τῶν δύο αὐτῶν μικροοικονομικῶν μονάδων καταλήγει φυσιολογικῶς εἰς τὴν ἀνάλυσιν ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων τῆς ζητήσεως καὶ προσφορᾶς εἴτε εἰς τὸ πλαίσιον στατικῆς καὶ δυναμικῆς ἰσορροπίας, εἴτε εἰς τὸ πλαίσιον ἀνισορροπίας.

Οὕτως, ἡ παροῦσα ἀνάλυσις θὰ πρέπῃ νὰ περιλάβῃ κατ' ἀρχὴν τὰς βασικὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας, ἤτοι τὴν παραγωγήν, τὴν κατανομήν, τὴν κατανάλωσιν καὶ τὴν ἀνταλλαγήν, τὰς μεταξὺ τούτων συναρτήσεις καὶ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπορρέουν ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξηγοῦν τὴν συμπεριφορὰν καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῶν δύο βασικῶν μικροοικονομικῶν μονάδων.

Ἐν συνεχείᾳ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν δραστηριότητα τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς αὕτη ἐμφανίζεται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ἤτοι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιλογήν, μεταξὺ πολλῶν ἐναλλακτικῶν λύσεων, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται ἐκ μέρους τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Ἡ γενίκευσις τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ, ὡς καὶ ἡ ὕπαρξις γενικοῦ οἰκονομικοῦ προγράμματος εἰς τὰς συγχρόνους καπιταλιστικὰς οἰκονομίας, ἁπλῶς καθορίζει τὰ γενικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ἐξακολουθεῖ νὰ δρᾷ ἐλευθέρως.

Τέλος, ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης θὰ ἀποτελέσῃ ὁ συγκερασμὸς τῶν δραστηριοτήτων τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὸ πλαίσιον τῶν διαφόρων μορφῶν ἀγορᾶς καὶ ὁ τρόπος σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν εἰς ἑκάστην τούτων.

Τὰ οἰκονομικὰ μεγέθη, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν, εἶναι πολυάριθμα καὶ ἐμφανίζουν τὸ φαινόμενον τῆς ἀλληλεξαρτήσεως. Ἡ ἐξέτασίς των διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἁπλῶς κατὰ τρόπον διαδοχικῆς ἀπαριθμήσεως, ἀλλὰ ἀντιθέτως εἶναι ἀπαραίτητον αὐτὰ νὰ ἐμφανισθοῦν ὡς τμήματα ἑνὸς ὀργανικοῦ συνόλου· τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς τεχνικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως, ἡ ὁποία βασίζεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ὁριακὴν θεωρίαν. Ἡ τελευταία συνδέει ἐπιτυχῶς τὰ προβλήματα τῆς παραγωγῆς, τῆς κατανομῆς, τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ χάρις εἰς τὰς συνεχεῖς βελτιώσεις, ἐπ' αὐτῆς, τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράσχῃ ἱκανοποιητικάς, ἐν πολλοῖς, λύσεις.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω καθίσταται ἐμφανὲς διατί ἡ κατανόησις τῶν προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ παροῦσα ἐργασία δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μόνον διὰ τῆς πλήρους καὶ μεθοδικῆς μελέτης των.

Δὲν ἦτο βεβαίως δυνατόν, ἐντὸς τῶν στενῶν σχετικῶς πλαισίων ἑνὸς βοηθήματος, τὸ ὁποῖον κυρίως ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς σπουδαστὰς τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν, νὰ ἐπιτευχθῇ πλήρης ἐξάντλησις ὅλων τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἐμπίπτουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μικροοικονομικῆς ἀναλύσεως. Ἡ ἀναπόφευκτος, ὡς ἐκ τούτου, ἐπιλογὴ ἐγένετο ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ ὑποκειμενικὴν ἀξιολόγησιν τῆς συγγραφέως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν τῇ προσπαθείᾳ της ὅπως ἀποδώσῃ τὴν δέουσαν βαρύτητα εἰς τὰ νεώτερα ἐπιτεύγματα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, χωρὶς ὅμως συγχρόνως καὶ νὰ παραλείψῃ τὰ βασικὰ διδάγματα τῶν κλασσικῶν.

Ἡ ἐπιλογὴ τῆς ὕλης καὶ ἡ ἐπὶ μέρους παρουσίασίς της, ὡς καὶ αἱ διάφοροι ἀλληλεξαρτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀποδίδεται ἰδιαιτέρα σημασία, διαφέρουν κατ' ἀνάγκην ἀπὸ ἐρευνητοῦ εἰς ἐρευνητήν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ μελέτη των πιθανὸν νὰ φέρῃ τὸν αὐτὸν τίτλον. Οὕτως ἄλλωστε ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὸ ὁποῖον οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ οἰκονομικὰ ἀναγιγνώσκουν περισσότερα τοῦ ἑνὸς συγγράμματα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ αὐτὸ ἐπιστημονικὸν θέμα.

Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης δὲν εἶναι ἡ παροχὴ γενικῶν οἰκονομικῶν γνώσεων εἰς τοὺς σπουδαστάς, ἀλλ' ἡ ὑπ' αὐτῶν κατανόησις ὡρισμένων, ἐνίοτε πολυπλόκων, μηχανισμῶν τῆς μικροοικονομίας, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν τῇ βοηθείᾳ ποικίλων ἀλληλεξαρτήσεων μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων.

Τὸ γεγονὸς ὅτι παραλείπεται ἐνταῦθα ἡ ἐξέτασις οἰκονομικῶν τινων φαινομένων δὲν θὰ ἔπρεπε κατ' ἀρχὴν νὰ παρεμποδίσῃ τὴν κατανόησίν των, ἐκ μέρους τῶν σπουδαστῶν, ἐὰν ταῦτα ἐτίθεντο ἐνώπιόν των. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καλεῖται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ παράσχῃ λύσεις εἰς προβλήματα, ἐν πολλοῖς, νέα. Ὁ οἰκονομολόγος μὲ τὰς θεωρητικὰς γνώσεις τὰς ὁποίας ἀπεκόμισεν ἐκ τῶν σπουδῶν του καὶ ἐκ τῆς προσωπικῆς του μελέτης, μὲ τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν καὶ προσπάθειαν ἐξηγήσεως τῶν καθ' ἑκάστην ἀναφυομένων πραγματικῶν γεγονότων καὶ μὲ μίαν ἔμφυτον ἱκανότητα συνδυασμοῦ καὶ ἐπιλογῆς, ὀφείλει νὰ εἶναι εἰς θέσιν πρῶτον μὲν νὰ κατανοῇ τὰ διάφορα οἰκονομικὰ προβλήματα, δεύτερον νὰ τὰ ἐξηγῇ, καὶ τρίτον νὰ δίδῃ ἱκανοποιητικὰς λύσεις πρὸς ρύθμισίν των.

Ἡ μέθοδος ἐξετάσεως τῶν μικροοικονομικῶν προβλημάτων, ἡ ὁποία ἠκολουθήθη εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, ἀποσκοπεῖ ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρω ἱκανοτήτων τῶν σπουδαστῶν, ἤτοι εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν οἰκονομικῶν των γνώσεων, εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνδιαφέροντος παρακολουθήσεως τῶν πραγματικῶν οἰκονομικῶν γεγονότων καὶ δυνατότητος κατανοήσεως τούτων,

ὡς καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἱκανότητος συνδυασμοῦ καὶ ὀρθῆς ἑκάστοτε ἐπιλογῆς τῶν ἀξιολόγων προβλημάτων καὶ τῶν προτεινομένων λύσεων. Διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὡς ἄλλωστε καὶ οἱασδήποτε ἐπιστήμης, ἡ συσσώρευσις γνώσεων ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητοῦ οὐδέποτε εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἔλλειψιν συνθετικῆς ἱκανότητος τούτου.

Ἡ μικροοικονομικὴ ἀνάλυσις καλεῖται νὰ μετρήσῃ ποσοτικὰς σχέσεις καὶ μεταβολὰς τῶν μικροοικονομικῶν φαινομένων. Συνεπῶς δὲν ἐμπίπτει κατ' ἀρχὴν ἐντὸς τῶν ἁρμοδιοτήτων της πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ μετρηθῇ ποσοτικῶς. Ἡ διαπίστωσις αὕτη θὰ ἦτο ἐνδεχομένως δυνατὸν νὰ μειώσῃ τὸ ἐνδιαφέρον, διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, ἐκείνων οἱ ὁποῖοι πιστεύουν, καὶ ἐν πολλοῖς ὀρθῶς, ὅτι ὅλα ὅσα πραγματικῶς ἀξίζουν εἰς τὴν ζωὴν δὲν ὑπόκεινται εἰς ποσοτικὴν μέτρησιν.

Ἐν τούτοις, εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματος θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν δύο τινά: πρῶτον μέν, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις, μὲ τὴν ἐξειλιγμένην σύγχρονον τεχνικὴν ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, τὴν ὁποίαν διαθέτει, ἀπαιτεῖ διανοητικὴν ἐργασίαν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, ἡ ὁποία ἅπτεται πολλῶν ἄλλων ἐπιστημῶν· αὗται δὲν ἐπιδίδονται εἰς τὴν μέτρησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων· πρόκειται κυρίως διὰ τὴν ἱστορίαν, τὴν κοινωνιολογίαν, τὴν ψυχολογίαν, τὴν ἀνθρωπολογίαν, τὴν γεωγραφίαν καὶ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν· δεύτερον δέ, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις, διὰ τῆς μετρήσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἀποβλέπει, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν παραγόντων καὶ τῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν ἀτόμων. Ἡ ἐπίτευξις ὅμως τοῦ ἀπωτέρου τούτου σκοποῦ ἐξασφαλίζει ὁλονὲν μεγαλυτέραν δυνατότητα ἐπιλογῆς, ἐκ μέρους τῶν ἀτόμων καὶ ἀποκτήσεως πραγματικῆς ἐλευθερίας. Πράγματι, ὅσον πλουσιώτερα καθίστανται τὰ ἄτομα, τόσον περισσότερον ἐλεύθερον χρόνον δύνανται νὰ διαθέσουν δι' ἀνάπαυσιν, μελέτην ἢ ψυχαγωγίαν.

Ἡ ἀνάλυσις καὶ ἐξέλιξις τῶν ἐνταῦθα ἐξεταζομένων οἰκονομικῶν φαινομένων συνεδέθη μὲ τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Οὕτω κατέστη δυνατὸν νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὕπαρξις βασικῶν διαφορῶν εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς διαφόρους ἀλληλεξαρτήσεις τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἀναλόγως τοῦ σταδίου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἑκάστοτε ταῦτα ἐξετάζονται. Ἐξ ἄλλου ἡ ὅλη ἔρευνα ἀποκτᾶ, τοιουτοτρόπως, χαρακτῆρα δυναμικόν, ἐφ' ὅσον τὰ διάφορα προβλήματα ἐξετάζονται ἐν τῇ ἐξελίξει των, βάσει τῆς ὑποθέσεως συνεχοῦς οἰκονομικῆς προόδου. Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τούτου ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ μεταβολαὶ τῆς ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς, ὡς καὶ αἱ ἐπιπτώσεις τούτων ἐπὶ πολυαρίθμων οἰκονομικῶν μεγεθῶν ἢ σχέσεων, ὡς τοῦ κόστους παραγωγῆς, τῶν ἀμοιβῶν, τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, τῶν λόγων κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν ἢ κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν κ.ο.κ.

Ἡ κρατικὴ παρέμβασις ὡς καὶ ὁ φιλελεύθερος οἰκονομικὸς προγραμματι-

σμὸς ἐνεσωματώθησαν εἰς τὴν μελέτην τῆς δραστηριότητος τῶν δύο βασικῶν μικροοικονομικῶν μονάδων. Ἐνταῦθα, ἡ σχετικὴ ἔρευνα βασίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ναὶ μὲν ὁ κρατικὸς παρεμβατισμὸς μεταβάλλει πολλάκις τὴν συμπεριφορὰν τῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν, ἀλλὰ δὲν θίγει κατὰ γενικὸν κανόνα τὴν λειτουργίαν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν μηχανισμῶν.

Τέλος, ἡ διάκρισις μεταξὺ Μικροοικονομικῆς καὶ Μακροοικονομικῆς Ἀναλύσεως, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελέση τὸ ἀντικείμενον τοῦ δευτέρου Τόμου τῆς παρούσης ἐρεύνης, θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργήση διαμφισβητήσεις καὶ ἐρωτηματικὰ ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν σκοπιμότητα αὐτῆς.

Συμφώνως πρὸς τὰς ἀπόψεις ἐνίων οἰκονομολόγων, διαπνεομένων κυρίως ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλελευθέρας σχολῆς, ἡ ἐν λόγῳ διάκρισις οὐδένα σκοπὸν ἐξυπηρετεῖ, δεδομένου ὅτι, κατ' αὐτούς, δὲν ὑφίσταται διαφορὰ μεταξὺ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι αἱ ἀπόψεις αὗται θεωροῦνται σήμερον πλέον πεπερασμέναι — καὶ τοῦτο ἄλλωστε ἀποδεικνύει ἡ εὐρυτάτης ἐκτάσεως βιβλιογραφία ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῆς Μικροοικονομίας καὶ Μακροοικονομίας — θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, τὸ ὅλον θέμα εἶναι καθαρῶς μεθοδολογικόν.

Πράγματι, εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀπόλυτος δυνατότης διακρίσεως τῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν εἰς μικροοικονομικὰ καὶ μακροοικονομικά. Ἓν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκονομικὸν μέγεθος δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ἄλλοτε μὲν ὡς μικροοικονομικόν, ἄλλοτε δὲ ὡς μακροοικονομικόν, ἀναλόγως τοῦ ἐὰν τοῦτο ἐξετάζεται ὡς τμῆμα ἑνὸς μεγαλυτέρου μεγέθους ἢ ἐὰν περιλαμβάνη ἐντὸς αὐτοῦ ἕτερα, μικρότερα οἰκονομικὰ μεγέθη. Πλὴν ὅμως τοῦ ὅτι μεθοδολογικοὶ λόγοι ἁπλοποιήσεως τῆς πολυπλόκου πραγματικότητος ἐπιβάλλουν τὴν ἀνωτέρω διάκρισιν, ἐπὶ πλέον θὰ ἔπρεπε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι πολλάκις ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου οὐδόλως συμπίπτει πρὸς τὴν ἀντίστοιχον συμπεριφορὰν τοῦ συνόλου καὶ ὅτι συνεπῶς αἱ διαφοραὶ αὗται εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μελετηθοῦν κεχωρισμένως.

Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 1969

ΜΑΡΙΑ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν θὰ ἐξετάσωμεν, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τριῶν κεφαλαίων, πρῶτον τὸ περιεχόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως, δεύτερον τὰς μεθόδους ἐρεύνης, τὰς ὁποίας κυρίως χρησιμοποιοῦμεν κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν, τρίτον τὰς βασικὰς θεωρητικὰς ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἁπλοποιοῦν τὴν ἀνάλυσιν τῆς πολυπλόκου πραγματικότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ

Ἡ ἔννοια καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως δὲν περιλαμβάνει τι τὸ νέον: οἱ κλασσικοί, οἱ νεοκλασσικοί, ὁ Marx, ὁ Keynes καὶ πλεῖστοι ὅσοι μεταγενέστεροι οἰκονομολόγοι προέβησαν εἰς οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν ἀναφερομένην εἴτε εἰς τὴν μικροοικονομίαν εἴτε εἰς τὴν μακροοικονομίαν· οὔτε πρόκειται περὶ νέας μεθόδου ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἁπλῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ «Οἰκονομικὴ Ἀνάλυσις» προσδίδει ἔμφασιν εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀλληλεξαρτήσεων μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ ἀπαιτεῖ περισσότερον συνθετικὴν ἔρευναν καὶ ὀλιγώτερον περιγραφὴν καὶ ἀπαρίθμησιν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν μεταβλητῶν. Ἀνάλυσις εἶναι τὸ σύνολον θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξηγοῦν ποικιλίαν διαρθρώσεων. Θὰ ἦτο ὅμως ἄδικον νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι οἱ οἰκονομολόγοι τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἠσχολήθησαν ἁπλῶς περιγραφικῶς μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης των. Πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀρνηθῶμεν π.χ. εἰς τοὺς Walras, Pareto, Wicksell, Aftalion, Pigou κ.ἄ. ὅτι ἐπραγματοποίησαν ἔρευναν, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον ἐμπίπτει ἀπολύτως εἰς τὰ πλαίσια τῆς «Οἰκονομικῆς Ἀναλύσεως»;

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο θὰ ἔπρεπε βεβαίως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ σύγχρονος τάσις μεταβολῆς τῆς ὀνομασίας τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν ἑδρῶν τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἀπὸ «Πολιτικὴ Οἰκονομία» εἰς «Οἰκονομικὴ Ἀνάλυσις». Κατὰ τὴν γνώμην μας ἡ τάσις αὕτη ἁπλῶς ἐκφράζει τὴν ἀνάγκην ἀποδόσεως μεγαλυτέρας σημασίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἐπιστημονικοῦ τρόπου σκέπτεσθαι τῶν σπουδαστῶν παρὰ εἰς τὴν ἀπόκτησιν πολυαρίθμων γνώσεων, ἄνευ οἱουδήποτε συνδετικοῦ κρίκου μεταξύ των.

Συνεπῶς θὰ ἦτο, νομίζομεν, σφάλμα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ διακρίνωμεν ὡρισμένα τμήματα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὡς κατάλληλα νὰ ἐρευνηθοῦν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναλύσεως καὶ νὰ ἀπορρίψωμεν ἕτερα ὡς ἀκατάλληλα. Οἱονδήποτε οἰκονομικὸν θέμα ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τῆς «Οἰκονομικῆς Ἀναλύσεως», ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐρευνᾶται κατὰ τρόπον θεωρητικόν, ἤτοι δίδεται ἰδιαιτέρα ἔμφασις εἰς τὰς ἀλληλεξαρτήσεις μεταξὺ τῶν ἐξεταζομένων μεταβλητῶν καὶ ἀκολουθεῖται ὡρισμένη τεχνικὴ ἀναλύσεως σαφῶς καθωρισμένη. Ἡ ἐπιλογὴ τῆς τελευταίας δὲν φαίνεται νὰ δημιουργῇ προβλήματα, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἐπεβλήθη γενικῶς ἡ θεωρία τῶν ὁριακῶν

ὑπολογισμῶν ἀκόμη καὶ ὅταν πρόκειται νὰ διατυπωθοῦν ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ὀρθότητός της. Ἡ γενικὴ σχεδὸν προτίμησις τῆς ὁριακῆς θεωρίας ὡς βασικῆς τεχνικῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς λόγους σκοπιμότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς λόγους ἀνάγκης. Εἰς τοὺς πρώτους ὑπάγονται κυρίως ἡ ἁπλῆ καὶ λογικὴ βάσις τῆς ὁριακῆς θεωρίας, ἡ ἐπὶ κοινῆς βάσεως ἀντιμετώπισις τῶν θεμελιωδῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, τὸ εὐρὺ θεωρητικὸν περιθώριόν της διὰ περαιτέρω ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ ὁ ἱκανοποιητικὸς βαθμὸς ἐξελίξεως καὶ προσαρμογῆς, τὸν ὁποῖον ἐπέτυχε μέχρι τοῦδε. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν (λόγοι ἀνάγκης) δύναται νὰ ἀναφερθῇ ἓν καὶ μόνον γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐπιδέχεται διττὴν ἐξήγησιν: πρόκειται διὰ τὴν ἀπουσίαν, παρὰ τὰς σχετικὰς συνεχεῖς προσπαθείας, ἑτέρας θεωρίας, ἡ ὁποία νὰ συγκεντρώνῃ ὡς τεχνικὴ ἀναλύσεως τόσα προσόντα ὅσα ἡ ὁριακὴ θεωρία. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἴτε εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὁριακὴ θεωρία εἶναι κατὰ βάσιν ὀρθή, ἤτοι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποδώσῃ ἱκανοποιητικὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος καὶ συνεπῶς εἶναι ἀναντικατάστατος, εἴτε πρόκειται ἁπλῶς περὶ τεχνικῆς, ἡ ὁποία ἐτελειοποιήθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δυσχεραίνει τὰ μέγιστα τὴν ἀντικατάστασίν της ὑπὸ ἄλλης θεωρίας.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις βασίζεται ἑκάστοτε εἰς ὡρισμένας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ ἑκάστοτε ἐπικρατοῦν οἰκονομικὸν σύστημα. Οὕτω, τίθενται αὐτομάτως εἰς αὐτὴν ὡρισμένα ὅρια, τὰ ὁποῖα αὕτη δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ ἢ νὰ ἀγνοήσῃ. Εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας, τὸ ἰσχῦον οἰκονομικὸν σύστημα ἀποτελεῖ συνδυασμὸν ἀτομιστικῆς καὶ κοινωνιστικῆς ὀργανώσεως. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν π.χ. ὅτι ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας ἐπιδιώκει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος, βραχυχρονίως ἢ μακροχρονίως. Συγχρόνως ὅμως δὲν δύναται νὰ ἀπολύσῃ ἐργαζομένους εἰμὴ μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς κειμένης νομοθεσίας καὶ ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλῃ εἰς αὐτοὺς τὸ καθ' οἱονδήποτε τρόπον ὁρισθὲν κατώτατον ἡμερομίσθιον. Ἐξ ἄλλου ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις βασίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ τόκος εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου, τὸ δὲ ὕψος του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προσφορὰν καὶ τὴν ζήτησιν ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου, ἰδίως δὲ ἀπὸ τὴν προτίμησιν ρευστότητος τῶν κατόχων οἱασδήποτε οἰκονομίας. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ σύγχρονον κράτος ἐπεμβαίνει διὰ τῆς οἰκονομικῆς, νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς του πολιτικῆς καὶ ἐπηρεάζει, εἰς μέγαν ἐνίοτε βαθμόν, τὸ ὕψος τοῦ τόκου εἴτε ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς προσπαθείας ἐπιτεύξεως δικαιοτέρας κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἴτε χάριν διευκολύνσεως τῆς διαδικασίας συσσωρεύσεως κεφαλαίου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων συνάγεται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις

ναὶ μὲν εἶναι ἐλευθέρα νὰ ἀσχολῆται μὲ οἱονδήποτε οἰκονομικὸν φαινόμενον, πλὴν ὅμως ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ τελικὴ ἐμφάνισις τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀποκλειστικῶς οἰκονομικῶν παραγόντων ἀλλὰ καὶ πλείστων ἄλλων, ὡς πολιτικῶν, δημογραφικῶν, νομοθετικῶν, κοινωνικῶν κ.ο.κ. Ἡ ἐπίδρασις τῶν μὴ οἰκονομικῶν παραγόντων ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἐκλαμβάνεται κατ' ἀνάγκην ὡς δεδομένη ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν καὶ καθορίζει σαφῶς τὰ ὅρια αὐτῆς.

Τὸ ἀντικείμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως εἶναι καθαρῶς θεωρητικόν. Ὡς τοιοῦτο δύναται νὰ περιλάβῃ τὰς διαφόρους μορφὰς οἰκονομικῶν φαινομένων, ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐντὸς ἀμιγοῦς ἀτομιστικῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐντὸς ἀμιγοῦς κοινωνιστικῆς τοιαύτης. Αἱ διάφοροι μεταβολαὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ὁσάκις ἀμιγής τις οἰκονομικὴ ὀργάνωσις ἀρχίζει νὰ δέχεται ἐντὸς αὐτῆς καὶ στοιχεῖα ἑτέρου οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐμφανίζουν ὅλως ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ἀκριβῶς διότι ἀναφέρονται εἰς τὴν πραγματικότητα τῶν συγχρόνων οἰκονομιῶν. Αὗται ἄλλοτε πλησιάζουν περισσότερον πρὸς τὴν ἀτομιστικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἄλλοτε πρὸς τὴν κοινωνιστικὴν τοιαύτην.

Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἑκάστοτε ἰσχύοντος οἰκονομικοῦ συστήματος, ἀποβλέπει εἰς τέσσαρας βασικὰς λειτουργίας, ἤτοι εἰς τὴν παραγωγήν, τὴν κατανομήν, τὴν κατανάλωσιν καὶ τὴν ἀνταλλαγήν. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων βασικῶν ἐπιδιώξεων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἡ μία εἶναι ἡ πλέον σημαντική, ἐνῶ αἱ ὑπόλοιποι τρεῖς ὑπάρχουν ἁπλῶς διὰ νὰ τὴν ἐξυπηρετοῦν. Πράγματι, ἡ τελικὴ ἐπιδίωξις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἶναι ἡ δυνατότης ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν μας, ἤτοι ἡ ἐξασφάλισις τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παραγωγή, ἡ κατανομὴ καὶ ἡ ἀνταλλαγή, συνεπῶς, περιλαμβάνονται ἐντὸς τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μόνον διότι εἶναι τεχνικῶς ἀπαραίτητοι διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς καταναλώσεως.

Τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ὡς ἄτομον καὶ ὡς μέλος μιᾶς κοινωνίας ἀντελήφθη πολὺ ἐνωρὶς ὅτι δὲν τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς καταναλώσεως, ἐὰν δὲν ὑποστῇ προηγουμένως ὡρισμένας ἐνοχλήσεις καὶ ἰδίως, ἐὰν δὲν δεχθῇ τὴν παρέλευσιν τοῦ μεταξὺ τῆς ἐπιθυμίας του διὰ κατανάλωσιν καὶ τῆς πραγματοποιήσεώς της χρόνου. Ὑπὸ τὴν ἄποψιν βεβαίως αὐτὴν ὁ χρόνος ἔπαυσε νὰ δημιουργῇ ἀνωμαλίας εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ διαδοχὴ τῶν οἰκονομικῶν λειτουργιῶν οὐδέποτε διακόπτεται. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τοῦ Ροβινσῶνος Crusoe, οὗτος ἐὰν ἐπεθύμει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς τροφῆς, ἦτο προηγουμένως ὑποχρεωμένος νὰ ἀποφασίσῃ νὰ θυσιάσῃ ὡρισμένον χρόνον διὰ κυνήγιον ἢ ψάρευμα,

ένδεχομένως δὲ καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ὡρισμένων ἀπαραιτήτων, πρὸς τοῦτο, ἐργαλείων. Τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς τοῦ προϊόντος δὲν τίθεται βεβαίως εἰς αὐτὸν καὶ τὸ ἴδιον θὰ ἠδύνατο, ἐκ πρώτης ὄψεως, νὰ ὑποστηριχθῆ καὶ διὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνταλλαγῆς. Ἐν τούτοις, τὸ τελευταῖον εἶναι λίαν ἀμφίβολον, δεδομένου ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀνταλλαγῆς περιλαμβάνει ἐντὸς αὐτῆς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιλογῆς. Πράγματι, ὁ Ροβινσὼν Crusoe προβαίνει εἰς ἓν ἰδιόρρυθμον εἶδος ἀνταλλαγῆς, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εὑρίσκεται μόνος ἐπὶ τῆς νήσου του: ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν οὗτος ὀφείλει νὰ κατανέμη τὸν χρόνον του μεταξὺ διαφόρων ἐναλλακτικῶν δυνατοτήτων καὶ νὰ ἐπιλέγη τὴν κατανάλωσιν ὡρισμένων ἀγαθῶν, συγκρίνων πρὸς τοῦτο τὴν ἀναμενομένην ἑκάστοτε ἱκανοποίησιν καὶ τὴν ἀπαιτουμένην προσπάθειαν πρὸς ἀπόκτησίν των.

Οὕτως, εἶναι δυνατὸν ὁ Ροβινσὼν Crusoe νὰ προτιμήση τὸ ψάρευμα ἑνὸς τρίτου ψαριοῦ, διὰ τὸ δεῖπνον του, ἀπὸ τὸ κυνήγιον ἑνὸς δευτέρου πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκει πιθανῶς περισσότερον κοπιαστικὸν ἢ ὀλιγώτερον εὐχάριστον. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὁ Ροβινσὼν Crusoe προέβη εἰς ἀνταλλαγὴν τοῦ πτηνοῦ μὲ τὸ ψάρι, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροτίμησεν ἐπὶ τῇ βάσει διαφόρων κριτηρίων. Ἡ ἔννοια τῆς ἀνταλλαγῆς, συνεπῶς, δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς τὰς συνήθεις περιπτώσεις τῶν ὠργανωμένων κοινωνιῶν, ὁπότε καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἐξειδικεύσεως καὶ προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν ἀγορᾶς, ἠμπορεῖ ὅμως νὰ ἐφαρμοσθῆ κατ' ἐπέκτασιν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ροβινσῶνος Crusoe, ὁ ὁποῖος ἀφιερώνει τὸν χρόνον του διὰ τὴν ἀπόκτησιν ὡρισμένων ἀγαθῶν εἰς βάρος τῆς ἀποκτήσεως ἄλλων.

Ἀλλά, καὶ εἰς τὸ πλαίσιον τῶν συγχρόνων ὠργανωμένων κοινωνιῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ βασικαὶ οἰκονομικαὶ λειτουργίαι εἶναι ἀδιάκοποι, εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μεσολαβήση χρονικόν τι διάστημα μεταξὺ τῆς ἐπιθυμίας ἀποκτήσεως ὡρισμένων ἀγαθῶν καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ἀντιστοίχου ἀνάγκης. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις δὲν ἀσχολεῖται κατ' ἀρχὴν μὲ τὰς ἐπιθυμίας διὰ κατανάλωσιν, παρὰ μόνον ὅταν αὗται συνοδεύωνται ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητον πρὸς τοῦτο ἀγοραστικὴν δύναμιν. Ἡ γέννησις ὅμως ἐπιθυμίας τινὸς διὰ κατανάλωσιν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνδιαφέρη τὴν οἰκονομικὴν ἔρευναν, ἐφ' ὅσον συνεπάγεται ἀμέσως ἐκ μέρους τοῦ ἐνδιαφερομένου ἀτόμου μεγαλυτέραν ἢ πρότερον προσφορὰν ἐργασίας, μείωσιν τῶν τρεχουσῶν δαπανῶν καταναλώσεως χάριν ἀποταμιεύσεως ἢ προσφυγὴν εἰς δανεισμὸν διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς. Εἰς τὰς δύο πρώτας περιπτώσεις, ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀτόμου διὰ κατανάλωσιν ἢ χρησιμοποίησιν ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐμπίπτει εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνήθως ὑπ' αὐτοῦ καταναλισκομένων, ἀπαιτεῖ κατ' ἀνάγκην τὴν παρέλευσιν χρονικοῦ τινος διαστήματος καὶ τὴν ὑποβολὴν εἰς θυσίας πρὸ τῆς ἀποκτήσεως ἢ δυνατότητος χρησιμοποιήσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγαθοῦ.

Ὁ τελικὸς στόχος τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἶναι βεβαίως ἡ κα-

τανάλωσις. Βραχυχρονίως, ὅσον μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καλύπτει ἡ κατανάλωσις, τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ οὕτως ἐπιτυγχανομένη εὐημερία. Μακροχρονίως ὅμως, ἡ διάθεσις ἀνεπαρκοῦς ποσοστοῦ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δι' ἐπένδυσιν ἐπιφέρει μείωσιν τοῦ ρυθμοῦ προόδου τῆς οἰκονομίας καί, εἰς περίπτωσιν ταχείας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, συνεπάγεται μείωσιν τῆς εὐημερίας.

Τὸ ὅλον πρόβλημα βεβαίως καταλήγει εἰς τὴν ἀνάγκην ἐνσυνειδήτου ἐπιλογῆς μεταξὺ παρούσης καὶ μελλοντικῆς μεγιστοποιήσεως τῆς εὐημερίας ἑνὸς λαοῦ. Ἡ ἐπιλογὴ εἶναι δυσχερεστάτη, ὄχι μόνον διότι ἅπτεται φιλοσοφικῶν δοξασιῶν καὶ ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν ἑκάστοτε κρατοῦσαν κοσμοθεωρίαν, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον καὶ διότι δημιουργεῖ θέμα ἀρίστου βαθμοῦ ἐκμεταλλεύσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόδοσις βαθμιαίως ἐξαντλεῖται. Ἡ ἀπόφασις περιωρισμένης ἐκμεταλλεύσεως τούτων εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, χάριν τῶν μελλουσῶν γενεῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ ἄνευ ἀντικειμένου, συνεπείᾳ τῆς μὴ δυναμένης νὰ προβλεφθῇ ἐξελίξεως τῆς τεχνικῆς.

Ἡ ἀδυναμία ἀφ' ἑνὸς ἱκανοποιήσεως τῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν ἄνευ προηγουμένης παραγωγῆς, κατανομῆς καὶ ἀνταλλαγῆς καὶ ἡ ἀνάγκη περιορισμοῦ, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, τῆς καταναλώσεως ἀφ' ἑτέρου ὀφείλεται εἰς τὴν ὕπαρξιν στενότητος τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων, τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Ἡ ἔννοια τῆς στενότητος τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν εἶναι σχετικὴ καὶ συνδέεται μὲ τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

Πράγματι ἀναφερόμεθα εἰς τοὺς ἑκάστοτε γνωστοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους συγκεκριμένης οἰκονομίας, ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ὁποίων δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑψηλὸν ἐπίπεδον καταναλώσεως καὶ συγχρόνως ἐπαρκῆ συσσώρευσιν κεφαλαίου, οὕτως ὥστε συνεχῶς νὰ διευρύνεται ἡ παραγωγικὴ βάσις τῆς οἰκονομίας. Συγχρόνως ὅμως ἡ ἔννοια τῆς στενότητος τῶν ὑπὸ ἐκμετάλλευσιν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, εἰς δεδομένην στιγμήν, συνδέεται κατ' ἀνάγκην καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς στενότητος τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς.

Συχνάκις διαπιστοῦται ἡ ὕπαρξις πλουτοπαραγωγικῆς τινος πηγῆς, οἱ σχετικοὶ ὑπολογισμοὶ ὡς πρὸς τὴν ἀναμενομένην ἀπόδοσίν της εἶναι ἱκανοποιητικοί, πλὴν ὅμως δὲν γίνεται ἔναρξις τῆς ἐκμεταλλεύσεώς της εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοῦτο κεφαλαίων, εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως ἐργασίας καὶ δὴ εἰδικευμένης.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν κεφαλαίων ἔχει βεβαίως σημασίαν, ἐφ' ὅσον ἐξετάζεται ἐντὸς σχετικῶς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος καὶ δεικνύει τὴν περιωρισμένην δυνατότητα ἀπορροφήσεως τῆς οἰκονομίας εἰς κεφάλαια,

ἄνευ τῆς ἐπελεύσεως ἐπικινδύνων πληθωριστικῶν φαινομένων. Ἡ σημασία τοῦ προβλήματος τούτου ἐξασθενεῖ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πολιτικῆς παραγωγικοῦ πληθωρισμοῦ. Αὕτη ὅμως πρέπει νὰ πραγματοποιηθῇ λελογισμένως. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει ὅτι ὁ ρυθμὸς ἐκμεταλλεύσεως τῶν νέων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων ὀφείλει νὰ εἶναι σχετικῶς βραδύς.

Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν καὶ δὴ εἰδικευμένων, ὑπάρχει βεβαίως πάντοτε ἡ μακροχρόνιος λύσις διὰ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ ἢ ἡ βραχυχρόνιος τῆς προσκλήσεως ἀλλοδαπῶν ἐργατικῶν χειρῶν. Ἀμφότεραι αἱ λύσεις ἐξασθενοῦν τὸ πρόβλημα τῆς στενότητος τῆς ἐργασίας, ἀλλ' οὐδέποτε τὸ ἐξαλείφουν πλήρως. Ἡ ἐξέλιξις τῆς τεχνικῆς αὐξάνει τὴν ἀπόδοσιν τῶν παλαιῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν καὶ καθιστᾶ, τὸ πρῶτον, δυνατὴν τὴν ἐκμετάλλευσιν νέων.

Εἰς τὴν § 1 τοῦ κεφαλαίου τούτου θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν παραγωγήν. Ἡ § 2 ἀναφέρεται εἰς τὰ προβλήματα τῆς κατανομῆς. Τέλος εἰς τὰς §§ 3 καὶ 4 ἐξετάζονται ἀντιστοίχως, ἡ κατανάλωσις καὶ ἡ ἀνταλλαγή.

§ 1. Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Ἡ κλασσικὴ συνάρτησις τῆς παραγωγῆς ἐξαρτᾶ τὸ συνολικὸν προϊὸν ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τῆς ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς [1]:

$$O = f\,(L, K, Q, T)$$

O = ἐθνικὸν προϊὸν
f = συνάρτησις
L = ἡ ποσότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία»
K = ἡ ἔκτασις τοῦ χρησιμοποιουμένου ἐδάφους εἰς δεδομένην στιγμὴν (ἐνταῦθα περιλαμβάνονται πάντες οἱ γνωστοὶ πλουτοπαραγωγικοὶ πόροι)
Q = τὸ ὕψος τοῦ ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου
T = τὸ ἐπίπεδον τῆς ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς.

Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης ἀποβλέπει εἰς τὴν μεγιστοποίησιν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος (O), διότι μόνον οὕτως εἶναι δυνατὴ ἡ, ἐπὶ ὑγιῶν βάσεων, αὔξησις τῆς καταναλώσεως. Βεβαίως, ἡ αὔξησις τοῦ συνολικοῦ προϊόντος μὲ σταθερὸν ρυθμὸν σπανίως καταλήγει εἰς ἀνάλογον αὔξησιν τῆς καταναλώσεως. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κατανάλωσις αὐξάνει ταχύτερον

1. Ὅρ. B. Higgins, Economic Development, Νέα Ὑόρκη 1968, σελ. 57 ἐπ.

ἀπὸ τὴν αὔξησιν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, ἐπέρχεται μείωσις τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας καὶ ἐπιβράδυνσις τοῦ ρυθμοῦ προόδου της, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος της καὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως. Ἐφ' ὅσον ἡ τάσις αὕτη ἐξακολουθήσῃ, ἡ ἐν λόγῳ οἰκονομία θὰ καταστῇ ὀπισθοδρομοῦσα. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κατανάλωσις αὐξάνει μὲ ρυθμὸν βραδύτερον τῆς αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, ἡ παραγωγικὴ βάσις τῆς οἰκονομίας συνεχῶς διευρύνεται καὶ ἐξασφαλίζεται μακροχρονίως ἡ συνέχισις τῆς προόδου της καὶ ἡ ἄνοδος τοῦ ἐπιπέδου εὐημερίας.

Ἡ σχέσις συνολικοῦ προϊόντος καὶ καταναλώσεως ἐξαρτᾶται ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τὴν ἰσχύουσαν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὸν τρόπον ἀντιμετωπίσεως τῶν τριῶν βασικῶν ἐρωτημάτων, τὰ ὁποῖα θέτει ἡ παραγωγικὴ διαδικασία, ἤτοι:

α) Τί θὰ παραχθῇ. Εἰς τὴν ἀτομιστικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τὸ πρόβλημα τοῦτο λύεται αὐτομάτως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους. Οἱ παραγωγοὶ προτιμοῦν τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἐνεργὸς ζήτησις εἶναι μεγάλη καὶ συγχρόνως ἐξασφαλίζεται ὑψηλὴ τιμὴ πωλήσεως. Βεβαίως ἡ ἔννοια τῆς ὑψηλῆς τιμῆς εἶναι σχετική. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει τοὺς ἐπιχειρηματίας, εἶναι τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς μεταξὺ δαπάνης παραγωγῆς καὶ τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος.

Συνεπῶς, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, τὸ πρόβλημα τοῦ τί θὰ παραχθῇ ἑκάστοτε προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἄνισος κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος συνεπάγεται στροφὴν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς κυρίως πρὸς τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα προτιμῶνται ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ὑψηλὰ εἰσοδήματα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ σημασία τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν πολυτελείας εἶναι οὐσιώδης. Ἀντιθέτως, σχετικῶς ἴση κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ὑπαγορεύει τὴν παραγωγήν, εἰς μεγάλην κλίμακα, ἀγαθῶν πρώτης ἀνάγκης. Ἐξ ἄλλου, ἡ ὕπαρξις λίαν χαμηλοῦ, κατὰ κεφαλήν, εἰσοδήματος, εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἀποθαρρύνει τὴν παραγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ ζήτησις εἶναι γενικῶς χαμηλὴ καὶ κατευθύνει τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν διαθεσίμων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα.

Ἐὰν ἡ κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καταλήγῃ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ὑψηλῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν (ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι αὐτὰ δὲν ἀποθησαυρίζονται, δὲν ἐπενδύονται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ δὲν χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν εἰσαγωγὴν πολυτελῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν), θὰ σημειωθῇ μείωσις τῆς σημασίας τοῦ τομέως «παραγωγὴ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν» καὶ αὔξησις ἀντιστοίχως τῆς σημασίας τοῦ τομέως «παραγωγὴ κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν». Τὸ ποσοστὸν καταναλώσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μειοῦ-

ται, ἐνῶ αὐξάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀξία τοῦ χρησιμοποιουμένου πραγματικοῦ κεφαλαίου κατὰ ἐργαζόμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας.

Εἰς τὴν κοινωνιστικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τὸ τί ἑκάστοτε θὰ παραχθῇ καθορίζεται ἀπὸ τὸ κεντρικὸν ὄργανον τοῦ προγραμματισμοῦ, μὲ γνώμονα τὴν ἐπίτευξιν τῆς μεγίστης κοινωνικῆς ὠφελείας. Οὕτω, παράγονται κατ' ἀρχὴν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐξυπηρετοῦν πράγματι βασικὰς ἀνάγκας, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν κρατούντων. Ἐν ὄψει ὅμως τῆς ἀνάγκης ἐξασφαλίσεως ὑψηλοῦ συντελεστοῦ κεφαλαιοποιήσεως, περιορίζεται τὸ ποσοστὸν καταναλώσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐνθαρρύνεται ἡ διεύρυνσις τοῦ τομέως «παραγωγὴ κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν».

Δεδομένου ὅτι αἱ σύγχρονοι φιλελεύθεραι οἰκονομίαι περιέχουν στοιχεῖα ἀτομιστικῆς καὶ κοινωνιστικῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας «τί θὰ παραχθῇ» λύεται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὸν ἰδιώτην ἐπιχειρηματίαν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐνεργεῖ ἐντὸς ὡρισμένων γενικῶν πλαισίων, καθοριζομένων ὑπὸ τοῦ κράτους.

β) Ποῦ θὰ παραχθῇ. Ὁ τόπος παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν ἐμφανίζει ἐνδιαφέρον ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων:

αα) Ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἡ δημιουργία πόλων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὁ βαθμὸς οἰκονομικῆς καὶ διοικητικῆς συγκεντρώσεως καὶ ὁ βαθμὸς ἐπιτυχίας τῆς προσπαθείας περιφερειακῆς ἀναπτύξεως. Κατ' ἀρχήν, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πολιτικὴν διενεργείας δημοσίων ἐπενδύσεων, οὐδέποτε ἀκολουθεῖ στρατηγικὴν γεωγραφικῆς διασπορᾶς. Τοιουτοτρόπως δημιουργοῦνται οἱ πόλοι οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὀλιγάριθμοι κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς οἰκονομικῆς προόδου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον πολλαπλασιαζόμενοι. Ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πόλων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς οἰκονομικῆς προόδου, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐξασθένισιν τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων τῶν παλαιῶν πόλεων ἕλξεως, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ πλεονεκτήματα τῶν τὸ πρῶτον ἐμφανιζομένων ὡς τοιούτων, ἀπὸ ἀπόψεως δημιουργουμένων ἀναγκῶν συμπληρωματικότητος (complementarity) τῶν νέων ἐπενδύσεων [2] καὶ ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου. Διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχικῶν πόλων ἕλξεως πραγματοποιεῖται ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις [3].

2. Ὅρ. A. Hirschman, The Strategy of Economic Development, Yale 1965, σελ. 40 - 44 καὶ 70.

3. Ὅρ. M. Νεγρεπόντη - Δελιβάνη, Στρατηγικὴ Διενεργείας Δημοσίων Ἐπενδύσεων πρὸς Ἐπιτάχυνσιν τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Ἰούνιος 1968, σελ. 201-237.

ββ) Ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν τῶν ἐπιχειρήσεων προσδιορίζεται ὁ βαθμὸς συγκεντρώσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ μεταβάλλεται ἀναλόγως ἡ δημογραφικὴ διάρθρωσις τῆς χώρας. Διὰ τῆς προϊούσης ἀγροτικῆς ἐξόδου τὸ ὑποαπασχολούμενον ἐργατικὸν δυναμικὸν τοῦ πρωτογενοῦς τομέως προσελκύεται πρὸς τὰ κέντρα ἀναπτύξεως, ὅπου συνήθως τὸ ἐπιτυγχανόμενον κατ' ἀπασχολούμενον, εἰσόδημα εἶναι ἀνώτερον τοῦ ἀντιστοίχου τῆς ὑπαίθρου. Ἡ μείωσις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων, συνεπάγεται βελτίωσιν τοῦ βιοτικοῦ των ἐπιπέδου, δεδομένου ὅτι ἡ ἀξία τοῦ παγίου κεφαλαίου καὶ ἡ ἔκτασις γῆς κατ' ἀπασχολούμενον αὐξάνουν. Ἐξ ἄλλου, ὁ συντελεστὴς «κεφάλαιον» συγκεντροῦται ἐπίσης εἰς τοὺς πόλους οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅπου ὁ ἔντονος ρυθμὸς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοῦ ἐξασφαλίζει ὑψηλοτέραν ὁριακὴν ἀπόδοσιν.

γγ) Ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τοὺς πόλους οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δημιουργεῖ πρόσθετον ἀνάγκην ἐκτελέσεως ἔργων ὑποδομῆς. Οὕτως ἡ ἀξία κατὰ κάτοικον τῶν ἐπενδύσεων κοινῆς ὠφελείας εἶναι ἀνωτέρα εἰς τοὺς πόλους οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ὑπόλοιπα διαμερίσματα τῆς χώρας.

δδ) Ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐπιχειρήσεων πέριξ ὡρισμένων πόλων μειώνει κατὰ κανόνα τὸ κόστος παραγωγῆς, λόγῳ μεγαλυτέρας δυνατότητος παραγωγῆς εἰς μεγάλην κλίμακα καὶ ἐπαρκείας ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν. Ἡ μείωσις αὐτὴ τοῦ κόστους παραγωγῆς δὲν συνεπάγεται πάντοτε καὶ ἀνάλογον μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν μονοπωλίου τῆς ἀγορᾶς τῶν πόλων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως: ὅταν οὗτος εἶναι ὑψηλός, διευκολύνεται ἡ ἐξασφάλισις σημαντικῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν καὶ προωθεῖται ἡ ταχεῖα συσσώρευσις κεφαλαίου [4].

Αἱ ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῶν ἐπιχειρήσεών των ἐπηρεάζονται κατ' ἀρχὴν εὐμενῶς ἐξ ὅλων τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζονται εἰς τὸ πλαίσιον τῶν πόλων ἕλξεως. Τὰ σημαντικώτερα τούτων εἶναι ἡ ἐπάρκεια ἔργων ὑποδομῆς, ἡ ὕπαρξις τῶν ἀπαραιτήτων συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος, ἡ εὐρεῖα ἔκτασις ἀγορᾶς διὰ τὰ προϊόντα των καὶ ἡ ἐξασφάλισις ὑψηλοτέρων εἰσοδημάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς χώρας. Σημασίαν ἔχει ἐπίσης, κατὰ τὴν λῆψιν τῶν ἀποφάσεων ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῶν νέων ἐπενδύσεων, καὶ ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ἐξάρτησίς των ἀπὸ τὴν δαπάνην μεταφορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν. Ὅταν αὕτη εἶναι μεγάλη, ὑπάρχει ἡ τάσις

4. Ὅρ. C. Furtado, Intra - Country Discontinuities : Towards a Theory of Spatial Structures, Social Science Information, VI - 6, Δεκέμβριος 1967, σελ. 7 - 16.

τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν μεταξὺ τῶν δύο βασικῶν μικροοικονομικῶν μονάδων, τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας αἱ συναλλαγαὶ αὗται λαμβάνουν χώραν διὰ τῆς συνεχοῦς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος. Τὰ νοικοκυριὰ ζητοῦν ἀπὸ τὰς ἐπιχειρήσεις ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν καταναλωτικῶν των ἀναγκῶν ἔναντι καταβολῆς χρήματος. Τοῦτο πορίζονται τὰ νοικοκυριὰ διὰ τῆς προσφορᾶς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἤτοι ἐργασίας, ἐδάφους καὶ ἀποταμιεύσεως. Αἱ σχέσεις αὗται μεταξὺ νοικοκυριῶν καὶ ἐπιχειρήσεων δύνανται νὰ παρασταθοῦν διὰ τοῦ ἀκολούθου κυκλικοῦ διαγράμματος :

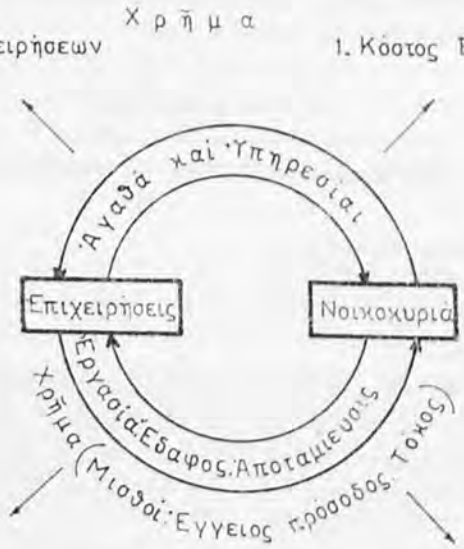

Διάγραμμα ἀριθ. 1

Ἡ κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ νοικοκυριῶν καὶ ἐπιχειρήσεων [9].

Τὸ ἄνω ἡμικύκλιον τοῦ διαγράμματος ἐμφανίζει τὴν ἀγορὰν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ νοικοκυριὰ εἶναι ἀγορασταὶ καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις πωληταί. Τὸ κάτω ἡμικύκλιον ἐμφανίζει τὴν ἀγορὰν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ νοικοκυριὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων ἀποτελεῖ τὸ εἰσόδημα τῶν νοικοκυριῶν καὶ συγχρόνως τὸ εἰσόδημα τῶν ἐπιχειρήσεων ἀντιπροσωπεύει τὰς δαπάνας τῶν νοικοκυριῶν.

9. Ὀρ. Β. Βογιατζῆ, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Θεωρητικὴν Οἰκονομικήν, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 298.

Τὸ μερίδιον ἑκάστου συντελεστοῦ παραγωγῆς ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος προσδιορίζεται ἀπὸ πλείστους ὅσους παράγοντας. Οἱ σπουδαιότεροι τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, μὲ δεδομένον πληθυσμόν, τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκεκριμένης οἰκονομίας.

β) Ἡ κρατικὴ παρέμβασις, ἡ ὁποία, εἰς τὸν τομέα τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἀνακατανομῆς τούτου.

γ) Τὰ ποσοστὰ καταναλώσεως, ἐπενδύσεως καὶ ἀποθησαυρισμοῦ, τὰ ὁποῖα καθορίζουν τὴν ἔντασιν οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ τὸ ὕψος τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως.

δ) Αἱ πληθωριστικαὶ ἢ ἀντιπληθωριστικαὶ τάσεις τῆς οἰκονομίας.

ε) Ἡ ἐπικρατοῦσα μορφὴ ἀγορᾶς ἀγαθῶν, ὑπηρεσιῶν καὶ συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Β. ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Διὰ τῆς λειτουργικῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, καταλήγομεν εἰς τὴν προσωπικὴν τοιαύτην, ἡ ὁποία καὶ προσδιορίζει τὸ εἰσόδημα ἑνὸς ἑκάστου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ ὑφισταμένη διαφορὰ μεταξὺ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων εἰσοδημάτων εἶναι εἰς ὡρισμένας οἰκονομίας μεγαλυτέρα καὶ εἰς ἄλλας μικροτέρα. Εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν δεχόμεθα ὅτι ἡ προσωπικὴ κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι περισσότερον, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὀλιγώτερον ἄνισος. Ἡ σπουδαιότης τῆς ἀνισότητος κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος οὐδόλως καθίσταται ἀντιληπτή, ὁσάκις ἀναφερώμεθα εἰς τὸ «μέσον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα» διαφόρων χωρῶν.

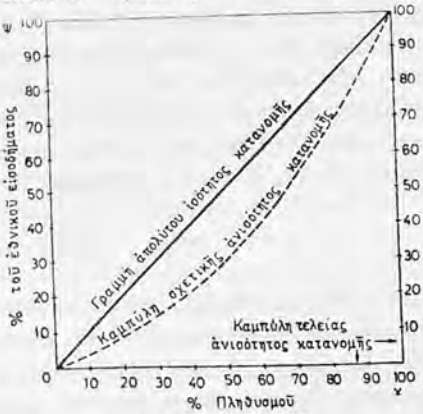

Διάγραμμα ἀριθ. 2
Ἡ καμπύλη προσωπικῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τοῦ M. C. Lorenz.

Ἡ κλασσικὴ μέθοδος μετρήσεως τῶν ἀνισοτήτων τῆς προσωπικῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἡ καμπύλη τοῦ Lorenz [10].

10. Ὅρ. M. C. Lorenz, Methods of Measuring the Concentration of Wealth, Publications of the American Statistical Association, Τόμος 9, New Series 1905, σελ. 209-219.

Ἡ διαγώνιος γραμμὴ τοῦ διαγράμματος δεικνύει τὴν περίπτωσιν τελείας ἰσότητος κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἡ ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ. Σημαίνει ὅτι ἕκαστον ὑποκείμενον δεδομένης οἰκονομίας, ἀνεξαρτήτως εἴδους ἀπασχολήσεως καὶ προσόντων, λαμβάνει ἴσον μερίδιον τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Αἱ δύο γραμμαί, ὁ ἄξων χ καὶ ἡ παράλληλος τοῦ ἄξονος ψ, εἰς τὸ ἀνωτέρω διάγραμμα, δεικνύουν τὴν ἐξ ἴσου ἀδύνατον περίπτωσιν τελείας ἀνισότητος κατανομῆς. Κατ' αὐτήν, τὰ 99 % τοῦ πληθυσμοῦ οἰκονομίας τινὸς οὐδὲν εἰσόδημα ἐξασφαλίζουν, ἐνῶ τὸ 1 % τοῦ πληθυσμοῦ ἀπολαμβάνει ὁλόκληρον τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα. Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ κυρτότης τῆς καμπύλης κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος πρὸς τὸν ἄξονα χ, τόσον μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων προσωπικῶν εἰσοδημάτων. Ἡ καμπύλη τῆς σχετικῆς ἀνισότητος συμπίπτει μὲ τὴν πραγματοποιουμένην προσωπικὴν κατανομὴν τῶν συγχρόνων προηγμένων οἰκονομιῶν.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις μειώνει τὸν συντελεστὴν ἀνισότητος τῆς προσωπικῆς κατανομῆς, ἡ ὁποία εἰς τὸ διάγραμμα τοῦ Lorenz, μετρεῖται διὰ τῆς ἐπιφανείας, μεταξὺ τῆς γραμμῆς τῆς ἀπολύτου ἰσότητος καὶ τῆς καμπύλης τῆς σχετικῆς ἀνισότητος. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται κυρίως διὰ τῆς προοδευτικῆς φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος [11]. Ἡ εὐμενὴς αὕτη ἐπίδρασις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς προσωπικῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος διαμφισβητεῖται ὑπὸ ἐνίων οἰκονομολόγων. Εἰδικῶς, ὁ S. Kuznets τονίζει τὰς δυσχερείας, ἀπὸ στατιστικῆς κυρίως ἀπόψεως, διερευνήσεως τῆς διαχρονικῆς ἐξελίξεως τοῦ τρόπου προσωπικῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς διαφόρους οἰκονομίας [12].

§ 3. Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΙΣ

Τὸ ἄθροισμα τῆς καταναλώσεως τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα διαβιοῦν ἐντὸς δεδομένης οἰκονομίας, ἀποτελεῖ τὴν συνολικὴν κατανάλωσιν. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συνάρτησις τῆς ἀτομικῆς καὶ συνολικῆς καταναλώσεως, ἤτοι ἡ σταθερὰ σχέσις της μὲ τὸ εἰσόδημα, ἀτομικὸν καὶ ἐθνικόν, εἶναι ἡ αὐτή, ἐν τούτοις δὲν εἶναι σκόπιμος ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐξέτασις ἀμφοτέρων. Πράγματι, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθοῦν κεχωρισμένως ὑπ' ὄψιν ὡρισμέναι ἰδιομορφίαι, τὰς ὁποίας

11. Ὅρ. Th. Morgan, Distribution of National Income in Ceylan, Porto-Rico, the United Kingdom and the United States, Economic Journal, Δεκέμβριος 1953, σελ. 821 - 834 καὶ P. Samuelson, Economics, 5η Ἔκδοσις, Νέα Ὑόρκη 1961, σελ. 202.

12. National Income, Readings in the Theory of Income Distribution, American Economic Association Series, 2α Ἔκδοσις, Λονδῖνον 1954, σελ. 38 ἐπ.

ἐμφανίζουν αἱ ἀποφάσεις τῶν ἀτόμων διὰ κατανάλωσιν. Αὗται δὲν γίνονται ἀντιληπταί, ὅταν ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία τῆς καταναλώσεως ἐξετάζεται μόνον ἀπὸ μακροοικονομικῆς ἀπόψεως.

Τὸ μέγεθος τῆς καταναλώσεως, ἀτομικῆς καὶ συνολικῆς, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος, ἀτομικοῦ καὶ ἐθνικοῦ. Ὅταν τὸ εἰσόδημα ἀνέρχεται, αὐξάνει καὶ ἡ κατανάλωσις, οὐχὶ ὅμως κατὰ ποσοστὸν ἀνάλογον τῆς αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος [13].

Ἡ ἀνωτέρω συνάρτησις παρίσταται ὡς ἀκολούθως διὰ τὴν ἀτομικὴν καὶ συνολικὴν κατανάλωσιν:

$$C = f(Y)$$

ὅπου C = κατανάλωσις
f = συνάρτησις
Y = εἰσόδημα.

Α. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΙΣ

Τὸ ποσοστὸν τῆς καταναλώσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι τόσον ἀνώτερον, ὅσον χαμηλότερον εἶναι τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα δεδομένης οἰκονομίας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ἐξαιρετικῶς πτωχῶν οἰκονομιῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ τὸ φαινόμενον:

$$C > Y$$

ὅπου C = κατανάλωσις
Y = εἰσόδημα.

Τοιοῦτον τι καθίσταται δυνατόν, πρῶτον χάρις εἰς τὴν δυνατότητα ἐξασφαλίσεως ἀλλοδαποῦ δανείου, τὸ ὁποῖον διατίθεται διὰ καταναλωτικοὺς σκοποὺς εἰς τὸ ἐσωτερικόν, δεύτερον χάρις εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ἐξωτερικῆς βοηθείας, ἡ ὁποία ἐπίσης χρησιμοποιεῖται καταναλωτικῶς, τρίτον χάρις εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς κανονικῆς διενεργείας ἀποσβέσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν ἐπέρχεται βαθμιαία μείωσις τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας καὶ αὕτη καθίσταται ὀπισθοδρομοῦσα.

Ἐξ ἄλλου εἶναι δυνατὸν εἰς πτωχὰς καὶ στασίμους οἰκονομίας, μὲ δεδομένον πληθυσμόν, ὁλόκληρον τὸ εἰσόδημα νὰ καταναλίσκεται, ἀφοῦ λάβῃ χώραν ἡ ἀπαραίτητος ἀπόσβεσις ὥστε αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς νὰ παραμένουν ἀμετάβλητοι. Θὰ ἔχωμεν:

$$C = Y$$

13. Ὅρ. J. M. Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money, Λονδῖνον 1936, σελ. 96 ἐπ.

Ἐν τούτοις, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας καὶ ἀναπτυσσομένας οἰκονομίας καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως

$$C < Y$$

οὕτως ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀπαραίτητος, διὰ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον, ἀποταμίευσις καὶ ἐπένδυσις. Δεδομένου ὅμως ὅτι ἡ ἀποταμίευσις ἀναγνωρίζεται ὡς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰσοδήματος, ἀφοῦ προηγουμένως ἱκανοποιηθοῦν αἱ ἑκάστοτε θεωρούμεναι ὡς ἀπαραίτητοι καταναλωτικαὶ ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας, θὰ πρέπῃ κατ' ἀρχὴν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ ἀποταμίευσις εἶναι δυνατὴ μόνον πέραν ἑνὸς κατωτάτου ὁρίου εἰσοδήματος. Βεβαίως τὸ ὅριον τοῦτο μόνον θεωρητικῶς δύναται νὰ ὁρισθῇ, διότι ποικίλλει ἀναλόγως τῆς κρατούσης κοσμοθεωρίας, τῆς τεχνικῆς προόδου, τῶν παραδόσεων καὶ συνηθειῶν ἑκάστου λαοῦ καὶ τοῦ βαθμοῦ ἐπικοινωνίας μὲ τὴν ἀλλοδαπήν.

Αἱ σχέσεις καταναλώσεως, εἰσοδήματος καὶ ἀποταμιεύσεως δυνατὸν νὰ παρασταθοῦν διὰ τοῦ κάτωθι ἁπλοῦ διαγράμματος.

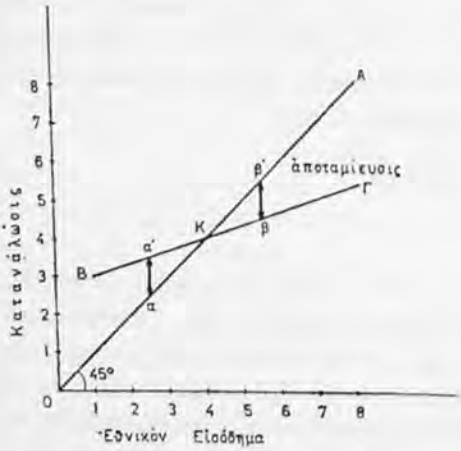

Διάγραμμα ἀριθ. 3

Εἰσόδημα, κατανάλωσις καὶ ἀποταμίευσις.

Ἡ γραμμὴ τῶν 45° ΟΑ δεικνύει εἰς οἱονδήποτε σημεῖον αὐτῆς ὅτι ἡ δαπάνη διὰ κατανάλωσιν τῆς οἰκονομίας ἀπορροφᾶ ὁλόκληρον τὸ ἑκάστοτε διαθέσιμον ἐθνικὸν εἰσόδημα. Τὸ τμῆμα ΒΚ ἐπὶ τῆς γραμμῆς ΒΓ, δεικνύει κατανάλωσιν μεγαλυτέραν τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἡ διαφορὰ μεταξύ των μετρεῖται διὰ τοῦ ἀνοίγματος α'α. Ὅσον χαμηλότερον εἶναι τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, τόσον τὸ ἄνοιγμα μεταξὺ εἰσοδήματος καὶ καταναλώσεως θὰ εἶναι εὐρύτερον. Τὸ σημεῖον Κ δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κρίσιμον, πρῶτον διότι ἡ οἰκονομία παύει νὰ δαπανᾷ διὰ κατανάλωσιν ποσὸν ἀνώτερον τοῦ ἐθνικοῦ της εἰσοδήματος ἀλλὰ συγχρόνως οὐδεμίαν ἀποταμίευσιν πραγματοποιεῖ, δεύτερον διότι πέραν τοῦ σημείου Κ ἡ ἐν λόγῳ οἰκονομία εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ σχηματίσῃ ἀποταμιευτικὸν κεφάλαιον. Ἡ ἀποταμίευσις ἀποτελεῖ τὴν διαφορὰν μεταξὺ εἰσοδήματος καὶ καταναλώσεως (β'β). Ἡ διαφορὰ αὕτη συνεχῶς διευρύνεται μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὁ λόγος τῆς συνολικῆς καταναλώσεως πρὸς τὸ συνολικὸν εἰσόδημα

εἶναι ἡ μέση ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν (C/Y), τῆς ὁποίας ἡ ἀνάλυσις ἐγένετο διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τὸν Keynes [14].

Ὅταν ὁλόκληρον τὸ εἰσόδημα καταναλίσκεται, τότε ἡ μέση ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα:

$$\frac{C}{Y} = 1$$

Ὅταν ἡ κατανάλωσις εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ εἰσοδήματος, θὰ ἔχωμεν:

$$\frac{C}{Y} > 1$$

Τέλος, ὅταν ἡ κατανάλωσις εἶναι μικροτέρα τοῦ εἰσοδήματος καὶ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀποταμίευσις, τότε:

$$\frac{C}{Y} < 1$$

Ἡ συνολικὴ κατανάλωσις περιλαμβάνει τὴν κατανάλωσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως καὶ τὴν κατανάλωσιν τοῦ δημοσίου τομέως. Ἡ τελευταία δὲν ἐλήφθη ἐπαρκῶς ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἀρχικὴν Κεϋνεσιανὴν ἀνάλυσιν, προφανῶς διότι ἀντεπροσώπευε μικρὸν σχετικῶς ποσοστὸν τῆς συνολικῆς καταναλώσεως. Ἔκτοτε, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Γενικῆς Θεωρίας, ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τοῦ κράτους αὐξάνει συνεχῶς εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας.

Οὕτως, εἶναι ἀπαραίτητος πλέον ἡ κεχωρισμένη ἐξέτασις τῆς συμμετοχῆς τῆς δημοσίας καταναλώσεως εἰς τὴν συνολικὴν κατανάλωσιν τῆς οἰκονομίας. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ συνολικὸν ἐθνικὸν προϊὸν δυνατὸν νὰ ἀναλυθῇ ὡς ἑξῆς [15]:

$$\text{Συνολικὸν ἐθνικὸν προϊὸν} = \text{Ἐνεργὸς Ζήτησις} = C + I + G$$

ὅπου C = κατανάλωσις τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως
I = ἐπένδυσις τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως
G = δημοσία δαπάνη (διὰ κατανάλωσιν καὶ ἐπένδυσιν).

Τὸ συνολικὸν ἐθνικὸν εἰσόδημα διατίθεται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ δι' ἀποταμίευσιν. Ἡ ἀποταμίευσις δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ τρεῖς τρόπους: πρῶτον, νὰ λάβῃ τὴν μορφὴν δανείου διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς, ὁπότε προστίθεται αὐτομάτως εἰς τὴν συνολικὴν δαπάνην τῆς οἰκονομίας διὰ κατανάλωσιν· δεύτερον, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀτόμων διὰ ρευστότητα· ἡ ἀποταμίευσις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνεται ὡς ἀποθησαύρησις, δύναται

14. Ἔ. ἀ. σελ. 89 - 112.

15. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, A Textbook of Economic Theory, Λονδῖνον 1958, 8η Ἔκδοσις, σελ. 390.

ὅμως ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ διατεθῇ εἴτε καταναλωτικῶς εἴτε παραγωγικῶς· τρίτον, νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας, ἤτοι δι' ἐπένδυσιν.

Ἡ ἰσότης, μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως, ἀπορρέει ἀναγκαστικῶς ἐκ τῶν ὁρισμῶν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως [16].

Εἰσόδημα = ἀξία προϊόντος = κατανάλωσις + ἐπένδυσις.

Ἀποταμίευσις = εἰσόδημα — κατανάλωσις.

Συνεπῶς, Ἀποταμίευσις = Ἐπένδυσις.

Β. ΑΤΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΙΣ

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῆς ὁριακῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν καὶ αἱ συνεπείᾳ αὐτῆς μεταβολαὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀτόμων διὰ κατανάλωσιν, δυσχεραίνουν τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐξέτασιν τῆς συνολικῆς καὶ ἀτομικῆς καταναλώσεως. Πράγματι, εἶναι ἀπαραίτητον, προκειμένου νὰ ἐξηγήσωμεν οἱανδήποτε μεταβολὴν τῆς μέσης ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν τῆς οἰκονομίας, νὰ γνωρίζωμεν προηγουμένως τὰς τυχὸν μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον εἰς τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὁ λόγος τῆς αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος ἀποτελεῖ τὴν ὁριακὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν, ἤτοι:

$$\frac{\Delta C}{\Delta Y}$$

ὅπου Δ = αὔξησις (μεταβολή)

C = κατανάλωσις

Y = εἰσόδημα.

Ἡ ὁριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν ἐκλαμβάνεται ὡς σταθερὰ βραχυχρονίως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν μετεβλήθη οὐσιωδῶς ἡ λειτουργικὴ καὶ προσωπικὴ κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος. Ἀντιθέτως, ἐὰν δι' οἱονδήποτε λόγον, οἰκονομικόν, κοινωνικὸν ἢ πολιτικόν, ἡ κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος ὑφίσταται ριζικὰς μεταρρυθμίσεις, ἡ ὁριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρῆται ὡς σταθερὰ σχέσις. Ἐν τούτοις, εἶναι πιθανόν, συνεπείᾳ διαφόρων ἐπὶ μέρους τάσεων, αἱ ὁποῖαι τελικῶς ἀλληλοεξουδετεροῦνται, αἱ μεταβολαὶ αὗται τῆς ὁριακῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ὁμάδων, νὰ μὴ μεταβάλουν τὴν μέσην ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν τῆς οἰκονομίας. Ἡ σταθερότης τῆς τελευταίας οὐδόλως μειώνει τὴν σημασίαν τῶν μεταβολῶν τῆς ὁριακῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἡ ἔντασις τῆς ἐπιταχύνσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιαστοῦ.

16. Ὅρ. J. M. Keynes, ἔ. ἀ. σελ. 63.

Τὸ ἄτομον κατανέμει τὸ εἰσόδημά του μεταξὺ καταναλώσεως καὶ ἀποταμιεύσεως, λαμβάνον ὑπ' ὄψιν πλείστους ὅσους παράγοντας, καὶ δή :

α) Ὁ προϋπολογισμὸς τῶν μελλοντικῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν ὠθεῖ τὸ ἄτομον εἰς λελογισμένην κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματός του μεταξὺ παρούσης καταναλώσεως καὶ ἀποταμιεύσεως, ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὴν μελλοντικήν του κατανάλωσιν. Πολλάκις ἡ ἀγορὰ διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία ὑπολογίζεται ὡς τρέχουσα κατανάλωσις, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς ἐπιθυμία, ἐκ μέρους τῶν ἀτόμων, ἱκανοποιήσεως μελλουσῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν, αἱ ὁποῖαι ἤδη προβλέπονται εἰς τὴν παροῦσαν στιγμήν [17].

Εἰς περίπτωσιν αὐξομειώσεως τοῦ εἰσοδήματος, μὲ τὴν προϋπόθεσιν σταθερῶν τιμῶν, ὅλα τὰ ἄτομα δὲν ἀντιδροῦν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Πράγματι εἶναι δυνατὸν ἡ παροῦσα ὕψωσις τοῦ εἰσοδήματος ἀτόμων τινῶν νὰ τὰ ὠθήσῃ εἰς αὔξησιν κυρίως τῆς ἀποταμιεύσεώς των. Πρόκειται περὶ προνοητικῶν ἢ πιθανῶς φιλαργύρων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα κρίνουν ὅτι ὁ βαθμὸς ἱκανοποιήσεως τῶν καταναλωτικῶν των ἀναγκῶν εἶναι ἐπαρκὴς καὶ οὐδεὶς λόγος πρὸς αὔξησιν τούτου συντρέχει. Ἕτερα ἄτομα, ἀντιμετωπίζοντα τὴν αὐτὴν περίπτωσιν, θὰ ἔχουν πιθανὸν τὴν τάσιν νὰ ἀφήσουν ἀμετάβλητον τὴν ἀποταμίευσίν των καὶ συνεπῶς νὰ διαθέσουν τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματός των καταναλωτικῶς.

Κατὰ τὸν J. R. Hicks, τὸ ἄτομον γενικῶς λαμβάνει τὰς ἀποφάσεις ἱκανοποιήσεως τῶν καταναλωτικῶν του ἀναγκῶν, κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος νὰ διατηρῇ, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, ἀνέπαφον τὴν ἀξίαν τῶν περιουσιακῶν του στοιχείων οὕτως ὥστε ἡ κατανάλωσις νὰ μὴ τὸ καθιστᾷ πτωχότερον [18].

Ἡ σχέσις μεταξὺ καταναλώσεως καὶ εἰσοδήματος ὑφίσταται βεβαίως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καθίσταται ὀλιγώτερον σαφής, ἐν σχέσει πρὸς τὴν περίπτωσιν τοῦ συνόλου, συνεπείᾳ ὡρισμένων ἰδιορρυθμιῶν, κυρίως ψυχολογικῆς φύσεως. Πράγματι, κατόπιν εἰδικῶν ἐρευνῶν, ὁ Duesenberry ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἐπίπεδον καταναλώσεως δεδομένης περιόδου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆλθε τὸ εἰσόδημα ἀτόμου τινὸς κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἱκανῶς μακροχρόνιον περίοδον [19].

β) Ἡ ἰδιοσυγκρασία ἑκάστου ἀτόμου, τὸ στενὸν κοινωνικὸν περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβιοῖ, ἡ ἀπότομος ἀπόκτησις ἐκ μέρους του πλούτου, ἡ ἐπιθυμία μιμήσεως τῶν καταναλωτικῶν συνηθειῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν, ἡ εὐφυὴς διαφήμισις ὡρισμένων προϊόντων κ.ο.κ. δυνατὸν νὰ ἐπιφέρουν οὐσιώδεις μεταβολὰς εἰς τὴν ὁριακὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν ἀτόμων, τῶν ὁποίων τὰ πραγματικὰ εἰσοδήματα ηὐξήθησαν.

17. Ὅρ. J. R. Hicks, Value and Capital, Oxford 1938, σελ. 228.
18. Ἔ. ἀ. σελ. 227 - 236.
19. Business Cycles and Economic Growth, Λονδῖνον 1958, σελ. 177.

γ) Αἱ σχετικαὶ μεταβολαὶ τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβάλουν εἰς σημαντικὸν βαθμὸν τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀτόμων διὰ κατανάλωσιν.

δ) Πιθανῶς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ γενίκευσις, εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας, τῶν κοινωνικῶν παροχῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἐπιδομάτων ἀνεργίας συνετέλεσεν εἰς τὴν μείωσιν τῶν μεταβολῶν τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀτόμων διὰ κατανάλωσιν.

Ἀντιθέτως, αἱ αὐξομειώσεις τοῦ ὕψους τοῦ τόκου ἐλαχίστην ἐπίδρασιν ἀσκοῦν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀτόμων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποίησιν τοῦ εἰσοδήματός των. Λογικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται αὔξησις τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν, ὁσάκις ὁ τόκος πίπτει, καὶ μείωσις τῆς καταναλώσεως, ὅταν οὗτος ἀνέρχεται. Θὰ ἦτο ὅμως ἐξ ἴσου λογική, ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, καὶ ἡ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος συμπεριφορά· ἤτοι, εἰς περίπτωσιν ὑψώσεως τοῦ τόκου, τὸ ἄτομον νὰ αὐξάνῃ τὴν κατανάλωσίν του, διότι μὲ μικροτέραν ἀποταμίευσιν ἐξασφαλίζει τὸ αὐτὸ ἢ πρότερον εἰσόδημα, καὶ εἰς περίπτωσιν πτώσεως τοῦ τόκου νὰ μειώνῃ τὴν κατανάλωσίν του καὶ νὰ αὐξάνῃ ἀντιστοίχως τὴν ἀποταμίευσίν του, οὕτως ὥστε τελικῶς νὰ ἐξασφαλίζῃ τὸ αὐτὸ εἰσόδημα. Αἱ ἀντίθετοι αὗται ἀντιδράσεις, εἰς τὸ πλαίσιον οἰκονομίας τινός, ἀλληλοεξουδετεροῦνται καὶ διὰ τοῦτο δὲν λαμβάνονται συνήθως ὑπ' ὄψιν [20]. Ἐπίσης, αἱ μεταβολαὶ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς ἐπιδροῦν ἀσθενῶς ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀτόμων διὰ κατανάλωσιν καὶ ἀποταμίευσιν [21].

§ 4. Η ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ

Διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀνταλλαγῆς, ἡ ὁποία προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν ἀγορᾶς καὶ τὴν ἐξειδίκευσιν καὶ διευκολύνεται ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν χρήματος, εὐρείας ἐκτάσεως ἀγορᾶς καὶ ἱκανοποιητικῶν μεταφορικῶν μέσων, ἐπιτυγχάνεται ἀνύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις μειώνει τὴν σημασίαν τῆς αὐτοκαταναλώσεως καὶ αὐξάνει συνεχῶς τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐκχρηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας. Θὰ ἐξετάσωμεν, κατ' ἀρχήν, τὰ βασικὰ μειονεκτήματα τῆς αὐτοκαταναλώσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ κύρια σημεῖα τῆς ἀνταλλαγῆς.

Α. ΑΥΤΟΚΑΤΑΝΑΛΩΣΙΣ

Ὑψηλὸν ποσοστὸν αὐτοκαταναλώσεως ἐντὸς τῆς συνολικῆς παραγωγῆς οἰκονομίας τινὸς δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς δείκτης ἀνεπαρκοῦς οἰκονομικῆς

20. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. Τόμος II, σελ. 387.
21. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 392.

ἀναπτύξεως. Ἡ αὐτοκατανάλωσις συναντᾶται συνήθως ὑπὸ δύο μορφὰς συγχρόνως:

α) Ὡς ἐκδήλωσις προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν αὐταρκείας. Εἰς τὸν γεωργικὸν κυρίως τομέα, ἡ ἀγροτικὴ οἰκογένεια παράγει ὅ,τι τῆς εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν συντήρησίν της. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας δὲν ἐμφανίζει τὸ φαινόμενον τῆς ἐξειδικεύσεως. Ὁ βαθμὸς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν διὰ τῆς αὐταρκείας εἶναι ἐξαιρετικῶς χαμηλός, λόγῳ ἐλλείψεως τῶν οὐσιωδῶν πλεονεκτημάτων τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τῆς μὴ ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων [22].

Ἡ μεγάλη σημασία τὴν ὁποίαν ἀποκτᾶ ἡ αὐτάρκεια εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὀφείλεται πρῶτον εἰς τὴν ἔλλειψιν ἱκανοποιητικῆς ἐπικοινωνίας, ἡ ὁποία ἀπομονώνει ἱκανὸν ποσοστὸν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, δεύτερον εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν ἀγορᾶς εἰς πλείστας ὅσας περιοχάς, τρίτον εἰς τὴν ὑψηλὴν συμμετοχὴν τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος ἐντὸς τῆς συνολικῆς παραγωγῆς τῶν ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν, τέλος εἰς τὸ λίαν χαμηλὸν ἐπίπεδον μορφώσεως τῶν κατοίκων.

β) Ὡς ἄρνησις ἀνταλλαγῆς μεγάλου τμήματος τοῦ παραχθέντος συνολικοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον οἱ παραγωγοί του προτιμοῦν νὰ αὐτοκαταναλίσκουν. Ἡ μικρὰ σημασία τοῦ ἐκχρηματισμοῦ τῆς γεωργικῆς κυρίως παραγωγῆς, εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὀφείλεται βασικῶς εἰς δύο λόγους: κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ λιτοδίαιτον τῶν ἀγροτῶν, τὸ ὁποῖον μειώνει τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὴν ἱκανοποίησιν νέων ἀναγκῶν καὶ περιορίζει τὴν ἐνεργητικότητά των· κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὰ ὑψηλὰ κέρδη τῶν ἐμπόρων ἀγροτικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα, ἐν πολλοῖς, ἀποθαρρύνουν τοὺς ἀγρότας εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων των [23].

Β. ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ

Ἡ ἀνταλλαγὴ ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἀγοράν, κατὰ κανόνα τῇ μεσολαβήσει χρήματος, σπανίως δὲ εἰς ἀνωμάλους κυρίως περιόδους, ἐπὶ τῇ βάσει ἀντιπραγματισμοῦ. Ὅταν δύο ἄτομα ἀνταλλάσσουν μεταξύ των δύο ἀγαθά, ἔστω 30 τριαντάφυλλα ἔναντι 120 μαργαριτῶν, ἡ σχέσις

22. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων, ὅρα κατωτέρω περὶ Ἀνταλλαγῆς.

23. Ὅρ. M. Negreponti - Delivanis, The Distribution of National Income in Under-Developed Countries, The Distribution of National Income, I. E. A. Macmillan 1968, σελ. 297 ἐπ.

μεταξύ των καλεῖται συντελεστὴς ἀνταλλαγῆς (ratio of exchange) [24], ἤτοι 1/4 (ἓν τριαντάφυλλον ἀνταλλάσσεται μὲ τέσσαρας μαργαρίτας).

Ἐφ' ὅσον λαμβάνει χώραν οἱαδήποτε ἀνταλλαγή, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀμφότεροι οἱ συναλλασσόμενοι ὠφελοῦνται ἐξ αὐτῆς. Ἐὰν ὁ κάτοχος τριανταφύλλων εὕρισκεν ὅτι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει ἀπὸ ἓν τριαντάφυλλον, εἶναι ἀκριβῶς ἴση μὲ τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν θὰ ἔχη ἀπὸ τὰς τέσσαρας μαργαρίτας, δὲν θὰ ἦτο λογικὸν νὰ ἀνεμένετο ἀνταλλαγή. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὁ μὲν κάτοχος τῶν τριανταφύλλων ὑπολογίζει τὴν ὠφέλειαν ἐκ τεσσάρων μαργαριτῶν κατά τι ἀνωτέραν τῆς ὠφελείας ἐξ ἑνὸς τριανταφύλλου, ὁ δὲ κάτοχος τῶν μαργαριτῶν πιστεύει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον.

Ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζουν ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς ἀμφότερα τὰ μέλη, δὲν ἐξηγεῖται πάντοτε ἀπὸ διαφορὰν προτιμήσεων. Εἶναι πολλάκις δυνατόν, ἄτομα μὲ τὰς αὐτὰς προτιμήσεις νὰ καταφεύγουν ἐν τούτοις εἰς ἀνταλλαγήν, διότι ἀμφότερα κρίνουν ὅτι ἡ ποσότης τῶν εἰς τὴν διάθεσίν των ἀγαθῶν δὲν τοὺς ἐξασφαλίζει τὴν μεγίστην δυνατὴν ὠφέλειαν. Ἔστω ὅτι ἔχομεν δύο ἄτομα, τὸν Α καὶ τὸν Β. Ἀμφότεροι διαθέτουν εἰς τὴν οἰκίαν των ἄλευρον καὶ βούτυρον, ἀλλ' ὁ Α εὑρίσκει ὅτι ἔχει περισσότερον βούτυρον καὶ ὀλιγώτερον ἄλευρον ἀπὸ ὅσον νομίζει ὅτι τοῦ χρειάζεται, ἐνῶ ὁ Β κρίνει ὅτι ἔχει περισσότερον ἄλευρον καὶ ὀλιγώτερον βούτυρον ἀπὸ ὅ,τι τοῦ χρειάζεται. Ἡ ἀνταλλαγὴ μεταξὺ τῶν Α καὶ Β εἶναι συνεπῶς δυνατή.

Βεβαίως, ἡ ἀνταλλαγὴ συνεπάγεται τὴν ἐξειδίκευσιν εἰς τὴν παραγωγὴν ἢ τὴν προσφορὰν ἑνὸς ἀγαθοῦ ἢ μιᾶς ὑπηρεσίας, ἡ ὁποία καλεῖται ἐξωτερικὴ ἐξειδίκευσις, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὴν μαζικὴν παραγωγήν, ἡ ὁποία γενικεύει τὴν ἐσωτερικὴν ἐξειδίκευσιν, ἤτοι τὴν ἐνασχόλησιν μὲ μίαν λεπτομέρειαν τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας.

Ἡ ἐξειδίκευσις βασίζεται εἰς τὴν ὕπαρξιν διαφορετικῶν ἱκανοτήτων καὶ προσόντων ἑκάστου ἀτόμου. Εἶναι βεβαίως δυνατόν, ἄτομόν τι νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατασκευάσῃ μόνον του τὰ ἐνδύματά του καλύτερον ἀπὸ οἱονδήποτε ράπτην καὶ συγχρόνως νὰ εἶναι ἐπιτυχὼν δικηγόρος. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ ἄτομον τοῦτο θὰ ὑπολογίσῃ πόσον κερδίζει ἐργαζόμενον μίαν ὥραν ὡς δικηγόρος κατὰ μέσον ὅρον καὶ πόσας ὥρας ἐργασίας χρειάζεται διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς ἐνδύματος. Ἔστω ὅτι τὸ ἄτομον τοῦτο ἀμείβεται δι' ἑκάστην ὥραν, ὡς δικηγόρος, 100 δρχ. καὶ ὅτι χρειάζεται 10 ὥρας διὰ νὰ κατασκευάσῃ μίαν ἐνδυμασίαν, ἐνῶ ὁ ράπτης εἶναι πρόθυμος νὰ τοῦ τὴν ἑτοιμάσῃ ἔναντι 500 δρχ., παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι θὰ χρειασθῇ νὰ ἐργασθῇ ἐπὶ 12ωρον. Τὸ λογικὸν εἶναι βεβαίως ὁ δικηγόρος νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν δικηγορικήν του ἐργασίαν καὶ

24. Ὅρ. K. Boulding, Economic Analysis, Τόμος I : Microeconomics, 4η Ἔκδοσις, Νέα Ὑόρκη 1955, σελ. 16.

νὰ ἀναθέση εἰς τὸν ράπτην του τὴν κατασκευὴν τῶν ἐνδυμάτων του διότι τοιουτοτρόπως οὗτος, μὲ τὴν ἐργασίαν 5 ὡρῶν θὰ ἀποκτήση ἀγαθόν, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευὴ θὰ τὸν ἀπησχόλει ἐπὶ 10ωρον. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ ἐν λόγῳ δικηγόρος ἀνταλλάσσει τὰς ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένας ὑπηρεσίας μὲ ἄλλα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο ἐνδεχομένως εἰς θέσιν νὰ παραγάγη, ἐν τούτοις ὅμως κρίνει ὅτι τοῦ συμφέρει ἡ ἐξειδίκευσις καὶ ἡ ἀνταλλαγή. Πρόκειται διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων (principle of comparative advantage).

Ἡ ἀνταλλαγὴ συνεπάγεται αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος, ἐφ' ὅσον καταλήγει εἰς εὐνοϊκοὺς ὅρους ἐμπορίου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, τὰ ὁποῖα παράγει ἄτομόν τι δι' ἀνταλλαγὴν εἶναι κατώτερος τοῦ μέσου ὅρου τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, τὰ ὁποῖα τὸ ἐν λόγῳ ἄτομον ἀποκτᾶ χάρις εἰς τὴν ἀνταλλαγήν. Ἡ σημασία τῶν ὅρων ἐμπορίου, διὰ τὸ εἰσόδημα ἑνὸς ἀτόμου, ἐμφαίνεται διὰ τοῦ κάτωθι τύπου [25]:

$$Y = Lh\,Ph + Le\,Pe\,T$$

ὅπου Y = τὸ εἰσόδημα

L = τὸ σύνολον τῶν παραγωγικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διαθέτει ἄτομόν τι.

Τὸ L διακρίνεται εἰς

(1) Lh = τὰ παραγωγικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διατίθενται διὰ τὴν παραγωγὴν αὐτοκαταναλισκομένων ἀγαθῶν καὶ

(2) Le = τὰ παραγωγικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν δι' ἀνταλλαγήν.

Ph = ἡ ἀποδοτικότης τῶν μέσων παραγωγῆς ἀγαθῶν αὐτοκαταναλώσεως.

Pe = ἡ ἀποδοτικότης τῶν μέσων παραγωγῆς ἀγαθῶν δι' ἀνταλλαγήν.

T = οἱ ὅροι ἐμπορίου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνωτέρω τύπου ἐμφαίνεται ὅτι τὸ Y θὰ αὐξάνη εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τοῦ Ph καὶ Pe ἢ εἰς περίπτωσιν βελτιώσεως τοῦ T.

Περατοῦντες τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Εἰσαγωγῆς, τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὰς βασικὰς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας, θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐπιχειρήσωμεν συμπερασματικὸν ὁρισμὸν τοῦ περιεχομένου τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, τὸ ὁποῖον μελετᾶται ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως. «Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις μελετᾶ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων δραστηριοτήτων, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν εἰς τὴν μετὰ φειδοῦς χρησιμοποίησιν ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς κοινωνίας τῶν περιωρισμένων συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ γνώσεων, διὰ τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν καὶ προσφορὰν ὑπηρεσιῶν, τὴν μικροοικονομικὴν καὶ μακροοικονομικὴν κατανομὴν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀπαραιτήτου, διὰ τὸ μέλλον, συσσωρεύσεως κεφαλαίου».

25. Ὅρ. K. Boulding, ἔ. ἀ. σελ. 30.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΕΥΝΗΣ

Ἡ διαμάχη τῶν οἰκονομολόγων, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐν σχέσει πρὸς τὴν προτιμητέαν μέθοδον ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἐθεωρήθη ὡς λήξασα μὲ τὴν παραδοχὴν τῆς ἀπόψεως τοῦ A. Marshall ὅτι ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι ἀπαγωγῆς καὶ ἐπαγωγῆς εἶναι ἐξ ἴσου ἀπαραίτητοι διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην [1].

Ἐν τούτοις, αἱ συζητήσεις περὶ τῶν μεθόδων ἐπαγωγῆς καὶ ἀπαγωγῆς ἐξηκολούθησαν ὑπὸ ἄλλην μορφὴν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, διὰ νὰ καταλήξουν καὶ πάλιν εἰς διαφόρους προσπαθείας συμφιλιώσεώς των [2].

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι σήμερον πλέον εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη ἡ ἄποψις περὶ τῆς ἀνάγκης παραλλήλου χρησιμοποιήσεως τῆς ἀπαγωγῆς καὶ ἐπαγωγῆς, κατὰ κανόνα, ἕκαστος ἐρευνητὴς ἔχει τὰς προτιμήσεις του εἰς τὸν τομέα τῶν μεθόδων, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι χρησιμοποιεῖ περισσότερον εἰς τὴν πορείαν τῆς ἐρεύνης του τὴν ἀπαγωγὴν ἢ τὴν ἐπαγωγήν.

Αἱ μεθοδολογικαὶ συγκρούσεις ἐχαρακτηρίσθησαν πολλάκις ὡς στεῖραι. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως, καὶ κρίνοντες τὴν ὅλην ἐξέλιξιν ἐκ τῶν ὑστέρων, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι αὗται συνέβαλον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς ἀλληλοσυμπληρώσεως τῶν ἀρχικῶς ὑφισταμένων κενῶν.

Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον θὰ ἀσχοληθῶμεν πρῶτον μὲ τὴν ἀπαγωγικὴν μέθοδον ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, δεύτερον μὲ τὴν ἐπαγωγικὴν τοιαύτην, τρίτον μὲ τὰς προσπαθείας συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων.

§ 1. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΠΑΓΩΓΗΣ

Ἡ οἰκονομική, ὡς γνωστόν, ἐπεβλήθη τὸ πρῶτον ὡς ἐπιστήμη ὑπὸ τῆς Σχολῆς τῶν Φυσιοκρατῶν. Ἡ ἐκ μέρους των προσπάθεια ἀνακαλύψεως ὡρισμένων αἰωνίων φυσικῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ μεταβάλῃ, ἀπερρόφησε τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς δραστηριότητός των. Χάρις εἰς τοὺς φυσιοκράτας ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα ἔπαυσε νὰ εἶναι καθαρῶς

1. Principles of Economics, 8η Ἔκδοσις, Λονδῖνον 1890, σελ. 29.
2. Ὅρ. André Marchal, Méthode Scientifique et Science Economique, Τόμος Ι, Παρίσιοι 1952, σελ. 101 ἐπ.

ἐμπειρική, ὡς ἐπὶ τῶν ἐμποροκρατῶν, καὶ ἤρχισε νὰ βασίζεται ἐπὶ ὡρισμένων ὑποθέσεων γενικῶς παραδεδεγμένων.

Οὕτως ἐγεννήθη ἡ μέθοδος τῆς ἀπαγωγῆς, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δόξης της μὲ τοὺς κλασσικούς. Πρόκειται περὶ ἀφηρημένης μέθοδου, ἡ ἀπόλυτος μορφὴ τῆς ὁποίας δύναται κυρίως νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν στατιστικῶν δεδομένων[3] καὶ δευτερευόντως μόνον ἀπὸ ἔμφυτον προτίμησιν τῶν κλασσικῶν.

Ἡ ἀπαγωγὴ συνίσταται εἰς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα βασίζονται ἐπὶ ὡρισμένων ἀρχικῶν ὑποθέσεων. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ὑποθέσεις αὗται εἶναι ἐσφαλμέναι, θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ἐσφαλμένα καὶ τὰ συμπεράσματα. Αἱ βασικαὶ ὑποθέσεις δυνατὸν νὰ μὴ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰ πράγματα, πρῶτον διότι ὁ ἐρευνητὴς ἐξέλαβεν ὡς κανονικὸν οἰκονομικὸν φαινόμενον μίαν περίπτωσιν ἐξαιρετικήν, δεύτερον διότι οὗτος ἐβασίσθη εἰς προσωπικάς του ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἔλαβε τὸν κόπον νὰ συγκρίνῃ μὲ τὴν πραγματικότητα, τρίτον διότι ἀπέδωσε μεγάλην σημασίαν εἰς ἀσήμαντα φαινόμενα, ἐνῶ παρέβλεψεν ἕτερα πολὺ οὐσιωδέστερα. Εἶναι ἐπίσης δυνατόν, κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἀπαγωγῆς, νὰ ἀκολουθηθῇ διανοητικὴ ἐργασία ἡ ὁποία νὰ καταλήγῃ εἰς ὡρισμένα, οὐχὶ ἀπόλυτα, ἀλλὰ διαζευκτικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἄγνοια τοῦ ἐρευνητοῦ, ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἐξαγωγῆς ἀποτελεσμάτων διαφόρων ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος κατέληξεν, ἐκκινῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποθετικῆς βάσεως, προσδίδει δόσιν αὐθαιρεσίας εἰς τὴν ἀπαγωγικὴν μέθοδον.

Αἱ βασικαὶ ὑποθέσεις τῆς ἀπαγωγικῆς μεθόδου ἐρεύνης ἔπαυσαν σήμερον πλέον νὰ ἀνταποκρίνωνται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἄλλωστε, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ γενικὸν πλαίσιον τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι πολὺ ἀμφίβολον ἐὰν τοῦτο ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, τοὐλάχιστον ὑπὸ ἀμιγῆ μορφήν. Ἐν τούτοις ἡ διαπίστωσις αὕτη δὲν ἐπέφερε, μέχρι τοῦδε, ἀποφασιστικὸν πλῆγμα ἐπὶ τῆς ἀπαγωγῆς καὶ τῶν βασικῶν της ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐδημιούργησαν τὴν εἰσέτι ἐπικρατοῦσαν ὁριακὴν θεωρίαν.

Τοῦτο ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὸ ὅτι, παρὰ τὰς μεταβολὰς τῆς οἰκονομίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ 19ου αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀνάγκην δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς καὶ ἀργότερον τοὺς νεοκλασσικούς, αἱ λογικαὶ των ὑποθέσεις ἐξακολουθοῦν ἐν πολλοῖς νὰ ἀνταποκρίνωνται πρὸς τὰ πράγματα. Πρόκειται κυρίως διὰ τὴν ὑπὸ τῶν κλασσικῶν δημιουργίαν τοῦ «homo œconomicus», τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ ὄντος, τοῦ ὁποίου αἱ ἀντιδράσεις ἦσαν δυνατόν, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, νὰ προβλεφθοῦν. Τὸ σύνολον δὲν ἐδημιούργει προβλήματα, διότι ἁπλῶς ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ ἄθροισμα

3. Ὅρ. Alfred Sauvy, Le Pouvoir et l' Opinion, Παρίσιοι 1949, σελ. 84.

τῆς συμπεριφορᾶς τῶν λογικῶν αὐτῶν ὄντων. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ «homo œconomicus» ἐμπνέεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν προσπάθειαν ἐφαρμογῆς τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς. Ἕκαστος «homo œconomicus» ἐνεργεῖ ὡς ἄτομον δι' ἴδιον λογαριασμὸν καὶ εἰς οὐδεμίαν κοινωνικὴν ὁμάδα ἀνήκει. Τέλος, ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους καὶ ἡ συνεπείᾳ αὐτῆς μεταβολὴ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἐλήφθη ἐπαρκῶς ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τοὺς κλασσικούς.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς διαρθρώσεως τῶν συγχρόνων οἰκονομιῶν εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθοῦν τὰ κάτωθι:

α) Ἡ σημασία τῆς συμπεριφορᾶς τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων καθίσταται ὁλονὲν μεγαλυτέρα εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος καὶ δὲν εἶναι πλέον ὀρθὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ συμπεριφορὰ των ἀποτελεῖ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπὶ μέρους ἀντιδράσεων τῶν ἀτόμων. Ὅπως ὀρθῶς τονίζει ὁ J. Marchal [4], ὁ ἀτομικὸς καπιταλισμὸς τοῦ 19ου αἰῶνος παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς τὸν ὁμαδικὸν καπιταλισμὸν τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Δὲν εὑρισκόμεθα πλέον ἐνώπιον ἀγορᾶς ἐλευθέρου, ἀλλὰ μονοπωλιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἐξ ἄλλου ὁ συντελεστὴς «ἐργασία» δὲν ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας μεμονωμένως, ἀλλὰ ἀντιθέτως ὠργανωμένος εἰς ἐργατικὰ συνδικάτα.

β) Ἡ ἐπιδίωξις, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους βραχυχρονίως ἐκ μέρους τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου διαμφισβητεῖται ζωηρότατα σήμερον. Ὑποστηρίζεται γενικῶς ὅτι τὸ ἄτομον ἔχει μακροχρονίους βλέψεις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ θυσιάσῃ βραχυχρόνιον χάριν μακροχρονίου κέρδους [5].

γ) Οὐδόλως εἶναι βέβαιον ὅτι πάντα τὰ ἄτομα εἶναι αὐστηρῶς λογικὰ ὄντα καὶ ὅτι συνεπῶς αἱ ἀντιδράσεις των δὲν δύνανται νὰ δημιουργήσουν πάσης φύσεως ἐκπλήξεις. Πράγματι, τὸ σύνολον τῶν ἀτόμων, ἀπὸ ἀπόψεως βαθμοῦ λελογισμένης συμπεριφορᾶς, δὲν ὑπάγεται εἰς μίαν, ἀλλ' εἰς τρεῖς κατηγορίας [6]: εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν τὰ ὑπερ-λογικὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν τοὺς βασικοὺς οἰκονομικοὺς νόμους καὶ ἐνεργοῦν ἀφοῦ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος· εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ «homines œconomici» τῶν κλασσικῶν· τέλος εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν εὑρίσκονται τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἐνεργοῦν ἄνευ προκαθωρισμένου σχεδίου, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐντυπώσεων τῆς στιγμῆς· εἰς τὰ ἄτομα αὐτά, τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐφυοῦς διαφημίσεως δυνατὸν νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς σημαντικά.

4. Cours d'Economie Politique, Γ' Ἔκδοσις, Παρίσιοι 1956, σελ. 153 ἐπ.

5. Εἰς τὴν διαμφισβήτησιν αὐτὴν ὀφείλεται πιθανώτατα καὶ ἡ σχετικῶς νέα θεωρία τοῦ ὁλικοῦ κόστους παραγωγῆς (full cost).

6. Ὅρ. André Marchal, ἔ. ἀ. σελ. 49 ἐπ.

Ἐν τούτοις, ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη κατηγορία ἀποτελοῦν τὰς ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος, τὸν ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει ἡ δευτέρα περίπτωσις, καὶ θὰ ἦτο ἐνδεχομένως δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, προκειμένου περὶ μεγάλου ἀριθμοῦ, αἱ ἀντιδράσεις τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης κατηγορίας ἀλληλοεξουδετεροῦνται καὶ ἐπικρατοῦν αἱ τῆς δευτέρας. Οἱ «homines œconomici» ὑποτίθεται ὅτι δὲν μεταβάλλουν τὴν ἱεράρχησιν τῶν ἀναγκῶν των ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀσταθμήτων παραγόντων ἀλλὰ προβαίνουν εἰς αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὴν βασικὴν οἰκονομικὴν ἀρχήν. Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἐπηρεάζονται εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν πρὸς ἀπόκτησιν εἰδῶν καὶ τῶν προμηθευτῶν των ἀπὸ τὰ κατ' ἀνάγκην ὑπάρχοντα, ἑκάστοτε, μονοπωλιακὰ στοιχεῖα.

Ὁ αὐθαίρετος χαρακτὴρ τῆς ἀπαγωγικῆς μεθόδου, ὅταν αὕτη χρησιμοποιῆται διὰ τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐπαγωγῆς, ἔρχεται πολλάκις εἰς ἀντίθεσιν μὲ ὅ,τι ὁ F. Knight θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπιστήμης[7]: «Γενικῶς, ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι ἐπιστημονική, παρὰ μόνον ὅταν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ὀφείλει νὰ εἶναι δι' ὅλους τοὺς ἐρευνητὰς ἡ αὐτὴ καὶ νὰ εἶναι εὐχερῶς μεταβιβάσιμος».

Δεδομένου ὅτι ἡ δυνατότης πειραματισμοῦ εἶναι λίαν περιωρισμένη εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας, ἡ ἀπαγωγικὴ μέθοδος θὰ πρέπη λογικῶς νὰ ἀποτελῇ τὴν βάσιν τῆς ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον αὕτη νὰ πλαισιοῦται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀφαίρεσιν, ἤτοι τὴν δικαιολόγησιν τῶν ἀρχικῶν ὑποθέσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξ αὐτῶν προκυπτόντων συμπερασμάτων μὲ προσπάθειαν ἐντοπίσεως εἰς τὰ βασικὰ δεδομένα καὶ παράλειψιν τῶν λεπτομερειῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν ἐπαγωγήν, ἤτοι τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων βασιζομένων ἐπὶ ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι νὰ ἀποτελοῦν συγκεκριμένας περιπτώσεις[8].

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι περιγραφική, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται αὕτη νὰ χρησιμοποιῇ ὡς κυρίαν μέθοδον ἐρεύνης τὴν ἐπαγωγήν. Συγχρόνως ὅμως ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα ὀφείλει νὰ ἀποφεύγῃ τὰ καθαρῶς θεωρητικὰ καὶ τελείως ἀφηρημένα σχήματα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἀποτελοῦν ἀπόροιαν τῆς ἀπομονώσεως τοῦ ἐρευνητοῦ. Ὡς ὑποστηρίζει ὁ F. Zeuthen[9], «ἐὰν τὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς πραγματικότητος πρόκειται νὰ ἔχουν νόημα καὶ ἐὰν αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα προσωπικῶν παρατηρήσεων,

7. Limitation of Scientific Method in Economics, εἰς τὴν συλλογὴν The Trends of Economics, 1924.

8. Ὅρ. Oskar Lange, Economie Politique, Τόμος 1, μετάφρασις εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τῆς Anna Posner, Παρίσιοι 1962, σελ. 152.

9. Economic Theory and Method, Λονδῖνον 1955, σελ. 8.

θὰ πρέπῃ νὰ εἶναι δυνατόν, βάσει λογικῆς διαδικασίας, τοὐλάχιστον νὰ μεταφρασθοῦν εἰς πιθανὰς παρατηρήσεις».

Ἡ κλασσικὴ ἀπαγωγικὴ μέθοδος τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος συμπληροῦται περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τριῶν σχολῶν, ἤτοι τῆς Αὐστριακῆς Σχολῆς, τῆς Σχολῆς τοῦ Cambridge καὶ τῆς Σχολῆς τῆς Λωζάννης [10]. Εἰς τὴν πρώτην καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἀνήκει ἡ παρουσίασις τῆς ψυχολογικῆς θεωρίας, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος. Ἡ τρίτη εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς «μαθηματικὴ σχολή». Εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ μέθοδος ἐρεύνης τῶν ὡς ἄνω σχολῶν ἐλάχιστα διαφέρει, ἀποτελεῖ δὲ συνέχειαν τῆς ἀρχικῆς ἀπαγωγικῆς μεθόδου.

Ἡ χρησιμοποίησις τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην δὲν περιορίζεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν συμπτωματικὴν ἐμφάνισιν μαθηματικῶν τύπων. Ἡ ἀπαγωγικὴ μέθοδος, ἐφ' ὅσον βασίζεται εἰς τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς καὶ ἐφ' ὅσον ἀσχολεῖται μὲ τὴν μέτρησιν ποσοτικῶν σχέσεων, ἀποτελεῖ ἐφαρμογὴν μαθηματικῶν [11]. Ἡ παρουσία μαθηματικῶν τύπων εἶναι πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον κατ' ἀνάγκην περιωρισμένη, λόγῳ τοῦ πολυπλόκου οἰκονομικοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς μὴ παραλλήλου, μέχρι τοῦδε, ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Ἐξ ἄλλου, ἡ γενίκευσις τῆς ἐμφανίσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ὑπὸ μορφὴν μαθηματικῶν τύπων δὲν φαίνεται πιθανή, διότι προσκρούει [12]:

α) εἰς τὸ ὅτι ἡ φύσις τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων δὲν εἶναι πάντοτε ποσοτική, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ποιοτική, δεδομένου ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἶναι κοινωνική, καὶ

β) εἰς τὸ ὅτι πλεῖσται ὅσαι σχέσεις ματαξὺ τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων, χαρακτηριζόμεναι ὡς ποσοτικαί, ὑπὸ ἐνίων μαθηματικῶν, ὡς λ.χ. ἡ εὐχαρίστησις, ἡ χρησιμότης, ἡ ἀξία κ.ο.κ., δὲν δύνανται ἐν τούτοις νὰ μετρηθοῦν βάσει μαθηματικῶν τύπων.

Ἡ σύγχρονος ἀπαγωγικὴ μέθοδος χρησιμοποιεῖ εἰς εὑρεῖαν κλίμακα:

α) Τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστάς, χάρις εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιτυγχάνεται ἡ ταχεῖα ἐξαγωγὴ συμπερασμάτων ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων ὑποθέσεων. Ἐὰν αἱ ὑποθέσεις αὗται εἶναι ἐσφαλμέναι, ἐξυπακούεται ὅτι καὶ τὰ ἀντίστοιχα

10. Τρεῖς οἰκονομολόγοι, οἱ K. Menger (1871), S. Jevons (1873) καὶ L. Walras (1874), ἐργαζόμενοι εἰς τρία διαφορετικὰ σημεῖα τῆς ὑφηλίου κατέληξαν σχεδὸν συγχρόνως εἰς τὰ αὐτὰ περίπου συμπεράσματα.

11. Ὅρ. F. Zeuthen, ἔ. ἀ. σελ. 17 καὶ O. Lange, ἔ. ἀ. σελ. 157 - 159.

12. Ὅρ. A. Marchal, ἔ. ἀ. σελ. 108 ἐπ.

συμπεράσματα τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ θὰ εἶναι ἐπίσης ἐσφαλμένα. Συνεπῶς ἡ συμβολὴ τῆς χρησιμοποιήσεως ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἔρευναν συνίσταται κυρίως εἰς τὴν δυνατότητα λήψεως ὑπ' ὄψιν μεγάλου ἀριθμοῦ μεταβλητῶν, ὡς καὶ τῶν μεταξὺ τούτων συναρτήσεων, δευτερευόντως δὲ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ σφαλμάτων εἰς τὰ συμπεράσματα.

β) Τὴν θεωρίαν τῶν συνόλων [13], ἡ ὁποία, διὰ τῶν στοιχειωδῶν αὐτῆς πράξεων, ἤτοι τῆς τομῆς, τῆς ἑνώσεως, τοῦ συμπληρώματος καὶ τῆς διαφορᾶς εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐρευνᾷ τὴν ἀφηρημένην φύσιν ποικίλων σχέσεων τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων.

Ἐνῷ ἡ χρῆσις τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν διευκολύνει τὴν ἀπαγωγικὴν μέθοδον ὡς πρὸς τὴν ἐξαγωγήν, ἀπὸ τεχνικῆς πλευρᾶς, τῶν συμπερασμάτων της, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας τῶν συνόλων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἔρευναν παρέχει περισσότερα ἐχέγγυα καλυτέρας ἐπιλογῆς τῶν βασικῶν θεωρητικῶν ὑποθέσεων.

Ἡ χρῆσις τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς μέσον ἀποδείξεως τῆς ἀληθείας καὶ οὐχὶ ὡς στόχος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συχνάκις λησμονεῖται. Ἐξ ἄλλου ἕτερος κίνδυνος ἐκ τῆς χρήσεως τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν εἶναι καὶ ἡ τάσις τῶν οἰκονομολόγων - μαθηματικῶν νὰ παρασύρωνται ἀπὸ τὴν τελειότητα τῆς μαθηματικῆς ἀποδείξεως καὶ νὰ λησμονοῦν ὅτι αὕτη εἶναι πολλάκις ἀνεφάρμοστος εἰς τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα.

§ 2. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΓΩΓΗΣ

Ἡ ἐπαγωγὴ βασίζεται ἐπὶ παρατηρήσεων τῆς πραγματικότητος καὶ ἐὰν ἐφαρμόζεται μεμονωμένως καταλήγει εἰς συμπεράσματα ὀλιγώτερον ἐπιστημονικὰ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπαγωγήν. Ἡ μέθοδος τῆς ἱστορικῆς παρατηρήσεως, ὅταν ἐφαρμόζεται ἄνευ τῆς κατευθυντηρίου γραμμῆς βασικῶν θεωρητικῶν ὑποθέσεων, καταλήγει εἰς «καθαρὰν συλλογὴν γεγονότων» [14], τὰ ὁποῖα εἶναι ἀσύνδετα μεταξύ των.

Ἡ μέθοδος τῆς ἐπαγωγῆς εἶναι δημιούργημα ἀρχικῶς τῆς γερμανικῆς ἱστορικῆς σχολῆς μετὰ τὸ 1840, ὡς ἀντίδρασις ἐναντίον τῆς κλασσικῆς ἀπαγωγῆς [15]. Τὸ ἔργον τῆς ἱστορικῆς σχολῆς εἶναι ὀλιγώτερον δημιουργικὸν καὶ

13. Ὅρ. G. Choquet, Ἄλγεβρα τῶν Συνόλων, Μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Δ. Γκιόκα, Ἀθῆναι 1962.

14. Ὅρ. R. Gonnard, Histoire des Doctrines Economiques, Παρίσιοι 1941, σελ. 631.

15. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποι τῆς γερμανικῆς ἱστορικῆς σχολῆς ἦσαν οἱ Roscher, Hildebrand, Schmöller καὶ Knies.

περισσότερον κριτικόν[16]. Οὕτως ἄλλωστε ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου, τῆς ὁποίας ὁ βασικὸς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἦτο ἁπλῶς καὶ μόνον νὰ ἀποδειχθῇ ὡς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος τῆς ἀπαγωγῆς.

Οἱ οἰκονομολόγοι τῆς γερμανικῆς ἱστορικῆς σχολῆς, ἀντιμετωπίζοντες τὴν ὑπεροψίαν τῶν κλασσικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον ὅτι εἶπον τὴν τελευταίαν λέξιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἐν ὄψει τῶν ραγδαίων διαρθρωτικῶν μεταβολῶν τῶν οἰκονομιῶν τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκβιομηχανίσεως, ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὴν ὕπαρξιν βασικῶν θεωρητικῶν ὑποθέσεων κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἡ ἱστορικὴ ὅμως παρατήρησις περιέχει κινδύνους, οἱ ὁποῖοι μειώνουν σημαντικῶς τὴν ἱκανότητα τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου πρὸς διερεύνησιν τῆς πραγματικότητος, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τοὺς ἑξῆς:

α) Ἡ ἑρμηνεία τῶν ἱστορικῶν παρατηρήσεων ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητοῦ δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε εἰς τὴν πραγματικότητα. Οὗτος, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδώσῃ μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς ὡρισμένα ἀσήμαντα φαινόμενα καὶ νὰ παραβλέψῃ ἕτερα περισσότερον σημαντικὰ ἢ νὰ πεισθῇ ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ παρακολουθούμενα φαινόμενα εἶναι κανονικά, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐξαιρετικῶν φαινομένων. Εἶναι προφανὲς ὅτι εἰς τοιαύτην περίπτωσιν τὰ οὕτω προκύπτοντα ἀποτελέσματα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπορρέουν ἀπὸ παρατηρήσεις, δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα.

Ὡς παράδειγμα ἐσφαλμένης ἑρμηνείας τῶν παρατηρήσεων ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητοῦ δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἡ κλασσικὴ θεωρία περὶ τόκου. Ὡς γνωστόν, κατὰ τοὺς κλασσικούς, ἐπὶ ὑψώσεως τοῦ τόκου παρατηρεῖται πτῶσις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ ἐπὶ πτώσεως τοῦ τόκου παρατηρεῖται ὕψωσις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Αἱ ἀντιστρόφως ἀνάλογοι πρὸς τὰς αὐξομειώσεις τῶν τιμῶν αὐξομειώσεις τοῦ τόκου ἐξηγοῦνται ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς ὡς ἑξῆς: ὁ τόκος ἔχει πτωτικὴν τάσιν εἰς οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχει ἐπάρκεια χρηματικῶν μέσων, προκαλοῦσα αὔξησιν τῶν τιμῶν, καὶ ὑψωτικὴν τάσιν εἰς οἰκονομίας μὲ στενότητα χρηματικῶν μέσων. Ὁ Wicksell ὅμως κατέληξεν εἰς συμπεράσματα ἀντίθετα τῶν κλασσικῶν, ὡς πρὸς τὴν σχέσιν ἐπιπέδου τιμῶν καὶ ὕψους τόκου[17]: "Οταν τὸ ἐπίπεδον τῶν τιμῶν ἀνέρχεται, ὑψοῦται καὶ ὁ τόκος καὶ ὅταν αἱ τιμαὶ πίπτουν, μειοῦται καὶ ὁ τόκος.

β) Αἱ ἱστορικαὶ παρατηρήσεις τοῦ ἐρευνητοῦ σπανίως εἶναι ἀπηλλαγμέναι τῶν προσωπικῶν του προτιμήσεων, πεποιθήσεων ἢ ἐμπαθειῶν. Οὕτω τὰ συμπεράσματα ἑκάστου ἐρευνητοῦ σπανίως ἐκφράζουν ἀντικειμενικῶς τὴν

16. Ὅρ. André Marchal, ἔ. ἀ. σελ. 55.
17. Interest and Prices, Λονδῖνον 1936, Κεφάλαιον 11.

ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Κατὰ κανόνα, οἱ ἐρευνηταὶ ἔχουν τὴν τάσιν νὰ ἐμφανίζουν τὰ παρωχημένα γεγονότα μὲ μεγαλύτερον βαθμὸν ἀντικειμενικότητος, ἐνῶ αἱ παρατηρήσεις των σχετικῶς μὲ τὰς συγχρόνους ἱστορικὰς ἐξελίξεις περιέχουν ὑποκειμενικὰς κρίσεις [18].

γ) Αἱ πραγματικαὶ παρατηρήσεις εἶναι ἀμφιβόλου ἐπιστημονικῆς χρησιμότητος, ὅταν δὲν συνδέωνται μεταξύ των. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ ἐρευνητὴς ὀφείλει νὰ τοποθετήση τὸ σύνολον τῶν ἱστορικῶν του παρατηρήσεων ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ ἢ οἰκονομικοῦ των πλαισίου καὶ νὰ καταβάλη προσπάθειαν διερευνήσεως τῶν πάσης φύσεως ἐπιδράσεων τούτου ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ μελετωμένων οἰκονομικῶν φαινομένων. Αἱ διαρθρωτικαὶ μεταβολαὶ τῶν κοινωνιῶν δημιουργοῦν πολλάκις τὴν ἀνάγκην χρησιμοποιήσεως νέων μεθόδων ἐρεύνης [19].

δ) Ἡ ἐπαγωγὴ λαμβάνει κατ' ἀνάγκην ὑπ' ὄψιν μόνον ἐκεῖνα τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον παρατηρήσεων. Ἐν τούτοις, πλεῖστα ὅσα σημαντικώτατα οἰκονομικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθοῦν δι' ἁπλῆς παρατηρήσεως, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑπεισέλθη εἰς τὴν ἀνάλυσίν των ἡ μελέτη τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀτόμων, τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ἀντιμετωπίζεται μὲ σκεπτικισμὸν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχήν. Χαρακτηριστικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος εἶναι καὶ ἡ κάτωθι παρατήρησις τοῦ Paul Valéry [20]: «Ἡ ἱστορία μᾶς κάμνει νὰ ὀνειρευώμεθα, μεθύει τοὺς λαούς, προκαλεῖ ἐσφαλμένας ἀναμνήσεις, ὑπερβάλλει τὰς ἀντιδράσεις των, διατηρεῖ νωπὰς τὰς πληγάς των, τοὺς βασανίζει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναπαύσεώς των, τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὸ παραλήρημα τῶν μεγαλείων ἢ εἰς αὐτὸ τῆς καταδιώξεως καὶ κάμνει τὰ ἔθνη πικρόχολα, ἀνυπόφορα καὶ μάταια. Ἡ ἱστορία δικαιολογεῖ ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν, οὐδὲν ἀπολύτως διδάσκει, διότι περιέχει τὰ πάντα καὶ παρέχει παραδείγματα δι' ὅλα».

Ἡ ἐπαγωγή, ὡς καθαρῶς περιγραφικὴ μέθοδος τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἀπέτυχεν. Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς κλασσικῆς ἀπαγωγικῆς μεθόδου ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν καὶ μαθηματικὴν σχολήν, καταβάλλονται ἀνάλογοι προσπάθειαι ἀνανεώσεως τῆς ἐπαγωγῆς [21], ἰδίως εἰς τὰς Η.Π.Α.

18. Ὅρ. André Marchal, ἔ. ἀ. σελ. 65 ἐπ.

19. Ὅρ. André Marchal, Où Va la Science Economique? Extrait de la Revue Philosophique, Ὀκτ. - Δεκ. 1954, σελ. 544 ἐπ.

20. Regards sur le Monde Actuel, Παρίσιοι 1945, σελ. 43.

21. Ὅρ. André Marchal, L'Orientation de la Science Economique dans ses Rapports avec les Progrès de la Statistique, Kyklos, Τόμος III, 1949, Τεῦχος 2, σελ. 130.

καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Πρόκειται διὰ τὴν στατιστικήν, ἡ ὁποία καταγράφει, ἀπαριθμεῖ καὶ κατατάσσει τὰ συχνὰ ἐμφανιζόμενα φαινόμενα, ἐπεξεργάζεται τὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐξάγει συμπεράσματα ἐκ τῶν ἀλληλεξαρτήσεων [22].

Ἡ στατιστικὴ μέθοδος χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὰς λοιπὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐμφανίζει ὡρισμένα μειονεκτήματα, ἀνάλογα, ἐν πολλοῖς, πρὸς ἐκεῖνα τῆς ἀρχικῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου. Πρόκειται κυρίως:

α) Διὰ τὴν δυνατότητα ἐξαγωγῆς τῶν ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ ἐπιθυμουμένων συμπερασμάτων, διὰ τῆς καταλλήλου ἐπιλογῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν στατιστικῶν δεδομένων. Αἱ πλεῖσται τῶν συγχρόνων θεωρητικῶν ἀντιθέσεων βασίζονται ἐπὶ στατιστικῶν δεδομένων καὶ καταλήγουν εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ ἀπόδειξιν τελείως διαφορετικῶν ἀπόψεων. Χάριν παραδείγματος δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ἐπίμαχον θέμα τῆς διαχρονικῆς ἐξελίξεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Marx ἀποδεικνύουν στατιστικῶς ὅτι τοῦτο ἐπεδεινώθη ἐν σχέσει πρὸς τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἄλλων κοινωνικῶν τάξεων. Ἕτεροι οἰκονομολόγοι ἐπὶ τῇ βάσει καὶ πάλιν στατιστικῶν δεδομένων ὑποστηρίζουν τὸ ἀντίθετον. Τέλος, ὑπάρχει καὶ ἡ θεωρία, πάντοτε βασιζομένη ἐπὶ στατιστικῆς ἀποδείξεως, ἡ ὁποία πρεσβεύει τὴν σταθερότητα τοῦ τρόπου κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, μεταξὺ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», καὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς! Συνεπῶς διερωτώμεθα μήπως ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἡ στατιστικὴ εἶναι ἡ τέχνη τοῦ ψεύδεσθαι εὐφυῶς.

Νομίζομεν ὅτι ὁ M. Sauvy δίδει τὴν ὀρθὴν ἀπάντησιν [23]: «Δὲν εἶναι ἄτιμος ἡ στατιστικὴ ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τὴν χρησιμοποιεῖ». Πράγματι, ἡ ἐπιστημονικὴ συνείδησις ἐπιβάλλει τὴν παρουσίασιν καὶ ἐπεξήγησιν ὅλων τῶν στατιστικῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα περιέρχονται εἰς γνῶσιν τοῦ ἐπιστήμονος ἐπὶ δεδομένου θέματος. Ἀπόκρυψις ἐνίων ἐξ αὐτῶν, ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς θεωρητικάς του πεποιθήσεις ἢ πρὸς ὅ,τι ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποδείξῃ, εἶναι ἀσυγχώρητος εἰς ἐπιστήμονα σεβόμενον ἑαυτόν.

β) Διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν καὶ τὴν ἔλλειψιν συντονισμοῦ τῶν στατιστικῶν ὑπηρεσιῶν, ἰδίως εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας.

§ 3. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ

Ἡ ἀνάγκη τῆς παραλλήλου χρησιμοποιήσεως τῆς ἀπαγωγῆς καὶ ἐπαγω-

22. Ὅρ. Δ. Δελιβάνη, ἔ. ἀ. σελ. 49.
23. Cours de Statistique à l'Institut des Études Politiques, Παρίσιοι 1948 - 49.

γῆς εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν ἔρευναν παρ' οὐδενὸς πλέον ἀμφισβητεῖται. Τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς συνδυασμένης οἰκονομικῆς μεθόδου δυνατὸν νὰ συνοψισθοῦν ὡς κατωτέρω [24].

1) Κατ' ἀρχὴν λαμβάνει χώραν ἡ ἀφαίρεσις, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν λογικὴν καὶ προσδιορίζει τὰ συνεχῶς ἐπαναλαμβανόμενα οἰκονομικὰ φαινόμενα ἢ τοὺς γενικοὺς οἰκονομικοὺς νόμους.

2) Ἀκολουθεῖ ἡ ὁλονὲν περισσότερον συγκεκριμένη παρουσίασις, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν λῆψιν ὑπ' ὄψιν ὁλονὲν περισσότερον συγκεκριμένων οἰκονομικῶν δεδομένων καὶ τῶν μεταξὺ τούτων ὑφισταμένων σχέσεων.

3) Τέλος, ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ ἐπαλήθευσις, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν ἐπιλεχθέντων συγκεκριμένων οἰκονομικῶν δεδομένων μὲ τὴν πραγματικότητα· ἡ σύγκρισις αὕτη βασίζεται εἰς παρατηρήσεις.

Οὕτως αἱ ὑποθέσεις τῆς ἀπαγωγῆς εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαγωγῆς [25] καὶ ἀμφότεραι θεωροῦνται ὡς ἀπολύτως ἀπαραίτητοι διὰ τὴν διερεύνησιν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος.

Α. ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ

Ἱστορικῶς, ἡ πρώτη ἐπιτυχὴς ἐφαρμογὴ συνδυασμένης ἐρεύνης ἀποδίδεται εἰς τὸν K. Marx. Οὗτος, διὰ τῆς διαλεκτικῆς ἀφ' ἑνὸς μεθόδου, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαγωγικὴ καὶ διὰ τῆς ὑλιστικῆς ἀφ' ἑτέρου ὑποθέσεως, ἡ ὁποία εἶναι ἐπαγωγική, ἀπέδειξε τὸ ἀπαραίτητον τοῦ συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων [26].

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Alfred Marshall, ὁ ὁποῖος συνεφιλίωσε τὴν κλασσικὴν καὶ τὴν νεοκλασσικὴν θεωρίαν, δέχεται ἀπεριφράστως τὴν ἄποψιν τοῦ Schmöller περὶ τοῦ ἀπολύτως ἀπαραιτήτου ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων ἐρεύνης, ἤτοι τῆς ἀπαγωγῆς καὶ ἐπαγωγῆς, ὅπως μᾶς χρειάζονται καὶ οἱ δύο πόδες διὰ νὰ βαδίσωμεν [27]. Ἐν τούτοις ὁ τελευταῖος τῶν νεοκλασσικῶν καὶ συγχρόνως προάγγελος τοῦ J. M. Keynes, ὁ A. Marshall, ἠκολούθησε κατὰ βάσιν τὴν ἀπαγωγικὴν μέθοδον ἐρεύνης καὶ μόνον ἐπικουρικῶς τὴν ἐπαγωγήν. Αἱ βασικαὶ θεωρητικαὶ ὑποθέσεις τοῦ A. Marshall, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ εἰδικὴ μνεία εἰς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον κεφάλαιον, δεικνύουν τὴν προσπάθειάν του, ὅπως ἀπομονώσῃ τὴν λογικὴν διανόησιν ἀπὸ τὰς περιπλοκὰς τῆς πραγματικότητος, αἱ ὁποῖαι ἐνδεχομένως θὰ τὴν ὡδήγουν εἰς ἐσφαλμένην θεωρητικὴν κατεύθυνσιν.

24. Ὅρ. O. Lange, ἔ. ἀ. σελ. 114 ἐπ.

25. Ὅρ. O. Lange, ἔ. ἀ. σελ. 159.

26. Ὅρ. André Marchal, Méthode Scientifique et Science Economique, ἔ. ἀ. σελ. 82 ἐπ.

27. Principles of Economics, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον III, σελ. 29.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ὀλίγα ἔτη ἀργότερον, ἔλαβον ἐπίσης χώραν προσπάθειαι συνδυασμοῦ τῆς ἀπαγωγῆς καὶ ἐπαγωγῆς, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς ποικίλας ἐφαρμογάς. Ὡς κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῶν ἐν λόγῳ προσπαθειῶν θεωροῦνται οἱ B. Nogaro καὶ A. Aftalion. Ὁ πρῶτος [28] συνεδύασεν ἐπιτυχῶς τὴν ἱστορικὴν καὶ ψυχολογικὴν μέθοδον ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Ὁ δεύτερος ἐπέτυχε συνδυασμὸν τῆς μεθόδου ἐρεύνης τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς καὶ τῆς στατιστικῆς.

Β. ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ

Αἱ σύγχρονοι προσπάθειαι βελτιώσεως τῶν μεθόδων ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ὡς καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ἅπασαι αἱ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐρευνητοῦ μέθοδοι εἶναι εἰς θέσιν, καταλλήλως χρησιμοποιούμεναι, νὰ συνδράμουν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ὀρθῶν συμπερασμάτων, ὡδήγησαν εἰς δύο σαφῶς καθωρισμένας καὶ ἀλληλοσυμπληρουμένας κατευθύνσεις:

α) Οἰκονομομετρία [29]

Ἐγένοντο πολυάριθμοι προσπάθειαι καθορισμοῦ τοῦ περιεχομένου τῆς σχετικῶς νέας αὐτῆς συνθετικῆς μεθόδου ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, οἱ ὀπαδοὶ τῆς ὁποίας φιλοδοξοῦν τὴν ἀπόλυτον ἐπικράτησίν της. Ὁ πλέον ἐπιτυχὴς ὁρισμός της παραμένει εἰσέτι ὁ δημοσιευθεὶς εἰς τὸ περιοδικὸν Econometrica [30]. Κατ' αὐτὸν «ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι ἑκάστη τῶν κάτωθι τριῶν ἀπόψεων ἤτοι τῆς στατιστικῆς, τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας καὶ τῶν μαθηματικῶν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν, οὐχὶ ὅμως ἐπαρκῆ, διὰ τὴν πραγματικὴν κατανόησιν τῶν ποσοτικῶν σχέσεων τῆς συγχρόνου οἰκονομίας. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τριῶν τούτων μέσων: ἀκριβῶς ὁ συνδυασμὸς οὗτος συνιστᾶ τὴν οἰκονομομετρίαν».

Ἔκτοτε ἡ συνθετικὴ αὕτη μέθοδος ἐρεύνης ἔλαβεν οὐσιώδη ἐξέλιξιν καὶ ἐχρησιμοποιήθη εἰς πλείστας ὅσας ἐφαρμογὰς ὑπὸ μορφὴν κατασκευῆς οἰκονομομετρικῶν ὑποδειγμάτων.

28. La Méthode de l'Economie Politique, Παρίσιοι 1950.

29. Ὅρ. Α. Δ. Σίδερι, Ἱστορία Οἰκονομικῶν Θεωριῶν, Τόμος Ι, Ἀθῆναι 1953, σελ. 373 ἐπ.

30. Ὑπὸ τοῦ Ragnar Frisch, ὅστις καὶ θεωρεῖται ὡς πατὴρ τῆς Οἰκονομομετρίας. Frisch R., Mills F. C. καὶ Roos C. F.: Constitution of the Econometric Society, Econometrica, Ἰαν. 1933, σελ. 106 - 108.

β) *Κατασκευὴ ὑποδειγμάτων*

Ὁ πλέον ἐπιτυχὴς ὁρισμὸς τοῦ οἰκονομομετρικοῦ ὑποδείγματος ἀνήκει εἰς τὸν A. L. A. Vincent [31]: «ἡ ἁπλῆ, ἀλλὰ πλήρης παρουσίασις κοινωνίας τινός, π.χ. ἑνὸς ἔθνους, κατὰ τὴν διάρκειαν δεδομένης χρονικῆς περιόδου, ὑπὸ ἀριθμητικὴν μορφήν».

Δυνατὸν νὰ γίνῃ διάκρισις τριῶν τύπων οἰκονομομετρικῶν ὑποδειγμάτων ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου: πρῶτον τὸ θεωρητικὸν ὑπόδειγμα, δεύτερον τὸ ἱστορικὸν ὑπόδειγμα, τρίτον τὸ ὑπόδειγμα, τὸ ὁποῖον ἔχει σκοπὸν νὰ προβλέψῃ τὸ μέλλον (prévisionnel) [32]. Ἐπίσης ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἐπιδιωκομένου στόχου δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν ἑρμηνευτικὰ ὑποδείγματα καὶ ὑποδείγματα πιθανολογικῆς τακτικῆς [33]. Τὰ τελευταῖα ὑποδεικνύουν εἰς τὴν κυβέρνησιν ποία εἶναι ἡ ἀρίστη πολιτική, μεταξὺ διαφόρων διαζευκτικῶν λύσεων.

Ἡ βασικὴ δυσχέρεια ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ὑποδειγμάτων συνίσταται εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν μεταβλητῶν καὶ τῶν μεταξὺ τούτων σχέσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν. Ὁ ἐρευνητὴς οὐδέποτε εἶναι εἰς θέσιν νὰ περιλάβῃ πάντα τὰ δεδομένα τῆς πραγματικότητος. Συγχρόνως ὅμως τὸ ὑπόδειγμά του ὀφείλει νὰ περιέχῃ ἅπαντα τὰ βασικὰ στοιχεῖα καὶ ἐπιτρέπεται νὰ παραλείψῃ μόνον ἀσήμαντα γεγονότα καὶ λεπτομερείας. Ὁ κίνδυνος τῆς ἐσφαλμένης ἐπιλογῆς τῶν μεταβλητῶν ὑποδείγματος τινὸς καθίσταται εὐχερῶς ἀντιληπτός, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ δυνατότης ἐξαγωγῆς ἀντιθέτων συμπερασμάτων, ἐκ μέρους ἐρευνητῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον ἐρεύνης, κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν στιγμήν.

Τὰ ὑποδείγματα εἶναι συνήθως γραμμικά, ἤτοι βασίζονται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς σταθερότητος ὡρισμένων σχέσεων, π.χ. οἱ λόγοι κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν ἢ ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον δὲν μεταβάλλονται εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικὸν διάστημα. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη πολλάκις δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Δεδομένου ὅμως ὅτι ἡ κατασκευὴ μὴ γραμμικῶν ὑποδειγμάτων εἶναι δυσχερεστάτη, διὰ λόγους ἁπλότητος ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις τῶν γραμμικῶν τοιούτων.

Ἕτερον πρόβλημα τῆς κατασκευῆς καὶ ἑρμηνείας οἰκονομομετρικῶν ὑποδειγμάτων ἀναφύεται ἐκ τῆς κατ' ἀρχὴν ἐμφανίσεως τούτων ὑπὸ μορφὴν συνολικῶν μεγεθῶν. Εἶναι ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπαραίτητος ἡ διάσπασις τούτων εἰς ἐπὶ μέρους μεγέθη, τὰ ὁποῖα νὰ ἔχουν χαρακτῆρα περισσότερον συγκεκρι-

31. Initiation à la Conjoncture Economique, Παρίσιοι 1947, σελ. 277.

32. Ὅρ. Jean Marchal, Cours d' Economie Politique, ἔ. ἀ. σελ. 304 - 321.

33. Ὅρ. Κ. Μπανταλούκα, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Μεθοδολογίαν τῆς Οἰκονομικῆς Ἐρεύνης, Πειραιεὺς 1963, σελ. 63.

μένον. Π.χ. τὸ συνολικὸν ἐθνικὸν εἰσόδημα δεδομένης οἰκονομίας πρέπει νὰ διακριθῇ εἰς εἰσόδημα τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν της διαμερισμάτων, εἰς εἰσόδημα ἑνὸς ἑκάστου τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς κ.ο.κ.

Οἱονδήποτε θεωρητικὸν ὑπόδειγμα περιλαμβάνει δύο εἴδη μεταβλητῶν:

αα) Τὰς ἐξωτερικὰς ἢ ἀνεξαρτήτους μεταβλητάς, αἱ ὁποῖαι ἐπηρεάζουν τὰς ἐσωτερικὰς ἢ ἐξηρτημένας μεταβλητὰς τοῦ ὑποδείγματος, χωρὶς νὰ δέχωνται συγχρόνως ἐπίδρασιν ἐξ αὐτῶν. Π.χ. εἰς τὸ Κεϋνεσιανὸν ὑπόδειγμα ἐκλαμβάνονται ὡς ἀνεξάρτητοι μεταβληταὶ ἡ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν, ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου, ἡ προτίμησις διὰ ρευστότητα καὶ ἡ ποσότης τοῦ χρήματος.

ββ) Τὰς ἐσωτερικὰς ἢ ἐξηρτημένας μεταβλητάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς λειτουργίας τοῦ ὑποδείγματος.

Ἡ διάκρισις, μεταξὺ ἐξηρτημένων καὶ ἀνεξαρτήτων μεταβλητῶν δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Κατὰ κανόνα, αἱ μὴ οἰκονομικαὶ μεταβληταί, ὡς λ.χ. τὸ κλῖμα, αἱ δημογραφικαὶ ἐξελίξεις, ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον, ἡ τεχνικὴ πρόοδος κ.ἄ. θεωροῦνται ὡς ἐξωτερικαὶ μεταβληταί. Ἐν τούτοις, εἶναι δυνατόν, συγκεκριμένη μεταβλητὴ νὰ θεωρηθῇ ἐκ μέρους διαφόρων ἐρευνητῶν ἄλλοτε μὲν ὡς ἐξωτερικὴ ἄλλοτε δὲ ὡς ἐσωτερική. Τοῦτο συμβαίνει, ὅλως ἰδιαιτέρως, μὲ τὰ δημογραφικὰ δεδομένα καὶ μὲ τὴν τεχνικὴν πρόοδον.

Αἱ ἐξισώσεις οἰκονομομετρικοῦ τινος ὑποδείγματος δύνανται νὰ ἐκφράζουν τεσσάρων εἰδῶν σχέσεις [34].

1) Αἱ αὐταπόδεικτοι ἐξισώσεις, ὡς λ.χ. ἡ Κεϋνεσιανὴ ταυτότης:

$$Y = C + I$$

2) Αἱ ἐξισώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν σχέσεις, δημιουργουμένας ἀπὸ τὸ ἰσχῦον κοινωνικὸν σύστημα: π.χ. ἡ σχέσις μεταξὺ φορολογητέου εἰσοδήματος καὶ φόρου.

3) Αἱ τεχνικαὶ ἐξισώσεις, αἱ ὁποῖαι δεικνύουν τὰς σχέσεις συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ προϊόντος.

4) Αἱ ἐξισώσεις συμπεριφορᾶς, π.χ.

$$I = f\,(e, r, \ldots v),$$

αἱ ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν διενέργειαν ἐπενδύσεων (I) θὰ ἐξαρτηθοῦν ἀπὸ τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου (e), τὸ ὕψος τοῦ τόκου (r) ..., τὸν παράγοντα τύχη (v).

34. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. Τόμος I, σελ. 203.

Τὸ ὑπόδειγμα θεωρεῖται τέλειον, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξισώσεων εἶναι ἴσος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγνώστων ἐσωτερικῶν μεταβλητῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν σημαίνει συγχρόνως ὅτι τὸ ὑπόδειγμα εἶναι ἐφαρμόσιμον. Προκειμένου νὰ ἐφαρμοσθῇ οἱονδήποτε θεωρητικὸν ὑπόδειγμα, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ ἀρχικαί του ὑποθέσεις. Τὸ ὑπόδειγμα εἶναι ὀρθόν, οὐχὶ ὅταν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁπουδήποτε καὶ ὁποτεδήποτε, ἀλλ' ὅταν εἶναι ἐφαρμόσιμον, ὅπου καὶ ὅταν συναντῶνται αἱ προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς του.

Ἡ οἰκονομομετρία, ὡς ἐτονίσθη ἤδη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ἀποτελεῖ προσπάθειαν νέας μεθοδολογικῆς προσεγγίσεως τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων. Ὡς τοιαύτη εἶναι ἀπολύτως εἰς θέσιν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν σύγχρονον ἐμφάνισιν παλαιοτέρων θεωριῶν. Ἀξιόλογος προσπάθεια τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπὸ μορφὴν ὑποδείγματος, ἐμφάνισις τῆς θεωρίας τοῦ Marx περὶ κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, ἀπὸ τὸν J. Marchal[35].

Συνεπῶς, κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς παρούσης μελέτης, θὰ καταβληθῇ προσπάθεια συνδυασμοῦ ἀπαγωγικῆς καὶ ἐπαγωγικῆς μεθόδου, ὡς καὶ ἐμφάνισις θεωριῶν ὑπὸ μορφὴν ὑποδειγμάτων.

35. Ὅρ. Jean Marchal καὶ Jacques Lecaillon, Répartition du Revenu National, Τόμος III, Παρίσιοι 1958.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ III

ΒΑΣΙΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις καταφεύγει συχνάκις εἰς τὴν χρῆσιν ὡρισμένων θεωρητικῶν ὑποθέσεων. Πρόκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τῆς ἀνάγκης ἐπιλογῆς τῶν ἑκάστοτε μελετητέων οἰκονομικῶν προβλημάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ τῆς προσπαθείας ἁπλουστεύσεως τῆς πολυπλόκου πραγματικότητος διὰ τῆς διαδοχικῆς εἰσαγωγῆς τῶν σχετικῶν δυσχερειῶν.

Θὰ ἦτο ἐκ πρώτης ὄψεως δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἀνάλυσις, ἐπὶ τῇ βάσει προσωρινῶν ὑποθέσεων, ἐντάσσεται εἰς τὴν ἀπαγωγικὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον ἐρεύνης. Πράγματι, ἡ παραδοχὴ ὡρισμένων ὑποθέσεων, πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐξαγωγὴ συμπερασμάτων, εἶναι κατ' ἀρχὴν διανοητικὴ ἐργασία, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν παρατήρησιν τῆς πραγματικότητος.

Ἐν τούτοις, ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εἶναι ἐντελῶς ὀρθή, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀνάγκης συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων ἐρεύνης εἰς ὅλα τὰ στάδια τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως. Δεδομένου ὅτι αἱ βασικαὶ θεωρητικαὶ ὑποθέσεις πρέπει νὰ εἶναι ὀρθαί, ἤτοι νὰ συμφωνοῦν πρὸς τὴν πραγματικότητα, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ ἐξαγωγὴ ὀρθῶν συμπερασμάτων, καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἑκάστοτε ὑποθέσεων ὀφείλει νὰ εἶναι προϊὸν παρατηρήσεων τῆς πραγματικότητος. Ἡ διαπίστωσις αὕτη δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι οἱ οἰκονομολόγοι στεροῦνται τοῦ δικαιώματος παραδοχῆς ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι οὐδόλως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὡς λ.χ. ἡ ὑπόθεσις τῆς στατικῆς οἰκονομίας. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον, προκειμένου περὶ ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἁπλῶς χρησιμεύουν ὡς βαθμίδες διαδοχικῆς προσεγγίσεως τῆς πραγματικότητος, νὰ μὴ λησμονῆται ἡ ἐγκατάλειψίς των καὶ ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀνάλογος προσαρμογὴ τῶν τελικῶν συμπερασμάτων ἐκ τῆς ἐρεύνης.

Ἐν τούτοις θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ὅτι πολλάκις ἡ διατύπωσις ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνταποκρίνονται πλήρως εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ ἡ μὴ ἐγκατάλειψίς των ἐκ τῶν ὑστέρων δὲν συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην ἐξαγωγὴν ἐσφαλμένων συμπερασμάτων. Π.χ. ἡ γενικὴ ὑπόθεσις περὶ τῆς ὑπάρξεως δύο μόνον κατηγοριῶν εἰσοδημάτων εἰς τὰς συγχρόνους θεωρίας κατανομῆς,

ἤτοι μισθῶν καὶ κερδῶν δὲν εἶναι βεβαίως ἀπολύτως ὀρθή· πλὴν ὅμως ἁπλοποιεῖ τὴν πραγματικότητα. Τὰ οὕτω προκύπτοντα συμπεράσματα δὲν εἶναι ἐσφαλμένα. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ δι' ἄλλας παλαιοτέρας ὑποθέσεις εὐρείας χρήσεως, ὡς τὴν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, τῆς συμπτώσεως ἀτομικοῦ καὶ γενικοῦ συμφέροντος κ.ἄ. Ὀρθότερον συνεπῶς θὰ ἦτο νὰ τονισθῇ ὅτι, ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν βασικῶν θεωρητικῶν ὑποθέσεων, δὲν ὑφίστανται σαφῶς καθωρισμέναι κατευθύνσεις.

Ὁ βαθμὸς ἐπιτυχοῦς χρησιμοποιήσεώς των ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἀπὸ τὰς ἱκανότητας συνθέσεως ἑκάστου ἐρευνητοῦ. Μὲ τὰς αὐτὰς ἀρχικὰς ὑποθέσεις ὁ Γ ἐρευνητής, διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ καταλήγει εἰς χρήσιμα καὶ ἐποικοδομητικὰ συμπεράσματα, ἐνῶ ὁ Δ, λόγῳ ἀνεπαρκοῦς συνθετικῆς ἱκανότητος καὶ πρωτοτυπίας, πελαγοδρομεῖ, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ἐσφαλμένα ἢ κοινότυπα συμπεράσματα.

Αἱ βασικαὶ θεωρητικαὶ ὑποθέσεις ἀναφέρονται εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς οἰκονομίας. Οἱ κλασσικοὶ ἐθεώρουν τὴν διάρθρωσιν ὡς δεδομένην καὶ μὴ δυναμένην νὰ μεταβληθῇ ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Τὴν αὐτὴν θέσιν λαμβάνουν, ἐπὶ τοῦ θέματος, καὶ οἱ σύγχρονοι ὀπαδοὶ τῶν κλασσικῶν [1]. Ἀντιθέτως συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀπεχωρίσθησαν τῆς κλασσικῆς παραδόσεως, δέχονται τὴν δυνατότητα μεταβολῆς τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως [2]. Ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς ριζικὰς μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν εἰς τὰς οἰκονομίας τοῦ 20οῦ ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, εἰς τὸν οἰκονομικόν, τὸν κοινωνικόν, τὸν τεχνικόν, τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν διοικητικὸν τομέα, θὰ πρέπῃ νὰ συμφωνήσῃ μᾶλλον μὲ τὴν ἄποψιν τῆς συνεχῶς μεταβαλλομένης διαρθρώσεως

Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ συνεχὴς ἀναθεώρησις τῶν βασικῶν θεωρητικῶν ὑποθέσεων, ἐφ' ὅσον γίνεται δεκτὸν ὅτι αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν διάρθρωσιν [3]. Π.χ. ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ μορφὴ ἀγορᾶς τῶν οἰκονομιῶν τοῦ 19ου αἰῶνος εὑρίσκετο πλησιέστερον πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκονομίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος, θὰ ἦτο λογικὸν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ χάριν τῆς ὑποθέσεως τοῦ μονοπωλιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ὡς εἶναι γνωστόν, ἀνάλογος μεταβολὴ ἐπραγματοποιήθη ἤδη εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν, μετὰ τὸ 1932 [4], χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκαταλειφθῇ καὶ ἡ μελέτη τοῦ ἐλευθέ-

1. Ὅρ. René Courtin, Cours de Droit, Παρίσιοι 1957 - 58, σελ. 20.
2. Ὅρ. François Perroux, Les Comptes de la Nation, Παρίσιοι 1949, σελ. 15.
3. Ὅρ. A. Marchal, Systèmes et Structures Economiques, Παρίσιοι 1959, σελ. 22.
4. Ὅρ. E. Chamberlin, Theory of Monopolistic Competition, Cambridge,

ρου ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ ἐμμονὴ αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ὁριακὴ θεωρία, ἡ ὁποία βασίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ ἐπικρατεστέρα τεχνικὴ ἀναλύσεως τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν λειτουργιῶν.

Ἐντὸς τῶν, κατ' ἀνάγκην, στενῶν πλαισίων τοῦ παρόντος κεφαλαίου, δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν γενικῶς μὲ τὰς ὑποθέσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως, ἀλλὰ μὲ τὸ περιεχόμενον τῶν σπουδαιοτέρων καὶ πλέον ἐν χρήσει ἐξ αὐτῶν. Πρόκειται κατ' ἐξοχὴν διὰ τὰς ἀκολούθους ὑποθέσεις: Βραχυχρόνιος - μακροχρόνιος περίοδος. Στατικὴ - δυναμικὴ οἰκονομία. Κλειστὴ - ἀνοικτὴ οἰκονομία. Πραγματικοὶ - νομισματικοὶ ὅροι.

§ 1. ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΟΣ - ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ διάκρισις εἰς βραχυχρόνιον καὶ μακροχρόνιον περίοδον ἐγένετο, τὸ πρῶτον, ὑπὸ τοῦ A. Marshall κατὰ τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν[5]. Ἔκτοτε αὕτη ἐπεκράτησεν ὡς τεχνικὴ ἀναλύσεως, ἐπιτρέπουσα τὴν παραδοχὴν διαφόρων θεωρητικῶν ὑποθέσεων καὶ τὴν προϊοῦσαν εἰσαγωγήν, εἰς τὴν ἀνάλυσιν, τῶν διαφόρων δυσχερειῶν. Ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνεται εἰς τὰς περιόδους τοῦ A. Marshall δὲν εἶναι καθωρισμένος[6]. Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ R. Barre[7], πρόκειται διὰ «περίοδον - πλαίσιον» καὶ ὄχι διὰ «περίοδον - διάστημα». Ὅσον βραχυτέρα εἶναι ἡ χρονικὴ περίοδος τοῦ A. Marshall, τόσον περισσότερα τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα περιέχει, δύνανται νὰ ἐκληφθοῦν ὡς δεδομένα. Ἀντιθέτως, ὅσον μακροτέρα καθίσταται αὕτη, τόσον περισσότερα τῶν στοιχείων της θεωροῦνται ὡς μεταβληταί.

Ἡ ἀρχικὴ ἀφηρημένη διάκρισις τοῦ χρόνου εἰς δύο περιόδους, ἤτοι βραχυχρόνιον καὶ μακροχρόνιον, ὑπὸ τοῦ A. Marshall, ἐξειλίχθη ἔκτοτε εἰς τέσσαρας. Αὗται ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐξελίξεως τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν μεγεθῶν, ὡς αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ A. Marshall, ἀλλὰ περισσότερον λεπτομερής. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος χρονικὴ διάκρισις ἀναφέρεται εἰδικῶς:

Mass 1932 καὶ J. Robinson, Economics of Imperfect Competition, 7η Ἔκδοσις, Cambridge 1946.

5. Principles of Economics, ἔ. ἀ. σελ. 109 - 112, 330, 347 - 350, 363 - 380, 420 - 421, 425 - 426.

6. Ὅρ. Bowman καὶ Bach, Economic Analysis and Public Policy, 2α Ἔκδοσις, Νέα Ὑόρκη 1950, σελ. 292.

7. La Période dans l'Analyse Economique, Παρίσιοι 1950.

α) Εἰς τὴν ἐξαιρετικῶς βραχυχρόνιον περίοδον ἐντὸς τῆς ὁποίας δὲν ἀναγνωρίζεται ἡ ὕπαρξις μεταβλητῶν. Τὰ πάντα θεωροῦνται δεδομένα, οὕτως ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ στιγμιαίου σχηματισμοῦ τιμῶν, στιγμιαίας ἰσορροπίας κ.ο.κ.

β) Εἰς τὴν βραχυχρόνιον περίοδον θεωροῦνται δεδομέναι αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς. Εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τῆς ζητήσεως ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν διαθέτει τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του. Ἐν τούτοις ὅμως εἶναι εἰς θέσιν, ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας, νὰ αὐξήση τὴν παραγωγήν του, διὰ τῆς προσλήψεως νέων ἐργαζομένων. Βεβαίως ἡ δυνατότης αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, βραχυχρονίως, προϋποθέτει ὕπαρξιν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ ὑποαπασχολούμενον ἐργατικὸν δυναμικόν. Συνεπῶς, κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, θεωροῦνται ὡς μεταβληταί, πλὴν τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ ἀπασχόλησις καὶ τὸ εἰσόδημα. Ἐντὸς τῆς χρονικῆς αὐτῆς περιόδου ἀναλύεται ἡ ἰσορροπία τῆς ἐπιχειρήσεως.

γ) Εἰς τὴν μακροχρόνιον περίοδον, ὁ ἐπιχειρηματίας, εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ τὸ προϊόν του, ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ ἀπαραίτητον χρονικὸν διάστημα διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξακολουθοῦν νὰ θεωροῦνται ὡς δεδομένα ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνική, αἱ προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν, τὸ ἰσχῦον κοινωνικὸν σύστημα καὶ γενικῶς ἡ διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας. Εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν ἀνήκει ἡ ἀνάλυσις τῆς ἰσορροπίας κλάδου τινὸς ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων.

δ) Εἰς τὴν ἐξαιρετικῶς μακροχρόνιον περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδὲν στοιχεῖον θεωρεῖται ὡς δεδομένον, ἀλλὰ τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὸ θεσμολογικὸν πλαίσιον, μεταβάλλονται.

Ἡ ἀνωτέρω διάκρισις, τοῦ A. Marshall, εἰς χρονικὰς περιόδους, παρὰ τὴν εὐρυτάτην ἀναλυτικήν της χρησιμότητα, ἐμφανίζει ἐν τούτοις, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς νεωτέρας οἰκονομικῆς θεωρίας, ὡρισμένα βασικὰ μειονεκτήματα. Κατ' ἀρχήν, αὕτη δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, εὑρίσκεται συγχρόνως ἐπὶ βραχυχρονίου καὶ μακροχρονίου καμπύλης κόστους παραγωγῆς. Συνεπῶς αἱ ἀποφάσεις του ἀποτελοῦν συγχρόνως τμῆμα βραχυχρονίου καὶ μακροχρονίου προγράμματος ἐνεργείας. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ διάκρισις μεταξὺ βραχείας καὶ μακρᾶς περιόδου δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπόλυτος. Ἐξ ἄλλου ἡ διάκρισις τοῦ A. Marshall εἰς χρονικὰς περιόδους ὁδηγεῖ εἰς ἀνάλυσιν συγκριτικῆς στατικῆς, οὐδέποτε ὅμως εἰς πραγματικὴν δυναμικὴν ἀνάλυσιν. Πράγματι, αἱ συνθῆκαι ἑκάστης χρονικῆς περιόδου ἐξετάζονται ὑπὸ στατικὴν μορφήν, οὕτως εἰπεῖν εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἐξελίξει των εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου. Ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ παλαιοτέρα παραδοχὴ τῆς ἀνάγκης κεχωρισμένης ἐξετάσεως τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων

ὡς ἀντιδράσεων ἐμφανιζομένων ἐντὸς βραχυχρονίου περιόδου καὶ τῶν διαρθρωτικῶν διακυμάνσεων ὡς μεταβολῶν ἐπερχομένων ἐντὸς μακροχρονίου περιόδου προσκρούει εἰς σχετικὰ ἀντίθετα συμπεράσματα τοῦ J. Akerman[8].

§ 2. ΣΤΑΤΙΚΗ - ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἡ στατικὴ ἀνάλυσις περιλαμβάνει ὅλας τὰς ἀπαραιτήτους ὑποθέσεις αἱ ὁποῖαι «προσδιορίζουν» τὴν ἰσορροπίαν. Οἱ ἐρευνηταὶ καταφεύγουν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς μὴ ἀνταποκρινομένης εἰς τὴν πραγματικότητα στατικῆς οἰκονομίας χάριν ἁπλοποιήσεως τῆς ἀναλύσεως[9]. Ἡ ἔννοια τῆς ἰσορροπίας εἶναι στατική, διότι ἀποκλείει οἱανδήποτε τάσιν δι' ἀλλαγήν. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας ὑπάρχει ἀδράνεια, ἀλλ' ὅτι ἡ δραστηριότης, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, καταλήγει πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

Εἰς τὴν στατικὴν οἰκονομίαν θεωροῦνται ὡς δεδομέναι αἱ ποσότητες τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, αἱ ἐτήσιαι ποσότητες τοῦ προϊόντος κατὰ κλάδον παραγωγῆς καὶ αἱ τιμαὶ συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ προϊόντος τῶν διαφόρων κλάδων παραγωγῆς[10]. Ἡ ἔννοια συνεπῶς τῆς ἰσορροπίας δὲν ἀποκλείει τὴν κίνησιν εἰς τὴν στατικὴν οἰκονομίαν. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν L. Walras[11] ὑπάρχει μία δυναμικὴ φάσις ἀνισορροπίας καὶ μία συνεχὴς ἐπάνοδος εἰς τὴν διασαλευθεῖσαν ἰσορροπίαν. Οὕτως, εἶναι δυνατὴ ἡ μελέτη τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν διαφόρων μεγεθῶν στατικῆς τινος οἰκονομίας, ἀλληλεξαρτήσεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν θὰ ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου ἡ δυνατότης μεταβολῆς τοῦ εἴδους τῆς ἀλληλεξαρτήσεως. Ἡ τελευταία μετρεῖται διὰ συστήματος ἐξισώσεων αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν αὐτὴν χρονικὴν στιγμήν.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ στατικὴ οἰκονομία οὐδόλως ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸς ὁ δυναμικὸς χαρακτὴρ οἱασδήποτε οἰκονομίας καὶ παρὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς δυναμικῆς ἀναλύσεως καὶ αὐτῆς τῶν χρονικῶν προηγήσεων καὶ καθυστερήσεων, ἐν τούτοις ἡ στατικὴ παραμένει, καὶ ὡς προβλέπεται ὑπὸ τοῦ Harrod[12], θὰ παραμείνῃ ὡς σπουδαῖον τμῆμα τῆς ὅλης ἀναλυτικῆς τεχνικῆς.

8. Structures et Cycles Economiques, Παρίσιοι 1955 (μετάφρασις γαλλικὴ ἀπὸ τὴν σουηδικήν), σελ. 26 ἐπ. καὶ 204 ἐπ.

9. Ὅρ. N. Kaldor, Essays in Value and Distribution, Λονδῖνον 1960, σελ. 13 ἐπ.

10. Ὅρ. R. F. Harrod, Towards a Dynamic Economics, Λονδῖνον 1949, σελ. 3.

11. Abrégé des Eléments d'Economie Politique Pure, Παρίσιοι, Ἔκδοσις 1938, σελ. 288.

12. Ἔ. ἀ. σελ. 5.

Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι αἱ προϋποθέσεις τῆς στατικῆς ἀναλύσεως συναντῶνται, εἰς ἄξιον λόγου βαθμὸν ἀξιοπιστίας, εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας [13]. Πράγματι, αἱ οἰκονομίαι αὗται παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως, εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν των λειτουργιῶν, ἄνευ ἀξιολόγων μεταβολῶν. Συνεπῶς, ἡ δυναμικὴ ἀνάλυσις περιλαμβάνει κατ' ἀνάγκην τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομικῆς προόδου, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται κατόπιν σειρᾶς μεταβολῶν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν καὶ τῶν μεταξὺ τούτων σχέσεων. Μεμονωμένη μεταβολὴ εἰς τὰ οἰκονομικὰ δεδομένα, ἡ ὁποία δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἄλλας, δύναται νὰ μελετηθῆ ὑπὸ τῆς στατικῆς ἀναλύσεως [14]. Ἀντιθέτως, ἡ δυναμικὴ ἀνάλυσις ἀσχολεῖται μὲ συνεχεῖς μεταβολάς [15].

Ἡ ἐξαιρετικῶς βραχυχρόνιος περίοδος τοῦ A. Marshall, ὡς αὕτη ἀνελύθη εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον, συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στατικῆς οἰκονομίας, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἀμφοτέρων περὶ ἀνυπαρξίας μεταβλητῶν. Ἡ μακροχρόνιος ὅμως περίοδος τοῦ A. Marshall οὐδόλως προϋποθέτει δυναμικὴν ἀνάλυσιν, διότι εἶναι δυνατὸν αἱ ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ νὰ ἐξετασθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων, ἤτοι εἰς στατικὴν κατάστασιν ἰσορροπίας. Ἡ στατικὴ ἀνάλυσις βασίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ceteris paribus, ἤτοι μελετᾶ τὴν μεταβολὴν ὡρισμένων οἰκονομικῶν μεγεθῶν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὰ ὑπόλοιπα παραμένουν ἀμετάβλητα.

Πρόκειται διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μερικῆς ἰσορροπίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίσθη ἡ κλασσικὴ θεωρία περὶ τιμῶν [16]. Κατ' αὐτήν, ἡ πτῶσις τῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος προκαλεῖ αὔξησιν τῆς ὑπὸ ἑνὸς ὑποκειμένου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ζητουμένης ποσότητος εἰς βάρος τῆς ζητήσεως ἄλλων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ παρέμεινεν ἀμετάβλητος. Ἔστω, ὅτι ὁ A ἠγόραζε 2 κιλὰ βουτύρου, τὸν μῆνα, ὅταν ἡ τιμὴ κατὰ κιλὸν ἦτο 20 δρχ., συγχρόνως δὲ ἠγόραζε 3 κιλὰ τυροῦ, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ κατὰ κιλὸν ἦτο 15 δρχ. Ἐὰν τώρα ὑποτεθῆ ὅτι ἡ τιμή, κατὰ κιλὸν βουτύρου, κατέρχεται εἰς 17 δρχ., ἐνῶ ἡ τιμὴ τοῦ τυροῦ παραμένει σταθερὰ — ἡ ἔννοια τοῦ ceteris paribus — ὁ A θὰ ζητήση κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μεγαλυτέραν ποσότητα βουτύρου καὶ μικροτέραν ποσότητα τυροῦ. Εὑρισκόμεθα, δηλαδή, ἐνώπιον τοῦ φαινομένου τῆς ὑποκαταστάσεως, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν στατικὴν ἀνάλυσιν τῆς μερικῆς ἰσορροπίας.

13. Ὅρ. M. Negreponti - Delivanis, Influence du Développement Economique sur la Répartition du Révenu National, SEDES, Παρίσιοι 1960, σελ. 52 ἐπ.

14. Ὅρ. R. F. Harrod, ἔ. ἀ. σελ. 7.

15. Ὅρ. R. F. Harrod, ἔ. ἀ. σελ. 8.

16. Ὅρ. A. Marshall, ἔ. ἀ. Κεφάλαια III, IV καὶ V.

Ἀντιθέτως εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς γενικῆς ἰσορροπίας ἐγκαταλείπεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ ceteris paribus καὶ γίνεται δεκτὸν ὅτι ἡ αὐξομείωσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Ψ θὰ προκαλέση μεταβολὰς εἰς τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν, Υ, Φ, Χ κ.ο.κ. Οὕτως, ὁ Α εὑρισκόμενος ἐνώπιον μειωμένης τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Ψ δὲν εἶναι πλέον βέβαιον ὅτι θὰ αὐξήση τὴν ὑπ' αὐτοῦ ζητουμένην ποσότητα εἰς βάρος τῶν ἀγαθῶν Υ, Φ, Χ, . . . Ν. Εἶναι ἀντιθέτως ἐξ ἴσου πιθανὸν ὅτι ὁ Α εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν θὰ προβῆ εἰς γενικὴν ἀναθεώρησιν τῆς καμπύλης ζητήσεως ὅλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ζητουμένων ἀγαθῶν. Τοῦτο θὰ συμβῆ, διότι ἡ μείωσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Ψ ηὔξησε τὸ εἰσόδημα τοῦ Α. Οὕτως, ἡ ὁριακὴ χρησιμότης τοῦ ὀνομαστικοῦ εἰσοδήματος τοῦ Α δὲν θὰ παραμείνη σταθερά, ὅπως ὑπέθεσεν ὁ Α. Marshall, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ μειωθῆ [17]. Ἑπομένως, προκειμένου νὰ ἐξετασθοῦν αἱ ἐπιπτώσεις τῆς μειώσεως τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Ψ εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἀπαιτήσεων τῆς γενικῆς ἰσορροπίας, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, πλὴν τοῦ φαινομένου τῆς ὑποκαταστάσεως, καὶ τὸ φαινόμενον τοῦ εἰσοδήματος [18]. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἶναι δυνατόν, ἐπὶ μειώσεως τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Ψ, ὁ Α ὄχι μόνον νὰ μὴ αὐξήση τὴν ὑπ' αὐτοῦ ζητουμένην ποσότητα, ἀλλ' ἐπὶ πλέον νὰ τὴν μειώση, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μεταβολῆς τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος τοῦ ὀνομαστικοῦ του εἰσοδήματος.

Ἡ δυναμικὴ ἀνάλυσις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν στατικήν, προσπαθεῖ νὰ ἐνσωματώση τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου ἐντὸς αὐτῆς, ἤτοι τὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας οὗτος προκαλεῖ εἰς τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν οἰκονομικὰ μεγέθη. Ἡ δυναμικὴ ἀνάλυσις [19] δυνατὸν νὰ ἀφορᾶ εἴτε εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐξελίξεων μιᾶς χρονικῆς στιγμῆς, ὁπότε πρόκειται περὶ στιγμιαίας δυναμικῆς ἀναλύσεως, εἴτε εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἐντὸς χρονικῆς τινος περιόδου. Ἐφ' ὅσον δεχθῶμεν ὅτι ὁ χρόνος ἐπιφέρει μεταβολάς, ἐπόμενον εἶναι νὰ δημιουργοῦνται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν διαφοραὶ μεταξὺ προβλέψεων τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ πραγματικότητος, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν ἐξέλιξιν διαφόρων οἰκονομικῶν μεγεθῶν.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο οἱ διάφοροι ex ante (πρὶν λάβη χώραν ἡ οἰκονομικὴ διαδικασία) [20] καὶ ex post ὑπολογισμοὶ [21] ἀποκτοῦν ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ προβλέψεων (ex ante) καὶ πραγματοποιήσεων (ex post)

17. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. 1939, σελ. 26 ἐπ.
18. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 27.
19. Ὅρ. F. Zeuthen, ἔ. ἀ. σελ. 79.
20. Ὅρ. F. Zeuthen, ἔ. ἀ. σελ. 169.
21. Ὅρ. E. Lindahl, Studies in the Theory of Money and Capital, Λονδῖνον 1939.

δημιουργεῖ τὰ ἀπρόβλεπτα κέρδη, ὡς καὶ τὰς ζημίας [22]. Ex post πραγματοποιεῖται κατ' ἀνάγκην ἰσορροπία χάρις εἰς τὸν μηχανισμὸν τῆς ἀγορᾶς. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ πραγματικὴ ἔννοια τῆς ἰσορροπίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς προβλέψεις τῶν ἐνδιαφερομένων (ex ante).

Ἡ ἀνάλυσις ἀκολουθίας (sequence analysis) ἀποτελεῖ ἑτέραν τεχνικὴν προσεγγίσεως τῆς δυναμικῆς οἰκονομίας. Πρόκειται δι' ἀνάλυσιν, ἡ ὁποία ἐξετάζει κατὰ ποῖον τρόπον τὰ φαινόμενα τῆς παρούσης χρονικῆς περιόδου ($\Phi\Pi_0$) ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν φαινομένων παρελθουσῶν περιόδων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, τὸ σύνολον τῶν φαινομένων (Φ) τῆς παρούσης περιόδου (Π_0) ἐξετάζεται κατὰ τὴν περίοδον Π—1, κατὰ τὴν περίοδον Π—2 κ.ο.κ. Κατὰ τὸν J. R. Hicks [23], ἡ δυναμικὴ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις λαμβάνει πρόνοιαν χρονολογικοῦ προσδιορισμοῦ ὅλων τῶν μεγεθῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν στατικὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν, ἡ ὁποία ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν χρονολογικὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐξεταζομένων μεγεθῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν τεχνικὴν τῆς ἀναλύσεως ἀκολουθίας (sequence analysis) δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ σύστημα ἐξισώσεων, τῶν ὁποίων ἡ λύσις δίδει κατ' ἀνάγκην διαδοχικὰς καταστάσεις μερικῆς ἰσορροπίας [24]· οὕτω δίδεται ἡ ἐντύπωσις «κινουμένης ἰσορροπίας» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ E. Lundberg [25].

Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν δυναμικὴν ἀνάλυσιν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ λῆψις ὑπ' ὄψιν τοῦ θεωρήματος τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης (cobweb theorem) [26]. Ὡς εἶναι γνωστόν, εἰς τὴν μερικὴν ἰσορροπίαν καὶ ὑπὸ συνθήκας ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ γίνεται γενικῶς δεκτὸν ὅτι ἡ στιγμιαία τιμὴ οἱουδήποτε ἀγαθοῦ καθορίζεται εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον τέμνονται αἱ καμπύλαι τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεώς του. Εἶναι ὅμως δυνατόν, εἰς τὴν πραγματικὴν δυναμικὴν οἰκονομίαν, αἱ ἀντιδράσεις, ἔναντι μεταβολῆς τῆς τιμῆς, τῶν καμπυλῶν ζητήσεως καὶ προσφορᾶς νὰ μὴ ἐξελιχθοῦν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου.

Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ζήτησις περιόδου τινὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τρέχουσαν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῶ ἡ προσφορὰ ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, θὰ ἔχωμεν τὰς ἀκολούθους περιπλοκὰς ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ:

22. Ὅρ. F. Zeuthen, ἔ. ἀ. σελ 170 καὶ E. Lundberg, Studies in the Theory of Economic Expansion, Λονδῖνον 1937.

23. Ἔ. ἀ. σελ. 115.

24. Ὅρ. L. Dupriez, Des Mouvements Economiques Généraux, Louvain 1951, Τόμος I, σελ. 209.

25. Ἔ. ἀ. σελ. 19.

26. Ὅρ. Rosenstein-Rodan, The Role of Time in Economic Theory, Economica, Φεβρουάριος 1934, σελ. 77-97.

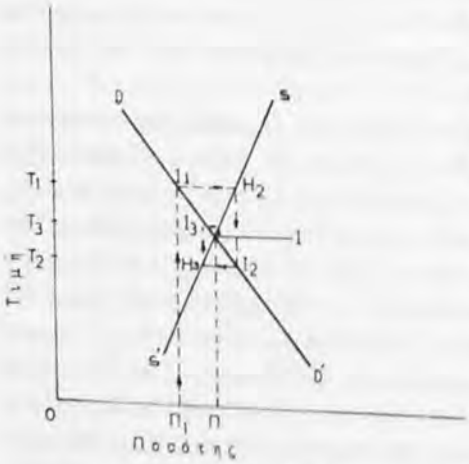

Διάγραμμα ἀριθ. 4
Δυναμικὸς ἰστὸς ἀράχνης
(cobweb theorem).

Ἡ τιμὴ ἰσορροπίας τοῦ ἀγαθοῦ X, εἰς τὸ διάγραμμα 4, εἶναι εἰς τὸ σημεῖον τομῆς τῶν καμπυλῶν DD' καὶ SS'. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι, λόγῳ κακῶν καιρικῶν συνθηκῶν, ἡ προσφορὰ τοῦ ἀγαθοῦ X μειοῦται κατὰ $\Pi\Pi_1$. Ἡ μικρὰ προσφορὰ $O\Pi_1$ θὰ προκαλέση τιμὴν πωλήσεως, ἀνωτέραν τῆς τιμῆς ἰσορροπίας, ἤτοι OT_1. Ἡ ὑψηλὴ αὕτη τιμὴ ἐνθουσιάζει τοὺς παραγωγοὺς τοῦ προϊόντος X, οἱ ὁποῖοι πραγματοποιοῦν οὕτως ὑψηλὰ κέρδη καὶ τοὺς ὠθεῖ κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον, εἰς παραγωγὴν μεγαλυτέραν τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας (OΠ), ἤτοι οὗτοι θὰ προσφέρουν ποσότητα ἴσην πρὸς OH_2. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη τῶν παραγωγῶν θὰ προκαλέση πτῶσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ ἀγαθοῦ X ἕως τὸ σημεῖον T_2, τὸ ὁποῖον βεβαίως εὑρίσκεται κάτωθεν τῆς τιμῆς ἰσορροπίας.

Ἐπειδὴ τὸ διάγραμμα ἀριθ. 4 ἀναφέρεται εἰς περίπτωσιν ἰστοῦ ἀράχνης, τῆς ὁποίας αἱ ἀνισορροπίαι μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἔχουν τὴν τάσιν νὰ ἐξαφανισθοῦν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἡ τιμὴ ἐπανέρχεται τελικῶς εἰς τὸ σημεῖον I, ὅπου τέμνονται αἱ καμπύλαι τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ X. Εἶναι ὅμως βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὴν πολύπλοκον πραγματικότητα τῆς δυναμικῆς οἰκονομίας καὶ περιπτώσεις ἰστοῦ ἀράχνης, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τάσεις ἐπανόδου εἰς τὸ σημεῖον ἰσορροπίας [27].

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην θὰ ἀκολουθηθῇ κυρίως ἡ στατικὴ ἀνάλυσις, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν ὁριακὴν θεωρίαν [28]. Παρεμπιπτόντως καὶ ὁσάκις αἱ ἀνάγκαι ἀναλύσεως συγκεκριμένου θέματος τὸ ἀπαιτοῦν, θὰ γίνεται προσφυγὴ εἰς τὴν δυναμικὴν ἀνάλυσιν.

§ 3. ΚΛΕΙΣΤΗ - ΑΝΟΙΚΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἡ ὑπόθεσις τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, ἤτοι τῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία δὲν

27. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 486.

28. Οἱ ὁριακοὶ ὑπολογισμοί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μέσους ὅρους, εἶναι κατ' ἀνάγκην στατικοί.

ἔχει σχέσεις μὲ τὴν ἀλλοδαπήν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων [29], χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν. Ἡ χρῆσις τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως παρέχει τὴν δυνατότητα ἁπλοποιήσεως πλείστων ὅσων προβλημάτων. Τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἑκάστοτε προκύπτουν, εἶναι βεβαίως πάντοτε ἀπαραίτητον νὰ ἀναθεωρηθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων μὲ τὴν προσθήκην τῶν παραγόντων, οἵτινες ἐνεργοῦν εἰς τὴν ἀνοικτὴν οἰκονομίαν.

Αἱ βασικαὶ ὑποθέσεις τῆς κλειστῆς οἰκονομίας εἶναι αἱ κάτωθι:

α) Δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ οἰκονομίας, ἄνευ ἐπικοινωνίας μὲ τὴν ἀλλοδαπήν, ἐξυπακούεται ὅτι τὸ ἑκάστοτε ἄθροισμα δημοσίας καταναλώσεως καὶ δημοσίας ἐπενδύσεως, ἰδιωτικῆς καταναλώσεως καὶ ἰδιωτικῆς ἐπενδύσεως, ἰσοῦται πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἀκολούθου ἰσότητος [30]:

$$(C + C') + (I + I') = S + P = Y$$

ὅπου C = δημοσία κατανάλωσις
C′ = ἰδιωτικὴ κατανάλωσις
I = δημοσία ἐπένδυσις
I′ = ἰδιωτικὴ ἐπένδυσις
S = ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς
P = ἐπιχειρηματικὰ κέρδη
Y = ἐθνικὸν εἰσόδημα.

Ὁλόκληρον τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα τῆς κλειστῆς οἰκονομίας διατίθεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν διὰ κατανάλωσιν, ἐπένδυσιν ἢ ἀποθησαύρισιν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τοῦ δημοσίου.

β) Ἡ ποσότης καὶ ἡ ποιότης τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς θεωροῦνται ὡς δεδομέναι καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ μεταβληθοῦν βραχυχρονίως [31].

γ) Ἐφαρμόζεται κατ' ἀνάγκην πολιτικὴ αὐταρκείας, ἡ ὁποία μειώνει τὸν βαθμὸν ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν.

δ) Ἡ διάρθρωσις τῆς κατανομῆς τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, κατὰ τομεῖς παραγωγῆς, μεταβάλλεται βραδέως, ἐφ' ὅσον ἡ αὔξησις τῆς ἀξίας τοῦ παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον δὲν διευκολύνεται ὑπὸ τῆς ἀνταλλαγῆς εἰς διεθνῆ κλίμακα.

29. Π.χ. ἡ περίπτωσις τῆς Κίνας πρὸ τοῦ 1842.

30. Ὅρ. Δ. Ι. Δελιβάνη, ἔ. ἀ. σελ. 285.

31. Διὰ βοηθείας ἢ δανείου ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ προσκλήσεως ἀλλοδαπῶν ἐργαζομένων, εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης.

ε) Ἡ τεχνικὴ ἐξελίσσεται βραδύτατα, ἐφ' ὅσον τὰ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν παραγόμενα προϊόντα δὲν χρειάζεται νὰ ἀνταγωνισθοῦν τὰ ἀντίστοιχα τῆς ἀλλοδαπῆς.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς κλειστῆς οἰκονομίας ἁπλοποιεῖ κυρίως τὴν μακροοικονομικὴν ἀνάλυσιν καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως τὸν ὑπολογισμὸν τῶν πολλαπλασιαστικῶν ἀποτελεσμάτων, τὴν μελέτην τῶν διαφόρων ἐπὶ μέρους προβλημάτων τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας, τὰ δυσχερῆ, ἐν πολλοῖς, προβλήματα τῆς κατανομῆς καὶ ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, τὴν ἐξέτασιν τῶν γενικῶν ἐπιδράσεων τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων κ.ο.κ.

Ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ὑπόθεσις τῆς κλειστῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συμπληρωθῇ μὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἰδίων προβλημάτων εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀνοικτῆς οἰκονομίας. Τοῦτο συμβαίνει ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐξήχθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποθέσεως τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, δὲν θὰ μετεβάλλοντο οὐσιωδῶς, ἐὰν ἐξητάζοντο ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἀνοικτῆς οἰκονομίας. Παράδειγμα ἐπιτυχοῦς χρησιμοποιήσεως τῆς ὑποθέσεως τῆς κλειστῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ, μεταξὺ ἄλλων, ἡ Γενικὴ Θεωρία τοῦ Keynes.

§ 4. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ - ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὁμοιάζει μὲ τὴν διάκρισιν εἰς στατικὴν καὶ δυναμικὴν οἰκονομίαν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ συμπίπτῃ πρὸς αὐτήν. Πράγματι, ἐὰν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ χρῆμα, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἀνωμαλίας καὶ δημιουργεῖ τὰς πάσης φύσεως ἀνισορροπίας τῆς οἰκονομίας, τότε ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην στατική. Ἐπίσης, ἐὰν δὲν ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ χρῆμα τὴν δυνατότητα προκλήσεως πληθωρισμοῦ καὶ ἀντιπληθωρισμοῦ, ἀλλὰ τὸ θεωρήσωμεν ἁπλῶς ὡς βοηθητικὸν μέσον τῶν συναλλαγῶν, ἡ ἀνάλυσις θὰ εἶναι καὶ πάλιν στατική.

Ὡς γνωστόν, οἱ κλασσικοὶ καὶ νεοκλασσικοὶ συγγραφεῖς ἐβάσισαν τὴν ἀνάλυσίν των ἐπὶ πραγματικῶν ὅρων. Πολὺ λογικῶς ὑπέθεσαν ὅτι δὲν ἔχει σημασίαν τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς ἑκάστου συντελεστοῦ, εἰς νομισματικὰς μονάδας, ἀλλὰ μόνον τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον οὗτος τελικῶς ἐξασφαλίζει χάρις εἰς τὴν δραστηριότητά του. Οὕτως, οἱ νεοκλασσικοὶ ὡδηγήθησαν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς περὶ ἀνεργίας θεωρίας των, ἡ ὁποία, κατ' αὐτούς, ὀφείλεται εἰς τὴν λῆψιν ὑπ' ὄψιν, ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων, τοῦ νομισματικοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ.

Θὰ ἔπρεπε, κατὰ τοὺς νεοκλασσικοὺς καὶ τοὺς συγχρόνους ὀπαδοὺς τούτων, ὁσάκις παρατηρεῖται πτῶσις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ ὕφεσις, νὰ ἐπέρχεται ἀνάλογος μείωσις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν, ἡ ὁποία ἁπλῶς θὰ ἐξουδετέρωνε τὴν, συνεπείᾳ τῆς μειώσεως τῶν τιμῶν, αὔξησιν

τῶν πραγματικῶν μισθῶν. Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ οἱ ἐργαζόμενοι δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν τὴν μείωσιν τῶν ὀνομαστικῶν των μισθῶν, δημιουργεῖται, κατὰ τοὺς νεοκλασσικούς, ἀνεργία. Ὁ Irving Fisher [32] καὶ ἀργότερον ὁ J. M. Keynes, εἰς τὴν Γενικήν του Θεωρίαν [33], ὑπεστήριξαν τὴν ἀντίθετον πρὸς τοὺς νεοκλασσικοὺς ἄποψιν, ἤτοι ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι ἐνδιαφέρονται κυρίως διὰ τὸ ὕψος τοῦ ὀνομαστικοῦ μισθοῦ των καὶ ἀντιδροῦν ἐντονώτερον εἰς περίπτωσιν μειώσεώς του ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀντίδρασίν των ἐναντίον τῆς αὐξήσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τῶν ἐργαζομένων πιθανῶς νὰ μὴ ἱκανοποιῇ, ἐκ πρώτης ὄψεως, τὴν λογικήν, δύναται ὅμως νὰ ἐξηγηθῇ βάσει κυρίως ψυχολογικῶν παραγόντων [34].

Ἡ μὴ λῆψις ὑπ' ὄψιν τοῦ χρήματος, κατὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν, εἶναι συχνάκις δυνατὴ καὶ ἐνίοτε ἐπιβεβλημένη. Π.χ. ὁσάκις ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν μεριδίων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δὲν εἶναι λογικὸν νὰ βασισθῶμεν εἰς τὰς αὐξομειώσεις τῶν ὀνομαστικῶν των εἰσοδημάτων εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου. Ἀντιθέτως κρίνεται σκόπιμον, ὅπως λάβῃ κατ' ἀρχὴν χώραν σύγκρισις τῶν μεριδίων ἑκάστου συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς, ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, κατὰ τὰς ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικὰς περιόδους καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑπολογισθοῦν αἱ τυχὸν ἐπελθοῦσαι αὐξομειώσεις εἰς τὸν ὄγκον τῶν ἀπασχολουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς. Μακροχρονίως, ἡ μόνη ἔννοια «ἐπιπέδου τιμῶν», ἡ ὁποία εἶναι ἀξία παρατηρήσεως εἶναι τὸ ἐπίπεδον τιμῶν εἰς ὥρας ἐργασίας, διότι ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται ἡ κατανομὴ τοῦ συνολικοῦ προϊόντος μεταξὺ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» καὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς [35].

Ἡ βασικὴ δυσκολία τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως εἰς «νομισματικοὺς ὅρους» ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐπὶ αὐξομειώσεως τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, αἱ τιμαὶ ὅλων τῶν ἀγαθῶν δὲν μεταβάλλονται κατὰ τὸ αὐτὸ ποσοστόν. Ἀκριβῶς αἱ διαφοραὶ αὐταὶ δημιουργοῦν πλείστας ὅσας δυσχερείας ἀναλύσεως, αἱ ὁποῖαι κατ' ἐξοχὴν ἐμπίπτουν εἰς τὴν μελέτην τῆς γενικῆς ἰσορροπίας.

32. The Money Illusion, Λονδῖνον 1928, σελ. 4.

33. Ἔ. ἀ. σελ. 9.

34. Ὅρ. Irving Fisher καὶ J. M. Keynes, ἔ. ἀ.

35. Ὅρ. J. Robinson, The Accumulation of Capital, Cambridge 1956, Κεφάλαιον 3.

ΜΕΡΟΣ Ι

Η ΟΡΙΑΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΒΑΣΙΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ ὁριακὴ ἢ νεοκλασσικὴ θεωρία, ὡς αὕτη διεμορφώθη ἀπὸ τὴν σχολὴν τῆς Βιέννης [1], ἀπὸ τὴν σχολὴν τῆς Λωζάννης [2] καὶ ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ Cambridge[3], ἑρμηνεύει τὸν ἀγῶνα τοῦ ὑποκειμένου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἐναντίον τῆς στενότητος τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του ἀγαθῶν. Ὁ ἀγὼν οὗτος βασίζεται εἰς συνεχῆ ἐπιλογήν, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, τὴν ἐπίτευξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ ἀποτελέσματος.

Τὸ ἄτομον, ὡς λογικὸν ὄν, ἀποφασίζει τὰς ἐνεργείας ἢ παραλείψεις του ἐπὶ τῇ βάσει ὁριακῶν ὑπολογισμῶν, ἤτοι:

α) Ἱεραρχεῖ τὸ σύνολον τῶν ἀναγκῶν του, οὕτως ὥστε μὲ τὸ διαθέσιμον ἑκάστοτε εἰσόδημά του νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν μεγίστην δυνατὴν ἱκανοποίησιν. Ἐὰν τὸ εἰσόδημά του εἶναι ὑψηλόν, θὰ δυνηθῇ νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ ἀνάγκας ὀλιγώτερον σπουδαίας. Ἀντιθέτως, ἐὰν τὸ εἰσόδημά του εἶναι χαμηλόν, θὰ περιορισθῇ, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν ὑπάρξεως.

β) Ἐξισώνει τὴν δυσαρέσκειαν ἑκάστης ἐνεργείας ἢ παραλείψεώς του μὲ τὴν ἐξ αὐτῆς προκύπτουσαν ἱκανοποίησιν. Οὕτω, τὸ ἄτομον θὰ ἐργασθῇ ἕως τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως προσθέτου τινὸς ἀνάγκης, θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν κόπωσιν, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀνάγκης προσθέτου ἐργασίας.

γ) Κατανέμει τὸ διαθέσιμον εἰσόδημά του μεταξὺ καταναλώσεως, ἀποταμιεύσεως καὶ ἀποθησαυρίσεως, κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος νὰ ἐξισώνῃ τὴν ὁριακὴν χρησιμότητα τοῦ χρήματος εἰς τὰ τρία αὐτὰ εἴδη χρησιμοποιήσεώς του.

δ) Ἀνταλλάσσει τὰ εἰς τὴν διάθεσίν του ἀγαθὰ ἢ ὑπηρεσίας μὲ ἕτερα μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ χρησιμότης τῆς τελευταίας μονάδος τοῦ ἀποκτωμένου ἀγαθοῦ νὰ εἶναι ἴση μὲ τὴν χρησιμότητα τῆς τελευταίας μονάδος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνταλλασσομένου ἀγαθοῦ (ὁριακὴ χρησιμότης).

ε) Κατὰ τὴν διαδικασίαν παραγωγῆς, ἀπασχολεῖ συντελεστὰς παραγωγῆς, ἕως τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ τιμὴ τὴν ὁποίαν καταβάλλει εἰς τὴν τελευ-

1. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποί της εἶναι ὁ Karl Menger (1870), ὅστις καὶ ἐθεμελίωσεν τὴν σχολὴν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος, ὁ Böhm-Bawerk (1851-1914) καὶ ὁ Fr. von Wieser (1851-1926).

2. Ἱδρυτής της εἶναι ὁ Léon Walras (1834-1910), τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Vilfredo Pareto (1848-1923).

3. Ἱδρυτής της εἶναι ὁ Alfred Marshall (1842-1924), ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε τὸν συγκερασμὸν τῆς κλασσικῆς καὶ νεοκλασσικῆς θεωρίας.

ταίαν ἑκάστοτε χρησιμοποιουμένην μονάδα τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς νὰ εἶναι ἴση μὲ τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει ἀπὸ τοὺς ὁριακοὺς συντελεστὰς παραγωγῆς, ἤτοι μὲ τὴν ὁριακήν των παραγωγικότητα.

Δεδομένου ὅτι, διὰ τὴν παραγωγὴν οἱουδήποτε ἀγαθοῦ, ἀπαιτεῖται ὁ συνδυασμὸς τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἤτοι ἐργασίας, ἐδάφους καὶ ἀποταμιεύσεως, ὁ παραγωγὸς θὰ σταματήσῃ τὴν παραγωγήν του εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ὁριακὴ δαπάνη τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἰσοῦται μὲ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν συντελεστῶν αὐτῶν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς κάτωθι ἰσότητος:

$$\frac{\text{Ὁριακὸν προϊὸν τοῦ συντελεστοῦ A}}{\text{Τιμὴ τοῦ A}} = \frac{\text{Ὁριακὸν προϊὸν τοῦ συντελεστοῦ B}}{\text{Τιμὴ τοῦ B}} = \frac{\text{Ὁριακὸν προϊὸν τοῦ συντελεστοῦ Γ}}{\text{Τιμὴ τοῦ Γ}}$$

στ) Κατὰ τὴν κατανομὴν τοῦ προϊόντος τῆς ἐπιχειρήσεως, ἕκαστος συντελεστὴς παραγωγῆς λαμβάνει μερίδιον ἴσον πρὸς τὴν ὁριακήν του παραγωγικότητα.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ R. Barre, «ἡ ὁριακὴ ἀνάλυσις ἐμφανίζεται ὡς θεμελιώδης οἰκονομικὴ θεωρία, δυναμένη νὰ ἑρμηνεύσῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν γίνεται ἀνταλλαγὴ ἢ ἐπικρατῇ αὐτάρκεια, βασίζεται εἰς τὰς ἀτομικὰς ἀποφάσεις ἢ εἰς τὰς ἀποφάσεις κεντρικῶν ὀργάνων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ διάθεσις τοῦ συνόλου τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν»[4].

Ἡ λογικὴ θεμελίωσις τῆς θεωρίας τῶν ὁριακῶν ὑπολογισμῶν δύναται νὰ συνοψισθῇ ὡς κάτωθι:

1) Ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει τὸ ἄτομον εἰς οἱονδήποτε ἀγαθόν, εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τήν, εἰς τὴν διάθεσίν του, εὑρισκομένην ποσότητα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ χρησιμότης, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει τὸ ἄτομον ἐκ τῆς καταναλώσεως τῆς πρώτης μονάδος τοῦ εἰς τὴν διάθεσίν του ἀγαθοῦ, εἶναι πολὺ ὑψηλή. Ἐφ' ὅσον συνεχίσῃ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς αὐτῆς ἀνάγκης, ἡ χρησιμότης του θὰ βαίνῃ συνεχῶς μειουμένη.

2) Αἱ μονάδες ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὑποκαθίστανται πλήρως μεταξύ των. Τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, εὑρισκόμενον ἐνώπιον 10 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X, ἀποδίδει εἰς ἑκάστην τούτων τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σπουδαιότητα.

3) Δεδομένου ὅτι τὸ ἄτομον ἱεραρχεῖ τὰς ἀνάγκας του, ἡ ἀπώλεια οἱασδήποτε ἐκ τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του 10 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X καταλήγει λογικῶς

4. Ἔ. ἀ. Τόμος I, σελ. 42.

εἰς τὴν μὴ ἱκανοποίησιν τῆς ὀλιγώτερον σπουδαίας ἀνάγκης, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιηθῇ μὲ τὴν τελευταίαν εἰς τὴν διάθεσίν του μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X, ἤτοι τὴν 10ην μονάδα.

Ἡ διαπίστωσις αὕτη εἶναι ὀρθή, ἔστω καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἱεράρχησις τῶν ἀναγκῶν δὲν γίνεται εἰς ὅλα τὰ ἄτομα ἐπὶ τῇ βάσει καθαρῶς ἀντικειμενικῶν κριτηρίων. Συνεπῶς ἡ μὴ παραδοχὴ τοῦ homo œconomicus δὲν καθιστᾶ ἀνεφάρμοστον τὴν ὁριακὴν θεωρίαν[5]. Ἐξ ἄλλου, τὸ ἄτομον, κατὰ τὴν ἱεράρχησιν τῶν ἀναγκῶν του, προσπαθεῖ νὰ ἀποκομίσῃ τὴν μεγίστην δυνατὴν ὠφέλειαν μὲ τὴν μικροτέραν δυνατὴν θυσίαν ὄχι ἐν σχέσει πρὸς ἓν μόνον ἀγαθόν, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του[6].

4) Τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς ἀνάγκας του, κατὰ τρόπον ἀφηρημένον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ὡρισμένης ποσότητος ἑκάστου ἀγαθοῦ. Ἡ ἀπόφασίς του ὡς πρὸς τὴν ἐπιθυμητὴν ποσότητα ἑκάστου ἀγαθοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τιμὴν τούτου, ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ εἰσοδήματός του. Τελικῶς τὸ πρόγραμμα ἐνεργείας του, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ ἄτομον μεγιστοποιεῖ τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ συνόλου τῶν ἑκάστοτε θεωρουμένων ὡς βασικῶν ἀναγκῶν του, καταλήγει εἰς ἐξίσωσιν τῆς ὁριακῆς ὠφελείας ὅλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιηθέντων ἀγαθῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς τιμῆς των.

Ἡ ἐξίσωσις τῆς ὁριακῆς ὠφελείας ὅλων τῶν ἀγαθῶν ὑπὸ ἀτόμου τινὸς ὁδηγεῖ εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας. Τὸ ἄτομον εἶναι ἀπολύτως ἱκανοποιημένον ἀπὸ τὴν κατανομὴν τοῦ ὀνομαστικοῦ του εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀγαθῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπιζητεῖ βελτίωσιν τῆς θέσεώς του.

Ἡ ἔννοια ὅμως τῆς ἰσορροπίας εἶναι στατική, ἤτοι ἀποκτᾶ περιεχόμενον μόνον ἐφ' ὅσον τὴν δεχθῶμεν ἐντὸς καθωρισμένων χρονικῶν καὶ τοπικῶν πλαισίων, μὲ δεδομένον χρηματικὸν ἀτομικὸν εἰσόδημα καὶ δεδομένας προτιμήσεις. Ἐὰν πάντα τὰ ἀνωτέρω ἢ ἓν ἐξ αὐτῶν μεταβληθῇ, εἶναι φυσικὸν ὅτι τὸ ἄτομον θὰ ἀναθεωρήσῃ, ὁλικῶς ἢ μερικῶς, τὸ πρόγραμμα ἐνεργείας του. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο ἡ ὁριακὴ θεωρία εἶναι κατ' ἐξοχὴν στατική, ἤτοι θεωρία ἑρμηνεύουσα τὰς ἀτομικὰς καταστάσεις ἰσορροπίας.

5. Οἱ νεοκλασσικοὶ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὴν δυνατότητα ἱεραρχήσεως τῶν ἀναγκῶν, βάσει ὑποκειμενικῶν κριτηρίων, ἤτοι κριτηρίων, τὰ ὁποῖα ἐνδεχομένως δὲν ἐξαρτῶνται μόνον ἀπὸ τὴν λογικήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον ἑκάστου ἀτόμου.

6. Ὅρ. L. Baudin, Irrationality in Economics, Quarterly Journal of Economics, Νοέμβριος 1954, σελ. 487-502.

Ἐν τούτοις, ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ N. Kaldor [7], εἰς περίπτωσιν μεταβολῆς τῶν δεδομένων ἀρχικῆς τινος ἰσορροπίας, εἴμεθα καὶ πάλιν εἰς θέσιν νὰ προσδιορίσωμεν νέαν ἰσορροπίαν, ἀκριβῶς διὰ τῆς λήψεως ὑπ' ὄψιν τῶν ἐπελθουσῶν ἐν τῷ μεταξὺ μεταβολῶν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ ὁριακὴ θεωρία δὲν καθίσταται βεβαίως δυναμική, ἀλλὰ εἶναι ὁπωσδήποτε εἰς θέσιν νὰ ἑρμηνεύσῃ δύο ἢ περισσότερα στατικὰ σημεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐμεσολάβησαν ἐξελίξεις δυναμικῆς οἰκονομίας.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ὁριακὴ θεωρία εἶναι κατὰ βάσιν μικροοικονομική, ἤτοι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἀποφάσεων ἑνὸς ἀτόμου ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ὑπολοίπων. Οὕτως, ἡ ὁριακὴ θεωρία δύναται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰς ἐνεργείας ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν αὐτὴν περίπου ἰσχύν. Ἀντιθέτως, ἡ ἐφαρμογή της καθίσταται προβληματικὴ εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἄτομόν τι ἢ ὁμὰς ἀτόμων, λόγῳ μεγάλης ἰσχύος, καταρτίζει ὑποχρεωτικὰ προγράμματα ἐνεργείας, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπουν πλέον εἰς τὰ ὑπόλοιπα τὴν ἐξίσωσιν ὁριακῆς ὠφελείας καὶ δυσαρεσκείας ἐξ ἑκάστης τῶν ἐνεργειῶν ἢ παραλείψεών των [8].

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνεται ὅτι ἡ ὁριακὴ θεωρία παρέχει ἱκανοποιητικὴν ἑρμηνείαν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν λειτουργιῶν τῆς μικροοικονομίας.

Εἰς τοὺς δύο Τίτλους τοῦ Πρώτου Μέρους θὰ ἐξετασθοῦν τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς Παραγωγῆς καὶ τῆς Κατανομῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁριακῆς ἀναλύσεως.

7. Ἔ. ἀ. σελ. 14.

8. Ὅρ. Κ. Βαρβαρέσου, Σκέψεις τινὲς περὶ τοῦ προβλήματος τῆς Ἀξίας εἰς τὴν Νεωτέραν Οἰκονομικὴν Θεωρίαν, εἰς Τιμητικὸν Τόμον Ἀ. Ἀνδρεάδη, Ἀθῆναι 1940, σελ. 337-347. Ἐπίσης Δ. Δελιβάνη, ἔ. ἀ. σελ. 124.

ΤΙΤΛΟΣ Ι

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Ἡ διαδικασία παραγωγῆς θὰ ἀναλυθῆ εἰς δύο Ὑποτίτλους. Ἡ διάκρισις βασίζεται εἰς τὴν ἀνάγκην κεχωρισμένης ἐξετάσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν τεχνικῶν προβλημάτων τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἀνωτέρω διαχωρισμὸς δὲν εἶναι βεβαίως ἀπόλυτος, ἐθεωρήθη ὅμως σκόπιμος διὰ μεθοδολογικοὺς λόγους.

ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ Ι

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ἀντικείμενον ἐξετάσεως θὰ ἀποτελέσουν ἐνταῦθα:

I. Ἡ Ζήτησις.
II. Ἡ Προσφορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Η ΖΗΤΗΣΙΣ

Ἡ ζήτησις ἀποτελεῖ προσδιοριστικὸν παράγοντα τῆς παραγωγῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐντὸς δεδομένης οἰκονομίας λαμβανομένων ὡς σταθερῶν τοῦ εἰσοδήματος, τῆς κατανομῆς τούτου, τῆς κατανομῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς κατὰ τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, τῶν ἀτομικῶν προτιμήσεων, τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος καὶ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ παραγωγή, ἀπὸ ποσοτικῆς καὶ ποιοτικῆς ἀπόψεως ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ὑπαρχούσης ζητήσεως. Ὁ παραγωγός, κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους, ἀποφασίζει νὰ παράγῃ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ ζήτησις ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμὴν καὶ τὴν δαπάνην παραγωγῆς των θὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος.

Ἡ ζήτησις δύναται νὰ διακριθῇ εἰς ἐπιθυμητὴν καὶ ἐνεργόν:

$$Ds = Dd + D$$

ὅπου Ds = ζήτησις
Dd = ἐπιθυμητὴ ζήτησις
D = ἐνεργὸς ζήτησις.

Ὁ παραγωγὸς ἐνδιαφέρεται κατ' ἀρχὴν διὰ τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν, ἤτοι τὴν ζήτησιν, ἡ ὁποία συνοδεύεται ἀπὸ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν χρηματικῶν μονάδων διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ζητουμένου ἀγαθοῦ. Πρόκειται διὰ τὴν συγκεκριμένην ζήτησιν, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ὡρισμένην ποσότητα ἀγαθοῦ καὶ εἰς ὡρισμένην τιμήν. Ἡ ἐνεργὸς ζήτησις καθορίζει τὴν καμπύλην ζητήσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου συνεπάγεται ἄμεσα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἐπιθυμητὴ ζήτησις, εἰς τὸ πλαίσιον ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας, δυνατὸν νὰ ἐνδιαφέρῃ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν. Αὕτη εἶναι εἰς θέσιν νὰ θεμελιώσῃ προβλέψεις, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ζητήσεως καὶ συνεπῶς τῆς παραγωγῆς, μὲ τὴν ὑπόθεσιν δεδομένου ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀπασχολήσεως ὑπολογιζομένης εἰς ὥρας ἐργασίας. Ἀποκλειομένων ριζικῶν διαρθρωτικῶν μεταβολῶν, ἡ παροῦσα ἐπιθυμητὴ ζήτησις ἐξεταζομένη ὡς μελλοντικὴ ἐνεργὸς ζήτησις δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς μελλοντικὴ διεύρυνσις τῆς παρούσης ἐνεργοῦ ζητήσεως. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη βασίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν βραδύτητα μεταβολῆς τῶν προτιμή-

σεων καταναλώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν τάσιν μιμήσεως τῶν καταναλωτικῶν συνηθειῶν τῶν πλουσιωτέρων ἐκ μέρους τῶν πτωχοτέρων, ὅταν τὰ εἰσοδήματα τῶν τελευταίων ἀνέρχωνται.

Ἡ ἐνεργὸς ζήτησις, ἐξ ἄλλου, δύναται νὰ διακριθῇ εἰς ἐνεργὸν ζήτησιν διὰ καταναλωτικοὺς σκοποὺς καὶ εἰς ἐνεργὸν ζήτησιν διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς. Ἐκ τῆς σχέσεως τῶν δύο τμημάτων τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως προσδιορίζεται ἡ κατανομὴ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς μεταξὺ τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἐνεργὸς ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοποὺς δὲν ἰσοῦται μόνον μὲ τὴν ἐπένδυσιν, ἡ ὁποία αὐξάνει τὴν παραγωγικὴν βάσιν τῆς οἰκονομίας ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, τὸ ὁποῖον συνεπάγεται αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας διὰ τῆς ἐμβαθύνσεως τοῦ κεφαλαίου (deepening of capital). Οὕτω θὰ ἔχωμεν:

$$D = Dc + Dp$$

ὅπου Dc = ἐνεργὸς ζήτησις διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς
Dp = ἐνεργὸς ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς.

Ἐν συνεχείᾳ ἡ Dp διακρίνεται εἰς :

$$Dp = I + T$$

ὅπου I = ἐπένδυσις, ἤτοι συσσώρευσις κεφαλαίου, δηλαδὴ διεύρυνσις τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας
T = τεχνολογικὴ πρόοδος (deepening of capital).

Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τὸ εἰσόδημα κατανέμεται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας δικαιούχων, ἤτοι τοὺς ἐργαζομένους καὶ τοὺς κεφαλαιούχους, θὰ ἔχωμεν:

$$Y = W + P$$

ὅπου Y = εἰσόδημα
W = μισθοὶ
P = ἐπιχειρηματικὰ κέρδη ὑπὸ εὐρεῖαν ἔννοιαν (εἰσοδήματα ἐκ κεφαλαίου).

Ἐὰν περαιτέρω ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ζήτησις τῶν κεφαλαιούχων διὰ καταναλωτικοὺς σκοποὺς εἶναι σταθερὰ καὶ συνεπῶς οἱαδήποτε αὔξησις τοῦ εἰσοδήματός των συνεπάγεται αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς, ἐνῶ ὁλόκληρον τὸ εἰσόδημα τῶν ἐργαζομένων καταναλίσκεται, θὰ ἔχωμεν τὴν συνάρτησιν τῆς ζητήσεως ὡς ἑξῆς [1]:

1. Ἡ ὑπόθεσις τῆς διακρίσεως τοῦ εἰσοδήματος εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας ἀκολουθεῖται γενικῶς εἰς τὰ σύγχρονα ὑποδείγματα κατανομῆς. Εἰδικῶς, ὅρα N. Kaldor,

$$D = Dc\,(W) + Dp\,(P)$$

Ἡ ἐνεργὸς ζήτησις, ἀπὸ ἀπόψεως μικροοικονομικῆς, διακρίνεται εἰς ζήτησιν διὰ τὰ προϊόντα μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως καὶ εἰς ζήτησιν διὰ τὰ προϊόντα τοῦ κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων. Ἔστω ὅτι, εἰς τὸ πλαίσιον κλάδου τινὸς ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπάρχουν 30 ἀνταγωνιζόμεναι ἐπιχειρήσεις. Ἡ σχέσις ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἀνωτέρω ἐπιχειρήσεων περικλείει ἐντὸς αὐτῆς τὴν ἰδιότητα τοῦ ὑποκαταστάτου μεταξὺ τῶν προϊόντων τῶν 30 ἐπιχειρήσεων. Ἡ ζήτησις τοῦ κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων ἐξευρίσκεται διὰ τῆς προσθέσεως τῶν ἐπὶ μέρους ζητήσεων ἑκάστης ἐπιχειρήσεως ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι διαγραμμάτων.

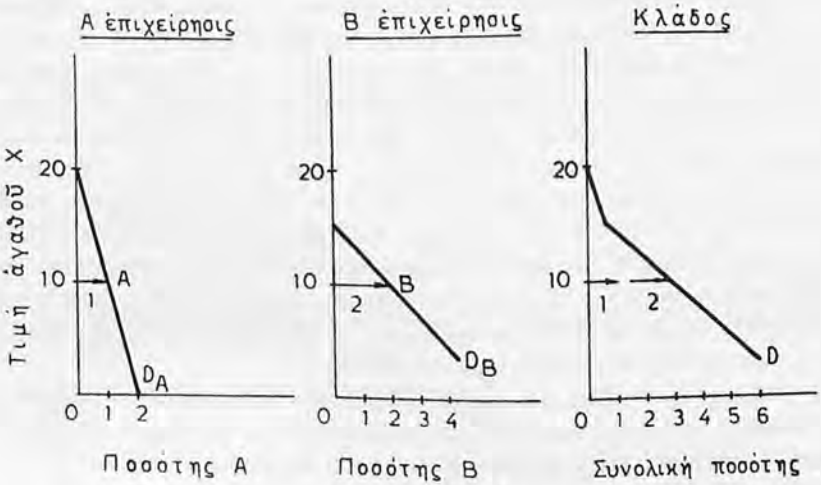

Διάγραμμα ἀριθ. 5
Ἡ ζήτησις τοῦ κλάδου προέρχεται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ζητήσεων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιχειρήσεων [2].

Ἐὰν ἡ ζήτησις πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν Α εἶναι D_A καὶ ἡ ζήτησις πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν Β εἶναι D_B κ.ο.κ., τότε ἡ συνολικὴ ζήτησις πρὸς τὸν κλάδον τῶν ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων θὰ εἶναι D καὶ θὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν καμπυλῶν τῆς ζητήσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιχειρήσεων. Ὡς ἐμφαίνεται ἀνωτέρω, αἱ καμπύλαι ζητήσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιχειρήσεων δὲν εἶναι

Alternative Theories of Distribution, Review of Economic Studies, Vol. XXIII, ἀρ. 2, 1955-1956.

2. Τὰ διαγράμματα εἶναι εἰλημμένα ἀπὸ τὸν P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 434. Οὗτος τὰ χρησιμοποιεῖ διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὴν συνολικὴν ζήτησιν τῆς ἀγορᾶς, ἀθροίζων τὰς ἐπὶ μέρους καμπύλας ζητήσεως τῶν καταναλωτῶν.

δμοιαι. Αἱ διαφοραὶ ὀφείλονται εἰς τὴν διάφορον ἐλαστικότητα τῆς ζητήσεως τῶν προϊόντων ἑκάστης ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὸν βαθμὸν διαφοροποιήσεως τοῦ προϊόντος ἑκάστης ἐξ αὐτῶν.

Τὰ προβλήματα τῆς ζητήσεως θὰ ἀναλυθοῦν εἰς τὸ πλαίσιον δύο παραγράφων. Εἰς τὴν πρώτην παράγραφον θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰ προβλήματα τῆς ζητήσεως, ὡς αὐτὰ ἐμφανίζονται εἰς μίαν στάσιμον οἰκονομίαν. Εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον θὰ ἐξετάσωμεν τὰ προβλήματα τῆς ζητήσεως, ὡς αὐτὰ ἐμφανίζονται εἰς μίαν μεταβαλλομένην οἰκονομίαν.

§ 1. Η ΖΗΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΑΣΙΜΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς στασίμου οἰκονομίας εἶναι ἡ ἔλλειψις ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικὴν ἐπένδυσιν. Συνεπῶς ἡ Dp εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν ἁπλῶς ἐξασφαλίζει τὴν συντήρησιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ἡ κατάστασις αὕτη δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἀπροθυμίαν τῶν ἐπιχειρηματιῶν δι' ἐπένδυσιν, ὀφειλομένην εἰς στασιμότητα τοῦ πληθυσμοῦ ἢ εἰς στασιμότητα τοῦ εἰσοδήματος ἢ καὶ εἰς ἀμφότερα. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἐπηρεάζει εὐμενῶς τὴν Dp κατὰ δύο τρόπους: πρῶτον, αὐξάνει τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου, διότι ἐξασφαλίζεται τὸ ἀπαιτούμενον ἐργατικὸν δυναμικὸν καὶ οὕτως ἀποφεύγεται ὕψωσις τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων. Δεύτερον, αὐξάνει τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνθαρρύνονται οἱ ἐπιχειρηματίαι εἰς τὰς ἀποφάσεις των διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων.

Οὕτως ὑποστηρίζεται σήμερον ὑπὸ πολυαρίθμων οἰκονομολόγων [3] οἱ ὁποῖοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς παλαιοτέρους, ἐκλαμβάνουν τὸν πληθυσμὸν ὡς ἐσωτερικὴν μεταβλητήν, ὅτι ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως κεφαλαίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ:

$$I = f(L)$$

ὅπου I = συσσώρευσις κεφαλαίου
f = συνάρτησις
L = πληθυσμός.

Ὅταν ὅμως ὁ πληθυσμὸς (L) παραμένῃ στάσιμος, καὶ ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου (I) καθίσταται προβληματική. Ἀλλά, ἐὰν πράγματι ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος (T) ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν συσσώρευσιν κεφαλαίου

$$T = f(I)$$ [4],

3. Μεταξὺ ἄλλων ὅρα B. Higgins, ἔ. ἀ. σελ. 207-208.
4. Κατὰ τὴν βασικὴν ὑπόθεσιν τῆς κλασσικῆς θεωρίας.

τότε καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι ἡ στασιμότης τοῦ πληθυσμοῦ συνεπάγεται καὶ βραδύτητα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τεχνολογικῆς προόδου.

Ἐξ ἄλλου, τὸ ἕτερον σκέλος τῆς ζητήσεως, ἤτοι ἡ ζήτησις διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς (Dc), ἐκλαμβάνεται ὡς ἐξηρτημένον ἀπὸ τὸ διαθέσιμον εἰσόδημα, οὕτως ὥστε μόνον ἡ ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοποὺς ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον μεταβλητήν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως παργματοποιεῖται μόνον χάρις εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου [5].

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πληθυσμὸς εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν εἶναι δεδομένος καὶ ἐφ' ὅσον οὗτος καθορίζει τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως κεφαλαίου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σειράν του προσδιορίζει τὴν τεχνολογικὴν πρόοδον, θὰ πρέπη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως εἰς τὰς στασίμους οἰκονομίας δύναται νὰ προέλθη μόνον ἀπὸ αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς. Ἂς ἐπανέλθωμεν πρὸς τοῦτο, εἰς τὴν συνάρτησιν τῆς ζητήσεως, ἡ ὁποία ἁπλῶς συνδέει τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν μὲ τὸ ἐπίπεδον τοῦ εἰσοδήματος:

$$D = f(W + P)$$

Ἀλλ' ἐφ' ὅσον

$$W + P = Y$$

εἶναι δυνατὸν ἡ συνάρτησις ζητήσεως νὰ ἐμφανισθῆ κατὰ ἁπλούστερον τρόπον, ἤτοι:

$$D = f(Y)$$

Ἐν ὄψει τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως προκύπτει λογικῶς τὸ ἀκόλουθον ἐρώτημα: Εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῆ αὔξησις εἰσοδήματος (Y) ἐντὸς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοποὺς ἐμφανίζεται ὡς δεδομένη;

Ὡς γνωστόν, τὸ εἰσόδημα δύναται νὰ αὐξηθῆ:

α) Ὅταν αὐξάνη ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας· ἡ αὔξησίς της δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς συσσώρευσιν κεφαλαίου (I), εἰς ἐφαρμογὴν νεωτέρας τεχνολογίας καὶ καλυτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων (T) καὶ εἰς καλυτέραν κατανομὴν τῶν ἀπασχολουμένων κατὰ τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Εἶναι ὅμως ἐμφανὲς ὅτι πάντα ταῦτα ἀποκλείονται, ἐὰν θεωρήσωμεν ὡς ἀμετάβλητον τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς.

5. Ὅρ. E. D. Domar, Essays in the Theory of Economic Growth, Oxford 1957, σελ. 21-22.

β) Ὅταν καθίσταται δυνατὴ ἐδαφικὴ ἐπέκτασις, ἡ ὁποία ἐξασθενεῖ, ἐπί τι χρονικὸν διάστημα τὰ δυσμενῆ ἀποτελέσματα τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως καί, ὡς ἐκ τούτου, αὐξάνει τὸ εἰσόδημα. Ἡ ὑπόθεσις σταθερότητος τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς δὲν φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν δυνατότητα ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως καὶ τὴν συνεπείᾳ αὐτῆς, αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος. Ἐν τούτοις, παρόμοιον συμπέρασμα θὰ ἦτο παρακεκινδυνευμένον, δεδομένου ὅτι ὡς κύριος μοχλὸς τῆς προσπαθείας δι' ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν θεωρεῖται ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ. Ὅταν ὁ πληθυσμὸς ὑποτίθεται ἀμετάβλητος, ἡ ἐδαφικὴ ἐπέκτασις, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείεται, καθίσταται ἐν τούτοις ἀρκετὰ ἀπίθανος.

γ) Ὅταν μειοῦνται ἢ καὶ ἐξαφανίζωνται τὰ ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, πρᾶγμα ὅμως, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει τὴν αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς. Ἡ τελευταία εἶναι, κατ' ἀρχήν, πιθανὴ εἰς μίαν στάσιμον οἰκονομίαν καὶ δύναται νὰ ὀφείλεται πρῶτον, εἰς αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ καταναλώσεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἐντὸς τῶν εἰσοδημάτων των. Ἡ αὔξησις αὕτη ἐξηγεῖται, εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν κινήτρων δι' ἐπένδυσιν[6]· δεύτερον, εἰς αὔξησιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων· τοιοῦτο τι θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, ἐφ' ὅσον ἐπήρχετο μείωσις τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ αὔξησις τῶν τιμῶν τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, διατηρουμένου ἀμεταβλήτου τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Τοιαύτη ὅμως ἐξέλιξις, μᾶλλον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῇ, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύῃ ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀμεταβλήτου ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς.

Συνεπῶς ὡς γενικὸν συμπέρασμα τῆς μέχρι τοῦδε ἀναλύσεως συνάγεται ὅτι εἰς περίπτωσιν σταθερᾶς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς εἶναι συγχρόνως σταθερὰ καὶ ἡ ζήτησις διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι λογικόν, δεδομένου ὅτι ἡ ζήτησις διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ εἰσοδήματος. Ἡ αὔξησις ὅμως τοῦ τελευταίου εἶναι ἀπίθανος, ἔστω καὶ ἐὰν ὑπάρχουν ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ὅταν ἐκλαμβάνεται ὡς σταθερὰ ἡ ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς, ἡ ὁποία εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν περιορίζεται εἰς συντήρησιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ αὔξησις τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν συνεπάγεται ἀνάλογον μείωσιν τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν τῆς στασίμου οἰκονομίας.

Ἤδη εἶναι ἀπαραίτητον νὰ προχωρήσωμεν εἰς σύνδεσιν τῆς μέχρι τοῦδε

6. Τοῦτο βεβαίως ἀναιρεῖ τὴν ὑπόθεσιν περὶ δεδομένης καταναλώσεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ καθιστᾶ ἀπαραίτητον τὴν διάσπασιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, εἰς ζήτησιν διὰ κατανάλωσιν καὶ εἰς ζήτησιν δι' ἐπένδυσιν.

ἀναλύσεως τῆς στασίμου οἰκονομίας μὲ τὴν ὁριακὴν ἀνάλυσιν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἑρμηνεύσωμεν τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς ζητήσεως.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς ὁριακῆς θεωρίας ἀποκλείει τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀνωμαλιῶν, αἱ ὁποῖαι προκύπτουν, διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως. Ἡ βασικὴ αὕτη ἑρμηνευτικὴ ἔλλειψις τῆς ὁριακῆς θεωρίας δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μεγαλοποιηθῇ, δεδομένου ὅτι πρόκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ στατικῆς ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ μικροοικονομικῆς θεωρίας. Ἡ ἀνάλυσις ὅμως τῶν μηχανισμῶν τῆς ἐπιταχύνσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιαστοῦ προϋποθέτει μακροοικονομικὸν καὶ δυναμικὸν πλαίσιον. Ἀλλά, ἐὰν ἀποκλείσωμεν ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τοὺς δύο ἀνωτέρω μηχανισμούς, εἰδικῶς δὲ τὴν ἐπιτάχυνσιν, θὰ εἶναι δυσχερεστάτη ἡ δικαιολόγησις τῆς ὑπάρξεως ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς, ἀποκλειομένης βεβαίως τῆς ζητήσεως δι' ἀπόσβεσιν καὶ συντήρησιν.

Ἐξ ἄλλου τὰ προβλήματα τῆς στασίμου οἰκονομίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετασθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει δυναμικῆς ἀναλύσεως, ἐφ' ὅσον ἐκλαμβάνεται ὡς βασικὴ ὑπόθεσις ἡ σταθερότης τῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν. Ἡ κατάστασις στασιμότητος, δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς διαρθρωτικὰ αἴτια, ὁπότε πρόκειται περὶ μακροχρονίου στασιμότητος, ἢ εἰς αἴτια κυκλικά, ὁπότε πρόκειται περὶ βραχυχρονίου τοιαύτης. Ἀκριβῶς ὅμως ἡ ὁριακὴ θεωρία, ἐφ' ὅσον θεμελιοῦται ἐπὶ προγράμματος ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει εἰς τὸ ἄτομον τὴν μεγίστην δυνατὴν ὠφέλειαν, δὲν ἀναφέρεται εἰς χρονικὸν διάστημα σαφῶς καθωρισμένον. Γίνεται πάντως γενικῶς δεκτὸν ὅτι ἡ συνάρτησις χρησιμότητος, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὸν συνδυασμὸν τῶν ἀγαθῶν καὶ καταλήγει εἰς τὴν μεγίστην δυνατὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἀτόμου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς πολλὰς χρονικὰς περιόδους, ἀλλὰ μόνον εἰς μίαν [7].

Ἡ διάρκεια τῆς ἐν λόγῳ περιόδου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, ἐν τούτοις ὅμως εἶναι λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ περίοδος δὲν προσδιορίζεται χρονικῶς, ἀλλὰ τὸ ἄτομον διέρχεται ἐκ τῆς περιόδου P_1 εἰς τὴν περίοδον P_2, ὁσάκις ἐπέρχονται μεταβολαὶ εἰς τὰ μεγέθη, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς βάσις διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ προγράμματος ἐνεργείας του. Καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἄτομον εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς P_1, ἔχομεν τὴν δυνατότητα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ στασίμου οἰκονομίας.

Ἡ ὁριακὴ θεωρία καλεῖται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ζήτησιν ἐντὸς μεμονωμένης χρονικῆς περιόδου, καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος εὑρίσκει κατ' ἀρχὴν πεδίον ἐφαρμογῆς μόνον ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς μεμονωμένης αὐτῆς χρονικῆς περιόδου. Βεβαίως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ ὁριακὴ θεωρία εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράσχῃ ἱκανοποιητικήν, οὐχὶ ὅμως καὶ

7. Ὅρ. G. P. E. Clarkson, The Theory of Consumer Demand: A Critical Appraisal, Prentice - Hall, Massachussets 1963, σελ. 53.

σαφῆ ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων μετατοπίσεως τῆς ζητήσεως, συνεπείᾳ μεταβολῶν τῶν ἀρχικῶν δεδομένων. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἁπλῶς ἀποβλέπει εἰς τὸν προσδιορισμὸν νέας καταστάσεως ἰσορροπίας, ἡ ὁποία λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰς ἐν τῷ μεταξὺ σημειωθείσας μεταβολάς.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐντάξωμεν τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς ζητήσεως εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀνάλυσιν. Θὰ ἀσχοληθῶμεν κατ' ἀρχὴν μὲ τὴν ἑρμηνείαν τῆς καμπύλης ζητήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἐλαστικότητος. Ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οἰκονομικῆς προσόδου.

Α. Η ΚΑΜΠΥΛΗ ΚΑΙ Η ΕΛΑΣΤΙΚΟΤΗΣ ΖΗΤΗΣΕΩΣ

Ἡ καμπύλη ζητήσεως εἶναι φθίνουσα συνάρτησις, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κάτωθι διαγράμματος. Πρόκειται περὶ συναρτησιακῆς σχέσεως, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ τιμῆς καὶ ζητουμένης ποσότητος εἰς ἑκάστην χρονικὴν στιγμήν. Ἡ καμπύλη ζητήσεως περικλείει ἐντὸς αὐτῆς χρονικήν τινα διάρκειαν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὅλα τὰ σημεῖα της δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρξουν ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χρονικῆς στιγμῆς.

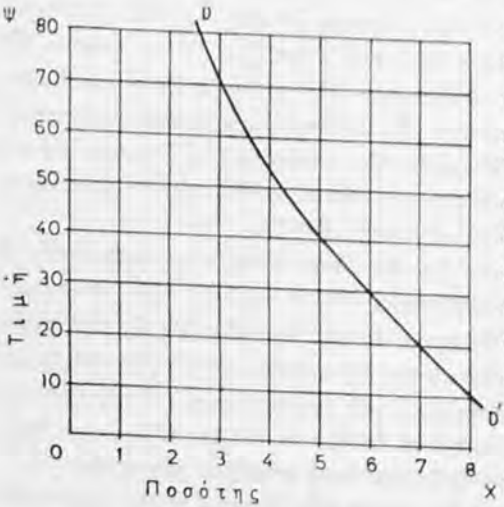

Διάγραμμα ἀριθ. 6
Ἡ καμπύλη ζητήσεως.

Προκειμένου νὰ προσδιορισθῇ σημεῖον τι, ἐπὶ ἐπιπέδου, ἀπαιτοῦνται δύο ἄξονες τεμνόμενοι[8], ἤτοι ὁ ἄξων τῶν τετμημένων χ καὶ ὁ ἄξων τῶν τεταγμένων ψ. Ἡ καμπύλη τῆς ζητήσεως DD' σχηματίζεται, ἐὰν ἑνώσωμεν τὰ διάφορα σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα συναντῶνται, εἰς διαφόρους χρονικὰς στιγμὰς οἱ τεμνόμενοι ἄξονες χ καὶ ψ, ἤτοι αἱ ζητούμεναι ποσότητες ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένην τιμήν.

Ἔστω ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ Χ ἀγαθοῦ εἶναι 70 δρχ. Τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου θὰ ζητήσῃ 3 μονάδας τούτου. Ἐὰν ἡ τιμὴ κατέλθῃ εἰς 40 δρχ., τότε τοῦτο θὰ ζητήσῃ 5 μονάδας. Ἐὰν

8. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν σημείου τινὸς ἐντὸς τοῦ χώρου, ἀπαιτεῖται ἡ ὕπαρξις τριῶν ἀξόνων τεμνομένων, ἤτοι τοῦ ἄξονος τῶν τετμημένων, τοῦ ἄξονος τῶν τεταγμένων καὶ τοῦ ἄξονος τῶν κατηγμένων.

ἡ τιμὴ τοῦ ἀγαθοῦ X συνεχίση τὴν πτῶσιν της ἕως τὰς 10 δρχ. τότε τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου θὰ εἶναι διατεθειμένον νὰ ἀποκτήση 8 μονάδας τούτου. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἰδιοτήτων τῆς καμπύλης ζητήσεως γίνεται δεκτὸν ὅτι αἱ τιμαὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ζητοῦνται ὑπὸ ἀτόμου τινὸς παραμένουν ἀμετάβλητοι (ceteris paribus).

Ἡ φθίνουσα συναρτησιακὴ σχέσις τῆς καμπύλης ζητήσεως ἐξηγεῖται διττῶς:

α) Ὁσάκις ἡ τιμὴ ἀγαθοῦ τινος μειοῦται, τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἀποφασίζει ὅτι τοῦ συμφέρει νὰ ἀγοράση μεγαλυτέραν ποσότητα τούτου. Ἡ μείωσις τῆς τιμῆς του ἐπιφέρει μεταβολὴν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος τῆς τελευταίας χρηματικῆς μονάδος, ἡ ὁποία διατίθεται διὰ τὸ ἐν λόγῳ ἀγαθόν. Π.χ. ἐάν τις ἠγόραζεν 20 λίτρα ὕδατος τὴν ἡμέραν εἰς τὴν τιμὴν τῶν 2 δρχ. τὸ λίτρον, ὅταν ἡ τιμὴ κατέλθη εἰς 1,5 δρχ. πιθανῶς νὰ καταναλίσκη 25 λίτρα, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν, ἐπὶ πλέον τῶν ἀναγκῶν τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε ἐκάλυπτε, νὰ ποτίζη τὸν κῆπον του. Προκειμένου, περὶ ζητήσεως ἀγαθῶν ἢ ὑπηρεσιῶν προσφερομένων ὑπὸ ἐπιχειρήσεως, ἡ μείωσις τῆς τιμῆς τοῦ ὑπ' αὐτῆς προσφερομένου ἀγαθοῦ θὰ προσελκύση νέους πελάτας, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ διαθέσιμον εἰσόδημά των δὲν ἦσαν προηγουμένως εἰς θέσιν νὰ ἀποκτήσουν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο. Ἐπίσης, εἶναι πιθανὸν ἡ αὔξησις τῆς ζητουμένης ποσότητος ἀγαθοῦ τινος, συνεπείᾳ μειώσεως τῆς τιμῆς του, νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς φαινόμενα ὑποκαταστάσεως. Τινὲς τῶν παλαιοτέρων καὶ νέων πελατῶν εὑρίσκουν ὅτι εἶναι προτιμότερον δι' αὐτοὺς νὰ ὑποκαταστήσουν ἀγαθά, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἠγόραζον καὶ τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ παρέμεινεν ἀμετάβλητος, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ ἐμειώθη.

β) Ἡ φθίνουσα συναρτησιακὴ σχέσις τῆς καμπύλης ζητήσεως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον: Ὁσάκις ὁ παραγωγὸς A ἢ τὸ σύνολον τῶν ἐπιχειρηματιῶν κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων ἀποφασίζουν νὰ αὐξήσουν τὴν ὑπ' αὐτῶν προσφερομένην ποσότητα, ἡ ἀπόφασίς των αὕτη δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμος, ἄνευ μειώσεως τῆς τιμῆς, κατὰ προσφερομένην μονάδα, τοῦ ἀγαθοῦ [9].

Ἡ φθίνουσα συναρτησιακὴ σχέσις τῆς καμπύλης ζητήσεως ἀνταποκρίνεται γενικῶς εἰς τὴν πραγματικότητα, μὲ μόνην ἐξαίρεσιν, ἐνδεχομένως, τὰ ἀγαθὰ τὰ προοριζόμενα διὰ δῶρα, ὡρισμένα ἀγαθὰ πολυτελείας, τῶν ὁποίων

9. Ὡς γνωστόν, ὅταν ἐπικρατοῦν εἰς τὴν ἀγορὰν συνθῆκαι ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ὑποτίθεται ὅτι ἡ ζήτησις προϊόντος ἑνὸς ἐπιχειρηματίου εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οὗτος δύναται νὰ αὐξήση τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένην ποσότητα, χωρὶς νὰ ὑποχρεοῦται εἰς μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἰσχύει δι' ὁλόκληρον τὸν κλάδον ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων.

ἡ χρησιμότης εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς τιμῆς των ἢ τὰ κατώτερα ἀγαθά, τῶν ὁποίων ἡ ζήτησις μειοῦται, ὅταν αὐξάνῃ τὸ εἰσόδημα τῶν καταναλωτῶν.

Οἱ παράγοντες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτᾶται ἡ καμπύλη τῆς ζητήσεως εἶναι:

1) Τὸ ὕψος τοῦ εἰσοδήματος τῶν καταναλωτῶν, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει τὴν ἱκανότητα ἐνεργοῦ ζητήσεως ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν.

2) Ἡ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν, ἡ ὁποία εἶναι μεγαλυτέρα προκειμένου περὶ ἀγαθῶν πρώτης ἀνάγκης. Ἐπίσης αὕτη ἐπηρεάζεται εἰς μεγάλον βαθμὸν ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα τῶν προβλέψεων τῶν καταναλωτῶν, ἤτοι τὰς προβλέψεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ παρούσης καὶ προβλεπομένης ὑψώσεως τῶν τιμῶν [10], ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ παροῦσα ζήτησις θὰ μειωθῇ οὐσιωδῶς, ἐὰν προβλέπεται σημαντικὴ μείωσις τῶν τιμῶν τῶν ἀντιστοίχων ἀγαθῶν εἰς τὸ μέλλον· τὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν ἐπηρεάζει ἐπίσης καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐπιδείξεως [11] (demonstration effect)· αὕτη ἐκδηλοῦται μὲ τὴν προσπάθειαν τῶν ἀτόμων νὰ καταναλίσκουν ἀγαθὰ ὁλονὲν ἀνωτέρας ποιότητος τῶν μέχρι τοῦδε καταναλισκομένων καὶ μὲ τὴν συνεχῆ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναγκῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἱκανοποίησις θεωρεῖται ἀπαραίτητος. Οὕτως, εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν εὑρισκόμεθα ἐνώπιον συνεχοῦς μειώσεως τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν.

Ἀκριβῶς ἐκ τῆς φθινούσης συναρτησιακῆς σχέσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως ἀπορρέει ἡ ἔννοια τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως. Ἐλαστικότης ζητήσεως εἶναι τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸ ὁποῖον, ἐπὶ μειώσεως τῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος, αὐξάνεται ἡ ζητουμένη ποσότης του, καὶ ἐπὶ αὐξήσεως τῆς τιμῆς του μειοῦται ἡ ζητουμένη ποσότης του. Τὸ φαινόμενον τῆς «ἐλαστικότητος τῶν ἐπιθυμιῶν» ἀνελύθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ A. Marshall [12], ὁ ὁποῖος καὶ δίδει τὸν ἀκόλουθον ὁρισμόν: «Ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἰς μίαν ἀγορὰν θὰ εἶναι μεγάλη ἢ μικρὰ ἀναλόγως τοῦ ἐὰν ἡ ζητουμένη ποσότης αὐξάνῃ πολὺ ἢ ὀλίγον διὰ δεδομένην πτῶσιν τῆς τιμῆς καὶ μειοῦται πολὺ ἢ ὀλίγον διὰ δεδομένην αὔξησιν τῆς τιμῆς».

Συνήθως, ἡ καμπύλη ζητήσεως, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 6, δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἐλαστικότητα καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς. Διὰ τοῦτο, καὶ ὁ κάτωθι ἀλγεβρικὸς τύπος τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως δὲν δύναται νὰ

10. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 204 ἐπ.
11. Ὅρ. J. Duesenberry, Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior, Cambridge, Mass., 1962, Κεφάλαιον III.
12. Ἔ. ἀ. Κεφάλαιον IV.

ἔχη ἐφαρμογήν, παρὰ μόνον ἐπὶ ἀπειροελαχίστων πεπερασμένων τμημάτων τῆς καμπύλης ζητήσεως [13]:

$$ep = \frac{dq}{q} : \frac{-dp}{p}$$

ὅπου ep = ἐλαστικότης ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν
d = ζήτησις
q = ποσότης
p = τιμή.

Τὸ σημεῖον πλὴν (—) τοῦ ἀνωτέρω τύπου δικαιολογεῖται ἀκριβῶς ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ φαινομένου τῆς ἐλαστικότητος. Ὅταν τοῦτο ἐμφανίζεται, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ζητουμένη ποσότης ἀγαθοῦ τινος ἐξελίσσονται πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν.

Ὁ βαθμὸς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς δι' ὅλα τὰ ἀγαθά. Ἡ μέτρησις τοῦ βαθμοῦ ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τοῦ συντελεστοῦ ἐλαστικότητος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κάτωθι τύπου [14]:

$$E = \frac{\%\ \text{αὔξησις τῆς Ποσότητος}}{\%\ \text{μείωσις τῆς Τιμῆς}}$$

E = συντελεστὴς ἐλαστικότητος.

Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τρεῖς περιπτώσεις ἐλαστικότητος ζητήσεως: τὴν περίπτωσιν ἐλαστικῆς ζητήσεως, τὴν περίπτωσιν ἀνελαστικῆς ζητήσεως καὶ τὴν περίπτωσιν ἐλαστικότητος ζητήσεως ἴσης πρὸς τὴν μονάδα.

Τὸ διάγραμμα 7(α) ἀναφέρεται εἰς τὴν περίπτωσιν ἐλαστικῆς ζητήσεως. Ἡ πτῶσις τῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος κατὰ τὸ ἥμισυ θὰ τριπλασιάσῃ τὴν ζητουμένην ποσότητα τούτου. Δεδομένου ὅτι ἡ συνολικὴ εἴσπραξις τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι τὸ γινόμενον τῆς τιμῆς ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πωλουμένων μονάδων, ἤτοι Τ × Π, αὕτη θὰ αὐξηθῇ εἰς περίπτωσιν μειώσεως τῆς τιμῆς, ὅταν ἡ ζήτησις εἶναι ἐλαστική. Πράγματι, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα 7(α), ἡ ἐπιφάνεια ΔΒΕΟ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ΑΓΟΖ, ἤτοι ΔΒΕΟ > ΑΓΟΖ· ἀμφότεραι δεικνύουν τὰς συνολικὰς εἰσπράξεις τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ πρώτη πρὸ τῆς μειώσεως τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ δευτέρα μετὰ τὴν μείωσιν αὐτῆς. Ἡ δυνατό-

13. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. σελ. 441 ἐπ.
14. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 416 ἐπ.

της προβλέψεως τῆς τυχὸν ἐμφανίσεως ἐλαστικότητος ζητήσεως, ὡς πρὸς τὴν τιμήν, τοῦ προϊόντος της εἶναι πολύτιμος διὰ μίαν ἐπιχείρησιν.

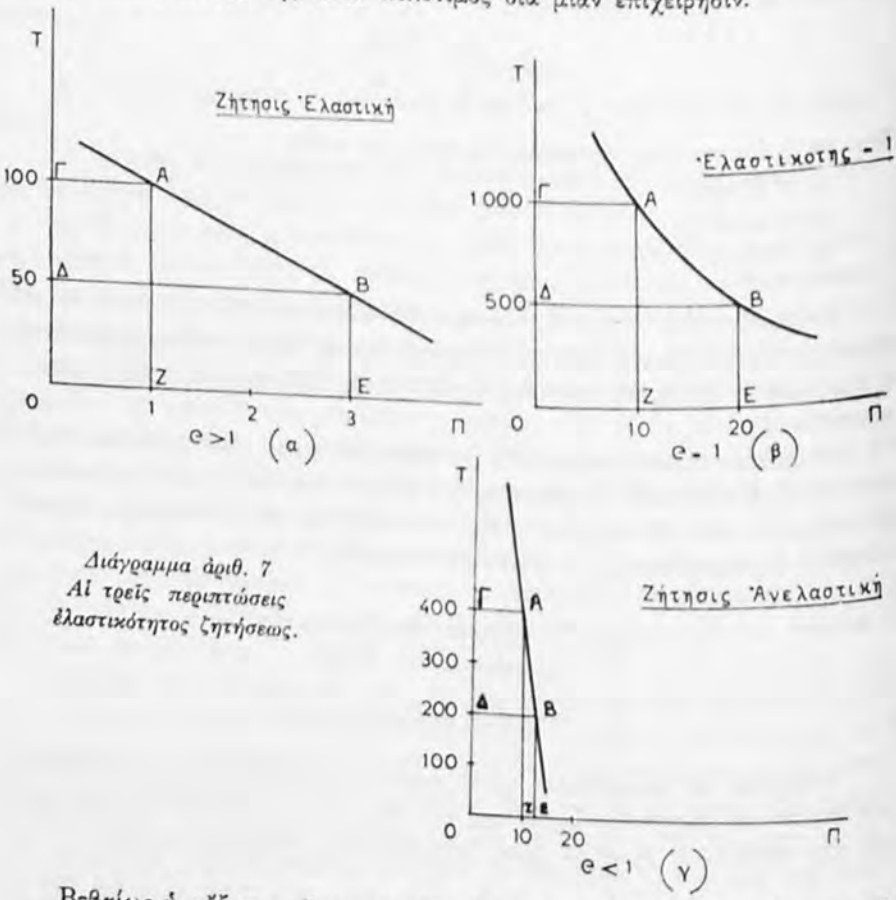

Διάγραμμα ἀριθ. 7
Αἱ τρεῖς περιπτώσεις ἐλαστικότητος ζητήσεως.

Βεβαίως ἡ αὔξησις τῆς συνολικῆς εἰσπράξεως δὲν σημαίνει πάντοτε καὶ αὔξησιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους. Τὸ τελευταῖον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν καμπυλῶν κόστους παραγωγῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται ἡ ἐπιχείρησις, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως τοῦ προϊόντος της ὡς πρὸς τὴν τιμήν. Ἐὰν ἡ ζήτησις εἶναι ἐλαστικὴ καὶ αἱ δαπάναι παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι κατιοῦσαι ἢ ἀνάλογοι, τότε ἡ αὔξησις τῆς συνολικῆς εἰσπράξεως θὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ αὔξησιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους. Ἐὰν ὅμως αἱ δαπάναι παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀνιοῦσαι, τότε τὰ σχετικὰ ἀποτελέσματα καθίστανται περισσότερον ἀβέβαια [15]. Ἡ ζήτησις εἶναι

15. Μὲ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς δαπάνης παραγωγῆς θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ Κεφάλαιον II τοῦ Ὑποτίτλου II τοῦ παρόντος Μέρους.

ἐλαστική, κατὰ κανόνα, προκειμένου περὶ ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πρώτης ἀνάγκης καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀπόκτησις εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναβληθῇ. Ἡ παρατήρησις ὅμως αὕτη ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ ὁδηγήση εἰς ἐξαγωγὴν γενικοῦ συμπεράσματος ὡς πρὸς τὴν ἐλαστικότητα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἕκαστον ἀγαθὸν ἀποτελεῖ ἰδίαν περίπτωσιν ἐλαστικότητος. Π.χ. εἶναι δυνατὸν οἱ ἐπιχειρηματίαι δύο διαφόρων τύπων αὐτοκινήτων νὰ ἀποφασίσουν μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τούτων κατὰ 10%. Οὐδεμίαν βεβαιότητα δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐκ τῶν προτέρων:

α) Περὶ τῆς περιπτώσεως ἐλαστικότητος ζητήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ ἀντιμετωπίσωμεν. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ αὐτοκίνητον θεωρεῖται εἰσέτι, ἐν πολλοῖς, ἀγαθὸν πολυτελείας δὲν ἐξασφαλίζει τὴν περίπτωσιν ἐλαστικῆς ζητήσεως.

β) Περὶ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι οἱ τύποι αὐτοκινήτων, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐμείωσαν κατὰ ἴσον ποσοστὸν τὴν τιμὴν πωλήσεώς των, θὰ εὑρίσκωνται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν αὐτὴν περίπτωσιν ἐλαστικότητος ἢ καί, ἐὰν συμβῇ τοῦτο, ἡ φθίνουσα συνάρτησις τῆς καμπύλης ζητήσεώς των δὲν θὰ εἶναι πιθανῶς ἡ αὐτή.

Ἡ περίπτωσις τοῦ διαγράμματος 7(β) εἶναι ἡ πλέον ἀπίθανος ἐκ τῶν τριῶν, διότι ἀκριβῶς ὑποθέτει συμμετρίαν μεταβολῆς τῆς ζητουμένης ποσότητος καὶ τῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος. Ὅταν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα, ἡ αὔξομείωσις τῆς τιμῆς πωλήσεως προϊόντος τινὸς δὲν ἐπιφέρει μεταβολὴν εἰς τὴν συνολικὴν εἴσπραξιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Πράγματι, εἰς τὸ διάγραμμα 7(β)

$$\text{ΑΓΟΖ} = \text{ΔΒΕΟ}$$

Ὁ ἐπιχειρηματίας μόνον ἐὰν πραγματοποιῇ κατιούσας δαπάνας παραγωγῆς θὰ ἔχῃ συμφέρον, εἰς τὴν ἀνωτέρω περίπτωσιν, νὰ μειώση ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας τὴν τιμὴν πωλήσεως τοῦ προϊόντος του.

Τέλος, θὰ πρέπῃ νὰ ἐξετασθῇ ἡ περίπτωσις τοῦ διαγράμματος 7(γ), εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μείωσις τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος κατὰ 50% ἐπιφέρει αὔξησιν τῆς ζητουμένης ποσότητος μόνον κατὰ 25%. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐλαστικότητος ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν ὑπάγονται πλεῖστα ὅσα γεωργικὰ προϊόντα. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ μείωσις τῶν συνολικῶν εἰσπράξεων τῶν ἀγροτῶν, ὅταν ἡ συγκομιδὴ εἶναι καλὴ καὶ ἡ αὔξησις τῶν συνολικῶν των εἰσπράξεων, ὅταν ἡ συγκομιδὴ εἶναι κακή. Πρόκειται διὰ μείωσιν τῆς τιμῆς μεγαλυτέραν τῆς αὐξήσεως τῆς συγκομιδῆς, ὅταν αὕτη εἶναι καλή, καὶ δι' αὔξησιν τῆς τιμῆς μεγαλυτέραν τῆς μειώσεως τῆς συγκομιδῆς, ὅταν αὕτη εἶναι κακή. Πράγματι, ὡς ἐμφαίνεται ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 7(γ)

$$\text{ΔΒΕΟ} < \text{ΑΓΟΖ}$$

Ὁ βαθμὸς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἀπὸ τὴν μικροτέραν ἢ μεγαλυτέραν ἔντασιν δύο φαινομένων:

α) Τοῦ φαινομένου τῆς ὑποκαταστάσεως. Πρόκειται βασικῶς διὰ τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ τὴν φθίνουσαν συναρτησιακὴν σχέσιν τιμῆς καὶ ζητουμένης ποσότητος ἀγαθοῦ τινος. Ὅταν ἡ τιμὴ τοῦ ἀγαθοῦ X μειοῦται, τὸ φαινόμενον τῆς ὑποκαταστάσεως καταλήγει εἰς αὔξησιν τῆς ζητήσεως τοῦ X καὶ εἰς μείωσιν τῆς ζητήσεως ἄλλου ἢ ἄλλων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποκατάστατα τοῦ X[16]. Ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως[17] μετρᾶ τὸν βαθμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἀγαθὸν X εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ ἀγαθὸν Y, ὅταν ὁ καταναλωτὴς ἐπιθυμῇ νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν αὐτὴν καμπύλην ἀδιαφορίας. Ἀλγεβρικῶς, ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ διὰ τοῦ κάτωθι τύπου:

$$\theta s = -\frac{d\left(\frac{X}{Y}\right)}{\frac{X}{Y}} : \frac{d\left(\frac{dX}{dY}\right)}{\frac{dX}{dY}}$$

ἤτοι:

$$\frac{\text{Σχετικὴ αὔξησις τῆς σχέσεως } \frac{X}{Y}}{\text{Σχετικὴ μείωσις τῆς ὁριακῆς σημασίας τοῦ X εἰς ὅρους τοῦ Y}}$$

Ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ X ἐμειώθη, ἐνῷ ἡ τιμὴ τοῦ Y παρέμεινεν ἀμετάβλητος, ὁ καταναλωτὴς θὰ καταναλώσῃ περισσοτέρας μονάδας τοῦ X καὶ ὀλιγωτέρας μονάδας τοῦ Y μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ πρότερον ἱκανοποίησιν.

Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως δύο ἀγαθῶν, τοῦ X καὶ Y, ἰσοῦται μὲ τὸ μηδέν, δὲν ὑπάρχει πεδίον ὑποκαταστάσεως μεταξύ των. Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα, τότε τὰ ἀγαθὰ X καὶ Y εἶναι τέλεια ὑποκατάστατα μεταξύ των, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι, μειουμένης τῆς τιμῆς τοῦ X καὶ παραμενούσης σταθερᾶς τῆς τιμῆς τοῦ Y, ἡ ζήτησις τοῦ X θὰ αὐξηθῇ εἰς βάρος τῆς ζητήσεως τοῦ Y. Κατὰ τὸν J. R. Hicks[18] ἡ ἔννοια τῆς ἐλαστικότητος ὑποκαταστάσεως ἴσης μὲ τὴν μονάδα μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν X καὶ Y συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ μείωσις τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος εἰς χρηματικὰς μονάδας τοῦ X συνεπείᾳ ὑποκαταστάσεως τοῦ Y ὑπὸ τοῦ X ἰσοῦται μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος εἰς χρηματικὰς μονάδας τοῦ Y συνεπείᾳ τῆς ὑποκαταστάσεώς του ὑπὸ τοῦ X. Ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ X ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμήν του θὰ εἶναι τοσούτῳ ἐντονωτέρα, ὅσον περισσότερον

16. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 45 ἐπ.
17. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. σελ. 443.
18. Ἔ. ἀ. σελ. 49.

τὸ Χ δύναται νὰ ἐκληφθῆ ὡς τέλειον ὑποκατάστατον ἄλλων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ παραμένει ἀμετάβλητος ἐπὶ μειώσεως τῆς τιμῆς τοῦ Χ.

β) Τοῦ φαινομένου τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἔχη ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως ἀγαθοῦ τινος ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμήν. Κατ' ἀρχήν, ἡ πτῶσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Χ ἰσοδυναμεῖ μὲ αὔξησιν εἰσοδήματος διὰ τὸν καταναλωτήν, ὁ ὁποῖος θὰ αὐξήση τὴν ζήτησιν ὅλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταναλισκομένων ἀγαθῶν. Ἐν προκειμένῳ τὸ φαινόμενον τοῦ εἰσοδήματος θὰ ἔχη ἐπὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ Χ ἀποτελέσματα πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν μὲ τὰ ἀντίστοιχα τοῦ φαινομένου τῆς ὑποκαταστάσεως, ἤτοι αὔξησιν τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ Χ. Ἡ αὔξησις αὕτη τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ Χ θὰ εἶναι τοσούτῳ μεγαλυτέρα, ὅσον ὁ καταναλωτὴς διέθετε προηγουμένως ὑψηλότερον ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήματός του διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἀγαθοῦ Χ, δεδομένου ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ εἰσοδήματός του, ἡ ὀφειλομένη εἰς μείωσιν τῆς τιμῆς τοῦ Χ, θὰ κατανεμηθῆ ὑπὸ μορφὴν ηὐξημένης ζητήσεως μεταξὺ ὅλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταναλισκομένων ἀγαθῶν [19].

Ἐν τούτοις, ὑπάρχει μία περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ φαινόμενον τοῦ εἰσοδήματος δὲν θὰ συμβάλη εἰς αὔξησιν τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ Χ, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ αὐξήση τὴν ζήτησιν ἄλλων ἀγαθῶν εἰς βάρος τοῦ Χ. Τοιοῦτο τι θὰ συμβῆ, ἐὰν τὸ Χ ἀνήκη εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν «κατωτέρων ἀγαθῶν», τὰ ὁποῖα ζητοῦνται ὑπὸ τοῦ καταναλωτοῦ μόνον διότι τὸ εἰσόδημά του εἶναι χαμηλὸν καὶ παύουν νὰ ζητοῦνται, μόλις τοῦτο ἀνέλθη [20].

Β. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΡΙΑΚΗΣ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΑΣΤΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΕΩΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΙΜΗΝ

Ἡ ὁριακὴ χρησιμότης εἶναι ἡ ἱκανοποίησις, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει ἄτομόν τι ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς τελευταίας διαθεσίμου μονάδος ἀγαθοῦ τινος. Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος, ὡς καὶ ἡ καμπύλη ζητήσεως [21], εἶναι φθίνουσα, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ποσότητα. Ἡ συνολικὴ χρησιμότης, ἡ ὁποία ἐξευρίσκεται διὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁριακῶν χρησιμοτήτων, εἶναι αὔξουσα συνάρτησις, ἀλλὰ μὲ ὁλονὲν μικρότερον ρυθμόν, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται εἰς τὴν προϊοῦσαν μείωσιν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος ὅσον προχωρεῖ ἡ ἱκανοποίησις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης. Ἡ μείωσις τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ περιωρισμένου τῶν ἀναγκῶν κατ' ἔντασιν, ἐφ' ὅσον αὗται ἐξετάζονται ἐντὸς δεδομένης χρονικῆς στιγμῆς. Εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἐμφαίνεται ἀναλυτικῶς ἡ συνεχὴς μείωσις τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος, ὡς καὶ αἱ σχέσεις της μὲ τὴν συνολικὴν χρησιμότητα καὶ μὲ τὴν ἑκάστοτε διαθέσιμον ποσότητα τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀγαθοῦ.

19. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 45.
20. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 45.
21. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. διάγραμμα ἀριθ. 6.

ΠΙΝΑΞ 1

Ὁ νόμος τῆς φθινούσης ὁριακῆς χρησιμότητος

Ποσότης χρησιμοποιουμένου ἀγαθοῦ X (1)	*Συνολική χρησιμότης* (2)	*Ὁριακή χρησιμότης* (3)
0	0	
1	5	5
2	9	4
3	12	3
4	14	2
5	15	1
6	15	0

Ὁ ἀνωτέρω πίναξ (1) δύναται γραφικῶς νὰ παρασταθῇ ὡς ἑξῆς:

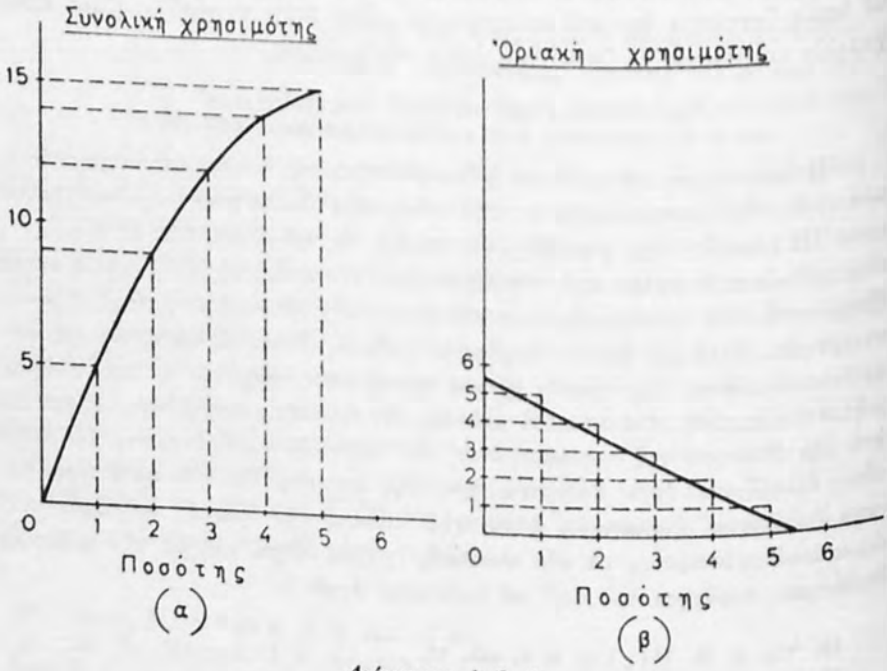

Διάγραμμα ἀριθ. 8
Ἡ συνολική καὶ ἡ ὁριακὴ χρησιμότης.

Ἡ ἱκανοποίησις ἀνάγκης τινὸς μὲ μίαν μόνον μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X καταλήγει, ὡς εἶναι ἐμφανές, εἰς σύμπτωσιν συνολικῆς καὶ ὁριακῆς χρησιμότητος. Ἐφ' ὅσον τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου (ἐπὶ τοῦ πίνακος 1) προχωρήσει εἰς χρησιμοποίησιν τῆς δευτέρας εἰς τὴν διάθεσίν του μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ X, δὲν θὰ διπλασιάση τὴν ἐκ ταύτης προκύπτουσαν συνολικὴν χρησιμότητα, ἀλλ' ἁπλῶς θὰ τὴν αὐξήση κατὰ 4 (5 + 4 = 9). Ἡ ὁριακὴ χρησιμότης ἐξευρίσκεται, ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὴν συνολικὴν χρησιμότητα, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς καταναλώσεως n μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X, ἀπὸ τὴν χρησιμότητα, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς καταναλώσεως (n+1) μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X, ἤτοι ἐπὶ τοῦ πίνακος 1:

$$\text{Ὁριακὴ χρησιμότης} = U\,(n+1) - Un = 9-5=4$$

ὅπου U = συνολικὴ χρησιμότης.

Ἡ συνολικὴ χρησιμότης, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς καταναλώσεως n μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X, ἐξευρίσκεται διὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐπὶ μέρους ὁριακῶν χρησιμοτήτων (Mu), ἤτοι ἐπὶ τοῦ πίνακος 1:

$$\text{Συνολικὴ χρησιμότης} =$$
$$= Mu\,(n_1)+Mu\,(n_2)+Mu\,(n_3)+Mu\,(n_4)+Mu\,(n_5)=5+4+3+2+1=15$$

ὅπου Mu = ὁριακὴ χρησιμότης.

Εἰς μίαν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ἡ ὁριακὴ χρησιμότης εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ χρῆμα, διὰ νὰ ἔχη οὐσιαστικὸν περιεχόμενον. Ἄλλως, παραμένει στοιχεῖον μὴ δυνάμενον νὰ ὑπολογισθῇ καθ' οἱονδήποτε τρόπον. Ἡ σύνδεσις αὕτη λαμβάνει χώραν:

αα) Μὲ τὴν σύγκρισιν τιμῆς καὶ ὁριακῆς χρησιμότητος ἀγαθοῦ τινος, ὁπότε ἡ τελευταία μετατρέπεται εἰς χρηματικὰς μονάδας. Ἔστω, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 8(β) καὶ τοῦ πίνακος 1, ὅτι ἡ ὁριακὴ χρησιμότης, ὑπολογιζομένη εἰς χρηματικὰς μονάδας, ἐκ τῆς καταναλώσεως μιᾶς μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ X ἀνέρχεται εἰς 5 δρχ., ἐνῶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγορὰν εἶναι 7 δρχ. Βεβαίως τὸ ἀγαθὸν X, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, δὲν θὰ καταναλωθῇ, διότι:

$$\text{Τιμὴ } X > \text{Ὁριακῆς Χρησιμότητος } X$$

Ἐὰν ὅμως ἡ τιμὴ κατὰ μονάδα τοῦ X ἦτο 4 δρχ., τότε βεβαίως τὸ ἀγαθὸν X θὰ ἐζητεῖτο, διότι:

$$\text{Τιμὴ } X < \text{Ὁριακῆς Χρησιμότητος } X$$

ββ) Μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τῆς ὁριακῆς προσόδου. Ὡς ἐμφαίνεται

ἐκ τοῦ διαγράμματος 7(α), ἡ ζήτησις εἶναι ἐλαστικὴ ἢ ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος (ed >-1), ἐφ' ὅσον ἡ μείωσις τῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος εἰς τὸ ἥμισυ (100—50=50) συνεπάγεται τριπλασιασμὸν τῆς ζητουμένης ποσότητος (1+2=3). Ὁ ἀνωτέρω συλλογισμὸς εἶναι δυνατὸν νὰ διατυπωθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον [22]: Ὅταν ἡ ὁριακὴ πρόσοδος, ἤτοι ἡ πρόσοδος, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ὁ ἐπιχειρηματίας ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς τελευταίας μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ του, εἶναι θετική [23], τότε γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος. Ὅταν ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι ἀρνητική, ἤτοι

$$Ar > Mr$$

ὅπου Ar = μέση πρόσοδος
Mr = ὁριακὴ πρόσοδος,

τότε συνάγεται ὅτι ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος. Πρόκειται διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ διαγράμματος 7(γ) (ed <-1).

Ἐπίσης, ὅταν ἡ ὁριακὴ πρόσοδος ἰσοῦται μὲ μηδὲν ἤτοι

$$Mr = 0$$

τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως εἶναι ἴση μὲ τὴν μονάδα (ed $=-1$), ὡς ἐμφαίνεται ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 7(β), δηλαδὴ ἡ συνολικὴ πρόσοδος παραμένει σταθερά, ἀνεξαρτήτως ἀριθμοῦ πωλουμένων μονάδων.

Τέλος, ὅταν ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν ἰσοῦται μὲ τὸ ἄπειρον (ed $=-\infty$), τότε

$$Mr = Ar = p$$

ὅπου p = τιμή
ed = ἐλαστικότης ζητήσεως.

Ἐν τελικῇ ἀναλύσει, ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα σημασία, τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὰς ἑκάστοτε τελευταίας, εἰς τὴν διάθεσίν μας, μονάδας ἀγαθοῦ τινος, προσδιορίζει τὸν βαθμὸν ἐλαστικότητος ζητήσεώς του ὡς πρὸς τὴν τιμὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ τὴν ὁριακήν του πρόσοδον. Αὕτη, πλὴν τῆς περιπτώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἰσοῦται μὲ τὴν τιμὴν καὶ τὴν μέσην πρόσοδον (ed$=-\infty$), εἶναι μικροτέρα τῆς μέσης προσόδου καὶ τῆς τιμῆς εἰς τὴν ἀγοράν.

Ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ Mr$<$Ar πάντοτε, πλὴν τῆς περιπτώ-

22. Ὅρ. Lorie Tarshis, The Elements of Economics, Νέα Ὑόρκη 1947, σελ. 123.

23. Εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα κατάστασις εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, διὰ τὸν μεμονωμένον ἐπιχειρηματίαν, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένην ποσότητα, χωρὶς νὰ χρειασθῇ νὰ μειώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

σεως ed=—∞, εἶναι ἁπλουστάτη [24]: Ἔστω ὅτι p εἶναι ἡ τιμὴ κατὰ μονάδα πωλήσεως τοῦ ἀγαθοῦ X. Ἡ συνολικὴ πρόσοδος συνεπῶς ἐξευρίσκεται διὰ πολλαπλασιασμοῦ τῆς τιμῆς (p) ἐπὶ τὴν πωλουμένην ποσότητα (n), ἤτοι pn.

Ἐὰν τώρα ὁ ἐπιχειρηματίας ἀποφασίση νὰ προσφέρη μίαν ἐπὶ πλέον μονάδα εἰς τὴν ἀγοράν, ἤτοι (n+1), ἐφ' ὅσον ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν δὲν ἰσοῦται μὲ τὸ ἄπειρον, θὰ εἶναι οὗτος ὑποχρεωμένος νὰ μειώση τὴν τιμὴν πωλήσεως κατὰ μονάδα. Οὕτως ἡ νέα τιμὴ θὰ εἶναι (p—r)[25].

Διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ὁριακὴν πρόσοδον θὰ πρέπη νὰ πολλαπλασιάσωμεν ἐκ νέου τιμὴν ἐπὶ ποσότητα, ὡς αὗται διεμορφώθησαν κατόπιν τῆς προσφορᾶς τῆς ἐπὶ πλέον μονάδος, καὶ νὰ ἀφαιρέσωμεν τὴν συνολικὴν εἴσπραξιν, ὡς αὕτη ἐπραγματοποιεῖτο πρὸ τῆς προσθήκης τῆς ὁριακῆς μονάδος, ἤτοι:

$$\text{Ὁριακὴ πρόσοδος} = (n+1)(p-r) - np = p - r - rn$$

Ἡ τιμὴ εἰς τὴν ἀγοράν, ὅταν ἡ πωλουμένη ποσότης εἶναι (n+1), εἶναι (p—r), ἐνῶ ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι p — r — rn Συνεπῶς:

$$\text{Τιμὴ } (p-r) > \text{ὁριακῆς προσόδου } (p - r - rn)$$

Ἡ θεωρητικὴ ἀπόδειξις περὶ τοῦ ὅτι ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι πάντοτε κατωτέρα ἀπὸ τὴν τιμὴν πωλήσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ἀπὸ τὴν μέσην πρόσοδον, πλὴν τῆς περιπτώσεως ed = — ∞, δύναται νὰ συμπληρωθῇ καὶ τῇ βοηθείᾳ ἁπλοῦ ἀριθμητικοῦ παραδείγματος, ὡς κάτωθι:

Ἔστω n = 10 (ἀριθμὸς πωλουμένων μονάδων)
p = 150 (τιμὴ κατὰ πωλουμένην μονάδα)
r = 5 (πτῶσις τῆς τιμῆς, συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς προσφερομένης ποσότητος):

$$(n+1) = 11$$

Ὁριακὴ πρόσοδος = p—r—rn = 150 — 5 — 5 . 10 = 95
Τιμὴ πωλήσεως = p—r=145
ἀλλὰ 145 > 95

Ἡ ὁριακὴ πρόσοδος ἀποτελεῖ, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, τὴν χρηματικὴν ἔκφρασιν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος. Εἶναι φυσικόν, συνεπῶς, αἱ σχέσεις συνολικῶν εἰσπράξεων καὶ ὁριακῆς προσόδου νὰ εἶναι αἱ αὐταὶ μὲ τὰς σχέσεις

24. Ὅρ. Lorie Tarshis, ἔ. ἀ. σελ. 123.
25. Τὸ r εἶναι βεβαίως θετικὸς ἀριθμός, διότι ἄλλως τὸ (p—r)>p

συνολικῆς χρησιμότητος καὶ ὁριακῆς χρησιμότητος (πίναξ 1), ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα:

ΠΙΝΑΞ 2

Ὁ νόμος τῆς φθινούσης ὁριακῆς προσόδου

Ζητουμένη ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ X (1)	*Τιμὴ πωλήσεως κατὰ μονάδα* (2)	*Συνολικαὶ εἰσπράξεις* (3)	*Ὁριακὴ πρόσοδος* (4)
5	10	$R_{(n)}$ 50	7
6	9,5	$R_{(n+1)}$ 57	6
7	9	$R_{(n+2)}$ 63	5
8	8,5	$R_{(n+3)}$ 68	4
9	8	$R_{(n+4)}$ 72	
		R	M_r

Ὁ πίναξ 2 διαφέρει τοῦ ἀντιστοίχου πίνακος 1, διότι περιλαμβάνει μίαν ἐπὶ πλέον στήλην, τὴν (2). Μέσῳ αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς στήλης πραγματοποιεῖται ἡ σύνδεσις τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος μὲ τὸ χρῆμα, ἤτοι ἡ τελευταία λαμβάνει συγκεκριμένην τιμὴν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν τὴν ὁριακὴν χρησιμότητα, δὲν εἶναι συγχρόνως αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν τὴν τιμὴν ἀγαθοῦ τινος εἰς τὴν ἀγοράν, δημιουργεῖται ἡ οἰκονομικὴ πρόσοδος, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 2 εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν αἱ κάτωθι παρατηρήσεις:

α) Ἡ ὁριακὴ πρόσοδος, ὡς καὶ ἡ ὁριακὴ χρησιμότης (πίναξ 1), εἶναι φθίνουσα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ποσότητα. Ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος, ἀφοῦ ὅμως ληφθῇ ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν τὸ χρῆμα. Πράγματι, ὁσάκις αὐξάνει ἡ καταναλισκομένη ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ X, καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ μείωσις τῆς τιμῆς του κατὰ μονάδα πωλήσεως, ἀκριβῶς διότι ἡ ὁριακὴ χρησιμότης ἑκάστης προστιθεμένης εἰς τὴν ἀγορὰν μονάδος εἶναι μικροτέρα τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος τῆς ἀμέσως προηγουμένης. Ἄλλαις λέξεσιν, ὁ καταναλωτὴς θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ ἀποκτήσῃ μίαν 11ην μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X μόνον ὑπὸ τὴ προϋπόθεσιν ὅτι ἡ τιμή της εἰς τὴν ἀγορὰν ἔχει μειωθῇ τόσον, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀναμενομένης, ἐκ τῆς καταναλώσεως τῆς 11ης μονάδος, χρησιμό-

τητος. Ἡ ἐξεύρεσις τῆς ὁριακῆς προσόδου βασίζεται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία προσδιορίζει τὴν ὁριακὴν χρησιμότητα, ἤτοι ἐπὶ τοῦ πίνακος 2:

$$\text{Ὁριακὴ Πρόσοδος} = Mr = R\,(n+1) - R\,(n) = 57 - 50 = 7$$

ὅπου R = συνολικαὶ εἰσπράξεις

Mr = ὁριακὴ πρόσοδος,

δηλαδὴ ἀπὸ τὰς συνολικὰς εἰσπράξεις τῶν n + 1 μονάδων ἀφαιροῦμεν τὰς συνολικὰς εἰσπράξεις τῶν n μονάδων.

Αἱ συνολικαὶ εἰσπράξεις δὲν ἐξευρίσκονται πλέον διὰ τῆς προσθήκης τῶν ἐπὶ μέρους ὁριακῶν προσόδων, ὡς συνέβαινε μὲ τὴν περίπτωσιν τῆς ὁριακῆς χρησιμότητος (ἐπὶ τοῦ πίνακος 1), καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ χρήματος. Αἱ συνολικαὶ εἰσπράξεις, εἰς ἑκάστην χρονικὴν στιγμήν, ἐξευρίσκονται διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πωλουμένων μονάδων ἐπὶ τὴν τιμὴν πωλήσεως κατὰ μονάδα:

Συνολικὴ εἴσπραξις = R (n + 2) = 9 × 7 = 63
Συνολικὴ εἴσπραξις = R (n + 3) = 8 × 8,5 = 68 κ.ο.κ.

Αἱ σχέσεις μεταξὺ συνολικῶν εἰσπράξεων καὶ ὁριακῆς προσόδου εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ συνολικῆς καὶ ὁριακῆς χρησιμότητος. Ἡ πρώτη αὐξάνει παραλλήλως πρὸς τὴν ζητουμένην ποσότητα, ἀλλὰ μὲ ρυθμὸν συνεχῶς φθίνοντα. Ἡ δευτέρα εἶναι φθίνουσα καὶ δεικνύει ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐφ' ὅσον δὲν εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν ἀγορᾶς μὲ ἐλαστικότητα ed = — ∞, δὲν θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν παραγωγὴν πέραν ὡρισμένων σαφῶς καθωρισμένων σημείων [26].

Γ. Η ΕΛΑΣΤΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΔΟΥ» [27]

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ συνολικῆς χρησιμότητος καὶ συνολικῶν εἰσπράξεων ἐπιχειρήσεώς τινος ἀποτελεῖ τὴν πρόσοδον τοῦ καταναλωτοῦ. Διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀνελύθησαν μέχρι τοῦδε εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ παρόντος κεφαλαίου, κατέστη κατανοητὸν τὸ διατί οἱαδήποτε αὔξησις τῆς εἰς τὴν ἀγορὰν προσφερομένης ποσότητος ἀγαθοῦ τινος συνεπάγεται μείωσιν τῆς τιμῆς κατὰ πωλουμένην μονάδα. Ἡ χρησιμότης ὅμως, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει ὁ καταναλωτὴς

26. Μὲ τὸν προσδιορισμὸν τῶν σημείων αὐτῶν θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸν Τίτλον II τοῦ Μέρους I, περὶ Κατανομῆς.

27. Ἡ ἔννοια τοῦ Consumer's Surplus τοῦ A. Marshall, ἔ.ἀ. σελ. 124 ἐπ.

ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως ὡρισμένων μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ τούτου, οὐδόλως μειοῦται, συνεπείᾳ τῆς μαζικῆς παραγωγῆς του. Ὁ καταναλωτής, προκειμένου νὰ ἀποκτήσῃ 10 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ Χ, καταβάλλει δι' ἑκάστην τούτων τιμήν, ἡ ὁποία ἰσοῦται μὲ τὴν χρησιμότητα τῆς 10ης. Ἀλλά, ὡς εἶναι γνωστόν, βάσει τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ὁριακῆς χρησιμότητος, ἑκάστη τῶν 9 προηγουμένων μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ Χ ἐξασφαλίζει εἰς τὸν καταναλωτὴν μεγαλυτέραν χρησιμότητα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν 10ην. Ἡ πρόσοδος τοῦ καταναλωτοῦ δύναται νὰ παρασταθῇ γραφικῶς ὡς κάτωθι:

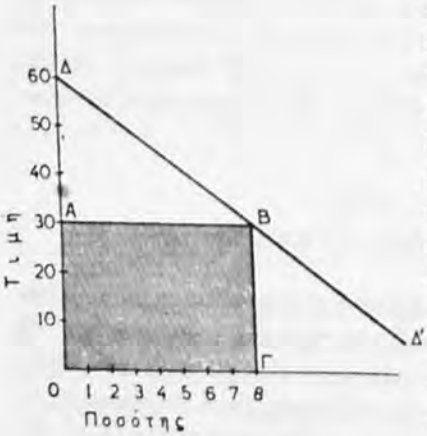

Διάγραμμα ἀριθ. 9
Ἡ πρόσοδος τοῦ καταναλωτοῦ.

Ἔστω ὅτι καταναλωτής τις ἀγοράζει 8 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ Χ εἰς τὴν τιμὴν τῶν 30 δρχ. ἑκάστην· οὗτος συνολικῶς καταβάλλει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ποσὸν ἴσον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ΑΒΓΟ. Ἡ τιμὴ ὅμως τῶν 30 δρχ. ἀντιπροσωπεύει διὰ τὸν καταναλωτὴν τὴν ὁριακὴν χρησιμότητα τῆς 8ης μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ Χ, ἐκπεφρασμένην εἰς χρῆμα· ὅλαι αἱ πρὸ αὐτῆς 7 μονάδες ἐξασφαλίζουν εἰς τὸν καταναλωτὴν τὴν πρόσοδόν του, ἡ ὁποία εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 9 ἰσοῦται μὲ τὴν ἐπιφάνειαν ΑΒΔ. Συνεπῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι «ὁ καταναλωτὴς λαμβάνει πάντοτε περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι πληρώνει» [28].

Ὁ δεσμὸς τῆς προσόδου τοῦ καταναλωτοῦ μὲ τὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως εἶναι ἐμφανής: Ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, οἱαδήποτε αὔξησις τῆς προσφερομένης ποσότητος συνεπάγεται μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως καὶ οὕτως διευρύνεται ἡ διαφορά, ὑπὲρ τοῦ καταναλωτοῦ, μεταξὺ συνολικῆς χρησιμότητος τούτου καὶ συνολικῆς εἰσπράξεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἐνταῦθα περατοῦμεν τὴν ἀνάλυσιν τῆς ζητήσεως εἰς στάσιμον οἰκονομίαν.

§ 2. Η ΖΗΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Ἡ μεταβαλλομένη οἰκονομία δυνατὸν νὰ εἶναι προοδεύουσα ἢ ὀπισθοδρομοῦσα. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπὶ

28. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 446.

μέρους προβλημάτων τῆς ζητήσεως, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἄρσις τῆς ὑποθέσεως περὶ σταθερότητος τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς [29]. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς δυνατότητος μεταβολῆς τῆς Dp ἀποκλείει τὴν σταθερότητα πολυαρίθμων ἄλλων μεταβλητῶν, αἱ ὁποῖαι εἴτε προσδιορίζουν τὴν Dp εἴτε προσδιορίζονται ὑπ' αὐτῆς. Πράγματι, διὰ νὰ αὐξομειωθῇ ἡ Dp εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχῃ προηγηθῇ αὐξομείωσις τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ἐφ' ὅσον

$$Dp = f(P)$$

ὅπου Dp = ἐνεργὸς ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς
f = συνάρτησις
P = ἐπιχειρηματικὰ κέρδη.

Τὰ ἐπιχειρηματικὰ κέρδη, μὲ τὴν σειράν των, αὐξομειοῦνται:

— ὅταν αὐξάνῃ ἡ ἐνεργὸς ζήτησις διὰ καταναλωτικοὺς σκοπούς (Dc), ἡ ὁποία, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, παρακολουθεῖ τὰς αὐξομειώσεις τοῦ εἰσοδήματος·

— ὅταν αὐξομειοῦται ὁ πληθυσμός·

— ὅταν μεταβάλλεται ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ χρήματος (πληθωρισμὸς καὶ ἀντιπληθωρισμός)·

— ὅταν ἐπέρχωνται μεταβολαὶ τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν·

— ὅταν ἐπέρχωνται μεταβολαὶ τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν.

Ἀλλ' ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ Dp, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Domar [30] ἀποτελεῖ τὸ μόνον δυναμικὸν σκέλος τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, δύναται νὰ αὐξομειωθῇ, ἀποκλείεται αὐτομάτως ἡ σταθερότης ὅλων τῶν μεταβλητῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν ὡς δεδομέναι εἰς τὸ πλαίσιον τῆς στασίμου οἰκονομίας. Συνεπῶς, ἡ ἐξέτασις τῶν προβλημάτων τῆς ζητήσεως ἐντὸς μεταβαλλομένης τινὸς οἰκονομίας, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «ceteris paribus», δὲν εἶναι πλέον δυνατή.

Ἀντικείμενον τῆς παρούσης παραγράφου θὰ ἀποτελέσῃ τὸ πρόβλημα τῆς μετατοπίσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως. Εἰδικώτερον θὰ ἐξετασθοῦν αἱ συνέπειαι τῆς μεταβολῆς τοῦ εἰσοδήματος, τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν, τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τῆς καμπύλης ζητήσεως καὶ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως.

Α. ΑΥΞΟΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Ἐὰν τὸ ἀτομικὸν εἰσόδημα Υα αὐξηθῇ ἢ μειωθῇ, ἐντὸς οἰκονομίας τινὸς

29. Ἡ ὁποία ἐγένετο δεκτὴ προκειμένου περὶ στασίμου οἰκονομίας.
30. Ἔ. ἀ. σελ. 25.

ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως ὡρισμένων μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ τούτου, οὐδόλως μειοῦται, συνεπείᾳ τῆς μαζικῆς παραγωγῆς του. Ὁ καταναλωτής, προκειμένου νὰ ἀποκτήσῃ 10 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ Χ, καταβάλλει δι' ἑκάστην τούτων τιμήν, ἡ ὁποία ἰσοῦται μὲ τὴν χρησιμότητα τῆς 10ης. Ἀλλά, ὡς εἶναι γνωστόν, βάσει τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ὁριακῆς χρησιμότητος, ἑκάστη τῶν 9 προηγουμένων μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ Χ ἐξασφαλίζει εἰς τὸν καταναλωτὴν μεγαλυτέραν χρησιμότητα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν 10ην. Ἡ πρόσοδος τοῦ καταναλωτοῦ δύναται νὰ παρασταθῇ γραφικῶς ὡς κάτωθι:

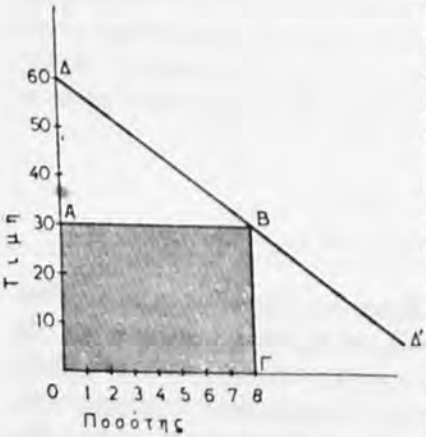

Διάγραμμα ἀριθ. 9
Ἡ πρόσοδος τοῦ καταναλωτοῦ.

Ἔστω ὅτι καταναλωτής τις ἀγοράζει 8 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ Χ εἰς τὴν τιμὴν τῶν 30 δρχ. ἑκάστην· οὗτος συνολικῶς καταβάλλει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ποσὸν ἴσον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ΑΒΓΟ. Ἡ τιμὴ ὅμως τῶν 30 δρχ. ἀντιπροσωπεύει διὰ τὸν καταναλωτὴν τὴν ὁριακὴν χρησιμότητα τῆς 8ης μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ Χ, ἐκπεφρασμένην εἰς χρῆμα· ὅλαι αἱ πρὸ αὐτῆς 7 μονάδες ἐξασφαλίζουν εἰς τὸν καταναλωτὴν τὴν πρόσοδόν του, ἡ ὁποία εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 9 ἰσοῦται μὲ τὴν ἐπιφάνειαν ΑΒΔ. Συνεπῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι «ὁ καταναλωτὴς λαμβάνει πάντοτε περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι πληρώνει» [28].

Ὁ δεσμὸς τῆς προσόδου τοῦ καταναλωτοῦ μὲ τὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως εἶναι ἐμφανής: Ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, οἱαδήποτε αὔξησις τῆς προσφερομένης ποσότητος συνεπάγεται μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως καὶ οὕτως διευρύνεται ἡ διαφορά, ὑπὲρ τοῦ καταναλωτοῦ, μεταξὺ συνολικῆς χρησιμότητος τούτου καὶ συνολικῆς εἰσπράξεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἐνταῦθα περατοῦμεν τὴν ἀνάλυσιν τῆς ζητήσεως εἰς στάσιμον οἰκονομίαν.

§ 2. Η ΖΗΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Ἡ μεταβαλλομένη οἰκονομία δυνατὸν νὰ εἶναι προοδεύουσα ἢ ὀπισθοδρομοῦσα. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπὶ

28. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 446.

μέρους προβλημάτων τῆς ζητήσεως, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἄρσις τῆς ὑποθέσεως περὶ σταθερότητος τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς [29]. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς δυνατότητος μεταβολῆς τῆς Dp ἀποκλείει τὴν σταθερότητα πολυαρίθμων ἄλλων μεταβλητῶν, αἱ ὁποῖαι εἴτε προσδιορίζουν τὴν Dp εἴτε προσδιορίζονται ὑπ' αὐτῆς. Πράγματι, διὰ νὰ αὐξομειωθῇ ἡ Dp εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχῃ προηγηθῇ αὐξομείωσις τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ἐφ' ὅσον

$$Dp = f(P)$$

ὅπου Dp = ἐνεργὸς ζήτησις διὰ παραγωγικοὺς σκοπούς
f = συνάρτησις
P = ἐπιχειρηματικὰ κέρδη.

Τὰ ἐπιχειρηματικὰ κέρδη, μὲ τὴν σειράν των, αὐξομειοῦνται:

— ὅταν αὐξάνῃ ἡ ἐνεργὸς ζήτησις διὰ καταναλωτικοὺς σκοποὺς (Dc), ἡ ὁποία, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, παρακολουθεῖ τὰς αὐξομειώσεις τοῦ εἰσοδήματος·

— ὅταν αὐξομειοῦται ὁ πληθυσμός·

— ὅταν μεταβάλλεται ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ χρήματος (πληθωρισμὸς καὶ ἀντιπληθωρισμός)·

— ὅταν ἐπέρχωνται μεταβολαὶ τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν·

— ὅταν ἐπέρχωνται μεταβολαὶ τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν.

Ἀλλ' ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ Dp, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Domar [30] ἀποτελεῖ τὸ μόνον δυναμικὸν σκέλος τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, δύναται νὰ αὐξομειωθῇ, ἀποκλείεται αὐτομάτως ἡ σταθερότης ὅλων τῶν μεταβλητῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν ὡς δεδομέναι εἰς τὸ πλαίσιον τῆς στασίμου οἰκονομίας. Συνεπῶς, ἡ ἐξέτασις τῶν προβλημάτων τῆς ζητήσεως ἐντὸς μεταβαλλομένης τινὸς οἰκονομίας, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «ceteris paribus», δὲν εἶναι πλέον δυνατή.

Ἀντικείμενον τῆς παρούσης παραγράφου θὰ ἀποτελέσῃ τὸ πρόβλημα τῆς μετατοπίσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως. Εἰδικώτερον θὰ ἐξετασθοῦν αἱ συνέπειαι τῆς μεταβολῆς τοῦ εἰσοδήματος, τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν, τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τῆς καμπύλης ζητήσεως καὶ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως.

Α. ΑΥΞΟΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Ἐὰν τὸ ἀτομικὸν εἰσόδημα Υα αὐξηθῇ ἢ μειωθῇ, ἐντὸς οἰκονομίας τινὸς

29. Ἡ ὁποία ἐγένετο δεκτὴ προκειμένου περὶ στασίμου οἰκονομίας.
30. Ἔ. ἀ. σελ. 25.

δὲν εἶναι πλέον ἀρκετὸν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ προβλήματα ζητήσεως, βάσει τῆς ὑποθέσεως τοῦ ceteris paribus, ἤτοι βάσει τῆς αὐτῆς καμπύλης ζητήσεως καὶ τῆς παραδοχῆς ὅτι, ἐὰν μὲν μειωθῇ ἡ τιμὴ ἀγαθοῦ τινος κατὰ προσφερομένην μονάδα, ἡ ζήτησίς του θὰ αὐξηθῇ, ἐὰν δὲ αὐξηθῇ ἡ τιμή, ἡ ζήτησίς του θὰ μειωθῇ, χωρὶς ὅμως νὰ μεταβληθῇ ἡ ἀρχικὴ καμπύλη ζητήσεως, ἀλλὰ μόνον τὸ σημεῖον ἰσορροπίας ἐπ' αὐτῆς. Ὅταν τὸ εἰσόδημα μεταβάλλεται, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀντιμετώπισις, ἐπὶ νέων βάσεων, ὅλων τῶν συνθηκῶν τῆς ζητήσεως, ἤτοι ἡ δημιουργία νέας καμπύλης ζητήσεως, τῆς ὁποίας ὅλα τὰ σημεῖα θὰ κεῖνται παραλλήλως πρὸς τὴν παλαιάν, εἴτε ἄνωθεν, εἴτε κάτωθεν αὐτῆς. Ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτούς, ἡ νέα καμπύλη ζητήσεως δεικνύει ὅτι μεγαλύτεραι ποσότητες ἀγαθοῦ τινος θὰ ζητοῦνται ἐφεξῆς εἰς τὴν παλαιὰν τιμήν [31]. Αὕτη θὰ αὐξηθῇ βραχυχρονίως, ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρχουν ἀποθέματα εἰς ἄξιον λόγου βαθμόν, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ηὐξημένης ζητήσεως. Μακροχρονίως ἡ τιμὴ ἰσορροπίας εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν παλαιάν, ὑψηλοτέρα ἢ χαμηλοτέρα, ἀναλόγως τῆς ἐλαστικότητος προσφορᾶς τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀγαθοῦ. Τὸ ἀκόλουθον διάγραμμα παρουσιάζει ἀκριβῶς τὸ δυναμικὸν πρόβλημα τῆς μετατοπίσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως [32].

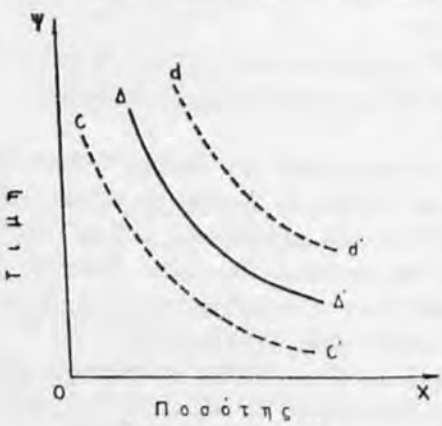

Διάγραμμα ἀριθ. 10
Ἡ μετατόπισις τῆς καμπύλης ζητήσεως.

Ἔστω ὅτι ἡ ζήτησις διὰ τὸ ἀγαθὸν X ἦτο ΔΔ' μὲ δεδομένον ἀτομικὸν εἰσόδημα Υα. Ἐὰν τὸ εἰσόδημα αὐξηθῇ εἰς Υα+1, θὰ ἔχωμεν μετατόπισιν τῆς καμπύλης ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ X πρὸς τὰ ἄνω καὶ δεξιὰ τῆς ΔΔ', ἤτοι νέαν καμπύλην dd', καὶ ἐὰν τὸ εἰσόδημα μειωθῇ εἰς Υα—1 θὰ ἔχωμεν μετατόπισιν τῆς καμπύλης ζητήσεως πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀριστερὰ τῆς ΔΔ', ἤτοι νέαν καμπύλην cc'.

Ἡ σχέσις εἰσοδήματος καὶ καταναλώσεως ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου:

$$eY_a = \frac{dq}{q} : \frac{dY_a}{Y_a}$$

31. Ὅρ. Hubert D. Henderson, Supply and Demand, Cambridge 1941, σελ. 24 ἐπ.

32. Ὅρ. K. Boulding, Τόμος I, ἔ ἀ. σελ. 271 ἐπ.

ὅπου eY_a = ἐλαστικότης τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος,
d = μεταβολή
q = ζητουμένη ποσότης
Y_a = ἀτομικὸν εἰσόδημα.

Ἡ ἐλαστικότης εἰσοδήματος εἶναι θετική, διότι εἰσόδημα καὶ ζητουμένη ποσότης μεταβάλλονται πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν.

Τὸ βασικὸν ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τεθῇ ἐνταῦθα, εἶναι τὸ ἐὰν ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως εἰς ἕκαστον σημεῖον τῆς νέας καμπύλης, θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ ὡς καὶ εἰς τὴν παλαιὰν τοιαύτην.

Ἂς ἐξακολουθήσωμεν μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς μετατοπίσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως ἀγαθοῦ τινος πρὸς τὰ ἄνω καὶ δεξιά, συνεπείᾳ μεταβολῆς τοῦ εἰσοδήματος τῶν καταναλωτῶν καὶ δὴ αὐξήσεως. Εἶναι πιθανόν, ὅτι οἱ καταναλωταὶ θὰ αὐξήσουν κατά τι τὴν ζήτησιν ὅλων τῶν ὑπ' αὐτῶν καταναλισκομένων ἀγαθῶν, πλὴν βεβαίως τῶν χαρακτηριζομένων ὡς «κατωτέρων», οὐχὶ ὅμως κατὰ τὸ αὐτὸ ποσοστόν. Θὰ ἐπέλθῃ δηλαδὴ γενικὴ ἀναπροσαρμογὴ τοῦ προγράμματος καταναλώσεως - προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν, κατόπιν αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματός των.

Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι, χάρις εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ βιοτικοῦ των ἐπιπέδου, εἶναι ἤδη εἰς θέσιν νὰ καλύψουν τὰς θεωρουμένας, ἑκάστοτε, ὡς ἀνάγκας ὑπάρξεως, θὰ πρέπῃ πέραν τοῦ σημείου τούτου, νὰ προβῶμεν εἰς διάκρισιν τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως γεωργικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα κατ' ἐξοχὴν καλύπτουν τὰς ἀνάγκας ὑπάρξεως καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων, ἐντὸς τῶν ὁποίων βεβαίως περιλαμβάνονται καὶ τὰ κεφαλαιουχικὰ ἀγαθά [33]. Ἡ ζήτησις τῶν γεωργικῶν προϊόντων καθίσταται ὁλονὲν περισσότερον ἀνελαστική, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς προϊούσης μειώσεως τοῦ ποσοστοῦ τῆς αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον διατίθεται διὰ τὴν ἀγοράν των. Πρόκειται διὰ τὸν γνωστὸν νόμον τοῦ Ernst Engel.

Συνεπῶς, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν καὶ ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις, ἡ καμπύλη ζητήσεως γεωργικῶν προϊόντων πιθανὸν νὰ μετατοπισθῇ πρὸς τὰ ἄνω καὶ δεξιά, ἐὰν οἱ πτωχότεροι αὐξήσουν εἰσέτι τὴν κατανάλωσιν τούτων, οἱ δὲ πλουσιώτεροι δὲν τὴν μειώσουν, πλὴν ὅμως ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως θὰ μεταβληθῇ, ἤτοι αὕτη θὰ καταστῇ περισσότερον ἀνελαστική. Οὕτως οἱ ἀγρόται κινδυνεύουν, πέραν τοῦ θεωρουμένου ἐνταῦθα ὡς κρισίμου ἐπιπέδου εἰσοδήματος, νὰ ἐξασφαλίζουν μικροτέρας εἰσπράξεις ἀπὸ μεγαλυτέραν συγκομιδὴν ἐν συγκρίσει πρὸς κατωτέραν τοιαύτην [34].

33. Τῶν ὁποίων ἡ ζήτησις ἀποτελεῖ τὸ δυναμικὸν στοιχεῖον τῆς συνολικῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω.

34 Ὅρ. B. S. Keirstead, The Theory of Economic Change, Toronto 1948, σελ. 202.

Ἀντιθέτως, ἡ ζήτησις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, αὐξανομένου τοῦ εἰσοδήματος αὐξάνει [35], πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνεπάγεται αὔξησιν τῶν συνολικῶν εἰσπράξεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ πιθανώτατα αὔξησιν τῶν συνολικῶν των κερδῶν. Ἡ αὔξησις τῆς ὁριακῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν βιομηχανικῶν προϊόντων, συνεπείᾳ αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος, δύναται νὰ ἐπισπεύσῃ τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι ἡ αὔξησις τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων θὰ ὑπολείπεται τῆς αὐξήσεως τοῦ ὀνομαστικοῦ εἰσοδήματος των. Τὸ τελευταῖον εἶναι πιθανὸν εἰς οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας συνεχίζεται ἡ ἀγροτικὴ ἔξοδος καὶ ἐκ γενικωτέρων λόγων οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἀλλὰ καὶ συνεπείᾳ τῆς ηὐξημένης ἀνελαστικότητος ζητήσεως τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων ἐπὶ αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος. Ἐξ ἄλλου εἰς περίπτωσιν μειώσεως τοῦ εἰσοδήματος θὰ παρατηρηθῇ ἐλάττωσις τῆς ἀνελαστικότητος ζητήσεως γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἐπὶ πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων θὰ σημειωθῇ μείωσις τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεώς των.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω οἱ ἀγρόται θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσουν μεγαλυτέραν συνολικὴν εἴσπραξιν, ἐὰν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα ἐμειώθησαν, δὲν ἔχουν εἰσέτι ἱκανοποιήσει πλήρως τὰς ἀνάγκας των, ἐνῶ οἱ παραγωγοὶ βιομηχανικῶν προϊόντων δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ αὐξήσουν τὸν ὄγκον τῶν πωλήσεών των διὰ τῆς μειώσεως τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων των. Ἀκριβῶς ἡ ἀνωτέρω διαφορὰ ὡς πρὸς τὰς μεταβολὰς τῆς ὁριακῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν γεωργικῶν προϊόντων καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων ἐν σχέσει πρὸς τὰς αὐξομειώσεις τοῦ εἰσοδήματος δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἐνδιαφέρουσαν ἀφετηρίαν διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Β. ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΝ

Ἡ μετατόπισις τῆς καμπύλης ζητήσεως ἀγαθοῦ τινος, ὡς καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεώς του δυνατὸν ἐπίσης νὰ ὀφείλεται εἰς μεταβολὰς τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν, ἄνευ οἱασδήποτε αὐξομειώσεως εἰς τὸ εἰσόδημά των. Τοιαύτη μεταβολὴ προτιμήσεων δύναται νὰ ἀναφέρεται εἴτε εἰς τὰς ποσότητας τῶν διαφόρων ἀγαθῶν, αἱ ὁποῖαι καθίστανται ἐπιθυμηταὶ ἐκ μέρους τῶν καταναλωτῶν, εἴτε εἰς τὰς σχέσεις καταναλώσεως καὶ διαρθρώσεως τῶν στοιχείων ἐνεργητικοῦ των (structure of assets) [36].

Ὡς πρὸς τὴν μεταβολὴν τῶν προτιμήσεων καταναλώσεως, αὕτη, ἀποκλειο-

35. Ὅρ. Colin Clark, The Conditions of Economic Progress, Λονδῖνον 1950, Κεφάλαιον VII.

36. Ὅρ. K. Boulding, A Reconstruction of Economics, Νέα Ὑόρκη 1962, σελ. 149.

μένης τῆς αὐξομειώσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δύναται κυρίως νὰ ἀποδοθῇ εἰς μεταβολὴν τοῦ τρόπου κατανομῆς του. Πράγματι, εἰς περίπτωσιν πληθωρισμοῦ ἢ ἀντιπληθωρισμοῦ, τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα παραμένει πιθανῶς ἀμετάβλητον βραχυχρονίως, ἀλλ' ἐπέρχονται σημαντικαὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, αἱ ὁποῖαι, ἐφ' ὅσον διαρκέσουν, ὁδηγοῦν εἰς μεταβολὴν τῆς κατανομῆς τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν βασικῶν τομέων οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς μεταβολὰς προτιμήσεων καταναλώσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου, μακροχρονίως, εἰς μεταβολὴν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος.

Ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν μεταβολὴν εἰς τὰς σχέσεις καταναλώσεως καὶ διαρθρώσεως τῶν στοιχείων τοῦ ἐνεργητικοῦ (assets) τῶν καταναλωτῶν, αὕτη δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ:

α) Εἰς μεταβολὴν τῆς ἐπιθυμίας ρευστότητος. Αὕτη δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς αὐξομείωσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ Pigou [37] (Pigou effect), ὁπότε, ἐπὶ μειώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἡ πιθανὴ ἐξέλιξις θὰ εἶναι αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον διατίθεται διὰ κατανάλωσιν, καὶ μείωσις τοῦ ποσοστοῦ, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται εἰς κατάστασιν ρευστότητος.

β) Εἰς μεταβολὴν τοῦ λόγου εἰσπράξεων πρὸς δαπάνας, ἡ ὁποία πιθανῶς νὰ προέρχεται ἀπὸ αὐξομείωσιν τοῦ ποσοστοῦ αὐτοκαταναλώσεως [38]. Εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ποσοστὸν καταναλώσεως ἐντὸς τοῦ εἰσοδήματος θὰ αὐξάνῃ εἰς βάρος τῶν λοιπῶν στοιχείων τοῦ ἐνεργητικοῦ (assets), ὁσάκις πραγματοποιεῖται αὔξησις τῶν εἰσπράξεων καὶ ἀντίστοιχος μείωσις τῶν δαπανῶν. Τοῦτο συμβαίνει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ὅταν περιορίζεται τὸ ποσοστὸν αὐτοκαταναλώσεως ἐντὸς τῆς παραγωγῆς καὶ αὐξάνῃ τὸ ποσοστὸν ἐκχρηματισμοῦ της.

Γ. ΑΥΞΟΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ὅταν, εἰς μίαν μὴ στάσιμον οἰκονομίαν, μεταβάλλεται ὁ πληθυσμός, προκύπτει μετατόπισις τῆς καμπύλης ζητήσεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ σύνολον τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ δὲν ὑπερβαίνει ἤδη τὴν ζήτησίν του [39]. Ἡ

37. Συμφώνως πρὸς τὸ ἐν λόγῳ ἀποτέλεσμα, ὅταν τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν μειοῦται ἐνῶ ὅλαι αἱ ὑπόλοιποι ὑπὸ ἐξέτασιν μεταβληταὶ παραμένουν σταθεραί, ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀτόμων διὰ ρευστότητα περιορίζεται, διότι κρίνεται, ὑπ' αὐτῶν, ὅτι ἡ ἀγοραστική των δύναμις ηὐξήθη.

38. Ὅρ. K. Boulding, A Reconstruction of Economics, Νέα Ὑόρκη 1962, σελ. 151.

39. Ὅρ. B. Higgins, ἔ. ἀ. σελ. 208.

ἐλαστικότης ὅμως τῆς ζητήσεως δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ποσοτικὰς μεταβολὰς τοῦ πληθυσμοῦ ἀλλ' ἀπὸ τὰς ποιοτικὰς τοιαύτας, ἤτοι ἀπὸ τὴν διάρθρωσίν του. Πρὸς τοῦτο, ἰδιαιτέρα σημασία δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ ποσοστοῦ τῆς μεσαίας τάξεως ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἡ διεύρυνσις τῆς μεσαίας τάξεως συνεπάγεται ἐπιδείνωσιν τῆς ἀνισότητος κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ τάξις αὕτη προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ βιοτικὸν ἐπίπεδον ἀνάλογον τοῦ ἀντιστοίχου τῆς μεσαίας τάξεως ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν [40]. Ἡ τάσις αὕτη αὐξάνει τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μεταβολὴ τῆς διαρθρώσεως τοῦ πληθυσμοῦ συνεπάγεται διεύρυνσιν τῆς μεσαίας τάξεως.

Ἐξ ἄλλου μεταβολὴ τῆς διαρθρώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὁδηγοῦσα εἰς αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἡλικιωμένων, αὐξάνει πιθανῶς τὴν ζήτησιν κατοικιῶν καὶ συνεπῶς ἐντείνει τὴν οἰκοδομικὴν δραστηριότητα, διότι μειώνει τὸ μέσον μέγεθος τῆς οἰκογενείας [41]. Γενικῶς οἱ ἡλικιωμένοι καταναλίσκουν μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήματός των, ἐνῶ οἱ νέοι καὶ οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τὴν ὥριμον ἡλικίαν, ἀποταμιεύουν, κατ' ἀναλογίαν, περισσότερον [42].

Ἐπίσης, ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἤτοι τῶν ἐργαζομένων δι' ἴδιον λογαριασμόν, μειώνει τὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν δεδομένης τινὸς οἰκονομίας. Τοῦτο ἐξηγεῖται προφανῶς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων εἰσοδημάτων, κατὰ μέσον ὅρον, τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ εἰσόδημα τῶν εὑρισκομένων εἰς ἐξηρτημένην σχέσιν ἐργασίας [43].

Δ. ΕΛΑΣΤΙΚΟΤΗΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ

«Ἐλαστικότης προβλέψεως ἀτόμου τινὸς ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ X εἶναι ἡ σχέσις τῆς ποσοστιαίας αὐξήσεως τῶν προβλεπομένων μελλοντικῶν του τιμῶν πρὸς τὴν ποσοστιαίαν αὔξησιν τῆς τρεχούσης τιμῆς του» [44]. Ἡ ἐλαστικότης προβλέψεων δύναται νὰ ἐνεργήσῃ μόνον εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν γίνεται ἀποδεκτόν, ὅτι αἱ παρελθοῦσαι τιμαὶ τοῦ ἀγαθοῦ X δὲν ἐπηρεάζουν τὴν μελλοντικήν του τιμήν.

40. Ὅρ. A. Lewis, The Theory of Economic Growth, 6η Ἔκδοσις, Λονδῖνον 1963, σελ. 228.

41. Ὅρ. Lorie Tarshis, ἔ. ἀ. σελ. 380.

42. Ὅρ. R. F. Harrod, ἔ. ἀ. Μάθημα II.

43. Ὅρ. G. Sirkin, Introduction to Macroeconomic Theory, Homewood, Illinois 1961, σελ. 60.

44. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 205 ἐπ.

Δυνάμεθα, ἐνταῦθα, νὰ διακρίνωμεν τοὺς κάτωθι βαθμοὺς ἐλαστικότητος προβλέψεων:

α) Ee = 0

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, αἱ προβλέψεις θεωροῦνται δεδομέναι, οὐδεμία μελλοντικὴ αὔξησις τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X ἀναμένεται καὶ συνεπῶς ὁ καταναλωτὴς δὲν μεταβάλλει τὸ πρόγραμμα καταναλώσεώς του.

β) Ee = 1

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ὁ καταναλωτὴς προβλέπει ὅτι ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X εἰς τὴν τρέχουσαν περίοδον θὰ συνεχισθῇ ἀμετάβλητος καὶ εἰς τὸ μέλλον· τοῦ συμφέρει συνεπῶς νὰ αὐξήσῃ ἀμέσως τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ X μὲ προοπτικὴν νὰ τὴν μειώσῃ εἰς τὸ μέλλον, ἤτοι νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν μελλοντικὴν κατανάλωσιν μὲ τὴν παροῦσαν κατανάλωσιν τοῦ ἀγαθοῦ X.

γ) Ee > 1

Πρόκειται διὰ πρόβλεψιν τοῦ καταναλωτοῦ, βάσει τῆς ὁποίας ἡ παροῦσα αὔξησις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X θὰ συνεχισθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἀλλὰ μὲ συνεχῶς αὐξανόμενον ρυθμόν. Ὁ καταναλωτὴς θὰ δράσῃ πρὸς τὴν αὐτὴν μὲ τὴν περίπτωσιν Ee = 1 κατεύθυνσιν, ἀλλὰ μὲ περισσοτέραν ἔμφασιν, ἤτοι τὸ ποσοστὸν ὑποκαταστάσεως τῆς μελλοντικῆς καταναλώσεως μὲ τὴν παροῦσαν κατανάλωσιν θὰ εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀνώτερον.

δ) Ee < 1

Ὁ καταναλωτὴς προβλέπει ὅτι ἡ ἀρξαμένη, εἰς τὴν παροῦσαν περίοδον, αὔξησις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X θὰ συνεχισθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἀλλὰ μὲ συνεχῶς φθίνοντα ρυθμόν. Ἐφ' ὅσον προβλέπεται ὁπωσδήποτε μελλοντικὴ αὔξησις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X, ὁ καταναλωτὴς θὰ αὐξήσῃ τὴν παροῦσαν κατανάλωσίν του εἰς βάρος τῆς μελλοντικῆς τοιαύτης, ἀλλὰ πιθανῶς εἰς μικρότερον ποσοστὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς περιπτώσεις Ee=1 καὶ ἰδίως Ee > 1.

ε) Ee = —1

Πρόκειται διὰ τὴν περίπτωσιν ὑποκαταστάσεως τῆς παρούσης καταναλώσεως τοῦ ἀγαθοῦ X μὲ τὴν μελλοντικὴν τοιαύτην, ἤτοι ἀναβολῆς τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἀγαθοῦ X, ἐφ' ὅσον προβλέπεται πτῶσις τῆς τιμῆς του.

Ε. ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ

Τέλος, θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῆς τεχνικῆς προόδου ἐπὶ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως καὶ ἐπὶ τῆς μετατοπίσεως τῆς καμπύλης

ζητήσεως. Ἐνταῦθα θὰ μᾶς ἀπασχολήση ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῶν, χάρις εἰς αὐτήν, παραγομένων ἀγαθῶν καὶ εἰς αὔξησιν τῆς διαρκείας τοῦ βίου των. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ ποιοτικὴ βελτίωσις τῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία εἶναι δυσχερῶς ὑπολογίσιμος, συνεπάγεται αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος τοῦ καταναλωτοῦ, ἰδίως ὅταν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ αὔξησιν τῆς τιμῆς των [45]. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, θὰ ἐνεργήση πιθανὸν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ εἰσοδήματος τοῦ J. R. Hicks (income effect) [46]. Ὁ καταναλωτής, καθιστάμενος οὕτω πλουσιώτερος, θὰ ἀναθεωρήση τὸ ὅλον πρόγραμμα ἐνεργείας του ὡς πρὸς τὴν κατανάλωσίν του.

Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου πιθανὸν ὅτι, συνεπείᾳ τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταναλισκομένων ἀγαθῶν, ἡ ὁποία, προκειμένου περὶ διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, συνδυάζεται καὶ μὲ αὔξησιν τῆς διαρκείας τοῦ βίου των, θὰ αὐξήση τὸ ποσοστὸν ἀποταμιεύσεώς του εἰς βάρος τοῦ ποσοστοῦ καταναλώσεως ἐντὸς τοῦ εἰσοδήματός του. Ἡ τελευταία αὕτη ἐνέργειά του θὰ μετατοπίση τὴν καμπύλην ζητήσεως πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ κάτωθεν τῆς προηγουμένης.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος τῶν ζητουμένων ἀγαθῶν, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν παράτασιν τῆς διαρκείας τοῦ βίου των, ἐπὶ τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, προσδιορίζεται δυσχερῶς. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἡ ἀπόδοσις μεγάλης σημασίας εἰς τὴν ποιότητα, ἐκ μέρους τῶν καταναλωτῶν, μειώνει τὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως τῶν ἀνωτέρας ποιότητος προϊόντων, ἐπὶ ὑψώσεως τῆς τιμῆς τούτων.

Ἐν συμπεράσματι δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὡς καὶ εἰς τὸ ἑπόμενον, ἐπιχειρεῖται σύνθεσις ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς κλασσικῆς διακρίσεως τοῦ A. Marshall εἰς μακροχρόνιον καὶ βραχυχρόνιον περίοδον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς προτάσεως τοῦ E. Domar, βασιζομένης ἐν πολλοῖς εἰς τὴν Κεϋνεσιανὴν θεωρίαν, περὶ κατατμήσεως τῆς συνολικῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως εἰς ἐνεργὸν ζήτησιν διὰ κατανάλωσιν καὶ εἰς ἐνεργὸν ζήτησιν δι' ἐπέκτασιν τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας καὶ δι' ἐμβάθυνσιν κεφαλαίου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συνθέσεως ὡδηγήθημεν εἰς τὴν δημιουργίαν νέας τεχνικῆς ἀναλύσεως τῶν προβλημάτων τῆς ζητήσεως [47], ἡ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμην μας, συγκεντρώνει πλεῖστα ὅσα πλεονεκτήματα ἔναντι τῶν δύο παλαιοτέρων, ἐφ' ὅσον ἑκάστη τούτων ἐλαμβάνετο μεμονωμένως.

Πράγματι, ἡ διάκρισις τοῦ A. Marshall εἰς μακροχρόνιον καὶ βραχυχρόνιον περίοδον δὲν ἀναφέρεται εἰς σαφῶς καθωρισμένα πλαίσια. Ἁπλῶς γίνεται

45. Ὅρ. J. L. Nicholson, The Measurement of Quality Change, The Economic Journal, Σεπτέμβριος 1967, σελ. 512-530.

46. Ἔ. ἀ. Μέρος Ι, Κεφάλαιον Ι, § 1.

47. Καὶ τῶν προβλημάτων τῆς προσφορᾶς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

δεκτὸν ὅτι, ἐντὸς βραχείας χρονικῆς περιόδου δὲν ὑπάρχει ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος δι' ἐπέκτασιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ἐνῶ ἀντιθέτως αὕτη δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐντὸς τῆς μακροχρονίου περιόδου τοῦ A. Marshall.

Ἡ παραδοχὴ ὅμως αὕτη τῆς «δυνατότητος» ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην καὶ πραγματοποίησιν. Αἱ πλεῖσται τῶν συγχρόνων καθυστερημένων χωρῶν εἶναι στάσιμοι [48] ἐπὶ μακρὸν ἢ καὶ μακρότατον χρονικὸν διάστημα, βάσει τῆς διακρίσεως τοῦ A. Marshall, πλὴν ὅμως οὐδεμία ἀξία λόγου ἐπέκτασις τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἐπραγματοποιήθη, οὕτως ὥστε, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς τυχὸν ἐπελθούσης αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ νὰ καταλήξῃ αὕτη εἰς αὔξησιν τῆς ἀξίας τοῦ παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον. Αἱ προϋποθέσεις τῆς μακροχρονίου περιόδου τοῦ A. Marshall δὲν πληροῦνται διὰ τῆς ἁπλῆς παρόδου τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἀπαιτοῦν τὴν ἔλευσιν τοιούτων μεταβολῶν, εἰς δεδομένην τινὰ οἰκονομίαν, ὥστε ἡ ἐπένδυσις νὰ εἶναι συμφέρουσα καὶ ἐπιθυμητή.

Οὕτως, ἡ ἡμετέρα διάκρισις, εἰς στάσιμον καὶ μεταβαλλομένην οἰκονομίαν, κρίνεται περισσότερον ἱκανοποιητική: Ἀνεξαρτήτως χρονικῆς διαρκείας ἡ στάσιμος οἰκονομία περιλαμβάνει τὰς σχέσεις καὶ τὰ ἐπὶ μέρους οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς βραχυχρονίου περιόδου τοῦ A. Marshall, ἐνῶ ἡ μεταβαλλομένη οἰκονομία ἀναφέρεται εἰς τὰ προβλήματα τῆς μακροχρονίου περιόδου τοῦ A. Marshall.

Βεβαίως, ὡς ἐτονίσθη εἰς τὴν § 2 τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ἡ μεταβαλλομένη οἰκονομία δύναται νὰ εἶναι προοδεύουσα ἢ ὀπισθοδρομοῦσα, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἀπαραίτητος ἡ λεπτομερὴς ἀνάλυσις ἀμφοτέρων τῶν τάσεων. Ἐν τούτοις, πιστεύομεν ὅτι ἡ ἀνάλυσις τῶν προβλημάτων τῆς προοδευούσης οἰκονομίας θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ περισσότερον ἐνταῦθα, πρῶτον διότι καὶ ἡ μακροχρόνιος περίοδος τοῦ A. Marshall ἀσχολεῖται μὲ τὴν δυνατότητα αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς συνεπείᾳ ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς· τοιοῦτο τι, ἀποκλειομένης βεβαίως τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μὲ ρυθμὸν ἀνώτερον τοῦ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου [49], χαρακτηρίζει κατ' ἐξοχὴν τὴν προοδεύουσαν οἰκονομίαν· δεύτερον, διότι οὕτω θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἔνταξις τῆς παρούσης μικροοικονομικῆς ἀναλύσεως εἰς τὸ μακροοικονομικὸν πλαίσιον τῆς οἰκονομικῆς προόδου.

48. Οὐχὶ βεβαίως ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σχετικὴν ἔννοιαν, ἤτοι ὅτι αἱ πραγματοποιούμεναι μεταβολαί, εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὁδηγήσουν τὴν οἰκονομίαν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως.

49. Διατηρουμένης ἀμεταβλήτου τῆς σχέσεως κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς προσφορᾶς ἐμφανίζουν συμμετρίαν τινὰ πρὸς τὰ ἀντίστοιχα προβλήματα τῆς ζητήσεως. Ἡ συμμετρία αὕτη εὐκόλως κατανοεῖται, ἐὰν ἁπλῶς ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ προσφορὰ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ζητήσεως.

Οὕτως εἰς τὴν μικροοικονομικὴν κλίμακα ἔχομεν, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς ζητήσεως, τὸν καταναλωτὴν ἢ τὸ νοικοκυριὸ καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς προσφορᾶς τὸν ἐπιχειρηματίαν. Ἀμφότεροι, ἐφ' ὅσον ἐνεργοῦν ἐπὶ τῇ βάσει λογικῶν κριτηρίων, ἐπιδιώκουν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν μεγίστην δυνατὴν ὠφέλειαν μὲ τὴν μικροτέραν δυνατὴν θυσίαν.

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἠσχολήθημεν μὲ τὴν ὁριακὴν χρησιμότητα τοῦ καταναλωτοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀποκομίζει ἐκ τῆς καταναλώσεως τῆς τελευταίας εἰς τὴν διάθεσίν του μονάδος ἀγαθοῦ τινος καὶ τὴν ὁποίαν ἐξισώνει μὲ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς τελευταίας μονάδος τοῦ εἰσοδήματός του διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐν λόγῳ μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ ἐπιχειρηματίας ἐνεργεῖ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν κριτηρίων. Ἡ ἐπιδίωξις τῆς μεγίστης δυνατῆς χρησιμότητος ἐκ μέρους τοῦ καταναλωτοῦ μεταβάλλεται δι' αὐτὸν εἰς ἐπιδίωξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους.

Ἐνταῦθα βεβαίως θὰ πρέπη νὰ παρατηρηθῇ ὅτι, ἐνῶ ἡ χρησιμότης τοῦ καταναλωτοῦ ἐμμέσως μόνον δύναται νὰ μετρηθῇ, διότι ἀντιπροσωπεύει ἱκανοποίησιν καὶ οὐχὶ ὡρισμένον χρηματικὸν ποσόν, ἡ μέτρησις ἀντιθέτως τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους οὐδεμίαν δυσχέρειαν ἐμφανίζει [1], ἐφ' ὅσον ἐκφράζεται διὰ συγκεκριμένου χρηματικοῦ ποσοῦ.

Ὁ ἐπιχειρηματίας ἐπιτυγχάνει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος (ἢ τὴν μικροτέραν δυνατὴν ζημίαν) διὰ τῆς ἐξισώσεως τοῦ ὁριακοῦ του κόστους καὶ τῆς ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεώς του, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ παραγωγική του ἱκανότης εἶναι δεδομένη, ἤτοι πρόκειται διὰ τὴν βραχυχρόνιον περίοδον τοῦ A. Marshall. Ἀντιθέτως, ὅταν ὁ ἐπιχειρηματίας ἀντιμετωπίζη ἐπέκτασιν τῆς παραγωγικῆς του ἱκανότητος, ἡ μεγιστοποίησις τοῦ κέρδους του ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἐξισώσεως τῆς τιμῆς καὶ τῆς μέσης δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως. Οἱ ὁριακοὶ ὑπολογισμοὶ παύουν νὰ εἶ-

1. Ὡς προσπάθεια μεγιστοποιήσεως τούτου, εἰς τὸ θεωρητικὸν πεδίον.

ναι ἀκριβεῖς, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δεχόμεθα ὅτι ὅλα δύνανται νὰ μεταβληθοῦν. Οἱ ὅροι: ὁριακὸς ἐργάτης, ὁριακὸν προϊόν, ὁριακὴ πρόσοδος κ.ο.κ. σημαίνουν τὴν τελευταίαν μονάδα, τὴν ἀναφερομένην εἰς δεδομένην χρονικὴν στιγμήν. Ἡ ὅλη παραγωγικὴ διαδικασία εἶναι νοητή, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν μεταβολῆς, ἑνὸς ἢ περισσοτέρων, σαφῶς καθωρισμένων μεγεθῶν, ἐνῶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα παραμένουν σταθερά.

Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οἱ ὁριακοὶ ὑπολογισμοὶ ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας τὴν πραγματοποίησιν ὑψηλῶν κερδῶν ἢ ζημιῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσουν εἰς τὴν μακροχρόνιον περίοδον, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντιμετωπιζομένης ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Τὸ ὁριακὸν κόστος, ἤτοι τὸ ποσόν, κατὰ τὸ ὁποῖον αὐξάνει τὸ συνολικὸν κόστος ἐπιχειρήσεώς τινος, συνεπείᾳ τῆς παραγωγῆς μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος τοῦ προϊόντος, εἶναι κατ' ἀνάγκην συνδεδεμένον μὲ ὡρισμένην καμπύλην προσφορᾶς. Εἰς περίπτωσιν αὐξομειώσεως τῆς προσφορᾶς καὶ ἕως ὅτου ἐπικρατήσουν νέαι συνθῆκαι ἰσορροπίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ὁριακοῦ κόστους.

Ἡ ἀνάλυσις τῶν προβλημάτων τῆς προσφορᾶς ἐμφανίζει γενικῶς μεγαλυτέρας δυσχερείας ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀντιστοίχους τῆς ζητήσεως. Ἡ ἐξήγησις τῆς ἀνωτέρω διαφορᾶς εἶναι ἁπλῆ [2]: Ἐνῶ ἡ ζήτησις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν χρησιμότητα τῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία εἶναι ἔννοια εὐχερῶς προσδιορίσιμος, ἡ προσφορὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σπάνιν, ἔννοιαν δυσχερῶς προσδιορίσιμον. Πράγματι, τὸ ἐὰν ἀγαθόν τι εἶναι ἢ ὄχι σπάνιον ἐξαρτᾶται τελικῶς ἀπὸ τὰς σχέσεις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως τούτου.

Ἡ προσφορὰ δύναται νὰ διακριθῇ εἰς προσφορὰν καταναλωτικῶν καὶ παραγωγικῶν ἀγαθῶν:

$$S = Gc + Gp$$

ὅπου S = προσφορὰ
Gc = ἀγαθὰ καταναλωτικὰ
Gp = ἀγαθὰ παραγωγικά.

Ὁ λόγος $\frac{Gc}{Gp}$ καθορίζει τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον οἰκονομίας τινός. Ὅσον ὑψηλότερος εἶναι οὗτος, τόσον μεγαλυτέρα εὐημερία θὰ ἐξασφαλίζεται, ceteris paribus. Εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν ὁλόκληρος ἡ παραγωγὴ καταναλίσκεται, ἐφ' ὅσον δὲν πραγματοποιεῖται διεύρυνσις, ἀλλὰ μόνον συντήρησις τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας. Εἰς τὴν προοδεύουσαν ὅμως οἰκο-

2. Ὅρ. A. W. Stonier and D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 25.

νομίαν ἡ παραγωγὴ ὀφείλει νὰ καλύψῃ τὴν ζήτησιν καταναλωτικῶν καὶ παραγωγικῶν ἀγαθῶν.

Ὁ λόγος $\frac{Gc}{Gp}$ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ ἐργαζομένων καὶ ἐπιχειρηματιῶν, βάσει τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι διαθέτουν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ εἰσόδημά των διὰ κατανάλωσιν, ἐνῶ οἱ ἐπιχειρηματίαι δι' ἐπένδυσιν, θεωρουμένης ὡς σταθερᾶς τῆς καταναλώσεώς των. Ὅταν αὐξάνουν συνεπῶς τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ κλῖμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται εἶναι εὐνοϊκόν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ J. Schumpeter [3], θὰ ὑψωθῇ ἡ ζήτησις διὰ παραγωγικὰ ἀγαθά (Dp). Ἐὰν ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου εἶναι ὑψηλή, ἡ ηὐξημένη ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν θὰ προκαλέσῃ ὕψωσιν τοῦ συντελεστοῦ κεφαλαιοποιήσεως (capital coefficient) ἤτοι

$$\frac{DI}{Y}$$

ὅπου DI = αὔξησις ἐπενδύσεως,
Y = ἐθνικὸν εἰσόδημα.

Ἡ ηὐξημένη ἐπένδυσις θὰ προκαλέσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, χάρις εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ αὔξησιν τῆς ζητήσεως διὰ κατανάλωσιν, χάρις εἰς τὴν δημιουργίαν προσθέτων εἰσοδημάτων. Τὸ ποσοστόν, κατὰ τὸ ὁποῖον θὰ δυνηθῇ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ ζήτησις διὰ κατανάλωσιν, θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὸν συντελεστὴν κεφαλαιοποιήσεως. Ὅσον μεγαλύτερος εἶναι οὗτος, τόσον σμικρύνεται κατ' ἀνάγκην τὸ ποσοστὸν τῆς καταναλώσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, συγχρόνως δὲ σμικρύνεται καὶ ὁ λόγος $\frac{Gc}{Gp}$

Ἡ προσφορὰ δύναται ἐπίσης νὰ διακριθῇ εἰς προσφορὰν προερχομένην ἀπὸ ἀποθέματα, ἀπὸ προηγουμένως ἀχρησιμοποίητα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ τέλος ἀπὸ ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ ἐφαρμογὴν τῆς τεχνολογικῆς προόδου. Οὕτως:

$$S = f\,(St, Ei, I+T)$$

ὅπου S = προσφορὰ
f = συνάρτησις
St = ἀποθέματα

3. Ὅρ. B. Higgins, ἔ. ἀ. σελ. 129.

Ei = ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς
I + T = συσσώρευσις κεφαλαίου καὶ τεχνολογικὴ πρόοδος.

Εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τῆς ζητήσεως, ἡ προσφορὰ θὰ ἀνταποκριθῇ, πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἐκποιήσεως τῶν ἀποθεμάτων, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὑπάρχουν, μέχρι τοῦ σημείου κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ σχέσις ἀποθεμάτων καὶ ὕψους πωλήσεων $\left[\frac{St}{Sa}\right]$ κρίνεται ὅτι κατῆλθεν ἐπικινδύνως[4]· δεύτερον, διὰ τῆς θέσεως εἰς λειτουργίαν τῶν τυχὸν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς· ἡ ὕπαρξίς των εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας θεωρεῖται βεβαία καὶ ἐξηγεῖ, ἐν πολλοῖς, τὴν μειωμένην σημασίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως[5]· τρίτον, διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ἡ ὁποία συχνάκις λαμβάνει χώραν κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξασφαλίσῃ ἀργότερον εἰς τὴν οἰκονομίαν τὴν ὕπαρξιν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς[6].

Ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων, αἱ τρεῖς πηγαὶ τῆς προσφορᾶς εὑρίσκονται εἰς σχέσιν διαδοχικῆς ἀλληλεξαρτήσεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως εἶναι φαινόμενον διαρκὲς καὶ ὄχι παροδικὸν καὶ ὅτι ἡ προσφορὰ τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν δευτέραν (Ei) καὶ τρίτην περίπτωσιν (I + T), συντελεστῶν παραγωγῆς εἶναι ἐλαστική. Ἡ τρίτη ὅμως περίπτωσις διαφέρει κατὰ τοῦτο τῶν δύο προηγουμένων, ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ προκαλέσῃ τὴν λειτουργίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως.

Καὶ εἰς τὴν στάσιμον καὶ εἰς τὴν δυναμικὴν οἰκονομίαν ἡ ποσότης τῆς συνολικῆς προσφορᾶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν (capital - output ratio). Εἰδικῶς διὰ τὴν προοδεύουσαν οἰκονομίαν, μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ὁριακὴ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν (incremental capital - output ratio), διότι ἐξ αὐτῆς καθορίζονται αἱ ἀπαιτήσεις εἰς κεφάλαιον δι' ἑκάστην πρόσθετον μονάδα εἰσοδήματος. Ὑψηλὴ ἢ χαμηλὴ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν δὲν παρέχει ἐνδείξεις σχετικῶς μὲ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον οἰκονομίας τινός. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ἐντὸς τῆς συνολικῆς ἀποδόσεως (output) περιλαμβάνονται, ἄνευ διακρίσεως, καταναλωτικὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικῶς τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον καὶ παραγωγικὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν μόνον τοὺς ἐπιχειρηματίας[7] καὶ τὰ ὁποῖα

4. Ὅρ. Moses Abramovitz, Inventories and Business Cycles, Νέα Ὑόρκη 1950, Κεφάλαιον 15.

5. Μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιταχύνσεως θὰ ἀσχοληθῶμεν, ἐν ἐκτάσει, ἀμέσως κατωτέρω.

6. Πρόκειται διὰ μίαν, ἐκ τῶν τριῶν ἑρμηνειῶν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, ἤτοι αὐτῆς ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν ὑπερβολικὴν αἰσιοδοξίαν τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἀνελύθη ὑπὸ τοῦ A. Aftalion.

7. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἀποκλείει τὴν δυνατότητα ἀνταλλαγῆς των μὲ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ εἰσαγόμενα ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς.

ἁπλῶς ἀποτελοῦν ὑπόσχεσιν μεγαλυτέρας μελλοντικῆς καταναλώσεως. Ἀντιθέτως, ἡ ὁριακὴ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν, ὅταν εἶναι ὑψηλή, δηλοῖ ὅτι ἡ ἀπαιτουμένη θυσία, διὰ δεδομένην ἐπιθυμητὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος, θὰ εἶναι σχετικῶς μεγάλη.

Συνεπῶς ἡ συνολικὴ προσφορὰ (S) θὰ ἰσοῦται μὲ προσφορὰν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν (Gc) καὶ προσφορὰν παραγωγικῶν ἀγαθῶν (Gp):

$$S = Gc + Gp$$

καὶ εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας

$$Gc = Dc \text{ καὶ}$$
$$Gp = Dp, \text{ ἤτοι}$$
$$Gc + Gp = Dc + Dp \text{ καὶ συνεπῶς}$$
$$S = D$$

Ἡ προσφορὰ ἀγαθοῦ τινος διακρίνεται εἰς προσφορὰν μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως καὶ εἰς προσφορὰν τοῦ κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸ ἄθροισμα τῶν καμπυλῶν προσφορᾶς τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιχειρήσεων, δίδει τὴν καμπύλην προσφορᾶς τοῦ κλάδου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι διαγραμμάτων [8].

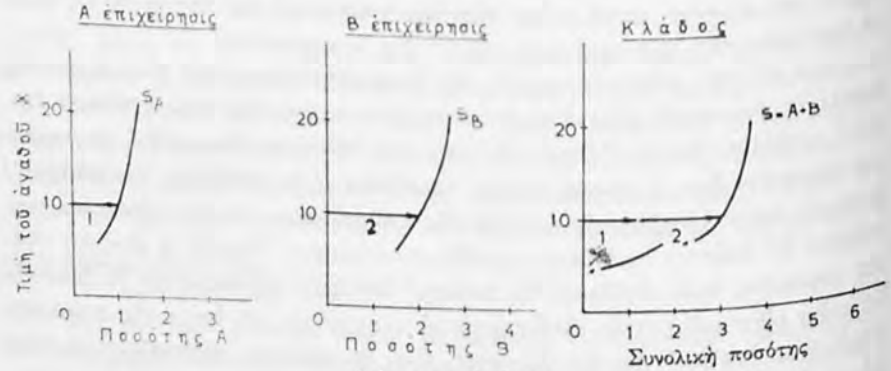

Διάγραμμα ἀριθ. 11

Ἡ προσφορὰ τοῦ κλάδου προέρχεται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῆς προσφορᾶς τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιχειρήσεων.

Ἐὰν ἡ καμπύλη προσφορᾶς τῆς Α ἐπιχειρήσεως εἶναι S_A καὶ τῆς Β ἐπιχειρήσεως S_B, τότε ἡ συνολικὴ προσφορὰ τοῦ κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων θὰ εἶναι $S = A + B$.

Ἡ συνολικὴ προσφορὰ δύναται ἐπίσης νὰ διακριθῇ εἰς προσφορὰν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων:

8. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 459.

$$S = Ag + In$$

ὅπου Ag = ἀγροτικὰ προϊόντα
In = βιομηχανικὰ προϊόντα.

Ἡ προσφορὰ τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων παρουσιάζει μικροτέρας διακυμάνσεις ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν προσφορὰν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Συγχρόνως, ἡ προσφορὰ ἀγροτικῶν προϊόντων εἶναι ὀλιγώτερον ἐλαστικὴ ἀπὸ τὴν ζήτησιν, ὡς πρὸς τὴν τιμήν των, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀδυναμίαν βελτιώσεως τῶν ἀγροτικῶν εἰσοδημάτων μὲ ρυθμὸν ἀνάλογον τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐργαζομένων εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους παραγωγῆς.

Τά, ἐν πολλοῖς, δυσχερῆ προβλήματα τῆς προσφορᾶς, θὰ τὰ ἐξετάσωμεν, εἰς τὸ πλαίσιον τριῶν παραγράφων. Εἰς τὴν § 1 θὰ ἀναλύσωμεν τὸ περιεχόμενον βασικῶν τινων ὁριακῶν ἐννοιῶν, ἐνῶ εἰς τὰς §§ 2 καὶ 3 θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν διάκρισιν, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Ζητήσεως. Ἡ ἐπανάληψις, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, δικαιολογεῖται ἐκ τῆς ὑπαρχούσης καὶ ἀναφερθείσης ἤδη ἀνωτέρω συμμετρίας εἰς τὰς σχέσεις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

§ 1. ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

Ἡ βασικὴ ὑπόθεσις τῆς στασίμου οἰκονομίας ἐνταῦθα εἶναι, οὐχὶ κατ' ἀνάγκην, ἡ σταθερότης τῆς προσφορᾶς, ἀλλ' ἡ μὴ διενέργεια οἱασδήποτε ἐπενδύσεως, ἡ ὁποία νὰ συνεπάγεται συσσώρευσιν κεφαλαίου ἢ ἐφαρμογὴν νέας τεχνικῆς.

Ὡς ἐκ τούτου, θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα εἰδικῶς μὲ τοὺς διαφόρους ὁριακοὺς ὅρους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν προσφοράν. Ἐν συνεχείᾳ, θὰ ἐξετάσωμεν τὰς δύο περιπτώσεις ηὐξημένης προσφορᾶς, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυναταὶ εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, ἤτοι τὰ ἀποθέματα καὶ τὴν μέχρι τοῦδε ὕπαρξιν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

Α. Η ΚΑΜΠΥΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ

Ἡ καμπύλη τῆς προσφορᾶς, ὅταν εἶναι ὁμαλή, ἀνέρχεται ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα ἀριθ. 12. Ἡ ἀνοδικὴ αὕτη φορὰ δεικνύει ὅτι εἰς μεγαλυτέραν τιμὴν ὁ παραγωγὸς θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ προσφέρῃ μεγαλυτέραν ποσότητα. Ἡ τοιαύτη παρουσίασις τῆς καμπύλης προσφορᾶς βασίζεται εἰς τὴν συνήθη, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀποκλειστικὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὔξησις τῆς παραγομένης ποσότητος, ἄνευ ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς συνεπάγεται αὔξησιν τοῦ κόστους παραγωγῆς κατὰ παραγομένην μονάδα.

Ἡ αὔξησις αὕτη δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ μὲ τὴν βοήθειαν δύο βασικῶν ὑποθέσεων. Ἡ πραγματοποίησις τῆς μιᾶς μόνον ἐκ τῶν δύο εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ ὑψώσῃ τὴν δαπάνην παραγωγῆς, κατὰ παραγομένην μονάδα:

α) Ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδόσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι πιθανὸν νὰ ἐνεργήσῃ, ἐφ' ὅσον δεχόμεθα τὴν αὔξησιν τῆς παραγομένης ποσότητος μὲ διατήρησιν σταθερῶν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

β) Ἡ μὴ ὕπαρξις ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς εἰς δεδομένην τιμήν, τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς συντελεστῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ παραγωγὸς εἶναι, ἐκ τῶν πραγμάτων, ὑποχρεωμένος νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, διὰ νὰ τοὺς προσελκύσῃ· τοιοῦτο τι, ὅμως, συνεπάγεται αὔξησιν τῆς δαπάνης παραγωγῆς κατὰ παραγομένην μονάδα.

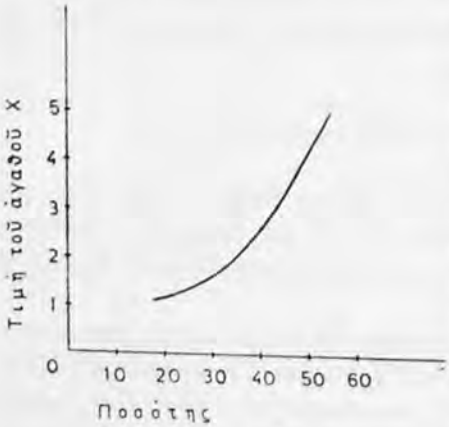

Διάγραμμα ἀριθ. 12
Ἡ καμπύλη προσφορᾶς.

Ἕκαστον σημεῖον τῆς καμπύλης προσφορᾶς ἀνήκει εἰς διαφορετικὴν χρονικὴν στιγμὴν καὶ ἀναφέρεται εἰς συγκεκριμένην ποσότητα, ἡ ὁποία προσφέρεται εἰς ὡρισμένην τιμήν.

Ἡ καμπύλη προσφορᾶς εἶναι συγχρόνως καὶ καμπύλη τῶν ὁριακῶν δαπανῶν τῆς ἐπιχειρήσεως. Πράγματι, αὕτη δεικνύει εἰς ποίαν τιμὴν ὀφείλει νὰ πωληθῇ ἑκάστη παραγομένη μονάς, διὰ νὰ καλυφθῇ τὸ κόστος παραγωγῆς της. Οὕτως, ἡ καμπύλη τοῦ ὁριακοῦ κόστους παραγωγῆς περιλαμβάνει μόνον μεταβλητὰς δαπάνας, ἐφ' ὅσον ἕκαστον σημεῖον αὐτῆς ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ δεικνύει ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐπιβαρύνεται ἡ ἐπιχείρησις ἐκ τῆς παραγωγῆς μιᾶς προσθέτου μονάδος τοῦ ὑπ' αὐτῆς παραγομένου ἀγαθοῦ.

Ὡς γνωστόν, ἐπικρατεῖ ἡ ἄποψις, κατὰ τὴν ὁποίαν, τὸ κόστος παραγωγῆς τῆς $n + 1$ μονάδος εἶναι ἀνώτερον τοῦ κόστους παραγωγῆς τῆς n μονάδος. Πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ τῆς συνήθους περιπτώσεως, οὐχὶ ὅμως αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ A. Marshall [9]. Κατ' αὐτόν, ἡ μακροχρόνιος

9. Ἔ. ἀ. Βιβλίον V.

καμπύλη προσφορᾶς τοῦ κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων παρίσταται δι' ὁριζοντίου γραμμῆς εἰς τοὺς ἄξονας τῶν ποσοτήτων. Θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάσωμεν τί ἀκριβῶς σημαίνει ἡ ὑπόθεσις αὕτη:

α) Ὅτι αἱ δαπάναι παραγωγῆς τοῦ περὶ οὗ πρόκειται προϊόντος εἶναι ἀνάλογοι, ἤτοι ἡ δαπάνη παραγωγῆς προσθέτου τινὸς μονάδος τούτου ἰσοῦται μὲ τὴν μέσην δαπάνην παραγωγῆς τοῦ κλάδου [10].

β) Εἶναι ἀπαραίτητον, ὅμως, νὰ ἐξετασθῇ εἰς ποίαν ἢ ποίας περιπτώσεις κλάδος ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ ἀναλόγους δαπάνας παραγωγῆς. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ διαπίστωσις τῆς ὑπάρξεως ἀναλόγων δαπανῶν παραγωγῆς δὲν ἑρμηνεύει τὸ φαινόμενον τῆς παραλλήλου πρὸς τοὺς ἄξονας τῶν ποσοτήτων καμπύλης προσφορᾶς τοῦ κλάδου· ἁπλῶς, αὕτη θέτει τὸ αὐτὸ πρόβλημα κατ' ἄλλον τρόπον. Διὰ νὰ τὸ ἑρμηνεύσωμεν, ἀπαιτεῖται ἡ παραδοχὴ ὡρισμένων βασικῶν ὑποθέσεων ἢ ἡ ἐγκατάλειψις ἑτέρων.

Ἀναλόγους δαπάνας παραγωγῆς καὶ παράλληλον, πρὸς τοὺς ἄξονας τῶν ποσοτήτων, καμπύλην προσφορᾶς δύναται νὰ ἔχῃ κλάδος τις ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων: Εἴτε ἐάν, εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίαν, ὑπάρχῃ ἀπολύτως ἐλαστικὴ προσφορὰ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς· τοιοῦτο τι θὰ συμβῇ εἰς περίπτωσιν ὑποαπασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἢ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κλάδος χρησιμοποιεῖ συντελεστὰς παραγωγῆς εἰδικῆς φύσεως, οἱ ὁποῖοι δὲν ζητοῦνται ἀπὸ ἄλλους κλάδους [11]· αἱ δαπάναι παραγωγῆς τοῦ κλάδου θὰ εἶναι τότε ἀνάλογοι, διότι τὸ ὁριακὸν κόστος τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς θὰ εἶναι ἴσον μὲ τὸ μέσον κόστος τούτων· εἴτε ἐάν, εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίαν ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὸν περὶ οὗ πρόκειται κλάδον ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν ἐνεφανίσθη εἰσέτι ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδόσεως.

Βεβαίως, ἡ δευτέρα ἑρμηνευτικὴ διάζευξις τοῦ φαινομένου τῆς ὁριζοντίου καμπύλης προσφορᾶς τοῦ κλάδου οὐδὲν νέον προσθέτει εἰς τὴν πρώτην· πράγματι, ὅταν εἰς μίαν οἰκονομίαν ὑπάρχῃ ἀπολύτως ἐλαστικὴ προσφορὰ ὅλων τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, συνεπῶς καὶ ἀπεριόριστος δυνατότης ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως, ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδόσεως δὲν δύναται νὰ λειτουργήσῃ [12]. Εἰς τὰ ἑπόμενα δύο διαγράμματα ὑπ' ἀριθ. 13 καὶ 14 ἐμφανίζεται ἡ περίπτωσις ὁριζοντίου καμπύλης προσφορᾶς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀπαραίτητον, πρὸς τοῦτο, προϋπόθεσιν ἀναλόγων δαπανῶν παραγωγῆς.

10. Ἄλλαις λέξεσιν ἀποκλείονται αἱ ἀνιοῦσαι καὶ αἱ κατιοῦσαι δαπάναι παραγωγῆς.

11. Ὁρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 473.

12. Ὡς εἶναι γνωστόν, ὁ ἐν λόγῳ νόμος στηρίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἀνελαστικῆς προσφορᾶς ἑνὸς ἢ δύο ἐκ τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Οἱ ἐπιχειρηματίαι τοῦ κλάδου ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων δύνανται εἰς τὴν τιμὴν τῶν 3 δρχ., κατὰ πωλουμένην μονάδα, νὰ τοποθετήσουν εἰς τὴν ἀγορὰν 2 χιλιάδας τόννους τοῦ ἀγαθοῦ X, ἀλλὰ καὶ 4 χιλιάδας τόννους. Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς ἀπὸ 2 εἰς 4 χιλιάδας τόννους οὐδεμίαν αὔξησιν τῆς δαπάνης παραγωγῆς συνεπάγεται, ὥστε νὰ δικαιολογῆται αὔξησις τῆς τιμῆς, κατὰ προσφερομένην μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X. Ἡ συνολικὴ δαπάνη παραγωγῆς τοῦ κλάδου ἔστω 100, ὅταν ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 2 χιλιάδας τόννους· ἐὰν αὕτη διπλασιασθῇ, καὶ ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις, ἡ συνολικὴ δαπάνη παραγωγῆς ἁπλῶς θὰ διπλασιασθῇ, ἤτοι θὰ γίνῃ 200.

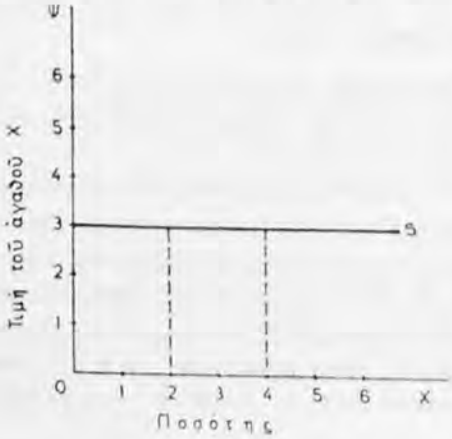

Διάγραμμα ἀριθ. 13
Ὁριζόντιος καμπύλη προσφορᾶς τοῦ κλάδου καὶ ἀνάλογοι δαπάναι παραγωγῆς.

Γραφικῶς, ἡ ἀνωτέρω ὑπόθεσις δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ τῆς καμπύλης τῆς «παραγωγικῆς δυνατότητος» [13], ἡ ὁποία, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, παρίσταται κατ' ἐξαίρεσιν ὡς εὐθεῖα γραμμή. Ἔστω ὅτι εἰς δεδομένην οἰκονομίαν ὅλοι οἱ ἀπασχολούμενοι συντελεσταὶ παραγωγῆς παράγουν δύο μόνον ἀγαθά, τὸ X καὶ τὸ Y. Ἔστω, ἐν συνεχείᾳ, ὅτι αὕτη εὑρίσκεται ὑπὸ συνθήκας πλήρους ἀπασχολήσεως καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ ἀπόφασις αὐξήσεως τῆς παραγομένης ποσότητος τοῦ X συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην μείωσιν τῆς παραγομένης ποσότητος τοῦ Y. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ εἴδους τῆς καμπύλης ὁριακοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ συνεπῶς καὶ προσφορᾶς τοῦ ἀγαθοῦ X σημασίαν ἔχουν αἱ σχέσεις ἀνταλλαγῆς τοῦ X καὶ Y καὶ ἡ ἐξέλιξίς των εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου. Ἐὰν ἡ ἀνταλλακτικὴ σχέσις $\frac{X}{Y}$ παραμένῃ σταθερὰ καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας τοῦ X, θὰ ἔχωμεν τὴν περίπτωσιν τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 14. Βεβαίως, τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα θὰ ἐπετυγχάνετο καὶ μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἰς δεδομένην οἰκονομίαν.

Ἔστω, εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα, ὅτι ἡ ἀνταλλακτικὴ σχέσις τοῦ $\frac{X}{Y} = \frac{1,5}{1}$ καὶ ὅτι αὕτη διατηρεῖται σταθερά.

13. «Production - Possibility» Curve.

Αἱ ἐναλλακτικαὶ δυνατότητες συνδυαζομένης παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν X καὶ Y εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, ὅταν ἡ ἀνταλλακτική των σχέσις εἶναι $\frac{X}{Y} = \frac{1,5}{1}$ ἐμφανίζονται ὡς εἰς τὸν πίνακα 3.

Ὁσάκις ἐπιδιώκεται ἡ αὔξησις τῆς παραγομένης ποσότητος τοῦ X κατὰ 1,5 μονάδα, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ θυσιασθῇ ἡ παραγωγὴ μιᾶς μονάδος τοῦ Y.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι μᾶς ὡδήγησαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν διαγραμμάτων ἀριθ. 13 καὶ 14, καταλήγει εἰς ἀπολύτως ἐλαστικὴν προσφοράν, ἤτοι ἐλαστικότης ἴση πρὸς τὸ ἄπειρον (Es = ∞) ἢ ἁπλῶς ἐλαστικότης μεγαλυτέρα τῆς μονάδος (Es > 1).

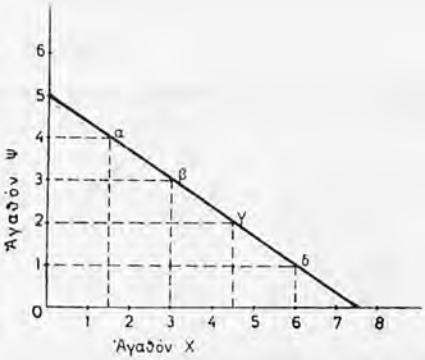

Διάγραμμα ἀριθ. 14
Καμπύλη ἐναλλακτικῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων (alternative production possibilities) [14]
μὲ σταθερὰν ἀνταλλακτικὴν σχέσιν $\frac{X}{Y}$

Ἀπολύτως ἐλαστικὴ προσφορά, ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 14, σημαίνει ὅτι τὸ σύνολον τῶν διαθεσίμων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς κατενεμήθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον μεταξὺ τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων, ὥστε ἡ ὁριακή των παραγωγικότης, εἰς ὅλα τὰ εἴδη ἀπασχολήσεων, νὰ εἶναι ἴση[15]. Ἐπίσης, εἰς ἕκαστον εἶδος ἀπασχολήσεως, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, ὁ ὁριακὸς ἐργάτης ἐξισώνει τὴν δυσαρέσκειαν ἐκ τῆς ἐργασίας του μὲ τὴν χρησιμότητα ἐκ τῆς ἀμοιβῆς του[16].

Ἐρωτᾶται, ἐὰν τὸ φαινόμενον τῆς ἐξισώσεως τῆς ἐλαστικῆς προσφορᾶς πρὸς τὸ ἄπειρον συναντᾶται κατ' ἀνάγκην ἐντὸς μακροχρονίου περιόδου, ὡς ὑπέθεσαν ὁ A. Marshall καὶ ὁ J. B. Clark [17] ἢ ἀντιθέτως εἶναι δυνατόν, θεωρητικῶς, νὰ ἐμφανισθῇ καὶ ἐντὸς βραχυχρονίου περιόδου. Κατὰ τὴν γνώμην μας, ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα εἶναι δυσχερής, διότι ἡ ὑπόθεσις

14. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 20.

15. Ὅρ. J. B. Clark, Distribution of the Wealth, Νέα Ὑόρκη 1899, Κεφάλαιον XIX.

16. Ὅρ. J. B. Clark, ἔ. ἀ. σελ. 221 (σημείωσις).

17. Ἔ. ἀ. σελ. 76 (σημείωσις), ὅπου ὁ J. B. Clark θεωρεῖ ὅλας τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ὡς «προστριβὴν» τῆς οἰκονομίας. Ὅταν ὅμως ὑπάρχῃ «προστριβή», δὲν ἐπιτυγχάνεται ἰσορροπία.

τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς (Es = ∞) περιέχει συγχρόνως στοιχεῖα βραχυχρονίου καὶ μακροχρονίου περιόδου. Πράγματι, ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς φθινούσης ἀποδόσεως προϋποθέτει δυνατότητα συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς ποσότητος τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς, συγχρόνως δὲ καὶ δυνατότητα μεταβολῆς τῆς ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς.

ΠΙΝΑΞ 3

Σταθερὰ ἀνταλλακτικὴ σχέσις, κατὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν X καὶ Y

	X	Y	*Μέση δαπάνη παραγωγῆς τοῦ X*
α)	1,5	4	1,5
β)	3	3	1,5
γ)	4,5	2	1,5
δ)	6	1	1,5

Ἐν τούτοις, ὅμως, ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς δύναται νὰ ἐμφανισθῇ θεωρητικῶς καὶ ὡς φαινόμενον βραχυχρονίου περιόδου, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ ὑποαπασχολουμένων μονάδων ἐργασίας. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ A. Marshall ἐθεώρησε τὸ ἀνωτέρω φαινόμενον ὡς ἀποκλειστικῶς μακροχρόνιον, ὀφείλεται, ἴσως, εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς κλασσικῆς ὑποθέσεως περὶ πλήρους ἀπασχολήσεως ὅλων τῶν ὑπαρχόντων συντελεστῶν παραγωγῆς μακροχρονίως, ἐφ' ὅσον πληροῦνται οἱ ὅροι τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἡ ἐξίσωσις τῆς ἐλαστικῆς προσφορᾶς πρὸς τὸ ἄπειρον, δυνατὸν νὰ ὀφείλεται μόνον εἰς ἀνακάλυψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν νέων πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, εἰς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εἰς μεταβολὴν τῆς ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς. Θὰ ἠδυνάμεθα, συνεπῶς, νὰ ὑποστηρίξωμεν [18] ὅτι, θεωρητικῶς, ἤτοι ἐφ' ὅσον κατ' ἀρχὴν δεχόμεθα τὴν δυνατότητα πραγματοποιήσεως ἀναλόγων δαπανῶν παραγωγῆς, αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως καὶ νὰ ὀφείλεται, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀργούντων συντελεστῶν παραγωγῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προτάσεως αὐτῆς θὰ πρέπῃ ἄλλωστε νὰ δικαιολογηθῇ καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς περιπτώσεως αὐτῆς εἰς οἰκονομίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποκλείεται συσσώρευσις κεφαλαίου.

Ἤδη θὰ πρέπῃ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἰδιοτήτων τῆς «συνήθους» [19] καμπύλης προσφορᾶς, ἤτοι τῆς καμπύλης, ἡ ὁποία ἀνέρχεται

18. Κατ' ἀνάγκην, μὲ ἀρκετὰς ἐπιφυλάξεις.

19. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «ἐξαιρετικήν», ἡ ὁποία προϋποθέτει ἀναλόγους δαπάνας παραγωγῆς.

ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ συνεπείᾳ ἀνιουσῶν δαπανῶν παραγωγῆς κατὰ παραγομένην μονάδα. Ἡ συνήθης καμπύλη προσφορᾶς ὑπόκειται εἰς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως καὶ συνεπῶς αἴρει τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν σταθερᾶς ἀνταλλακτικῆς σχέσεως, κατὰ τὴν διαζευκτικὴν παραγωγὴν μονάδων τῶν ἀγαθῶν X καὶ Y. Ἀντιθέτως, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀντιμετωπίσωμεν δυσμενῆ ἐξέλιξιν τῆς ἀνωτέρω σχέσεως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἑκάστη αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραγομένων μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X θὰ συνεπάγεται ὁλονὲν ὑψηλότερον κόστος, ἐκφραζόμενον εἰς μεγαλυτέραν ἀπώλειαν μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ Y.

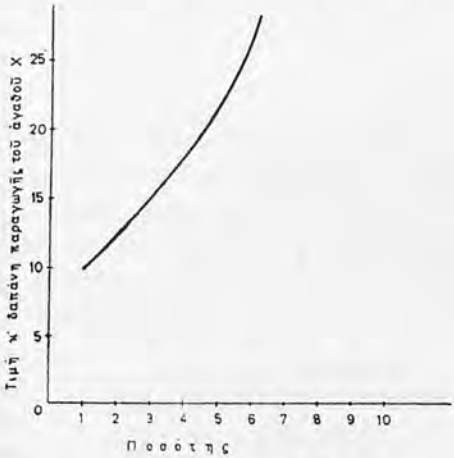

Διάγραμμα ἀριθ. 15
«Συνήθης» καμπύλη προσφορᾶς καὶ ἀνιοῦσαι δαπάναι παραγωγῆς.

Ἡ «συνήθης» καμπύλη προσφορᾶς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 15.

ΠΙΝΑΞ 4

Ἀνιοῦσαι δαπάναι παραγωγῆς (ἐπιδεινουμένη ἀνταλλακτικὴ σχέσις $\frac{X}{Y}$)

Παραγόμεναι μονάδες τοῦ ἀγαθοῦ X	*Δαπάνη εἰς μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ Y*	*Μέση δαπάνη παραγωγῆς*
1	10	10
2	22	11
3	38	12,6
4	58	14,5
5	100	20

Ἡ γραφικὴ παράστασις τῆς καμπύλης ἐναλλακτικῶν δυνατοτήτων παραγωγῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πίνακος 4 δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ὡς κάτωθι:

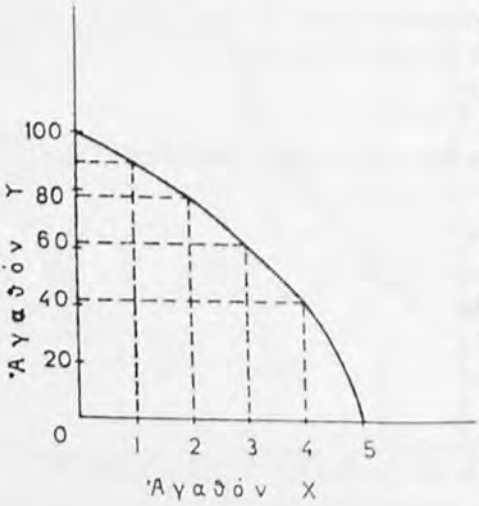

Διάγραμμα ἀριθ. 16
Καμπύλη ἐναλλακτικῶν δυνατοτήτων παραγωγῆς μὲ ἐπιδεινουμένην ἀνταλλακτικὴν σχέσιν $\frac{X}{Y}$

Ἐὰν δεδομένη οἰκονομία παράγη ποσότητα ἀγαθοῦ Y - 100 μονάδων, οὐδεμία ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ X δύναται νὰ παραχθῇ. Ἐπίσης, ἐὰν ἡ ἐν λόγῳ οἰκονομία ἀποφασίση νὰ παραγάγῃ 5 μονάδες τοῦ ἀγαθοῦ X, οὐδεμία ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ Y εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθῇ συγχρόνως. Μεταξὺ τῶν ἀκραίων τούτων δυνατοτήτων παραγωγῆς προσφέρονται πλεῖστοι ἕτεροι συνδυασμοί. Οὕτω, προκειμένου νὰ παραχθῇ 1 μονὰς τοῦ ἀγαθοῦ X, ἀπαιτεῖται νὰ θυσιασθῇ ἡ παραγωγὴ 10 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ Y. Ἐὰν παραχθοῦν 2 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ X, θὰ πρέπῃ νὰ θυσιασθοῦν 22 μονάδες τοῦ ἀγαθοῦ Y. Διὰ 3 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ X εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μειωθῇ ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀγαθοῦ Y κατὰ 38 μονάδας κ.ο.κ., ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ πίνακος 4 καὶ ἐκ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 16.

Οὕτω, θὰ ἔχωμεν τὰς κάτωθι ἐναλλακτικὰς δυνατότητας παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν X καὶ Y, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑποθέσεων τοῦ πίνακος 4:

Ἀγαθὸν X	Ἀγαθὸν Y
—	—
5	0
1	90
2	78
3	62
4	42
5	0

Ἡ ἐλαστικότης προσφορᾶς, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πίνακος 4 καὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 16, εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος, ἤτοι Es < 1

$$Es = \frac{ds}{s} : \frac{dp}{p}$$

ὅπου Es = ἐλαστικότης προσφορᾶς
d = αὔξησις
s = προσφορὰ
p = τιμή.

Ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, ὁ τύπος τῆς ἐλαστικότητος προσφορᾶς ἔχει ἔννοιαν μόνον ἐπὶ ἀπειροελαχίστων πεπερασμένων τμημάτων τῆς καμπύλης προσφορᾶς, δεδομένου ὅτι ἕκαστον σημεῖον της ἔχει διάφορον βαθμὸν ἐλαστικότητος. Τὸ σημεῖον τοῦ ἀνωτέρω τύπου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τύπον τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, εἶναι θετικόν, ἐφ' ὅσον τιμὴ καὶ προσφερομένη ποσότης ἐξελίσσονται πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν.

Ὁ βαθμὸς ἐλαστικότητος τῆς προσφορᾶς μετρεῖται διὰ τοῦ συντελεστοῦ ἐλαστικότητος.

$$E = \frac{\%\ \text{αὔξησις τῆς Ποσότητος}}{\%\ \text{αὔξησις τῆς Τιμῆς}}$$

Β. Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΙΣΠΡΑΞΙΣ, Η ΟΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΟΡΙΑΚΟΝ ΚΟΣΤΟΣ

Ἡ συνολικὴ εἴσπραξις διὰ τὴν ἐπιχείρησιν εἶναι ὅ,τι ἡ συνολικὴ χρησιμότης διὰ τὸν καταναλωτήν. Ἡ ὁριακὴ χρησιμότης τοῦ καταναλωτοῦ προσδιορίζει τὴν ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως. Τέλος, ἡ δυσαρέσκεια ἐκ τῆς τελευταίας ἐργασίμου ὥρας συντελεστοῦ τινος παραγωγῆς ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ὁριακὸν κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως.

Θὰ πρέπη ἤδη νὰ ἀναλύσωμεν τοὺς νέους αὐτοὺς ὁριακοὺς ὅρους καὶ νὰ ἐξετάσωμεν τὰς μεταξὺ τούτων ἀλληλεξαρτήσεις [20].

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πίνακος 5 θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν γραφικὴν παράστασιν τῶν καμπυλῶν τῆς συνολικῆς εἰσπράξεως, τῆς μέσης προσόδου,

20. Ὅρα ἐπίσης εἰς τὸ Κεφάλαιον Ι, περὶ Ζητήσεως, § 1, ἐδάφιον Β, Πίναξ 1, τὴν παράλληλον ἐξέλιξιν μὲ τὰς ἐννοίας τῆς συνολικῆς καὶ ὁριακῆς χρησιμότητος. Ἐνταῦθα θὰ ἐξετάσωμεν μόνον τὸ ὁριακὸν καὶ τὸ μέσον κόστος παραγωγῆς, διότι μᾶς εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος Κεφαλαίου. Τὰ διάφορα εἴδη δαπανῶν καὶ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τούτων θὰ ἀναλυθοῦν ἐκτενῶς εἰς τὸ Κεφάλαιον ΙΙ τοῦ Ὑποτίτλου ΙΙ, τοῦ Τίτλου Ι, τοῦ Πρώτου Μέρους.

τῆς ὁριακῆς προσόδου, τέλος δὲ τοῦ ὁριακοῦ κόστους. Πρόκειται διὰ τὸ κόστος, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπιβαρύνεται ἡ ἐπιχείρησις, συνεπείᾳ τῆς παραγωγῆς μιᾶς προσθέτου μονάδος τοῦ ὑπ' αὐτῆς παραγομένου ἀγαθοῦ. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὁριακοῦ κόστους εἰς τὸ πλαίσιον τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας περιέχει πρακτικὴν χρησιμότητα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνερχόμενον.

ΠΙΝΑΞ 5

Συνολικὴ εἴσπραξις, μέση καὶ ὁριακὴ πρόσοδος

Ἀριθμὸς παραγομ. μονάδων	*Συνολικὴ εἴσπραξις*	*Μέση πρόσοδος Συνολικὴ εἴσπραξις: ἀριθμὸν παραγομ. μονάδων*	*Ὁριακὴ πρόσοδος (προσθήκη εἰς τὴν συνολικὴν εἴσπραξιν)*
1	20	20	
			18
2	38	19	
			16
3	54	18	
			14
4	68	17	
			12
5	80	16	
			10
6	90	15	
			8
7	98	14	

Ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι τὸ ποσὸν τῶν χρηματικῶν μονάδων, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει ὁ ἐπιχειρηματίας ἐκ τῆς πωλήσεως προσθέτου τινὸς μονάδος τοῦ ἀγαθοῦ του. Αὕτη εἶναι φθίνουσα, ὡς ἐμφαίνεται ἐπὶ τοῦ πίνακος 5, ἤτοι ἑκάστη προσφερομένη ἐπὶ πλέον μονὰς ἀγαθοῦ τινος εἰς τὴν ἀγορὰν συνεπάγεται πτῶσιν τῆς τιμῆς του, συνεπείᾳ τῆς φθινούσης ὁριακῆς χρησιμότητος, ὅσον ἡ ποσότης αὐξάνει [21].

Θὰ πρέπῃ συνεπῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐλαστικῆς προσφορᾶς ἰσουμένης μὲ τὸ ἄπειρον προϋποθέτει, πλὴν τῆς ἀπολύτου ἐλαστικότητος προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, καὶ ἀπολύτως ἐλαστικὴν ζήτησιν. Ἄλλως τὸ ὁριακὸν κόστος θὰ ἀρχίσῃ νὰ ἀνέρχεται, λόγῳ τῆς προϊούσης μειώσεως τῆς ὁριακῆς προσόδου. Οὕτω, καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι τὸ ὁριακὸν κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἡ συνεχὴς αὔξησις τούτου συνδέεται ἐμμέσως μὲ τὴν φθίνουσαν ὁριακὴν πρόσοδον.

21. Ὅρα ἐπὶ τοῦ πίνακος 1.

Βεβαίως θὰ ἔπρεπε νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς συμβιβάζεται λογικῶς μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς ζητήσεως, ἐφ' ὅσον ἡ νέα ἀπασχόλησις θὰ αὐξήση τὴν ζήτησιν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν.

Ἔστω Θ, ἡ γωνία, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ ΟΒ μετὰ τοῦ ἄξονος τῆς παραγωγῆς. Τότε

$$\text{Εφ}\,\theta = \frac{AB}{OA} = \frac{70}{4} = 17$$

δεδομένου ὅτι, ὡς γνωστόν, εἰς οἱονδήποτε ὀρθογώνιον τρίγωνον ἡ ἐφαπτομένη ὀξείας τινὸς γωνίας του ἰσοῦται πρὸς τὸν λόγον ἀντικειμένης καθέτου πρὸς τὴν προσκειμένην κάθετον. Οὕτως, ὅταν ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 4 μονάδας, ἡ μέση πρόσοδος εἶναι 17. Ἐν συνεχείᾳ, διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν μέσην πρόσοδον (AR), ἀρκεῖ νὰ χωρίσωμεν μίαν μονάδα ἀριστερὰ τοῦ Α, ἤτοι τὸ σημεῖον Ζ. Ἐκ τοῦ σημείου τούτου, φέρομεν παράλληλον πρὸς τὴν γραμμὴν ΟΒ, τὴν ΖΗ. Αὕτη δεικνύει τὴν τιμὴν κατὰ παραγομένην μονάδα (17), ὅταν ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 4 μονάδας.

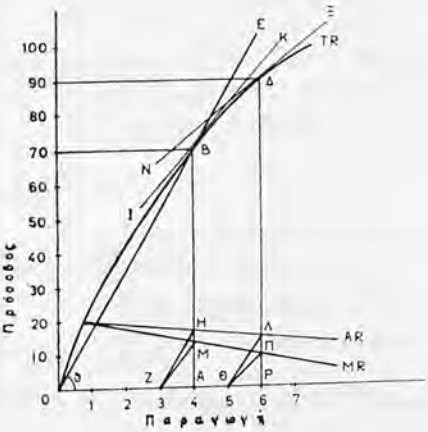

Διάγραμμα ἀριθ. 17

Αἱ καμπύλαι τῆς συνολικῆς εἰσπράξεως, τῆς μέσης προσόδου καὶ τῆς ὁριακῆς προσόδου.

Τὸ αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ πράξωμεν καὶ προκειμένου περὶ παραγωγῆς ἀνερχομένης εἰς 6 μονάδας. Πρὸς τοῦτο, ἐκ τοῦ σημείου Θ σύρομεν παράλληλον πρὸς τὴν ΟΔ, τὴν ΘΛ, καὶ οὕτως ἐξευρίσκομεν τὴν μέσην πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως (15), ὅταν αὕτη παράγη 6 μονάδας. Ἐὰν τώρα ἑνώσωμεν τὰ σημεῖα Η καὶ Λ διὰ μιᾶς εὐθείας γραμμῆς, θὰ ἔχωμεν τὴν καμπύλην τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως.

Διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν καμπύλην τῆς ὁριακῆς προσόδου θὰ πρέπη νὰ προσδιορίσωμεν τὴν μεταβολὴν τῶν συνολικῶν εἰσπράξεων, συνεπείᾳ τῆς παραγωγῆς μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος, ὅταν ἡ καμπύλη τῶν συνολικῶν εἰσπράξεων εὑρίσκεται, ἔστω, εἰς τὸ ἐπίπεδον Β. Πρὸς τοῦτο, φέρομεν τὴν ἐφαπτομένην ΙΚ εἰς τὸ σημεῖον Β καὶ ἀπὸ τοῦ σημείου Ζ, παράλληλον πρὸς τὴν ἐφαπτομένην ΙΚ, τὴν ΖΜ. Οὕτως, ὅταν ἡ παραγωγὴ ἀπὸ 3 μονάδας γίνεται 4, ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι 14 (ΑΜ). Ἐπίσης, ἐὰν φέρωμεν τὴν ἐφαπτομένην ΝΞ

εἰς τὸ ἐπίπεδον συνολικῶν εἰσπράξεων τῆς ἐπιχειρήσεως Δ καὶ τὴν παράλληλον ΘΠ πρὸς τὴν ἐφαπτομένην ΝΞ, ἐξευρίσκομεν τὴν ὁριακὴν πρόσοδον 10 (ΡΠ), ὅταν ἡ παραγωγὴ αὐξάνη ἀπὸ 5 εἰς 6 μονάδας. Ἐὰν τέλος, ἑνώσωμεν τὰ σημεῖα Μ καὶ Π, θὰ ἔχωμεν τὴν καμπύλην τῆς ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως (MR). Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι, ὅταν ἡ ἐπιχείρησις παράγη μίαν μόνον μονάδα, ἡ AR = MR, καὶ αὐξανομένης τῆς παραγωγῆς διευρύνεται συνεχῶς ἡ διαφορὰ μεταξὺ μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου (AR > MR).

Οὕτω, συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω, βάσει τοῦ πίνακος 5, καὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 17, ὡς πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν συνολικῶν εἰσπράξεων (TR), τῆς μέσης προσόδου (AR) καὶ τῆς ὁριακῆς προσόδου (MR) τῆς ἐπιχειρήσεως [22], σημειοῦμεν τὰ κάτωθι:

αα) TR = n . T

ὅπου TR = συνολικὴ εἴσπραξις
n = ἀριθμὸς παραγομένων μονάδων
T = τιμὴ κατὰ μονάδα.

ββ) AR = TR : n

ὅπου AR = μέση πρόσοδος.

γγ) MR = p — r — rn

ὅπου MR = ὁριακὴ πρόσοδος
r = τὸ ποσοστὸν μειώσεως τῆς τιμῆς συνεπείᾳ τῆς παραγωγῆς μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος
rn = τὸ ποσοστὸν μειώσεως τῆς τιμῆς ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πωλουμένων μονάδων.

Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς προσόδου ἔχει ὡρισμένας ἰδιότητας, ἀναλόγως τοῦ ἐὰν αὕτη ἐμφανίζεται ὡς εὐθεῖα γραμμὴ (ὁπότε βεβαίως καὶ ἡ καμπύλη τῆς μέσης προσόδου θὰ εἶναι εὐθεῖα) ἢ ὡς κοίλη ἢ ὡς κυρτή.

Προκειμένου περὶ τῆς πρώτης περιπτώσεως, ἂς ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 17 καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος 5 καὶ ἂς ἀνασχηματίσωμεν ἐπὶ νέου διαγράμματος τὰς καμπύλας μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου.

Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅταν εἶναι εὐθεῖα, εὑρίσκεται πάντοτε εἰς σημεῖον (Z), ἀπέχον ἐξ ἴσου ἐκ τοῦ ἄξονος τῶν ψ καὶ

22. Ἐθεωρήθη σκόπιμον νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ ἀρχικὰ τῶν καμπυλῶν, ὡς αὐτὰ ἐπεκράτησαν διεθνῶς.

τῆς γραμμῆς τῆς μέσης προσόδου. Πρὸς τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ ἀποδειχθῆ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 18 ὅτι ΔΖ = ΖΕ. Τὰ τρίγωνα ΔΓΖ καὶ ΖΕΗ εἶναι ἴσα, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιφάνεια ΔΕΒΟ ἀντιπροσωπεύει τὰς συνολικὰς εἰσπράξεις τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤτοι

$$(OB) \times (BE) = (\Delta EBO)$$

ὅπου ΟΒ = ποσότης
ΒΕ = τιμή.

Ἡ ἐπιφάνεια (ΔΕΒΟ) εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν ὁριακῶν προσόδων, ἤτοι (ΟΓΗΒ). Ἀλλὰ ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας, κατ' ἀνάγκην αἱ ἐπιφάνειαι

$$(\Delta EBO) = (O\Gamma HB)$$

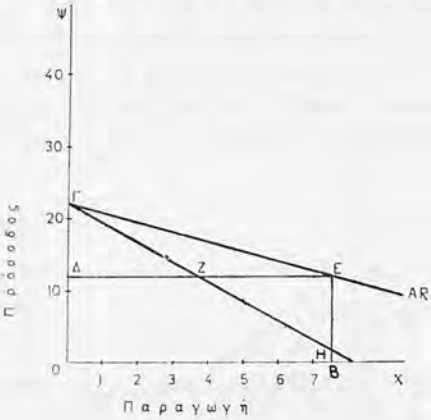

Διάγραμμα ἀριθ. 18
Αἱ καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου.

Αἱ καμπύλαι τῆς μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου, δυνατὸν νὰ παρίστανται καὶ ὡς κοῖλαι, ὡς κάτωθι:

ΠΙΝΑΞ 6
Κοῖλαι καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου

Ἀριθμὸς παραγομ. μονάδων	*Συνολικὴ εἴσπραξις*	*Μέση πρόσοδος*	*Ὁριακὴ πρόσοδος*
1	37	37	
			19
2	56	28	
			4
3	60	20	
			2
4	62	15,5	

Ὅταν αἱ καμπύλαι τῆς μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου εἶναι κοῖλαι, ὡς ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 19, ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς προσόδου τέμνει οἱανδήποτε κάθετον πρὸς τὸν ἄξονα ψ, εἰς σημεῖον εὑρισκόμενον πλησιέστερον πρὸς τὸν ἄξονα ψ ἐν σχέσει πρὸς τὴν καμπύλην τῆς μέσης προσόδου. Οὕτως:

$$AB < B\Gamma$$

Τέλος, αἱ καμπύλαι μέσης καὶ τῆς ὁριακῆς προσόδου δύνανται νὰ εἶναι κυρταί.

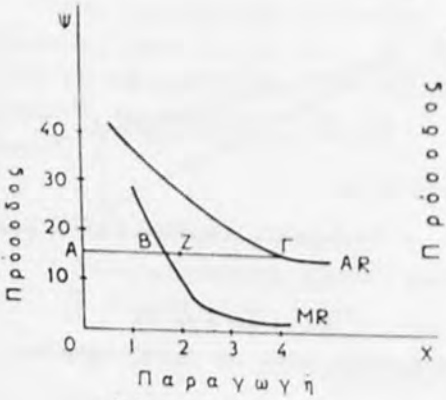

Διάγραμμα ἀριθ. 19
Κοῖλαι καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου.

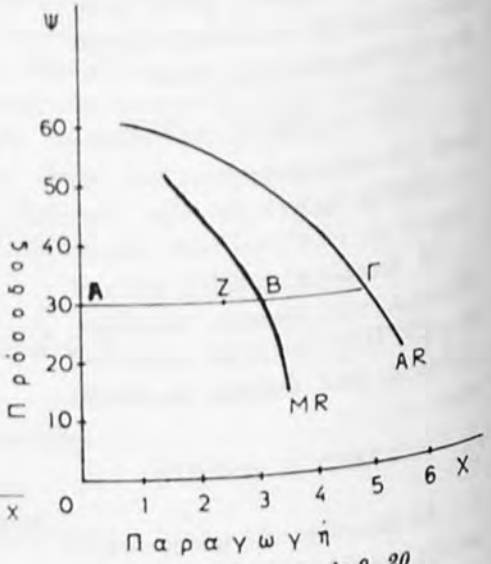

Διάγραμμα ἀριθ. 20
Κυρταὶ καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου.

ΠΙΝΑΞ 7

Κυρταὶ καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου

Ἀριθμὸς παραγομ. μονάδων	*Συνολικὴ εἴσπραξις*	*Μέση πρόσοδος*	*Ὁριακὴ πρόσοδος*
1	60	60	52
2	112	56	38
3	150	50	14
4	164	41	

Ὅταν αἱ καμπύλαι τῆς μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου εἶναι κυρταί, οἱαδήποτε κάθετος πρὸς τὸν ἄξονα ψ τέμνει τὴν καμπύλην τῆς ὁριακῆς προσόδου εἰς σημεῖον εὑρισκόμενον πλησιέστερον πρὸς τὴν καμπύλην τῆς μέσης προσόδου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄξονα ψ. Οὕτως:

$$AB > B\Gamma$$

Ἡ καμπύλη τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι συγχρόνως καὶ ἡ καμπύλη ζητήσεως αὐτῆς. Πράγματι, ἐκφράζει τὴν συναρτησιακὴν σχέσιν μεταξὺ ζητουμένης ποσότητος καὶ τιμῆς εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον παραγωγῆς. Συνεπῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῇ ὁ βαθμὸς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως, εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον παραγωγῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅταν αὕτη ἐμφανίζεται ὡς καμπύλη κοίλη. Ἔστω ἡ καμπύλη τῆς μέσης προσόδου ἐπιχειρήσεώς τινος, ἐπὶ τοῦ κάτωθι διαγράμματος.

Ἂς λάβωμεν ὡς ἀφετηρίαν οἱονδήποτε σημεῖον τῆς καμπύλης τῆς μέσης προσόδου AR, ἔστω R, προκειμένου νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν βαθμὸν ἐλαστικότητος ζητήσεως τούτου ὡς πρὸς τὴν τιμήν. Ἂς φέρωμεν ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐφαπτομένην εἰς τὸ σημεῖον R, Tt. Ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἰς τὸ σημεῖον R ἐξευρίσκεται, ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν ἐφαπτομένην Tt ὡς ἀκολούθως:

$$R = \frac{RT}{Rt}$$

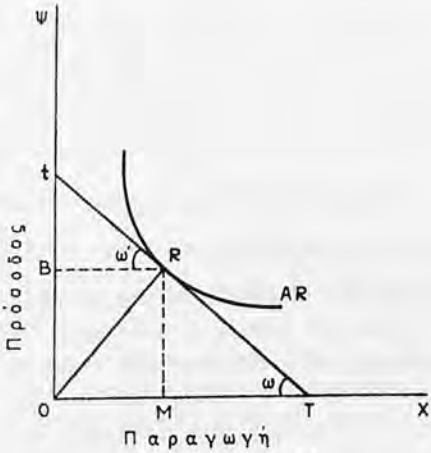

Διάγραμμα ἀριθ. 21
Μέτρησις τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως [23].

Ἐὰν τὸ Rt εἶναι $\frac{3}{4}$ τοῦ RT, ὡς ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 21, μία πτῶσις κατὰ 1% τῆς τιμῆς δεδομένου ἀγαθοῦ θὰ προκαλέση αὔξησιν τῆς ζητουμένης ποσότητος κατὰ $\frac{4}{3}$ %, ἤτοι $ep > 1$, διότι τὰ τρίγωνα BtR καὶ MRT εἶναι ὅμοια, δεδομένου ὅτι ἔχουν:

$$\hat{B} = \hat{M} = 90^0,$$
$$\hat{\omega} = \hat{\omega}'$$

ὡς ἐντός, ἐκτὸς καὶ ἐπὶ τὰ αὐτά, τῶν παραλλήλων BR, OT τεμνομένων ὑπὸ τῆς tT καὶ $tR = \frac{3}{4}$ RT

23. Ὅρ. A. Marshall, ἔ. ἀ. σελ. 102-3 καὶ σημείωσιν 1, ὅπου ἡ AR ἐμφανίζεται ὡς ζήτησις τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤτοι DD' (διάγραμμα ἀριθ. 3).

Ἄρα : $$\frac{tB}{RM} = \frac{BR}{MT} = \frac{tR}{RT} = \frac{3}{4} \qquad (1)$$

Ἐκ τῆς (1) ἕπεται:

$$\frac{tB}{RM} = \frac{BR}{MT} = \frac{3}{4} \qquad (2)$$

ἤ : $$\frac{tB}{BR} = \frac{RM}{MT} = \frac{3}{4} \qquad (3)$$

ἤ : $$\frac{tB}{BR} = \frac{3}{4} \quad \text{καὶ} \quad \frac{RM}{MT} = \frac{3}{4}$$

ὁπότε : $$\boxed{BR = \frac{4}{3}\,Bt} \quad \text{καὶ} \quad \boxed{MT = \frac{4}{3}\,RM} \qquad (4)$$

Ἐκ τῶν (4) καθίσταται φανερὸν ὅτι μείωσις τῆς τιμῆς κατὰ 1% προκαλεῖ αὔξησιν τῆς ζητουμένης ποσότητος κατὰ $\frac{4}{3}$ %, διότι τόσον θὰ μετακινηθῇ πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ σημεῖον M, ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν χ.

Ἐπίσης, ὁ βαθμὸς ἐλαστικότητος ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν δύναται νὰ μετρηθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον [24] ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 21. Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐπιφάνειαι τῶν τριγώνων ORM καὶ MRT εἶναι ἴσαι, ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν εἰς δεδομένον σημεῖον τῆς καμπύλης ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα. Ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος καὶ συνεπῶς αὐξάνει, ὅσον ἡ κάτωθι διαφορὰ τῆς ἐπιφανείας τῶν δύο τριγώνων διευρύνεται:

$$TMR > ORM$$

Ἀντιθέτως ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος καὶ συνεχῶς σμικρύνεται, ὅσον ἡ κάτωθι διαφορὰ τῆς ἐπιφανείας τῶν τριγώνων αὐξάνει:

$$TMR < ORM$$

Ἐν συνεχείᾳ, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ μέτρησις τοῦ βαθμοῦ ἐλαστικότητος ζητήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν μέσην καὶ τὴν ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως [25].

24. Ὅρ. A. Marshall, ἔ. ἀ. σελ. 102-103.

25. Ὅρ. Joan Robinson, The Economics of Imperfect Competition, σελ. 36. Ἐπίσης, A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 97 ὡς καὶ R. Barre, Economie Politique, Τόμος I, ἔ. ἀ. σελ. 451.

Ἐὰν λάβωμεν εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα ἀριθ. 22 τὴν ἐφαπτομένην tT ὡς καμπύλην τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως, ἁπλῶς ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀρχικὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ καμπύλη τῆς μέσης προσόδου ἢ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως παρίσταται δι' εὐθείας γραμμῆς.

Ἐφ' ὅσον ἡ μέση πρόσοδος ἐπὶ τοῦ παρατιθεμένου διαγράμματος ἐμφανίζεται δι' εὐθείας γραμμῆς, εἶναι εὐχερὲς νὰ προσδιορίσωμεν τὴν καμπύλην τῆς ὁριακῆς προσόδου. Πράγματι γνωρίζομεν ὅτι αὕτη τέμνει οἱανδήποτε κάθετον πρὸς τὸν ἄξονα ψ, ἔστω τὴν PR εἰς σημεῖον ἀπέχον ἐξ ἴσου ἐκ τοῦ ἄξονος ψ καὶ τῆς εὐθείας τῆς μέσης προσόδου tT. Τὰ τρίγωνα tXP καὶ XRQ εἶναι ἴσα διότι ἔχουν:

$$\hat{P} = \hat{R} = 90^0$$

$\hat{X}_1 = \hat{X}_2$ ὡς κατὰ κορυφὴν

Ἑπομένως $\boxed{tP = RQ}$ (1)

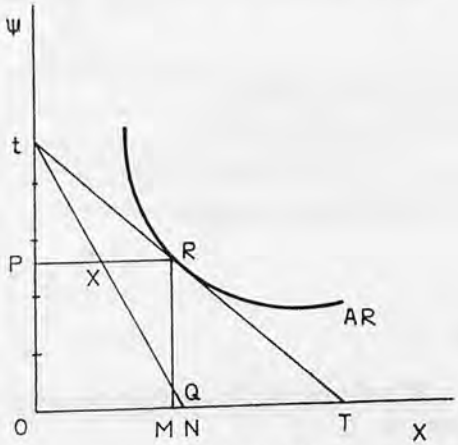

Διάγραμμα ἀριθ. 22
Μέτρησις τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως ἐπὶ τῆς καμπύλης μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου.

Ὁ κάτωθι τύπος τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως, ὡς πρὸς τὴν τιμήν, ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως:

$$e_p = \frac{TR}{Rt} = \frac{RM}{tP} = \frac{RM}{RQ} = \frac{RM}{RM-QM} \qquad (1)$$

Ὅταν ἡ παραγομένη ποσότης εἶναι OM, ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν θὰ εἶναι :

$$e_{p'} = \frac{RM}{RM-QM} \qquad (2)$$

Τὸ RQ εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ μέση πρόσοδος τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅταν ἡ παραγωγὴ εἶναι OM, ἐφ' ὅσον εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν εὐθειῶν τῆς μέσης καὶ τῆς ὁριακῆς προσόδου. Συνεπῶς ἡ QM εἶναι ἡ ὁριακὴ πρόσοδος ἐπὶ ἐπιπέδου παραγωγῆς OM.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω, ὁ τύπος τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν (2) σημαίνει:

$$\text{Ἐλαστικότης} = \frac{\text{Μέση πρόσοδος}}{\text{Μέση πρόσοδος} - \text{Ὁριακὴ πρόσοδος}}$$

Χάριν συντομίας ὁ τύπος τῆς ἐλαστικότητος δύναται νὰ γραφῇ:

$$e = \frac{A}{A-M} \tag{1}$$

ὅπου A = μέση πρόσοδος
M = ὁριακὴ πρόσοδος
e = σημεῖον ἐλαστικότητος ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς μέσης προσόδου.

Ἐκ τῆς σχέσεως (1) ἔχομεν:

$$A = M \cdot \frac{e}{e-1} \tag{2}$$

καὶ

$$M = A \cdot \frac{e-1}{e} \tag{3}$$

Ἐξετάζομεν τὰς ἀκολούθους δύο περιπτώσεις ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἐλαστικότητα e.

α) ὅταν e=1, ἔχομεν ἐκ τῆς σχέσεως (3):

$$M = A \cdot \frac{1-1}{1} = A \cdot \frac{0}{1} = A \cdot 0$$

ἄρα

$$\boxed{M = 0}$$

β) ὅταν e=∞, ἔχομεν ἐκ τῆς σχέσεως (2):

$$A = M \cdot \frac{e}{e-1} = M \cdot 1 = M$$

ἄρα

$$\boxed{A = M}$$

Δηλαδὴ ἡ μέση πρόσοδος ἰσοῦται πρὸς τὴν ὁριακὴν πρόσοδον, ὅταν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἰς δεδομένον σημεῖον τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα ἢ ἄλλως

$$\frac{RT}{Rt} = 1$$

Ὅταν

$$\frac{RT}{Rt} > 1$$

ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι θετική, διότι ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως εἰς δεδομένον σημεῖον τῆς καμπύλης τῆς μέσης προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος (ὡς ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 21).

Ἀντιθέτως, ὅταν

$$\frac{RT}{Rt} < 1$$

ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι ἀρνητική, ὅταν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἰς δεδομένον σημεῖον τῆς καμπύλης τῆς μέσης προσόδου εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος.

Τὸ ὁριακὸν κόστος, εἶναι ἡ δαπάνη μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιβαρύνεται τὸ συνολικὸν κόστος δεδομένης ἐπιχειρήσεως συνεπείᾳ τῆς παραγωγῆς μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος τοῦ προϊόντος της (n+1). Συνεπῶς τὸ ὁριακὸν κόστος ἐξευρίσκεται διὰ τοῦ κάτωθι τύπου:

$$MC = TC\,(n + 1) - TCn$$

ὅπου MC = ὁριακὸν κόστος
TC = συνολικὸν κόστος
(n+1) = προσθήκη μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος εἰς τὴν συνολικὴν παραγωγήν.

Ἡ πώλησις αὐτῆς τῆς ἐπὶ πλέον μονάδος ἐξασφαλίζει τὴν ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ καμπύλη τοῦ ὁριακοῦ κόστους ἔχει γενικῶς σχῆμα U, συνεπείᾳ τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως [26], ἤτοι εἰς τὰς ἀρχάς, καὶ ὅταν ἡ παραγωγὴ τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι μικρά, αὕτη κατέρχεται καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνέρχεται, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως [27]. Τὸ τμῆμα τῆς καμπύλης τοῦ ὁριακοῦ κόστους, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ ἐπιχειρηματίας ἀσχολεῖται, εἶναι μόνον τὸ ἀνερχόμενον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ κατερχόμενον αὐτῆς. Τοῦτο γίνεται εὐχερέστερον κατανοητόν, ἐὰν ὑπομνησθῇ ὅτι ἡ καμπύλη τοῦ ὁριακοῦ κόστους ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὴν καμπύλην προσφορᾶς, ἡ ὁποία γνωρίζομεν ὅτι ἀνέρχεται ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά [28].

Ὅταν ἡ παραγωγὴ ἰσοῦται μὲ μίαν μονάδα, τὸ μέσον καὶ ὁριακὸν κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως συμπίπτουν. Ἐπίσης, τὸ αὐτὸ συμβαίνει ὅταν ἡ καμπύλη τοῦ ὁριακοῦ κόστους ἀνέρχεται ἀποτόμως καὶ τέμνει τὴν καμπύλην τοῦ μέσου κόστους εἰς τὸ κατώτερον σημεῖον αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου, ὅταν ἡ καμπύλη τοῦ μέσου κόστους κατέρχεται συνεπείᾳ ἀσυμφόρως μικροῦ ὄγκου παραγωγῆς διὰ τὴν ἐπιχείρησιν, κατέρχεται καὶ ἡ καμπύλη τοῦ ὁριακοῦ κόστους. Κατὰ

26. Ὅρ. W. J. L. Ryan, Price Theory, Νέα Ὑόρκη 1967, σελ. 74.
27. Βεβαίως ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τοῦ ceteris paribus.
28. Ὅρ. P. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 537.

τὴν φάσιν αὐτὴν τῆς παραγωγῆς τὸ ὁριακὸν κόστος εἶναι κατώτερον τοῦ μέσου κόστους. Ἀντιθέτως, καθ' ὅλην τὴν φάσιν παραγωγῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιχείρησις εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀνερχόμενον τμῆμα τῆς καμπύλης τοῦ μέσου κόστους, καὶ ἡ καμπύλη τοῦ ὁριακοῦ κόστους εἶναι ἐπίσης ἀνιοῦσα, ἀλλὰ τὸ ὁριακὸν κόστος εἶναι ἀνώτερον τοῦ μέσου τοιούτου. Πρόκειται δι' ἐφαρμογὴν τῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν γενικῶς μεταξὺ μέσων καὶ ὁριακῶν ποσοτήτων: Ὅταν ἡ μέση ποσότης εἶναι φθίνουσα, ἡ ἀντιστοιχοῦσα ὁριακὴ ποσότης εἶναι κατωτέρα· ἐπίσης, ὅταν ἡ μέση ποσότης αὐξάνη, ἡ ἀντιστοιχοῦσα ὁριακὴ ποσότης εἶναι ἀνωτέρα. Ἀλγεβρικῶς αἱ ἐν λόγῳ σχέσεις δύνανται νὰ παρασταθοῦν ὡς κάτωθι [29]:

ὅπου α = τὸ συνολικὸν μέσον κόστος χ μονάδων
α_1 = τὸ συνολικὸν μέσον κόστος $\chi + 1$ μονάδων.

Τὸ συνολικὸν κόστος τῶν χ μονάδων εἶναι $\alpha\chi$, καὶ τῶν $\chi + 1$ μονάδων, $\alpha_1(\chi + 1)$. Τὸ ὁριακὸν κόστος τῶν $(\chi + 1)^{\circ}$ μονάδων εἶναι $\alpha_1(\chi + 1) - \alpha\chi$, ἢ $(\alpha_1 - \alpha)\chi + \alpha_1$

Ἐὰν τὸ μέσον κόστος εἶναι ἀνάλογον, τότε

$$\alpha_1 = \alpha$$

Ἐὰν τὸ μέσον κόστος ἀνέρχεται αὐξανομένης τῆς παραγωγῆς, τότε

$$\alpha_1 > \alpha$$

Τέλος, ἐὰν τὸ μέσον κόστος αὐξανομένης τῆς παραγωγῆς κατέρχεται, τότε

$$\alpha > \alpha_1$$

Ἡ ἐπιχείρησις βραχυχρονίως [30], ἐφ' ὅσον ἐπιδιώκει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος ἢ τὴν μικροτέραν δυνατὴν ζημίαν, θὰ σταματήση τὴν παραγωγήν της εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον:

MR = MC (ἀπαραιτήτως εἰς τὸ ἀνερχόμενον τμῆμα τῆς καμπύλης)

ὅπου MR = ὁριακὴ πρόσοδος
MC = ὁριακὸν κόστος.

Πράγματι, τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἄριστον δυνατὸν διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἑπόμενον διάγραμμα, ὅπου, χάριν ἁπλοποιήσεως, ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς προσόδου παρίσταται δι' εὐθείας:

29. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. Τόμος I, σελ. 461.

30. Ὡς θὰ ἴδωμεν ἐκτενῶς εἰς τὸ Μέρος II τῆς παρούσης μελέτης, εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν, ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀκολουθουμένην στρατηγικήν.

Ὁ ἐπιχειρηματίας, ὅταν ἡ τιμὴ εἰς τὴν ἀγορὰν (ἡ ὁποία ἰσοῦται μὲ τὴν ὁριακήν του πρόσοδον) εἶναι 4, θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ παραγάγῃ 2,75 μονάδας. Πράγματι, πρὸ τοῦ σημείου A, ὁ παραγωγὸς θὰ ἐστερεῖτο βεβαίου κέρδους, ἐφ' ὅσον MC<MR δι' ἑκάστην παραγομένην μονάδα. Πέραν τοῦ σημείου A, ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ εἶχε ζημίαν, ἐφ' ὅσον MC>MR.

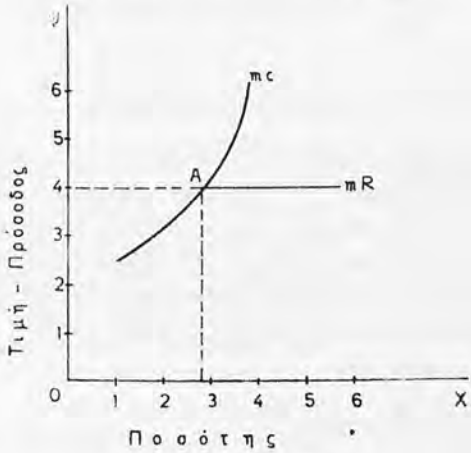

Διάγραμμα ἀριθ. 23
Ἐξίσωσις ὁριακῆς προσόδου καὶ ὁριακοῦ κόστους.

Δεδομένου ὅτι, συνήθως [31], τὸ ὁριακὸν κόστος δεδομένης ἐπιχειρήσεως εὑρίσκεται εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον τοῦ κόστους παραγωγῆς τῶν, πρὸ τοῦ ὁριακοῦ προϊόντος, μονάδων, δημιουργεῖται ἡ πρόσοδος τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὡς ἀντίστοιχος τῆς προσόδου τοῦ καταναλωτοῦ.

Ἔστω

SS = ἡ προσφορὰ δεδομένης ἐπιχειρήσεως

SAHO = ἡ δαπάνη παραγωγῆς διὰ ποσότητα ἴσην πρὸς OH

FAS = ἡ πρόσοδος τοῦ παραγωγοῦ, ἐπὶ ἐπιπέδου παραγωγῆς OH καὶ τιμῆς HA.

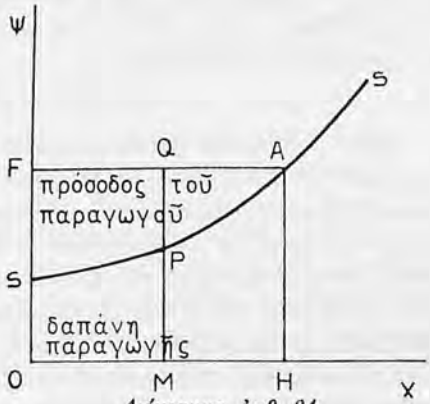

Διάγραμμα ἀριθ. 24
Ἡ πρόσοδος τοῦ παραγωγοῦ [32].

Ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα, ἡ πρόσοδος τοῦ παραγωγοῦ δη-

31. Πλὴν τῆς ἐξαιρετικῆς περιπτώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ καμπύλαι τῆς μέσης καὶ τῆς ὁριακῆς προσόδου ἔχουν σχῆμα Ω.

32. Ὅρ. A. Marshall, ἔ. ἀ. σελ. 811. Ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τὸ διάγραμμα μόνον ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν προσφορὰν καὶ οὐχὶ καὶ εἰς τὴν ζήτησιν.

μιουργεῖται λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ τιμὴ εἰς τὴν ἀγορὰν ἰσοῦται πρὸς τὸ ὁριακόν του κόστος. Αἱ πρὸ τῆς ὁριακῆς, ὅμως, μονάδες παράγονται μὲ κόστος χαμηλότερον τοῦ ΗΑ.

§ 2. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΑΣΙΜΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Ὡς ἐτονίσθη κατ' ἐπανάληψιν ἤδη, ὡς βασικὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα στασιμότητος θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν διακοπὴν ἐπενδύσεων, αἱ ὁποῖαι νὰ καταλήγουν εἰς διεύρυνσιν τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος δεδομένης οἰκονομίας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ αὔξησις τῆς προσφορᾶς εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν εἶναι συνάρτησις ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν ὑπαρχόντων ἀποθεμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ὡς κάτωθι:

$$Ss = f(St, Ei)$$

ὅπου Ss = προσφορὰ ἐντὸς στασίμου οἰκονομίας
f = συνάρτησις
St = ἀποθέματα
Ei = ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

Α. ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ

Γίνεται γενικῶς δεκτὸν ὅτι ἡ προσφορὰ βραχυχρονίως [33], ἐντὸς στασίμου τινὸς οἰκονομίας, εἶναι τελείως ἀνελαστική, διότι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν ὑπαρχόντων ἀποθεμάτων:

$$S = f(St)$$

Εἶναι βεβαίως ἀπαραίτητον πρῶτον, ἡ τιμὴ νὰ ἀνέλθῃ τόσον, ὥστε ἡ προσφορὰ τῶν ἀποθεμάτων νὰ θεωρῆται συμφέρουσα· δεύτερον, νὰ μὴ ἀναμένεται αὔξησις τῆς τιμῆς των εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἔχοντες τὰ ἀποθέματα θὰ ἀποφύγουν νὰ τὰ ἐκποιήσουν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἡ προσφορὰ τῶν ἀποθεμάτων, ὡς πρὸς τὴν τιμήν, δυνατὸν νὰ εἶναι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐλαστική· εἶναι ἐν τούτοις ἀνελαστικὴ δι' ὁλόκληρον τὴν βραχυχρόνιον περίοδον τῆς στασίμου οἰκονομίας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς δεδομένης προσφορᾶς, ἡ ὁποία εἶναι τεχνικῶς ἀδύνατον νὰ αὐξηθῇ, ἀνεξαρτήτως οἱασδήποτε αὐξήσεως τῆς τιμῆς [34]. Ἡ ἀνελαστικότης τῆς προσ-

33. Χρονικὸν διάστημα ἀνεπαρκὲς διὰ νὰ τεθοῦν εἰς λειτουργίαν αἱ τυχὸν ἀργοῦσαι ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς (Ei).

34. Εἶναι ἐμφανές, ὅτι ἡ παροῦσα ἀνάλυσις ὑποθέτει «κλειστὴν οἰκονομίαν», διότι ἄλλως ἡ προσφορὰ δεδομένης οἰκονομίας βραχυχρονίως θὰ ἔπρεπε, θεωρητικῶς τοὐλάχιστον, νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐλαστική.

φορᾶς, βραχυχρονίως, εἰς στάσιμόν τινα οἰκονομίαν ἐμφαίνεται εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα:

Ἡ προσφορὰ θὰ εἶναι SS', καὶ ὅταν ἡ τιμὴ εἶναι OT καὶ ὅταν αὕτη ἀνέρχεται εἰς OT'. Θὰ ἠδύνατο, ἐν τούτοις, νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἀνελαστικότης τῆς προσφορᾶς, ὡς πρὸς τὴν τιμήν, ὑπὸ τὰς τεθείσας ἀνωτέρω προϋποθέσεις, ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα μόνον ἐπὶ αὐξήσεως τῆς τιμῆς, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ μειώσεως, ὁπότε ἡ προσφορὰ συνήθως καθίσταται ἐλαστική.

Ἡ προσφορὰ ἀποθεμάτων θὰ μελετηθῇ ἐνταῦθα ἀπὸ δύο ἀπόψεων:

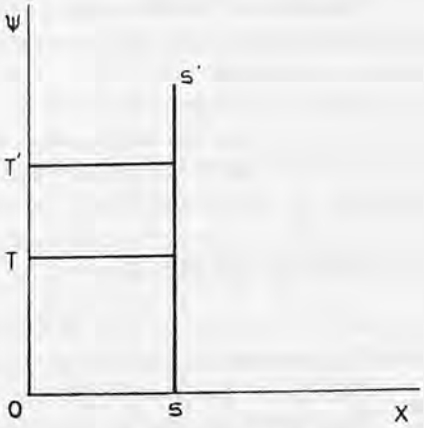

Διάγραμμα ἀριθ. 25
Προσφορὰ ἀποθεμάτων.

I. Ἡ δημιουργία ἀποθεμάτων[35] *εἰς τὸ πλαίσιον τῆς δυνατότητος ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως*

Ἡ δημιουργία ἀποθεμάτων ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς συνολικῆς ζητήσεως δι' ἐπένδυσιν. Τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως εἰς ἀποθέματα ἐντὸς τῆς συνολικῆς ἐπενδύσεως εἶναι σχετικῶς μικρόν, ἀλλά, βραχυχρονίως, ἰδιαιτέρως εὐμετάβλητον. Ἐπιστεύετο κατ' ἀρχὴν ὅτι οἱ ἐπιχειρηματίαι διατηροῦν σταθερὰν σχέσιν μεταξὺ τοῦ ὕψους τῶν ἀποθεμάτων των καὶ τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν πωλήσεών των[36]. Ἐὰν ἡ ἄποψις αὕτη, ἡ ὁποία προφανῶς βασίζεται εἰς τὴν ἐξομοίωσιν τῶν ἀποθεμάτων πρὸς ἐπένδυσιν, ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόζεται ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀποθεμάτων. Πράγματι, «ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως βασίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐπιδίωξις τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους ὁδηγεῖ εἰς τὴν διατήρησιν σταθερᾶς σχέσεως μεταξὺ κεφαλαίου καὶ παραγωγῆς»[37]. Οὕτω, παραλλήλως πρὸς τὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπό-

35. Ὅρ. J. S. Duesenberry, Business Cycles and Economic Growth, Λονδῖνον 1958, σελ. 271-274.

36. Moses Abramovitz, ἔ. ἀ. σελ. 349, ὅπου καταβάλλεται προσπάθεια ἀποδείξεως τοῦ ἀντιθέτου.

37. Ὅρ. Paul Davidson and Eugene Smolenski, Aggregate Supply and Demand Analysis, Λονδῖνον 1964, σελ. 55.

δοσιν (capital - output ratio) δημιουργεῖται καὶ ἡ σχέσις ἀποθεμάτων πρὸς ἀπόδοσιν ἢ πωλήσεις (inventories - output or sales ratio).

Ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω σχέσεις θεωροῦνται ὡς σταθεραί, προκειμένου νὰ ἔχῃ ἐφαρμογὴν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο οἱ ἐπιχειρηματίαι προσπαθοῦν νὰ αὐξήσουν τὰ ἀποθέματα, ὁσάκις ἡ παραγωγὴ ἢ αἱ πωλήσεις των ἀνέρχωνται, καὶ νὰ μειώσουν τὰ ἀποθέματα, ὁσάκις ἡ παραγωγὴ ἢ αἱ πωλήσεις των κατέρχωνται. Εἰς τὰς ἐνεργείας των αὐτὰς οἱ παραγωγοὶ βασίζουν τὰς προβλέψεις των εἰς τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν οὕτως ὥστε ὑποθέτουν ὅτι ἡ παραγωγὴ κατὰ τὸ διάστημα τῆς παρούσης περιόδου θὰ ἰσοῦται μὲ τὰς πωλήσεις τῆς προηγουμένης, σὺν ἢ πλὴν τῶν προγραμματισθεισῶν ἐπενδύσεων εἰς ἀποθέματα [38], ὡς ἐμφαίνεται ἐπὶ τοῦ κάτωθι τύπου:

$$P_1 = Sa\,(t-1) \pm Stp$$

ὅπου P_1 = παραγωγὴ τῆς παρούσης περιόδου
$Sa\,(t-1)$ = πωλήσεις τῆς παρελθούσης περιόδου
Stp = προγραμματισθὲν ὕψος ἀποθεμάτων.

Ἡ ὑπόθεσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἐν πολλοῖς, βασίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως, ὅτι δηλαδὴ τὸ μέλλον θὰ εἶναι ὅμοιον μὲ τὰ δεδομένα τοῦ παρόντος, δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε εἰς τὰ πράγματα. Ἐν τούτοις, μόνον βάσει τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν σταθεραὶ αἱ σχέσεις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν καὶ εἰδικώτερον ἀποθεμάτων πρὸς ἀπόδοσιν ἢ πρὸς πωλήσεις καὶ συνεπῶς νὰ δυνηθῇ νὰ εὕρῃ ἐφαρμογὴν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ προσπαθήσουν νὰ αὐξομειώσουν τὰ ἀποθέματά των ἀναλόγως πρὸς τὰς αὐξομειώσεις τοῦ προβλεπομένου εἰσοδήματος ἢ τῶν προβλεπομένων πωλήσεων. Συνήθως ὅμως ἡ ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν μελλουσῶν πωλήσεων ὁδηγεῖ εἰς ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὸν ὄγκον τῶν ἀποθεμάτων τῆς παρούσης περιόδου, δεδομένου ὅτι τυχὸν ἀπόφασις ἀποθεματοποιήσεως μεγαλυτέρας ποσότητος τοῦ κανονικοῦ συνεπάγεται ὑπερβολικὰς τρεχούσας δαπάνας [39].

Οὕτως, εἶναι δυνατόν, συνεπείᾳ κακοῦ ὑπολογισμοῦ, νὰ ὑπάρξῃ διαφορὰ μεταξὺ ex ante καὶ ex post ὕψους πωλήσεων (προβλέψεων καὶ πραγματικότητος), ἡ ὁποία, ὡς εἶναι φυσικόν, θὰ ὁδηγήσῃ εἰς μεταβολὴν τῆς σχέσεως ἀποθεμάτων πρὸς πωλήσεις. Γενικῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ὑπόθεσις σταθερότητος τῆς ἀνωτέρω σχέσεως εἶναι ἐντόνως κυκλική, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι κατὰ τὴν φάσιν τῆς ἐντάσεως τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος

38. Ὅρ. J. S. Duesenberry, ἔ. ἀ. σελ. 273.
39. Ὅρ. T. M. Whitin, The Theory of Inventory Management, 2α Ἔκδοσις, Princeton 1957, σελ. 102.

ἡ τελευταία ἐπιτείνεται συνεπείᾳ τῆς περαιτέρω αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς σταθερότητος τῆς σχέσεως ἀποθεμάτων πρὸς πωλήσεις. Ἀντιθέτως, εἰς περίοδον ὑφέσεως, ἡ προσπάθεια διατηρήσεως σταθερᾶς τῆς σχέσεως ἀποθεμάτων πρός πωλήσεις μειώνει ἔτι περισσότερον τὴν παραγωγὴν καὶ συνεπῶς καὶ τὸ εἰσόδημα.

II. Τὰ ἀντικυκλικὰ ἀποτελέσματα τῆς δημιουργίας καὶ ἐκποιήσεως ἀποθεμάτων

Κατὰ τὰς ἐρεύνας, ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως ἀποθεμάτων καὶ παραγωγῆς ἢ πωλήσεων, εἰδικῶς τοῦ M. Abramovitz [40], φαίνεται ὅτι αἱ ἑκάστοτε ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὡς πρὸς τὸν ὄγκον τῶν ἀποθεμάτων των, δὲν εἶναι γενικῶς τόσον ἁπλαῖ, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπ' αὐτῶν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως. Γενικῶς ὑποστηρίζεται ὅτι αἱ μεταβολαὶ εἰς τὸν ὄγκον τῶν ἀποθεμάτων ἀκολουθοῦν μὲ κάποιαν καθυστέρησιν τὰς μεταβολὰς πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν πωλήσεων.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοδικῆς φάσεως τοῦ κύκλου, τὰ ἀποθέματα ἐξακολουθοῦν νὰ μειώνωνται, ἀλλὰ μὲ συνεχῶς φθίνοντα ρυθμόν, παρὰ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, τῶν πωλήσεων καὶ τοῦ εἰσοδήματος. Ἐν συνεχείᾳ τὰ ἀποθέματα ἀνέρχονται, κατ' ἀρχὴν βραδέως, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον των, εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς ἀνοδικῆς φάσεως τοῦ κύκλου, ὅταν κατὰ κανόνα ἔχῃ ἤδη ἀρχίσει ἡ παραγωγὴ ἢ αἱ πωλήσεις νὰ αὐξάνουν μὲ ὁλονὲν φθίνοντα ρυθμόν. Ἀντιθέτως, εἰς περίοδον ὑφέσεως, τὰ ἀποθέματα συνεχίζουν νὰ αὐξάνουν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας, μὲ βραδύτερον βεβαίως ἢ πρότερον ρυθμόν, παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς μειώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν πωλήσεων. Ἐν συνεχείᾳ ἀρχίζουν νὰ κατέρχωνται, ὁ δὲ ὄγκος των φθάνει εἰς τὸ κατώτερον ἐπίπεδον, ὅταν ἡ ὕφεσις εὑρίσκεται ἐπίσης εἰς τὸ ἐντονώτερον σημεῖον αὐτῆς· ἤδη ὅμως ἔχει ἀρχίσει ἡ πτῶσις τοῦ ρυθμοῦ μειώσεως τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν πωλήσεων, ἐνδεχομένως δὲ καὶ ἐλαφρὸς ρυθμὸς αὐξήσεως. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ σχέσις ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς πωλήσεις εἶναι σταθερά. Κατὰ τὴν φάσιν τῆς ὑφέσεως εἶναι λογικὸν νὰ ἀναμένεται αὔξησις τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς πωλήσεις ἐνῷ κατὰ τὴν φάσιν τῆς ἐντάσεως πτῶσις αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι τὰ πορίσματα τῆς μελέτης τοῦ Abramovitz ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἐκποίησις ἀποθεμάτων

40. Ἔ. ἀ. Μέρος III.

εἶναι ἀντικυκλική, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν μειώνει τὴν ἔντασιν τῶν φάσεων τοῦ κύκλου, ἀφ' ἑτέρου δὲ περιορίζει τὴν διάρκειάν των. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ τῆς δημιουργίας καὶ ἐκποιήσεως τῶν ἀποθεμάτων θὰ γίνουν εὐχερέστερον κατανοητά, ἐὰν τονισθῇ ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς πωλήσεις, ἐπὶ ὑφέσεως, καταλήγει εἰς μεγαλυτέραν παραγωγὴν αὐτῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐξησφαλίζετο, ἐὰν ἡ ἐν λόγῳ σχέσις παρέμενε σταθερά. Ἐπίσης ἡ μείωσις τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς πωλήσεις, ἐπὶ ἐντάσεως, συνεπάγεται μικροτέραν παραγωγὴν αὐτῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐλάμβανε χώραν, ἐὰν ὁ ἀνωτέρω λόγος παρέμενε σταθερός.

Ὑπάρχουν πλεῖσται ὅσαι ἐξηγήσεις τοῦ φαινομένου τῆς καθυστερήσεως τῶν μεταβολῶν τῶν ἀποθεμάτων συνεπείᾳ μεταβολῶν πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν πωλήσεων. Ὅλως ἐνδεικτικῶς ἀναφέρονται αἱ κάτωθι :

αα) Κατὰ τὸν Duesenberry [41], ὁ λόγος ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς πωλήσεις εἶναι κατὰ κανόνα σταθερὸς μακροχρονίως. Ἐν τούτοις, βραχυχρονίως, ἡ ἀστάθεια τοῦ λόγου αὐτοῦ ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ μεταβολαὶ τῶν ἀποθεμάτων δὲν ἀκολουθοῦν τὰς μεταβολὰς τῆς πραγματοποιουμένης ἑκάστοτε παραγωγῆς, ἀλλὰ τὰς μεταβολὰς τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ὑπὸ συνθήκας πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ἡ ἄποψις αὕτη φαίνεται νὰ συμφωνῇ μὲ τὰ γενικὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης τοῦ Abramovitz [42].

Πράγματι, ἐπὶ ὑφέσεως, τὸ ποσοστὸν τῶν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς διευρύνεται, συνεπῶς αὐξάνει ἡ διαφορὰ μεταξὺ πραγματοποιουμένης καὶ δυναμένης νὰ ἐπιτευχθῇ, παραγωγῆς· ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων, τῶν Abramovitz καὶ Duesenberry, ἡ αὔξησις τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πωλήσεις κρίνεται ἀπολύτως κανονική. Ἐξ ἄλλου, ἐπὶ ἐντάσεως, τὸ ποσοστὸν τῶν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς μειοῦται ἢ ἐξαφανίζεται καὶ συνεπῶς σμικρύνεται ἢ ἐξαφανίζεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ πραγματοποιουμένης καὶ δυναμένης νὰ ἐπιτευχθῇ παραγωγῆς. Ἡ μὴ αὔξησις τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς πωλήσεις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μείωσις, ἐφ' ὅσον ηὐξήθη ἡ πραγματοποιουμένη παραγωγὴ ἄνευ ἀναλόγου αὐξήσεως τῶν ἀποθεμάτων.

ββ) Εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις οἱ ἐπιχειρηματίαι, ἐν ὄψει τῶν ηὐξημένων πωλήσεών των, προσπαθοῦν νὰ ἀναπροσαρμόσουν καταλλήλως

41. Ἔ. ἀ. σελ. 271-272.
42. Ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 15.

καὶ τὰ ἀποθέματά των. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν, διότι λ.χ. εἰς τὴν περίπτωσιν προσθέτων παραγγελιῶν διὰ πρώτας ὕλας, αὗται, ἐκ τεχνικῶν λόγων, βραδύνουν νὰ ἀφιχθοῦν εἰς τὸν προορισμόν των. Συγχρόνως, εἰς περίπτωσιν ὑφέσεως οἱ ἐπιχειρηματίαι δὲν εἶναι συχνάκις εἰς θέσιν νὰ ἐπιτύχουν ἀναπροσαρμογὴν τῶν ἀποθεμάτων πρὸς τὰς μειωθείσας πωλήσεις των, λόγῳ ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων (κυρίως παραγγελιῶν εἰς πρώτας ὕλας).

γγ) Εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις οἱ ἐπιχειρηματίαι προσπαθοῦν νὰ αὐξήσουν τὰ ἀποθέματά των, ἐφ' ὅσον πιστεύουν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, διὰ παραγωγῆς ἀνωτέρας ἐκείνης, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀρκετὴ διὰ τὴν κάλυψιν τῶν τρεχουσῶν ἀναγκῶν πωλήσεως [43]. Τοιοῦτο τι ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν, συνεπείᾳ τοῦ οὕτως ηὐξημένου εἰσοδήματος, περαιτέρω αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, αὔξησιν τῶν πωλήσεων καὶ ἔτι μεγαλυτέραν ἀνεπάρκειαν τῶν ὑφισταμένων ἀποθεμάτων.

Βάσει τῆς μέχρι τοῦδε ἀναλύσεως ὡς πρὸς τὴν δημιουργίαν καὶ ἐκποίησιν τῶν ἀποθεμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἐλαστικότητος τῆς προσφορᾶς ἀγαθῶν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ κάτωθι συμπεράσματα :

1) Ἐπὶ ὑφέσεως, ἡ ἐξ αὐτῆς προκύπτουσα μείωσις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καὶ ἡ πτῶσις τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν συμπίπτουν μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πωλήσεις. Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ προσφορὰ ἀποθεμάτων καθίσταται ὀλιγώτερον ἀνελαστικὴ ὡς πρὸς τὴν τιμήν.

2) Ἐπὶ ἐντάσεως, ἡ ἐξ αὐτῆς προκύπτουσα αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καὶ ὕψωσις τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν συμπίπτουν μὲ τὴν μείωσιν τοῦ λόγου ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἢ πωλήσεις. Ἀλλ' ἡ μείωσις αὕτη σημαίνει ἀκριβῶς περιορισμὸν τοῦ βαθμοῦ ἀνελαστικότητος τῆς προσφορᾶς τῶν ἀποθεμάτων ὡς πρὸς τὴν τιμήν.

3) Συνεπῶς, θὰ ἔπρεπε ἐνδεχομένως νὰ δεχθῶμεν μετ' ἐπιφυλάξεων τὴν γενικῶς παραδεδεγμένην ὑπόθεσιν τῆς τελείως ἀνελαστικῆς προσφορᾶς βραχυχρονίως, ὡς αὕτη ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 25.

Β. ΑΡΓΟΥΝΤΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ἡ αὔξησις τῆς προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν δυνατὸν νὰ ὀφείλεται ἐπίσης, πλὴν τῆς περιπτώσεως ἐκποιήσεως ἀποθε-

43. J. S. Duesenberry, ἔ. ἀ. σελ. 272.

μάτων, καὶ εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι τίθενται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς λειτουργίαν. Βεβαίως, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι:

$$S = f\,(St, Ei)$$

ὅπου S = προσφορὰ
f = συνάρτησις
St = ἀποθέματα
Ei = ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς,

εἶναι εὐνόητον ὅτι, ναὶ μὲν ἐξετάζομεν τὰς πηγὰς προσφορᾶς στασίμου τινὸς οἰκονομίας, ἀλλ' αὐτομάτως τοποθετούμεθα εἰς μακροτέραν χρονικὴν περίοδον, ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῆς προηγουμένης ὑποθέσεως, βάσει τῆς ὁποίας

$$S = f\,(St)$$

Ἡ ὕπαρξις ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως [44]. Συγχρόνως ὅμως ἡ προϊοῦσα ἀπορρόφησις τῶν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ ἡ ἐπίτευξις πλήρους ἀπασχολήσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν προετοιμάζει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως. Ἀντιστρόφως, ἡ λειτουργία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, συνδυαζομένη μὲ ὑπερβολικὴν αἰσιοδοξίαν ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῆς μελλοντικῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν μὴ χρησιμοποιουμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἀφοῦ προηγουμένως τερματίσῃ τὴν ἀνεπαρκῆ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

Πέραν τοῦ σημείου τούτου, ἡ δυνατότης ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐὰν ἡ δεδομένη οἰκονομία εἶναι στάσιμος ἢ προοδεύουσα. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἀποκλείεται ἐξ ὁρισμοῦ ἡ δυνατότης διευρύνσεως τῆς παραγωγικῆς βάσεως τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Συνεπῶς, τὸ ἀνώτατον δυνατὸν σημεῖον ἀναπτύξεως τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν πραγματοποίησιν πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Τοιοῦτο τι θὰ προκαλέσῃ αὔξησιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν τῶν παραγωγῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ μαρασμὸν τῶν παραγωγῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

44. Ἐνῶ ἀντιθέτως, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, ἡ ὕπαρξις ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ἀντιθέτως, ἡ διεύρυνσις τῆς παραγωγικῆς βάσεως τοῦ τομέως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν θεωρεῖται δυνατὴ καὶ συνεπῶς τὸ ὅριον ἀναπτύξεως τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ:

α) Συνεπείᾳ περιορισμοῦ τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ καταναλωτικὰ ἀγαθά, λόγῳ σχετικοῦ κορεσμοῦ.

β) Συνεπείᾳ τῆς ὑψώσεως τοῦ πραγματικοῦ τόκου ὑπεράνω τοῦ ἐπιπέδου τοῦ φυσικοῦ [45], ἤτοι κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes, συνεπείᾳ τόκου ἀνωτέρου τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου.

γ) Συνεπείᾳ ἐπιτεύξεως πλήρους ἀπασχολήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἡ ὁποία ἐπιφέρει ὕψωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῶν πραγματικῶν μισθῶν καὶ καθιστᾶ ἀδύνατον οἱανδήποτε περαιτέρω συσσώρευσιν κεφαλαίου.

Ἐνταῦθα θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν δυνατότητα αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, συνεπείᾳ ἐφαρμογῆς καλυτέρων μεθόδων παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι γενικῶς πραγματοποιοῦνται διὰ τῆς ἐμβαθύνσεως τοῦ κεφαλαίου (deepening of capital) καὶ οὐχὶ διὰ τῆς συσσωρεύσεως τούτου, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ μόνον βασίζεται ἡ ἀρχὴ αὕτη [46].

Ἡ ὕπαρξις ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τοὺς τομεῖς παραγωγῆς καταναλωτικῶν καὶ παραγωγικῶν ἀγαθῶν ἐξηγεῖται ἱκανοποιητικῶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν χάρις εἰς τὰς θεωρίας περὶ ὑπερσυσσωρεύσεως κεφαλαίου (surcapitalisation), νομισματικὰς [47] καὶ πραγματικάς [48], ἀφ' ἑτέρου δὲ χάρις εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀνεπαρκοῦς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὸν μονοπωλιακὸν ἀνταγωνισμόν, ὑπὸ τοῦ M. Kalecki [49].

Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω θεωρίαι, πλὴν τοῦ M. Kalecki, συμφωνοῦν ὅτι ἡ ἔναρξις τῆς ἀνοδικῆς φάσεως τοῦ κύκλου ὀφείλεται εἰς αὔξησιν ζητήσεως παραγωγικῶν καὶ οὐχὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Βεβαίως, ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ καταναλωτικὰ ἀγαθά, συνεπείᾳ τῆς ηὐξημένης ἐπενδύσεως, εἰς τὸν τομέα τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν ἐπιτείνει

45. Ὅρ. Knut Wicksell, Interest and Prices, Λονδῖνον 1936, Κεφάλαιον 8.

46. Ὅρ. Gottfried von Haberler, Prospérité et Depression, Γενεύη 1943, σελ. 104.

47. Ὅρ. Knut Wicksell, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 9 καὶ F. A. Hayek, Prices and Production, Λονδῖνον 1936, Μάθημα II.

48. Ὅρ. J. Schumpeter, The Theory of Economic Development, 7η Ἔκδοσις, Cambridge, Mass 1960.

49. Theory of Economic Dynamics, Λονδῖνον 1954, Μέρη I καὶ II.

τὴν ἔντασιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος[50]. Ἀντιθέτως, ἡ θεωρία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως βασίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἀνοδικὴ φάσις τοῦ κύκλου ἀρχίζει χάρις εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ καταναλωτικὰ ἀγαθά· αὕτη δύναται νὰ εἶναι γενικὴ καὶ νὰ ὀφείλεται εἰς πληθωριστικὰ αἴτια ἢ νὰ ἀναφέρεται εἰς ἓν καὶ μόνον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ ὑποκαταστήσῃ ἕτερον ἢ ἕτερα[51].

Θὰ ἦτο, τέλος, σκόπιμον, πρὶν ἢ ἀσχοληθῶμεν εἰδικῶς μὲ τὴν προσφορὰν ἀγαθῶν, τὴν ὀφειλομένην εἰς τὴν θέσιν εἰς λειτουργίαν τῶν τυχὸν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς χρονικῆς περιόδου, ἐντὸς τῆς ὁποίας τοποθετεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δυνατότης αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς, λόγῳ ἀξιοποιήσεως τῶν ἀργούντων τμημάτων τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἑκάστη τῶν ἀνωτέρω δύο περιπτώσεων τοποθετεῖται εἰς διάφορον χρονικὴν περίοδον, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι, διὰ νὰ λειτουργήσῃ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως, ἀπαιτεῖται χρονικὴ ἐπέκτασις τῆς περιόδου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐπετεύχθη ἡ πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ λειτουργία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως ὁδηγεῖ τὴν οἰκονομίαν εἰς συσσώρευσιν κεφαλαίου καὶ συνεπῶς αὕτη παύει νὰ εἶναι στάσιμος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτυγχάνεται ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Ἐν τούτοις, ἡ παραγνώρισις, ὑπὸ τῆς θεωρίας τῆς ἐπιταχύνσεως, τοῦ φαινομένου τῆς ὑπερσυσσωρεύσεως κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς ἀνεπαρκῆ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, θέτει ὑπὸ διαμφισβήτησιν τὴν ἀξίαν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἐπιταχύνσεως. Πράγματι, οὗτος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς ὑφέσεως εἰς τὴν ἔντασιν χάρις εἰς μίαν ἀρχικὴν αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἀκριβῶς ὅμως εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου ὑφέσεως, τὸ ποσοστὸν τῶν ἀργούντων τμημάτων, ἐντὸς τῶν συνολικῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, εἶναι ἰδιαιτέρως ὑψηλόν. Αὔξησίς τις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θὰ δυνηθῇ νὰ ἱκανοποιηθῇ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Συνεπῶς, ἐπὶ ἀρκετὸν διάστημα — ἡ διάρκεια τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ συνάρτησιν τῆς ἐκτάσεως τῆς ὑποαπασχολήσεως καὶ τοῦ ποσοστοῦ αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν —, ἡ ἀνάρρωσις τῆς οἰκονομίας δὲν θὰ ὀφείλεται εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως.

50. Ὅρ. G. Haberler, ἔ. ἀ. σελ. 92.
51. Ὅρ. G. Haberler, ἔ. ἀ. σελ. 106.

Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι αὕτη θὰ ἀρχίση νὰ λειτουργῆ, ὅταν ἡ οἰκονομία ἤδη εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνιοῦσαν φάσιν τοῦ κύκλου. Ὑπ' αὐτὰς ὅμως τὰς συνθήκας εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως ἀδρανεῖ, ὅταν ἡ οἰκονομία τὴν χρειάζεται περισσότερον, καὶ ἐνεργεῖ, ὅταν ἡ οἰκονομία τὴν χρειάζεται ὀλιγώτερον.

Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Kalecki [52], ὅσον ὁ βαθμὸς μονοπωλίου τῶν συγχρόνων οἰκονομιῶν διευρύνεται, τόσον τὸ ποσοστὸν ὑποαπασχολήσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς αὐξάνει· ἐὰν τὰ στατιστικὰ δεδομένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀνωτέρω ἄποψις ἐστηρίχθη, ἀληθεύουν, θὰ πρέπη νὰ ἀναφερθῆ καὶ ἕτερος λόγος ἀνεπαρκοῦς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, ὀφειλόμενος, ἐν πολλοῖς, εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ ἐκμετάλλευσιν τῶν παραγωγικῶν ἐγκαταστάσεων. Πράγματι, ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ ἔντασις τῆς λειτουργίας τῆς ἐπιταχύνσεως μειοῦται, ὁσάκις τὸ ποσοστὸν τῆς ἀποσβέσεως, ἐντὸς τῆς συνολικῆς ζητήσεως δι' ἐπένδυσιν, εἶναι ὑψηλόν. Ἡ ἀρχικὴ ὑπόθεσις, τοῦ J. M. Clark, περὶ σταθερότητος τοῦ ποσοστοῦ ἀποσβέσεως ἐντὸς τῆς συνολικῆς ζητήσεως δι' ἐπένδυσιν παγίου κεφαλαίου, δὲν εἶναι ὀρθή.

Κατὰ τὸν Frisch [53], μαθηματικῶς, ὅταν ποσότης τις αὐξάνη κατὰ ἓν ποσοστὸν α εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, ἡ ζήτησις δι' ἀπόσβεσιν, πέραν ἑνὸς ὁρίου, θὰ πρέπη νὰ αὐξάνη κατὰ ἓν ποσοστὸν $\alpha + 1$. Ἡ συνεχής, συνεπῶς, αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ ἀνεπαρκοῦς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ὁδηγεῖ πιθανῶς εἰς ἐξασθένησιν τῆς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, λόγῳ τοῦ ηὐξημένου ποσοστοῦ ἀποσβέσεως, ἐντὸς τῆς συνολικῆς ζητήσεως δι' ἐπένδυσιν.

Ὁ βαθμὸς τῆς ἐλαστικότητος προσφορᾶς, ὡς πρὸς τὴν τιμὴν αὐξάνει, ὅταν ἡ οἰκονομία, πλὴν τῆς προσφορᾶς ἀποθεμάτων, δύναται νὰ βασισθῆ καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ἀργούντων τμημάτων τῶν παραγωγικῶν ἐγκαταστάσεων. Εἶναι βεβαίως ἐμφανὲς καὶ εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα ὅτι ἡ ἔναρξις λειτουργίας τῶν ἀργούντων τμημάτων τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς θὰ πραγματοποιηθῆ μόνον ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ κατὰ παραγομένην μονάδα ἀγαθοῦ τινος αὐξηθῆ.

Ἡ ἐπανεκμετάλλευσις τῶν ἀργούντων τμημάτων τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς θὰ ἔχη τὰ ἀκόλουθα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα :

αα) Θὰ αὐξήση τὴν συνολικὴν ἀπασχόλησιν εἰς ποσοστόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὸν λόγον ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον.

52. Ἔ. ἀ. Μέρη Ι καὶ ΙΙ.

53. «The Inter - Relation between Capital, Production and Consumer Taking», Journal of Political Economy, Vol. 39, Ὀκτώβριος 1931, σελ. 646.

ββ) Θὰ αὐξήση τὴν συνολικὴν ζήτησιν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Τὸ μέγεθος τῆς αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, ἐν προκειμένῳ, εὑρίσκεται εἰς συναρτησιακὴν σχέσιν ἀντιστρόφως ἀνάλογον πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐπιδομάτων ἀνεργίας [54].

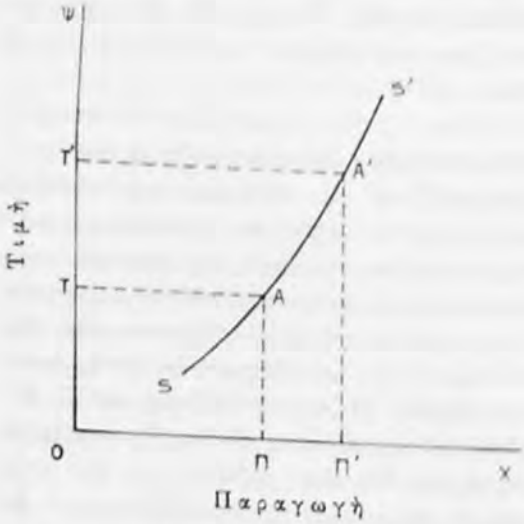

Διάγραμμα ἀριθ. 26
Αὔξησις προσφορᾶς προερχομένη ἐκ τῆς λειτουργίας ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

γγ) Θὰ αὐξήση, πιθανῶς, τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κεφαλαίου (τόκος), συνεπείᾳ μεγαλυτέρας ζητήσεώς του ἀπὸ τοὺς ἐπιχειρηματίας. Βεβαίως σημασίαν ἐν προκειμένῳ δὲν ἔχει τὸ ἀπόλυτον ὕψος τοῦ πραγματικοῦ τόκου, ἀλλ' ἡ σχέσις του μὲ τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου. Ἐν τούτοις, αἱ μεταβολαὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ τόκου θὰ εἶναι περισσότερον σημαντικαί, ὅταν ἀρχίση ἡ συσσώρευσις τοῦ κεφαλαίου.

δδ) Τέλος, ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγματικῶν μισθῶν θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὸν λόγον αὐξήσεως τῶν τιμῶν πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς παραγομένης ποσότητος $\left(\frac{\partial P}{\partial Q}\right)$. Ἐὰν οὗτος αὐξηθῇ, ceteris paribus, οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ θὰ μειωθοῦν· ἐὰν ἀντιθέτως οὗτος μειωθῇ, ceteris paribus, οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ θὰ αὐξηθοῦν. Βεβαίως, θὰ πρέπη ἐνταῦθα νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ πιθανότης αὐξήσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν, συνεπείᾳ ηὐξημένης ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

§ 3. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Εἰς τὴν παράγραφον αὐτὴν θὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως, πρῶτον μὲν τὴν αὔξησιν τῆς προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν διὰ μετατοπίσεως τῆς καμπύλης αὐτῆς πρὸς τὰ δεξιὰ συνεπείᾳ τῆς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπι-

54. Ὅρ. Joan Robinson, 1956, ἔ. ἀ. σελ. 254, 262 καὶ 267.

ταχύνσεως, δεύτερον δὲ τὴν αὔξησιν τῆς προσφορᾶς παραγωγικῶν ἀγαθῶν (διὰ μετατοπίσεως τῆς καμπύλης, κατὰ τὴν ὡς ἄνω διεύθυνσιν), ἀρχικῶς λόγῳ ἀκριβῶς τῆς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀνεξαρτήτως τῆς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς αὐτῆς.

Α. Η ΑΥΞΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι δεδομένη οἰκονομία παύει νὰ εἶναι στάσιμος τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἐπὶ αὐξήσεως τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐπιτυγχάνεται πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Πέραν τοῦ σημείου τούτου, οἱαδήποτε περαιτέρω αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ἱκανοποιηθῇ μὲ τὰς ὑπαρχούσας ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς τοῦ καταναλωτικοῦ τομέως· συνδέεται ἀπαραιτήτως μὲ τὴν ἀνάγκην ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγικῆς βάσεως τοῦ ἐν λόγῳ τομέως.

Συνεπῶς οἱ ἐπιχειρηματίαι τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον κρίνουν ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως διὰ τὰ προϊόντα των δὲν εἶναι πρόσκαιρος, καὶ ἰδίως ἐὰν ἡ ἐλαστικότης τῶν προβλέψεών των εἶναι ἴση ἢ μεγαλυτέρα τῆς μονάδος ($Ee \geqslant 1$), θὰ προβοῦν εἰς παραγγελίας εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ λειτουργία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως ἐξαρτᾶ τὴν αὔξησιν τῶν ἐπενδύσεων ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἐν τούτοις, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν ὑπερβολικὴν αἰσιοδοξίαν τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἡ ὁποία, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἐξηγήσεων τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως καὶ καταλήγει εἰς τὴν ὑπερσυσσώρευσιν κεφαλαίου (surcapitalisation), αἱ ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων θὰ ἐξαρτηθοῦν καὶ ἀπὸ ἄλλους παράγοντας ὡς εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, τὸ ὕψος τοῦ τόκου διὰ τὰ ἐπενδυόμενα κεφάλαια, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν αὐτὰ προέρχωνται ἐκ δανεισμοῦ ἢ ἐξ αὐτοχρηματοδοτήσεως. Ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ προσπαθήσῃ νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἀπόδοσιν τῆς νέας του ἐπενδύσεως καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ βίου της. Πρόκειται διὰ τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐπενδύσεώς του. Ὁ ὑπολογισμός της εἰς τὸ πλαίσιον δυναμικῆς οἰκονομίας ἐμφανίζει πλείστας ὅσας δυσχερείας, αἱ ὁποῖαι καθίστανται τόσον ἐντονώτεραι, ὅσον μακρότερος εἶναι ὁ βίος τῆς προγραμματιζομένης ἐπενδύσεως.

Ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις νέας τινὸς ἐπενδύσεως ἐξαρτᾶται, μεταξὺ ἄλλων, ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς προόδου, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως θὰ τὴν ἀχρηστεύσῃ πρὸ τοῦ χρόνου τῆς κανονικῆς φθορᾶς της, ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐφαρμοζομένης φορολογικῆς πολιτικῆς, ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων,

αἱ ὁποῖαι δυνατὸν νὰ καταλήξουν εἰς ἐξασφάλισιν ἱκανοποιητικῶν ὑποκαταστάτων τοῦ προϊόντος εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀπὸ μεταβολὰς εἰς τὰς προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν, ἀπὸ τυχὸν αὐξήσεις τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων κ.ο.κ.

Ἐπίσης, θὰ πρέπη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἕτερος παράγων, δυνάμενος νὰ μεταβάλῃ τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν δεδομένης ἐπενδύσεως. Οὗτος ἔχει σχέσιν μὲ τὰς ἀποφάσεις πρὸς ἐπένδυσιν ἄλλων ἐπιχειρηματιῶν[55]. Πρὸς τοῦτο γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως δεδομένης ἐπενδύσεως ἀπὸ μικροοικονομικῆς καὶ μακροοικονομικῆς ἀπόψεως. Εἶναι ἐνδεχόμενον ἡ ὠφέλεια, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς διενεργείας ἐπενδύσεώς τινος, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ μεμονωμένου ἐπιχειρηματίου, νὰ εἶναι κατωτέρα τῆς ζημίας, τὴν ὁποίαν αὕτη προκαλεῖ εἰς τὴν οἰκονομίαν διὰ τῆς προώρου ἀχρηστεύσεως παλαιοτέρων ἐπενδύσεων.

Ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐφαρμόζων τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τήν, ὑπ' αὐτοῦ, ἐπιδίωξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους, θὰ ἐπιλέξῃ, μεταξὺ διαφόρων ἐναλλακτικῶν ἐπενδύσεων, ἐκείνην διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις ἰσοῦται μὲ τὸν τόκον. Στατιστικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπέδειξαν πράγματι τὴν ἰσότητα, κατὰ μέσον ὅρον, τῶν ἀνωτέρω μεγεθῶν ('Επιτόκιον 4% = 'Οριακὴ ἀπόδοσις 4% περίπου)[56]. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἀνωτέρα τοῦ ἐπιτοκίου, ἡ οἰκονομία κινδυνεύει νὰ ὁδηγηθῇ εἰς ὑπερεπένδυσιν (overinvestment).

Ἐὰν ἡ προσφορὰ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἶναι δεδομένη καὶ δὲν δύναται συνεπῶς νὰ αὐξηθῇ ἀναλόγως πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ κεφαλαίου, ἡ λύσις θὰ εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ συνδυασμῶν συντελεστῶν παραγωγῆς ἐξοικονομήσεως ἐργασίας, μὲ ἀναπόφευκτον συνέπειαν τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τοῦ κεφαλαίου ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν δεδομένης τεχνικῆς. Οὕτω, θὰ μειωθῇ ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου μέχρι τοῦ σημείου ἐξισώσεώς της μὲ τὸ ἐπιτόκιον. Ἀντιθέτως, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου εἶναι κατωτέρα τοῦ ἐπιτοκίου, ἡ ἐπένδυσις θὰ εἶναι ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ὑφισταμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Θὰ ἐφαρμοσθοῦν, κατὰ συνέπειαν, συνδυασμοὶ ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

Θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου δυνατὸν νὰ εἶναι ἀρκούντως ὑψηλὴ διὰ δεδομένην ἐπένδυσιν, ἀλλ' αὕτη δὲν

55. Ὅρ. Branco Horvat, The Rule of Accumulation in a Planned Economy, Kyklos, Vol. XXI - 1968, Fasc. 2, σελ. 239-268.
56. Branco Horvat, ἔ. ἀ.

ἀντιπροσωπεύει μόνον τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀλλὰ καὶ τὴν αὔξησιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων. Οἱ τελευταῖοι, εἶναι ὠργανωμένοι εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας καὶ κατορθώνουν νὰ ἐξασφαλίζουν ὑπὲρ αὐτῶν τμῆμα τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου. Συνεπῶς, καὶ ἐκ τοῦ προσθέτου τούτου λόγου, ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου, ἡ ὁποία ἀφορᾶ εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν, δὲν εἶναι εὐχερής· ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, ἀπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν ἀμφοτέρων, ἰδίως προκειμένου περὶ ἐπενδύσεως μὲ μακρὰν διάρκειαν βίου.

Ἡ ἀπόφασις διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων ἐπηρεάζεται, ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν ἐξελίξεων, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἡ ρευστότης τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ὅταν αὕτη αὐξάνῃ, οἱ ἐπιχειρηματίαι εἶναι γενικῶς περισσότερον πρόθυμοι νὰ ἀναλάβουν τοὺς κινδύνους τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ μέλλοντος. Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ ρευστότης των μειοῦται, οὗτοι εἶναι κατὰ κανόνα περισσότερον συντηρητικοί [57].

Εἶναι ἐν τούτοις ἐνδεχόμενον, οἱ ἐπιχειρηματίαι νὰ προβοῦν εἰς ἐπενδύσεις χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ ἀνωτέρω ἢ εἰς πεῖσμα αὐτῶν. Πρόκειται διὰ τοὺς ἐπιχειρηματίας, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζονται ἀπὸ ψυχολογικοὺς καὶ κοινωνικοὺς παράγοντας, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι πρόθυμοι νὰ ἀναλάβουν κινδύνους βασιζόμενοι ἁπλῶς εἰς βραχυχρονίους προβλέψεις [58].

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑποθέσεων τῆς παρούσης παραγράφου, ἤτοι τῆς συνεχιζομένης αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ πέραν τῆς μειώσεως τῶν ἀποθεμάτων καὶ τῆς ἐπιτεύξεως πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν παραγωγικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, θὰ τεθῇ εἰς λειτουργίαν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως [59]. Κατ' αὐτήν, μικρὰ σχετικῶς αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν προκαλεῖ αὔξησιν κατὰ πολὺ μεγαλυτέραν τῆς ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ προϋπόθεσις ὑπάρξεως ἀργούντων τμημάτων εἰς τὰς παραγωγικὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν [60], θέτει αὐτομάτως χρονικὰ ὅρια εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ὁμιλοῦμεν πλέον περὶ ἐπιταχύνσεως, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ συνεχιζομένη αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἐξα-

57. Κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ Pigou (Pigou-effect), ἡ μείωσις τῶν τιμῶν προκαλεῖ ἐξασθένισιν τῆς προτιμήσεως ρευστότητος, ἐνῶ ἡ αὔξησις τῶν τιμῶν προκαλεῖ ἔντασιν τῆς προτιμήσεως ρευστότητος.

58. Ὅρ. J. M. Keynes, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 12.

59. A. Aftalion, Les Crises Périodiques de Surproduction, Παρίσιοι 1913, Τόμος II καὶ J. M. Clark, Business Accelaration and the Law of Demand, Journal of Political Economy, Μάρτιος 1917, σελ. 217.

60. Ἔ. ἀ. εἰς τὸ σημεῖον Β τῆς § 2 τοῦ παρόντος Κεφαλαίου.

φανίζει τὴν ὕπαρξιν ἀργούντων τμημάτων τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ οἱ ἐπιχειρηματίαι τοῦ τομέως τούτου ἀρχίζουν νὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν ἀνάγκην ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς των. Ἡ παρατήρησις αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦ ἐπιταχυντοῦ ἀνήκει εἰς «σχετικῶς μακροχρόνιον» περίοδον, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπάρχει ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος ἐπεκτάσεως τῶν παραγωγικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ καταναλωτικοῦ τομέως, οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ τομέως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

Πρὸς κατανόησιν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι αὕτη βασίζεται εἰς τὴν σταθερότητα τῆς σχέσεως κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὅτι προϋποθέτει πλήρη ἐκμετάλλευσιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς τοῦ τομέως τούτου, ὅτι βασίζεται μόνον ἐπὶ τῆς νέας ζητήσεως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀποσβέσεως, τέλος ὅτι εἶναι τοσούτῳ ἐντονωτέρα, ὅσον τὸ ποσοστὸν τῆς ἀποσβέσεως ἐντὸς τῆς συνολικῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως δι' ἐπένδυσιν εἶναι χαμηλόν[61].

Ἔστω ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν δεδομένης ἐπιχειρήσεως (ἢ καὶ τοῦ συνόλου τῆς οἰκονομίας) ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν εἶναι 5 πρὸς 1. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς ἀξίας 1000 ἐκ. δρχ. καὶ κατόπιν πλήρους ἐκμεταλλεύσεώς των, παράγουν ἐτησίως καταναλωτικὰ ἀγαθὰ ἀξίας 200 ἐκ. δρχ. Ἔστω περαιτέρω ὅτι αἱ ἐγκαταστάσεις αὗται ἔχουν, ὑπὸ ὁμαλὰς συνθήκας, διάρκειαν βίου 10 ἐτῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀπόσβεσις, ἤτοι ἡ κανονικὴ ἐτησία ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἶναι 100 (100×10=1000). Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν αὐξάνει κατὰ 10%, ἤτοι ἀπαιτοῦνται ἐπὶ πλέον καταναλωτικὰ ἀγαθὰ ἀξίας 20 ἐκ. δρχ. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ αὔξησις αὕτη κρίνεται ἀπὸ τοὺς ἐπιχειρηματίας ὡς διαρκὴς καὶ οὐχὶ παροδική, ὡς καὶ ὅτι τὸ κλῖμα γενικῶς θεωρεῖται εὐνοϊκὸν[62] διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων, οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ παραγγείλουν νέας ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν πλὴν τῆς τρεχούσης ζητήσεως δι' ἀντικατάστασιν τῶν φθειρομένων ἐγκαταστάσεών των. Ἐρωτᾶται, εἰς ποῖον ποσὸν θὰ ἀνέλθουν αἱ νέαι αὗται παραγγελίαι τῶν ἐπιχειρηματιῶν τοῦ τομέως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀπάντησις εἶναι πολὺ ἁπλῆ, ἐφ' ὅσον δεχόμεθα ὅτι οὗτοι ἐπιθυμοῦν, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν,

61. Κατὰ κανόνα, τὸ ποσοστὸν τοῦτο εἶναι χαμηλότερον ἐπὶ ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς μὲ μακρὸν βίον καὶ ὑψηλότερον ἐπὶ ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς μὲ βραχὺν βίον.

62. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν δι' ἐπένδυσιν, ὡς οὗτοι ἀνελύθησαν ἀμέσως ἀνωτέρω.

νὰ διατηρήσουν σταθερὰν τὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν: ἡ νέα ζήτησίς των θὰ ἀνέλθῃ εἰς 100 ἑκ. δρχ., οὕτως ὥστε ἡ νέα σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν νὰ εἶναι πάλιν 5 πρὸς 1, ἤτοι

$$\frac{1100}{220}$$

Οὕτως, ἡ συνολικὴ ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν, θὰ εἶναι:

Ἀπόσβεσις 100 + Νέα ζήτησις 100 = 200.

Συνεπῶς, ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κατὰ 10% (200 + 20 = 220) ἐδημιούργησεν αὔξησιν τῆς ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν κατὰ 100 % (100 + 100 = 200).

Ἡ ἐπιτάχυνσις θὰ εἶναι ἔτι ἐντονωτέρα εἰς περίπτωσιν μὴ δυνατότητος κατατμήσεως (indivisibility) τῶν νέων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὁπότε θὰ δημιουργηθοῦν, ἐκ νέου, ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὸν καταναλωτικὸν τομέα. Πράγματι, ἔστω ὅτι ἡ ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ηὐξήθη ἀπὸ 200 εἰς 220 ἑκατ. δρχ. ἤτοι κατὰ 10%. Ἑκάστη ὅμως πρόσθετος μηχανή, ἐὰν γίνῃ πλήρης ἐκμετάλλευσίς της, εἶναι εἰς θέσιν νὰ αὐξήσῃ τὴν προσφορὰν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, κατὰ 20 %, ἤτοι 200 + 40 = 240 ἑκ. δρχ. Ἐφ' ὅσον τελικῶς ἡ νέα αὕτη μηχανὴ παραγγελθῇ, διότι καλῶς ἢ κακῶς ἀναμένεται νέα αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἢ διότι οἱ ἐπιχειρηματίαι δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ ἀφήσουν τοὺς ἀνταγωνιστάς των νὰ ἐπωφεληθοῦν μόνοι τῆς ηὐξημένης ἐνεργοῦ ζητήσεως, ἡ νέα αὔξησις τῆς ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν, συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κατὰ 10 %, θὰ εἶναι 200 %, ἤτοι :

100 + 200 = 300 ἑκ. δρχ.

Ἡ ἔντασις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως θὰ ἦτο μεγαλυτέρα, ἐὰν εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ὑπεθέταμεν ὅτι ἡ διάρκεια βίου τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἦτο 20 καὶ οὐχὶ 10 ἔτη. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἀπόσβεσις θὰ ἀνήρχετο εἰς 50 ἑκ. δρχ., ἡ δὲ αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κατὰ 10 % θὰ ἐδημιούργει αὔξησιν τῆς ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν κατὰ 200 %, ἤτοι 50 + 100 = 150 ἑκ. δρχ.

Ἡ ἔντασις τῆς λειτουργίας τῆς ἐπιταχύνσεως ἐπηρεάζεται ἐπίσης, εἰς μέγαν βαθμὸν ἀπὸ τὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τοῦτο, τόσον ἐντονώτερος θὰ εἶναι ὁ ἐπιταχυντής.

Πλὴν τῆς παρατηρήσεως, ἡ ὁποία ἐγένετο ἀνωτέρω, ὡς πρὸς τὴν μικρὰν σχετικῶς δυνατότητα τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως νὰ ὁδηγήσῃ τὴν

οἰκονομίαν ἀπὸ τὴν φάσιν τῆς ὑφέσεως εἰς τὴν φάσιν τῆς ἐντάσεως, εἶναι δυνατὸν νὰ προσθέσωμεν καὶ δύο ἄλλας :

αα) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως ἔχει ἐπικρατήσει ὡς σχέσις ηὐξημένης ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν πρὸς ηὐξημένην ζήτησιν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Βασίζεται ὅμως αὕτη εἰς τὴν σταθερότητα τῆς σχέσεως κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν. Ἐν τούτοις, ἡ ἀπόδοσις (output), ἐὰν δὲν περιορισθῇ εἰδικῶς εἰς καταναλωτικὰ ἀγαθά, περιλαμβάνει κατ' ἀνάγκην καὶ παραγωγικὰ ἀγαθά [63]. Συνεπῶς θὰ ἦτο λογικὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία προκαλεῖ μεγαλυτέραν αὔξησιν ζητήσεως δι' ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

Τὸ ἐν λόγῳ κενὸν ἐπεχείρησε νὰ καλύψῃ ὁ D. M. C. Wright [64], ὁ ὁποῖος προτείνει τὴν γενίκευσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως ὥστε αὕτη νὰ συνδέῃ τὰς μεταβολὰς τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰς μεταβολὰς τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως δι' ἐπένδυσιν. Ἡ ἄποψις αὕτη, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὀρθή, δὲν ἐπεκράτησεν, ἐξ ὅσων τουλάχιστον γνωρίζομεν. Ὁ λόγος ἔγκειται, κατὰ τὴν γνώμην μας, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως ἐδημιούργησεν ἐξ ὑπαρχῆς δύο στεγανὰ διαμερίσματα, πρῶτον τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ δεύτερον τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Οἱ δύο οὗτοι τομεῖς δὲν ἔπαυσαν, ἀπὸ τὸ 1917, νὰ ἐξετάζωνται κεχωρισμένως [65], ἡ δὲ τεχνικὴ ἀναλύσεως τούτων εὑρίσκεται εἰς συνεχῆ ἐξέλιξιν. Συνεπῶς λόγοι περισσότερον μεθοδολογικοὶ καὶ ὀλιγώτερον πραγματικοὶ εὐνοοῦν πιθανῶς τὴν παραδοχὴν περιωρισμένης ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως.

ββ) Ἡ ὑπόθεσις μὴ πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιταχύνσεως, ὁδηγεῖ εἰς τὰ κάτωθι περαιτέρω συμπεράσματα:

— Ὅτι ἡ περίοδος ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως συνεπάγεται χαμηλὸν σχετικῶς, ποσοστὸν ἐπενδύσεως, ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δεδομένου ὅτι ἀποκλείεται συσσώρευσις κεφαλαίου εἰς τὸν τομέα κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

— Ὅτι ἡ ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ὑπερβαίνει τὴν παραγωγικὴν

63. Ὅρ. E. Domar, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον V.

64. A. Neglected Approach to the Accelaration Principle, Review of Economics and Statistics, Μάϊος 1941.

65. Ὅρα εἰδικῶς, Joan Robinson, 1956, ἔ. ἀ. Βιβλίον III.

ἱκανότητα τοῦ τομέως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον συνεχίζεται ἡ ζήτησις κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν δι' ἐπένδυσιν εἰς τὸν τομέα καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀπασχόλησις εἰς τὸν τομέα παραγωγικῶν ἀγαθῶν ἀνέρχεται, καὶ τοῦτο αὐξάνει ἔτι περισσότερον τὴν ζήτησιν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Πλὴν ὅμως, ἡ αὔξησις τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν δὲν δύναται νὰ συνεχισθῇ πέραν τοῦ σημείου τῆς πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

— Ἡ ἀξία παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον αὐξάνει εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ μειοῦται εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀνωτέρω μεταβολὴ συνεπάγεται, ἐνδεχομένως, αὔξησιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ μείωσιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς εἰς τὸν καταναλωτικὸν τομέα δὲν θὰ ὑψωθῇ, ἐφ' ὅσον ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς πραγματοποιεῖται μὲ ἐπέκτασιν τῆς παραγωγικῆς του ἱκανότητος· ἀντιθέτως ἡ ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν θὰ αὐξηθῇ, ἐφ' ὅσον ἐπὶ δεδομένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς προστίθενται ἐπὶ πλέον μονάδες τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

— Ἐὰν ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ πρόοδος εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι οὐδετέρα, ἤτοι δὲν μεταβάλλεται ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν, κατὰ τὴν βασικὴν ὑπόθεσιν ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δὲν θὰ μεταβληθῇ [66] καὶ συνεπῶς θὰ παραμείνῃ ἐπίσης σταθερὰ ἡ σχέσις ἐπενδύσεως πρὸς κατανάλωσιν.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως δὲν ἐνεργεῖ μόνον θετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικῶς, διότι ἀκριβῶς ἑρμηνεύει τοὺς βασικοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους αἱ διακυμάνσεις τῆς ἀπασχολήσεως εἶναι πολὺ ἐντονώτεραι εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἐν σχέσει πρὸς αὐτὰς εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Ἐὰν ἁπλῶς μειωθῇ ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὁ ἐπιταχυντὴς ἀρχίζει νὰ λειτουργῇ ἀρνητικῶς. Ἔστω, εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα θετικῆς λειτουργίας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ 10 % ἐτησίως κατέρχεται εἰς 5 %, ἤτοι $220 + 11 = 231$.

66. Ὅρ. E. M. Drandakis and E. S. Phelps, A Model of Induced Invention, Growth and Distribution, The Economic Journal, Δεκέμβριος 1966, σελ. 823-840.

Ἡ ἀπόσβεσις τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἀξίας 1100 ἐκ. δρχ. θὰ εἶναι 110 ἐκ. δρχ. Ἐὰν οἱ ἐπιχειρηματίαι ἐπιθυμοῦν νὰ διατηρήσουν τὴν αὐτὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν, ἤτοι εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα 5 : 1, ἡ ἀξία τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἀπὸ 1100 ἐκ. δρχ. θὰ πρέπη νὰ ἀνέλθη εἰς 1155 ἐκ. δρχ., ἤτοι $\frac{1155}{231}$

Τοῦτο σημαίνει ὅτι, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἡ συνολικὴ ἐνεργὸς ζήτησις δι' ἐπένδυσιν θὰ εἶναι:

Ἀπόσβεσις 110 + Νέα ζήτησις 55 = 165 ἐκ. δρχ.

ἤτοι ἐν σχέσει πρὸς τὴν προηγουμένην περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἦτο 10 % καὶ ἡ συνολικὴ ἐνεργὸς ζήτησις δι' ἐπένδυσιν 200 ἐκ. δρχ., ἐκ τῶν ὁποίων ἡ νέα ζήτησις ἀντεπροσώπευε 100 ἐκ. δρχ., εἰς τὴν παροῦσαν περίοδον, παρὰ τὴν συνεχιζομένην αὔξησιν, μὲ φθίνοντα ὅμως ρυθμόν, τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἡ ἐνεργὸς ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν ἐμφανίζει μείωσιν κατὰ 35 ἐκ. δρχ.

Β. Η ΑΥΞΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΤΧΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θὰ συνεχισθῇ μὲ τὸν αὐτὸν ἢ μὲ αὐξανόμενον ρυθμὸν καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ ἀρνητικὴ λειτουργία τῆς ἐπιταχύνσεως δὲν θὰ δημιουργήσῃ ἐκ νέου ὕπαρξιν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς τοῦ τομέως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, θὰ ἐπιτευχθῇ πλήρης ἐκμετάλλευσις εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον. Πέραν τοῦ σημείου αὐτοῦ, οἱ ἐπιχειρηματίαι τοῦ τομέως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον κρίνουν ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία εἰς τὸ ὑπόδειγμά μας (model) ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, εἶναι διαρκὲς καὶ οὐχὶ παροδικὸν φαινόμενον, θὰ ἀντιμετωπίσουν ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς των.

Βραχυχρονίως, οἱαδήποτε αὔξησις τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὸν τομέα κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, μειώνει τὸν λόγον καταναλώσεως πρὸς ἐπένδυσιν καὶ συνεπῶς ἐπιδεινώνει τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων δεδομένης τινὸς οἰκονομίας. Ἡ κατάστασις βεβαίως μεταβάλλεται μακροχρονίως, δεδομένου ὅτι ἡ διεύρυνσις τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος τῆς οἰκονομίας συνεπάγεται μελλοντικῶς δυνατότητα ὑψηλοτέρας παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Ἐὰν ἡ ἄμεσος ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ κεφαλαίου, ἤτοι ἡ παραγωγικότης τούτου εἰς περίπτωσιν ἐπενδύσεώς του εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαι-

ουχικῶν ἀγαθῶν ὑπολογίζεται ἀνωτέρα τῆς ἐμμέσου ὁριακῆς παραγωγικότητός του, ἤτοι τῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου εἰς περίπτωσιν ἐπενδύσεώς του εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, εἶναι δυνατὸν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ὁλόκληρον ἢ τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ ποσοστοῦ ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος νὰ ἐπενδύεται εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν[67].

Προκειμένου περὶ ἐπενδύσεως, εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἐντὸς δυναμικῆς τινος οἰκονομίας, κρίνεται ἀπαραίτητος ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ὑποθέσεως περὶ σταθερότητος τῆς σχέσεως κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιτευχθείσης τεχνικῆς προόδου, ἡ υἱοθέτησις καλυτέρων μεθόδων παραγωγῆς καὶ πλέον ἐπιτυχῶν συνδυασμῶν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, θὰ ὁδηγήσουν κατ' ἀνάγκην εἰς μεταβολὴν τῆς σχέσεως κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς σχέσεως κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν. Ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν πρώτην σχέσιν, ἡ γνῶσις τῆς μεταβολῆς της θὰ καταστήση δυνατὸν τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ἀπαιτουμένου κεφαλαίου πρὸς ἐπένδυσιν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιθυμητοῦ ὄγκου παραγωγῆς. Πρὸς τοῦτο, ἡ μέση σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν δὲν ἐπαρκεῖ πλέον, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑπολογισθῇ ἡ ὁριακὴ τοιαύτη (incremental capital-output ratio = ICOR). Αὕτη προκύπτει ἐκ τοῦ κάτωθι τύπου[68]:

$$\text{ICOR} = \frac{\text{Ἐπένδυσις εἰς τὸν χρόνον } t}{\text{Αὔξησις τῆς ἀξίας τῆς ἀποδόσεως κατὰ τὸν χρόνον } t}$$

Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ICOR εἶναι δυσχερέστατος, διότι εἰς τὴν ἀπόδοσιν περιλαμβάνονται καὶ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἐπενδυθοῦν, ἐκ νέου, ἤτοι ἀνήκουν εἰς τὸν ἀριθμητὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν παρονομαστὴν τῆς ἀνωτέρω ἰσότητος.

Ὡς πρὸς τὴν πιθανὴν ἐξέλιξιν τούτου, πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω, εἰς περίπτωσιν διενεργείας ἐπενδύσεων εἰς τὸν τομέα κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν γενικὰ συμπεράσματα, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βαθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν. Κατὰ κανόνα ἡ ὁριακὴ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν (ICOR) διαφέρει ἀπὸ τὴν μέσην τοιαύτην, ἡ ὁποία, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας βιομηχανικὰς χώρας, ἐμφανίζει σχετικὴν σταθερότητα (4 : 1). Ἀντιθέτως εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας ἡ μέση σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν εἶναι ἐξαιρετικῶς χαμηλή, λόγῳ μικροῦ ποσοστοῦ

67. Ὅρ. Ronald Findlay, Optimal Investment Allocation between Consumer Goods and Capital Goods, The Economic Journal, Μάρτιος 1967, σελ. 70-83.

68. Ὅρ. A. A. Walters, Incremental Capital-Output Ratio, The Economic Journal, Δεκέμβριος 1966, σελ. 818-822.

ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (1 : 1) [69]. Ὑπάρχουν ἐπιχειρήματα ἐξ ἴσου σοβαρά, ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς ἀπόψεως ὅτι εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τὸ ICOR ἀνέρχεται, ἐν συγκρίσει ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸ ICOR τῶν περισσότερον ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς πρὸς τὴν μέσην σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποαναπτύκτου χώρας [70].

Ἐπὶ τῇ βάσει σχετικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως Βορείου Ἑλλάδος, προκειμένου νὰ καταρτισθῇ τὸ 5ετὲς πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως (1967 - 1972), κατέληξα μὲ τοὺς βοηθούς μου εἰς συμπεράσματα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τῆς ὑψώσεως τοῦ ICOR εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα Μακεδονίας χάριν εἰς τὰς προγραμματιζομένας νέας ἐπενδύσεις [71].

Οἱ βασικοὶ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, πιθανώτερον νὰ αὐξηθῇ τὸ ICOR μὲ τὴν προϊοῦσαν οἰκονομικὴν πρόοδον [72], εἶναι οἱ κάτωθι:

α) Μειοῦται ἡ σημασία τοῦ γεωργικοῦ τομέως, ὁ ὁποῖος κατὰ κανόνα χρησιμοποιεῖ μικροτέραν ἀξίαν παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον, ἐν σχέσει πρὸς τὸν βιομηχανικὸν τομέα.

β) Ἡ παραγωγὴ γίνεται ὁλονὲν περισσότερον καπιταλιστική, ἤτοι χρησιμοποιοῦνται περισσότερα μηχανήματα κατὰ παραγομένην μονάδα καὶ ἡ παραγωγικὴ διαδικασία ἀπαιτεῖ συνεχῶς μεγαλυτέραν χρονικὴν διάρκειαν.

γ) Πλεῖσται ὅσαι ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι προσπαθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν μεθόδους παραγωγῆς κατ' ἀπομίμησιν τῶν ὅσων λαμβάνουν χώραν, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, εἰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Ἡ συζήτησις περὶ τοῦ ἐὰν ἡ ἐνέργειά των αὕτη εἶναι ἢ ὄχι δεδικαιολογημένη ἀπὸ ἀπόψεως μικροοικονομικῆς καὶ μακροοικονομικῆς, δὲν ἐμπίπτει εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ παρόντος κεφαλαίου· ὁπωσδήποτε, ὅμως, τουλάχιστον κατὰ κανόνα, ἡ ἐφαρμογὴ τελειοτέρων μεθόδων παραγωγῆς [73] συνεπάγεται ἄνοδον τοῦ ICOR.

δ) Εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους ἢ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας δὲν

69. Ὅρ. A. Lewis, ἔ. ἀ. σελ. 201-202.

70. Ὅρ. A. Lewis, ἔ. ἀ. σελ. 201 ἐπ.

71. Σχέδιον Προγράμματος Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως Βορείου Ἑλλάδος (1967-72), Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ, ΥΠΑΒΕ, (Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, Γραφεῖον Προγράμματος) Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 85.

72. Βεβαίως μέχρι σημείου τινός, ἐφ' ὅσον ἡ μέση σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν ἐμφανίζει σταθερότητα.

73. Ἐὰν δὲν εἶναι μέθοδοι ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου καὶ δὲν συνίστανται εἰς ἐμβάθυνσιν κεφαλαίου (deepening of capital).

συνεπληρώθη εἰσέτι ἡ διενέργεια τῶν θεωρουμένων ὡς ἀπαραιτήτων ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν. Ἡ προσπάθεια ἐξουδετερώσεως τῆς ἀνωτέρω ἐλλείψεως συνεπάγεται ἄνοδον τοῦ ICOR διττῶς:

αα) Διότι ἀκριβῶς ὁ δημόσιος τομεὺς προβαίνει εἰς διενέργειαν ἐπενδύσεων εἰς ἔργα ὑποδομῆς· αὗται ἔχουν γενικῶς ἰδιαιτέρως ὑψηλὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπιδροῦν αὐξητικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ ICOR.

ββ) Διότι οἱ ἰδιῶται, οἱ ὁποῖοι ἀποφασίζουν νὰ προβοῦν εἰς ἐπένδυσίν τινα, εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξασφαλίσουν ὑπὲρ τῆς νέας αὐτῆς ἐπενδύσεώς των ἓν ἐλάχιστον ὅριον ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, αἱ ὁποῖαι βεβαίως θὰ ὑπῆρχον εἰς ἀνεπτυγμένην οἰκονομίαν ἀλλ' αἱ ὁποῖαι ἐλλείπουν ἀπὸ τὰς ὑποαναπτύκτους καὶ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας τοιαύτας.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα ἀνεφέρθησαν ἁπλῶς ἐνδεικτικῶς καὶ ἀνατρέπονται εὐχερῶς. Ἡ ἀβεβαιότης αὕτη ὡς πρὸς τὸ ὕψος καὶ τὰς μεταβολὰς τοῦ ICOR εἰς τὰς διαφόρους χώρας ὀφείλεται κυρίως εἰς ἔλλειψιν ἐπαρκῶν στατιστικῶν στοιχείων διὰ μακροχρόνιον διάστημα, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ ICOR ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς, ἀπὸ τὴν ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένην μέθοδον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία διαφέρει, κατ' ἀνάγκην, ἀπὸ χώρας εἰς χώραν.

Πρὶν ἢ περατώσωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰ προβλήματα τῆς προσφορᾶς, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὡς πρὸς τὸν ἑκάστοτε ἐφαρμοζόμενον συνδυασμὸν συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως πλείστων ἄλλων μεγεθῶν, συνδεομένων μὲ τὴν παραγωγὴν ἢ μὲ τὴν κατανομήν.

Ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τόκου καὶ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπενδύσεως. Ὁσάκις τὸ ἐπίπεδον τῶν πραγματικῶν μισθῶν ἀνέρχεται, ἐνῶ ὁ τόκος παραμένει σταθερὸς ἢ ἀνέρχεται μὲ βραδύτερον ρυθμὸν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μισθούς, οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ ἔχουν συμφέρον νὰ ὑποκαταστήσουν μονάδας ἐργασίας μὲ μονάδας κεφαλαίου. Οὕτως, αὐξάνει ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν. Οἱαδήποτε ὅμως ὑποκατάστασις ἐργασίας διὰ κεφαλαίου αὐξάνει τὴν ἀξίαν τοῦ παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον καὶ οὕτως ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τῶν ἐργαζομένων ἀνέρχεται. Δεδομένου ὅτι ὁ μισθὸς τοῦ ἐργαζομένου ἰσοῦται πρὸς τὴν ὁριακήν του ἀπόδοσιν, θὰ πρέπη νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἐὰν ὁ βαθμὸς μονοπωλίου τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι ἰδιαιτέρως ὑψηλός, ὁσάκις αὐξάνει ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, αὐξάνει καὶ τὸ ἐπίπεδον τῶν μισθῶν καὶ μειοῦται τὸ ἐπίπεδον τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν. Οὕτως, ὑψηλοὶ πραγματικοὶ μισθοὶ ὠθοῦν τοὺς ἐπιχειρηματίας εἰς

συσσώρευσιν κεφαλαίου καὶ ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου συνεπάγεται νέαν ὕψωσιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν [74].

Ἀντιθέτως, χαμηλὸν ἐπίπεδον ἐργατικῶν μισθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κεφαλαίου, μειώνει τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, διότι ὠθεῖ τοὺς ἐπιχειρηματίας εἰς ἐπιλογὴν μεθόδων παραγωγῆς ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου. Ἡ ἐνέργειά των αὕτη ἐπιδρᾷ περαιτέρω δυσμενῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, διότι μειώνει τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Πράγματι, ἡ ὑποκατάστασις, ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, μονάδων κεφαλαίου διὰ μονάδων ἐργασίας συνεπάγεται μείωσιν τῆς ἀξίας τοῦ παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον καὶ συνεπῶς πτῶσιν τῆς ὁριακῆς του παραγωγικότητος.

Ἐφ' ὅσον δὲν ἐφαρμόζεται κατὰ τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἀλλ' ἁπλῶς οἱ ἐπιχειρηματίαι ἀποφασίζουν περὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν των ἀναλόγως τοῦ ποῖος ἐξ αὐτῶν εἶναι εὐθηνὸς (προσφορὰ ἐν ἀφθονίᾳ) ἢ δαπανηρὸς (ἀνεπαρκὴς προσφορά), οὐδεὶς λόγος συντρέχει νὰ μεταβληθῇ ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν, ἁπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ μετεβλήθη ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν. Πράγματι, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑποθέτομεν δυνατότητα τελείας ὑποκαταστάσεως ἐργασίας καὶ κεφαλαίου. Ὅταν μειωθῇ ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» μειοῦται, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν μείωσιν τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου. Οὕτως ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν δὲν μεταβάλλεται. Ἐξ ἄλλου, ὅταν αὐξηθῇ ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, αὐξάνει ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου. Κατὰ συνέπειαν ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν παραμένει σταθερά.

Τὰ πράγματα ἐν τούτοις μεταβάλλονται, ὅταν ἡ παραγωγικὴ διαδικασία πραγματοποιῆται διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου.

Πρὸς τοῦτο, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν:

α) Τὴν οὐδετέραν τεχνικὴν πρόοδον. Αἱ ἐφαρμοζόμεναι ἐν προκειμένῳ ἐφευρέσεις ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος κατ' ἀπασχολούμενον, κατὰ τὸ αὐτὸ ποσοστὸν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς τομεῖς παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Κατὰ τὴν Joan Robinson [75], εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐξασφαλίζεται σταθερότης τῆς σχέσεως μεταξὺ ἀπασχολουμένων εἰς τὸν τομέα καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ ἀπασχολουμένων εἰς τὸν τομέα παραγωγικῶν ἀγαθῶν.

74. Ὅρ. Joan Robinson, 1956, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 12.
75. Ἔ. ἀ. 1956, Κεφάλαια 16 καὶ 17.

β) Τὴν τεχνικὴν ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἑκάστη νέα παραγομένη μονὰς ἀπαιτεῖ μικροτέραν αὔξησιν κεφαλαίου ἐν σχέσει πρὸς ἐργασίαν. Ἡ ἀνωτέρω ἐξέλιξις σημαίνει μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἐργατῶν - ὡρῶν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ ἐργατῶν - ὡρῶν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

γ) Τὴν τεχνικὴν ἐξοικονομήσεως ἐργασίας. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἑκάστη νέα παραγομένη μονὰς ἀπαιτεῖ μικροτέραν αὔξησιν ἐργασίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ κεφάλαιον. Ἡ ἀνωτέρω ἐξέλιξις σημαίνει αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ ἐργατῶν - ὡρῶν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἐργατῶν - ὡρῶν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ δυναμικότης οἰκονομίας τινὸς καὶ ἡ προθυμία ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου κατὰ τὸν ἐνδεδειγμένον ἑκάστοτε τρόπον εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν ἀπομακρύνει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως. Ἡ ἔκτασις ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου εἶναι, ἐν πολλοῖς, συνάρτησις τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως τῶν κατοίκων δεδομένης οἰκονομίας [76].

Περατοῦντες τὸ κεφάλαιον περὶ Προσφορᾶς δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ κάτωθι συμπεράσματα :

αα) Αἱ πηγαὶ τῆς προσφορᾶς εἶναι τρεῖς, ὡς δεικνύει ἡ συνάρτησις :

$$S = f\,(St,\ Ei,\ I+T)$$

Εἰς τὴν ἐξαιρετικῶς βραχυχρόνιον περίοδον, ἡ προσφορὰ δὲν ἱκανοποιεῖται δι' αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ μόνον χάρις εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἀποθέματα. Ἐν τούτοις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν σχετικῶς ἄποψιν, ἡ προσφορὰ ἀποθεμάτων εἶναι ὀλιγώτερον ἀνελαστικὴ ὡς πρὸς τὴν τιμήν, λόγῳ τῶν ἀντικυκλικῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ ἐκποίησις τῶν ἀποθεμάτων. Ὅταν τὰ ἀποθέματα ἐξαντληθοῦν, καθίσταται δυνατὴ ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς χάρις εἰς τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῶν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ὕπαρξις τῶν τελευταίων ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως κατὰ τὸ παρελθόν, ἡ ὁποία καταλήγει κατὰ τὰς περιόδους μειωμένης ἐνεργοῦ ζητήσεως εἰς ὑπερσυσσώρευσιν κεφαλαίου εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ αὐξηθῇ

76. Ὅρ. Zvi Griliches, Dale W. Jorgenson, Capital Theory: Technical Progress and Capital Structure Sources of Measuring Productivity Change. Capital Input, American Economic Review, Μάϊος 1966, σελ. 50-75.

χάρις εἰς τὴν ἐπαναλειτουργίαν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, οὐδεμία συσσώρευσις κεφαλαίου πραγματοποιεῖται ἐντὸς τῆς περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίας. Ἡ πρόσθετος ἐπένδυσις, πέραν τῆς ἀποσβέσεως, ἄρχεται μόνον ἀφοῦ πραγματοποιηθῇ ἡ πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὁπότε λειτουργεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως.

ββ) Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως ὑποθέτει ἀνεπαρκῆ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, οἱαδήποτε συσσώρευσις κεφαλαίου, πραγματοποιουμένη εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, συνεπείᾳ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, δὲν περιέχει τεχνικὴν πρόοδον, ἀλλὰ συνίσταται ἁπλῶς εἰς συσσώρευσιν κεφαλαίου.

γγ) Ἐὰν ἡ παραγωγὴ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς πλήρους ἐκμεταλλεύσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς αὐτῶν, ἀποδειχθῇ ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν κάλυψιν τῆς ὑπαρχούσης καὶ προβλεπομένης ἐνεργοῦ ζητήσεως, ἀρχίζουν νὰ πληροῦνται αἱ προϋποθέσεις συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

δδ) Δεδομένου ὅτι οἱ ἐπιχειρηματίαι τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἔχουν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ προβοῦν εἰς ἐπενδύσεις, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐνσωματώνουν ἐντὸς αὐτῶν τὴν τεχνικὴν πρόοδον, καὶ δεδομένου ὅτι ἡ ἐνσωμάτωσις αὕτη τοὺς ἐξασφαλίζει, κατ' ἀρχήν, μεγαλυτέραν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου των, θὰ πρέπῃ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἐπένδυσις εἰς τὸν τομέα κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν συνδυάζει συσσώρευσιν καὶ ἐμβάθυνσιν κεφαλαίου.

εε) Συνεπῶς, ἡ ἐφαρμοζομένη ἑκάστοτε τεχνική, ἐντὸς δεδομένης τινὸς οἰκονομίας, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ νέα τεχνικὴ δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀνωτέρα τῆς προηγουμένης, ἤτοι δὲν ἀποκλείεται στροφὴ πρὸς τὰ ὄπισθεν, ἐὰν παλαιοτέρα τεχνικὴ κριθῇ ὡς περισσότερον συμφέρουσα ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν· ἐν πάσῃ περιπτώσει, αὕτη ἐφαρμόζεται κατ' ἀρχὴν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, κατὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ παρόντος ὑποδείγματος καὶ διαχέεται ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

στστ) Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ παρόντος κεφαλαίου καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁλόκληρος ὁ μηχανισμὸς τεθῇ εἰς κίνησιν, ἐπ' ἀφορμῇ τῆς συνε-

χιζομένης, μὲ ἀδιάπτωτον ρυθμόν, αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἡ πραγματοποιουμένη τελικῶς ἰσορροπία μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως θὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ ὑψηλοτέρου σημείου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ σημεῖον ἀφετηρίας.

ζζ) Αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, περὶ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς των, βασίζονται εἰς ὁριακοὺς ὑπολογισμοὺς μόνον ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιμετωπίζεται ἐπέκτασις τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς των. Ἄλλως, οἱ ὁριακοὶ ὑπολογισμοὶ ἔχουν ἀξίαν, μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀγορᾶς καλύπτει, πλὴν τῆς ὁριακῆς, καὶ τὴν μέσην δαπάνην παραγωγῆς.

ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ II

ΤΕΧΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ἀντικείμενον ἐξετάσεως θὰ ἀποτελέσουν ἐνταῦθα:

I. Αἱ συναρτήσεις παραγωγῆς
II. Ἡ δαπάνη παραγωγῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἐξετασθοῦν αἱ θεμελειώδεις ἔννοιαι τῆς παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγικότητος. Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας τὸ ἔτος 1953, παραγωγικότης εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ προϊόντος καὶ χρησιμοποιουμένων ἑκάστοτε συντελεστῶν παραγωγῆς. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος τῆς παραγωγικότητος εἶναι βεβαίως ἀπολύτως ἱκανοποιητικὸς ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ δὲν δίδει λύσιν εἰς τὰ βασικὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς παραγωγικότητος, ὡς εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, ἡ διάκρισις μεταξὺ παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου, ἡ φυσικὴ παραγωγικότης καὶ ἡ παραγωγικότης ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας, ἡ συνολικὴ μέση καὶ ὁριακὴ παραγωγικότης κ.ο.κ.

Ἡ προσπάθεια διερευνήσεως, μετρήσεως καὶ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος ἤρχισε πολὺ ἐνωρὶς εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην καὶ οὐδέποτε ἐσταμάτησε. Τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, καὶ εἰς τὸν θεωρητικὸν καὶ εἰς τὸν ἐφηρμοσμένον τομέα, περὶ παραγωγικότητος, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀτόμου ἐναντίον τῆς στενότητος τῶν μέσων. Ἡ παραγωγικότης μετρᾶ τὴν ἀπαιτουμένην θυσίαν (εἰς συντελεστὰς παραγωγῆς) διὰ τὴν ἐπίτευξιν δεδομένου ἀποτελέσματος (προϊόντος).

Εἰς τὰς τρεῖς παραγράφους τοῦ παρόντος κεφαλαίου θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς παραγωγικότητος, δεύτερον τὰς συναρτήσεις παραγωγῆς εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου τινὸς οἰκονομίας, τρίτον τὰς συναρτήσεις παραγωγῆς εἰς τὸ πλαίσιον μεταβαλλομένης οἰκονομίας, ἀκολουθοῦντες τὴν διάκρισιν τῶν δύο κεφαλαίων τοῦ Ὑποτίτλου Ι.

§ 1. ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΟΣ

Εἰς τὸ ἐδάφιον Α τῆς παρούσης παραγράφου θὰ ἐξετασθοῦν αἱ σχέσεις συνολικῆς, μέσης καὶ ὁριακῆς παραγωγικότητος εἰς φυσικοὺς καὶ νομισματικοὺς ὅρους. Εἰς τὸ ἐδάφιον Β θὰ ἀναλυθοῦν οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν τὰς μεταβολὰς τῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου.

Α. ΣΥΝΟΛΙΚΗ, ΜΕΣΗ ΚΑΙ ΟΡΙΑΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΣ

Ι. Εἰς φυσικοὺς ὅρους

Ἡ φυσικὴ παραγωγικότης εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς ποσότητος τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ τῆς ποσότητος τοῦ προκύπτοντος προϊόντος. Ὅσον μικρότερος εἶναι ὁ λόγος οὗτος, τόσον περισσότερον αὐξάνει ἡ εὐμάρεια δεδομένης οἰκονομίας. Ἐν τούτοις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ προσπάθεια μεγιστοποιήσεως τοῦ προϊόντος, δυνατὸν νὰ μὴ συμβιβάζεται μὲ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὅταν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπικρατῇ ἀτελὴς ἀνταγωνισμός.

Ἡ φυσικὴ παραγωγικότης διακρίνεται εἰς [1]:

— παραγωγικότητα τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν,

— παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας.

Ἐὰν θεωρηθῇ ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τεχνικῆς προόδου, εἶναι δεδομένη διὰ πολὺ μακρὰν χρονικὴν περίοδον, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν λελογισμένης ἐκμεταλλεύσεώς των, σημασίαν ἔχει κυρίως ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, ἤτοι ἡ ποσότης ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀποκτηθοῦν μὲ μίαν ὥραν ἐργασίας.

Συνεπῶς ἡ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας μετρεῖται τῇ βοηθείᾳ τοῦ κάτωθι τύπου [2]:

$$\text{Παραγωγικότης} = \frac{\text{Ποσότης παραγωγῆς}}{\text{Ἀριθμὸς ὡρῶν ἐργασίας}}$$

Ὁ ὑπολογισμὸς ἀμφοτέρων, ἀριθμητοῦ καὶ παρονομαστοῦ, ἐμφανίζει πλείστας ὅσας δυσχερείας, τὰς ὁποίας παρακάμπτομεν θεωρητικῶς, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀκολούθων ὑποθέσεων:

αα) Εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρεται τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας, ἐπικρατεῖ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός.

ββ) Ὅλαι αἱ μονάδες τοῦ παραγομένου προϊόντος εἶναι ὁμοιογενεῖς.

γγ) Οἱ ἐργαζόμενοι ἀπασχολοῦνται ἐπὶ δεδομένον ἀριθμὸν ὡρῶν, ἀποκλειομένων τῶν ὑπερωριῶν καὶ ἡ ἐργασία των εἶναι ὁμοιογενής.

δδ) Εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας ἐπικρατοῦν συνθῆκαι ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ.

1. Ὅρ. Jean Fourastié, Le Grand Espoir du XXe Siècle, Παρίσιοι 1963, σελ. 33 ἐπ.

2. Ὅρ. Jean Fourastié, ἔ. ἀ. σελ. 51.

εε) Ἡ ποσότης τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου (καὶ ἐδάφους) εἶναι δεδομένη καὶ μεταβάλλεται μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργαζομένων.

Αἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις δὲν ἀνταποκρίνονται συνήθως εἰς τὰ πράγματα καὶ οὕτως ἄλλωστε ἐξηγοῦνται αἱ σοβαραὶ δυσχέρειαι μετρήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας· ἀποτελοῦν ὅμως ἁπλοποιημένην μέθοδον ἀναλύσεως, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ κατὰ βάσιν νὰ εἶναι ὀρθὴ καὶ μετὰ τὴν προσθήκην τῶν ἐπὶ μέρους δυσχερειῶν τῆς πραγματικότητος.

Εἰς τὸν πίνακα 8 ἐξετάζεται ἡ συνολική, ἡ μέση καὶ ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας.

ΠΙΝΑΞ 8

Συνολική, μέση καὶ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας

Ἀριθμὸς ἐργατῶν (1)	*Συνολικὴ παραγωγικότης* (2)	*Μέση παραγωγικότης* (3)	*Ὁριακὴ παραγωγικότης* (4)
0	0	0	—
1	10	10.0	10
2	30	15.0	20
3	42	14.0	12
4	50	12.5	8
5	54	10.8	4
6	56	9.3	2
7	58	8.2	2
8	60	7.5	2
9	62	6.8	2
10	63	6.3	1

Ἐφ' ὅσον ὑπεθέσαμεν ὅτι ἡ χρησιμοποιουμένη ποσότης κεφαλαίου καὶ ἐδάφους παραμένει σταθερὰ καὶ ὁ μεταβλητὸς συντελεστὴς εἶναι μόνον ἡ ἐργασία (ὁμοιογενής), τῆς ὁποίας ἡ προσφορὰ θεωρεῖται ὡς ἀπολύτως ἐλαστική, ὁ πίναξ 8 δεικνύει 10 ἐναλλακτικὰς διαδικασίας παραγωγῆς (ἀπὸ 1 ἕως 10 ἐργαζομένους). Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς στήλης (2), ἡ συνολικὴ παραγωγὴ

αὐξάνει συνεχῶς, μὲ τὴν προσθήκην ἑκάστης νέας μονάδος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ὁ ρυθμὸς ὅμως οὗτος εἶναι αὔξων ἕως καὶ τὸν τρίτον ἐργαζόμενον καὶ ἐν συνεχείᾳ φθίνων μὲ ὁλονὲν ταχύτερον ρυθμόν. Ἡ μέση παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία εὑρίσκεται διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς συνολικῆς παραγωγῆς διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων, εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον παραγωγῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συνολικὴν παραγωγήν, ἡ ὁποία συνεχῶς αὐξάνει, ἀρχίζει νὰ μειοῦται μὲ τὴν προσθήκην τῆς τρίτης μονάδος ἐργασίας.

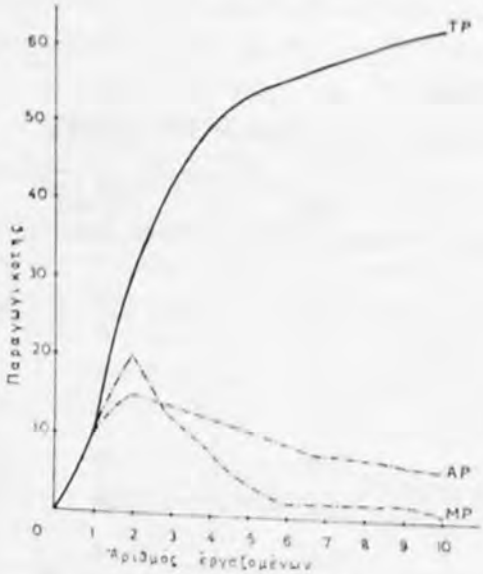

Διάγραμμα ἀριθ. 27
Συνολική, μέση καὶ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας.

Τέλος, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἰσοῦται μὲ τὴν αὔξησιν τῆς συνολικῆς παραγωγῆς, συνεπείᾳ τῆς παραγωγικότητος ἑκάστου προστιθεμένου ἐργαζομένου, εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον παραγωγῆς. Αὕτη ἀκολουθεῖ ἀνάλογον ἐξέλιξιν μὲ τὴν τῆς μέσης παραγωγικότητος, ὁ ρυθμὸς ὅμως αὐξήσεως (ἕως τὸν 2ον ἐργαζόμενον) καὶ ἐν συνεχείᾳ μειώσεώς της εἶναι οὐσιωδῶς ἐντονώτερος τῶν ἀντιστοίχων ρυθμῶν αὐξήσεως καὶ μειώσεως τῆς μέσης παραγωγικότητος [3]. Ἡ φυσικὴ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς καμπύλη ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» [4].

Θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένον, πρὸ τῆς ἀναλύσεως τῶν βασικῶν συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τοῦ πίνακος 8, νὰ παραστήσωμεν γραφικῶς τὰς ἐπὶ μέρους στήλας τούτου.

TP = καμπύλη συνολικῆς παραγωγικότητος
AP = καμπύλη μέσης παραγωγικότητος
MP = καμπύλη ὁριακῆς παραγωγικότητος.

3. Διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν γενικῶς μεταξὺ μέσων καὶ ὁριακῶν ποσοτήτων, ὅρα Μέρος Ι, Ὑπότιτλος Ι, Κεφάλαιον ΙΙ, § 1, τὸν σχετικὸν ἀλγεβρικὸν τύπον.

4. Ὅρ. Alfred Marshall, ἔ. ἀ. σελ. 515-516.

Ἡ καμπύλη τῆς συνολικῆς παραγωγῆς (TP), εἰς ἕκαστον σημεῖον αὐτῆς, διαμορφοῦται ἐκ τῆς ἀθροίσεως τῶν ἐπὶ μέρους ὁριακῶν παραγωγικοτήτων τῆς ἐργασίας :

$$TP = 10+20+12+8+4+2+2+2+2+1 = 63$$

Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας (MP) κατ' ἀρχὴν ἀνέρχεται, ὑπερβαίνει τὴν καμπύλην τῆς μέσης παραγωγικότητος (AP) καὶ ἀκολούθως κατέρχεται ἀποτόμως, τέμνουσα αὐτὴν εἰς τὸ ἀνώτερον αὐτῆς σημεῖον. Ὑπάρχει ἀντίστροφος ἀναλογία μὲ τὴν συμπεριφορὰν τῶν καμπυλῶν μέσης καὶ ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς.

Ἂς ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ δεδομένα τοῦ πίνακος 8, ὡς καὶ τὸ διάγραμμα ἀριθ. 27 ἀναφέρονται εἰς ἐναλλακτικὰς δυνατότητας παραγωγῆς ὑφάσματος μὲ τὴν χρησιμοποίησιν μιᾶς καὶ μόνης μηχανῆς καὶ ἑνὸς διευθυντοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐὰν ἔχωμεν τὴν μηχανὴν ἀλλὰ 0 ἐργάτας, ἡ παραγωγή μας θὰ εἶναι μηδέν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἰς τὴν δεδομένην περίπτωσιν δὲν ὑπάρχει δυνατότης τελείας ὑποκαταστάσεως τῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου. Μὲ τὴν προσθήκην 1 ἐργάτου, ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 10 μέτρα ὑφάσματος. Μὲ τὴν προσθήκην ἑνὸς δευτέρου ἐργάτου ἡ παραγωγὴ τριπλασιάζεται, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι 1 ἐργάτης εἶναι τελείως ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν ἱκανοποιητικὴν λειτουργίαν τῆς μηχανῆς. Συγχρόνως, διπλασιάζεται καὶ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ δευτέρου ἐργάτου, ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ πρώτου. Μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ τρίτου ἐργάτου ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἀρχίζει νὰ μειοῦται. Τοῦτο δὲν ὀφείλεται βεβαίως εἰς τὸ ὅτι οἱ δύο πρῶτοι ἐργάται ἔχουν περισσοτέρας ἱκανότητας ἀπὸ τοὺς ἑπομένους, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ δυνατότης ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας δὲν εἶναι τελεία.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἐφ' ὅσον δὲν προσθέσωμεν δευτέραν μηχανὴν καὶ ἀργότερον δεύτερον διευθυντήν, ἀλλ' ἁπλῶς αὐξάνομεν τὰς χρησιμοποιουμένας μονάδας τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἡ ἐμφάνισις τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τῆς ἐργασίας εἶναι ἀναπόφευκτος. Βεβαίως, τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα θὰ προέκυπτε εἰς βάρος τοῦ κεφαλαίου, ἐὰν ἐπὶ δεδομένου ἀριθμοῦ ἐργατῶν προσεθέταμεν νέας μονάδας κεφαλαίου. Συνεπῶς, ἡ ἐμφάνισις τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως ἀφορᾶ εἰς ὅλους γενικῶς τοὺς συντελεστὰς παραγωγῆς καὶ ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν τελείας δυνατότητος ὑποκαταστάσεως ἀμοιβαίως μεταξὺ τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς [5].

5. Λαμβανομένου βεβαίως ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὁ ὁποῖος συνδυάζει τοὺς συντελεστὰς παραγωγῆς καὶ ὀργανώνει τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν.

Ὁ νόμος οὗτος ἀποδεικνύει τὸ τεχνικῶς ἀπαραίτητον τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς διὰ τὴν παραγωγὴν οἱουδήποτε ἀγαθοῦ.

Ὁ Malthus[6] ὑποστηρίζει ὅτι τὸ προϊὸν αὐξάνει κατ' ἀριθμητικὴν πρόοδον, ὅταν ἡ ποσότης τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς αὐξάνῃ κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον. Ἐν τούτοις εἶναι ἀπαραίτητον νὰ διακρίνωμεν τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὔξησις τῶν χρησιμοποιουμένων μονάδων ἑνὸς συντελεστοῦ, ὅταν ὅλοι οἱ ἄλλοι παραμένουν σταθεροί, συνεπάγεται τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος του καὶ τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀναλογικὴ αὔξησις ὅλων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς δὲν συνεπάγεται ἀνάλογον αὔξησιν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἡ ὁποία ἐξετάζεται εἰς τὸν πίνακα 8 καὶ εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 27, δὲν εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν τί ἀποτελέσματα θὰ ἔχῃ ἐπὶ τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ἡ προσθήκη δευτέρας μηχανῆς, ὅταν ἔστω ἡ συνολικὴ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 30 μέτρα ὑφάσματος καὶ συγχρόνως ἐπέρχεται ὁ διπλασιασμὸς τῶν ἐργατῶν ἀπὸ 2 εἰς 4. Ἐὰν ἡ παραγωγὴ διπλασιασθῇ, ἤτοι ἐὰν ἀπὸ 30 μέτρα ὑφάσματος ἀνέλθῃ εἰς 60, τότε ὁμιλοῦμεν περὶ ὁμοιογενοῦς συναρτήσεως παραγωγῆς πρώτου βαθμοῦ, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς σταθερὰν ἀπόδοσιν κλίμακος (constant returns to scale)[7]. Ἐν συνεχείᾳ, ἐὰν μὲ τὰ αὐτὰ ὡς ἄνω δεδομένα ἡ παραγωγὴ ἀνέλθῃ φερ' εἰπεῖν εἰς 54, τότε ὁμιλοῦμεν περὶ μειουμένης ἀποδόσεως κλίμακος (decreasing returns to scale) καὶ τέλος, ἐὰν ἡ παραγωγὴ ἀνέλθῃ ἔστω εἰς 65, τότε ὁμιλοῦμεν περὶ αὐξανομένης ἀποδόσεως κλίμακος (increasing returns to scale).

Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἐμφάνισις σταθερᾶς ἢ αὐξανομένης ἀποδόσεως κλίμακος δὲν ἐξουδετερώνει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν περίπτωσιν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων συντελεστῶν παραγωγῆς, τῶν ὁποίων αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν χρησιμοποιουμένων μονάδων, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι συντελεσταὶ δὲν μεταβάλλονται. Ἀντιθέτως οἱ ὅροι, σταθερά, μειουμένη ἢ αὐξανομένη ἀπόδοσις κλίμακος ἀναφέρονται εἰς τὸ ἄριστον μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡ ἀνωτέρω διάκρισις δύναται νὰ παρασταθῇ καὶ γραφικῶς τῇ βοηθείᾳ τῶν διαγραμμάτων ἀριθ. 28 καὶ 29.

Ἔστω ὅτι ἡ ποσότης τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου παραμένει σταθερὰ καὶ αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν χρησιμοποιουμένων μονάδων ἐργασίας. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ σταθερὰ αὔξησις τοῦ προϊόντος, ἀπαιτεῖται συνεχῶς μεγαλυτέρα

6. Ὅρ. T. R. Malthus, Nature and Progress of Rent, Baltimore, The John Hopkins Press, 1903, σελ. 61.

7. Ὅρ. K. E. Boulding, 1966, ἔ. ἀ. σελ. 546-547.

αὔξησις τῆς προστιθεμένης ποσότητος ἐργασίας. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἐὰν C εἶναι τὸ κεφάλαιον καὶ L ἡ ἐργασία, τότε, ὅσον ἡ παραγωγὴ αὐξάνει τόσον περισσότερον μειοῦται ἡ ὁριακὴ σημασία τῆς L εἰς μονάδας τοῦ C, ἀκριβῶς διότι ἡ ποσότης τῆς L αὐξάνει, ἐνῶ ἡ ποσότης τοῦ C παραμένει ἀμετάβλητος ἐπὶ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς.

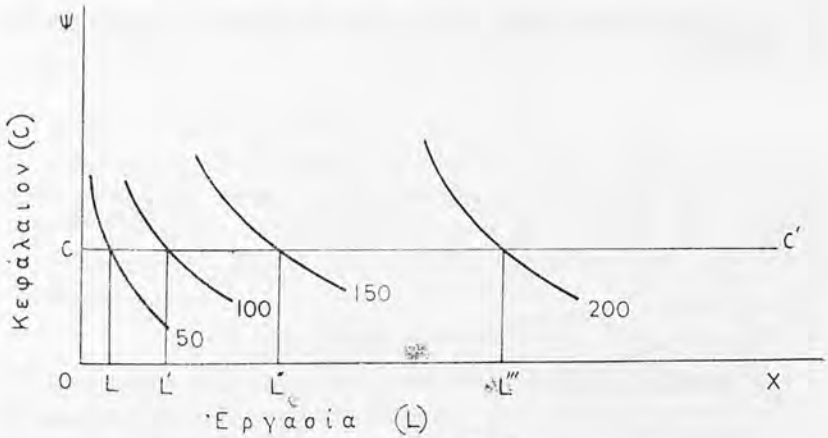

Διάγραμμα ἀριθ. 28
Ἡ φυσικὴ ὁριακὴ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας [8].

Ἔστω CC' ἡ σταθερὰ ποσότης κεφαλαίου. Ἐὰν ἡ παραγωγὴ ἀπὸ 50 μονάδας ἀνέλθη εἰς 200, ἡ ἐργασία θὰ πρέπη νὰ αὐξηθῇ κατὰ L L'''. Εἰς ἑκάστην ὅμως ἀνάλογον αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, κατὰ 50 μονάδας, ἡ αὔξησις τῆς χρησιμοποιουμένης ποσότητος ἐργασίας ὀφείλει νὰ διπλασιάζεται. Οὕτως:

— ἐπὶ ἐπιπέδου παραγωγῆς 50 μονάδων ἡ ὁριακὴ σχέσις ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας εἶναι

$$1\ C = 1\ L$$

— ἐπὶ ἐπιπέδου παραγωγῆς 100 μονάδων ἡ ὁριακὴ σχέσις ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας γίνεται

$$1\ C = 2\ L$$

— ἐπὶ ἐπιπέδου παραγωγῆς 150 μονάδων, ἡ ἐν λόγῳ σχέσις ἐξελίσσεται εἰς

$$1\ C = 4\ L$$

8. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 225.

— τέλος, ἐπὶ ἐπιπέδου παραγωγῆς 200 μονάδων, ἡ ἀνωτέρω σχέσις θὰ εἶναι

$$1\ C = 8\ L.$$

Ἐὰν τώρα αὐξήσωμεν τὴν ποσότητα ἀμφοτέρων τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς, χωρὶς νὰ μεταβάλωμεν τὴν μεταξὺ τούτων ὑφισταμένην ἀρχικῶς σχέσιν, δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἀνάλογον, μικροτέραν ἢ μεγαλυτέραν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

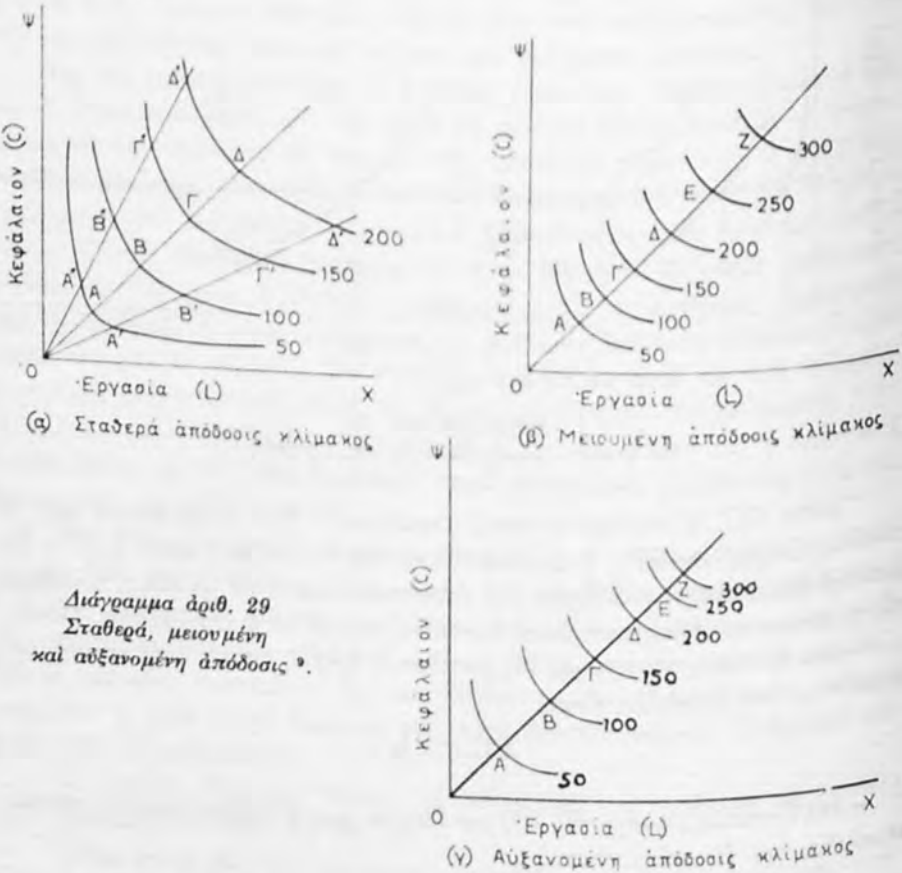

Διάγραμμα ἀριθ. 29
Σταθερά, μειουμένη καὶ αὐξανομένη ἀπόδοσις [9].

α) Σταθερὰ ἀπόδοσις κλίμακος

Προκειμένου νὰ διπλασιασθῇ ἡ παραγωγὴ ἀπὸ 50 εἰς 100, ἀρκεῖ νὰ διπλασιασθῇ ἡ ἀρχικὴ ποσότης ἀμφοτέρων τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν C

9. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 219 καὶ 222.

καὶ L, διατηρουμένης ἀμεταβλήτου τῆς μεταξὺ τούτων σχέσεως. Τὸ αὐτό, καὶ ὅταν ἡ παραγωγὴ ἀπὸ 100 ἀνέλθη εἰς 150 καὶ εἰς 200. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς:

$$\begin{aligned} & AB = B\Gamma = \Gamma\Delta \\ \text{καὶ}\quad & A'B' = B'\Gamma' = \Gamma'\Delta' \\ \text{καὶ}\quad & A''B'' = B''\Gamma'' = \Gamma''\Delta'' \end{aligned}$$

Ἡ περίπτωσις σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος (constant returns to scale) σπανιώτατα συναντᾶται εἰς τὴν πραγματικότητα.

β) Μειουμένη ἀπόδοσις κλίμακος

Προκειμένου νὰ διπλασιασθῇ ἡ παραγωγή, ἀπαιτεῖται κατ' ἀναλογίαν ὁλονὲν μεγαλύτερον ποσοστὸν αὐξήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς C καὶ L, αἱ μεταξὺ τούτων ὅμως σχέσεις παραμένουν σταθεραί.

Οὕτως, ἐνῶ ἡ αὔξησις τοῦ προϊόντος πραγματοποιεῖται μὲ σταθερὸν ρυθμόν, ἤτοι

$$50+50+50+50\ldots$$

ἡ αὔξησις τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς πραγματοποιεῖται μὲ συνεχῶς αὐξανόμενον ρυθμόν. Οὕτως:

$$AB < B\Gamma < \Gamma\Delta < \Delta E < EZ$$

Ἡ δυσμενὴς αὕτη, διὰ τὴν ἐπιχείρησιν, ἐξέλιξις δυνατὸν νὰ ὀφείλεται:

— εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐν ὄψει τῆς διευρύνσεως τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως·

— εἰς πάσης φύσεως σπατάλην, ἡ ὁποία προκαλεῖται ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως.

γ) Αὐξανομένη ἀπόδοσις κλίμακος

Προκειμένου νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγὴ ἀπὸ 50 εἰς 100 καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς 150, 200, 250 κ.ο.κ., ἀπαιτεῖται ὁλονὲν μικρότερον ποσοστὸν αὐξήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς C καὶ L, διατηρουμένης ὅμως σταθερᾶς τῆς μεταξὺ τούτων ἀρχικῆς σχέσεως.

Οὕτως, ἐνῶ ἡ παραγωγὴ αὐξάνει μὲ σταθερὸν ρυθμόν, ἤτοι:

$$50+50+50+50\ldots$$

ἡ αὔξησις τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς πραγματοποιεῖται μὲ συνεχῶς μειούμενον ρυθμόν. Οὕτως:

$$AB > B\Gamma > \Gamma\Delta > \Delta E > EZ$$

Ἐν τούτοις, οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς φυσικῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ

συντελεστοῦ «ἐργασία», δὲν ἐπαρκοῦν διὰ νὰ δώσουν ἀπάντησιν εἰς τὰ κάτωθι δύο ἐρωτήματα:

αα) Ποία ποσότης ἐργασίας θὰ χρησιμοποιηθῇ ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου;

ββ) Εἰς ποῖον ἀκριβῶς σημεῖον θὰ σταματήσῃ οὗτος τὴν παραγωγὴν ἀγαθοῦ τινος;

Διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ ἐν λόγῳ ἐρωτήματα, θὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος εἰς νομισματικὰς μονάδας.

II. Εἰς νομισματικὰς μονάδας

Ἡ ὁριακὴ θεωρία ἐμμέσως λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, εἰς νομισματικὰς μονάδας, ἐφ' ὅσον δέχεται γενικῶς ὅτι ἡ προσφορὰ τούτων εἰς τὸ πλαίσιον ἑκάστης ἐπιχειρήσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀρχήν, βάσει τῆς ὁποίας οἱ ἑκάστοτε ὁριακοὶ ἐργάται ὀφείλουν νὰ παράγουν ἀξίαν ἴσην μὲ τὴν ἀξίαν τῶν ὁριακῶν μονάδων τοῦ κεφαλαίου [10].

Δεδομένου ὅτι αἱ σύγχρονοι οἰκονομίαι εἶναι χρηματικαί, ὁ ἐπιχειρηματίας ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητα συντελεστοῦ τινος τῆς παραγωγῆς μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ προσθέτου χρηματικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον χάρις εἰς αὐτὴν θὰ ἐξασφαλίσῃ. Πρόκειται διὰ τὴν ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκ δεδομένου ὁριακοῦ συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης εἰς νομισματικὰς μονάδας θὰ πρέπῃ νὰ ἐξετασθῇ κεχωρισμένως εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν μονοπωλιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὅταν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπικρατῇ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός, ἡ ζήτησις ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὰ προϊόντα ἐπιχειρήσεώς τινος εἶναι, ὡς γνωστόν, ὁριζοντία πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ εἶναι δεδομένη εἰς τὴν ἀγορά, οἱαδήποτε προσφερομένη ποσότης δύναται νὰ εὕρῃ ἀγοραστὴν εἰς τὴν τιμὴν αὐτήν. Συνεπῶς ἡ μέση πρόσοδος τῆς ἐπιχειρήσεως ἰσοῦται μὲ τὴν ὁριακὴν πρόσοδον αὐτῆς καὶ μὲ τὴν δεδομένην εἰς τὴν ἀγορὰν τιμήν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ζήτησιν μονάδων συντελεστοῦ τινος παραγωγῆς μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ὁριακὸν κόστος χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐν λόγῳ συντελεστοῦ ἰσοῦται μὲ τὴν πρόσοδον, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐξασφαλίζει διὰ τῆς πωλήσεως τοῦ ὁριακοῦ φυσικοῦ προϊόντος τοῦ συντελεστοῦ τούτου. Ἄλλαις λέξεσιν:

10. Ὅρ. P. H. Douglas, The Theory of Wages, Νέα Ὑόρκη 1934, Κεφάλαιον II.

— Μισθὸς τοῦ συντελεστοῦ ἐργασία (ὁριακὸν κόστος) = ὁριακὴ πρόσοδος.

— Ὁριακὴ πρόσοδος = τιμὴ τοῦ προϊόντος εἰς τὴν ἀγοράν.

— Ὁριακὸν κόστος = μέση πρόσοδος = ὁριακὴ πρόσοδος = τιμὴ (ὑπὸ καθεστὼς ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ).

Ἔστω ὅτι ἐπιχειρηματίας τις, ἀπασχολεῖ 10 ἐργάτας, καὶ ἡ μὲν ὁριακὴ παραγωγικότης τούτων ἰσοῦται μὲ 60 δρχ., τὸ δὲ ὁριακόν των κόστος (μισθὸς) μὲ 50 δρχ. Ὁ ἐν λόγῳ ἐπιχειρηματίας θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ προσλάβῃ ἔστω 2 εἰσέτι ἐργάτας, ἐὰν ἤδη ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ 12ου ἐργάτου, ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας, ἔχῃ κατέλθει εἰς 50 δρχ. καὶ συνεπῶς ἰσοῦται μὲ τὸ ὁριακόν του κόστος. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἡ μείωσις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος, εἰς νομισματικὰς μονάδας, συνεπείᾳ τῆς προσλήψεως 2 ἐπὶ πλέον ἐργατῶν δὲν θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προσφερομένου προϊόντος εἰς τὴν ἀγοράν, ἐφ' ὅσον αὕτη ὑποτίθεται ὅτι παραμένει σταθερά. Ἡ ἐν λόγῳ μείωσις, ὑπὸ συνθήκας ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, θὰ ὀφείλεται εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», τοῦ ὁποίου αἱ χρησιμοποιούμεναι, εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, μονάδες ηὐξήθησαν, ἐνῶ ἡ ποσότης ὅλων τῶν ὑπολοίπων συντελεστῶν παραγωγῆς οὐδόλως μετεβλήθη. Θὰ πρόκειται δηλαδὴ ἁπλῶς καὶ μόνον περὶ μειώσεως τῆς φυσικῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἡ ὁποία συνεπάγεται μείωσιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐν λόγῳ συντελεστοῦ, εἰς νομισματικὰς μονάδας, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος εἰς τὴν ἀγορὰν παρέμεινεν ἀμετάβλητος. Ταῦτα καθίστανται σαφῆ τῇ βοηθείᾳ τοῦ κάτωθι παραδείγματος:

	Τιμὴ τοῦ X	Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ 10ου ἐργάτου	Ὁριακὴ πρόσοδος
1)	10 δρχ.	6 μονάδες	60 δρχ.

	Τιμὴ τοῦ X	Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ 12ου ἐργάτου	Ὁριακὴ πρόσοδος
2)	10 δρχ.	5 μονάδες	50 δρχ.

Ἐὰν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ὑπὸ συνθήκας ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ δύναται νὰ αὐξήσῃ κατ' ἀναλογίαν τὴν ποσότητα ὅλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν καὶ νὰ ἔχῃ ἀνάλογον ἀπόδοσιν κλίμακος (constant returns to scale), ἡ ἑκάστοτε ὑπ' αὐτοῦ παραγομένη ποσότης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ.

Ἡ ἀδυναμία αὕτη προσδιορισμοῦ, εἰς τὸν θεωρητικὸν τομέα, εἶναι ἐν τούτοις μικροτέρας ἐκτάσεως ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἐκ πρώτης ὄψεως παρέχει. Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἀναλογισθῶμεν τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τῆς ἀγορᾶς

ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ[11]. Ὁσάκις ἐπικρατοῦν συνθῆκαι ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ὑποτίθεται ὅτι τὸ μέγεθος τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων δέον νὰ εἶναι περίπου τὸ αὐτό, διότι ἄλλως θὰ δημιουργηθοῦν μονοπωλιακὰ στοιχεῖα ὑπὲρ ὡρισμένων ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, κατ' ἀνάγκην, θὰ καταστρέψουν τὰς συνθήκας ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Συνεπῶς, ναὶ μὲν αἱ ἀνταγωνιζόμεναι ἐπιχειρήσεις ἔχουν κατ' ἀρχὴν τὴν εὐχέρειαν νὰ προσφέρουν εἰς τὴν ἀγορὰν οἱανδήποτε ποσότητα τοῦ προϊόντος ἐπιθυμοῦν, πλὴν ὅμως ἡ ποσότης αὕτη δύναται νὰ κινηθῇ ἐντὸς σαφῶς καθωρισμένων ὁρίων: «Ἡ παραγωγὴ ἑκάστης ἀνταγωνιζομένης ἐπιχειρήσεως δέον νὰ εἶναι τόσον μικρά, ὥστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς δεδομένης, εἰς τὴν ἀγοράν, τιμῆς».

Ἡ κατάστασις μεταβάλλεται, ὅταν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπικρατῇ ἀτελὴς ἀνταγωνισμός. Ἡ προσθήκη νέων ἐργαζομένων ἐπὶ τῆς δεδομένης μηχανῆς, διὰ νὰ μείνωμεν εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα, συνεπάγεται μείωσιν τῆς ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως, ὄχι μόνον λόγῳ μειώσεως τῆς ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τοῦ 12ου ἐργάτου, ἀλλὰ καὶ λόγῳ μειώσεως τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος Χ.

Οὕτως, ὡς καθίσταται ἐμφανὲς ἐκ τοῦ κάτωθι παραδείγματος:

	Τιμὴ τοῦ Χ	Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ 10ου ἐργάτου	Ὁριακὴ πρόσοδος
1)	10 δρχ.	6 μονάδες	60 δραχ.

Ἐὰν ὁ μισθὸς τῶν ἐργαζομένων εἶναι 50 δρχ., ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ προσλάβῃ καὶ ἄλλας μονάδας ἐργασίας. Πόσας ὅμως; Δύο, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ; Ἂς ἴδωμεν τί θὰ συμβῇ εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν, ἐὰν ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν τακτικήν, ὡς ἐπὶ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ :

	Τιμὴ τοῦ Χ	Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ 12ου ἐργάτου	Ὁριακὴ πρόσοδος
2)	8 δρχ.	5 μονάδες	40 δρχ.

Ἡ ὁριακὴ πρόσοδος τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἐκ τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ 12ου ἐργάτου, εἶναι κατωτέρα τοῦ ὁριακοῦ του κόστους (μισθοῦ):

Μισθὸς $50 > 40$ ὁριακὴ πρόσοδος.

11. Αὗται θὰ ἀναλυθοῦν εἰς τὸν Τίτλον ΙΙ τοῦ Μέρους Ι, τὸν ἀναφερόμενον εἰς τὰ προβλήματα Κατανομῆς.

Συνεπῶς, ὁ ἐπιχειρηματίας ἐπὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ θὰ προσλάβῃ 11 ἐργάτας ἔναντι 12 ἐργατῶν ἐπὶ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ.

Θὰ πρέπῃ ἤδη νὰ καθορισθῇ τὸ ἐπίπεδον παραγωγῆς καὶ ἡ ποσότης τῶν ἑκάστοτε χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος.

Κατ' ἀρχήν, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει συμφέρον νὰ ἐξισώσῃ τὴν ὁριακὴν πρόσοδον, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐξασφαλίζει ἡ πώλησις τοῦ φυσικοῦ προϊόντος ἑκάστου ὁριακοῦ συντελεστοῦ παραγωγῆς μὲ τὸ ὁριακὸν κόστος τούτου, ἤτοι μὲ τὴν τιμήν του εἰς τὴν ἀγοράν.

Ἐὰν ἡ ὁριακὴ πρόσοδος ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ φυσικοῦ προϊόντος ἑκάστου ὁριακοῦ συντελεστοῦ εἶναι ἀνωτέρα τοῦ ὁριακοῦ του κόστους, ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει συμφέρον νὰ αὐξήσῃ τὴν ζήτησιν μονάδων τοῦ συντελεστοῦ τούτου. Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ ὁριακὴ πρόσοδος ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ φυσικοῦ προϊόντος ἑκάστου ὁριακοῦ συντελεστοῦ εἶναι κατωτέρα τοῦ ὁριακοῦ του κόστους, ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει συμφέρον νὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων μονάδων τοῦ ἐν λόγῳ συντελεστοῦ. Βεβαίως ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χρησιμοποιουμένων μονάδων δεδομένου συντελεστοῦ θὰ ἐπιφέρῃ, κατ' ἀνάγκην, μεταβολὰς εἰς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν ὑπολοίπων συντελεστῶν, τῶν ὁποίων ἡ ποσότης παρέμεινεν ἀμετάβλητος.

Ὑπὸ συνθήκας ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ὑποτίθεται ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ζητήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν συντελεστοῦ τινος δὲν συνεπάγεται αὔξησιν τῆς τιμῆς του, ἐφ' ὅσον ἡ προσφορά του εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική. Συνεπῶς ἡ τιμὴ ἑκάστου συντελεστοῦ θεωρεῖται ὡς δεδομένη καὶ μὴ δυναμένη νὰ ἐπηρεασθῇ ἐκ τῶν τυχὸν αὐξομειώσεων τῆς ζητήσεώς του.

Προκειμένου ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀπασχολήσεως ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ προϊόντος του συντελεστῶν παραγωγῆς, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξίσωσιν τῶν ὁριακῶν προσόδων ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ὁριακοῦ προϊόντος ὅλων τῶν συντελεστῶν του. Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ ἐπιτευχθῇ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος. Ἐὰν ἔχωμεν δύο συντελεστὰς παραγωγῆς, τὴν ἐργασίαν (L) καὶ τὸ κεφάλαιον (C), αἱ δὲ μεταξύ των σχέσεις ἐμφανίζονται ὡς κάτωθι, κατὰ τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν

$$\frac{\text{Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς L}}{\text{Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ C}} > \frac{\text{Τιμὴ τῆς L}}{\text{Τιμὴ τοῦ C}}$$

τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ὁριακὴ σημασία τῆς L εἰς μονάδας τοῦ C εἶναι ηὐξημένη καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας δύναται νὰ μειώσῃ τὸ κόστος παραγωγῆς του διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων μονάδων τῆς L, ἐνῶ ἡ ποσότης

τοῦ C θὰ παραμείνῃ σταθερά. Διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν μονάδων τῆς L ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, συνεπείᾳ τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως, θὰ μειωθῇ, καὶ θὰ αὐξηθῇ ἀντιστοίχως ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ κεφαλαίου.

Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ ἀνωτέρω ἀνισότης σημαίνει ὅτι ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι ἀνωτέρα τοῦ ὁριακοῦ της κόστους καὶ συνεπῶς ἡ μόνη λύσις ἔγκειται εἰς τὴν αὔξησιν τῶν χρησιμοποιουμένων μονάδων τῆς L εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, τηρουμένης σταθερᾶς τῆς ποσότητος τοῦ C.

Ἡ προσθήκη μονάδων τῆς L θὰ συνεχισθῇ, ἕως τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον

$$\frac{\text{Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς L}}{\text{Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ C}} = \frac{\text{Τιμὴ τῆς L}}{\text{Τιμὴ τοῦ C}}$$

Πράγματι, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος ἢ ἄλλως ἡ ἐλαχίστη δυνατὴ δαπάνη παραγωγῆς, εἶναι ἀπαραίτητον αἱ δύο ἀνωτέρω σχέσεις νὰ ἰσοῦνται μὲ τὴν μονάδα.

Τοῦτο θὰ καταστῇ εὐχερέστερον ἀντιληπτόν, ἐὰν μεταβάλωμεν τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀνωτέρω σχέσεων, ὡς κάτωθι:

$$\frac{\text{Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς L}}{\text{Τιμὴ τῆς L}} = \frac{\text{Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ C}}{\text{Τιμὴ τοῦ C}}$$

Δεδομένου ὅτι ἡ τιμὴ τῶν L καὶ C (ὁριακὸν κόστος) ἰσοῦται μὲ τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητά των, εἶναι ἐμφανὲς ὅτι εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας αἱ ἀνωτέρω σχέσεις θὰ εἶναι $1 = 1$.

Ἔστω ὅτι ἡ τιμὴ τῆς L εἶναι 50 δρχ. καὶ ἰσοῦται μὲ τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητά της καὶ ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ C εἶναι 70 δρχ. καὶ ἰσοῦται ἐπίσης μὲ τὴν φυσικὴν ὁριακὴν παραγωγικότητά του. Θὰ ἔχωμεν:

$$\frac{50}{50} = \frac{70}{70} \text{ ἤτοι } 1 = 1$$

Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅμως ὅτι ἡ φυσικὴ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς L εἶναι 60 δρχ., ἡ δὲ τιμή της 50 δρχ. καὶ ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τοῦ C 70 δρχ., ἡ δὲ τιμή του ἐπίσης 70 δρχ., τότε θὰ ἔχωμεν:

$$\frac{60}{50} > \frac{70}{70} \text{ ἤτοι } 1{,}2 > 1$$

Ὁ ἐπιχειρηματίας εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, θὰ αὐξήση τὰς χρησιμοποιουμένας ὑπ' αὐτοῦ μονάδας τῆς L, ἐνῶ θὰ ἀφήση ἀμετάβλητον τὴν ποσότητα τοῦ C. Ἡ ἐνέργειά του αὕτη, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ μειώση τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητα τῆς L, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ αὐξήση τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητα τοῦ C. Οὕτω, θὰ ἔχωμεν, ἔστω:

$$\frac{50}{50} = \frac{75}{75} \text{ ἤτοι } 1 = 1 \text{ καὶ}$$

ἡ ὁριακὴ σημασία τῆς L θὰ ἰσοῦται μὲ τὴν ὁριακὴν σημασίαν τοῦ C. Πέραν τοῦ σημείου τούτου, οὐδεὶς πλέον λόγος συντρέχει δι' ὑποκατάστασιν τῆς L διὰ τοῦ C ἢ τοῦ C διὰ τῆς L.

Πάντα τὰ μέχρι τοῦδε προκύψαντα συμπεράσματα ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν καὶ εἰς τὴν συνήθη περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπικρατοῦν εἰς τὴν ἀγορὰν συνθῆκαι οὐχὶ ἐλευθέρου, ἀλλὰ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ προβῶμεν εἰς ὡρισμένας συμπληρωματικὰς διευκρινίσεις.

Κατ' ἀρχὴν ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ ἡ προσθήκη μονάδων συντελεστοῦ τινος, ὅταν ἡ ποσότης ὅλων τῶν ὑπολοίπων παραμένη ἀμετάβλητος, δὲν μειώνει τὴν ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως ἁπλῶς καὶ μόνον συνεπείᾳ τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τῆς φυσικῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ποσότης ηὐξήθη, ἀλλὰ καὶ συνεπείᾳ μειώσεως τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος εἰς τὴν ἀγοράν.

Ἐπὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ὅταν ἡ προσφερομένη ποσότης προϊόντος τινὸς αὐξάνη, ἡ τιμή του κατὰ προσφερομένην μονάδα μειοῦται καὶ ὅταν ἡ ποσότης μειοῦται ἡ τιμὴ κατὰ προσφερομένην μονάδα ἀνέρχεται. Συνεπῶς, ἡ ὁριακὴ πρόσοδος δὲν εἶναι πλέον ἴση μὲ τὴν μέσην πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ περιορίζη τὸ κέρδος του διὰ τῆς προσθήκης νέων μονάδων συντελεστοῦ τινος, ἐφ' ὅσον αὕτη καταλήγει εἰς αὔξησιν τῆς προσφορᾶς καὶ πτῶσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος του. Εἰς ἑκάστην συγκεκριμένην περίπτωσιν ὁ ἐπιχειρηματίας, προκειμένου νὰ ἀποφασίση ἐὰν θὰ αὐξήση ἢ ὄχι τὰς ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένας μονάδας συντελεστοῦ τινος, ὀφείλει νὰ προβῆ εἰς σύγκρισιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος εἰς νομισματικὰς μονάδας τῶν προσθέτων μονάδων τοῦ ἐν λόγῳ συντελεστοῦ καὶ τῆς προκυψάσης αὐξήσεως τοῦ ὁριακοῦ του κόστους.

Ἡ αὔξησις τοῦ ὁριακοῦ του κόστους ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ηὐξημένη ζήτησις τῶν ὑπηρεσιῶν συντελεστοῦ τινος συνεπάγεται συνήθως αὔξησιν τῆς τιμῆς του. Βεβαίως ἀπὸ τὴν σχέσιν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δεδομένου συντελεστοῦ ἐξαρτᾶται ἐὰν καὶ κατὰ πόσον

ἡ τιμή του θὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ ηὐξημένης ζητήσεως τούτου. Εἰς τοὺς αὐτοὺς ὡς ἄνω ὑπολογισμοὺς ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐπιδοθῇ ὁ ἐπιχειρηματίας καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀντιμετωπίζει ἀνάλογον αὔξησιν τῆς ποσότητος ὅλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς προκειμένου νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγήν του. Ἔστω καὶ ἐὰν ἐπιτύχῃ σταθερὰν ἀπόδοσιν κλίμακος, δὲν θὰ δυνηθῇ ἐν τούτοις νὰ ἀποφύγῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν μείωσιν τῆς τιμῆς κατὰ προσφερομένην μονάδα τοῦ προϊόντος του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὕψωσιν τοῦ ὁριακοῦ του κόστους συνεπείᾳ τῆς ηὐξημένης τιμῆς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς.

Β. ΑΥΞΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΟΣ

Εἰς τὸ ἐδάφιον τοῦτο θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰς διαφόρους μεθόδους καὶ προσπαθείας αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος γενικῶς, ὅλως ὅμως ἰδιαιτέρως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος ἐξασφαλίζει μεγαλυτέραν εὐμάρειαν καὶ μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν ἐπιλογῆς εἰς τὰ ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου [12]. Πρόκειται διὰ τὸν καλύτερον συνδυασμὸν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τεχνικῆς προόδου, τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων.

Ι. Συνδυασμὸς συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς

Θὰ ἐξετάσωμεν τὸ δυσχερὲς πρόβλημα τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἰς δύο στάδια. Κατὰ τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον θὰ καλέσωμεν στάδιον προαριστοποιήσεως [13], θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ πρόβλημα τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς σχετικάς των τιμάς. Ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτὴν τὸ ὅλον πρόβλημα τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τίθεται κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς ἁπλοῦν: ἤτοι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν δεδομένον προϊὸν μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς μικροτέρας δυνατῆς ποσότητος συντελεστῶν παραγωγῆς. Εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τὸ πρόβλημα τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς θὰ ἀντιμετωπισθῇ κατὰ τρόπον περισσότερον πολύπλοκον, διότι θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, προκειμένου νὰ καθορισθῇ ὁ ἄριστος συνδυασμὸς τούτων, διὰ τὴν παραγωγὴν δεδομένου προϊόντος.

12. Ὅρ. K. E. Boulding, Principles of Economic Policy, Νέα Ὑόρκη 1958, Κεφάλαιον 5.

13. Ὅρ. Α. Α. Λάζαρη, Οἰκονομικὸς Προγραμματισμός, Κεφάλαιον 3.

α) Στάδιον προαριστοποιήσεως

Θὰ θεωρήσωμεν ὅτι μὲ δεδομένην τεχνικὴν εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθοῦν 10 μονάδες τοῦ προϊόντος X μὲ 5 διαφορετικοὺς συνδυασμοὺς τῶν συντελεστῶν C καὶ L. Τὰ σημεῖα τῶν διαφόρων αὐτῶν συνδυασμῶν, ἐὰν ἑνωθοῦν, δίδουν τὴν καμπύλην τοῦ ἴσου προϊόντος (equal product curve), ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 30.

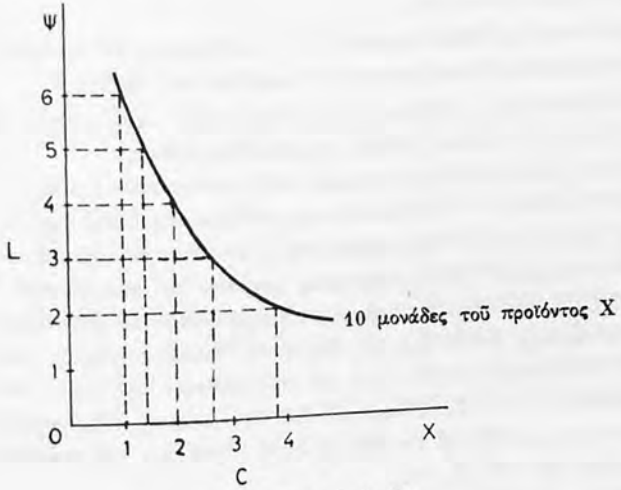

Διάγραμμα ἀριθ. 30
Καμπύλη ἴσου προϊόντος.

Δυνατοὶ συνδυασμοὶ διὰ τὴν παραγωγὴν 10 μονάδων τοῦ X.

	L	C
1)	6	1
2)	5	1,40
3)	4	2
4)	3	2,70
5)	2	3,80

Ἐὰν καταφύγωμεν εἰς τὴν ἐξαιρετικῶς ἁπλῆν, καὶ συνήθως μὴ ἀνταποκρινομένην εἰς τὰ πράγματα ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ τιμὴ κατὰ μονάδα τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς L καὶ C εἶναι ἡ αὐτὴ δι' ἀμφοτέρους, μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ ἐξεύρωμεν

μόνον τὸν συνδυασμόν, ὁ ὁποῖος δίδει τὸ μικρότερον ἄθροισμα μονάδων τῶν L καὶ C. Οὕτως

1) 6 + 1 = 7
2) 5 + 1,40 = 6,40
3) 4 + 2 = 6
4) 3 + 2,70 = 5,70
5) 2 + 3,80 = 5,80

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ὁ συνδυασμὸς ὑπ' ἀριθμὸν 4 εἶναι ὁ πλέον οἰκονομικὸς διὰ τὴν παραγωγὴν 10 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X.

Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως, περὶ ἴσης τιμῆς κατὰ μονάδα τῶν συντελεστῶν L καὶ C, ἡ ἀνωτέρω μέθοδος προϋποθέτει ἐπίσης:

— ἀπόλυτον ἐλαστικότητα προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν L καὶ C

— ἀτελῆ δυνατότητα ὑποκαταστάσεως μονάδων τῆς L διὰ τοῦ C. Πράγματι, ἡ ὁριακὴ σημασία τοῦ C εἰς μονάδας τῆς L μειοῦται συνεχῶς μὲ αὐξανόμενον ρυθμόν, ὅσον προχωρεῖ ἡ ὑποκατάστασις μονάδων τοῦ συντελεστοῦ L διὰ τοῦ συντελεστοῦ C. Τοῦτο σημαίνει βεβαίως τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τῆς ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τοῦ C. Ὁ ἐπιχειρηματίας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἴσης τιμῆς τῶν μονάδων τῶν συντελεστῶν C καὶ L, ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν μείωσιν τῆς ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τοῦ C καὶ ἐνεργεῖ ὡσὰν νὰ εἶχεν ἕνα καὶ μοναδικὸν συντελεστὴν παραγωγῆς, τὸν (L+C).

Ἐὰν ὑπῆρχε δυνατότης τελείας ὑποκαταστάσεως τοῦ C εἰς τὴν L καὶ ἀντιστρόφως, δὲν θὰ ἐνεφανίζοντο ἀποτελέσματα φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τῆς L ἢ τοῦ C καὶ θὰ εἴχομεν εἰς τοὺς πέντε τεχνικῶς δυνατοὺς συνδυασμοὺς παραγωγῆς τῶν 10 μονάδων τοῦ X, τὸ αὐτὸ ἄθροισμα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως αὐτὴν δὲν θὰ ἐτίθετο θέμα ἐπιλογῆς συνδυασμοῦ εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν.

Ἂς ὑποθέσωμεν περαιτέρω ὅτι ἡ ὁριακὴ σχέσις ὑποκαταστάσεως τοῦ C διὰ μονάδων τῆς L εἶναι 2 : 1 καὶ ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἐπιθυμεῖ νὰ διατηρήσῃ τὴν σχέσιν αὐτήν, κατὰ τὸ στάδιον τῆς προαριστοποιήσεώς του. Ἡ ἐπιθυμία του αὕτη δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὰς σχετικὰς τιμὰς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι μόνον παρεμπιπτόντως λαμβάνονται πρὸς τὸ παρὸν ὑπ' ὄψιν, ὡς καὶ ἀπὸ τὸ τεχνικῶς ἀπαραίτητον ἀμφοτέρων τῶν συντελεστῶν L καὶ C διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν 10 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X.

Ἔστω ὅτι τεχνικῶς ἡ ἐλαχίστη δυνατὴ ποσότης τοῦ C ἐν σχέσει πρὸς τὴν L ὀφείλει νὰ εἶναι διπλασία καὶ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ αὕτη δι' ἀναλόγου μειώσεως τῆς L. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ διατηρήσῃ τὴν σχέσιν C/L εἰς τὸ τεχνικῶς ἐλάχιστον δυνατόν, ἤτοι 2:1. Ὑπὸ τὰς

συνθήκας αὐτὰς ἡ προαριστοποίησις εἶναι σχετικῶς εὐχερὴς καὶ θὰ ἀκολουθήσῃ τὰς κάτωθι ἀρχάς:

1) Ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἀπορρίψῃ κατ' ἀρχὴν ὅλους τοὺς τεχνικῶς δυνατοὺς συνδυασμούς, οἱ ὁποῖοι αὐξάνουν τὴν σχέσιν C/L δι' ὑποκαταστάσεως τῆς L μὲ τὸ C.

2) Ὁ ἐπιχειρηματίας, κατὰ δεύτερον λόγον, θὰ ἐπιλέξῃ μεταξὺ διαφόρων τυχὸν ἐναλλακτικῶν συνδυασμῶν τῶν συντελεστῶν C καὶ L, ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν μικροτέραν δυνατὴν ποσότητα τῶν συντελεστῶν C καὶ L, διατηρουμένης τῆς μεταξὺ τούτων σχέσεως ὑποκαταστάσεως 2 : 1. Ὑπ' αὐτὰς ὅμως τὰς συνθήκας, ἡ μὲν καμπύλη τοῦ ἴσου προϊόντος ἐμφανίζεται δι' εὐθείας γραμμῆς, ὡς ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 31, ἡ δὲ ἐπιλογὴ τοῦ ἀρίστου συνδυασμοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ὑπὸ μορφὴν ἐντετοπισμένου ἐφαρμοστοῦ διανύσματος.

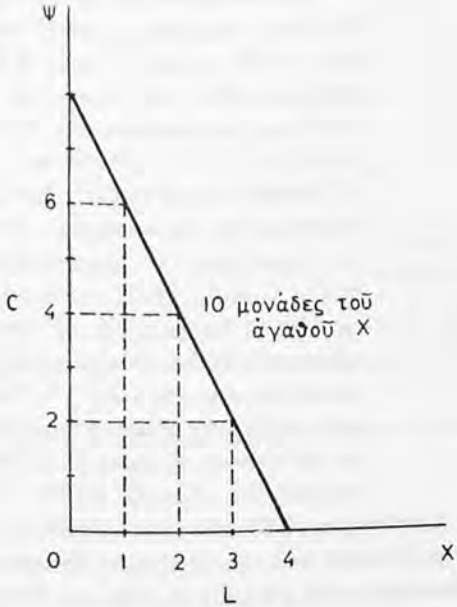

Διάγραμμα ἀριθ. 31
Καμπύλη ἴσου προϊόντος (σταθερὰ σχέσις ὑποκαταστάσεως τῆς L διὰ τοῦ C, 2 : 1).

Ἐντετοπισμένον ἐφαρμοστὸν διάνυσμα καλεῖται πᾶν εὐθύγραμμον τμῆμα ἔχον ὡρισμένην διεύθυνσιν, φορὰν καὶ σταθερὰν ἀρχήν [14]. Πρὸς τοῦτο τοὺς ἐναλλακτικοὺς συνδυασμούς, βάσει τῶν ἀνωτέρω ὑποθέσεων, ἐμφανίζομεν ὡς διανύσματα, ἤτοι ὡς στήλας διατεταγμένων ἀριθμῶν:

$$\alpha \equiv \begin{bmatrix} 1 \\ 6 \end{bmatrix}, \quad \beta \equiv \begin{bmatrix} 2 \\ 4 \end{bmatrix}, \quad \gamma \equiv \begin{bmatrix} 3 \\ 2 \end{bmatrix}$$

Ἡ σχέσις ὑποκαταστάσεως τῶν ἐμφανιζομένων ἀνωτέρω ὑπὸ μορφὴν ἐντετοπισμένων ἐφαρμοστῶν διανυσμάτων, συνδυασμῶν συντελεστῶν C καὶ

14. Ὅρ. Α. Α. Λάζαρη, ἔ. ἀ. σελ. 26.

L (α, β, γ) παραμένει σταθερά, ἤτοι 2 : 1, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 31.

Ἐὰν τώρα παραστήσωμεν γραφικῶς τὰ ἀνωτέρω διανύσματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὸ 0 ὡς ἀρχήν, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς σύγκρισιν τῶν ἀνωτέρω τριῶν συνδυασμῶν, ἐφ' ὅσον βεβαίως πρόκειται περὶ συγκρισίμων διανυσμάτων, θὰ ἐπιλέξωμεν τὸ μικρότερον διάνυσμα, δεδομένου ὅτι τοῦτο θὰ ἀντιπροσωπεύη τὸν συνδυασμὸν παραγωγῆς, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν μικροτέραν δαπάνην δίδει τὸ αὐτό, μὲ τοὺς ὑπολοίπους, ἀποτέλεσμα.

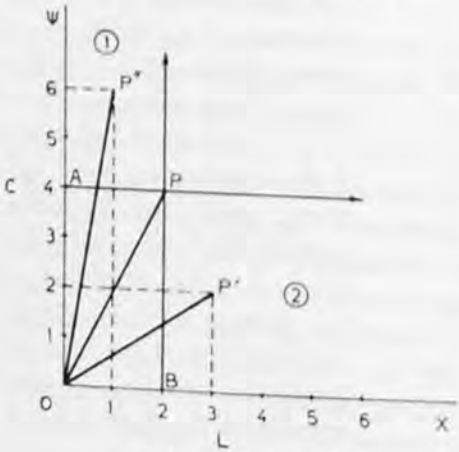

Διάγραμμα ἀριθ. 32
Διανύσματα.

Τὰ διανύσματα $\overline{OP}$, $\overline{OP'}$ καὶ $\overline{OP''}$ δὲν εἶναι συγκρίσιμα μεταξύ των, διότι τὸ $\overline{OP}$ ἐν σχέσει πρὸς τὸ $\overline{OP'}$ ἔχει μικροτέραν τὴν συντεταγμένην τῶν χ καὶ μεγαλυτέραν τὴν συντεταγμένην τῶν ψ. Ἀντιθέτως, τὸ $\overline{OP}$, ἐν σχέσει πρὸς τὸ $\overline{OP''}$, ἔχει μεγαλυτέραν τὴν συντεταγμένην τῶν χ καὶ μικροτέραν τὴν συντεταγμένην τῶν ψ. Γενικῶς, δὲν εἶναι συγκρίσιμα πρὸς τὸ διάνυσμα $\overline{OP}$ τὰ διανύσματα, τῶν ὁποίων τὸ πέρας εὑρίσκεται εἰς τὰς περιοχὰς 1 καὶ 2 [15]. Συγκρίσιμα θὰ ἦσαν μόνον τὰ διανύσματα, τῶν ὁποίων τὸ πέρας θὰ εὑρίσκετο ἐντὸς τῆς περιοχῆς OBPA. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ $\overline{OP}$ θὰ ἦτο μεγαλύτερον οἱουδήποτε ἄλλου διανύσματος καὶ συνεπῶς, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ ἐξευρέσεως τοῦ ὀλιγώτερον δαπανηροῦ συνδυασμοῦ συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, θὰ ἀπερρίπτετο ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ διανύσματα $\overline{OP}$, $\overline{OP'}$ καὶ $\overline{OP''}$ δὲν εἶναι συγκρίσιμα ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν, εὑρίσκονται ἐν τούτοις εἰς σχέσιν γραμμικῆς ἐξαρτήσεως, ἐφ' ὅσον ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω τριῶν διανυσμάτων δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ὡς γραμμικὸς συνδυασμὸς τῶν δύο ἄλλων, κατὰ τὸν τύπον:

$$\overline{OP} = \lambda_1 \overline{OP'} + \lambda_2 \overline{OP''}$$

$$\overline{OP} \equiv \begin{bmatrix} 2 \\ 4 \end{bmatrix} = \lambda_1 \begin{bmatrix} 1 \\ 6 \end{bmatrix} + \lambda_2 \begin{bmatrix} 3 \\ 2 \end{bmatrix}$$

15. Ὅρ. Α. Α. Λάζαρη, ἔ. ἀ. σελ. 35-36.

$$\left.\begin{array}{l} 2 = 1\lambda_1 + 3\lambda_2 \\ 4 = 6\lambda_1 + 2\lambda_2 \end{array}\right\} -6$$

$$\begin{array}{r} -6\lambda_1 - 18\lambda_2 = -12 \\ 6\lambda_1 + 2\lambda_2 = 4 \end{array}$$

$$-16\lambda_2 = -8$$

$$\boxed{\lambda_2 = \frac{1}{2}}$$

$$2 = \lambda_1 + 3\,\frac{1}{2}$$

$$2 = \lambda_1 + \frac{3}{2}$$

$$4 = 2\lambda_1 + 3$$

$$\boxed{\lambda_1 = \frac{1}{2}}$$

ἀλλὰ καὶ ἡ ὁριακὴ σχέσις ὑποκαταστάσεως τῶν $\boxed{\frac{L}{C} = \frac{1}{2}}$

Συνεπῶς, ὅταν ὑποθέτωμεν σταθερὰν σχέσιν ὑποκαταστάσεως μεταξὺ δύο συντελεστῶν παραγωγῆς ἐπὶ εὐθείας ἴσου προϊόντος, ἡ μέθοδος ἐμφανίσεως τῶν ἐναλλακτικῶν συνδυασμῶν παραγωγῆς ὑπὸ μορφὴν διανυσμάτων εἰς οὐδεμίαν δυνατότητα συγκρίσεως καταλήγει. Ἐν τούτοις, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς L καὶ C δὲν μεταβάλλονται, ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ ἐπιλέξῃ τὸν συνδυασμὸν γ, ἐφ' ὅσον οὗτος χρησιμοποιεῖ τὴν μικροτέραν ποσότητα συντελεστῶν L καὶ C ἐν σχέσει πρὸς τοὺς συνδυασμοὺς α,β, διατηρῶν τὴν ὁριακὴν σχέσιν ὑποκαταστάσεως τοῦ C διὰ τῆς L ἀμετάβλητον (2 : 1).

Πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὸ δεύτερον στάδιον ἐξετάσεως τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐπὶ τῇ βάσει δηλαδὴ τῶν σχετικῶν των τιμῶν, τῆς ἐξελίξεώς των καὶ τῶν συνεπείᾳ τούτων μεταβολῶν τῆς ὁριακῆς σχέσεως ὑποκαταστάσεώς των, θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένον νὰ ἐξετάσωμεν τὴν περίπτωσιν τελείως ἀνελαστικῶν συνδυασμῶν παραγωγῆς καὶ τὴν περίπτωσιν τελείως καὶ μερικῶς ἐλαστικῶν συνδυασμῶν παραγωγῆς.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τελείως ἀνελαστικῶν συνδυασμῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, ἡ ὁποία σπανίως συναντᾶται εἰς τὴν πραγματικότητα, ἑκάστη συγκεκριμένη ποσότης τοῦ συντελεστοῦ C δύναται νὰ συνδυασθῇ μὲ συγκεκριμένην ποσότητα τοῦ συντελεστοῦ L. Οἱοσδήποτε ἄλλος ἐνδιάμεσος συνδυασμὸς τῶν συντελεστῶν C καὶ L δίδει ἀποτέλεσμα μηδέν. Συνεπῶς ὁ ἐπιχειρηματίας ἐν προκειμένῳ καλεῖται νὰ ἀποφασίσῃ, πρῶτον μὲν ἐὰν θὰ παραγάγῃ δεδομένον ἀγαθὸν ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, δεύτερον δὲ εἰς ποίαν ποσότητα θὰ τὸ παραγάγῃ. Ὁ κάτωθι πίναξ 9 ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτὴν περίπτωσιν.

ΠΙΝΑΞ 9

Ἀνελαστικοὶ συνδυασμοὶ παραγωγῆς τῶν συντελεστῶν L καὶ C

Μονάδες τῆς L	*Μονάδες τοῦ C*						
	0	1	2	3	4	5	6
6	0	0	0	0	0	0	100
5	0	0	0	0	0	90	0
4	0	0	0	0	80	0	0
3	0	0	0	70	0	0	0
2	0	0	60	0	0	0	0
1	0	50	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0

Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης, ὅταν ἐπιτυγχάνωνται οἱ μόνοι δυνατοὶ συνδυασμοὶ παραγωγῆς τῶν L καὶ C, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸν πίνακα 9 ἀνέρχεται ἀποτόμως. Ἀντιθέτως, εἰς ὅλους τοὺς ἐνδιαμέσους συνδυασμοὺς ἡ παραγωγὴ ἰσοῦται μὲ μηδέν. Πράγματι, ἐὰν ἔχωμεν μίαν μονάδα τοῦ συντελεστοῦ L καὶ μίαν μονάδα τοῦ συντελεστοῦ C, ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 50 μονάδας. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν μίαν μονάδα τοῦ C, ἡ παραγωγὴ πίπτει εἰς τὸ μηδέν. Ἐὰν ἔχωμεν δύο μονάδας τοῦ συντελεστοῦ C, συνδυαζομένας μὲ δύο μονάδας τοῦ L, ἡ συνολικὴ παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 60 κ.ο.κ. Ὁ πίναξ οὗτος ὑποθέτει σταθερὰν ἀπόδοσιν κλίμακος, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι καὶ ἡ μόνη δυνατὴ παραγωγή.

ΠΙΝΑΞ 10

Τελεία δυνατότης ὑποκαταστάσεως τῶν συντελεστῶν L καὶ C

Μονάδες τῆς L	*Μονάδες τοῦ C*						
	0	1	2	3	4	5	6
6	30	35	40	45	50	55	60
5	25	30	35	40	45	50	55
4	20	25	30	35	40	45	50
3	15	20	25	30	35	40	45
2	10	15	20	25	30	35	40
1	5	10	15	20	25	30	35
0	0	5	10	15	20	25	30

Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ πίνακος 10 ὑπάρχει τελεία δυνατότης ὑποκαταστάσεως τῆς L μὲ τὸ C καὶ τοῦ C μὲ τὴν L εἰς σημεῖον ὥστε οἱ δύο οὗτοι συντελεσταὶ νὰ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς εἷς καὶ μόνον. Πράγματι, μὲ 6 μονάδας τοῦ συντελεστοῦ L καὶ οὐδεμίαν μονάδα τοῦ συντελεστοῦ C ἡ παραγωγὴ εἶναι 30 μονάδες, ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ 2 μονάδας τοῦ C καὶ 4 μονάδας τῆς L ἢ μὲ 3 μονάδας τῆς L καὶ 3 μονάδας τοῦ C κ.ο.κ.

Μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς τελείας δυνατότητος ὑποκαταστάσεως τῶν συντελεστῶν L καὶ C, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν συναντᾶται εἰς τὴν πραγματικότητα, καταργεῖται θεωρητικῶς ὁ νόμος τοῦ τεχνικῶς ἀπαραιτήτου τῶν τριῶν βασικῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἶναι ἐμφανὴς ἐπὶ τοῦ πίνακος 11 εἰς βάρος τοῦ συντελεστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ χρησιμοποιουμένη, εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, ποσότης αὐξάνει, ἐνῶ ἡ ποσότης τῶν ἄλλων συντελεστῶν παραμένει ἀμετάβλητος. Εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν ἀρκεταὶ καμπύλαι παραμένει ἀμετάβλητος. Εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν ἀρκεταὶ καμπύλαι παραμένει ἀμετάβλητος. Εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν ἀρκεταὶ καμπύλαι ἴσου προϊόντος, βάσει τοῦ πίνακος τούτου. Λ.χ. δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν 40 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ X τῇ βοηθείᾳ τῶν κάτωθι συνδυασμῶν, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν καμπύλην ἴσου προϊόντος:

α) $\begin{matrix} L = 6 \\ C = 2, \end{matrix}$ β) $\begin{matrix} L = 4 \\ C = 3, \end{matrix}$ γ) $\begin{matrix} L = 3 \\ C = 4, \end{matrix}$ δ) $\begin{matrix} L = 2 \\ C = 6. \end{matrix}$

Ἐὰν ὅμως δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς σχετικὰς τιμὰς τῶν L καὶ C, δὲν

εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφανθῶμεν περὶ τοῦ ποῖος ἐκ τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων ἐναλλακτικῶν συνδυασμῶν ἐξασφαλίζει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν.

ΠΙΝΑΞ 11

Ἀτελὴς δυνατότης ὑποκαταστάσεως τῶν συντελεστῶν L καὶ C (ἐμφάνισις τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως)

Μονάδες τῆς L	*Μονάδες τοῦ C*						
	0	1	2	3	4	5	6
6	0	30	40	48	54	58	60
5	0	28	38	45	51	55	58
4	0	25	35	40	46	51	54
3	0	21	30	35	40	45	48
2	0	16	24	30	35	38	40
1	0	10	16	21	25	28	30
0	0	0	0	0	0	0	0

Θὰ ἐπανέλθωμεν, ἐντὸς ὀλίγου, ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀριθ. 11.

β) Στάδιον ἀριστοποιήσεως

Ἔστω ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἀπεφάσισε νὰ παραγάγῃ 40 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ X. Γνωρίζει ὅτι ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως, ἡ ποσότης αὕτη τοῦ ἀγαθοῦ X δύναται νὰ παραχθῇ τῇ βοηθείᾳ τεσσάρων διαφορετικῶν συνδυασμῶν. Διὰ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ ἀρίστου μεταξὺ τούτων, οὗτος ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὰς ἀντιστοίχους τιμὰς τῶν μονάδων L καὶ C. Ἔστω ὅτι ἑκάστη μονὰς τῆς L προσφέρεται εἰς τὴν τιμὴν τῶν 50 δρχ., ἐνῶ ἑκάστη μονὰς τοῦ C εἰς τὴν τιμὴν τῶν 30 δρχ. Ὑπὸ τὸ νέον τοῦτο πρίσμα θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς τέσσαρας συνδυασμοὺς παραγωγῆς 40 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X, ὡς οὗτοι προκύπτουν ἐκ τοῦ πίνακος 12.

Ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐπιδιώκων τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος, ἤτοι δεδομένον ἀποτέλεσμα μὲ τὴν μικροτέραν δυνατὴν θυσίαν, θὰ ἐπιλέξῃ τὸν συνδυασμὸν γ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐξασφαλίζει 40 μονάδες τοῦ ἀγαθοῦ X μὲ τὸ μικρότερον δυνατὸν συνολικὸν κόστος παραγωγῆς, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς συνδυασμοὺς α, β, δ.

ΠΙΝΑΞ 12

Ὁ ἄριστος συνδυασμὸς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς L καὶ C

Ἐναλλακτικοὶ συνδυασμοὶ	*L*	*C*	*Συνολικὸν κόστος ὅταν L=70, C=30*
α	6	2	360
β	4	3	290
γ	3	4	270
δ	2	6	280

Ὁ συνδυασμὸς γ εἶναι ὁ ἄριστος δυνατὸς μὲ δεδομένην τεχνικὴν καὶ σχετικὰς τιμὰς τῶν συντελεστῶν L καὶ C. Ἐὰν ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ μεταβληθῇ ἢ ἐὰν αἱ τιμαὶ τῶν L καὶ C μεταβληθοῦν, ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ σπεύση νὰ ἀναθεωρήση τὰς ἀποφάσεις του. Καὶ ἡ μὲν τεχνικὴ μεταβάλλεται μακροχρονίως, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐξωτερικὴ μεταβλητὴ καί, ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, ἐπηρεάζεται εἰς μεγάλον βαθμὸν ἀπὸ τὰς αὐξομειώσεις τοῦ ἐπιπέδου τῶν μισθῶν. Ἀντιθέτως ὅμως αἱ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν L καὶ C δύνανται νὰ μεταβληθοῦν βραχυχρονίως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν διακυμάνσεων οἰκονομικῆς δραστηριότητος, τῆς προτιμήσεως ρευστότητος, τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας ἐξωτερικῆς μεταναστεύσεως, τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀνεκμεταλλεύτων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς κ.ο.κ. Σημασίαν βεβαίως, διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν συνδυασμῶν τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, δὲν ἔχουν αἱ ἀπόλυτοι, ἀλλ' αἱ σχετικαὶ αὐξομειώσεις τῶν τιμῶν τῶν L καὶ C· ἤτοι αὐταί, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς μεταβολὴν τῆς ὁριακῆς σημασίας τῆς L εἰς μονάδας τοῦ C.

Ἔστω, ὅτι ἡ τιμὴ ἑκάστης μονάδος τῆς L ἀπὸ 50 ἀνῆλθεν εἰς 70 δρχ., ἐνῶ ἡ τιμὴ τῶν μονάδων τοῦ C παρέμεινεν ἀμετάβλητος, ἤτοι 30 δρχ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται συνήθως εἰς τὰ πράγματα, διότι, ἀκριβῶς εἰς περίπτωσιν ὑψώσεως τῆς τιμῆς τῆς L, ἐνῶ ἡ τιμὴ τοῦ C παραμένει ἀμετάβλητος, θὰ αὐξηθῇ ἡ ζήτησις μονάδων τοῦ C καὶ συνεπῶς θὰ αὐξηθῇ ἡ τιμή του [16].

Πρὸς τὸ παρόν, ἐν τούτοις, καὶ διὰ καθαρῶς μεθοδολογικοὺς λόγους, εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν σταθερότητα τῆς τιμῆς τοῦ C, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ L ηὐξήθη. Ἂς ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τῶν δεδομένων τῶν πινάκων

16. Ὅρ. Robert M. Solow, Substitution and Fixed Proportions in the Theory of Capital, Review of Economic Studies, Ἰούνιος 1962, Vol. XXIX 3, No 80, σελ. 207-218.

11 καὶ 12 καὶ ἂς ἴδωμεν ποῖον συνδυασμὸν θὰ ἐπιλέξῃ ὁ ἐπιχειρηματίας μετὰ τὴν μεταβολὴν τῆς τιμῆς τῆς L.

ΠΙΝΑΞ 13

Ὑποκατάστασις μονάδων τῆς L διὰ τοῦ συντελεστοῦ C

Ἐναλλακτικοὶ συνδυασμοὶ	L	C	Συνολικὸν κόστος ὅταν L=70, C=30
α	6	2	480
β	4	3	370
γ	3	4	330
δ	2	6	320

Ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς τοῦ συντελεστοῦ L κατέστησε τὸν συνδυασμὸν δ, ἐπὶ τοῦ πίνακος 13, τὸν περισσότερον συμφέροντα διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν. Ὁ συνδυασμὸς δ ἀντεκατέστησε τὸν γ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν νέαν κατάστασιν πραγμάτων, ἐξασφαλίζει κατά τι μικρότερον κέρδος ἐν σχέσει πρὸς τὸν δ. Ἡ μεταβολὴ ὅμως αὕτη συνδυασμοῦ συντελεστῶν παραγωγῆς, ἡ ὁποία, σημειωτέον, ἐπραγματοποιήθη ἄνευ οἱασδήποτε ἀλλαγῆς εἰς τὴν ἐφαρμοζομένην τεχνικήν, ὡδήγησεν εἰς ὑποκατάστασιν μονάδων ἐργασίας (L) διὰ μονάδων κεφαλαίου (C), ἤτοι εἰς συνδυασμοὺς ἐξοικονομήσεως ἐργασίας.

Ἡ ὑποκατάστασις αὕτη τοῦ συντελεστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ ἀνῆλθεν διὰ τοῦ εὐθηνοῦ συντελεστοῦ παραγωγῆς, δύναται νὰ λάβῃ χώραν οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων, ὡς εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων. Οὕτως ἡ ὁριακὴ θεωρία ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζεται, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐκ τῶν ὑστέρων δὲν ὑπάρχῃ δυνατότης ὑποκαταστάσεως μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου. Ὡς ὑποστηρίζει ὁ R. M. Solow[17] εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τοῦ ἐπιπέδου τῶν μισθῶν, προτιμᾶται γενικῶς ἡ παραγωγὴ καὶ χρησιμοποίησις εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν μηχανῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν μικρὸν ἀριθμὸν ἐργαζομένων διὰ τὴν λειτουργίαν των, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ εἶναι δαπανηρά. Ἀντιθέτως, εἰς περίπτωσιν μειώσεως τοῦ ἐπιπέδου τῶν μισθῶν, θὰ προτιμηθοῦν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν μηχαναί, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦν μεγάλον ἀριθμὸν ἐργαζομένων διὰ τὴν λειτουργίαν των, ἀλλ' ἡ κατασκευή των εἶναι σχετικῶς ὀλιγώτερον δαπανηρά.

17. Ἔ. ἀ. σελ. 207-218.

II. Τεχνικὴ Πρόοδος

Αἱ ἐπερχόμεναι μεταβολαὶ εἰς τὴν ἐφαρμοζομένην τεχνικὴν δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς δύο κατηγορίας [18]:

α) Εἰς βελτιώσεις τεχνικῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐνσωματοῦνται εἰς τὸ παραγόμενον προϊόν, ἀλλ' ἀναφέρονται ἁπλῶς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Αἱ τεχνικαὶ αὗται βελτιώσεις δὲν προϋποθέτουν πρόσθετον ἐπένδυσιν.

β) Εἰς βελτιώσεις τεχνικῆς, αἱ ὁποῖαι αὐξάνουν τὴν παραγωγικότητα, ἤτοι ἐνσωματοῦνται εἰς τὴν παραγωγήν, ἐφ' ὅσον καθιστοῦν δυνατὴν τὴν παραγωγὴν τῆς αὐτῆς ὡς καὶ πρότερον ποσότητος μὲ μικροτέραν ἢ πρότερον συνολικὴν δαπάνην παραγωγῆς. Αἱ τεχνικαὶ αὗται βελτιώσεις προϋποθέτουν τὴν διενέργειαν προηγουμένων ἐπενδύσεων.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου εἶναι γενικῶς ἀσθενὴς εἰς τὸν πρωτογενῆ καὶ τὸν τριτογενῆ τομέα παραγωγῆς, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἔντονος εἰς τὸν δευτερογενῆ τομέα [19], ὅπου ἡ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ηὐξήθη σημαντικῶς. Τὰ εὐμενῆ ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς προόδου εἶναι ἡ ἀνύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων, ἡ μείωσις τῶν ὡρῶν ἐργασίας καὶ ἡ ἐξασφάλισις ὁλονὲν περισσοτέρων ὡρῶν ἑβδομαδιαίως δι' ἀνάπαυσιν καὶ ἀναψυχήν [20]. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος δυνατὸν νὰ προκαλέση τεχνολογικὴν ἀνεργίαν εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος καθ' ὥραν ἐργασίας εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου [21]. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ A. Sauvy [22] διακρίνει δύο εἴδη προόδου:

α) Τὴν προοδεύουσαν πρόοδον (progrès processif), ἡ ὁποία διευρύνει τὸ φυσικὸν πλαίσιον τοῦ ὑποκειμένου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ καταλήγει εἰς αὔξησιν τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ὑπάγεται ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ ὁποία συνεπάγεται ἐπέκτασιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων δεδομένης οἰκονομίας.

β) Τὴν ὀπισθοδρομοῦσαν πρόοδον (progrès recessif), ἡ ὁποία διευρύνει τὸ ἄτομον ἐν σχέσει πρὸς τὸ φυσικόν του πλαίσιον καὶ συνεπῶς μειώνει τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, κατὰ τὸν J. Schumpeter [23], πραγματοποιεῖ-

18. Ὅρ. Robert M. Solow, ἔ. ἀ. σελ. 216.
19. Ὅρ. Jean Fourastié, ἔ. ἀ. σελ. 79 ἐπ.
20. Ὁ Tibor Scitovsky, Papers on Welfare and Growth, Λονδῖνον 1964, Κεφάλαιον 13, διαμφισβητεῖ τὰ ἀνωτέρω εὐμενῆ ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς προόδου.
21. Ὅρ. J. Robinson, 1956, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 9.
22. Théorie Générale de la Population, Παρίσιοι 1952, Τόμος II, σελ. 178-229.
23. Ἔ. ἀ. Κεφάλαιον II.

ται κατὰ τρόπον ἀκανόνιστον, ἀκριβῶς διότι οἱ νεωτερισμοὶ (δηλαδὴ οἱ νέοι συνδυασμοὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς), οἱ ὁποῖοι διακρίνονται εἰς πέντε βασικὰς κατηγορίας, πραγματοποιοῦνται κατὰ ἄνισα χρονικὰ διαστήματα ἐντὸς τῆς οἰκονομίας. Πρόκειται:

αα) Διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς νέου προϊόντος, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε εἰς τὴν πελατείαν τοῦ ἐπιχειρηματίου.

ββ) Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν νέας μεθόδου παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα τῆς βιομηχανίας ἢ εἰς τὸ ἐμπόριον.

γγ) Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν νέας ἀγορᾶς διὰ τὰ προϊόντα τῆς ἐπιχειρήσεως.

δδ) Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν νέας πηγῆς πρώτων ὑλῶν.

εε) Διὰ τὴν πραγματοποίησιν νέας ὀργανώσεως εἰς τὴν παραγωγὴν δεδομένου προϊόντος.

Εἶναι ἀπαραίτητον ἐνταῦθα νὰ διακρίνωμεν νεωτερισμὸν καὶ ἐφεύρεσιν. Ἡ ἐφεύρεσις μετατρέπεται εἰς νεωτερισμὸν μόνον ὅταν ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον, ὅπου ἀρχικῶς ἐμφανίζεται, ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸν ἐμπορικὸν τομέα [24]. Ὑπάρχουν οἰκονομίαι, εἰς τὰς ὁποίας ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐφαρμόζεται μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν βραδύτητα εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Γενικῶς αἱ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι, καὶ λόγῳ ἐλλείψεως κεφαλαίων καὶ λόγῳ μεγαλυτέρας προσηλώσεως εἰς τὴν παράδοσιν, εἶναι ὀλιγώτερον δυναμικαὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τεχνικῆς προόδου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς περισσότερον ἀνεπτυγμένας.

Ἡ ταχύτης ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου ἐξαρτᾶται ἀπὸ δύο κυρίως παράγοντας:

1. Τὴν ροπὴν πρὸς νεωτερισμόν, ἡ ὁποία ἐνισχύεται ἀπὸ τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι παρέχουν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα εἰς τὸν νεωτεριστὴν τὸ δικαίωμα μονοπωλιακῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ νεωτερισμοῦ του. Δεδομένου ὅτι οἱ νεωτερισμοὶ εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα σημαντικῶν ἐπενδύσεων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον προηγουμένως χώραν εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις εἶναι καλύτερον εἰς θέσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ προωθήσουν τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐφαρμόσουν ἐμπορικῶς τοὺς νεωτερισμούς [25]. Συνεπῶς, ἂν καὶ γενικῶς πιστεύεται ὅτι αἱ μονοπωλιακαὶ ἐπιχειρήσεις, ἀκριβῶς λόγῳ ἐλλείψεως ἀνταγωνισμοῦ, δὲν ἐνδιαφέρονται δι' ἐφαρμογὴν νεωτεριστικῶν μεθόδων παραγωγῆς, ἡ ἄποψις αὐτὴ δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε εἰς τὴν πραγματικότητα.

24. Ὅρ. J. Schumpeter, Readings in Business Cycles, Νέα Ὑόρκη 1939, Τόμος I, σελ. 84.

25. Ὅρ. A. Lewis, ἔ. ἀ. σελ. 98.

2. Τὴν ροπὴν πρὸς μίμησιν νεωτερισμοῦ τινος. Αὕτη δύναται νὰ διακριθῇ εἰς ὁριζοντίαν, ὅταν λαμβάνῃ χώραν μεταξὺ ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων, καὶ εἰς κάθετον, ὅταν πραγματοποιῆται μεταξὺ ἀλληλοσυμπληρουμένων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τὸν C. H. Dauhof [26], ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σχετικὸν ὑπόδειγμα τοῦ J. Schumpeter, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλλείπει ἀπὸ τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας δὲν εἶναι οἱ νεωτερισταί, ἀλλ' οἱ μιμηταὶ νεωτερισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον χώραν εἰς τὸ πλαίσιον τομέως τινὸς τῆς οἰκονομίας.

Γενικῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ [27] ὅτι ἡ ροπὴ πρὸς μίμησιν νεωτερισμοῦ τινος εἶναι μεγαλυτέρα ὅταν ἡ διάρκεια βίου τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἶναι σχετικῶς βραχεῖα. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἄποψις αὕτη ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰ ὅσα συμβαίνουν, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτό, εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὅπου ἡ διάρκεια βίου τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἶναι, κατὰ κανόνα, βραχείας διαρκείας, ἐνῶ συγχρόνως ἡ ροπὴ πρὸς μίμησιν νεωτερισμῶν εἶναι ἀσθενής.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου παρεμποδίζει τὴν πτῶσιν τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ παρὰ τὸν ταχύτερον ρυθμὸν συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἀπεφεύχθη μέχρι τοῦδε ἡ μείωσις τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος αὐξάνει τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ παρίσταται συγχρόνως ἀνάγκη συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου. Ἡ τελευταία αὐξάνει τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ εἰσοδήματος, ἐφ' ὅσον αὐξάνει ἡ ποσότης του, ἀλλὰ μειώνει τὴν ἀμοιβήν, κατὰ ἐπενδυομένην μονάδα κεφαλαίου.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος δύναται νὰ λάβῃ τρεῖς διαφόρους μορφάς:

αα) Νὰ ἐμφανισθῇ ὡς οὐδετέρα τεχνικὴ πρόοδος. Κατὰ τὴν ἐφαρμογήν της ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος καθ' ὥραν ἐργασίας εἶναι ἡ αὐτὴ εἰς τοὺς τομεῖς παραγωγῆς καταναλωτικῶν καὶ παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Ἡ αὐτὴ ἢ πρότερον ποσότης ἀγαθῶν δύναται, χάρις εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον, νὰ παραχθῇ μὲ μικροτέραν ποσότητα ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἡ μεταξὺ τούτων ὅμως σχέσις παραμένει σταθερά.

ββ) Νὰ ἐμφανισθῇ ὡς τεχνικὴ ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ νεωτερισμὸς κατέληξεν εἰς τὴν ἀνάγκην χρησιμοποιήσεως μεγαλυτέρας ποσότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ἐν σχέσει πρὸς τὸν συντελεστὴν «κεφάλαιον» δι' ἑκάστην παραγομένην μονάδα προϊόντος. Ἄλλαις λέξεσιν, τὸ ποσοστὸν μειώσεως τῆς χρησιμοποιουμένης ποσότητος συντελεστῶν

26. Change and the Entrepreneur, Cambridge 1949, σελ. 23-24.
27. Ὅρ. J. Robinson, 1956, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 9.

παραγωγῆς, χάρις εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον, διὰ τὴν παραγωγὴν δεδομένου προϊόντος, εἶναι μεγαλύτερον διὰ τὸ κεφάλαιον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐργασίαν. Ἡ ἀπασχόλησις εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀνέρχεται, καὶ μειοῦται ἡ ἀπασχόλησις εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν μειοῦται. Ἐπίσης, τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατέρχεται. Τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων βελτιοῦται.

γγ) Τέλος, νὰ ἐμφανισθῇ ὡς τεχνικὴ ἐξοικονομήσεως ἐργασίας. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ νεωτερισμὸς κατέληξεν εἰς τὴν ἀνάγκην χρησιμοποιήσεως μεγαλυτέρας ποσότητος κεφαλαίου ἐν σχέσει πρὸς ἐργασίαν. Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ μείωσις τῆς χρησιμοποιουμένης ποσότητος συντελεστῶν παραγωγῆς, χάρις εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον, διὰ τὴν παραγωγὴν δεδομένου προϊόντος εἶναι μεγαλυτέρα διὰ τὴν ἐργασίαν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ κεφάλαιον. Ἡ ἀπασχόλησις εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν μειοῦται, καὶ αὐξάνει ἀντιστοίχως ἡ ἀπασχόλησις εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν αὐξάνει. Ἐπίσης τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀνέρχεται. Τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων ἐπιδεινοῦται.

III. Καταμερισμὸς τῶν ἔργων

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐφηρμόζετο ἀνέκαθεν. Ἐν τούτοις, ἡ ἀνάλυσις τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐγένετο ἀπὸ τὸν Adam Smith κατὰ τὸ ἔτος 1776 [28]. Πρόκειται περὶ τῶν κάτωθι τριῶν:

αα) Ἡ αὔξησις τῆς δεξιοτεχνίας τῶν ἐργαζομένων, ὅταν ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς μὲ ἕνα μικρὸν τμῆμα τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας.

ββ) Ἡ ἐξοικονόμησις χρόνου κατὰ τὰς ἐργασίμους ὥρας ἐφ' ὅσον ὁ ἐργαζόμενος δὲν μεταβάλλει θέσιν καὶ εἶδος ἀπασχολήσεως.

γγ) Ἡ ἐφεύρεσις τῶν μηχανῶν, αἱ ὁποῖαι διευκολύνουν τὸν ἐργαζόμενον εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ αὐξάνουν τὴν παραγωγικότητά του.

Τὰ σπουδαιότερα μειονεκτήματα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων εἶναι ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος τοῦ ἐργαζομένου, ἡ ἀπομόνωσις καὶ ἡ δυσάρεστος ψυχολογικὴ κατάστασις τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας· πάντα τὰ ἀνωτέρω ὁδηγοῦν εἰς πρόωρον γάμον, ἀκριβῶς διὰ νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς οἰκογενείας τὸ ἠθικὸν στήριγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ὑφίσταται πλέον εἰς τὸν χῶρον

28. The Wealth of Nations, Κεφάλαιον i.

τῆς ἐργασίας [29]· ἡ ἀδυναμία καταπολεμήσεως τῆς ἀνεργίας, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη εἰς ἕνα τομέα τῆς οἰκονομίας, διὰ μεταφορᾶς τῶν ἀνέργων εἰς ἄλλους τομεῖς, λόγῳ ἐλλείψεως κινητικότητος τῆς ἐξαιρετικῶς εἰδικευμένης ἐργασίας [30]· ἡ συνεχῶς αὐξανομένη ἐξάρτησις τοῦ ὑποκειμένου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα τῶν ἄλλων, ὡς καὶ ἡ ἐξάρτησις τῶν διεθνῶν οἰκονομιῶν μεταξύ των.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, κατὰ τὸν A. Smith, προϋποθέτει:

α) Μεγάλην ἔκτασιν ἀγορᾶς καὶ πυκνοκατῳκημένην περιοχήν, οὕτως ὥστε τὰ παραγόμενα, χάρις εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων, προϊόντα νὰ εὕρουν ἀγοραστάς.

β) Ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν ἀπὸ ἀπόψεως μεταφορικῶν μέσων, οὕτως ὥστε τὰ ἐξειδικευμένα προϊόντα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἀπορροφηθοῦν ἐπιτοπίως, νὰ ἐξασφαλίσουν ἐν τούτοις ἀγοραστάς.

γ) Τέλος, ἱκανὴν συσσώρευσιν κεφαλαίου, ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἡ ἐμφάνισις νέων οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων διευκολύνεται, ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὴν μεγέθυνσιν τῆς κλίμακος παραγωγῆς δεδομένης ἐπιχειρήσεως. Πράγματι, ἡ ἐφαρμογὴ καὶ τελειοποίησις τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων συνδέεται μὲ ὡρισμένας προσθέτους δαπάνας, αἱ ὁποῖαι δὲν κρίνεται σκόπιμον νὰ διατεθοῦν εἰς περίπτωσιν μικρᾶς κλίμακος παραγωγῆς. Συνεπῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς τεχνικῆς προόδου ἡ διεύρυνσις τοῦ μεγέθους τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκλαμβάνεται συνήθως ὡς πλεονέκτημα. Τὸ μέγα ὅμως μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων συνεπάγεται ἐπικράτησιν μονοπωλιακῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα, ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, ὁδηγοῦν εἰς μονοπώλιον. Δεδομένου ὅτι αἱ μονοπωλιακαὶ ἐπιχειρήσεις δὲν ἔχουν ἀνταγωνιστάς, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι συνήθως λαμβάνουν ἐγκαίρως τὰ μέτρα των, διὰ νὰ μὴ τοὺς ἔχουν καὶ νὰ μὴ ἐξαναγκάσουν τὸ κράτος νὰ ἐπέμβῃ εἰς βάρος τῆς μονοπωλιακῆς των θέσεως, δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αὗται καθίστανται ἀρτηριοσκληρυντικαὶ καὶ δὲν ἐφαρμόζουν, εἰς ἄξιον λόγου βαθμόν, πάσης φύσεως βελτιώσεις τῆς παραγωγικῆς των διαδικασίας.

Εἰς τὰς συγχρόνους ἀνεπτυγμένας καπιταλιστικὰς οἰκονομίας ὑπάρχουν τρεῖς βασικαὶ κατηγορίαι ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν A. Sauvy [31], ὀφείλονται εἰς τὴν ὕπαρξιν ὑψηλῶν ἐμμέσων φόρων καὶ περιορίζουν τὰ εὐμενῆ ἀποτελέσματα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Πρόκειται:

29. Ὅρ. Tibor Scitovsky, ἔ. ἀ. σελ. 226 ἐπ.
30. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. Τόμος I, σελ. 287.
31. La Situation Economique, Droit Social, Ἀπρίλιος 1953, σελ. 212-213.

αα) διὰ τὴν αὐτοχρηματοδότησιν τῶν ἐπιχειρήσεων,

ββ) διὰ τὴν αὐτοπαραγωγήν, ἤτοι τὴν παραγωγὴν τῶν ὅσων χρειάζονται διὰ τὴν συσκευασίαν καὶ διὰ τὴν ἐμπορίαν τῶν ὑπ' αὐτῶν παραγομένων προϊόντων, χωρὶς αὐτὸ νὰ συμβιβάζεται πρὸς τὸν ἐνδεδειγμένον καταμερισμὸν τῶν ἔργων,

γγ) διὰ τὴν αὐτοστέγασιν, ἤτοι τὴν κατασκευὴν οἰκημάτων δι' ἰδίαν χρῆσιν.

Εἰδικῶς διὰ τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας θὰ ἠδύνατο νὰ προστεθῇ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐνεργείας καὶ ἡ αὐτοκατανάλωσις.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων διακρίνεται:

α) Εἰς καταμερισμὸν τῶν ἔργων, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς εἰδίκευσιν διὰ τὴν παραγωγὴν ἑνὸς ἀγαθοῦ ἢ τὴν προσφορὰν μιᾶς ὑπηρεσίας. Πρόκειται διὰ τὴν «ἐξωτερικὴν εἰδίκευσιν» [32], ἡ ὁποία ἔχει εὐρὺ πεδίον ἐφαρμογῆς εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα.

β) Εἰς καταμερισμὸν τῶν ἔργων, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς εἰδίκευσιν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τμήματός τινος τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας. Πρόκειται διὰ τὴν «ἐσωτερικὴν εἰδίκευσιν», ἡ ὁποία κατέστησε δυνατὴν τὴν μαζικὴν παραγωγὴν καὶ ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μόνον εἰς τὸν δευτερογενῆ τομέα.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς φιλελευθέρας σχολῆς, ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν ἐπιφέρει τὸν διεθνῆ καταμερισμὸν τῶν ἔργων [33]. Ἑκάστη ἐθνικὴ οἰκονομία εἰδικεύεται εἰς τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν, διὰ τὰ ὁποῖα διαθέτει τὰ περισσότερα πλεονεκτήματα. Οὕτω διὰ τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν, τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον ὅλων ἀνεξαρτήτως τῶν χωρῶν θὰ εἶναι ὑψηλότερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπετυγχάνετο ἄνευ τῆς ἀπολύτου αὐτῆς ἐλευθερίας τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία εἰς τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς οὐδέποτε ἐπεκράτησεν, ἐν τούτοις εἶναι ἀδιαμφισβήτητον ὅτι ἡ σχετικὴ ἐλευθερία τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν ὡδήγησεν εἰς σχετικὸν διεθνῆ καταμερισμὸν τῶν ἔργων.

Ἐν τούτοις, κατὰ τὸν A. Marchal [34], ὁ καταμερισμὸς οὗτος τῶν ἔργων εἰς διεθνῆ κλίμακα δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν παραγωγὴν διαφόρων ἀγαθῶν, διὰ τὰ ὁποῖα ἑκάστη χώρα προσφέρεται τὸ περισσότερον, ἀλλὰ εἰς τὴν κατανομὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν τῶν ἀγορῶν εἰς τὰς ὁποίας αὗται προσφέρουν ὁμοειδῆ βιομηχανικὰ προϊόντα, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν πλήρους ἀπασχολήσεως.

32. Ὅρ. K. E. Boulding, 1966, ἔ. ἀ. σελ. 25.
33. Ὅρ. A. Marchal, 1959, ἔ. ἀ. σελ. 468.
34. Ἔ. ἀ. σελ. 469.

IV. Ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων

Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων ἐξαρτᾶται πρῶτον ἀπὸ τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως κεφαλαίου καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τὴν ποσότητα παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον, δεύτερον ἀπὸ τὴν κατανομὴν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ τρίτον ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων.

Ἐὰν θεωρήσωμεν τὰς δύο πρώτας μεταβλητὰς ὡς δεδομένας, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων. Προκειμένου νὰ ἀναλύσωμεν τὰς ἐπιπτώσεις τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ κατανομὴ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων τῆς οἰκονομίας ἀποτελοῦν συνάρτησιν τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων. Οὕτω, θὰ ἔχωμεν:

$$C = f(E)$$
$$R_L = f(E)$$

ὅπου C = συσσώρευσις κεφαλαίου
R_L = κατανομὴ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων τῆς οἰκονομίας
f = συνάρτησις
E = ἐπίπεδον ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ ἐπιλογὴ τῶν ὡς ἄνω συναρτήσεων ἐγένετο ἁπλῶς καὶ μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος ἐδαφίου καὶ εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀπόλυτος. Ἀντιθέτως, ἡ πιθανωτέρα ὑπόθεσις εἶναι ὅτι αἱ ὡς ἄνω τρεῖς μεταβληταὶ εὑρίσκονται μακροχρονίως εἰς σχέσιν γραμμικῆς ἐξαρτήσεως, ἐνῶ βραχυχρονίως εἶναι δυνατὸν μία ἐξ αὐτῶν νὰ ἐπιλέγεται ὡς ἀνεξάρτητος μεταβλητή. Ἡ ἐπιλογὴ μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δεδομένης οἰκονομίας, ἀπὸ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτει καὶ ἀπὸ τὰς κατευθύνσεις τοῦ προγράμματος, τὸ ὁποῖον τυχὸν ἐφαρμόζει.

Αἱ ὡς ἄνω συναρτήσεις ὑποθέτουν ὅτι:

— τὸ ἐπίπεδον ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ τρόπου κατανομῆς τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου·

— ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως εἶναι εἰς θέσιν, ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, νὰ θεραπεύσῃ τὴν τυχὸν ἔλλειψιν κεφαλαίου καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν κατανομὴν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, κατὰ οἰκονομικὰς δραστηριότητας, περισσό-

τερον ὀρθολογικήν. Οὕτω θὰ αὐξηθῇ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας καὶ εἰς τομεῖς ὡς ἡ γεωργία, ὅπου αὕτη εἶναι ἰδιαιτέρως χαμηλή [35].

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, θὰ πρέπη νὰ ἐξετάσωμεν εἰς τί κυρίως συνίσταται ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων καὶ μὲ ποῖον τρόπον αὕτη εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιδράσῃ εὐμενῶς ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων μεταβλητῶν, αἱ ὁποῖαι, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸ ἐπίπεδον ἐκπαιδεύσεως, προσδιορίζουν τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καὶ συνεπῶς καὶ τὸ ἐπίπεδον τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἐργαζομένων δύναται νὰ διακριθῇ εἰς τρεῖς κλίμακας:

αα) Ἡ γενικὴ ἐκπαίδευσις τῶν ἐργαζομένων ἔχει ἀποφασιστικὴν σημασίαν διὰ τὴν παραγωγικότητα. Ἡ ὕπαρξις ὑψηλοῦ ποσοστοῦ ἀγραμμάτων ἐντὸς τοῦ συνολικῶς ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ οἰκονομίας τινὸς εὐνοεῖ τὴν λιτότητα, λόγῳ ἀγνοίας, καὶ μειώνει τὴν ἔφεσιν πρὸς ἐργασίαν καὶ τὴν ἔντασιν τῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόκτησιν περισσοτέρων ἀγαθῶν. Ἡ ἀδυναμία ἐκ μέρους μεγάλου ἀριθμοῦ ἐργαζομένων ἀναγνώσεως περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων, διὰ τῶν ὁποίων διαχέεται ἡ πρόοδος εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς, τοὺς καθιστᾶ ἀδρανεῖς καὶ ἀδιαφόρους ἀκόμη καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾶ εἰς τὸ σύνολον τῶν προσπαθειῶν πρὸς βελτίωσιν τοῦ βιοτικοῦ των ἐπιπέδου. Οὕτως ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως εἰσοδήματος ἐκφραζομένη εἰς ὅρους προσπαθείας διὰ τὴν ἀπόκτησίν του θὰ εἶναι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μικροτέρα τῆς μονάδος, ἤτοι ἡ αὔξησις τοῦ μισθοῦ θὰ συνοδεύεται ἀπὸ μείωσιν τῆς προσπαθείας τῶν ἐργαζομένων, ἐνῶ ἡ μείωσις τοῦ ἐπιπέδου μισθοῦ θὰ συνοδεύεται ἀπὸ αὔξησιν τῆς προσπαθείας των [36].

Αἱ δαπάναι διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς μορφωτικῆς στάθμης τοῦ λαοῦ εἶναι βραδείας, ἀλλὰ βεβαίας ἀποδόσεως καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὸ κονδύλιον καθαρᾶς ἐπενδύσεως. Πρόκειται δι' ἐπένδυσιν ἐνσωματουμένην εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν, ἡ ὁποία βελτιώνει τὴν ποιότητα τῆς παρεχομένης ἐργασίας καὶ συνεπῶς αὐξάνει τὴν παραγωγικότητα. Ἐν τούτοις εἰς πλεῖστα ὅσα συγγράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὰ προβλήματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τονίζε-

35. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἰσχύει κυρίως διὰ τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Γενικῶς ὅμως καὶ εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ γεωργικοῦ τομέως εἶναι κατωτέρα τῶν λοιπῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων καὶ καταλήγει εἰς χαμηλότερον βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἀγροτῶν, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀπασχολουμένους εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τῆς παραγωγῆς.

36. Ὅρ. Lionel Robbins, On the Elasticity of Demand in Terms of Effort, Economica, Τόμος X, Ἰούνιος 1930, σελ. 123-129.

ται ἡ ἔλλειψις κεφαλαίου πρὸς ἐπένδυσιν, οὐχὶ ὅμως ἐπαρκῶς καὶ ἡ ἀνάγκη βελτιώσεως τοῦ ἐπιπέδου μορφώσεως τῶν ἐργαζομένων [37].

Ἡ ἀνύψωσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων ἐπιδρᾷ ἐμμέσως, ἀλλὰ ποικιλοτρόπως ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Κατ' ἀρχὴν εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα ἡ μείωσις τοῦ ποσοστοῦ ἀγραμμάτων μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν, οἱ ὁποῖοι, εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας ἀντιπροσωπεύουν τὴν πλέον πολυάριθμον τάξιν τῆς κοινωνίας, διευρύνει τὸν ὁρίζοντά των καὶ τοὺς καθιστᾶ ὁλονὲν περισσότερον προοδευτικούς. Οὕτως αἱ καταναλωτικαὶ ἀνάγκαι τῶν ἀγροτῶν καθίστανται ἐντονώτεραι καὶ πολλαπλασιάζονται. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη συνεπάγεται τὴν καταβολὴν μεγαλυτέρας προσπαθείας ἐκ μέρους των καὶ μεταβάλλει τὴν διάρθρωσιν τῶν σχέσεών των μὲ τοὺς λοιποὺς τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος· ὁ βαθμὸς ἐξαρτήσεώς των ἀπὸ τοὺς δύο ἄλλους τομεῖς παραγωγῆς αὐξάνει, μὲ ἄμεσον συνέπειαν τὴν μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ αὐτοκαταναλώσεως ἐντὸς τῆς συνολικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ αὔξησιν τοῦ βαθμοῦ ἐκχρηματισμοῦ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Ἡ πραγματοποίησις τῶν ἀνωτέρω δὲν εἶναι δυνατὴ ἄνευ ριζικῶν μεταβολῶν εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως. Πράγματι, ἡ βελτίωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους καὶ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας προϋποθέτει ὑποκατάστασιν ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου, ἤτοι αὔξησιν τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα, οὕτως ὥστε ἕκαστος ἀγρότης νὰ διαθέτῃ μεγαλυτέραν ἢ πρότερον ποσότητα παγίου κεφαλαίου. Τοιοῦτο τι δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνευ τῆς μειώσεως τοῦ λόγου ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ μέχρι τοῦδε κεκαλυμμένη ἀνεργία τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως καθίσταται ἐμφανὴς καὶ ἐξασφαλίζεται ἐπαρκὲς ἐργατικὸν δυναμικόν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λοιπῶν τομέων οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τοὺς ἄλλους, πλὴν τῆς γεωργίας, τομεῖς παραγωγῆς, διατηρεῖται ἐλαφρῶς ἀνώτερον τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν, ἡ προσφορὰ ἐργασίας εἰς τοὺς τομεῖς αὐτοὺς θὰ εἶναι, ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ἀπολύτως ἐλαστική. Οὕτως, ὁ συντελεστὴς «ἐργασία», τῆς περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίας, θὰ εἶναι σχετικῶς εὐθηνός, ἕως ὅτου πραγματοποιηθῇ πλήρης ἀπασχόλησις εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα ἢ ἕως ὅτου, ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς ζητήσεως ἐργασίας τῶν

37. Ὅρ. Ξ. Ζολώτα, Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις καὶ Τεχνικὴ Ἐκπαίδευσις, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1959, σελ. 11 (εἰδικῶς περὶ τεχνικῆς μορφώσεως).

λοιπῶν τομέων παραγωγῆς καταστῇ ἀνώτερος τοῦ ρυθμοῦ ὑποκαταστάσεως ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀνωτέρω εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ὑποκατάστασις ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου πραγματοποιεῖται μόνον ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀρχίζει νὰ ἀνέρχεται τὸ κόστος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» [38].

Ἡ ἀνύψωσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ ἔμμεσον αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἤτοι διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ποσοστοῦ ἀποθησαυρίσεως τῶν ἀγροτῶν ἐντὸς τοῦ εἰσοδήματός των. Ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ A. O. Hirschman [39], εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας ἡ προσφορὰ κεφαλαίου πρὸς ἐπένδυσιν εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα ἀποδεικνύεται ἐξαιρετικῶς ἐλαστική, ὅταν ἡ ἐλαστικότης προβλέψεων δι' ἐπιχειρηματικὰ κέρδη ἀνέρχεται. Ἡ ἀποθησαύρισις τῶν ἀγροτῶν δύναται εὐχερῶς νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν κινήτρων δι' ἐπικερδῆ ἐπένδυσιν. Συνεπῶς, ὅταν ἡ νοοτροπία τῶν ἀγροτῶν συνεπείᾳ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου γενικῆς μορφώσεως μεταβληθῇ, οὗτοι θὰ μειώσουν τὸ ποσοστὸν ἀποθησαυρίσεως ἐντὸς τοῦ εἰσοδήματός των, πρὸς ἐπίτευξιν ὑψηλοτέρου βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

Δεδομένου ὅτι ἡ ἀνύψωσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ὁδηγεῖ εἰς μείωσιν τῆς σημασίας τῆς αὐτοκαταναλώσεως εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα, ἡ τελευταία αὕτη συνεπάγεται, κατ' ἀνάγκην, διεύρυνσιν τῆς ἀγορᾶς βιομηχανικῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Οὕτω, χάρις εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς μορφωτικῆς στάθμης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, αὐξάνει ἡ προοπτικὴ κέρδους καὶ ἡ ροπὴ πρὸς ἐπένδυσιν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς βιομηχανικῶν καταναλωτικῶν προϊόντων. Συμφώνως πρὸς τὴν σχετικὴν ἀνάλυσιν τοῦ Κεφαλαίου II, τοῦ Ὑποτίτλου I περὶ Προσφορᾶς, εἶναι ἤδη γνωστὸς ὁ μηχανισμὸς συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

Ἐπίσης εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ περαιτέρω ὅτι ἡ ἀνύψωσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δημιουργεῖ ἐντονωτέρας ἀνάγκας ἐπενδύσεως εἰς ἔργα ὑποδομῆς, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι πληροῦν ἤδη ἐμφανισθείσας ἀνάγκας τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως [40], ἐπιφέρουν ἀξιόλογα πολλαπλασιαστικὰ ἀποτελέσματα· ταῦτα, θὰ αὐξήσουν τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος

38. Ὅρ. D. Ricardo, On the Principles of Political Economy and Taxation, Κεφάλαιον 31.

39. The Strategy of Economic Development, 11η Ἔκδοσις, Λονδῖνον 1967, σελ. 3 ἐπ.

40. M. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, Στρατηγικὴ Διενεργείας Δημοσίων Ἐπενδύσεων πρὸς Ἐπιτάχυνσιν τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, ἔ. ἀ. Ἀρχεῖον, 1968, σελ. 205 ἐπ.

καὶ θὰ βελτιώσουν τὴν κατανομὴν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τούτων.

Τέλος, ἡ ἀνύψωσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν μειώνει βραχυχρονίως τὴν γεννητικότητά των καὶ οὕτως ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐξάνει ἡ ποσότης παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον ἀγρότην, ἀφ' ἑτέρου δὲ διευκολύνεται ἡ καλυτέρα κατανομὴ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα, ἡ ἀνύψωσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης τῶν ἐργαζομένων ἀσκεῖ ἐπίσης λίαν εὐμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παραγωγικότητος τούτων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς δικαιοτέρας κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ἡ τελευταία, ἐφ' ὅσον λάβῃ χώραν πρὸ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, δυνατὸν νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἐφαρμογὴν μεθόδων ἐντάσεως κεφαλαίου, εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα, καὶ συνεπῶς εἰς διαιώνισιν τῆς ὑποαπασχολήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως. Τοιοῦτο τι θὰ συμβῇ εἰς περίπτωσιν δημιουργίας ἰσχυρῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπαιτοῦν τὴν μείωσιν τῆς ὑπεραξίας τῶν ἐπιχειρηματιῶν.

Ἐν τούτοις, εἶναι ἀρκετὰ ἀπίθανος ἡ ὡς ἄνω ἐπιβολὴ τῶν ἀπόψεων τῶν συνδικάτων ἐργατῶν, ὅταν εἰς δεδομένην οἰκονομίαν δὲν ἔχῃ εἰσέτι ἐπιτευχθῇ ἡ πλήρης ἀπασχόλησις. Κατὰ τὴν νεοκλασσικὴν θεωρίαν, οἱοσδήποτε ἐπιθυμεῖ νὰ ἐργασθῇ, δύναται νὰ εὕρῃ ἀπασχόλησιν, ἐφ' ὅσον δεχθῇ ἀμοιβὴν ἴσην πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητά του. Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ὁ συνδυασμὸς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς προσδιορίζεται ἀπὸ τὰς σχέσεις τῶν διαθεσίμων συντελεστῶν παραγωγῆς καὶ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ὑποαπασχόλησις τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἡ δυνατότης ὑψώσεως τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ καὶ ἡ συνεπείᾳ τούτου ἐπιδείνωσις τῆς ὑποαπασχολήσεως εἶναι λίαν περιωρισμέναι, ἀκριβῶς διότι ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ κεφαλαίου εἶναι χαμηλή.

Αὐξανομένου συνεπῶς τοῦ ὄγκου ἀπασχολήσεως εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα καὶ ἀνερχομένης τῆς μορφωτικῆς στάθμης τῶν ἐργαζομένων, διατηρουμένων τῶν μισθῶν εἰς ἐπίπεδα ἐλαφρῶς ἀνώτερα τῶν ἀντιστοίχων τοῦ γεωργικοῦ τομέως, ἐπιτυγχάνεται:

— αὔξησις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς
— καλυτέρα ποιότης τῶν παραγομένων βιομηχανικῶν προϊόντων
— συνεχὴς μείωσις τῆς ὑποαπασχολήσεως τοῦ γεωργικοῦ τομέως.

Συγχρόνως, ἡ ὑπεραξία (surplus), τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἕκαστος ἐργαζόμενος εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα καὶ ἡ ὁποία αὐξάνει τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου, ἀνέρχεται, πρῶτον διότι διογκοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα καὶ δεύτερον διότι, συνεπείᾳ τῆς ἀνυψώσεως τῆς μορφωτικῆς στάθμης, αὐξάνει ἡ παραγωγικότης κατ' ἀπασχολού-

Ἡ σημαντικὴ διαφορὰ εἰς τὰ ἐπίπεδα μισθῶν τῶν εἰδικευμένων καὶ ἀνειδικεύτων ἐργατῶν ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν ὁριακῆς παραγωγικότητος μεταξὺ τούτων· αὕτη, μὲ τὴν σειράν της, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνελαστικὴν προσφορὰν εἰδικευμένης ἐργασίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀπολύτως ἐλαστικὴν προσφορὰν ἀνειδικεύτου ἐργασίας. Οὕτω, δημιουργοῦνται ἀνελαστικοὶ τεχνολογικοὶ συντελεσταί, οἱ ὁποῖοι καταλήγουν εἰς ὑποαπασχόλησιν τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας καὶ εἰς ἐξοικονόμησιν τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας. Ἡ κατάστασις αὕτη βραδέως μεταβάλλεται χάρις εἰς τὴν ὁλονὲν μεγαλυτέραν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν ἐντὸς τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως. Τοιουτοτρόπως εἰς μεταγενέστερα στάδια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως περιορίζεται ὁλονὲν περισσότερον ἡ διαφορὰ ἐπιπέδου μισθοῦ μεταξὺ εἰδικευμένων καὶ ἀνειδικεύτων ἐργατῶν.

Ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας εἶναι δυνατὴ ἡ ἀντιστροφὴ τῆς ἀνωτέρω καταστάσεως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προϊούσης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πράγματι, ἐὰν ἐμφανισθῇ ἀνεπάρκεια ἀνειδικεύτων ἐργατῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζήτησίν των, συγχρόνως δὲ ὑπερεπάρκεια εἰδικευμένων ἐργατῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ἀνάγκας, εἶναι δυνατὸν νὰ προσφέρεται ὑψηλότερος μισθὸς διὰ τὴν ἀνειδίκευτον ἐργασίαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν εἰδικευμένην τοιαύτην [43]. Συνεπῶς δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ὑποστηρίζεται κατὰ τρόπον ἀπόλυτον ὅτι οἱαδήποτε εἰδίκευσις αὐξάνει τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λαμβάνεται συγχρόνως ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ σχέσις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δι' ἑκάστην εἰδικότητα.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καθίσταται ἀντιληπτὴ ἡ κεφαλαιώδης σημασία τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, οὕτως ὥστε ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνηκόντων εἰς ἑκάστην εἰδικότητα νὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀντιστοίχων ἀναγκῶν.

γγ) Τέλος, ἡ διοικητικὴ καὶ ὀργανωτικὴ ἐκπαίδευσις τῶν στελεχῶν ἐπιχειρήσεων ἀποκτᾷ ὁλονὲν μεγαλυτέραν σημασίαν παραλλήλως πρὸς τὴν διεύρυνσιν τοῦ μέσου μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς προϊούσης μειώσεως τῆς σημασίας τοῦ ἐπιχειρηματίου εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας. Ἡ χρησιμοποίησις εἰδικῶν διὰ τὴν ἀρτιωτέραν διοίκησιν καὶ ὀργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐξάνει τὰς συνολικὰς δαπάνας τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐφ' ὅσον εἰς τὸ κόστος παραγωγῆς καὶ πωλήσεως θὰ πρέπῃ νὰ προστεθῇ καὶ ἡ δαπάνη διοικήσεως καὶ ὀργανώσεως. Εἶναι συνεπῶς ἐμφανές, ὅτι τοιούτου εἴδους δαπάναι δὲν εἶναι δυνατόν, κατ' ἀρχήν, νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀπὸ μικρὰς ἢ καὶ μεσαίας ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ μεγάλας τοιαύτας.

43. Ἀνάλογος τάσις ἤρχισεν ἤδη νὰ διαφαίνεται εἰς τὰς Η.Π.Α.

Πλὴν ὅμως τῆς σημασίας τῆς ὀργανωτικῆς ἐργασίας, εἰς τὸ πλαίσιον ἤδη λειτουργουσῶν μεγάλων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων, θὰ πρέπη νὰ τονισθῆ ὅτι αὕτη δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῆ ἐπίσης πολύτιμος πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ εἴδους τῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν ὁποίων ἡ ἵδρυσις συμφέρει τὸ περισσότερον εἰς ὑποαναπτύκτους ἢ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας [44]. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δυνατὸν νὰ αὐξηθῆ εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ἡ ροπὴ πρὸς ἐπένδυσιν, ἐφ' ὅσον αἱ προοπτικαὶ ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου χάρις εἰς τὰς ὑποδείξεις τῶν εἰδικῶν καθίστανται εὐοίωνοι. Εἰδικώτερον, ἡ ὀργανωτικὴ καὶ διοικητικὴ εἰδίκευσις αὐξάνει τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ βελτιώνει τὴν κατανομὴν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ὡς κάτωθι:

α) Δι' ἐνδελεχοῦς προηγουμένης μελέτης ἐξευρίσκεται, μὲ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, τὸ ἄριστον εἶδος ἐπενδύσεως δι' ἑκάστην δεδομένην περίπτωσιν. Ἡ, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, μείωσις τῶν κινδύνων, μὲ τοὺς ὁποίους συνδέεται οἱαδήποτε ἐπένδυσις, περιορίζει τὰς ἀμφιβολίας τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ αὐξάνει τὴν ὁριακὴν ροπὴν πρὸς ἐπένδυσιν. Ἀπὸ ἀπόψεως μακροοικονομικῆς, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι οὕτω περιορίζεται ἡ σπατάλη ἡ ὀφειλομένη εἰς ἀνεπιτυχεῖς ἐπενδύσεις.

β) Διὰ καλυτέρου συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, ὁ ὁποῖος αὐξάνει τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα ὅλων τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως συντελεστῶν παραγωγῆς.

γ) Διὰ τῆς καλυτέρας γνώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία διευκολύνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν σχετικὴν σταθερότητα τῶν τιμῶν· ἡ τελευταία, ἐμμέσως ἀποτρέπει τὴν μείωσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἐκφραζομένης εἰς νομισματικὰς μονάδας.

δ) Διὰ ταχυτέρας ἀφομοιώσεως καὶ προσαρμογῆς τῆς ἐφαρμοζομένης ἤδη ἀλλαχοῦ τεχνικῆς προόδου.

Οὕτως, ἡ μόρφωσις—γενική, τεχνική, ὀργανωτικὴ καὶ διοικητική—ἐξετάσθη εἰς τὸ ἐδάφιον τοῦτο ὡς ὁ δυναμικὸς παράγων αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

§ 2. ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟΝ ΣΤΑΣΙΜΟΥ (ΚΑΙ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΚΤΟΥ) ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ ἀκολουθεῖται ἡ ἰδία θεμελιώδης διάκρισις, μεταξὺ ἐξελίξεων λαμβανουσῶν χώραν εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου

44. Ὅρ. A. K. Cairncross, Factors in Economic Development, Λονδῖνον 1962, Κεφάλαιον 11.

οἰκονομίας καὶ εἰς τὸ πλαίσιον μεταβαλλομένης οἰκονομίας. Ἐν τούτοις, ἐνταῦθα κρίνεται ἀπαραίτητον νὰ προστεθῇ καὶ ἑτέρα διάκρισις, ἡ ὁποία ἁπλῶς συμπληρώνει τὴν προηγουμένην. Ἡ στάσιμος οἰκονομία θὰ θεωρηθῇ συγχρόνως καὶ ὡς ὑποανάπτυκτος, ἐνῶ ἡ μεταβαλλομένη θὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένη.

Αἱ συναρτήσεις παραγωγῆς, ἤτοι αἱ σχέσεις προϊόντος καὶ ποσότητος χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς ἀνελύθησαν ἤδη εἰς τὴν § 1 τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Θὰ ἐπανέλθωμεν ἐπ' αὐτῶν εἰς τὸ Μέρος II, ὅταν θὰ ἐξετάσωμεν εἰδικώτερον τὴν συμπεριφορὰν τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς τὰς § § 2 καὶ 3 τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κεφαλαίου θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ συνάρτησις παραγωγῆς, γνωστὴ ὡς ἡ συνάρτησις Cobb-Douglas [45]. Θὰ ἴδωμεν, εἰδικώτερον, τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν λόγῳ συναρτήσεως, εἰς τὸ πλαίσιον ὑποαναπτύκτου ἀφ' ἑνός, ἀνεπτυγμένης ἀφ' ἑτέρου οἰκονομίας.

Ὁ ἀπαιτούμενος, ἐν προκειμένῳ, ἀπαραίτητος συνδυασμὸς στασίμου καὶ ὑποαναπτύκτου οἰκονομίας δυνατὸν νὰ ἀναλυθῇ ὡς ἑξῆς: ἡ ὑποαπασχόλησις τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ὀφείλεται εἰς ἀνεπαρκῆ συσσώρευσιν κεφαλαίου καὶ οὐχί, ὡς εἰς τὰς ἐν ὑφέσει εὑρισκομένας ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, εἰς ὕπαρξιν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς [46].

Ἡ συνάρτησις παραγωγῆς Cobb - Douglas ἐβασίσθη, ἐν πολλοῖς, εἰς τὸ γνωστὸν μαθηματικὸν θεώρημα τοῦ Euler, ὑπὸ τὴν ἁπλοποιημένην μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὸ ἐμφανίζει ὁ P. H. Wicksteed [47]. Κατὰ τὸ θεώρημα τοῦτο, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ καὶ τελείας κινητικότητος καὶ ὁμοιογενείας τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, τὸ παραγόμενον ἑκάστοτε προϊὸν ἐξαντλεῖται πλήρως, μὴ ἀφῆνον ὑπόλοιπον, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ ἀπασχολούμενοι εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς λάβουν ἀμοιβὴν ἴσην πρὸς τὴν ὁριακήν των παραγωγικότητα. Ἡ συνάρτησις παραγωγῆς τῶν Euler - Wicksteed ὑποθέτει σχέσιν γραμμικῆς ἐξαρτήσεως μεταξὺ τῆς αὐξήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς προκυπτούσης αὐξήσεως τοῦ προϊόντος. Πρόκειται διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος.

Οὕτω, θὰ ἔχωμεν, κατ' ἀρχὴν τὴν κάτωθι ἁπλῆν συνάρτησιν παραγωγῆς:

45. Ὅρ. P. H. Douglas, The Theory of Wages, Νέα Ὑόρκη 1934, Κεφάλαιον II.

46. Ὅρ. Vakil καὶ Brahmanand, Planning for an Expanding Economy, Bombay 1956, σελ. 202-203.

47. Coordination of the Laws of Distribution, Λονδῖνον 1894. Ὅρα ἐπίσης καὶ C. S. Soper, Euler's Theorem and Constant Returns to Scale: A Diagrammatic Illustration, The Economic Record, Μάρτιος 1967, σελ. 127-128.

$$P = F(A, B, C, \ldots)$$

ὅπου P = προϊὸν

F = συνάρτησις

A, B, C, . . . = οἱ ἑκάστοτε χρησιμοποιούμενοι συντελεσταὶ παραγωγῆς.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀνωτέρω ὑποθέσεων, καταλήγομεν εἰς γραμμικὴν ὁμοιογενῆ συνάρτησιν πρώτου βαθμοῦ [48], ὡς κάτωθι:

$$P = \frac{\partial P}{\partial A} \cdot A + \frac{\partial P}{\partial B} \cdot B + \frac{\partial P}{\partial C} \cdot C \ldots$$

Αἱ σχέσεις $\frac{\partial P}{\partial A}, \frac{\partial P}{\partial B}, \frac{\partial P}{\partial C}$ δεικνύουν τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν συντελεστῶν A, B, C. Αὕτη πολλαπλασιαζομένη ἐπὶ τὴν ποσότητα τῶν συντελεστῶν A, B, C ἐξαντλεῖ πλήρως τὸ προϊὸν P καὶ οὐδὲν ὑπόλοιπον παραμένει.

Ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς Cobb - Douglas ἦτο ἡ κάτωθι:

$$P = b. L^k. C^{1-k}$$

ὅπου P = προϊὸν

b = παράμετρος

L = συντελεστὴς «ἐργασία»

C = συντελεστὴς «κεφάλαιον»

k = ἐκθέτης τοῦ L

1 — k = ἐκθέτης τοῦ C.

Μὲ τὴν ὑπόθεσιν σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος, ἡ αὔξησις τῶν k+(1—k) κατὰ 1 % ὤφειλε νὰ ἐπιφέρῃ ἀνάλογον αὔξησιν τοῦ προϊόντος (P). Ἐν τούτοις ἡ ἀξία ἑκάστου ἐκθέτου ἰσοῦται συγχρόνως μὲ τὸ ποσοστὸν τοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον περιέρχεται εἰς τὸν συντελεστὴν τοῦ ἐκθέτου τούτου. Οὕτως, ἡ ἐλαστικότης τῆς καμπύλης ὁριακῆς παραγωγικότητος δεδομένου συντελεστοῦ ἰσοῦται μὲ τὸν ἀντίστροφον ἐκθέτην τοῦ ἑτέρου συντελεστοῦ [49] ὡς κάτωθι:

$$e_L = \frac{1}{1-k}, \quad e_C = \frac{1}{k}$$

ὅπου e_L = ἐλαστικότης τῆς καμπύλης ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία»

e_C = ἐλαστικότης τῆς καμπύλης ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον».

48. Ἐὰν ὅλοι οἱ ἑκάστοτε χρησιμοποιούμενοι συντελεσταὶ παραγωγῆς αὐξάνουν κατὰ τὸ αὐτὸ ποσοστόν, ἡ οὕτως ἐπελθοῦσα αὔξησις τοῦ προϊόντος θὰ εἶναι ἀνάλογος.

49. Ὅρ. P. H. Douglas, ἔ. ἀ., Κεφάλαιον VIII.

Τὰ ἀνωτέρω σημαίνουν ὅτι, εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, οἱ συντελεσταὶ μὲ ἀνελαστικὴν προσφορὰν θὰ ἐπωφεληθοῦν περισσότερον ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς συντελεστάς, τῶν ὁποίων ἡ προσφορὰ εἶναι ἐλαστική [50].

Ἔστω ὅτι ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον». Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ αὔξησις τοῦ προϊόντος (P) συνεπείᾳ αὐξήσεως κατὰ 1 % τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» θὰ εἶναι κατωτέρα ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον αὔξησιν τοῦ προϊόντος συνεπείᾳ αὐξήσεως κατὰ 1 % τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον». Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἀμοιβὴ τούτου, εἶναι κατωτέρα τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος καὶ ἀμοιβῆς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰς ὑποθέσεις μας, ἡ προσφορὰ τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» εἶναι περισσότερον ἀνελαστικὴ τῆς προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

Αἱ σχέσεις αὗται ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν «ἐργασία» καὶ «κεφάλαιον» ἐκφράζονται διὰ τῶν σχετικῶν τιμῶν τῶν ἐκθετῶν k καὶ 1—k.

Ἐὰν

$$k + (1 - k) = 1$$

καὶ

$$k = 0{,}30\,\%$$

$$1 - k = 0{,}70\,\%$$

τότε ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης καὶ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» (L) θὰ ἰσοῦται μὲ τὸ 30 % τοῦ προϊόντος (P), ἐνῶ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης καὶ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» (C) θὰ ἰσοῦται μὲ τὸ 70 % τοῦ προϊόντος (P).

Ἡ ὑπόθεσις: $k + (1 - k) = 1$ συμβιβάζεται ἀπολύτως μὲ τὴν περίπτωσιν σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος. Ἐν τούτοις, ὡς γνωστόν, ἡ περίπτωσις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἐξαίρεσιν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas ἐβελτιώθη χάρις εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ D. Durand [51]. Οὗτος ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ ἐκθέτης τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» (1—k) δὲν θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἐξηρτημένος ἀπὸ τὸν ἐκθέτην τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» (k) ἀλλ' ἀνεξάρτητος. Τοιουτοτρόπως, ἡ συνάρτησις παραγωγῆς

50. Ὅρ. P. H. Douglas, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον VIII. Περὶ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν τῆς συναρτήσεως Cobb - Douglas, ὅρα Α. Κουτσογιάννη - Κόκκοβα, Συναρτήσεις Παραγωγῆς τῆς Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας, Οἰκονομικαὶ Μονογραφίαι, Κ.Π.Ο.Ε., Ἀθῆναι 1964.

51. Some Thoughts of Marginal Productivity with Special Reference to Prof. Douglas Analysis, Journal of Political Economy, Vol. XLV, Δεκέμβριος 1937, σελ. 750-758.

τῶν Cobb - Douglas θὰ εἶναι ἐφεξῆς εἰς θέσιν νὰ περιλαμβάνῃ τὰς περιπτώσεις μειουμένης καὶ αὐξούσης ἀποδόσεως κλίμακος.

Ἡ νέα μορφὴ τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς Cobb - Douglas, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἄλλωστε αὕτη ἐπεκράτησεν, εἶναι ἡ κάτωθι:

$$P = b.L^k. C^j$$

Τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκθετῶν τῶν συντελεστῶν L καὶ C δὲν ἰσοῦται πλέον κατ' ἀνάγκην μὲ τὴν μονάδα. Ἐὰν πραγματοποιῆται μειωμένη ἀπόδοσις κλίμακος, ὅπερ καὶ ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, τὸ ἄθροισμά των εἶναι μικρότερον τῆς μονάδος. Ἀντιθέτως, ὅταν πραγματοποιῆται αὔξουσα ἀπόδοσις κλίμακος, τὸ ἄθροισμα τῶν δύο ὡς ἄνω ἐκθετῶν εἶναι μεγαλύτερον τῆς μονάδος. Ἡ συμβολὴ τοῦ ἐδάφους δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν συνάρτησιν παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas, προφανῶς διότι εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα, ὅπου ἡ ἐν λόγῳ συνάρτησις ἐφηρμόσθη, αὕτη εἶναι ἀσήμαντος (περίπου 3 %).

Πολυάριθμοι ἐφαρμογαὶ τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas ἀπέδειξαν ἐκπληκτικὴν σταθερότητα τῶν σχετικῶν τιμῶν τῶν ἐκθετῶν k καὶ j προκειμένου περὶ οἰκονομιῶν εὑρισκομένων εἰς τὸ αὐτὸ στάδιον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἤτοι ἐφαρμοζουσῶν τὴν αὐτὴν περίπου τεχνικήν [52]. Βεβαίως, πλεῖστοι ὅσοι οἰκονομολόγοι δὲν παραδέχονται τὰ σχετικὰ συμπεράσματα περὶ σταθερότητος τῶν τιμῶν τῶν ἐκθετῶν εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν ὁ P.H. Douglas, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς του. Χαρακτηριστικόν, ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, εἶναι τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα τῆς J. Robinson [53]: «Ἐὰν ποτὲ ὑπῆρχε περίπτωσις νὰ ἀναζητῶμεν εἰς σκοτεινὸν δωμάτιον μίαν μαύρην γάταν, ἐνῶ συγχρόνως εἴμεθα βέβαιοι ὅτι αὕτη δὲν εὑρίσκεται ἐκεῖ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀνεύρωμεν στατικὴν συνάρτησιν παραγωγῆς εἰς τὰς διεθνεῖς στατιστικάς»!

Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ διερευνήσωμεν τὸν τρόπον ἐφαρμογῆς τῆς ἀνωτέρω συναρτήσεως παραγωγῆς εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων χαρακτηριστικῶν τῆς καταστάσεως ὑποαναπτύξεως μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ συγκρατήσωμεν ἐνταῦθα:

52. Ἀφοῦ ληφθοῦν δεόντως ὑπ' ὄψιν αἱ περιπτώσεις μονοπωλιακῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν ὑψηλὰ περιθώρια κέρδους, ὡς καὶ αἱ περιπτώσεις ἐπιχειρήσεων μὲ σημαντικὰ ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ὁπότε εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑπολογισθῇ ὄχι τὸ πραγματοποιούμενον προϊόν, ἀλλὰ τὸ δυνάμενον νὰ πραγματοποιηθῇ ἐὰν ἐγίνετο πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν ὑπαρχουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

53. Factor Prices not Equalized, Quarterly Journal of Economics, Μάϊος 1964, σελ. 205: «If ever there was a case of looking in a dark room for a black cat that we are pretty certain is not there, it is looking for a static production function in international statistics».

αα) Τὸ ὅτι ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου ἢ ἄλλως ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν ἀνέρχεται, χωρὶς συγχρόνως νὰ αὐξάνῃ ἡ ποσότης (καὶ ἡ ἀξία) τοῦ παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον[54]. Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως μεταξὺ τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος[55], τότε τὸ μερίδιον τοῦ συντελεστοῦ, ὁ ὁποῖος αὐξάνει μὲ ταχύτερον ρυθμόν, θὰ τείνῃ συνεχῶς νὰ μειωθῇ ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Πράγματι, κατὰ τὰς σχετικὰς ἐρεύνας ὁμάδος οἰκονομολόγων, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν K. J. Arrow, H. B. Chenery, B. S. Minhas καὶ R. Solow, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως μεταξὺ τῶν συντελεστῶν «ἐργασία» καὶ «κεφάλαιον» εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος[56].

ββ) Τὸ ὅτι οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας καθίστανται ἀνελαστικοὶ πέραν ἑνὸς ὡρισμένου σημείου συνεπείᾳ ἀνελαστικότητος τῆς προσφορᾶς κεφαλαίου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ σχέσις παγίου κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν παραμένει ἀμετάβλητος εἰς πεῖσμα τῆς συνεχιζομένης αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Πράγματι, πρόκειται περὶ τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως, ἤτοι τῆς κεκαλυμμένης ἀνεργίας, ἡ ὁποία οὐδόλως συμμετέχει εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀπομάκρυνσις οὐδόλως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς συνολικῆς παραγωγῆς[57]. Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν, οὕτως, ὑποαπασχολουμένων ἰσοῦται μὲ τὸ μηδὲν ἢ εἶναι ἀρνητική. Οὗτοι ἐκλαμβάνονται ὡς ἀπασχολούμενοι, διότι συμμετέχουν εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος καὶ παραμένουν εἰς δεδομένον τομέα παραγωγῆς (κατὰ κανόνα εἰς τὸν πρωτογενῆ) δεδομένου ὅτι οἱ λοιποὶ τομεῖς παραγωγῆς δὲν δύνανται νὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ περίπτωσις τῆς «πολυπλόκου» ὑποαπασχολήσεως, ἡ ὁποία ἐπίσης ὀφείλεται εἰς ἀνελαστικότητα προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον», δὲν εἶναι ὅμως τόσον βαρείας μορφῆς ὅσον ἡ «ἁπλῆ» τοιαύτη, ὥστε νὰ καταλήγῃ εἰς ὁριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἀρνητικὴν ἢ ἴσην μὲ τὸ μηδὲν ($mp \leq 0$). Ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν παραμένει σταθερά, ἐνῶ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι μὲν χαμηλή ἀλλά, ἐν πάσῃ περι-

54. Ὅρ. Robert Solow, A Contribution to the Theory of Economic Growth, Quarterly Journal of Economics, Φεβρουάριος 1956, σελ. 64-94.

55. Ἐὰν ἦτο ἴση μὲ τὴν μονάδα, δὲν θὰ ἐπρόκειτο περὶ δύο ἀλλὰ περὶ μοναδικοῦ συντελεστοῦ.

56. Capital - Labor Substitution and Economic Efficiency, The Review of Economics and Statistics: Vol. XLIII, Αὔγουστος 1961, ἀριθ. 36, σελ. 225-250.

57. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «πολύπλοκον» ὑποαπασχόλησιν, ἡ ὁποία ἁπλῶς καταλήγει εἰς συνδυασμοὺς ἐντάσεως ἐργασίας, ἡ δὲ ἐξαφάνισίς της προϋποθέτει ὑποκατάστασίν της ὑπὸ κεφαλαίου.

πτώσει, ἀνωτέρα τοῦ μηδενός. Τοῦτο προϋποθέτει ὅτι ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου ἰσοῦται μὲ τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, οὕτως ὥστε ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν νὰ παραμένῃ ἀμετάβλητος[58] (capital widening)[59].

Συνεπῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς «πολυπλόκου» ὑποαπασχολήσεως τῆς ἐργασίας δὲν γίνεται ὑποκατάστασις κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας καὶ δὲν λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἁπλῶς, ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν παραμένει χαμηλός, ἀλλὰ σταθερὸς μακροχρονίως, λόγῳ ἀνελαστικῆς προσφορᾶς τοῦ κεφαλαίου μὲ ἀποτέλεσμα τὴν μικρὰν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἀντιθέτως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως, ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν μειοῦται συνεχῶς, πέραν ὅμως τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ἰσοῦται μὲ τὸ μηδέν, ἡ συνεχιζομένη μείωσις τοῦ ἀνωτέρω λόγου (ἤτοι ἡ συνεχιζομένη ὑποκατάστασις κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας) εἶναι ἁπλῶς φαινομενική. Τοῦτο συμβαίνει, διότι πέραν τοῦ σημείου αὐτοῦ οἱαδήποτε αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μονάδων τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» δὲν ἀποτελεῖ ἐνεργὸν μέρος τῶν τεχνολογικῶν συντελεστῶν.

Προκειμένου νὰ αὐξηθῇ ἡ συνολικὴ παραγωγή, δὲν ἀρκεῖ πλέον μόνον ἡ αὔξησις τῆς ποσότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητον νὰ αὐξηθῇ συγχρόνως καὶ ἡ ποσότης τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον». Ὑποστηρίζεται εὐρέως[60] ὅτι οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ εἶναι ἐλαστικοὶ εἰς τὸν τομέα πρωτογενοῦς παραγωγῆς τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν καὶ ἀνελαστικοὶ εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα τούτων. Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν φαίνεται ἀνταποκρινομένη πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ περίπτωσις τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως, ἡ ὁποία οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς συνολικῆς παραγωγῆς. Ὑποστηρίζομεν ἀντιθέτως ὅτι εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, συνεπείᾳ ἀνελαστικῆς προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ καθίστανται ἀνελαστικοὶ καὶ εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, φαινομενικῶς, ἡ αὔξησις τῆς ἀπασχολήσεως παρέχει τὴν ἐντύπωσιν πολλῶν ἐναλλακτικῶν δυνατοτήτων συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἄτομα, ἐλλείψει ἄλλων εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως, παραμένουν ἐκεῖ ὅπου ἐγεννήθησαν, δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν

58. Προκειμένου ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία πράγματι συμβάλλει εἰς τὴν παραγωγήν.

59. Ὅρ. John H. Power, The Economic Framework of a Theory of Growth, The Economic Journal, Μάρτιος 1958, σελ. 34-50.

60. Ὅρ. B. Higgins, ἔ. ἀ. σελ. 328 ἐπ.

περὶ τοῦ ὅτι αὐτὰ συμμετέχουν πράγματι εἰς τοὺς διαφόρους συνδυασμοὺς παραγωγῆς. Ὁσάκις δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ συμμετάσχουν εἰς αὐτούς, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ὁριακὴ των παραγωγικότης κατῆλθεν εἰς τὸ μηδέν, εὑρισκόμεθα ἐνώπιον ἀνελαστικῶν τεχνολογικῶν συντελεστῶν εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα. Πρακτικῶς τὸ ἀνωτέρω πρόβλημα λύεται κατὰ τρόπον ἁπλούστατον: οἱ ἀγρόται τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν ἐργάζονται φερ' εἰπεῖν 4 ὥρας ἡμερησίως, ἐνῶ ὑπὸ συνθήκας πλήρους ἀπασχολήσεως θὰ εἰργάζοντο 8.

γγ) Τὸ ὅτι ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῶν δυνατοτήτων ἀπασχολήσεως εἰς τοὺς λοιπούς, πλὴν τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, τομεῖς, εἶναι εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας κατώτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ των. Τοῦτο πιθανόν, ἐν πολλοῖς, νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν νὰ ἐφαρμόσουν ἐνίοτε μεθόδους παραγωγῆς (κατὰ κανόνα ἐντάσεως κεφαλαίου) τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἄνευ καταλλήλου προσαρμογῆς τούτων εἰς τὰς ἰδιαζούσας συνθήκας τῶν οἰκονομιῶν των.

Ἐν τούτοις, ἡ προτίμησις αὕτη τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν διὰ μεθόδους ἐντάσεως κεφαλαίου πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι τελείως ἀδικαιολόγητος. Πράγματι, κατὰ τὸ «παράδοξον τοῦ Leontief»[61], τὰ ἐξαγωγικὰ προϊόντα τῶν Η.Π.Α εἶναι ἐντάσεως ἐργασίας, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ὁ σπάνιος συντελεστὴς παραγωγῆς, ἐνῶ τὸ κεφάλαιον ὁ ἐν ἀφθονίᾳ τοιοῦτος. Ἡ ἐξήγησις τοῦ παραδόξου τούτου εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία τῶν Η.Π.Α εἶναι τρεῖς φορὰς περισσότερον ἀποδοτικὴ (efficient) ἐν συγκρίσει μὲ τὴν ὑπερπόντιον ἐργασίαν.

Θὰ ἦτο ἐνδεχομένως δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ τὸ ἀντίστροφον, προκειμένου περὶ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν, ὅτι δηλαδὴ συμφέρει εἰς αὐτὰς νὰ ἐξάγουν προϊόντα ἐντάσεως κεφαλαίου, διότι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κεφάλαιον εἶναι ὁ σπάνιος (καὶ ὁ ἀκριβὸς) συντελεστὴς παραγωγῆς, εἶναι περισσότερον ἀποδοτικὸς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀντίστοιχον τῶν μετ' αὐτῶν συναλλασσομένων χωρῶν. Βεβαίως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προκύπτουν πλεῖσται ὅσαι δυσχέρειαι, δεδομένου ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν ἀπαιτουμένων κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν εἰσάγεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας.

δδ) Τὸ ὅτι εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας δὲν εἶναι ἀνελαστικὴ μόνον ἡ προσφορὰ κεφαλαίου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ προσφορὰ καταλλήλου ἐδάφους. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ σχέσις ἐδάφους πρὸς ἐργασίαν εἶναι ἰδιαιτέρως χαμηλή, οὕτως ὥστε οἱαδήποτε αὔξησις τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν μονάδων ἐργασίας ἐπιταχύνει τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως εἰς βάρος τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

61. «Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Reexamined», Proceedings of the American Philosophical Society 97 (1953), σελ. 331-349.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀνωτέρω ὑποθέσεων δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι, κατ' ἀρχήν, οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας εἶναι ἀνελαστικοὶ καὶ εἰς τὸν πρωτογενῆ καὶ εἰς τὸν δευτερογενῆ τομέα παραγωγῆς. Ἡ τεχνολογικὴ αὕτη ἀνελαστικότης ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνελαστικὴν προσφορὰν τῶν συντελεστῶν «κεφάλαιον» καὶ «ἔδαφος», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προσφορὰν τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἀπολύτως ἐλαστική.

Ἡ τεχνολογικὴ ἀνελαστικότης εἰς ἀμφοτέρους τοὺς τομεῖς ἀρχίζει εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ περαιτέρω ὑποκατάστασις κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας δὲν αὐξάνει πλέον τὴν συνολικὴν παραγωγήν.

Ἐν τούτοις, ἡ ἀνελαστικότης τῶν τεχνολογικῶν συντελεστῶν δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς μορφῆς εἰς τοὺς τομεῖς πρωτογενοῦς καὶ δευτερογενοῦς παραγωγῆς. Εἰς τὸν δευτερογενῆ τομέα παραγωγῆς οὐδεὶς ἐπὶ πλέον ἐργαζόμενος προσλαμβάνεται ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἀμοιβή του ὑπερβῇ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητά του. Ὁ ὄγκος τῆς ἀπασχολήσεως, προσδιοριζόμενος ὡς ἀνωτέρω, ἐξαρτᾶται πρῶτον ἀπὸ τὴν ἐφαρμοζομένην τεχνολογικὴν μέθοδον (οὐδετέραν ἢ ἐντάσεως ἐργασίας ἢ ἐντάσεως κεφαλαίου) καὶ δεύτερον ἀπὸ τὸν βαθμὸν ἀναπτύξεως τοῦ δευτερογενοῦς τομέως.

Εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα ὁ ἐν πολλοῖς οἰκογενειακὸς χαρακτὴρ τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως ἀποκλείει τὴν ἐφαρμογὴν κριτηρίων ἀναλόγων τῶν τοῦ δευτερογενοῦς τομέως κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως. Οὕτω, πέραν ἑνὸς ὡρισμένου σημείου, ἡ αὔξησις τοῦ ἐνεργοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ συνεπάγεται ἁπλῶς μείωσιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ δημιουργηθεῖσα ὑποαπασχόλησις εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπορροφηθῇ ἄνευ ἀναλόγου συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου, οὕτως ὥστε ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ἰσοῦται πρὸς τὴν ἀμοιβήν της[62]. Λόγῳ τῆς ἀνωτέρω διαφορᾶς τεχνολογικῆς ἀνελαστικότητος εἰς τὸν πρωτογενῆ καὶ δευτερογενῆ τομέα, δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ τοῦ πρωτογενοῦς τομέως εἶναι ἐλαστικοί, ἐνῶ οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ τοῦ δευτερογενοῦς τομέως εἶναι ἀνελαστικοί[63].

Ἡ μείωσις τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ὑποαπασχόλησιν τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν, διότι:

62. Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν παραμένει σταθερὰ εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐφ' ὅσον ἡ αὔξησις τῶν μονάδων ἐργασίας δὲν μεταβάλλει τὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν.

63. Ὅρ. R. S. Eckaus, The Factor Proportions Problem in Underdeveloped Areas, American Economic Review, Σεπτέμβριος 1955, σελ. 539-565.

α) Προκειμένου περὶ «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως, αὕτη, ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδὲν προσφέρει εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν τοῦ πρωτογενοῦς τομέως. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν δευτερογενῆ τομέα, οἱαδήποτε αὔξησις τῆς ἀπασχολήσεως προϋποθέτει προηγουμένην αὔξησιν τῆς ποσότητος τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου.

β) Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα, εἶναι ἀρνητική, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν θὰ εἶναι ἀποδοτικὴ οἱαδήποτε ἐπένδυσις μικρᾶς σχετικῶς σημασίας. Ἀντιθέτως, εἶναι ἐμφανές, ὅτι ἀπαιτεῖται μεγάλης ἐκτάσεως ἐπένδυσις, ἡ ὁποία νὰ δυνηθῇ, κατ' ἀρχήν, νὰ ἀπορροφήσῃ τὴν «ἁπλῆν» ὑποαπασχόλησιν καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ καταστήσῃ θετικὴν τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐργασίας. Συνεπῶς, ἡ ροπὴ πρὸς μικρᾶς σημασίας ἐπένδυσιν ἀποθαρρύνεται εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας πρὸς ὄφελος τῆς ροπῆς πρὸς ἀποθησαύρισιν.

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἄποψιν τοῦ H. Leibenstein[64], καθ' ἣν ἡ ἐπένδυσις εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, διὰ νὰ ἔχῃ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ ἀπόψεως ἀναπτύξεως, πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ σημεῖον τῆς ἐλαχίστης κρισίμου προσπαθείας (the critical minimum effort).

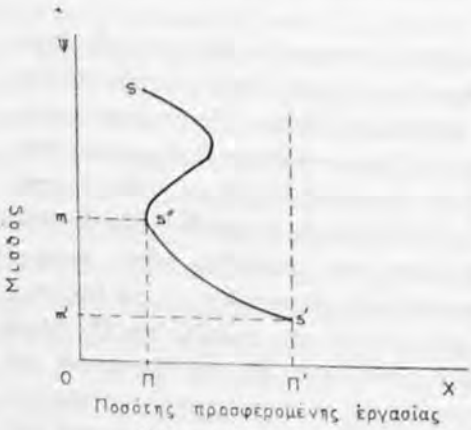

Διάγραμμα ἀριθ. 33

Ἀνώμαλος καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ μείωσις τοῦ ἐπιπέδου τοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας δὲν εἶναι κατὰ κανόνα εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ πλήρη ἀπασχόλησιν, ἐν τούτοις ἡ τεχνητὴ διατήρησις ὑψηλοῦ ἐπιπέδου μισθοῦ δύναται νὰ ἐπιδεινώσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἀνεργίαν[65]. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, ἡ ἀνώμαλος καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας, ἡ ὁποία συχνάκις ἐμφανίζεται εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀπολύτως λογικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν.

Ὅταν ὁ μισθὸς εἶναι Ωm, ἡ προσφερομένη ποσότης ἐργασίας ἀνέρχεται

64. Economic Backwardness and Economic Growth, 2α Ἔκδοσις, Νέα Ὑόρκη 1967, Κεφάλαιον 8.

65. Ὅρ. R. S. Eckaus, ἔ. ἀ. σελ. 539-565.

εἰς ΟΠ. Ὅταν ὁ μισθὸς πίπτῃ εἰς Om', ἡ προσφερομένη ποσότης ἐργασίας ἀνέρχεται εἰς ΟΠ'. Ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τῶν ἐργαζομένων δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ἐπὶ μειώσεως τοῦ ἐπιπέδου ἀτομικοῦ μισθοῦ, βάσει τῆς προσπαθείας διατηρήσεως τοῦ αὐτοῦ, ἢ πρότερον, βιοτικοῦ ἐπιπέδου [66]. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αὐξάνει ἡ προσφορὰ τῶν ὡρῶν ἐργασίας, ἐκ μέρους ἑκάστου ἐργαζομένου καὶ μειοῦται ἡ παραγωγικότης του καθ' ὥραν. Συγχρόνως ὅμως δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἀνώμαλος καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας καταλήγει εἰς δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ προϊόντος μεταξὺ τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ δεδομένης ὑποαναπτύκτου οἰκονομίας, ἐὰν ἐξετασθῇ ὡς συμπεριφορὰ τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων. Πράγματι, ὅταν ὁ μισθὸς εἶναι Om καὶ ἡ προσφερομένη ποσότης ἐργασίας ΟΠ, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων εἶναι ὑψηλή. Ὅταν ὁ μισθὸς κατέλθῃ εἰς Om', ἡ αὔξησις τῆς προσφερομένης ποσότητος ἐργασίας εἰς ΟΠ' μειώνει τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν ἐργαζομένων [67].

Κατόπιν τῆς ὡς ἀνωτέρω ἀναλύσεως, θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν συνάρτησιν παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas καὶ θὰ ἴδωμεν πῶς αὕτη ἐφαρμόζεται, εἰδικώτερον, εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας. Εἶναι ἐμφανές, ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἀναλύσεως, ὅτι ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» [68] εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας εἶναι χαμηλή. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅτι, διὰ τοὺς ἐκτεθέντας ἀνωτέρω λόγους, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι, γενικῶς, κατωτέρα εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ δευτερογενοῦς τομέως. Τοῦτο σημαίνει, ἐπὶ τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἐκθέτου k εἶναι κατωτέρα τῆς τοῦ ἐκθέτου j.

Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ προσθήκη μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἰς παραγωγικήν τινα διαδικασίαν θὰ αὐξήσῃ τὸ προϊὸν (P) κατὰ ποσοστὸν κατώτερον τοῦ ἀντιστοίχου, συνεπείᾳ προσθήκης μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος κεφαλαίου.

Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν περίπτωσιν τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως καὶ ἀσχοληθῶμεν, ἐνταῦθα, μόνον μὲ τὴν «πολύπλοκον» ὑποαπασχόλησιν, ἐρωτᾶται μὲ ποῖα κριτήρια θὰ ἀποφασισθῇ ἢ δὲν θὰ ἀποφασισθῇ ἡ ἀπασχόλησις ἑνὸς ἐπὶ πλέον ἐργαζομένου ἐκ μέρους τοῦ ἐπιχειρηματίου ὑποαναπτύκτου τινὸς οἰκονομίας. Ἔστω, εἰς τὸ ἑπόμενον διάγραμμα, ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας χρησιμοποιεῖ δύο συντελεστὰς παραγωγῆς, ἤτοι ἐργασίαν (L) καὶ κεφάλαιον (C) καὶ ὅτι εἰς τὸ κεφάλαιον περιλαμβάνονται ἅπασαι αἱ ἐφαρμοσθεῖσαι βελτιώσεις ἐπὶ τοῦ χρησιμοποιουμένου ἐδάφους. Ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν

66. Ὅρ. J. S. Duesenberry, ἔ. ἀ. 1949, σελ. 84.

67. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποθέσεως ὅτι τὸ συνολικὸν προϊὸν παρέμεινεν ἀμετάβλητον ἢ ηὐξήθη ὀλιγώτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν φαινομενικὴν αὔξησιν τῆς ἀπασχολήσεως.

68. Βεβαίως ἀνειδικεύτου.

αὔξησιν τῆς παραγομένης ποσότητος, διὰ τῆς προσθήκης μονάδων τοῦ εὐθηνοῦ συντελεστοῦ (ἐνταῦθα τοῦ L) ἐπὶ τοῦ ἀκριβοῦ τοιούτου (ἐνταῦθα τοῦ C) ἀδιαφορῶν ἐὰν ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ πρώτου ἐμειώθη ὑπερβολικῶς, ἐφ' ὅσον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ δευτέρου εἶναι σχετικῶς ὑψηλή.

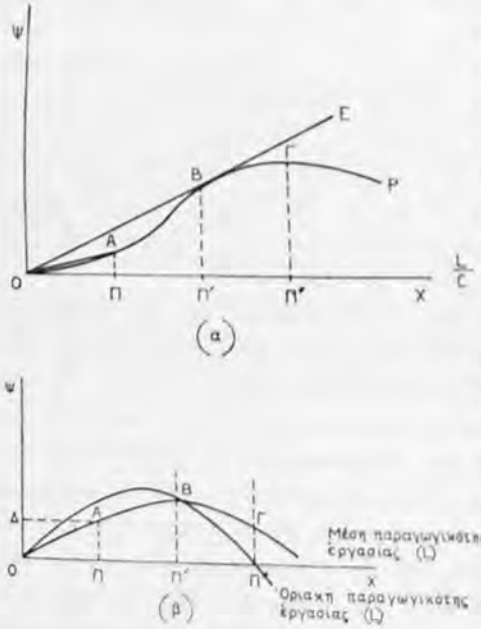

Διάγραμμα ἀριθ. 34
Συνδυασμὸς ἐργασίας καὶ κεφαλαίου.

Ἡ καμπύλη OP, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 34(α), δεικνύει τὴν συνολικὴν παραγωγήν, ὅταν ἐπὶ δεδομένης ποσότητος κεφαλαίου αὐξάνωμεν τὴν χρησιμοποιουμένην ποσότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Εἰς τὸ διάγραμμα 34(β) ἐμφανίζονται αἱ καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Πέραν τοῦ σημείου B, καὶ ἡ μέση καὶ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας μειοῦνται. Ἐν τούτοις ἡ συνολικὴ παραγωγὴ OP ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνέρχεται, μὲ φθίνοντα ὅμως ρυθμόν, συνεπείᾳ τῆς αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου. Συνεπῶς ὁ ἐπιχειρηματίας εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας ἔχει τὴν τάσιν νὰ ἐπιλέγῃ μεθόδους ἐντάσεως ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι μειώνουν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐκθέτου k, ἐπὶ τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas καὶ συνεπῶς καὶ τὸ μερίδιον τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ἐντὸς τοῦ προϊόντος (P)

Ἀπὸ ἀπόψεως συνόλου οἰκονομίας τὰ κριτήρια τῆς χρησιμοποιήσεως, εἰς παραγωγικόν τινα συνδυασμόν, ὑποαναπτύκτου οἰκονομίας, μιᾶς ἐπὶ πλέον μονάδος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἶναι κατά τι διάφορα τῶν ἀντιστοίχων τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Πράγματι, ὡς ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ J. M. Hornby [69], ἡ ἀξία τοῦ ὡς ἄνω k δι' ἕκαστον ἐπὶ πλέον ἐργαζόμενον θὰ ἐξαρτηθῇ ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως καὶ προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμήν των. Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης αὕτη εἶναι χαμηλή, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν συμφέρει εἰς τὴν οἰκονομίαν ἡ αὔξησις τῆς χρησι-

69. Investment and Trade Policy in the Dual Economy, The Economic Journal, Μάρτιος 1967, σελ. 96-107.

μοποιουμένης ποσότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», δεδομένου ὅτι αὕτη συνεπάγεται, κατ' ἀνάγκην, τὴν μεταφορὰν συντελεστῶν παραγωγῆς ἐκ τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Πράγματι, ὅταν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως καὶ προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι χαμηλή, ἡ αὔξησις τῆς προσφορᾶς των, συνεπείᾳ ηὐξημένης ἀπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, θὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν τὴν πτῶσιν τῆς τιμῆς των, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀνάλογον αὔξησιν τῆς ζητουμένης ποσότητος. Οὕτω, θὰ μειωθοῦν τὰ ἔσοδα ἐξ ἐμμέσων φόρων τῆς περὶ ἧς πρόκειται κυβερνήσεως· τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ κοινωνικὸν κόστος τῆς προσλήψεως προσθέτου τινος ἀπασχολουμένου εἶναι ἀνώτερον τοῦ καταβαλλομένου, εἰς τὴν πραγματικότητα, μισθοῦ, ἐφ' ὅσον τοιουτοτρόπως περιορίζεται ἡ δυνατότης ἐπενδύσεως τῆς οἰκονομίας.

Ἀντιθέτως, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλαστικότης προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι μεγάλη, συμφέρει εἰς τὴν οἰκονομίαν ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως, διότι ἡ αὔξησις τῆς ζητουμένης ποσότητος καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, θὰ εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ ποσοστοῦ πτώσεως τῆς τιμῆς των, συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Οὕτω θὰ ἐξασφαλισθοῦν μεγαλύτερα ἔσοδα ὑπὲρ τοῦ δημοσίου μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς καὶ μεγαλυτέρα δυνατότης ἐπενδύσεως τῆς περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίας.

Εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἀνελαστικότης προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἐνισχύεται ἀπὸ τρεῖς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑφίστανται εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἤτοι:

α) Ἡ ὕπαρξις «ἀπλῆς» ὑποαπασχολήσεως εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα συνεπάγεται, ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος μεταξὺ τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ. Μὲ τὴν ἀπορρόφησιν τῆς «ἀπλῆς» ὑποαπασχολήσεως δὲν εἶναι λογικὸν νὰ ἀναμένεται σημαντικὴ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως τῶν τὸ πρῶτον ἀπασχολουμένων, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἀνέκαθεν ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας των.

β) Ἡ μεγάλη σημασία τῆς αὐτοκαταναλώσεως εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας μειώνει τὸν βαθμὸν ἐξαρτήσεως τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα ἀπὸ τὴν ἀγοράν.

γ) Τέλος, ἀπὸ πλευρᾶς προσφορᾶς, αὕτη εἶναι ἀνελαστικὴ εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας λόγῳ ἀνεπαρκοῦς κεφαλαίου. Τοῦτο σημαίνει, ὡς ἤδη ἐτονίσθη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ προσφορὰ δὲν δύναται νὰ αὐξηθῇ δι' ἁπλῆς αὐξήσεως τῆς ποσότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς θὰ εἶναι προτιμότερον διὰ τὸ σύνολον τῆς οἰκονομίας νὰ μὴ αὐξηθῇ ὁ ὄγκος τῆς ἀπασχολήσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ γίνῃ, εἰς εὐρεῖαν κλίμακα, εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα, ὑποκατάστασις ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου [70]. Τοιοῦτο τι θὰ αὐξήσῃ τὸν βαθμὸν ἀπασχολήσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἔναντι τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, θὰ μειώσῃ τὴν παραγομένην ποσότητα καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ θὰ ὑψώσῃ τὴν τιμήν των. Τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνέλθῃ καὶ οὕτω θὰ ἐπιτευχθῇ ταχύτερος ρυθμὸς οἰκονομικῆς προόδου. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ πρέπῃ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ τάσις τῶν ἐπιχειρηματιῶν, εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, νὰ ἐφαρμόζουν μεθόδους παραγωγῆς ἐντάσεως ἐργασίας ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀνάγκην ἐπιτεύξεως ταχυτέρου ρυθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

§ 3. ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ (ΚΑΙ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗΣ) ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ συνάρτησις παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas [71], ἐφαρμοζομένη εἰς δυναμικὴν καὶ ἀνεπτυγμένην οἰκονομίαν, ἀποκτᾶ ὅλως διάφορον περιεχόμενον, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀναλυθὲν ἀνωτέρω ἐντὸς στασίμου καὶ ὑποαναπτύκτου οἰκονομίας. Αἱ βασικαὶ διαφοραὶ συνίστανται:

αα) Εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἡ ἐργασία καθίσταται ὁ ἀκριβὸς καὶ σπάνιος συντελεστὴς παραγωγῆς, ἐνῶ τὸ κεφάλαιον ὁ εὐθηνὸς καὶ σχετικῶς ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκόμενος συντελεστής.

ββ) Εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑποκαταστάσεως μεταξὺ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς ἐργασίας καὶ κεφαλαίου μεταβάλλονται τὰ μέγιστα, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τεχνικῆς προόδου.

Αἱ σχετικαὶ ἔρευναι διὰ τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas ἐγένοντο εἰς Η.Π.Α. καὶ κατέληξαν εἰς τὰ ἑξῆς σημαντικώτατα συμπεράσματα [72]:

70. Ὅρ. J. M. Hornby, ἔ. ἀ. σελ. 107.

71. Ὅρ. P. H. Douglas, Theory of Wages, ἔ. ἀ. Ἐπίσης ὅρα R. M. Solow, Technical Change and the Aggregate Production Function, Review of Economics and Statistics, Vol. 39, 1957, σελ. 312-320.

72. Οἱ L. R. Klein καὶ R. S. Preston, Some New Results in the Measurement of Capacity Utilization, American Economic Review, Μάρτιος 1967, σελ. 34-57, ἐκφράζουν ἀμφιβολίας διὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ἀνωτέρω συμπερασμάτων καὶ παρατηροῦν ὅτι αἱ προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς τῶν Cobb - Douglas δὲν συναντῶνται εἰς τὴν πραγματικότητα.

1. Παρὰ τὴν προϊοῦσαν αὔξησιν τῆς ἰσχύος τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, τὴν ὁλονὲν μεγαλυτέραν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον, τὴν ὕπαρξιν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς συνεπείᾳ ἐντάσεως τοῦ βαθμοῦ μονοπωλίου τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ἐκπληκτικὴν τεχνικὴν πρόοδον, ἡ ὁποία συνετελέσθη, τὰ μερίδια τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ὄχι μόνον τῶν Η.Π.Α., ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἀνεπτυγμένων καπιταλιστικῶν οἰκονομιῶν τῆς ὑφηλίου ἐμφανίζουν ἐκπληκτικὴν σταθερότητα: $\frac{3}{4}$ περίπου λαμβάνει ὁ συντελεστὴς «ἐργασία» καὶ $\frac{1}{4}$ ὁ συντελεστὴς «κεφάλαιον».

2. Ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα, εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος [73]. Συνεπῶς, τὸ μερίδιον τοῦ συντελεστοῦ, ὁ ὁποῖος αὐξάνει ταχύτερον, θὰ πρέπῃ νὰ μειοῦται. Ὁ συντελεστὴς οὗτος, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, εἶναι τὸ κεφάλαιον. Θὰ ἔπρεπε κανονικῶς τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν νὰ δεικνύῃ τάσιν μειώσεως. Τοιοῦτο τι ὅμως δὲν συμβαίνει. Ἡ σταθερότης τῶν μεριδίων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς οὐδετέρας τεχνικῆς προόδου [74], ἡ ὁποία διατηρεῖ σταθερὰν τὴν σχέσιν ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον.

3. Τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκθετῶν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, εἰς τὴν συνάρτησιν τῶν Cobb - Douglas εἶναι ἐλαφρῶς κατώτερον τῆς μονάδος, ἤτοι [75]

$$k + j < 1$$

πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει φθίνουσαν ἀπόδοσιν κλίμακος.

Πράγματι, αἱ ἐπὶ μέρους ἀξίαι τῶν ἐκθετῶν εὑρέθησαν ὅτι εἶναι:

$k = 63 - 64$
$j = 34$
$k + j = 97 - 98.$

Συνεπῶς, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν συντελεστῶν «ἐργασία» ($k = 63 - 64$) καὶ «κεφάλαιον» ($j = 34$) προσδιορίζουν τὰ μερίδιά των ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος (P).

73. Ὅρ. K. J. Arrow, H. B. Chenery, B.S. Minhas καὶ R. M. Solow, ἔ. ἀ. σελ. 225-250.

74. Ὅρ. K. J. Arrow, H. B. Chenery, B. S. Minhas καὶ R. M. Solow, ἔ. ἀ. σελ. 225-250

75. Ὅρ. K. J. Arrow καὶ συν., ἔ. ἀ. σελ. 225-250.

4. Ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας καπιταλιστικὰς χώρας τῆς ὑψηλίου καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Η.Π.Α. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ὀφείλεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν, συνεπείᾳ τῆς πραγματοποιήσεως ὑψηλῶν εἰσοδημάτων, δεύτερον δὲ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ρυθμοῦ γεννητικότητος, συνεπείᾳ τῆς ἀνόδου τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Οὕτως, ὁ συντελεστὴς «ἐργασία» κατέστη ὁ σπάνιος συντελεστὴς παραγωγῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ αὔξησίς του κατὰ μίαν μονάδα, θὰ αὐξήσῃ τὸ τελικὸν προϊὸν τρεῖς φορὰς περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἡ αὔξησις κατὰ μίαν μονάδα τοῦ κεφαλαίου[76]. Ἕκαστος ἀπασχολούμενος ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του συνεχῶς αὐξανομένην ποσότητα παγίου κεφαλαίου, ἐνῶ ἑκάστη μονὰς κεφαλαίου ἔχει ὁλονὲν μικροτέραν ποσότητα ἐργασίας.

Κατὰ τὰς σχετικὰς ἐρεύνας εὑρέθη ὅτι ἡ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἐκφραζομένη εἰς πραγματικοὺς μισθούς, ἀνέρχεται ἐτησίως περισσότερον ἀπὸ 1½%. Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας κατὰ 1½% ὀφείλεται εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον, ἐνῶ τὸ ἐπὶ πλέον εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ποσότητος παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον, ἤτοι εἰς τὸν ταχύτερον ρυθμὸν συσσωρεύσεως κεφαλαίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας. Ἐν τούτοις, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου διετήρησε σταθερά, ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, τὰ μερίδια τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου.

5. Ἡ ἐμφάνισις τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως, εἰς βάρος τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου, θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος ἄνευ τῆς ταχείας τεχνολογικῆς προόδου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὸ πλαίσιον τῶν τριῶν παραγράφων τοῦ παρόντος κεφαλαίου, δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν, ἐν συντομίᾳ, τὰ κάτωθι συμπεράσματα:

αα) Εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γίνεται διάκρισις μεταξὺ «ἁπλῆς» καὶ «πολυπλόκου» ὑποαπασχολήσεως.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας δύναται νὰ ἀνέλθῃ κατὰ δύο τρόπους: πρῶτον, διὰ τῆς ἁπλῆς ἀπομακρύνσεως ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ δεύτερον διὰ τῆς προσθήκης κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον θὰ δυνηθῇ νὰ ἀπορροφήσῃ τὴν ὑποαπασχόλησιν. Ἡ ὑποαπασχόλησις ἐνταῦθα ὀφείλεται εἰς ἀνελαστικότητα τῶν τεχνολογικῶν συντελεστῶν καὶ καταλήγει βεβαίως εἰς χαμηλὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας.

76. Ὅρ. P. A. Samuelson, Economics, ἔ. ἀ. σελ. 571.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς «πολυπλόκου» ὑποαπασχολήσεως, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας δύναται νὰ ἀνέλθῃ μόνον δι' ὑποκαταστάσεως ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου, ἤτοι δι' ἐφαρμογῆς μεθόδων ἐξοικονομήσεως ἐργασίας, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως αὕτη ἀνέρχεται καὶ δι' ἁπλῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων ἄνευ οἱασδήποτε προσθήκης μονάδων κεφαλαίου. Ἕως ὅτου ὅμως, πραγματοποιηθῇ ἡ ἐν λόγῳ ὑποκατάστασις, ἡ χαμηλὴ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν μεγάλην ἀνελαστικότητα τῶν ἐφαρμοζομένων τεχνολογικῶν συντελεστῶν.

ββ) Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀνωτέρω διακρίσεως, εἶναι δυσχερὲς νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ εἶναι ἀνελαστικοὶ εἰς τὸν δευτερογενῆ τομέα παραγωγῆς καὶ ἐλαστικοὶ εἰς τὸν πρωτογενῆ τοιοῦτον. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς ἤδη ὑπεστηρίξαμεν ἀνωτέρω, ἡ ἐλαστικότης τῶν τεχνολογικῶν συντελεστῶν εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα εἶναι φαινομενική, ἐφ' ὅσον πέραν ὡρισμένου ὁρίου ἡ πρόσθετος ἀπασχόλησις δὲν συμμετέχει εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν. Πρόκειται κατὰ τὴν ὁρολογίαν μας περὶ τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως.

γγ) Εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ περαιτέρω, ὅτι ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος. Ἀντιθέτως εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας πλησιάζει πρὸς τὴν μονάδα [77]. Εἰς τὴν ἀνωτέρω διαφορὰν ὀφείλεται, ἐν πολλοῖς, καὶ ἡ δυνατότης τῶν ἐν ἀναπτύξει εὑρισκομένων οἰκονομιῶν πρὸς πραγματοποίησιν ρυθμῶν προόδου ἀνωτέρων τῶν ἀντιστοίχων ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν.

δδ) Ἡ ἀνώμαλος καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας, ἡ ὁποία συχνάκις ἐμφανίζεται εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, αὐξάνει τὴν ἁπλῆν καὶ πολύπλοκον ὑποαπασχόλησιν καὶ καταλήγει εἰς δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, κυρίως μέσῳ ηὐξημένης αὐτοκαταναλώσεως εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα.

εε) Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας ἡ ἐργασία εἶναι ὁ εὐθηνὸς συντελεστὴς παραγωγῆς, αὗται ἔχουν συμφέρον νὰ ἐφαρμόζουν μεθόδους παραγωγῆς ἐντάσεως κεφαλαίου. Μόνον οὕτω θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, εἶναι γενικῶς περισσότερον ἀποδοτικὴ ἡ ἐφαρμογὴ μεθόδων ἐντάσεως ἐργασίας.

77. Κατὰ τὴν σχετικὴν ἔρευναν τῶν K. J. Arrow καὶ συν., ἔ. ἀ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II

Η ΔΑΠΑΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ἡ παραγωγὴ οἱουδήποτε ἀγαθοῦ εἰς τὸν χρόνον t προϋποθέτει τὴν ὑποβολὴν δεδομένης ἐπιχειρήσεως εἰς θυσίαν εἰς τὸν χρόνον t—1. Ἡ θυσία αὕτη τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τὴν παραγωγὴν δεδομένης ποσότητος καὶ ποιότητος ἀγαθοῦ τινος (output) ἀποτελεῖ τὴν δαπάνην παραγωγῆς (input). Ὁ ἐπιχειρηματίας, ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει νὰ παραγάγῃ ἀγαθόν τι, προβλέπει, ὀρθῶς ἢ ἐσφαλμένως, ὅτι ἡ ἀναγκαία δαπάνη παραγωγῆς θὰ εἶναι κατωτέρα τῆς ἀξίας τοῦ παραγομένου προϊόντος καὶ ὅτι οὕτω θὰ ἐξασφαλίσῃ περιθώριον κέρδους. Ἄλλως, ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν θὰ προβῇ εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν.

Τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὡς πρὸς τὴν δαπάνην παραγωγῆς θὰ ἀναλυθοῦν εἰς τὸ Μέρος II τῆς παρούσης μελέτης. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν ἁπλῶς τὰ διάφορα κονδύλια καὶ εἴδη, τὰ ὁποῖα ὑπεισέρχονται εἰς τὴν συνολικὴν δαπάνην παραγωγῆς, τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τούτων σχέσεις ὡς καὶ τοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι καθορίζουν τὸ ὕψος των.

Τὰ ἐπὶ μέρους κονδύλια τῆς συνολικῆς δαπάνης παραγωγῆς δυνατὸν νὰ διακριθοῦν ὡς κάτωθι:

α) Ἀμοιβαὶ τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς ἑκάστην παραγωγικὴν διαδικασίαν συντελεστῶν παραγωγῆς, ἤτοι:

αα) Μισθοὶ καὶ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν.

ββ) Τόκοι τῶν δανεισθέντων ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως κεφαλαίων ἐγκαταστάσεως καὶ κινήσεως [1].

γγ) Ἐνοίκιον τοῦ κτιρίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου στεγάζεται ἡ ἐπιχείρησις.

δδ) Προκειμένου περὶ μικρῶν ἐπιχειρήσεων θὰ πρέπῃ νὰ ὑπολογισθῇ εἰς τὴν δαπάνην παραγωγῆς καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ ὕψος του ὀφείλει νὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὸν μισθόν, τὸν ὁποῖον θὰ ἠδύνατο οὗτος νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐὰν εὑρίσκετο εἰς ἐξηρτημένην σχέσιν ἐργασίας. Ἀντιθέτως, προκειμένου περὶ μεγάλων ἐπιχειρήσεων, θὰ πρέπῃ νὰ ὑπολογισθῇ εἰς τὴν δαπάνην παραγωγῆς ἡ ὀργάνωσις καὶ διοίκησις τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας.

1. Εἰς περίπτωσιν αὐτοχρηματοδοτήσεως θὰ ὑπολογισθῇ ἐντὸς τῆς δαπάνης παραγωγῆς, ὁ ἀγοραῖος τόκος τῶν ἰδίων κεφαλαίων τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Ὡς τονίζεται ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ F. Harbizon [2], ἡ ὀργάνωσις ἀποτελεῖ συντελεστὴν παραγωγῆς ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐργασίας, τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐδάφους.

β) Φόροι πάσης φύσεως, πλὴν τοῦ φόρου εἰσοδήματος, ὁ ὁποῖος δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν δαπάνην παραγωγῆς.

γ) Δαπάναι δι' ἀγορὰν πρώτων ὑλῶν καὶ ἑτέρων ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἀπὸ ἄλλας ἐπιχειρήσεις.

δ) Δαπάναι κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν.

ε) Ἀπόσβεσις τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως.

στ) Δαπάναι πωλήσεως, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ κύκλου ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπεισέρχοται ἐμμέσως εἰς τὴν συνολικὴν δαπάνην παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, δεδομένου ὅτι καταλήγουν ἐνδεχομένως εἰς μεταβολὴν τῆς κλίμακος παραγωγῆς. Αὗται βεβαίως εἶναι ἀνύπαρκτοι ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

ζ) Εἰς τὴν δαπάνην παραγωγῆς, κατὰ τὸν R. Dorfman [3], ὀφείλομεν νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὸν ἀπαραίτητον χρόνον τῆς ἀναμονῆς μεταξὺ τῆς ἐνάρξεως τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ τοῦ πέρατος αὐτῆς. Οὕτως ἡ ἀναμονὴ ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ συνολικοῦ κόστους παραγωγῆς.

η) Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀρίστη τοποθεσία ἐπιχειρήσεώς τινος δὲν εἶναι δεδομένη [4], ἀλλ' ἀντιθέτως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κλίμακα παραγωγῆς της, τότε τὸ πρόβλημα τῆς ἀρίστης τοποθεσίας ὑπεισέρχεται εἰς τὴν συνολικὴν δαπάνην παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐπιδρᾶ ἐπὶ τοῦ σχήματος τῶν καμπυλῶν τῆς δαπάνης παραγωγῆς.

Οἱ βασικοὶ προσδιοριστικοὶ παράγοντες τοῦ κόστους παραγωγῆς δύνανται νὰ καθορισθοῦν ὡς κάτωθι:

Α. Οἰκονομικοὶ παράγοντες

1. Τὸ ὕψος τῆς παραγωγῆς. Κατ' ἀρχήν, οἱαδήποτε αὐξομείωσις τῆς παραγομένης ποσότητος ὑπὸ ἐπιχειρήσεώς τινος, συνεπάγεται μεταβολὴν τοῦ

2. Entrepreneurial Organization as a Factor in Economic Development, The Quarterly Journal of Economics, 1956, σελ. 365-379.

3. Waiting and the Period of Production, The Quarterly Journal of Economics, Αὔγουστος 1959, σελ. 351-372.

4. Ὡς ὑποστηρίζει ὁ L. N. Moses, Location and the Theory of Production, The Quarterly Journal of Economics, 1958, σελ. 259-272, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν W. Isard, Location and Space Economy, New York: Jointly by the Technology Press of Massachussets Institute of Technology and John Wiley and Sons, 1956.

μέσου κόστους παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐκτὸς ἐὰν εὑρισκώμεθα ἐνώπιον τῆς ἀπιθάνου περιπτώσεως ἀναλόγων δαπανῶν παραγωγῆς. Τὰ αἴτια καὶ αἱ πιθαναὶ κατευθύνσεις τῆς ἐν λόγῳ μεταβολῆς θὰ ἐξετασθοῦν ἀμέσως κατωτέρω.

2. Αἱ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐὰν αὗται εἶναι ὑψηλαὶ ἢ αὐξηθοῦν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, θὰ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως.

Β. Τεχνικοοικονομικοὶ παράγοντες

3. Ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως. Οἱαδήποτε τεχνικὴ βελτίωσις, ἐφ' ὅσον ἀποφασίζεται οἰκειοθελῶς ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου, θὰ πρέπῃ λογικῶς νὰ ὁδηγῇ εἰς μείωσιν τῆς δαπάνης παραγωγῆς καὶ συνεπῶς εἰς αὔξησιν τοῦ περιθωρίου κέρδους. Σχετικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ θέματος κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, κατὰ γενικὸν κανόνα, αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις υἱοθετοῦν ταχύτερον τὰς νεωτέρας τεχνικὰς μεθόδους παραγωγῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μικρὰς ἐπιχειρήσεις[5].

4. Αἱ ἀναλογίαι κατὰ τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν οἱ συντελεσταὶ παραγωγῆς «ἐργασία» καὶ «κεφάλαιον». Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον περὶ συναρτήσεων παραγωγῆς, κατέστη σαφὲς ὅτι οἱ ἐπιχειρηματίαι προσπαθοῦν γενικῶς νὰ ὑποκαταστήσουν τὸν ἀκριβὸν συντελεστὴν παραγωγῆς διὰ τοῦ εὐθηνοῦ τοιούτου, λαμβανομένων, ἀπὸ κοινοῦ, ὑπ' ὄψιν τῆς ἀμοιβῆς καὶ τῆς παραγωγικότητος ἑνὸς ἑκάστου τούτων.

Γ. Κοινωνικοὶ παράγοντες

5. Ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένη κοινωνικὴ πολιτικὴ καὶ εἰδικώτερον αἱ κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας τοῦτο ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τὴν κατανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Τὸ μερίδιον τῆς τελευταίας ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δὲν καθορίζεται μόνον ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀμέσου μισθοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν σημασίαν τῶν πάσης φύσεως κοινωνικῶν παροχῶν· αὗται ἀποτελοῦν τὸν ἔμμεσον μισθὸν τῶν ἐργαζομένων, ἤτοι τὴν ἀμοιβήν, ἡ ὁποία δὲν συνδέεται μὲ τὴν παραγωγικότητά των, ἀλλὰ δικαιολογεῖται διὰ τῆς ἐπιδιώξεως δικαιοτέρας κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ ὕψος τῶν ἐμμέσων μισθῶν τῶν ἐργαζομένων ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων.

5. Ὅρ. E. Mansfield, The Speed of Response of Firms to New Techniques, The Quarterly Journal of Economics, 1962, σελ. 290-311.

6. Τέλος, ἡ κατάστασις τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζει τὸν βαθμὸν οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως οἰκονομίας ἢ περιοχῆς τινος, ἐπιδρᾷ τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῦ κόστους παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ φαινόμενον τῆς γεωγραφικῆς συγκεντρώσεως τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ὁ σχηματισμὸς βιομηχανικῶν ζωνῶν ἐξηγεῖται πρωτίστως ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν νεοσυσταθεισῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπως ἀπολαύσουν τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα αὐτομάτως παρέχονται εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐκεῖ ἐπαρκῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν.

Θεωρητικῶς ἡ ὁριακὴ ἀποδοτικότης τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἀνωτέρα εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους περιοχάς, δεδομένου ὅτι δὲν ἔχει προηγηθῆ συσσώρευσις κεφαλαίου εἰς ἄξιον λόγου βαθμόν. Πλὴν ὅμως αἱ ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεφάσιζον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς ὑποανάπτυκτόν τινα περιοχήν, θὰ ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐξ ἰδίων πλείστας ὅσας δαπάνας ἀναγομένας εἰς τὸν τομέα τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν. Χάριν παραδείγματος δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ἀνάγκην ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀνειδικεύτου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς περιοχῆς, τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιχειρήσεως, τὴν μέριμναν τῆς ἐξασφαλίσεως ἱκανοποιητικῶν μεταφορικῶν μέσων τῶν προϊόντων της, τὴν ἀντιμετώπισιν δαπανῶν ἱδρύσεως συμπληρωματικῶν ἐπιχειρήσεων διὰ τὴν συσκευασίαν, διατήρησιν ἢ διαφήμισιν τῶν προϊόντων της κ.ο.κ.

Θὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὸ πλαίσιον δύο παραγράφων. Ἡ διάκρισις, ἡ ὁποία ἠκολουθήθη εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια τοῦ παρόντος Μέρους, εὑρίσκει ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο. Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὸ περιεχόμενον τῆς δαπάνης παραγωγῆς εἶναι διάφορον ἐντὸς στασίμου καὶ μεταβαλλομένης οἰκονομίας, ἐπηρεαζόμενον ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν ἢ τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιχειρήσεως πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς της.

Ἡ συνήθης διάκρισις εἰς βραχυχρόνιον καὶ μακροχρόνιον περίοδον δὲν θεωρεῖται ἐπαρκὴς καὶ προκειμένου περὶ τῶν καμπυλῶν τῆς δαπάνης παραγωγῆς, διὰ τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι ἀνελύθησαν εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια. Πράγματι, ὁ ἀποφασιστικὸς παράγων τῆς μεταβολῆς τῶν καμπυλῶν τῆς δαπάνης παραγωγῆς δὲν εἶναι ἡ ἁπλῆ πάροδος τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων. Βεβαίως εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ ἡ διάκρισις βραχυχρονίου καὶ μακροχρονίου περιόδου εἶναι ἁπλῶς συμβατικὴ καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν ἢ παράλειψιν συγκεκριμένων ἀντιδράσεων ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Οὕτως, ἡ ἐξαιρετικῶς βραχυχρόνιος περίοδος δυνατὸν νὰ περικλείη ἐντὸς αὐτῆς ἀπεριόριστον χρονικὸν διάστημα[6].

6. Ὅρ. K. E. Boulding, ἔ. ἀ. 1966, Τόμος I, σελ. 408.

Κατὰ συνέπειαν, ἡ συνήθως ἀκολουθουμένη διάκρισις τοῦ A. Marshall εἰς χρονικὰς περιόδους διαφέρει μόνον τύποις ἀπὸ τὴν ἡμετέραν.

Γενικῶς γίνεται δεκτὸν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ὅτι ἡ κινητήριος δύναμις τῆς μεταβάσεως τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς στασιμότητος εἰς τὸ τῆς προόδου χάρις εἰς τὴν συσσώρευσιν κεφαλαίου, εἶναι ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ καταναλωτικὰ ἀγαθά. Τοιουτοτρόπως τὸ κόστος παραγωγῆς καὶ συνεπῶς αἱ τιμαὶ ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἐκ τῶν αὐξομειώσεων τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Πρόκειται διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν νεοκλασσικὴν ἄποψιν, ἡ ὁποία ὅμως ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἀντίστοιχον κλασσικὴν τοιαύτην· ὡς γνωστόν, οἱ κλασσικοὶ ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ ζήτησις διὰ κατανάλωσιν ἀποτελεῖ παθητικὸν στοιχεῖον ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ κόστους παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν. Σύγχρονοί τινες [7] οἰκονομολόγοι ἀνέσυραν ἐκ τῆς λήθης τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν τῶν κλασσικῶν, ὑποστηρίζοντες ὅτι αἱ τιμαὶ (καὶ αἱ δαπάναι παραγωγῆς) δὲν προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν διὰ κατανάλωσιν, ἀλλ' ἀπὸ δύο ἄλλους παράγοντας: πρῶτον ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς παραγωγῆς εἰς συντελεστὰς καὶ πρώτας ὕλας καὶ δεύτερον ἀπὸ τὰ μερίδια ἐργασίας καὶ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Αἱ δύο ἀπόψεις, ἡ κλασσικὴ καὶ ἡ νεοκλασσική, καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμφανίζονται ὡς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι, ἐν τούτοις δὲν διαφέρουν κατὰ βάσιν μεταξύ των ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐπιδράσεώς των ἐπὶ τῆς δαπάνης παραγωγῆς. Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἄποψιν, ἡ στενότης τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ὡς καὶ ἡ αὔξησις τοῦ λόγου μισθῶν πρὸς ἐπιχειρηματικὰ κέρδη ὠθεῖ τὴν δαπάνην παραγωγῆς καὶ συνεπῶς καὶ τὰς τιμὰς πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ ζήτησις δὲν ὑπεισέρχεται σαφῶς, ὡς μεταβλητὴ ἐπηρεάζουσα τὴν δαπάνην παραγωγῆς. Ἐν τούτοις, εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ:

α) Ὅτι, ἐὰν ἀποκλεισθῇ ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ κατανάλωσιν, εἶναι δυσχερὲς νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἐμφάνισις τοῦ προβλήματος τῆς στενότητος συντελεστῶν παραγωγῆς, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι ὁ πληθυσμὸς παραμένει ἀμετάβλητος.

β) Ἡ αὔξησις τοῦ μεριδίου τῶν μισθῶν, ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, εἰς βάρος τοῦ μεριδίου τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν ὁδηγεῖ, κατὰ τοὺς κλασσικούς, εἰς μείωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς ὕψωσιν τοῦ γενικοῦ

7. Ὅρ. T. C. Koopmans (ed.), Activity Analysis of Production and Allocation, Νέα Ὑόρκη 1951, Κεφάλαιον 7, P. A. Samuelson, Abstract of a Theorem Concerning Substitutability in Open Leontief Models καὶ Sir Roy Harrod's Review on Production of Commodities, By Means of Commodities. Prelude to a Critique of Economic Theory, By P. Sraffa, The Economic Journal, Δεκέμβριος 1961, σελ. 783-787 καὶ P. Sraffa, Production of Commodities: A Comment, The Economic Journal, Ἰούνιος 1962, σελ. 477-479.

ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Ἐρωτᾶται ὅμως ἐὰν ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως διὰ κατανάλωσιν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς παθητικὸν στοιχεῖον τῆς διαμορφώσεως τοῦ κόστους παραγωγῆς, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας. Ἡ αὔξησις τοῦ μεριδίου τῶν μισθῶν εἰς βάρος τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν ἀσκεῖ, εἰς τὴν πραγματικότητα, διττὴν ὑψωτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τιμῶν, διότι πρῶτον μὲν αὐξάνει τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν διὰ κατανάλωσιν, δεύτερον δὲ μειώνει τὴν ἐπένδυσιν καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν προσφορὰν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἐντὸς τῆς οἰκονομίας [8]. Οὕτως, ὁ συγκερασμὸς τῶν σχετικῶν ἀπόψεων τῶν κλασσικῶν καὶ τῶν νεοκλασσικῶν, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ὡς ἄνω δύο παρατηρήσεων, πραγματοποιεῖται, νομίζομεν, εὐχερῶς.

§ 1. Η ΔΑΠΑΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΑΣΙΜΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Καθορίζοντες τοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν τὴν δαπάνην παραγωγῆς εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου τινὸς οἰκονομίας, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνδέσωμεν τὰ προβλήματα τῆς δαπάνης παραγωγῆς μὲ τὰ ἀντίστοιχα τῆς προσφορᾶς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν [9]. Περαιτέρω, κρίνεται σκόπιμος ἡ κεχωρισμένη διαπραγμάτευσις τῶν προβλημάτων τῆς δαπάνης παραγωγῆς ἐντὸς βιομηχανικῆς καὶ ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡ δαπάνη παραγωγῆς εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, προκειμένου περὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀναφέρεται εἰς δύο περιπτώσεις:

I. Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ

Α) Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς στιγμιαίας χρονικῆς περιόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδεμία αὔξησις τοῦ προϊόντος δύναται νὰ λάβῃ χώραν παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν αὔξησιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καὶ συνεπῶς οὐδεμία προσαρμογὴ εἶναι δυνατή. Ἡ ἀδυναμία αὕτη πιθανὸν νὰ ὀφείλεται πράγματι, εἰς ἔλλειψιν χρονικῶν περιθωρίων διὰ τὴν θέσιν εἰς κίνησιν τῶν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ἀλλὰ δύναται ἐπίσης νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς ἀρνητικὴν ἐλαστικότητα προβλέψεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀδιεξόδων πάσης φύσεως, συνήθως ἐμφανιζομένων εἰς τὴν ὑποανάπτυκτον οἰκονομίαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ πρέπῃ νὰ τονισθῇ ὅλως ἰδιαιτέρως ἡ ἀνεπάρκεια ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ ἀποθεμάτων [10]. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς

8. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν κλειστῆς οἰκονομίας καὶ μὴ ἐφαρμογῆς πληθωριστικῆς πολιτικῆς.

9. Ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται εἰς τὸ Κεφάλαιον II, Τίτλος I, Μέρος I.

10. Ὅρ. D. J. Delivanis, L'Economie Sous-Développée, Παρίσιοι 1964, σελ. 145.

ὅλαι αἱ δαπάναι παραγωγῆς θεωροῦνται ὡς δεδομέναι καὶ ἐμφανίζονται γραφικῶς ὡς κάθετοι εἰς τὸν ἄξονα τῶν χ. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ ὁριακὴ δαπάνη εἶναι μηδέν, δεδομένου ὅτι οὐδεμία αὔξησις τοῦ προϊόντος πραγματοποιεῖται. Κατ' ἀρχήν, γίνεται δεκτὸν ὅτι καὶ ἡ προσφορὰ εἶναι τελείως ἀνελαστικὴ εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίπτωσιν, δεδομένου ὅτι ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν ὑπαρχόντων ἀποθεμάτων. Ὡς ὅμως παρετηρήσαμεν εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Προσφορᾶς, ἡ ἄποψις αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὰ πορίσματα τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν σχέσεων ἀποθεμάτων πρὸς παραγωγὴν ἐπὶ ὑφέσεως καὶ ἐντάσεως· αἱ μεταβολαὶ αὗται συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τῆς μειωμένης ἀνελαστικότητος προσφορᾶς ὡς πρὸς τὴν τιμήν, συνεπείᾳ τῶν ἀντικυκλικῶν κινήσεων τῶν ἀποθεμάτων. Παρὰ τὰς ἀντικυκλικὰς αὐξομειώσεις τῶν ἀποθεμάτων καὶ τὰς μεταβολὰς τῶν τιμῶν συνεπείᾳ μεταβολῶν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, ἡ δαπάνη παραγωγῆς παραμένει ἀμετάβλητος, ἐφ' ὅσον δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ αὐξομείωσις τῆς ποσότητος τοῦ παραγομένου προϊόντος.

Ἐπὶ πλέον, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς στιγμιαίας χρονικῆς περιόδου, αἱ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς θεωροῦνται ὡς δεδομέναι, παρὰ τὴν τυχὸν αὔξησιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος. Ὁ διαχωρισμὸς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος καὶ δαπάνης παραγωγῆς του ἐντὸς τῆς στιγμιαίας χρονικῆς περιόδου ὁδηγεῖ εἰς τὴν πραγματοποίησιν μὴ ἀναμενομένων κερδῶν (ἢ ζημιῶν), ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐν τούτοις, τὰ ἐν λόγῳ κέρδη (ἢ ζημίαι) οὐδὲν δύνανται νὰ προδικάσουν ὡς πρὸς τὰς μελλοντικὰς ἐνεργείας τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν ροπὴν αὐτῆς πρὸς ἐπένδυσιν. Πράγματι, ἐφ' ὅσον ἡ ὑψωτικὴ τάσις τῶν τιμῶν συνεχισθῇ καὶ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν ἀποθεμάτων, τὸ κόστος ἀντικαταστάσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ὡς καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τούτων θὰ ἔχῃ ἀνέλθει. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς ἀμοιβὰς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐν προκειμένῳ ἡ ροπὴ πρὸς ἐπένδυσιν τῶν ἐπιχειρηματιῶν θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν σύγκρισιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν πραγματοποιηθέντων κερδῶν (ἢ ζημιῶν) ἐντὸς τῆς στιγμιαίας χρονικῆς περιόδου καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ βαθμοῦ μεταβολῆς τῶν ἐπὶ μέρους κονδυλίων τῆς δαπάνης παραγωγῆς τῶν μελλουσῶν νὰ ἱδρυθοῦν ἐπιχειρήσεων.

Β) Εἰς τὴν περίπτωσιν βραχυχρονίου περιόδου ἀποκλείεται ἡ δυνατότης ἐπεκτάσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ἐν τούτοις, ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς εἶναι δυνατὴ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὑπάρξεως ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Οὕτω, τὸ κόστος παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς, ἐνῶ συγχρόνως ὑποτίθεται ὅτι τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, τὸ ὕψος τοῦ τόκου, ἡ τιμὴ τῶν πρώτων ὑλῶν, τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως, οἱ φόροι,

αἱ ἀναλογίαι τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ παραμένουν ἀμετάβλητα.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων τῆς δαπάνης παραγωγῆς θὰ ἀκολουθηθῇ ἡ ὁριακὴ μέθοδος ἀναλύσεως, ὡς ἄλλωστε ἐγένετο καὶ εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια. Διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀνεπτύχθησαν μέχρι τοῦδε, ἡ ὁριακὴ μέθοδος ἀναλύσεως θεωρεῖται εἰσέτι ὡς ἡ πλέον ἱκανοποιητική, παρὰ τὰς προσπαθείας ἀντικαταστάσεώς της ὑπὸ τῆς θεωρίας τοῦ ὁλικοῦ κόστους (full - cost) [11].

Μὲ τὸ τελευταῖον θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ Μέρος ΙΙ τῆς παρούσης μελέτης, ἐπειδὴ τὸ θεωροῦμεν ὡς τὴν καλυτέραν λύσιν δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀδυναμίας ἐφαρμογῆς τῆς ὁριακῆς θεωρίας ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, εἴτε λόγῳ ἀνεπαρκῶν δεδομένων ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὁριακὴν δαπάνην καὶ τὴν ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως, εἴτε λόγῳ ἑτέρων τεχνικῶν δυσχερειῶν. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, ἡ θεωρία τοῦ ὁλικοῦ κόστους ἀντικαθιστᾶ τὴν ὁριακὴν μέθοδον ὑπολογισμοῦ, ὄχι διότι ἀναγνωρίζεται ὡς ἀνωτέρα, ἀλλ' ἁπλῶς διότι ἡ ὁριακὴ ἀνάλυσις εἰς τὴν πρᾶξιν προσκρούει ἐνίοτε εἰς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια. Ἐὰν ὅμως ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ ὁλικοῦ κόστους παραγωγῆς ἐφαρμόζεται παρεμπιπτόντως ὡς ἁπλοῦν συμπλήρωμα τῆς ὁριακῆς μεθόδου ὑπολογισμῶν, οὐδεὶς λόγος ἀντικαταστάσεως τῆς δευτέρας ὑπὸ τῆς πρώτης συντρέχει.

Εἰς τὸν τομέα ἐφαρμογῆς σημαντικὴ ἀπόδειξις περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ὁριακῆς θεωρίας προέρχεται ἐκ τῶν πορισμάτων ἐρεύνης τινός, εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν 217 ὁμάδες βιομηχανιῶν τῶν Η. Π. Ἀμερικῆς. Αὗται ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν «διοικουμένων κατὰ τρόπον ἐξαιρετικὸν» («excellently managed»). Ἐκ τῶν ἀπαντήσεων τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων εἰς τὸ σχετικὸν ἐρωτηματολόγιον ἐμφαίνεται ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐνεργείας των βασίζεται ἐπὶ τῶν ὁριακῶν ὑπολογισμῶν [12].

1. Σταθεραὶ δαπάναι τῆς ἐπιχειρήσεως

Ἐὰν ἀποδεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἐπιχείρησις δὲν δύναται μὲν νὰ ἐπεκταθῇ, δύναται ὅμως νὰ αὐξήσῃ τὸν βαθμὸν ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς της καὶ συνεπῶς τὴν προσφοράν της, δεχόμεθα αὐτομά-

11. Ὅρ. Jean-Pierre de Bodt, La Formation des Prix, Παρίσιοι 1956, P. Wiles, Empirical Research and the Marginal Analysis, The Economic Journal, Σεπτέμβριος 1950, σελ. 515-530 καὶ P. Wiles, A Rejoinder to Mr Edwards, The Economic Journal, Ἰούνιος 1954, σελ. 350-357.

12. Ὅρ. J. S. Earley, Marginal Policies of «Excellently Managed» Companies, The American Economic Review, Μάρτιος 1956, σελ. 44-70.

τως τὴν ὕπαρξιν ὡρισμένων σταθερῶν (fixed) δαπανῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιόδου. Σταθεραὶ εἶναι ὅλαι ἐκεῖναι αἱ δαπάναι, αἱ ὁποῖαι δὲν μεταβάλλονται συνεπείᾳ αὐξομειώσεων τῆς ποσότητος τοῦ παραγομένου ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως προϊόντος. Ἡ ἐπιχείρησις ὑποχρεοῦται νὰ τὰς ἀντιμετωπίσῃ, ἔστω καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ παραγωγή της ἰσοῦται μὲ τὸ μηδέν.

Ὁ καθορισμὸς τῶν ἐπὶ μέρους κονδυλίων τῆς συνολικῆς σταθερᾶς δαπάνης παραγωγῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ κατὰ τρόπον ἀπόλυτον. Συνήθως ἐκλαμβάνονται ὡς σταθεραὶ δαπάναι τὸ ἐνοίκιον, τὸ ἀσφάλιστρον, ἡ ἀπόσβεσις τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, αἱ πλεῖσται τῶν δαπανῶν διοικήσεως κ.ο.κ. Ἐν τούτοις, εἰς ὡρισμένας ἐπιχειρήσεις μέγα μέρος τῶν δαπανῶν δι' ἀμοιβὴν τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» θεωρεῖται ἐπίσης ὡς σταθεραὶ δαπάναι, εἴτε διότι πρόκειται περὶ εἰδικευμένου προσωπικοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκ νέου, ὅταν ἡ ἐνεργὸς ζήτησις αὐξηθῇ, εἴτε διότι ἡ ἰσχύουσα ἑκάστοτε ἐργατικὴ νομοθεσία θέτει αὐστηροὺς περιορισμοὺς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπόλυσιν ἐργαζομένων.

Ἐπίσης, τὸ χρονικὸν διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δαπάνη τις ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ὡς σταθερά, ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, καὶ ἀπὸ τὸν βαθμὸν νομισματικῆς σταθερότητος τῆς οἰκονομίας. Εἰς περίπτωσιν ὑπάρξεως πληθωριστικῶν ἢ ἀντιπληθωριστικῶν πιέσεων, αἱ ὁποῖαι, ὡς γνωστόν, δὲν ἐπηρεάζουν κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ὅλας τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅλας τὰς ἀμοιβὰς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ χρονικὴ διάρκεια παραδοχῆς ὡρισμένων δαπανῶν ὡς σταθερῶν κατ' ἀνάγκην μειοῦται.

Ἐφ' ὅσον ὑπολογισθοῦν αἱ συνολικαὶ σταθεραὶ δαπάναι δεδομένης ἐπιχειρήσεως ἐντὸς χρονικῆς τινος περιόδου, εἶναι εὐχερὲς νὰ ἐξαχθῇ ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς συνολικῆς σταθερᾶς δαπάνης διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραγομένων μονάδων τοῦ προϊόντος. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως μειοῦται συνεχῶς μὲ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς. Ἔστω, ὅτι αἱ συνολικαὶ σταθεραὶ δαπάναι ἐπιχειρήσεώς τινος ἀνέρχονται ἐτησίως εἰς 2 ἑκ. δρχ. Μὲ παραγωγὴν 100 μονάδων τοῦ προϊόντος ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη θὰ

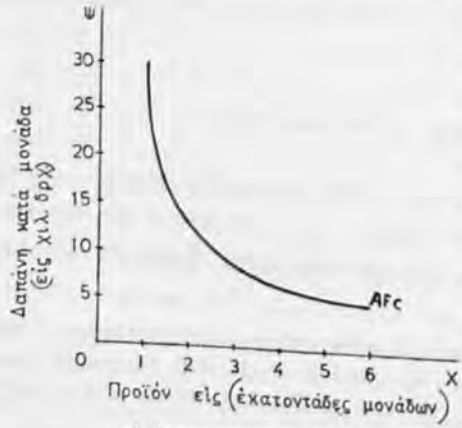

Διάγραμμα ἀριθ. 35
Ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη παραγωγῆς.

εἶναι 20.000 δρχ. Ὅταν ἡ παραγωγὴ ἀνέλθη εἰς 200 μονάδας, ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως θὰ εἶναι μόνον 10.000 δρχ. κ.ο.κ.

Γραφικῶς, ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως ἐμφανίζεται μὲ φθίνουσαν καμπύλην, ὡς ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 35.

2. *Μεταβληταὶ δαπάναι τῆς ἐπιχειρήσεως*

Πλὴν τῶν σταθερῶν δαπανῶν παραγωγῆς, ἡ ἐπιχείρησις ὀφείλει νὰ καλύψῃ καὶ ὡρισμένας μεταβλητὰς δαπάνας, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποφασίζει καὶ δύναται νὰ αὐξομειώσῃ τὴν παραγωγήν της, μεταβάλλουσα τὸν βαθμὸν ἀπασχολήσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς της. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο μεταβληταὶ εἶναι ὅλαι ἐκεῖναι αἱ δαπάναι παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλονται συνεπείᾳ αὐξομειώσεων τῆς ποσότητος τοῦ παραγομένου προϊόντος. Πρόκειται διὰ τὰς πρώτας ὕλας, τὰς ἀμοιβὰς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», τὰς δαπάνας μεταφορᾶς κ.ο.κ.

Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὅλαι αἱ μεταβληταὶ δαπάναι παραγωγῆς ἐπιχειρήσεώς τινος εἶναι ἀπολύτως ἀνάλογοι ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον τῆς παραγωγῆς. Ὡρισμέναι μεταβληταὶ δαπάναι, ὡς λόγου χάριν αἱ τῶν πρώτων ὑλῶν, πληροῦν, κατὰ κανόνα, τὸν ὅρον τῆς ἀπολύτου ἀναλογίας, ἤτοι διπλασιάζονται εἰς περίπτωσιν διπλασιασμοῦ τοῦ ὄγκου παραγωγῆς τοῦ προϊόντος· ἕτεραι, ὡς λόγου χάριν αἱ ἀμοιβαὶ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, δὲν μεταβάλλονται κατ' ἀπόλυτον ἀναλογίαν πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ παραγομένου προϊόντος. Πράγματι, εἶναι δυνατὸν ὁ διπλασιασμὸς τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς δεδομένου προϊόντος νὰ ἀπαιτήσῃ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων μόνον κατὰ 80 % [13]. Οὕτως ἄλλωστε ἐξηγεῖται καὶ τὸ ὅτι σπανίως ἡ σχέσις συνολικοῦ μεταβλητοῦ κόστους πρὸς προϊὸν παραμένει σταθερὰ εἰς διάφορα ἐπίπεδα εἰσοδήματος, ἔστω καὶ πρὸ τοῦ ἀρίστου σημείου ἐκμεταλλεύσεως (normal capacity) τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

Ἡ μεταβολὴ τῆς ἀνωτέρω σχέσεως δὲν εἶναι συνήθως ἀξιόλογος. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ ἀποδοτικότης τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως μεταβλητῶν συντελεστῶν παραγωγῆς εἶναι κατωτέρα εἰς περίπτωσιν ἐξαιρετικῶς χαμηλοῦ ὄγκου παραγωγῆς καὶ καθίσταται ἀνωτέρα ὅσον ἡ ἐπιχείρησις πλησιάζει πρὸς τὸ ἄριστον σημεῖον ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς της [14]. Ἐφ' ὅσον ἡ παραγωγὴ συνεχισθῇ καὶ πέραν τοῦ ἀρίστου

13. Ὅρ. J. Marchal, Le Mécanisme des Prix, 3η Ἔκδοσις, Παρίσιοι 1951, σελ. 116.

14. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 109.

σημείου ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν προσδιορίζεται μόνον βάσει τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης, ἀλλά, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν μέσην σταθερὰν τοιαύτην, θὰ παρατηρηθῇ ἀπότομος αὔξησις τοῦ μέσου μεταβλητοῦ κόστους τῆς ἐπιχειρήσεως [15], ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς ἕνα ἢ πλείονας τῶν κάτωθι λόγων:

α) Ἡ πρόσληψις προσθέτων μονάδων ἐργασίας εἶναι πιθανὸν νὰ μειώσῃ τὴν μέσην παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νεοπροσληφθέντες ἐργαζόμενοι εἶναι ὀλιγώτερον ἱκανοὶ ἢ εἰδικευμένοι ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε ἀπασχολουμένους.

β) Ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων, ἐπὶ δεδομένης ποσότητος παγίου κεφαλαίου, δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ πάσης φύσεως προστριβάς, αἱ ὁποῖαι νὰ μειώσουν τὴν μέσην παραγωγικότητά των.

γ) Ἡ ἐντατικὴ χρησιμοποίησις τῶν μηχανῶν δυνατὸν νὰ ὁδηγήσῃ εἰς συχνοτέρας ἢ πρότερον βλάβας καὶ ἀπώλειαν πολυτίμου χρόνου.

δ) Ἡ ὑπάρχουσα διοίκησις τῆς ἐπιχειρήσεως δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ ἀνεπαρκὴς κατόπιν τῆς αὐξήσεως τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς.

ε) Τέλος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐξέτασις τῶν προβλημάτων παραγωγῆς βραχυχρονίως βασίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν διατηρήσεως σταθεροῦ τοῦ ὕψους τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται συνήθως εἰς τὴν πραγματικότητα. Συνεπῶς, εἷς ἐκ τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους παρατηρεῖται ἀπότομος αὔξησις τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅταν αὕτη ἐξακολουθήσῃ τὴν παραγωγήν της καὶ πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου, εἶναι συνήθως καὶ ἡ αὔξησις τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς συνεπείᾳ τῆς ηὐξημένης ζητήσεώς των.

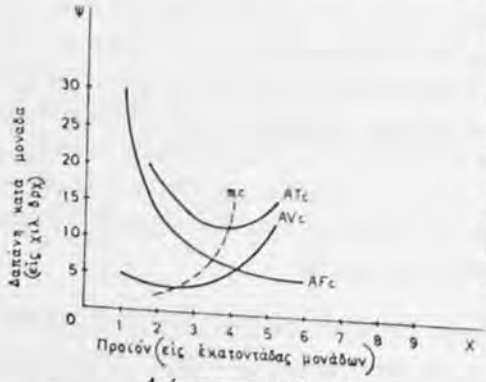

Διάγραμμα ἀριθ. 36
Ἡ μέση σταθερὰ δαπάνη, ἡ μέση μεταβλητὴ δαπάνη, ἡ ὁριακὴ δαπάνη καὶ ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη παραγωγῆς.

Ἡ πρόσθεσις τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης καὶ τῆς μέσης σταθερᾶς δαπάνης παραγωγῆς καταλήγει εἰς τὴν μέσην συνολικὴν δαπάνην δι'

15. Τοῦτο ἐξευρίσκεται, ἐὰν διαιρέσωμεν τὸ συνολικὸν μεταβλητὸν κόστος δεδομένης ἐπιχειρήσεως διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραγομένων μονάδων τοῦ προϊόντος.

ἕκαστον ἐπίπεδον παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 36.

AFC = μέση σταθερὰ δαπάνη παραγωγῆς
AVC = μέση μεταβλητὴ δαπάνη παραγωγῆς
ATC = μέση συνολικὴ δαπάνη παραγωγῆς
mC = ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς.

Ἀνελύθησαν ἤδη ἀνωτέρω αἱ ἰδιότητες τῆς μέσης σταθερᾶς δαπάνης παραγωγῆς. Θὰ πρέπη, ἐν συνεχείᾳ, νὰ ἐξετάσωμεν τὸ σχῆμα τῶν ὑπολοίπων ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 36 καμπυλῶν καὶ τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τούτων σχέσεις, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν συνάρτησίν των μὲ τὸν μοναδικόν, κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικὴν περίοδον, προσδιοριστικόν των παράγοντα, ἤτοι τὸν ὄγκον τοῦ παραγομένου προϊόντος.

α) Ἡ μέση μεταβλητὴ δαπάνη παραγωγῆς (AVC)

Αὕτη κατ' ἀρχήν, καὶ μέχρις ἑνὸς ὡρισμένου σημείου παραγωγῆς, εἶναι φθίνουσα, διότι αὐξανομένης τῆς παραγωγῆς πραγματοποιοῦνται «ἐσωτερικαὶ οἰκονομίαι» («internal economies») τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς τὰς ἀπεκάλεσεν ὁ A. Marshall [16].

Πρόκειται εἰδικώτερον:

αα) Περὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ὡς οὗτος ἀνελύθη ὑπὸ τοῦ A. Smith [17]. Οὗτος εἶναι ἀποδοτικὸς μόνον ὅταν ἡ ἔκτασις ἀγορᾶς τῶν προϊόντων δεδομένης ἐπιχειρήσεως εἶναι ἐπαρκὴς καὶ ὅταν ὁ ὄγκος παραγωγῆς της δὲν εἶναι ἰδιαιτέρως χαμηλός. Ἄλλως, αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὸν καταμερισμὸν δαπάναι κινδυνεύουν νὰ μὴ καλυφθοῦν ἀπὸ τὸν κύκλον ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως.

ββ) Περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως χρησιμοποιουμένου παγίου κεφαλαίου, ἰδίως ὅταν τοῦτο εἶναι δαπανηρόν. Πράγματι, εἰς περίπτωσιν χαμηλοῦ ὄγκου παραγωγῆς, δὲν συμφέρει, κατὰ κανόνα, εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἡ ἀγορὰ δαπανηροῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπιβάρυνσις τῆς δαπάνης ἐπὶ ἑκάστης παραγομένης μονάδος θὰ εἶναι ἰδιαιτέρως ὑψηλή. Ὅταν ὅμως αὐξηθῇ ἐπαρκῶς ὁ ὄγκος παραγωγῆς, καθίσταται οἰκονομικῶς δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τεχνικῆς προόδου ἐντὸς δεδομένης ἐπιχειρήσεως.

16. Ἔ. ἀ. Τόμος I, Κεφάλαιον IX.
17. The Wealth of Nations, edited by E. Cannan, Κεφάλαια I, II καὶ III.

γγ) Περὶ τῶν δαπανῶν διοικήσεως, αἱ ὁποῖαι ὅταν κατανέμωνται μεταξὺ μεγαλυτέρου ὄγκου παραγωγῆς, ἐπιβαρύνουν ὁλονὲν ὀλιγώτερον ἑκάστην παραγομένην μονάδα. Ὁ διευθυντὴς δεδομένης ἐπιχειρήσεως εἶναι μὴ κατατμητὸς (indivisible) συντελεστὴς παραγωγῆς [18], τοῦ ὁποίου ἡ παραγωγικότης αὐξάνει ὅταν αἱ ἱκανότητές του χρησιμοποιοῦνται πλήρως.

δδ) Περὶ τῶν δαπανῶν πωλήσεως, αἱ ὁποῖαι μειοῦνται, κατὰ πωλουμένην μονάδα, ὅταν ὁ κύκλος ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως αὐξάνη. Τοῦτο εἶναι ἀληθὲς καὶ προκειμένου περὶ νέου προϊόντος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εἰσέτι γνωστὸν εἰς τοὺς καταναλωτὰς καὶ εἶναι συνεπῶς ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐπιχείρησιν νὰ ὑποστῇ τὰς σχετικὰς δαπάνας διαφημίσεως ἀλλὰ καὶ προκειμένου περὶ ἤδη γνωστοῦ προϊόντος, τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκεται ἡ διεύρυνσις τῆς ἀγορᾶς.

εε) Περὶ τῶν δαπανῶν μεταφορᾶς τοῦ προϊόντος τῆς ἐπιχειρήσεως, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνήθως μὴ κατατμηταὶ (φόρτωσις ἑνὸς αὐτοκινήτου - ψυγείου ἢ ἑνὸς βαγονιοῦ) καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐπιβαρύνουν ὀλιγώτερον ἑκάστην παραγομένην μονάδα, ὅταν αὐξάνη ἡ παραγωγή.

Αἱ «ἐσωτερικαὶ οἰκονομίαι» τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν παραγράφου [19], δὲν θὰ συνεχισθοῦν ἐπ' ἀόριστον. Ὅταν ἡ παραγωγὴ αὐξηθῇ πέραν ὡρισμένου σημείου, ἡ μέση μεταβλητὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 36, θὰ ἀρχίση νὰ ἀνέρχεται ἀποτόμως. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ σχῆμα U τῆς καμπύλης τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης.

β) Ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως
(AFC+AVC = ATC)

Ἡ καμπύλη τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης, ὡς καὶ ἡ ἐξετασθεῖσα ἀμέσως προηγουμένως καμπύλη τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης, ἔχει σχῆμα U, ὡς ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 36. Ἡ σημασία τῆς καμπύλης αὐτῆς διὰ δεδομένην ἐπιχείρησιν εἶναι μεγάλη, διότι αὕτη καθορίζει τὸ ἄριστον σημεῖον χρησιμοποιήσεως τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, ἤτοι τὴν ποσότητα, τῆς ὁποίας ἡ παραγωγὴ θεωρεῖται ἑκάστοτε ἡ προτιμοτέρα.

Ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 36 παρατηροῦμεν ὅτι τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως ἀρχίζει νὰ ἀνέρχεται, εὑρίσκεται δεξιώτερον τοῦ ἀντιστοίχου σημείου τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης παραγωγῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐξασφαλίζεται μεγαλυτέρα ποσότης παραγωγῆς, ὑπὸ εὐνοϊκοὺς διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ὅρους, βάσει τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης, ἐν

18. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 113.
19. Ἐδάφιον 2. Μεταβληταὶ δαπάναι παραγωγῆς.

συγκρίσει πρὸς τὴν μέσην μεταβλητὴν τοιαύτην. Ἡ διαφορὰ αὕτη, ὡς εἶναι εὐχερῶς ἀντιληπτόν, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν σταθερῶν δαπανῶν, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὴν μέσην συνολικὴν δαπάνην, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὴν μέσην μεταβλητὴν τοιαύτην. Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζεται μὲ κατιούσας δαπάνας παραγωγῆς, βάσει τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης (ATC ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 36) ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον παραγωγῆς βάσει τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης (AVC) εἶναι τοσούτῳ μεγαλυτέρα, ὅσον ὁ λόγος σταθερῶν δαπανῶν πρὸς μεταβλητὰς δαπάνας δεδομένης ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀνώτερος.

Ἐν τούτοις πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐξαγωγὴ βεβιασμένων συμπερασμάτων, ὡς λόγου χάριν ὅτι εἶναι συμφέρον διὰ τὴν ἐπιχείρησιν νὰ αὐξάνῃ τὸν λόγον σταθερῶν πρὸς μεταβλητὰς δαπάνας. Ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ Μέρος II τῆς παρούσης μελέτης, ἡ ἐπιχείρησις, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μείωσις τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος της καλύπτει μόνον τὰς μεταβλητάς, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰς σταθερὰς δαπάνας παραγωγῆς, θὰ συνεχίσῃ βραχυχρονίως τὴν παραγωγήν της. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ διόγκωσις τῶν σταθερῶν δαπανῶν ἐπιχειρήσεώς τινος δυνατὸν νὰ ἀποβῇ ἐπικίνδυνος δι' αὐτήν.

Τὸ σχῆμα U τῆς καμπύλης τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως ἀνελύθη ἐπαρκῶς ἀνωτέρω, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ κατερχόμενον τμῆμα αὐτῆς· ἰσχύουν ὅσα ἀνεπτύχθησαν προκειμένου περὶ τοῦ κατερχομένου τμήματος τῆς μέσης μεταβλητῆς δαπάνης, λαμβανομένης ἐπὶ πλέον ὑπ' ὄψιν τῆς εὐμενοῦς ἐπιδράσεως τῶν σταθερῶν δαπανῶν.

Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ ἀνερχομένου τμήματος τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης παραγωγῆς. Ἡ ἄνοδος τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης, πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς δεδομένης ἐπιχειρήσεως ὀφείλεται εἰς τὴν ἔναρξιν λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως. Δεδομένου ὅτι, καθ' ὑπόθεσιν, ἐντὸς τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν βραχυχρονίου περιόδου, θεωροῦνται ὡς δεδομένα, πρῶτον τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως χρησιμοποιούμενον πάγιον κεφάλαιον, δεύτερον ἡ ὑπ' αὐτῆς ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ παραγωγῆς, τρίτον ἡ διοίκησις τῆς ἐπιχειρήσεως, τέταρτον ἡ κατάστασις τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν καὶ πέμπτον τὸ ἐπίπεδον τοῦ χρησιμοποιουμένου εἰς ὅλας τὰς κλίμακας τῆς ἱεραρχίας ἀνθρωπίνου ὑλικοῦ, ἡ συνεχὴς αὔξησις τῶν χρησιμοποιουμένων μεταβαλλομένων συντελεστῶν συνεπάγεται πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς, πτῶσιν τῆς μέσης παραγωγικότητος τῶν μεταβαλλομένων τούτων συντελεστῶν καὶ συνεπῶς αὔξησιν τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς [20].

20. Ὡρισμέναι εἰδικώτεραι ἐπιπτώσεις τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἢ

γ) Ἡ ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς (mC)

Πρόκειται διὰ τὴν δαπάνην, τὴν ὁποίαν ἐπωμίζεται δεδομένη ἐπιχείρησις συνεπείᾳ τῆς παραγωγῆς προσθέτου τινὸς μονάδος τοῦ προϊόντος της (ὁριακῆς μονάδος). Ἡ ὁριακὴ δαπάνη περιλαμβάνει, ἀποκλειστικῶς, μεταβλητὰς δαπάνας παραγωγῆς. Εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα παραγωγῆς καὶ μέχρι τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς ἡ ὁριακὴ δαπάνη, ὡς ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 36, εἶναι κατωτέρα τῆς μέσης δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως. Πράγματι τοῦτο εἶναι ἀναπότρεπτον, δεδομένου ὅτι, πρὸ τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς συνεπάγεται μείωσιν τῆς μέσης δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἐξετέθησαν ἀνωτέρω. Ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως ἡ ὁριακὴ δαπάνη ἀνέρχεται ἀποτόμως καὶ τέμνει τὴν καμπύλην τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον αὐτῆς. Συνεπῶς, εἰς τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ μέση δαπάνη παραγωγῆς συμπίπτει μὲ τὴν ὁριακὴν τοιαύτην.

Πρὸ τοῦ σημείου τούτου καὶ καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως κατέρχεται, ἡ ὁριακὴ δαπάνη ναὶ μὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην κατωτέρα τῆς μέσης δαπάνης, πλὴν ὅμως δυνατὸν νὰ ἀνέρχεται ἢ νὰ κατέρχεται. Ἡ φορὰ συνεπῶς τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς οὐδόλως δεσμεύει τὴν φορὰν τῆς καμπύλης τῆς ὁριακῆς δαπάνης. Πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς ἤδη ἐτονίσαμεν ἀνωτέρω, ἡ ὁριακὴ καὶ ἡ μέση δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως συμπίπτουν, ἡ ὁριακὴ δαπάνη εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀνωτέρα τῆς μέσης δαπάνης, ἐφ' ὅσον οἱαδήποτε περαιτέρω αὔξησις τοῦ ὄγκου παραγωγῆς συνεπάγεται ὕψωσιν τῆς μέσης δαπάνης. Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μέση δαπάνη παραγωγῆς εἶναι σταθερά, θὰ εἶναι ἀσφαλῶς σταθερὰ καὶ ἡ ὁριακὴ δαπάνη. Γενικῶς, ὅ,τι ἰσχύει μεταξὺ τῶν σχέσεων μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς αὗται ἀνελύθησαν εἰς τὴν § 1 τοῦ Κεφαλαίου II, τοῦ Ὑποτίτλου I, τοῦ Μέρους I, ἰσχύει καὶ διὰ τὰς σχέσεις μεταξὺ μέσης καὶ ὁριακῆς δαπάνης ἐπιχειρήσεώς τινος.

δ) Ἡ συνολικὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως (TC)

Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς, ὡς καὶ αὕτη τῆς μέσης δαπάνης, συνάγονται ἐκ τῆς καμπύλης τῆς συνολικῆς δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα ἀριθ. 37 [21].

μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως ἐξητάσθησαν ἤδη εἰς τὸ Κεφάλαιον I, τοῦ Ὑποτίτλου II, τοῦ Μέρους I περὶ Συναρτήσεων Παραγωγῆς.

21. Ἡ μαθηματικὴ ἐμφάνισις τῶν καμπυλῶν δαπάνης παραγωγῆς τοῦ παρόντος ἐδα-

Ἡ καμπύλη τῆς συνολικῆς δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως (TC) ἰσοῦται πρὸς τὸ σύνολον τῶν πάσης φύσεως δαπανῶν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐντὸς δεδομένης χρονικῆς περιόδου.

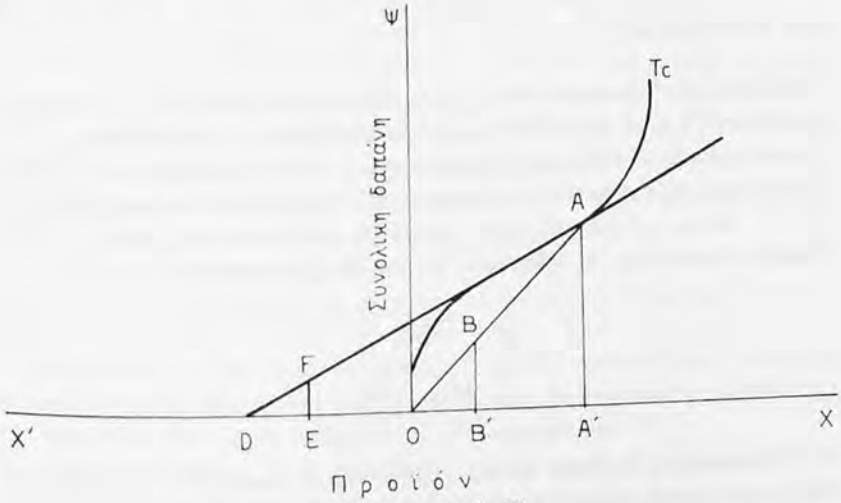

Διάγραμμα ἀριθ. 37

Ἡ καμπύλη τῆς συνολικῆς δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως.

Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ συνολικὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς καὶ ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη αὐτῆς, ἀποτελοῦν συνάρτησιν τοῦ ὄγκου παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤτοι:

$$TC, ATC = f(x)$$

TC = συνολικὴ δαπάνη
ATC = μέση συνολικὴ δαπάνη
f = συνάρτησις
x = ἀριθμὸς παραγομένων μονάδων.

Ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξευρίσκεται, ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν συνολικὴν δαπάνην διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραγομένων μονάδων:

$$ATC = \frac{TC}{x}$$

Ἡ ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξευρίσκεται, ἐὰν διαι-

φίου ἐβασίσθη εἰς τὸν Jean Marchal, Le Mécanisne des Prix, ἔ. ἀ. σελ. 121 - 128.

ρέσωμεν τὴν ηὐξημένην συνολικὴν δαπάνην διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς:

$$mC = \frac{\Delta TC}{\Delta x}$$

ὅπου Δ = αὔξησις.

Ἔστω ὅτι ἡ συνολικὴ δαπάνη δεδομένης ἐπιχειρήσεως εἶναι TC, ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 37. Ἔστω ὅτι θέλομεν νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν μέσην συνολικὴν δαπάνην τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς καὶ τὴν ὁριακὴν τοιαύτην, ὅταν ἡ παραγωγή της εὑρίσκεται εἰς τὸ σημεῖον A. Πρὸς τοῦτο οὐρομεν τὴν γραμμὴν OA. Ἡ κλίσις τῆς γραμμῆς αὐτῆς μετρᾶ τὴν μέσην συνολικὴν δαπάνην εἰς τὸ ἐπίπεδον παραγωγῆς A, δεδομένου ὅτι, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω:

$$ATC = \frac{TC}{x}$$

καὶ

$$\frac{TC}{x} = \frac{AA'}{OA'}$$

Ἐν συνεχείᾳ, ὁρίζομεν ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν χ, ποσότητά τινα παραγωγῆς OB', ἴσην πρὸς τὴν μονάδα μετρήσεως, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς καμπύλης τῆς συνολικῆς δαπάνης (TC) καὶ φέρομεν τὴν κάθετον B'B ἐπὶ τῆς γραμμῆς OA τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 37. Θὰ ἔχωμεν:

$$ATC = \frac{AA'}{OA'} = \frac{BB'}{OB'} = \frac{BB'}{1} = BB'$$

Διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ὁριακὴν δαπάνην παραγωγῆς, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 37, εἰς τὸ σημεῖον A φέρομεν τὴν ἐφαπτομένην AD ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς συνολικῆς δαπάνης TC. Ἡ ὁριακὴ δαπάνη, ὡς καθωρίσθη ἀνωτέρω, ἰσοῦται πρός:

$$mC = \frac{\Delta TC}{x}$$

καὶ

$$\frac{\Delta TC}{x} = \frac{AA'}{DA'}$$

Ἐκκινοῦντες ἐκ τοῦ σημείου D, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 37, ὁρίζομεν τὴν ποσότητα DE ἴσην πρὸς τὴν μονάδα μετρήσεως τοῦ διαγράμματος. Θὰ ἔχωμεν:

$$mC = \frac{AA'}{DA'} = \frac{FE}{DE} = \frac{FE}{1} = FE$$

II. Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ

Ἐνταῦθα θὰ πρέπη νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ μεγάλης καὶ καλῶς ὠργανωμένης ἐπιχειρήσεως, ὁ τύπος τῆς ὁποίας συναντᾶται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς Η.Π. Ἀμερικῆς καὶ τῆς ὁποίας ὁ ὑπολογισμὸς τῆς δαπάνης παραγωγῆς γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ μικρᾶς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν [22]. Ἐκ τῆς συνυπάρξεως ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ οἰκογενείας εἰς τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν κανόνα εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους καὶ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἀπορρέουν πλεῖσται ὅσαι δυσχέρειαι ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ὑπολογισμοῦ τῆς δαπάνης παραγωγῆς της.

Κατ' ἀρχὴν ἡ παραγωγὴ τῆς μικρᾶς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν αὐτοκατανάλωσιν τῶν παραγομένων ὑπ' αὐτῆς προϊόντων καὶ ὅλως δευτερευόντως εἰς τὸν ἐκχρηματισμὸν τούτων. Κατὰ συνέπειαν, ἡ ἀγροτικὴ οἰκογένεια εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας καταναλίσκει ἐλάχιστον ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήματός της διὰ τὴν ἀπόκτησιν βιομηχανικῶν καταναλωτικῶν προϊόντων, ὅλον δὲ τὸ ὑπόλοιπον δι' αὐτοκατανάλωσιν [23].

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὁ ἀγρότης - ἐπιχειρηματίας δὲν δύναται νὰ ἔχη συνείδησιν τῆς οἰκονομικῆς ἐννοίας τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, οὕτως ὥστε νὰ ὑπολογίση κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰς δαπάνας παραγωγῆς του μὲ τὴν προοπτικὴν μεγιστοποιήσεως τούτου. Δεδομένου ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἀγροτικὴ οἰκογένεια ἀπασχολεῖται εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἐπιχείρησιν, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ χρόνος ἐργασίας της καὶ χωρὶς νὰ ἀμείβεται διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ἐργασίαν, πλὴν τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἐξόδων συντηρήσεως, διὰ τῆς αὐτοκαταναλώσεως, σημαντικώτατον κονδύλιον τῆς συνολικῆς δαπάνης ἐξαιρεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱασδήποτε δυνατότητος ὑπολογισμοῦ.

Ἐξ ἄλλου ἡ προσπάθεια τοῦ ἀγρότου ὅπως ἐπιτύχη τὴν διαβίωσιν αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, συνεπάγεται τὴν ἀνάγκην καλλιεργείας πολυαρίθμων γεωργικῶν προϊόντων. Οὕτως, ἔστω καὶ ἐὰν ὑπῆρχε δυνατότης ὑπολογισμοῦ τῆς συνολικῆς δαπάνης τῆς ἀγροτικῆς ἐκμεταλλεύσεως, εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αὕτη ἠσχολεῖτο μὲ τὴν παραγωγὴν ἑνὸς καὶ μόνον προϊόντος, συναντῶνται ἀνυπέρβλητοι δυσχέρειαι προκειμένου περὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς δαπάνης ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν πολυαρίθμων παραγομένων προϊόντων. Εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις, ἡ δαπάνη παραγωγῆς τοῦ Α προϊόντος ἀποτελεῖ

22. Ὅρ. M. J. Nollevalle, L'Economie de la Champagne Viticole, Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Παρίσιοι 1946, σελ. 92.

23. Ὅρ. M. Negreponti - Delivanis, The Distribution of National Income in Underdeveloped Countries, Proceedings of a Conference held by I. E. A. at Palermo, Macmillan, Λονδῖνον 1968, Μέρος III, Κεφάλαιον 12, σελ. 297 - 314.

συνάρτησιν τῆς δαπάνης ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἄλλων προϊόντων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κάτωθι σχετικοῦ παραδείγματος, τὸ ὁποῖον παραστατικῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Jean Marchal [24]: «Ἀγρότης τις καλλιεργεῖ ζαχαρότευτλα. Διὰ τὴν μεταφοράν των χρησιμοποιεῖ βοῦς, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀνήκουν. Διὰ νὰ ὑπολογίσῃ, συνεπῶς, τὴν δαπάνην παραγωγῆς τῶν ζαχαροτεύτλων θὰ ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ἀποδώσῃ ἀξίαν τινὰ εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν βοῶν· πλὴν ὅμως, οἱ τελευταῖοι τρέφονται, ἐν μέρει, μὲ ζαχαρότευτλα. Διὰ νὰ ὑπολογίσῃ συνεπῶς τὴν παραγωγικότητα τῶν βοῶν, θὰ ἔπρεπε προηγουμένως νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀξίαν τῶν ζαχαροτεύτλων»! Ἐπὶ πλέον, ἡ ποσότης τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς ἐπηρεάζεται ἐλάχιστα ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις καὶ σχετικὰς προσπαθείας τοῦ ἀγρότου - ἐπιχειρηματίου. Διὰ νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ ἐπιτύχῃ συμπίεσιν τῆς δαπάνης παραγωγῆς του, ἐν σχέσει πρὸς τὴν προβλεπομένην τιμὴν τῶν προϊόντων του εἰς τὴν ἀγοράν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ σταματήσῃ τὴν παραγωγήν του εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δαπάνης παραγωγῆς θὰ τοῦ ἐξησφάλιζε τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος. Ὁ ὄγκος ὅμως τῆς παραγωγῆς του ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἀπὸ τάς, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, διαμορφουμένας ἀτμοσφαιρικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐκφεύγουν τῆς δυνατότητος ἐπηρεασμοῦ ὑπ' αὐτοῦ. Θὰ ἠδύνατο συνεπῶς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ ἀγρότης - ἐπιχειρηματίας εἶναι εἰς θέσιν, ἐνδεχομένως, ἀντιμετωπίζων πλείστας ὅσας δυσχερείας, νὰ ὑπολογίσῃ τὴν δαπάνην παραγωγῆς του ἐκ τῶν ὑστέρων, οὐδέποτε ὅμως ἐκ τῶν προτέρων [25].

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω εἶναι εὐχερὲς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ μικρὰ ἀγροτικὴ ἐπιχείρησις, ἀπὸ ἀπόψεως λήψεως ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν, τοποθετεῖται εἰς σχετικῶς βραχυχρόνιον περίοδον καὶ οὕτως ἄλλωστε δικαιολογεῖται καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἰδιορρυθμιῶν της, ὡς πρὸς τὸν ὑπολογισμὸν τῆς δαπάνης παραγωγῆς, εἰς τὴν § 1 τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

§ 2. Η ΔΑΠΑΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ (ΠΡΟΟΔΕΥΟΥΣΑΝ)

Οἱ βασικοὶ προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῆς δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὴν μεταβαλλομένην οἰκονομίαν, ἤτοι εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἐπεκτείνει συνεχῶς τὸ παραγωγικόν της κεφάλαιον, εἶναι, πλὴν τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς [26], τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ ἀναλογία, κατὰ τὴν ὁποίαν

24. Ἔ. ἀ. 1951, σελ. 135.

25. Ὅρ. J. Marchal, ἔ. ἀ., 1951, σελ. 137.

26. Ὅστις, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν § 1 τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κεφαλαίου, ἀποτελεῖ τὸν μόνον προσδιοριστικὸν παράγοντα τῆς δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν.

συνδυάζονται οἱ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἑκάστοτε χρησιμοποιούμενοι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς. Οὕτως, ὅσον μακρυτέρα εἶναι ἡ ἐξεταζομένη περίοδος, ἐντὸς μεταβαλλομένης τινὸς οἰκονομίας, τόσον μικρότερον εἶναι τὸ ποσοστὸν τῶν δαπανῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὸ ὁποῖον ἐκλαμβάνεται ὡς δεδομένον καὶ συνεπῶς τόσον διευρύνεται τὸ ποσοστὸν τῶν θεωρουμένων ὡς μεταβλητῶν δαπανῶν παραγωγῆς. Θὰ ἠδύνατο, συνεπῶς, νὰ ὑποτεθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι μακροχρονίως δεδομένη ἐπιχείρησις λειτουργεῖ ὑπὸ συνθήκας σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος ἢ καὶ αὐξανομένης ἀποδόσεως κλίμακος, ἐφ' ὅσον αὕτη ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ υἱοθετῇ συνεχῶς περισσότερον ἱκανοποιητικήν, ἢ πρότερον, τεχνικὴν παραγωγῆς. Ἐν τούτοις, ἡ ἄποψις αὕτη λησμονεῖ ὅτι ἡ προσφορὰ ὡρισμένων βασικῶν συντελεστῶν παραγωγῆς εἶναι ἀνελαστική, ἔστω καὶ ὅταν ἐξετάζεται μακροχρονίως, ὅτι ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν συντελεστῶν, τῶν ὁποίων ἡ προσφορὰ εἶναι ἐλαστικὴ μακροχρονίως, εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος καὶ ὅτι συνεπῶς, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, ἡ ἐμφάνισις τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἢ μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως τῶν μεταβαλλομένων συντελεστῶν παραγωγῆς εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὡς παράδειγμα συντελεστοῦ, μὲ ἀνελαστικὴν προσφοράν, μακροχρονίως, δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὸ κατάλληλον, ἀπὸ ἀπόψεως τοποθεσίας ἔδαφος διὰ τὴν ἀνέγερσιν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐμφάνισις τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ νόμου τῆς μὴ ἀναλόγου ἢ φθινούσης ἀποδόσεως, δυνατὸν νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἀδυναμίαν αὐξήσεως τῆς χρησιμοποιουμένης ποσότητος ὡρισμένων συντελεστῶν, ὄχι διότι ἡ προσφορά των εἶναι ἀνελαστική, ἀλλὰ διὰ καθαρῶς τεχνικοὺς λόγους. Π.χ. εἰς περίπτωσιν ἐπεκτάσεως δεδομένης ἐπιχειρήσεως πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς της, εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῇ ἐμφανὴς ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ διευθυντοῦ. Τὸ πρόβλημα ὅμως, ἐν προκειμένῳ, τίθεται διττῶς: Εἴτε δὲν κρίνεται σκόπιμος ἡ ὕπαρξις, εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς διευθυντῶν, εἴτε γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ ἀνάγκη ἐνισχύσεως τοῦ συντελεστοῦ «διεύθυνσις - ὀργάνωσις», πλὴν ὅμως κρίνεται ὅτι ἡ πρόσληψις ἑνὸς δευτέρου διευθυντοῦ θὰ ἐνίσχυε τὴν «διεύθυνσιν - ὀργάνωσιν» περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται, συγχρόνως ὅμως δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ κατάτμησις τῆς μονάδος τοῦ δευτέρου διευθυντοῦ! Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς δυνατότητος ἢ μὴ κατατμήσεως τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς ὁ H. Leibenstein προβαίνει εἰς τὴν ἑξῆς ἐνδιαφέρουσαν παρατήρησιν: «Οἱ συντελεσταὶ παραγωγῆς, οἱ ὁποῖοι προσφέρονται εἰς τὴν ἀγοράν, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν χρησιμοποίησίν των. Οἱ συντελεσταὶ δυνατὸν νὰ εἶναι κατατμητοί, ἀλλὰ νὰ μὴ ἰσχύη τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὰς ἐνεργείας των. Π.χ. ἢ θὰ μελετήση τις ὁλόκληρον βιβλίον ἢ οὐδόλως θὰ τὸ μελετήση. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ» [27].

27. The Proportionality Controversy and the Theory of Production, The Quarterly Journal of Economics, 1955, σελ. 619 - 625.

Συνεπῶς ἡ καμπύλη τοῦ κόστους παραγωγῆς μακροχρονίως δύναται νὰ εἶναι κατ' ἐξαίρεσιν ἀνάλογος ὡς πρὸς τὸν ὄγκον τῆς παραγωγῆς· συνήθως εἶναι ἀνιοῦσα, οὐδέποτε ὅμως κατιοῦσα [28]. Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι, μακροχρονίως, δεδομένη ἐπιχείρησις εὑρίσκεται ἐνώπιον κατιουσῶν δαπανῶν παραγωγῆς, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐξάνει συνεχῶς τὸ μέγεθός της, εἶναι ἐμφανὲς ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τὸ μονοπώλιον ἀγορᾶς τοῦ προϊόντος της [29].

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μακροχρονίως ἡ ἐπιχείρησις δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ κατιούσας δαπάνας παραγωγῆς, εἶναι ἐν τούτοις εἰς θέσιν καλύτερον, ἐν σχέσει πρὸς τὴν βραχυχρόνιον περίοδον (στάσιμον οἰκονομίαν), νὰ ἐπιτύχῃ μείωσιν τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς της, ἤτοι νὰ παράγῃ δεδομένον ὄγκον προϊόντος ὑπὸ τὰς πλέον εὐνοϊκάς, δι' αὐτήν, συνθήκας. Τοῦτο καθίσταται δυνατόν, διότι ἡ ἐπιχείρησις, μακροχρονίως, ἔχει τὴν εὐχέρειαν νὰ προβῇ εἰς πάσης φύσεως προσαρμογὰς τῆς παραγωγικῆς της διαδικασίας. Μεταξὺ ἄλλων, αὕτη εἶναι εἰς θέσιν νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ σημειωθεῖσαν τεχνικὴν πρόοδον, ἡ ὁποία καθ' ὑπόθεσιν θὰ εἶναι περισσότερον ἀποδοτικὴ τῆς προηγουμένης, νὰ χρησιμοποιήσῃ εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν εὐθηνοὺς συντελεστὰς παραγωγῆς, ὑποκαθιστῶσα διὰ τούτων τοὺς ἀκριβωτέρους, νὰ μεταβάλῃ τὸ μέγεθός της, οὕτως ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται καλύτερον εἰς τὰς διαμορφωθείσας νέας συνθήκας τῆς ἀγορᾶς, νὰ πραγματοποιήσῃ οἰκονομίας ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὰς δαπάνας διοικήσεως [30], νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἐπιτυχέστερον τὰς ὑφισταμένας ἐξωτερικὰς οἰκονομίας κ.ο.κ.

Θὰ ἀσχοληθῶμεν, εἰδικώτερον, κατωτέρω μὲ τὴν διαμόρφωσιν τῶν καμπυλῶν δαπάνης παραγωγῆς μακροχρονίως. Πρὸς τοῦτο, θὰ θεωρήσωμεν ὅτι ὅλαι αἱ ἐπὶ μέρους δαπάναι τῆς ἐπιχειρήσεως δύνανται νὰ μεταβληθοῦν μακροχρονίως καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ ἐπιχείρησις οὐδεμίαν τῶν δαπανῶν της ἐκλαμβάνει ὡς δεδομένην.

I. ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΣ ΚΑΜΠΥΛΗ ΔΑΠΑΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΠΟ ΣΥΝΘΗΚΑΣ ΣΤΑΘΕΡΑΣ ΑΠΟΔΟΣΕΩΣ ΚΛΙΜΑΚΟΣ

Ἡ μακροχρόνιος περίοδος, ἀπὸ ἀπόψεως λήψεως ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν τῶν ἐπιχειρηματιῶν, περιλαμβάνει ἐντὸς αὐτῆς πολυαρίθμους βραχυχρονίους

28. Ὅρ. K. E. Boulding, Economic Analysis, ἔ. ἀ. 1966, Τόμος I, σελ. 387.
29. Ὅρ. P. A. Samuelson, ἔ. ἀ. σελ. 474.
30. Ὅρ. M. J. Beckmann, Some Aspects of Returns to Scale in Business Administration, The Quarterly Journal of Economics, Αὔγουστος 1960, σελ. 464 - 471. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ Paterson περὶ αὐξήσεως τῶν διοικητικῶν δαπανῶν κατὰ παραγομένην μονάδα, εἰς περίπτωσιν διευρύνσεως τοῦ μεγέθους ἐπιχειρήσεώς τινος ὁ M. J. Beckmann ὑποστηρίζει ὅτι πιθανῶς τὸ ὁριακὸν κόστος διοικήσεως κατὰ ἐργαζόμενον παραμένει σταθερόν.

περιόδους. Εἰς ἑκάστην χρονικὴν στιγμήν, ὁ ἐπιχειρηματίας εὑρίσκεται ἐντὸς συγκεκριμένης τινὸς βραχυχρονίου περιόδου, συγχρόνως ὅμως, ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, εὑρίσκεται καὶ ἐπὶ μακροχρονίου περιόδου.

Ὅταν ἡ ἐπιχείρησις μακροχρονίως, οὐχὶ ὅμως καὶ βραχυχρονίως, ἐπιτυγχάνῃ σταθερὰν ἀπόδοσιν κλίμακος, τοῦτο σημαίνει, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, ὅτι κατορθώνει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐμφάνισιν τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἢ μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ὅπως ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ὑπ' αὐτῆς χρησιμοποιούμενοι συντελεσταὶ παραγωγῆς προσφέρωνται εἰς ἐπαρκῆ ποσότητα, οὕτως ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁ ἄριστος ἑκάστοτε δυνατὸς συνδυασμός των, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ὅπως ἅπαντες οἱ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως χρησιμοποιούμενοι συντελεσταὶ εἶναι ἀπολύτως κατατμητοί.

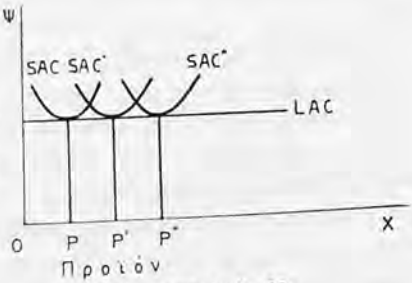

Διάγραμμα ἀριθ. 38
Μακροχρόνιος καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς ὑπὸ συνθήκας σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος [31].

Εἰς μίαν τοιαύτην ὅμως ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν ἡ μακροχρόνιος καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως ἐμφανίζεται ὡς ἀκολούθως:

LAC = μακροχρόνιος μέση καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς
SAC, SAC', SAC'' = βραχυχρόνιοι μέσαι καμπύλαι δαπάνης παραγωγῆς διὰ τὰ χρονικὰ διαστήματα t, t' καὶ t''.

Ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 38, ἡ μακροχρόνιος μέση καμπύλη δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως ἐμφανίζεται μὲ μίαν εὐθεῖαν γραμμὴν παράλληλον πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ (LAC). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ μέση δαπάνη παραγωγῆς, μακροχρονίως, παραμένει ἀμετάβλητος, παρὰ τὴν συνεχῆ διεύρυνσιν τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως (ἡ παραγωγὴ αὐξάνει ἀπὸ OP εἰς OP' καὶ εἰς OP''). Ἐν τούτοις δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ βραχυχρονίως, ὅπου ἡ ἀπόδοσις κλίμακος εἶναι φθίνουσα, ἐφ' ὅσον αἱ βραχυχρόνιοι καμπύλαι τῆς δαπάνης παραγωγῆς ἔχουν σχῆμα U (SAC, SAC' καὶ SAC''). Ἡ ἐξήγησις τῆς ἀνωτέρω διαφόρου συμπεριφορᾶς τῶν βραχυχρονίων καὶ μακροχρονίων καμπυλῶν δαπανῶν παραγωγῆς ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν δυνατότητα ἐντὸς μακροχρονίου περιόδου,

31. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague, ἔ. ἀ. σελ. 118.

ἐξουδετερώσεως ὅλων ἐκείνων τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι συνεπάγονται, βραχυχρονίως, φθίνουσαν ἀπόδοσιν κλίμακος. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ πρέπη νὰ συγκρατήσωμεν δύο βασικὰ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ καμπυλῶν δαπανῶν παραγωγῆς δεδομένης ἐπιχειρήσεως βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως:

— πρῶτον, ἡ μέση συνολικὴ δαπάνη παραγωγῆς, μακροχρονίως, εἶναι πάντοτε κατωτέρα ἀπὸ τὴν μέσην συνολικὴν δαπάνην βραχυχρονίως. Πράγματι, ὅλαι αἱ προσπάθειαι δεδομένης ἐπιχειρήσεως πρὸς συμπίεσιν τῆς δαπάνης παραγωγῆς της εἶναι περισσότερον ἀποδοτικαὶ μακροχρονίως ἀπὸ ὅ,τι βραχυχρονίως·

— δεύτερον, οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν μακροχρόνιος καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς νὰ τέμνη βραχυχρόνιον τοιαύτην.

Τὰ ἀνωτέρω δύο συμπεράσματα ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται τὸ διάγραμμα ἀριθ. 38, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συνήθη περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόδοσις κλίμακος εἶναι φθίνουσα (μὲ ἀνερχομένας δαπάνας παραγωγῆς).

Ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 38, ὅλαι αἱ βραχυχρόνιοι καμπύλαι τῆς δαπάνης παραγωγῆς ἐφάπτονται τῆς μακροχρονίου καμπύλης εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον αὐτῶν. Τοιοῦτο τι δύναται νὰ συμβῇ μόνον εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μακροχρόνιος καμπύλη τῆς δαπάνης παραγωγῆς εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ, ἤτοι ὅταν, μακροχρονίως, ἡ ἐπιχείρησις πραγματοποιῇ σταθερὰν ἀπόδοσιν κλίμακος. Εἰς αὐτήν, καὶ μόνον εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους βραχυχρονίων περιόδων συμπίπτει πρὸς τὸ ἀντίστοιχον τῆς μακροχρονίου περιόδου.

Τέλος θὰ ἔπρεπε νὰ προβῶμεν εἰς περαιτέρω ἀνάλυσιν, πάντοτε ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 38, τῶν ἐπιπτώσεων τῆς διευρύνσεως τοῦ μεγέθους δεδομένης ἐπιχειρήσεως ἐπὶ τῶν σταθερῶν δαπανῶν της. Ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, εἰς τὴν μακροχρόνιον περίοδον ὅλαι αἱ δαπάναι παραγωγῆς, πλὴν ἐλαχίστων, ἐκλαμβάνονται ὡς μεταβληταί, ἀκριβῶς διότι ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἡ δυνατότης μεταβολῆς τῆς τεχνικῆς παραγωγῆς της. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιχείρησις μακροχρονίως εἶναι ἀπηλλαγμένη σταθερῶν δαπανῶν. Τοὐναντίον, ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ διεύρυνσις τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ λόγου σταθερῶν πρὸς μεταβλητὰς δαπάνας. Πράγματι, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐπιχείρησις, τόσον περισσότερον καί, κατὰ κανόνα, δαπανηρότερον πάγιον κεφάλαιον διαθέτει καὶ τόσον ὑψηλοτέρας διοικητικὰς καὶ ὀργανωτικὰς δαπάνας ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίση. Συνεπῶς, ὁσάκις ἡ ἐπιχείρησις ἐγκαταλείπει βραχυχρόνιόν τινα καμπύλην δαπάνης παραγωγῆς διὰ νὰ μεταβῇ εἰς ἑτέραν τοιαύτην καὶ ἐφ' ὅσον, εἰς τὴν μο-

νάδα τοῦ χρόνου, συνεχῶς αὐξάνει τὴν παραγωγήν της, ἀντιμετωπίζει ὁλονὲν ὑψηλοτέρας σταθερὰς δαπάνας παραγωγῆς.

Ἐφ' ὅσον τὸ ἄθροισμα τῶν ἑκάστοτε ἐξεταζομένων βραχυχρονίων περιόδων, ἐντὸς τῶν ὁποίων δεδομένη ἐπιχείρησις ἀναπτύσσει τὴν δραστηριότητά της, καταλήγει εἰς τὴν μακροχρόνιον περίοδον, εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἐπιχείρησις οὐδέποτε ἀπαλλάσσεται τῶν σταθερῶν δαπανῶν της. Δεδομένου ὅτι, εἰς ἑκάστην χρονικὴν στιγμήν, ἡ ἐπιχείρησις εὑρίσκεται συγχρόνως ἐντὸς βραχυχρονίου καὶ μακροχρονίου περιόδου, ἡ μὴ λῆψις ὑπ' αὐτῆς ὑπ' ὄψιν τῶν σταθερῶν της δαπανῶν μακροχρονίως, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν βραχυχρονίως, σημαίνει ἁπλῶς ὅτι αὕτη δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπολογίση τὰς σταθερὰς της δαπάνας, μακροχρονίως, ἀκριβῶς διότι γνωρίζει ὅτι τὰ πάντα δύνανται νὰ μεταβληθοῦν. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ μὴ λῆψις ὑπ' ὄψιν σταθερῶν δαπανῶν, μακροχρονίως, δὲν σημαίνει καὶ ἀνυπαρξίαν τούτων. Ἁπλῶς, ἐνῷ δι' ἑκάστην βραχυχρόνιον περίοδον, αἱ σταθεραὶ δαπάναι παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀπολύτως συγκεκριμέναι, ὅταν αὕτη ἀντιμετωπίζη, ex ante, σχετικῶς μακρὸν χρονικὸν διάστημα, δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ τὰς προσδιορίση.

Ἠσχολήθημεν ἀνωτέρω παρεμπιπτόντως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 38 καὶ ἀφήσαμε νὰ ἐννοηθῇ ὅτι τοῦτο διευρύνεται μακροχρονίως, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιχείρησις αὐξάνει τὴν παραγωγήν της. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς δύναται νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς ἑκάστην βραχυχρόνιον περίοδον εἶναι ὁλονὲν μεγαλύτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ τῆς ἀμέσως προηγουμένης τοιαύτης. Τοῦτο, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, δὲν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἀπολύτως ὀρθὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι μακροχρονίως, αἱ πάσης φύσεως βελτιώσεις, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦνται εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, συνεπάγονται ἀναποφεύκτως καὶ διεύρυνσιν τοῦ μεγέθους ἐπιχειρήσεώς τινος.

Τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα φαίνεται νὰ ἰσχύη προκειμένου περὶ τῆς περιπτώσεως σταθερᾶς ἀποδόσεως κλίμακος, ἡ ὁποία ὅμως ἀποτελεῖ τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος. Ἀντιθέτως δὲν ἔχει ἀπόλυτον ἐφαρμογὴν εἰς τὴν συνήθη περίπτωσιν μακροχρονίου καμπύλης παραγωγῆς εἰς σχῆμα U.

Πλὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιφυλάξεως, θὰ ἔπρεπε ἐπὶ πλέον νὰ τονίσωμεν ὅτι τὰ κριτήρια διευρύνσεως τοῦ μεγέθους ἐπιχειρήσεώς τινος εἶναι δυσχερῶς προσδιορίσιμα. Ἡ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος ἐν προκειμένῳ μέθοδος συνίσταται εἰς τὸν συνδυασμὸν τριῶν βασικῶν κριτηρίων, ἤτοι τοῦ ὑπολογισμοῦ, διὰ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας τῶν ἀποθεμάτων, τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν δεδομένης ἐπιχειρήσεως [32].

32. Ὅρ. P. Sargant Florence, New Measures of the Growth of Firms, The Economic Journal, Ἰούνιος 1957, σελ. 244 - 248.

Π. ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΣ ΚΑΜΠΥΛΗ ΔΑΠΑΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΣΧΗΜΑ U

Ἐφ' ὅσον δεχθῶμεν ὅτι ἡ προσφορὰ ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν, μακροχρονίως, δὲν δύναται νὰ αὐξηθῇ καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ ποσότης ὡρισμένων ἐκ τούτων παραμένει ἀμετάβλητος, ὁδηγούμεθα εἰς τὴν μακροχρόνιον καμπύλην δαπάνης παραγωγῆς εἰς σχῆμα U. Αὕτη, ὡς καὶ ἡ βραχυχρόνιος καμπύλη μέσης δαπάνης, ἔχει ἓν ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς, πέραν τοῦ ὁποίου ἡ δαπάνη κατὰ παραγομένην μονάδα αὐξάνει συνεχῶς. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ τὸ μακροχρόνιον ὅριον ἐπεκτάσεως δεδομένης ἐπιχειρήσεως. Ἐν τούτοις, ὑπάρχουν κατ' ἀνάγκην ὡρισμέναι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν καμπυλῶν τῆς μέσης δαπάνης βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, βασικῶς, ἔχουν τὸ αὐτὸ σχῆμα. Πρόκειται κυρίως:

α) Διὰ τὸ ὅτι τὸ σχῆμα U τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς μακροχρονίως εἶναι περισσότερον πεπλατυσμένον ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχον τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς βραχυχρονίως.

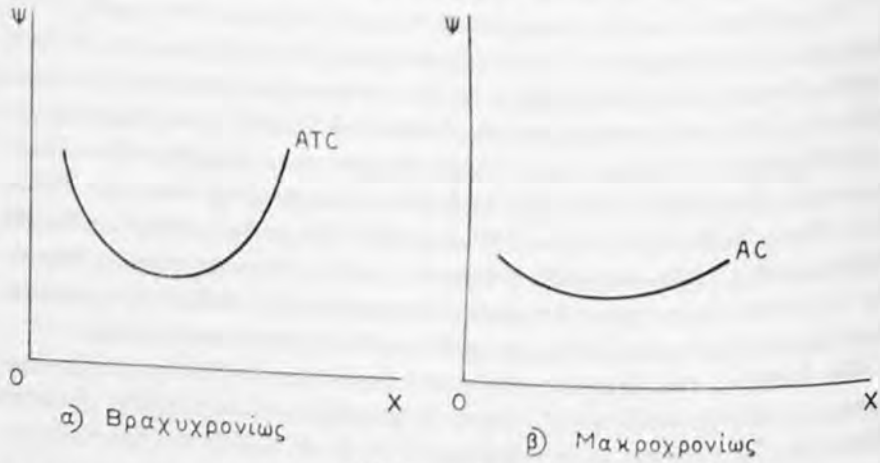

Διάγραμμα ἀριθ. 39

Σύγκρισις βραχυχρονίου καὶ μακροχρονίου καμπύλης μέσης δαπάνης παραγωγῆς[33].

Ἡ ἐμφανιζομένη, εἰς τὰ διαγράμματα α καὶ β ἀριθ. 39, διαφορὰ εἰς τὸ σχῆμα U ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν δυνατότητα ἐπιτεύξεως μεγαλυτέρων οἰκονομιῶν μακροχρονίως ἀπὸ ὅ,τι βραχυχρονίως καὶ συνεπῶς ἐξασφαλίσεως μεγαλυτέρου ὄγκου παραγωγῆς μὲ κατιούσας δαπάνας.

33. Βραχυχρονίως σημειοῦμεν τὴν καμπύλην δαπάνης παραγωγῆς μὲ ATC (μέση συνολικὴ δαπάνη). Μακροχρονίως ἀρκούμεθα εἰς AC (μέση δαπάνη) ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίσταται διάκρισις μεταξὺ σταθερῶν καὶ μεταβλητῶν δαπανῶν.

β) Διὰ τὸ ὅτι τὸ σχῆμα U τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς βραχυχρονίως ἐξηγεῖται μὲ τὸ «ἐπιχείρημα τοῦ σταθεροῦ συντελεστοῦ». Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς πραγματοποιεῖται μὲ τὴν προσθήκην νέων μονάδων ἐργασίας ἐπὶ δεδομένου ὄγκου παγίου κεφαλαίου.

Ἀντιθέτως, τὸ σχῆμα U τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς μακροχρονίως ἐξηγεῖται μὲ τὸ «ἐπιχείρημα τῶν μεταβλητῶν μορφῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς» [34]. Ἡ πτῶσις τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς βραχυχρονίως, μέχρι τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ὀφείλεται εἰς τὰς «ἐσωτερικὰς οἰκονομίας κλίμακος» μὲ τὰς ὁποίας ἠσχολήθημεν εἰς τὴν § 1 τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

Ἡ ἄνοδος τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς, πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου βραχυχρονίως, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἢ μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως, δεδομένου ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων ἀνέρχεται, ἐνῶ αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι δεδομέναι. Ἡ πτῶσις τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως μακροχρονίως ὀφείλεται εἰς τὴν ὕπαρξιν μὴ κατατμητῶν συντελεστῶν, οἱ ὁποῖοι, ὅταν δὲν χρησιμοποιοῦνται πλήρως συνεπείᾳ χαμηλῆς παραγωγῆς, ἐπιβαρύνουν ὑπερμέτρως ἑκάστην παραγομένην μονάδα. Ἡ ἄνοδος, ἐξ ἄλλου, τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως μακροχρονίως ἐξηγεῖται κυρίως ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ συντελεστοῦ «διοίκησις - ὀργάνωσις» ὅταν ἡ παραγωγὴ ὑπερβῇ τὸ μακροχρόνιον ἄριστον σημεῖον αὐτῆς.

Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς ὡς καὶ τὰς σχέσεις τῶν μακροχρονίων καὶ βραχυχρονίων καμπυλῶν δαπανῶν παραγωγῆς, ὅταν ἡ μακροχρόνιος καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς ἔχῃ σχῆμα U. Δεδομένου ὅτι, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 40, ἡ μακροχρόνιος καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς ἐφάπτεται εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον μόνον μιᾶς ἐκ τῶν βραχυχρονίων καμπυλῶν τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀναλύσωμεν τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς ἐπαφῆς αὐτῆς. Ἡ μακροχρόνιος καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς, εἰς τὸ σημεῖον ἐπαφῆς της μὲ ἑκάστην βραχυχρόνιον καμπύλην, δεικνύει τὴν ἀρίστην παραγωγὴν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐντὸς τῆς δεδομένης περιόδου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ἡ ἐν λόγῳ βραχυχρόνιος καμπύλη τῆς δαπάνης παραγωγῆς. Συνεπῶς ἑκάστη βραχυχρόνιος καμπύλη τῆς δαπάνης παραγωγῆς ἀντιστοιχεῖ εἰς ὡρισμένην κλίμακα παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως [35]. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως προσδιορισμοῦ τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως σημασίαν ἔχουν μόνον τὰ σημεῖα τῶν βραχυχρονίων καμπυλῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφάπτεται ἡ μακροχρόνιος καμπύλη. Τὰ ἕτερα

34. Ὅρ. J. S. Bain, Price Theory, Νέα Ὑόρκη 1966, σελ. 115 - 116.
35. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. Τόμος I, σελ. 465.

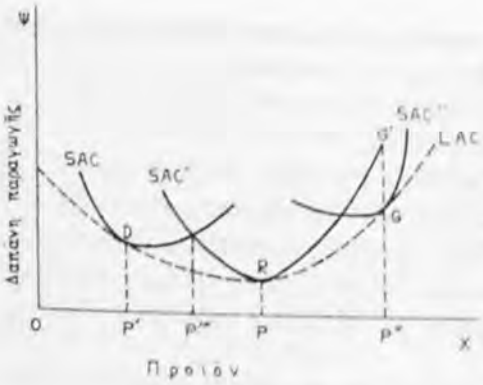

Διάγραμμα ἀριθ. 40
«Καμπύλη - φάκελος».

σημεῖα τῶν βραχυχρονίων καμπυλῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς μακροχρονίου καμπύλης δαπάνης παραγωγῆς, δεικνύουν κλίμακας παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν συμφέρουσαι μακροχρονίως, οὐχὶ ὅμως καὶ βραχυχρονίως [36].

Ὁμιλοῦμεν περὶ «καμπύλης - φακέλου» προκειμένου περὶ μακροχρονίου καμπύλης δαπάνης παραγωγῆς εἰς σχῆμα U, ἡ ὁποία περικλείει ἐντὸς αὐτῆς περισσοτέρας τῆς μιᾶς βραχυχρονίους καμπύλας.

SAC, SAC' καὶ SAC'' = βραχυχρόνιοι καμπύλαι δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὸν χρόνον t, t' καὶ t''

LAC = μακροχρόνιος καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὸν χρόνον T=t+t'+t'' [37] (καμπύλη - φάκελος).

Ἡ μακροχρόνιος «καμπύλη - φάκελος» LAC ἐφάπτεται τοῦ κατωτάτου σημείου, μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς βραχυχρονίου καμπύλης SAC'. Ἀντιθέτως, τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τῆς βραχυχρονίου καμπύλης SAC καὶ τῆς «καμπύλης - φακέλου» LAC συμπίπτει πρὸς τὸ κατερχόμενον τμῆμα τῆς SAC, ἐνῶ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τῆς βραχυχρονίου καμπύλης SAC'' καὶ τῆς «καμπύλης - φακέλου» LAC πραγματοποιεῖται εἰς τὸ ἀνερχόμενον τμῆμα τῆς βραχυχρονίου καμπύλης SAC''.

Ἐφ' ὅσον δεδομένη ἐπιχείρησις ἀποφασίσῃ νὰ παραγάγῃ τὴν ποσότητα OP, αὕτη πραγματοποιεῖται, ὑπὸ τοὺς καλυτέρους δυνατοὺς ὅρους, βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως. Πράγματι, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 40, ἡ «καμπύλη - φάκελος» LAC ἐφάπτεται τῆς βραχυχρονίου καμπύλης SAC' εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον αὐτῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἐπιχείρησις πραγματοποιεῖ τὴν συμφερωτέραν δι' ἑαυτὴν παραγωγὴν ἄνευ τῆς δημιουργίας ὑποχρεώσεως διατηρήσεως ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἢ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου.

36. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. σελ. 465.

37. Θὰ ἔπρεπε, ἐνταῦθα νὰ τονισθῇ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ χρόνος T προέρχεται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐπὶ μέρους βραχυχρονίων περιόδων t, t' καὶ t'', ἐν τούτοις αἱ δυνατότητες παραγωγῆς εἰς τὸν χρόνον T εἶναι διάφοροι τῶν δυνατοτήτων παραγωγῆς εἰς τὰς ἐπὶ μέρους βραχυχρονίους περιόδους.

Ἐὰν ὅμως ἡ ἐν λόγῳ ἐπιχείρησις ἐπιθυμῇ νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγήν της κατὰ PP'', ἤτοι νὰ παραγάγῃ ποσότητα ἴσην πρὸς OP'', βραχυχρονίως, τοῦτο εἶναι δυνατὸν μόνον μὲ τὴν αὔξησιν τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς της ἀπὸ PR εἰς P''G', δεδομένου ὅτι, βραχυχρονίως, δὲν ἔχει αὕτη τὴν εὐχέρειαν μεταβολῆς τῆς παραγωγικῆς της κλίμακος καί, συνεπῶς, θὰ παραμείνῃ, κατ' ἀνάγκην, ἐπὶ τῆς βραχυχρονίου καμπύλης τῆς δαπάνης παραγωγῆς SAC'. Μακροχρονίως ὅμως ἡ ἐπιχείρησις δύναται νὰ μεταβάλῃ τὴν κλίμακα παραγωγῆς της καὶ νὰ μεταβῇ εἰς νέαν βραχυχρόνιον καμπύλην δαπάνης παραγωγῆς, τὴν SAC'' ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 40. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ εἶναι αὕτη εἰς θέσιν νὰ μειώσῃ τὴν μέσην δαπάνην παραγωγῆς της κατὰ G'G, ἤτοι αὕτη, διὰ παραγωγὴν OP'' θὰ ἀνέρχεται εἰς P''G.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως προκύπτει ὅτι δεδομένη ἐπιχείρησις, ἐπιθυμοῦσα νὰ παραγάγῃ ποσότητα προϊόντος κατωτέραν τῆς OP, ἔχει συμφέρον νὰ διαθέτῃ σχετικῶς μεγάλας ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς, τὰς ὁποίας νὰ μὴ ἐκμεταλλεύεται πλήρως. Οὕτω, δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ σύνηθες, εἰς ἀνεπτυγμένας κυρίως οἰκονομίας, φαινόμενον τῆς ὑπάρξεως ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἐξηγεῖται, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τῶν ἐπιχειρήσεων νὰ συμπιέσουν τὴν δαπάνην παραγωγῆς των. Πρὸς τοῦτο προτιμοῦν, κατ' ἀρχήν, τὴν κατασκευὴν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς μεγάλης σχετικῶς ἐκτάσεως, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐξασφαλίζουν, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, τὴν πλέον συμφέρουσαν ποσότητα παραγωγῆς.

Βεβαίως ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν ἐπιχειρήσεων συνεπάγεται διόγκωσιν τῶν σταθερῶν των δαπανῶν [38]. Συνεπῶς, διὰ ποσότητα παραγωγῆς κατωτέραν τῆς OP, δεδομένη ἐπιχείρησις ἔχει συμφέρον, προκειμένου νὰ αὐξήσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς παραγομένην ποσότητα, νὰ ἐκμεταλλευθῇ περισσότερον τὰς ὑφισταμένας ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς της καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐπεκτείνῃ. Ἐξ ἄλλου, δι' οἱανδήποτε παραγωγὴν ἀνωτέραν τῆς OP, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 40, ἐπιχείρησίς τις ἔχει συμφέρον, μακροχρονίως, νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς της καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐκμεταλλευθῇ περισσότερον ἐντατικῶς.

Μέχρι τοῦδε δὲν ἠσχολήθημεν, κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς μακροχρονίου καμπύλης τῆς δαπάνης παραγωγῆς, μὲ τὴν ὁριακὴν δαπάνην. Ἠρκέσθημεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς μέσης δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐν τούτοις, ἡ ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς, μακροχρονίως, ἀποτελεῖ ἐπίσης πρόβλημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάλυσις χρήζει λεπτοτάτου χειρισμοῦ. Κατ' ἀρχήν, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι μακροχρονίως, δὲν ὑφίσταται ὁριακὴ δαπάνη δεδομένης ἐπιχειρήσεως, ἐφ' ὅσον ἡ τελευταία εἶναι εἰς θέσιν νὰ μεταβάλῃ, κατὰ βούλησιν, τὴν κλίμακα παραγωγῆς της. Ἡ ἔννοια τῆς ὁριακῆς δαπάνης συνδέεται, κατ' ἐξο-

38. Ὅρ. K. E. Boulding, ἔ. ἀ. Τόμος I, 1966, σελ. 386.

χήν, μὲ συγκεκριμένην κλίμακα παραγωγῆς καὶ ὡς τοιαύτη ἀνήκει, λογικῶς, εἰς τὴν βραχυχρόνιον περίοδον.

Ἐν τούτοις, ἡ ἀνάλυσις τῆς μακροχρονίου ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς κατέλαβεν ὅλως ἐξέχουσαν θέσιν, ἰδίως χάρις εἰς τὴν συμβολὴν τῆς μεταπολεμικῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς σκέψεως [39]. Τὰ βασικὰ πορίσματα τῆς ἀνωτέρω συμβολῆς δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς κάτωθι:

α) Προκειμένου περὶ τῆς περιπτώσεως ἀναλόγου ἀποδόσεως κλίμακος, μακροχρονίως (διάγραμμα ἀριθ. 38), δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ τῆς μέσης καὶ τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως.

β) Ἐφ' ὅσον τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς δεδομένης ἐπιχειρήσεως καθορίζεται εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μακροχρόνιος «καμπύλη - φάκελος» ἐφάπτεται ἑκάστης βραχυχρονίου καμπύλης δαπάνης παραγωγῆς, τοῦτο σημαίνει ὅτι εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παραγόμενον, βραχυχρονίως, προϊὸν εἶναι ἀνώτερον τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς, ἡ ὁριακὴ βραχυχρόνιος καμπύλη τῆς ἐπιχειρήσεως θὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ὁριακῆς μακροχρονίου καμπύλης· εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παραγόμενον, βραχυχρονίως, προϊὸν ἰσοῦται πρὸς τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς, τότε αἱ ὁριακαὶ δαπάναι παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως εἶναι ἴσαι· ἐάν, τέλος, τὸ παραγόμενον, βραχυχρονίως, προϊὸν εἶναι κατώτερον τοῦ ἀρίστου σημείου παραγωγῆς, τότε ἡ ὁριακὴ δαπάνη τῆς ἐπιχειρήσεως, βραχυχρονίως, εἶναι κατωτέρα τῆς ἀντιστοίχου δαπάνης μακροχρονίως.

γ) Ὑποτίθεται ὅτι, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, ἡ ἐπιχείρησις προσπαθεῖ νὰ ἐξισώσῃ τὴν βραχυχρόνιον ὁριακὴν δαπάνην παραγωγῆς της πρὸς τὴν μακροχρόνιον τοιαύτην. Εἰς περίπτωσιν, ὅμως, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μεταβολαὶ τῆς παραγωγικῆς κλίμακος τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν των τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἡ ὁριακὴ δαπάνη βραχυχρονίως θὰ εἶναι ἀνωτέρα ἢ κατωτέρα τῆς ἀντιστοίχου δαπάνης μακροχρονίως, ἀλλὰ πάντως δὲν θὰ ἰσοῦται πρὸς αὐτήν.

δ) Οὕτως ὁδηγούμεθα εἰς τὴν διάκρισιν τῆς «δαπάνης ἐπεκτάσεως» (expansion cost») καὶ τῆς «δαπάνης συστολῆς» («contraction cost») τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» εἶναι διάφορος τῆς «δαπάνης συστολῆς», ἡ βραχυχρόνιος ὁριακὴ δαπάνη θὰ διαφέρῃ τῆς μακροχρονίου τοιαύτης.

Ἂς ὑποτεθῇ ὅτι ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» εἶναι ἀνωτέρα τῆς «δαπάνης

39. Ὅρ. Jacques H. Drèze, Some Postwar Contributions of French Economists to Theory and Public Policy, The American Economic Review, Part 2, Supplement, Ἰούνιος 1964, σελ. 1 - 64.

συστολῆς». Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ὁ ἐπιχειρηματίας, προκειμένου νὰ αὐξήση τὴν παραγωγήν του, θὰ προτιμήση νὰ χρησιμοποιήση τὰς ὑφισταμένας ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς του κατὰ τρόπον περισσότερον ἐντατικόν, παρὰ νὰ διαθέση τμῆμα τῶν παλαιῶν του ἐγκαταστάσεων καὶ μὲ τὸ προϊὸν τῆς πωλήσεώς των νὰ ἐξασφαλίση τὴν ἀγορὰν νέων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Τοῦτο διότι, ὅταν ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» εἶναι ἀνωτέρα τῆς «δαπάνης συστολῆς», αἱ οἰκονομίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ἐντατικῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἶναι ἀνώτεραι τῶν πλεονεκτημάτων τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ λειτουργίας νέων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ἐὰν ἀντιθέτως ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» εἶναι κατωτέρα τῆς «δαπάνης συστολῆς», ἤτοι αἱ οἰκονομίαι, τὰς ὁποίας ἐπιτυγχάνει ἡ ἐπιχείρησις διὰ τῆς ἐντατικῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς της εἶναι κατώτεραι τῶν πλεονεκτημάτων ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ λειτουργίας νέων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἐπιχείρησις θὰ προτιμήση νὰ αὐξήση τὴν παραγωγήν της διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως νέου παραγωγικοῦ δυναμικοῦ. Ἡ προσθήκη νέων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἰς τὰς ὑφισταμένας θὰ ἐξακολουθήση μέχρι τοῦ σημείου ἐξισώσεως τῆς «δαπάνης ἐπεκτάσεως» πρὸς τὴν «δαπάνην συστολῆς»[41]. Διὰ τῆς συνεχιζομένης, ὡς ἄνω, ὑποκαταστάσεως θὰ πραγματοποιηθῆ τελικῶς ἐξίσωσις μεταξὺ τῆς «δαπάνης ἐπεκτάσεως» καὶ τῆς «δαπάνης συστολῆς», δεδομένου ὅτι ἡ «δαπάνη συστολῆς» παραμένει ἀμετάβλητος ἢ μειοῦται, ἐφ' ὅσον ἀντικαθίστανται συνεχῶς τὰ ὀλιγώτερον ἀποδοτικὰ τμήματα τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ ἀντιστοίχως ἀνέρχεται ἢ παραμένει ἀμετάβλητος ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» ἐφ' ὅσον δὲν πραγματοποιοῦνται ἀξιόλογοι οἰκονομίαι κλίμακος διὰ τῶν νέων προστιθεμένων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, τὰ ὁποῖα, καθ' ὑπόθεσιν, εἶναι πάντοτε αὐτά, τὰ ὁποῖα στοιχίζουν τὸ ὀλιγώτερον. Ὅταν ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» εἶναι ἴση πρὸς τὴν «δαπάνην συστολῆς» τότε καὶ ἡ

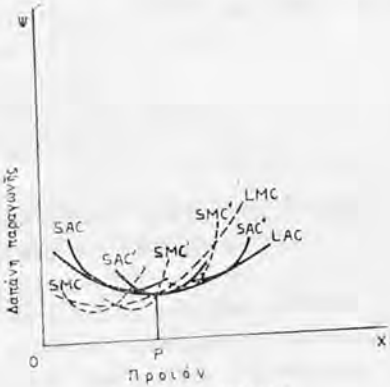

Διάγραμμα ἀριθ. 41

Μακροχρόνιος ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς [40].

40. Ὅρ. A. W. Stonier καὶ D. C. Hague ἔ. ἀ. σελ. 121.

41. Ὅρ. J. Lesourne, Technique Economique et Gestion Industrielle, Παρίσιοι 1958.

βραχυχρόνιος ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν μακροχρόνιον τοιαύτην.

Εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 41 ἐκκινοῦμεν ἐκ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ «δαπάνη ἐπεκτάσεως» εἶναι ἴση πρὸς τὴν «δαπάνην συστολῆς». Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο εἶναι εὐχερὲς νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν μακροχρόνιον ὁριακὴν καμπύλην παραγωγῆς, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς συνολικῆς μακροχρονίου καμπύλης, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς βραχυχρονίους τοιαύτας καὶ ἐμφανίζει τὰς ἰδίας περίπου ἰδιότητας πρὸς αὐτάς.

LAC = «καμπύλη - φάκελος»
SAC, SAC′ καὶ SAC″ = βραχυχρόνιοι καμπύλαι μέσης δαπάνης παραγωγῆς
SMC, SMC′ καὶ SMC″ = βραχυχρόνιοι καμπύλαι ὁριακῶν δαπανῶν παραγωγῆς, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς βραχυχρονίους καμπύλας μέσης δαπάνης
LMC = μακροχρόνιος ὁριακὴ καμπύλη δαπάνης παραγωγῆς ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν «καμπύλην - φάκελον».

Ὡς αἱ βραχυχρόνιοι ὁριακαὶ καμπύλαι τῆς δαπάνης παραγωγῆς τέμνουν τὰς ἀντιστοίχους καμπύλας τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον των, οὕτω καὶ ἡ μακροχρόνιος ὁριακὴ καμπύλη τέμνει τὴν «καμπύλην - φάκελον» εἰς τὸ κατώτατον αὐτῆς σημεῖον. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ βραχυχρονίων καὶ μακροχρονίων καμπυλῶν ὁριακῶν δαπανῶν παραγωγῆς εἶναι ὅτι αἱ δεύτεραι εἶναι περισσότερον πεπλατυσμέναι τῶν πρώτων, διὰ τοὺς ἰδίους λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ «καμπύλη - φάκελος» εἶναι περισσότερον πεπλατυσμένη τῶν ἐπὶ μέρους βραχυχρονίων καμπυλῶν μέσης δαπάνης παραγωγῆς.

Ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθηθεῖσαν, εἰς τὴν παράγραφον αὐτήν, διάκρισιν μεταξὺ βραχείας καὶ μακρᾶς περιόδου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὡς κάτωθι [42]:

«Ἡ διάκρισις μεταξὺ βραχείας καὶ μακρᾶς περιόδου εἶναι ἀνεπιτυχὴς ἁπλοποίησις, ἡ ὁποία δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς στοιχειώδους ἀναλύσεως. Ἡ ἐπιχείρησις, ἡ ὁποία ἐκκινεῖ εἰς δεδομένην χρονικὴν στιγμὴν καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὰς συνθήκας τῆς ζητήσεως, λαμβάνει ὑπ' ὄψιν της πολλὰς βραχείας χρονικὰς περιόδους, αἱ ὁποῖαι διαδοχικῶς καθίστανται μακρότεραι. Ἑκάστη περίοδος περιλαμβάνει ἐντὸς αὐτῆς τὴν προηγουμένην καὶ ἐπεκτείνεται ὁλονὲν περισσότερον εἰς τὸ μέλλον, ἕως ὅτου αὕτη καταστῇ ἀρκετὰ μακροχρόνιος, ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν μεταβολὴν ὅλων τῶν συντελεστῶν καὶ οὕτω νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς μακροχρόνιος περίοδος. Ἡ διαδικασία ἀποφάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν της τὴν σχέσιν σειρᾶς τοιούτων

42. Ὅρ. J. S. Bain, ἔ. ἀ. σελ. 120.

περιόδων, αἱ ὁποῖαι συγχέονται μεταξύ των καὶ ἐπεκτείνονται μέχρι τοῦ χρονικοῦ ὁρίζοντος τῶν προβλέψεών της».

Τὰ βασικὰ συμπεράσματα τοῦ κεφαλαίου τούτου, περὶ Δαπάνης Παραγωγῆς εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

α) Αἱ πρόσοδοι καταναλωτῶν καὶ πωλητῶν, ἐντὸς βραχυτάτης περιόδου, ὀφείλονται εἰς τὴν δυνατότητα ἐντὸς αὐτῆς διαχωρισμοῦ τιμῆς καὶ δαπάνης παραγωγῆς. Τὴν σταθερὰν βάσιν τῆς τιμῆς ἀποτελεῖ ἡ δαπάνη παραγωγῆς, αἱ δὲ διακυμάνσεις της ἄνωθεν ἢ κάτωθεν τῆς δαπάνης παραγωγῆς εἶναι, κατ' ἀνάγκην, πρόσκαιροι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὑπάρχει ἐπαρκὴς χρόνος διὰ τὴν ἐξασφάλισιν προσόδων.

β) Ἡ ὕπαρξις διαφόρων συνθηκῶν παραγωγῆς βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως δικαιολογεῖ, ἐν πολλοῖς, τὴν τάσιν τῶν ἐπιχειρηματιῶν πρὸς διατήρησιν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

γ) Ἡ διάκρισις μεταξὺ βραχείας καὶ μακρᾶς περιόδου ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν, προκειμένου περὶ ἐπιχειρηματιῶν δρώντων εἰς ὑποανάπτυκτον οἰκονομίαν, ἐφ' ὅσον οὗτοι εἶναι συχνάκις κερδοσκόποι. Ἀντιθέτως οἱ ἐπιχειρηματίαι τῶν ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἔχουν μακρόπνοα σχέδια καὶ ὡς ἐκ τούτου διακρίνουν δυσχερῶς τὴν βραχυχρόνιον ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον περίοδον.

Ἐπερατώσαμεν ἤδη τὸν Τίτλον Ι τῆς παρούσης μελέτης, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται διεξοδικῶς εἰς τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς Παραγωγῆς, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ὁριακῆς θεωρίας καὶ ἤδη θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Τίτλου ΙΙ τοῦ Μέρους Ι περὶ Κατανομῆς.

ΤΙΤΛΟΣ II

Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς παρούσης μελέτης θὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς ἀπὸ μικροοικονομικῆς ἀπόψεως. Δεδομένου ὅτι, ὡς ἐτονίσθη πλειστάκις ἤδη εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν καὶ τὸν Τίτλον Ι τοῦ παρόντος Μέρους, ἡ ὁριακὴ θεωρία εἶναι θεωρία παραγωγῆς καὶ κατανομῆς, αἱ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν παραγωγήν, ἰσχύουν καὶ προκειμένου περὶ τῆς κατανομῆς τοῦ παραχθέντος προϊόντος.

Ἡ ἀξία (τιμὴ) τῶν προϊόντων δὲν προκύπτει, κατὰ τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, ἀπὸ τὴν δαπάνην παραγωγῆς των, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ δαπάνη παραγωγῆς, ἤτοι αἱ ἀμοιβαὶ τῶν χρησιμοποιηθέντων εἰς δεδομένην παραγωγικὴν διαδικασίαν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῶν παραχθέντων προϊόντων. Οὕτω, τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς κατανομῆς, συμφώνως πρὸς τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, συνίσταται εἰς τὴν ἀπόδοσιν (imputation), εἰς ἕκαστον συντελεστήν, τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς παραχθείσης ἀξίας τοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον ἰσοῦται πρὸς τὴν συμβολήν του εἰς τὴν παραγωγήν [1]. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, ἀμοιβή τις συντελεστοῦ παραγωγῆς, ἡ ὁποία, ἐπὶ τῇ βάσει ἀντικειμενικῶν κριτηρίων, κρίνεται ἀνεπαρκής, δὲν εἶναι ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἄδικος. Προκειμένου εἰδικῶς περὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἡ ὁποία ἐδημιούργησε κατὰ καιροὺς πλείστας ὅσας διαμφισβητήσεις, γίνεται γενικῶς δεκτὸν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς ὁριακῆς θεωρίας ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν αὕτη νὰ βελτιωθῇ μακροχρονίως, ἐὰν δὲν αὐξηθῇ ἡ ὁριακή της παραγωγικότης.

Τὰ προβλήματα τῆς κατανομῆς θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν εἰς τὸ πλαίσιον δύο Κεφαλαίων:

Κεφάλαιον Ι. Ὁ σχηματισμὸς τῶν τιμῶν.

Κεφάλαιον ΙΙ. Αἱ ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

1. Ὅρ. John Maurice Clark, Distribution, Encyclopedia of Social Sciences, Τόμος V, 1931, σελ. 167 - 173.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

Ἡ λειτουργικὴ κατανομὴ τοῦ προϊόντος, εἰς τὸ πλαίσιον δεδομένης ἐπιχειρήσεως, πραγματοποιεῖται βάσει τῆς ἀναμενομένης τιμῆς τοῦ παραγομένου προϊόντος. Ὁ ἐπιχειρηματίας προκαταβάλλει εἰς τοὺς συντελεστὰς «ἐργασία» καὶ «κεφάλαιον» μερίδια ἴσα πρὸς τὴν συμβολήν των, ἡ ὁποία ὅμως τελικῶς θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν τὸ περὶ οὗ πρόκειται προϊὸν θὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐάν, ἐκ τῶν ὑστέρων, προκύψῃ ὅτι αἱ σχετικαὶ προβλέψεις τοῦ ἐπιχειρηματίου ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ προϊόντος του ἦσαν ὑπερβολικῶς αἰσιόδοξοι, κατὰ τὴν ἑπομένην περίοδον τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας θὰ περικοποῦν ἀναλόγως αἱ ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς. Ἐάν, ἀντιθέτως, ἡ ἐπιτευχθεῖσα τελικῶς εἰς τὴν ἀγορὰν τιμὴ τοῦ προϊόντος εἶναι ἀνωτέρα τῆς προβλεφθείσης, ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ὑποχρεωθῇ, κατὰ τὴν ἑπομένην περίοδον, νὰ καταβάλῃ ὑψηλοτέραν ἀμοιβὴν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀπασχολουμένους συντελεστὰς παραγωγῆς.

Ἐν τούτοις, ἡ ἐπίτευξις, εἰς τὴν ἀγοράν, τιμῆς ὑψηλοτέρας τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀρχικῶς προβλεφθείσης, δὲν σημαίνει ὅτι ἐξασφαλίζει ἀνάλογον αὔξησιν δι' ἀμφοτέρους τοὺς συντελεστάς, ἤτοι «ἐργασία» καὶ «κεφάλαιον». Διὰ νὰ συμβῇ τοῦτο, εἶναι ἀπαραίτητον ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς των, προκειμένου περὶ ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας, νὰ εἶναι ὁ αὐτός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ νὰ εἶναι οὐδετέρα. Ἄλλαις λέξεσιν, εἰς περίπτωσιν τεχνικῆς προόδου, ἡ ὁποία λαμβάνει τὴν μορφὴν ἐντάσεως κεφαλαίου ἢ ἐντάσεως ἐργασίας, ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας θὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ μὴ δημιουργῆται ὑποαπασχόλησις ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἢ ὑπερπροσφορὰ κεφαλαίου. Ἐφ' ὅσον οἱ ἀνωτέρω ὅροι δὲν πληροῦνται, ναὶ μὲν ὁ ἐπιχειρηματίας εἰς περίπτωσιν ἐπιτεύξεως μεγαλυτέρας τιμῆς εἰς τὴν ἀγορὰν θὰ αὐξήσῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἀπασχολουμένων, εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, συντελεστῶν, πλὴν ὅμως δὲν θὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς αὐξήσεως αὐτῆς, ἐξ ἴσου, ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ συντελεσταί.

Ἡ τιμὴ δεδομένου προϊόντος, εἰς τὴν ἀγοράν, δύναται νὰ ἐξελιχθῇ κατὰ τρόπον διάφορον τοῦ προβλεφθέντος ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου:

— εἴτε συνεπείᾳ ἀποτόμου καὶ μὴ δυναμένης νὰ προβλεφθῇ, ἐκ τῶν προτέρων, αὐξομειώσεως τῆς ζητήσεως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἢ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν·
— εἴτε συνεπείᾳ πληθωρισμοῦ ἢ ἀντιπληθωρισμοῦ·
— εἴτε συνεπείᾳ μερικῆς ἢ ὁλικῆς καταστροφῆς τοῦ προϊόντος·
— εἴτε συνεπείᾳ κρατικῆς ἐπεμβάσεως, ἡ ὁποία καθορίζει τὴν τιμὴν δεδομένου προϊόντος εἰς σημεῖον ὑψηλότερον ἢ χαμηλότερον τοῦ προβλεφθέντος ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Προκειμένου περὶ μεμονωμένου ἐπιχειρηματίου, σημασίαν δὲν ἔχει ἡ διαμόρφωσις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἀλλ' ἡ διαμόρφωσις τῆς τιμῆς τοῦ ἰδικοῦ του ἀγαθοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα προτίθεται νὰ ἀγοράσῃ μὲ τὸ προϊὸν τῆς πωλήσεως τοῦ ἀγαθοῦ του. Εἶναι δυνατὸν τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν νὰ παραμείνῃ σταθερόν, ἀλλὰ νὰ μεταβάλλωνται αἱ τιμαὶ ὡρισμένων ἀγαθῶν συνεπείᾳ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων λόγων ἢ καὶ συνεπείᾳ περισσότερον μακροχρονίων μεταβολῶν, ὡς λ. χ. ηὐξημένης προσφορᾶς ὡρισμένων ἀγαθῶν συνεπείᾳ διευρύνσεως τῶν ἀντιστοίχων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, μεταβολῆς τῆς ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς, μεταβολῆς τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν κ.ο.κ. Οὕτω, τὸ ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ὡς ἐπιχειρηματίας ἢ ὡς καταναλωτής, ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς σχετικὰς τιμὰς (relative prices) καὶ οὐχὶ διὰ τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν. Κατὰ συνέπειαν, εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθοῦν ἀπρόβλεπτα κέρδη ἢ ζημίαι διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν, πρόσοδοι ἢ ἀδυναμία ἱκανοποιήσεως ὡρισμένων ἀναγκῶν διὰ τὸν καταναλωτήν. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ καὶ ἐὰν τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν δὲν μετεβλήθη, ἐπῆλθον ὅμως μεταβολαὶ εἰς τὰς σχετικὰς τιμὰς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀλληλοεξουδετερώθησαν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς μακροοικονομίας.

Προκειμένου περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀγορᾶς ὁ κάτωθι ὁρισμὸς τοῦ A. A. Cournot [1] ἐξακολουθεῖ γενικῶς νὰ ἰσχύῃ καὶ σήμερον: «Οἱ οἰκονομολόγοι ἐννοοῦν μὲ τὸν ὅρον ἀγορὰ ὄχι ὡρισμένην τοποθεσίαν εἰς τὴν ὁποίαν γίνονται ἀγοραπωλησίαι, ἀλλ' ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν ἐντὸς τῆς ὁποίας πωληταὶ καὶ ἀγορασταὶ ἔρχονται εἰς ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν μεταξύ των, οὕτως ὥστε αἱ τιμαὶ ὁμοίων προϊόντων τείνουν νὰ ἐξισωθοῦν εὐκόλως καὶ ταχέως».

Ἡ ἔκτασις τῆς ἀγορᾶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμὸν ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν τοπικῶν ἀγορῶν, ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν διαθέσιμον ποσότητα τῶν πωλουμένων προϊόντων, ὡς καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν ἀγαθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν δυνατότητα μεταφορᾶς των· ἡ ἐφαρμο-

1. Recherches sur les Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses, Παρίσιοι, Marcel Rivière, 1938, Κεφάλαιον IV.

γὴ τῆς τεχνικῆς προόδου εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν αὐξάνει τὴν ἔκτασιν τῆς ἀγορᾶς.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἰδίαν διαίρεσιν τῆς ὕλης, ἤτοι θὰ ἐξετάσωμεν τὸν σχηματισμὸν τῶν τιμῶν, κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου τινὸς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πάροδος τοῦ χρόνου ἐπιφέρει ἐλαχίστας μεταβολὰς τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὸ πλαίσιον μεταβαλλομένης οἰκονομίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ χρόνος διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλον.

§ 1. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΕΝΤΟΣ ΣΤΑΣΙΜΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ ζήτησις καὶ ἡ προσφορά, ὡς αὗται ἐξητάσθησαν κεχωρισμένως εἰς τὸν Τίτλον Ι τοῦ παρόντος Μέρους (Κεφάλαια Ι καὶ ΙΙ), θὰ πρέπῃ ἐνταῦθα νὰ συνδυασθοῦν, προκειμένου νὰ προσδιορισθῇ ἡ τιμὴ δεδομένης ἐπιχειρήσεως ἢ κλάδου.

Θὰ ἐξετάσωμεν, κατ' ἀρχήν, τὸν τρόπον σχηματισμοῦ τιμῆς ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ἡμέρας [2] καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν τρόπον σχηματισμοῦ τιμῆς ἐντὸς βραχείας χρονικῆς περιόδου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὅμως εἶναι δυνατὴ ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς χάρις εἰς τὴν ἐπαναλειτουργίαν ἀργούντων τμημάτων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις θὰ βασισθῶμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἅπασαι αἱ μεταβληταί, πλὴν τῆς τιμῆς, παραμένουν σταθεραὶ (ceteris paribus), ἤτοι αἱ προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν, αἱ ἀμοιβαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνική, ὁ ὄγκος τοῦ πληθυσμοῦ κ.ο.κ.

Ι. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑΝ ΕΝΤΟΣ ΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τῆς ἐξαιρετικῶς βραχυχρονίου περιόδου ἡ ἰσορροπία, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ καθορισμοῦ δεδομένης τιμῆς, μεταξὺ τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ἀγορᾶς (to clear the market). Δεδομένου ὅτι ἡ προσφορὰ προέρχεται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα ἀποθέματα, ἡ τιμὴ ἰσορροπίας θὰ καθορισθῇ ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἢ χαμηλοτέρου σημείου ἀναλόγως πρὸς τὴν σύγκρισιν μεταξὺ ἐντάσεως τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀγορὰν τῶν καταναλωτῶν καὶ ἐντάσεως τῆς ἐπιθυμίας πρὸς πώλησιν τῶν πωλητῶν. Ἡ ἰσορροπία θὰ εἶναι ἄκρως ἀσταθής, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς δυνατότητος, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, μεταβολῆς τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων της, ὡς εἶναι, μεταξὺ ἄλλων:

2. Ὅρ. A. Marshall, ἔ. ἀ. Βιβλίον V, Κεφάλαιον ΙΙ.

α) Ἡ ἄφιξις, εἰς τὴν ἀγοράν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, νέων ἀγοραστῶν, τῶν ὁποίων ἡ πίεσις, ἐπὶ τῶν προσφερομένων ἀποθεμάτων θὰ τείνῃ νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμήν.

β) Ἡ ἀπόφασις ἐνίων πωλητῶν ὅπως διατηρήσουν τὰ ἀποθέματά των, ἐὰν ἡ διαμορφουμένη εἰς τὴν ἀγορὰν τιμὴ κρίνεται ὑπ' αὐτῶν ὡς μὴ ἱκανοποιητική.

γ) Ἡ ἀργοπορία καθορισμοῦ τῆς τελικῆς τιμῆς ἰσορροπίας, συνεπείᾳ τοῦ «παζαρεύματος» («bargaining») μεταξὺ πωλητῶν καὶ ἀγοραστῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπόκρυψιν τῆς πράγματι ὑφισταμένης ἐντάσεως τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀγορὰν ἢ πώλησιν.

Οὕτως ἡ ἰσορροπία, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, θὰ ὁμοιάζῃ, κατὰ τὸν A. Marshall [3], μὲ τὴν ἰσορροπίαν λίθου εὑρισκομένου ἐπὶ τεταμένου σχοινίου ἢ μὲ πολυαρίθμους σφαίρας, αἱ ὁποῖαι ἐφάπτονται ἀλλήλων ἐντὸς δεξαμενῆς.

Θὰ ἐξετάσωμεν τὸ εἶδος τοῦτο ἰσορροπίας εἰς τὸ πλαίσιον ἀγορᾶς τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ὅπου καὶ μόνον λογικῶς ἀνήκει.

Οἱ κλασσικοὶ οἰκονομολόγοι ἐδημιούργησαν, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, τὸ ὑπόδειγμα ἀγορᾶς ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, τὸ ὁποῖον βασίζεται εἰς ὡρισμένας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε συναντῶνται πλήρως εἰς τὴν πραγματικότητα. Αἱ συνθῆκαι ἀγορᾶς τῶν συγχρόνων οἰκονομιῶν [4] ἐπαληθεύουν ὅλα τὰ ἐνδιάμεσα ὑποδείγματα, μεταξὺ τῶν ἀκραίων σημείων τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ καὶ τοῦ τελείου μονοπωλίου. Ἐν τούτοις θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αἱ ἀγοραὶ τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν, ἐὰν ἐξαιρεθῇ ὁ προοδευτικὸς τομεύς, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέλιξις, κατὰ κανόνα, δὲν ἀποτελεῖ συνάρτησιν τῆς ἀντιστοίχου ἐξελίξεως τῆς πατροπαραδότου οἰκονομίας, εὑρίσκονται πλησιέστερον πρὸς τὸ ὑπόδειγμα τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀγορὰς τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν [5]. Πρόκειται κυρίως περὶ μικρᾶς ἐκτάσεως ἀγορῶν γεωργικῶν προϊόντων, αἱ ὁποῖαι πληροῦν, κατὰ μέγα ποσοστόν, τὰς κάτωθι πέντε ὑποθέσεις ὑπάρξεως τελείου ἀνταγωνισμοῦ:

α) Ἀτομικότης τῆς ἀγορᾶς. Ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς ἀγοραστῶν καὶ πωλητῶν, οἱ ὁποῖοι δροῦν μεμονωμένως, ἤτοι ἀποκλείεται οἱαδήποτε δυνατότης συνεννοήσεως μεταξύ των. Οὐδεὶς τούτων εἶναι εἰς θέσιν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν ἢ τῶν παραλείψεών του, νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν τιμήν, ἡ ὁποία διαμορφοῦται εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς συνολικῆς προσφορᾶς καὶ τῆς συνολικῆς ζητήσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὅλοι ὁμοῦ οἱ ἀγορασταὶ καὶ ὅλοι ὁμοῦ οἱ

3. Ἔ. ἀ., Βιβλίον V, Κεφάλαιον I.
4. Ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκονομιῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.
5. Ὅρ. M. Negreponti - Delivanis, ἔ. ἀ. 1960, σελ. 92 - 99.

πωληταὶ δεδομένου προϊόντος διαδραματίζουν ἐνεργὸν καὶ ἀποφασιστικὸν ρόλον ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῆς τιμῆς, ὁ ρόλος ὅμως ἑνὸς ἑκάστου τούτων εἶναι παθητικός. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς ἀπορρέει λογικῶς ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὅλοι οἱ ἀνταγωνισταί, ἐπὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι ἀναλόγου δυνάμεως, τὸ δὲ μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων ἑνὸς ἑκάστου δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ μεγέθους τῶν ἀνταγωνιστῶν του.

β) Ὁμοιογένεια τοῦ προϊόντος. Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου παράγουν καὶ προσφέρουν προϊόντα ἀκριβῶς ὅμοια μεταξύ των· ταῦτα δὲν διαφέρουν οὔτε ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος οὔτε ἀπὸ ἀπόψεως ἐμφανίσεως. Κατὰ συνέπειαν, ὁ ἀνταγωνισμὸς περιορίζεται εἰς τὴν τιμὴν καὶ δὲν περιλαμβάνει καὶ τὴν ποιότητα τῶν προσφερομένων προϊόντων. Οἱ καταναλωταὶ οὐδένα λόγον προτιμήσεως ἔχουν ὑπὲρ τοῦ Α ἢ τοῦ Β πωλητοῦ. Ὡς ἐκ τούτου, ἀποκλείεται ἡ ὕπαρξις δαπανῶν πωλήσεως.

γ) Ἀπόλυτος ἐλευθερία εἰσόδου εἰς τὸν κλάδον ἀνταγωνιστικῶν ἐπιχειρήσεων. Οὐδὲν ἐμπόδιον εἰσόδου, νομικῆς, οἰκονομικῆς ἢ διοικητικῆς φύσεως ὑφίσταται. Οἱοσδήποτε νέος ἀνταγωνιστὴς εἶναι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς θέσιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κλάδον καὶ νὰ προσφέρῃ ὅμοιον μὲ τοὺς παλαιοτέρους ἀνταγωνιστὰς προϊόν, ἐὰν κρίνῃ ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ συμφέρει. Οἱ παλαιότεροι ἀνταγωνισταὶ δέχονται, κατὰ τρόπον παθητικόν, τοὺς νεοεισερχομένους, ἀκριβῶς διότι ἡ δημιουργία ἐμποδίων εἰσόδου προϋποθέτει κάποιαν συνεννόησιν ἐκ μέρους των, ἡ ὁποία ὅμως, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, ἀποκλείεται ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

δ) Τελεία γνῶσις τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς. Ἡ ἀγορὰ τελείου ἀνταγωνισμοῦ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι τελείως «διαφανής», οὕτως ὥστε οἱοσδήποτε καταναλωτὴς νὰ ἐγκαταλείπῃ οἱονδήποτε πωλητήν, ὁ ὁποῖος προσφέρει τὸ προϊόν του εἰς τιμὴν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀνωτέραν τῆς τῶν ἀνταγωνιστῶν του.

ε) Τελεία κινητικότης τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν διαφόρων κλάδων παραγωγῆς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαμορφοῦται ἡ ἀμοιβὴ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον, εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας.

Θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω τὸν μηχανισμόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέρχεται ἰσορροπία μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως διὰ τοῦ καθορισμοῦ τιμῆς εἰς ἀγορὰν τελείου ἀνταγωνισμοῦ. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι, ἐφ' ὅσον πραγματοποιεῖται συναλλαγή τις εἰς τὴν ἀγοράν, αὕτη εἶναι συμφέρουσα καὶ διὰ τὸν πωλητὴν καὶ διὰ τὸν ἀγοραστήν. Ἐν τούτοις, δεδομένη συναλλαγὴ καθίσταται περισσότερον συμφέρουσα διὰ μὲν τὸν ἀγοραστὴν ἐὰν οὗτος ἐπιτύχῃ τιμὴν

κατωτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἀρχικῶς ὑπελόγιζε νὰ καταβάλῃ (πρόσοδος καταναλωτοῦ, διάγραμμα ἀριθ. 9), διὰ δὲ τὸν πωλητήν, ἐὰν οὗτος ἐπιτύχῃ τιμὴν ἀνωτέραν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ἀρχικῶς ὑπελόγιζε (πρόσοδος πωλητοῦ ἢ παραγωγοῦ, διάγραμμα ἀριθ. 24). Ἡ πρώτη περίπτωσις πραγματοποιεῖται, ὅταν ἡ προσφερομένη εἰς τὴν ἀγορὰν ποσότης δεδομένου προϊόντος εἶναι ἀνωτέρα αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν οἱ καταναλωταὶ (Προσφορὰ > Ζητήσεως). Ἡ δευτέρα περίπτωσις λαμβάνει χώραν, ὅταν ἡ προσφερομένη εἰς τὴν ἀγορὰν ποσότης τοῦ περὶ οὗ πρόκειται προϊόντος εἶναι κατωτέρα αὐτῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἀποκτήσουν οἱ καταναλωταὶ (Ζήτησις > Προσφορᾶς).

Ἡ τιμὴ ἰσορροπίας, ὅταν ἡ προσφορὰ εἶναι ἀρχικῶς μεγαλυτέρα τῆς ζητήσεως, τείνει νὰ εἶναι χαμηλοτέρα αὐτῆς, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, ἐὰν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἡ ζήτησις ἦτο ἴση πρὸς τὴν προσφοράν. Ἡ μείωσις τῆς τιμῆς ἰσορροπίας εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ἀγορᾶς, ἐφ' ὅσον προσελκύει ἀγοραστάς, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἀποκτήσουν τὸ προϊὸν εἰς ὑψηλοτέραν τιμήν. Ἀντιθέτως, ἡ τιμὴ ἰσορροπίας, ὅταν ἡ ζήτησις εἶναι, ἀρχικῶς, μεγαλυτέρα τῆς προσφορᾶς, τείνει νὰ εἶναι ὑψηλοτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία θὰ διεμορφοῦτο, ἐὰν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἀγορὰν ἰσότης μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ἡ ὕψωσις τῆς τιμῆς εἶναι, ἐν προκειμένῳ, ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπὶ πλέον ζήτησις ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσφορὰν θὰ ἀποθαρρυνθῇ οὕτως.

Μὲ τὴν βοήθειαν πινάκων καὶ γραφικῶν παραστάσεων, ἡ ἀνωτέρω ἀνάλυσις δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἀκολούθως:

1. Ἡ ζήτησις καὶ ἡ προσφορὰ εἶναι ἴσαι εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς

Πρόκειται περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἡ ὁποία συμβιβάζεται ἀπολύτως μὲ τὰ κρατοῦντα εἰς τὸν τέλειον ἀνταγωνισμὸν καὶ εἰδικώτερον μὲ τὸν τέταρτον ὅρον (τελείας γνώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς). Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ ζητούμεναι καὶ προσφερόμεναι εἰς τὴν ἀγορὰν ποσότητες, ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμήν, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πίνακος 14 κατηρτίσθη τὸ διάγραμμα ἀριθ. 42, τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ἡ τιμὴ ἰσορροπίας εἰς τὴν ἀγορὰν πραγματοποιεῖται εἰς τὸ σημεῖον τομῆς τῆς συναρτήσεως προσφορᾶς S καὶ τῆς συναρτήσεως ζητήσεως D. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἅπαντες οἱ πωληταὶ συμφωνοῦν νὰ προσφέρουν 5.000 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ X εἰς τὴν τιμὴν τῶν 3 δρχ. κατὰ μονάδα καὶ ἅπαντες οἱ ἀγορασταὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν 5.000 μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ X εἰς τὴν τιμὴν τῶν 3 δρχ. κατὰ μονάδα. Ἡ ἐπιφάνεια, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 42 ΤΕΙΟ δεικνύει τὸ σύνολον τῶν πραγματοποιηθεισῶν συναλλαγῶν, εἰς δε-

δομένην στιγμήν, ὡς πρὸς τὸ ἀγαθὸν Χ, ἤτοι 3×5.000=15.000 δρχ. Ἡ συνάρτησις προσφορᾶς S δεικνύει τὴν ὑφισταμένην σχέσιν μεταξὺ τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Χ καὶ τῆς ποσότητος, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ νὰ πωλήση τὸ σύνολον τῶν πωλητῶν (ἤτοι, ἐπὶ τοῦ πίνακος 14 αἱ ὁμάδες 50Β + 50Γ + 50Δ + 50Ε + 50 Η) εἰς ἑκάστην τιμὴν ἀπὸ 6 δρχ. ἕως 1 δρχ. Ἡ συνάρτησις ζητήσεως δεικνύει τὴν ὑφισταμένην σχέσιν μεταξὺ τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Χ καὶ τῆς ποσότητος, τὴν ὁποίαν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀγοράσουν πάντες ὁμοῦ οἱ καταναλωταὶ (ἤτοι, ἐπὶ τοῦ πίνακος 14 αἱ ὁμάδες 50Β + 50Γ + 50Δ + 50Ε + 50Η) εἰς ἑκάστην τιμὴν ἀπὸ 1 δρχ. ἕως 6 δρχ.

ΠΙΝΑΞ 14

Τιμή, ζητούμεναι καὶ προσφερόμεναι ποσότητες τοῦ ἀγαθοῦ Χ

Τιμὴ κατὰ μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ Χ	*Ποσότητες, τὰς ὁποίας ἑκάστη ὁμὰς (50 ἀτόμων) ἐπιθυμεῖ νὰ ἀγοράση (Ζ) ἢ νὰ πωλήση (Π)*					*Συνολικὴ ζήτησις*	*Συνολικὴ προσφορά*
	50 Β	*50 Γ*	*50 Δ*	*50 Ε*	*50 Η*		
6	10.000(Π)	7.000(Π)	5.500(Π)	5.000(Π)	2.000(Π)	0	29.500
5	8.000(Π)	6.000(Π)	3.500(Π)	1.500(Π)	500(Ζ)	500	19.000
4	5.000(Π)	4.000(Π)	2.000(Π)	200(Ζ)	700(Ζ)	900	11.000
3	3.000(Π)	2.000(Π)	2.500(Ζ)	1.500(Ζ)	1.000(Ζ)	5.000	5.000
2	5.000(Ζ)	4.500(Ζ)	2.500(Ζ)	500(Π)	300(Π)	12.000	800
1	10.000(Ζ)	5.500(Ζ)	2.000(Ζ)	1.500(Ζ)	1.000(Ζ)	20.000	0

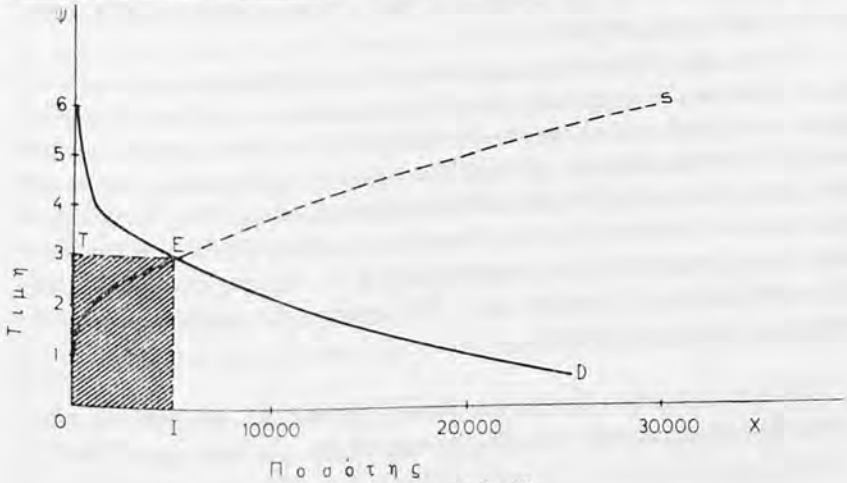

Διάγραμμα ἀριθ. 42
Τιμὴ αὐτομάτου ἰσορροπίας.

Εἰς τὴν τιμὴν τῶν 3 δρχ. ἡ ζήτησις τοῦ ἀγαθοῦ X ἰσοῦται μὲ τὴν προσφορὰν του καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχουν καταναλωταί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐξησφάλισαν τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐπιθυμουμένην ποσότητα τοῦ ἀγαθοῦ X ἢ πωληταί, οἱ ὁποῖοι δὲν εὗρον ἀγοραστάς.

2. Ἡ ζήτησις καὶ ἡ προσφορὰ δὲν εἶναι ἴσαι εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς [6]

Ἡ περίπτωσις αὕτη δὲν συμβιβάζεται ἀπολύτως πρὸς τὰς συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποκλείει οἱανδήποτε προστριβήν, πλὴν ὅμως συμφωνεῖ περισσότερον πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὡς αὕτη ἐξειλίχθη εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν σκέψιν.

Ἂς ὑποθέσωμεν, πρὸς τοῦτο, ἐπανερχόμενοι ἐπὶ τοῦ πίνακος 14, ὅτι οἱ καταναλωταί, οἱ ὁποῖοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ καταβάλουν 4 δρχ. δι' ἑκάστην μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X σπεύδουν νὰ ἀποκτήσουν 900 μονάδας τούτου, μὴ ἀναμένοντες τὴν διαμόρφωσιν τῆς τιμῆς ἰσορροπίας εἰς 3 δρχ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐνίων καταναλωτῶν θὰ εἶναι ἡ δημιουργία προσθέτων προσόδων ὑπὲρ τῶν πωλητῶν, ἴσων πρὸς 900 × 1 = 900 δρχ. Ἡ συνολικὴ προσφορὰ καὶ ἡ συνολικὴ ζήτησις διὰ τὸ ἀγαθὸν X θὰ διαμορφώσουν, τελικῶς, τὴν τιμήν του εἰς τὰς 3 δρχ. κατὰ μονάδα. Εἰς τὴν τιμὴν ὅμως αὐτήν, δὲν θὰ διατεθοῦν πλέον 5.000 μονάδες, ὡς ἐπὶ τοῦ πίνακος 14, ἀλλὰ 5.000 — 900 = 4.100 μονάδες, ἐφ' ὅσον αἱ 900 ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον προηγουμένων ἀγοραπωλησιῶν.

3. Ἡ ἔντασις τῆς ἐπιθυμίας δι' ἀγορὰν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἐντάσεως τῆς ἐπιθυμίας πρὸς πώλησιν

Ἡ ἀνωτέρω ἐξετασθεῖσα περίπτωσις εἶναι διάφορος ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔντασις τῆς ἐπιθυμίας ἀγορᾶς τῶν καταναλωτῶν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἐντάσεως ἐπιθυμίας πωλήσεως τῶν πωλητῶν. Κατ' αὐτήν, δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν ἀγοραπωλησίαι εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τῆς ἰσορροπίας, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ τιμὴ ἰσορροπίας θὰ καθορισθῇ ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου, ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκεῖνο τοῦ πίνακος 14 καὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 42. Εἰς τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν τιμὴν ἰσορροπίας θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐκκαθάρισις τῆς ἀγορᾶς, ἤτοι θὰ διατεθῇ ὁλόκληρος ἡ ποσότης τῶν 5.000 μονάδων τοῦ ἀγαθοῦ X, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἑπόμενον διάγραμμα.

Ἡ τιμὴ αὐτομάτου ἰσορροπίας, ὅταν ἡ ζήτησις διὰ τὸ ἀγαθὸν X εἶναι μεγαλυτέρα τῆς προσφορᾶς του, θὰ διαμορφωθῇ εἰς τὴν τιμὴν τῶν 3.30 δρχ.

6. Ὅρ. Jean Marchal, ἔ. ἀ. 1951, σελ. 98 ἐπ.

κατὰ μονάδα, ἔναντι τῶν 3 δρχ. εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ζήτησις ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἴση πρὸς τὴν προσφοράν.

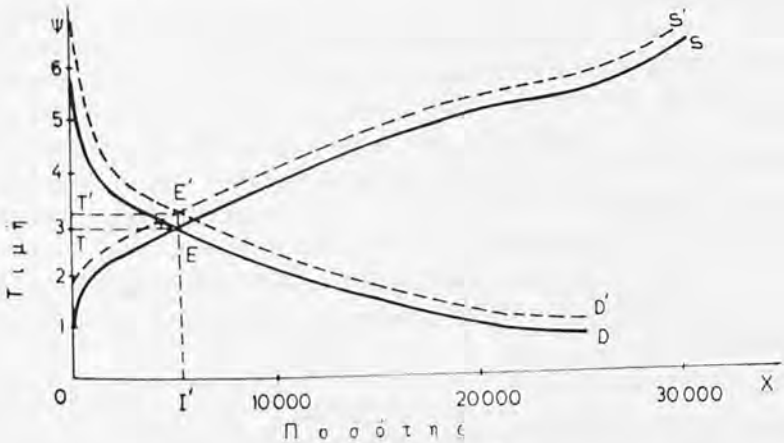

Διάγραμμα ἀριθ. 43

Ὑψηλὴ τιμὴ αὐτομάτου ἰσορροπίας (Ζήτησις > Προσφορᾶς).

Ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 43 παρατηρεῖται ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τὰς συναρτήσεις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 42. Πράγματι, ἡ ὑψηλοτέρα τιμὴ (3.30 δρχ. ἔναντι 3 δρχ.) ἐπετεύχθη ἐνταῦθα διὰ τῆς μετατοπίσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως (D') πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τῆς καμπύλης προσφορᾶς (S') πρὸς τὰ ἀριστερά. Οὕτω, ναὶ μὲν αἱ πραγματοποιηθεῖσαι εἰς τὴν ἀγορὰν συναλλαγαὶ θὰ ἀνέλθουν πάλιν εἰς 5.000 μονάδας, πλὴν ὅμως ἡ ἐπιφάνεια τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 43 ΟΤΈΙ θὰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἀντιστοίχου ἐπιφανείας τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 42 ΟΤΕΙ', ἐφ' ὅσον 5.000 × 3,30 = 16.500 δρχ. Ὡς πρὸς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπὶ μέρους καταναλωτῶν, δύο τινὰ δυνατὸν νὰ συνέβησαν:

— εἴτε ὡρισμένοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκτήσουν μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ ἢ ἀπέκτησαν ὀλιγωτέρας αὐτῶν, τὰς ὁποίας ἐπεθύμουν, ἐνῶ ἕτεροι μὲ ὑψηλότερα εἰσοδήματα ἐξησφάλισαν ὑπὲρ αὐτῶν μεγαλυτέρας ποσότητας τοῦ ἀγαθοῦ Χ,

— εἴτε ὅλοι οἱ καταναλωταί, ἐν ὄψει τῆς μεγαλυτέρας ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ Χ, ἀπεδέχθησαν τὴν διαμορφωθεῖσαν ὑψηλοτέραν τῆς προβλεπομένης τιμήν του. Ἡ δευτέρα αὕτη ἐκδοχὴ εἶναι πιθανωτέρα ἐπὶ ἀγαθοῦ πρώτης ἀνάγκης, ἐνῶ ἡ πρώτη ἐκδοχὴ εἶναι πιθανωτέρα ἐπὶ ἀγαθοῦ πολυτελείας.

4. Ἀνώμαλοι καμπύλαι προσφορᾶς [7]

Αἱ περιπτώσεις αὗται σχηματισμοῦ τιμῆς ἰσορροπίας ἐντὸς ἐξαιρετικῶς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος συναντῶνται κυρίως εἰς τὰς ἀγορὰς ἀγροτικῶν προϊόντων ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς ἐργασίας. Εὑρισκόμεθα ἐνώπιον ἀνωμάλου καμπύλης προσφορᾶς εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐνεργεῖ ἐντονώτερον ἐπὶ τῶν πωλητῶν τὸ φαινόμενον τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἀσθενέστερον τὸ φαινόμενον τῆς ὑποκαταστάσεως [8]. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἐμφανίζεται ὡς κατερχομένη συναρτησιακὴ σχέσις ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά. Ἐρωτᾶται πῶς θὰ διαμορφωθῇ ἡ τιμὴ ἰσορροπίας ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Κατὰ τὸν Jean Marchal [9] ὀφείλομεν ἐν προκειμένῳ νὰ διακρίνωμεν δύο περιπτώσεις:

1) Τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ καμπύλη τῆς ζητήσεως τέμνει ἐν τούτοις τὴν ἀνώμαλον καμπύλην προσφορᾶς, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα.

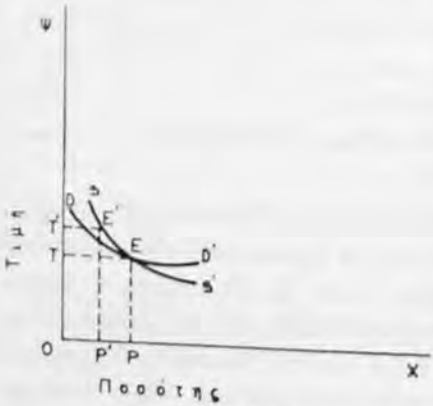

Διάγραμμα ἀριθ. 44
Σχηματισμὸς τιμῆς ἰσορροπίας, ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος μὲ ἀνώμαλον καμπύλην προσφορᾶς.

Ἐνταῦθα δὲν δημιουργοῦνται κατ' ἀρχὴν προβλήματα, ἐφ' ὅσον αἱ δύο καμπύλαι DD' καὶ SS' προσδιορίζουν διὰ τῆς τομῆς των τὴν τιμὴν ἰσορροπίας εἰς τὸ σημεῖον E ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 44. Ἔστω καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι οἱ πωληταὶ ἀρχικῶς ὁρίζουν τὴν τιμὴν τοῦ προϊόντος των εἰς σημεῖον ἀνώτερον τοῦ E, ἤτοι εἰς OT', θὰ ἀντιληφθοῦν οὗτοι ταχέως ὅτι ἡ τιμὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ, δεδομένου ὅτι εἰς τὸ σημεῖον E' ἡ προσφορὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ζητήσεως. Τοιουτοτρόπως, οἱ πωληταὶ θὰ μειώσουν τὴν ἀρχικήν των τιμὴν κατὰ T'T, καὶ ἡ νέα τιμὴ OT θὰ εἶναι καὶ ἡ τιμὴ ἰσορροπίας.

2) Τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ καμπύλαι τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως συμπίπτουν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἑπόμενον διάγραμμα.

7. Ὅρ. Jean Marchal, ἔ. ἀ. 1951, σελ. 105 ἐπ. καὶ René Courtin, Cours de Doctorat, Παρίσιοι 1946 - 1947.

8. Περὶ τῶν ὅρων τούτων ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ζήτησιν, ἔ.ἀ. περὶ τῆς καμπύλης ζητήσεως καὶ τῆς ἐλαστικότητος αὐτῆς, Μέρος I, Τίτλος I, Ὑπότιτλος I, Κεφάλαιον I.

9. Ἔ. ἀ. 1951, σελ. 106 ἐπ.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν δύο τιμὰς ἰσορροπίας, ἤτοι τὴν ΟΤ καὶ τὴν ΟΤ'. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ τοιοῦτο τι δὲν δύναται νὰ συμβῇ, ἁπλῶς δεχόμεθα ὅτι ἡ τιμὴ ἰσορροπίας ὑπὸ τὰς συνθήκας τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 45, εἶναι δυσχερῶς προσδιορίσιμος.

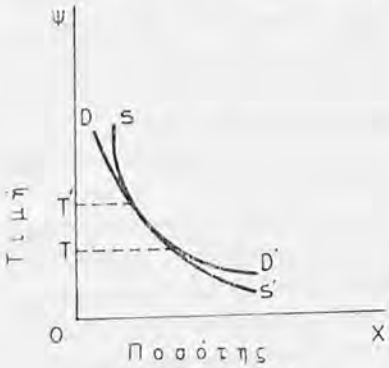

Διάγραμμα ἀριθ. 45
Σύμπτωσις τῶν καμπυλῶν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

II. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΤΙΜΗΣ (NORMAL PRICE)

Προκειμένου περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τιμῆς, ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, ὑπεθέσαμεν ὅτι ἡ προσφορὰ προέρχεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἀποθεμάτων, ἤτοι ἀπὸ παραγωγήν, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ παρελθόν. Εἴδομεν ἐπίσης ὅτι ἡ τιμή, ἡ ὁποία σχηματίζεται ἐντὸς τοῦ βραχυτάτου τούτου διαστήματος, δυνατὸν νὰ δημιουργῇ προσόδους καταναλωτῶν ἢ πωλητῶν.

Οἱ καταναλωταὶ κρίνουν ὅτι ἐξησφάλισαν πρόσοδον διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀγαθοῦ τινος, ὅταν ἡ τιμή του εἶναι κατωτέρα τῆς τελευταίας σημειωθείσης τιμῆς του, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβάσισαν, κατὰ κανόνα, τὰς σχετικὰς ἀποφάσεις τῶν διὰ τὴν ἀπόκτησίν του. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς πωλητάς, οὗτοι πιστεύουν ὅτι ἐξησφάλισαν ὑπὲρ αὐτῶν πρόσοδον ἐκ τῆς πωλήσεως ἀγαθοῦ τινος, ὅταν ἡ τιμή του εἰς τὴν ἀγορὰν σχηματίζεται εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον τῆς δαπάνης παραγωγῆς του. Συνεπῶς εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτόματος τιμὴ ἰσορροπίας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, δὲν καλύπτει τὴν δαπάνην παραγωγῆς (κανονικὴ τιμή), οἱ παραγωγοὶ τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀγαθοῦ θὰ ἀναθεωρήσουν τὰς ἀποφάσεις ἐνεργείας των ὡς πρὸς τὸ μελλοντικὸν ὕψος παραγωγῆς.

Θὰ πρέπῃ ἐνταῦθα νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ σχηματισμὸς προσόδου ὑπὲρ τοῦ καταναλωτοῦ δὲν συνεπάγεται, κατ' ἀνάγκην, ζημίαν τῶν παραγωγῶν ἢ πωλητῶν. Πράγματι, εἶναι δυνατόν, μεταξὺ τῆς τελευταίας σημειωθείσης τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ σχηματισμοῦ νέας τιμῆς τούτου, νὰ ἔχῃ μεσολαβήσει παραγωγὴ μὲ χαμηλοτέραν ἢ πρότερον δαπάνην. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ἡ τιμὴ ἰσορροπίας ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν κανονικὴν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ, παρὰ τὴν ἐξασφάλισιν προσόδου καταναλωτῶν. Ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, ἡ τιμὴ ἰσορροπίας ἐντὸς βραχυτάτης περιόδου ἐξασφαλίζει ἰσορρο-

πίαν μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως εἰς δεδομένην στιγμήν· ἐξ ἄλλου, ἡ τιμὴ ἐξασφαλίζει τὴν διάθεσιν ἐκείνου τοῦ τμήματος τῶν ἀποθεμάτων, τοῦ ὁποίου ἡ διατήρησις δὲν θεωρεῖται ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῦ κλάδου καὶ τῆς οἰκονομίας. Ἡ κανονικὴ τιμή, ἀντιθέτως, καλεῖται νὰ ἐξασφαλίση ἰσορροπίαν μεταξὺ τριῶν βασικῶν μεταβλητῶν, ἤτοι τῆς παραγωγῆς, τῶν ἀποθεμάτων καὶ τῆς καταναλώσεως [10].

Τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀποθεμάτων (Μέρος Ι, Τίτλος Ι, Ὑπότιτλος Ι, Κεφάλαιον ΙΙ) μεταβάλλεται ἀναλόγως πρὸς τὸ ἐπίπεδον παραγωγῆς καὶ πωλήσεων τῆς ἐπιχειρήσεως. Πρόκειται συνεπῶς περὶ ἐξηρτημένης μεταβλητῆς. Θὰ πρέπη οὕτω, κατ' ἀρχήν, ἡ κανονικὴ τιμὴ νὰ ἐξασφαλίζη εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου συνθήκας δυναμικῆς ἰσορροπίας μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Αἱ συνθῆκαι αὗται ἐξασφαλίζονται, ὅταν ὁ μέσος ρυθμὸς μεταβολῆς τῆς παραγωγῆς ἰσοῦται μὲ τὸν μέσον ρυθμὸν μεταβολῆς τῆς καταναλώσεως [11]. Ἐὰν ἡ παραγωγὴ αὐξάνη ταχύτερον τῆς καταναλώσεως, διογκοῦται ὁ ὄγκος τῶν ἀποθεμάτων, ἐπί τι χρονικὸν διάστημα, ἕως ὅτου μεταβληθοῦν αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις περὶ ὄγκου παραγωγῆς. Ἐὰν ἡ κατανάλωσις αὐξάνη ταχύτερον τῆς παραγωγῆς, τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀποθεμάτων κατέρχεται κάτωθεν τοῦ ἑκάστοτε θεωρουμένου ὡς κανονικοῦ καὶ οἱ ἐπιχειρηματίαι ἀρχίζουν νὰ ἀναθεωροῦν τὰς μέχρι τοῦδε ἀποφάσεις των περὶ τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς των.

Ἡ κανονικὴ τιμὴ ὀφείλει νὰ καλύπτη τὴν δαπάνην παραγωγῆς καὶ νὰ ἐξασφαλίζη ἐπὶ πλέον ἓν λογικὸν κέρδος εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν. Δεδομένου ὅμως ὅτι τὸ θεωρούμενον ἑκάστοτε ὡς λογικὸν κέρδος ποικίλλει ἀπὸ ἐπιχειρήσεως εἰς ἐπιχείρησιν, θὰ πρέπη νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς λογικῆς τιμῆς ἀγαθοῦ τινος περιέχει, κατ' ἀνάγκην, κάποιαν δόσιν αὐθαιρεσίας [12]. Ὁ καθορισμὸς τῆς λογικῆς τιμῆς θὰ πρέπη νὰ γίνεται μακροχρονίως καὶ νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν περίοδοι, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ κατανάλωσις εἶναι μεγαλυτέρα τῆς παραγωγῆς καὶ συνεπῶς ἡ τιμὴ διαμορφοῦται εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα, εἰς δὲ περιόδους, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ παραγωγὴ εἶναι ἀνωτέρα τῆς καταναλώσεως, διογκοῦνται τὰ ἀποθέματα καὶ ἡ τιμή, κατ' ἀνάγκην, διαμορφοῦται εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα. Πρόκειται περὶ τῆς διακρίσεως τῆς Joan Robinson εἰς ἀγορὰν πωλητῶν (seller's market) καὶ εἰς ἀγορὰν καταναλωτῶν (buyer's market) [13].

Αἱ σχέσεις μεταξὺ τιμῆς, ἡ ὁποία σχηματίζεται εἰς τὴν ἀγορὰν ἐντὸς βραχυτάτης περιόδου καὶ κανονικῆς τιμῆς δυνατὸν νὰ συνοψισθοῦν ὡς κάτωθι:

10 Ὅρ. K. E. Boulding, ἔ. ἀ. 1966, Τόμος Ι, σελ. 169.
11. Ὅρ. K. E. Boulding, ἔ. ἀ. 1966, Τόμος Ι, σελ. 170.
12. Ὅρ. J. Robinson, ἔ. ἀ. 1956, σελ. 185-186.
13. Ἔ. ἀ. 1956, σελ. 187 - 190.

— παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς δυνατότητος δημιουργίας, ἐντὸς βραχυτάτης περιόδου, προσόδων πωλητῶν ἢ καταναλωτῶν, ἐν τούτοις ἡ τιμὴ τῆς ἀγορᾶς, ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας, ταλαντεύεται πέριξ τῆς κανονικῆς τιμῆς. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο ἡ ἰσορροπία, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται εἰς τὴν ἀγορὰν ἐντὸς βραχυτάτης περιόδου, εἶναι ἄκρως ἀσταθής. Οὕτως, ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὸν μέσον ὅρον πολυαρίθμων τιμῶν ἐντὸς διαφόρων βραχυτάτης διαρκείας περιόδων, οὗτος δὲν θὰ διαφέρῃ οὐσιωδῶς τῆς κανονικῆς τιμῆς, εἶναι δὲ πολὺ πιθανὸν ὅτι θὰ ἰσοῦται πρὸς αὐτήν·

— ἡ κανονικὴ τιμὴ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν τιμὴν τὴν διαμορφουμένην εἰς τὴν ἀγοράν, ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Ὅταν ἡ τελευταία καθορίζεται εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα, ὠθεῖ τὴν παραγωγὴν πρὸς τὰ ἄνω καὶ οὕτως ἡ κανονικὴ τιμὴ μειοῦται· ὅταν ἡ ἐξαιρετικῶς βραχυχρόνιος τιμὴ καθορίζεται εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα, τοῦτο ἀποθαρρύνει τὴν παραγωγὴν καὶ οὕτως ἡ κανονικὴ τιμὴ ἀνέρχεται·

— θὰ πρέπῃ νὰ ἀποφευχθῇ τὸ ἐσφαλμένον συμπέρασμα ὅτι ἡ κανονικὴ τιμὴ ἀγαθοῦ τινος εἶναι δεδομένη· αὕτη, ὡς ἐτονίσθη καὶ ἀνωτέρω, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δαπάνην παραγωγῆς, ἡ ὁποία ὅμως, ὡς ἐδείχθη εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Παραγωγῆς καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Δαπάνης, μεταβάλλεται συγχρόνως μὲ τὴν κλίμακα τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ἔννοια τῆς κανονικῆς τιμῆς ἰσορροπίας τοῦ κλάδου ἀνήκει εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ. Πράγματι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς τὰ διάφορα εἴδη ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ εἶναι δυσχερὲς νὰ καθορισθῇ ἡ ἔννοια τῆς κανονικῆς τιμῆς ἰσορροπίας τοῦ κλάδου. Ἡ δυσχέρεια αὕτη ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ὑποθέσεως, προκειμένου περὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, τῆς ὁμοιογενείας τοῦ προϊόντος τοῦ κλάδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ὑποθέσεως τῆς τελείας γνώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς. Διὰ νὰ καθορίσωμεν τὴν κανονικὴν τιμὴν ἰσορροπίας δεδομένης ἐπιχειρήσεως ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, θὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς «ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιχειρήσεως» («representative firm») τοῦ A. Marshall[14]. Ἡ ἔννοια ἐν τούτοις αὕτη τῆς «ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιχειρήσεως» δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς τοῦ κλάδου, οὕτως ὥστε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ A. Marshall δὲν ἐδημιούργησε πράγματι θεωρίαν ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως ἀλλὰ μόνον τοῦ κλάδου.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ D. H. Robertson[15]: «Κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐκλαμβάνῃ τις τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν ἐπιχείρησιν ὡς κάτι

14. Principles of Economics, 8η Ἔκδοσις, Papermac 16, Macmillan, Λονδῖνον 1964, σελ. 264 - 265, 285 - 286, 313 - 314, 380 - 381, 664.

15. Increasing Returns and the Representative Firm, The Economic Journal, Μάρτιος 1930, σελ. 89.

διάφορον ἁπλῆς μικρογραφίας τῆς καμπύλης προσφορᾶς ὁλοκλήρου τοῦ κλάδου». Ἐπίσης καὶ ὁ Sir Lionnel Robbins [16] τονίζει: «Δὲν εἶναι ἐντονωτέρα ἡ ἀνάγκη δι' ἡμᾶς νὰ βασισθῶμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ὕπαρξιν ἀντιπροσωπευτικοῦ τινος τεμαχίου ἐδάφους, ἀντιπροσωπευτικῆς τινος μηχανῆς ἢ ἀντιπροσωπευτικοῦ τινος ἐργαζομένου».

Ἡ ἀνωτέρω ὑπόθεσις τοῦ A. Marshall, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐξακολουθεῖ, ἐν πολλοῖς, νὰ βασίζεται ἡ θεωρία τῆς κανονικῆς τιμῆς ἰσορροπίας δεδομένης ἐπιχειρήσεως, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέστη οὗτος ὑπὸ τῆς νεοκλασσικῆς θεωρίας. Πράγματι, ὡς γνωστόν, κατὰ τοὺς νεοκλασσικοὺς δὲν ὑφίσταται διαφορὰ μεταξὺ τῆς συμπεριφορᾶς ἀτόμου καὶ συνόλου. Ἐὰν βασισθῶμεν εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ homo œconomicus, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ «ἀντιπροσωπευτικὸν ὑποκείμενον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου» εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ συνόλου.

Ἡ ἄποψις αὕτη τῶν νεοκλασσικῶν εἶναι γενικῶς ὀρθή, ὡς παρατηρεῖ ὁ N. Kaldor [17] προκειμένου περὶ τῆς καμπύλης ζητήσεως, δεδομένου ὅτι ἕκαστος καταναλωτὴς ἐνεργεῖ εἰς τὴν ἀγορὰν μεμονωμένως, τυχὸν δὲ ἐνέργεια ἢ παράλειψις τούτου δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ οὐσιώδεις μεταβολὰς εἰς τὸ σύνολον. Αἱ συνθῆκαι ὅμως μεταβάλλονται προκειμένου περὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ κλάδου. Πρὸς τοῦτο, κατὰ τὸν N. Kaldor [18], «εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἰς ἑκάστην τιμὴν θὰ ὑπάρχῃ ὡρισμένος ἀριθμὸς ἐπιχειρήσεων καὶ ὡρισμένη παραγωγὴ ἐξ ἑκάστης τούτων, ὅταν ὅλαι εὑρίσκωνται εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας». Διὰ νὰ συμβῇ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον νὰ δεχθῶμεν ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία σπανίως ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα: ὅτι δηλαδὴ οἱαδήποτε νέα ἐπιχείρησις εἰσερχομένη εἰς τὸν κλάδον πρὸς ἀντικατάστασιν ἐξερχομένων ἐπιχειρήσεων, εἶναι καθ' ὅλα ὁμοία πρὸς αὐτάς. Ἡ ὁριακὴ θεωρία δέχεται τὴν ἀνωτέρω ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν βασίζει ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν εἰσόδου εἰς τὸν κλάδον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ὁμοιογένειαν τοῦ προσφερομένου, ὑφ' ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ κλάδου, προϊόντος [19].

Συγχρόνως μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς μὴ δυνατότητος ἐπηρεασμοῦ τῆς τιμῆς διὰ τῆς συμπεριφορᾶς ἢ παραλείψεως μιᾶς ἑκάστης τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ

16. The Representative Firm, The Economic Journal, Σεπτέμβριος 1928, σελ. 393.

17. Essays on Value and Distribution, ἔ. ἀ. σελ. 35.

18. Essays on Value and Distribution, ἔ. ἀ. σελ. 35.

19. Περὶ τοῦ ὅρου τῆς ὁμοιογενείας, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ὅρα εἰδικῶς Β. Βογιατζῆ, Μορφαὶ Ἀγορᾶς καὶ Σχηματισμὸς τῆς Τιμῆς, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 100.

κλάδου, ἡ ὁριακὴ θεωρία, ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν προϋποθέσεων ὑπάρξεως ἀγορᾶς τελείου ἀνταγωνισμοῦ, δέχεται ἐμμέσως ὅτι ὅλαι αἱ ἀνταγωνιζόμεναι ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου ἔχουν τὸ αὐτὸ περίπου μέγεθος. Ἐν τούτοις ἡ μὴ λῆψις ὑπ' ὄψιν τῆς διαφορᾶς ἡλικίας τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων δυνατὸν νὰ ὁδηγήσῃ εἰς συμπεράσματα μὴ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν πραγματικότητα. Πράγματι εἶναι ὀρθὸν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τιμῆς καὶ ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς δὲν θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ εἰς τὰς παλαιὰς καὶ τὰς νέας ἐπιχειρήσεις εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Ἡ διαφορὰ αὕτη θὰ εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μικροτέρα εἰς τὰς νεοεισερχομένας ἐπιχειρήσεις, συνεπείᾳ τῆς ὑψηλοτέρας δαπάνης παραγωγῆς τούτων καὶ μεγαλυτέρα εἰς τὰς παλαιότερον ἐγκατασταθείσας ἐπιχειρήσεις, συνεπείᾳ συμπιέσεως τῶν δαπανῶν παραγωγῆς των [20].

Ἑτέρα δυσχέρεια, ἥτις προκύπτει, ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς κανονικῆς τιμῆς ἰσορροπίας δεδομένης ἐπιχειρήσεως, εἶναι ὅτι οὗτος καθίσταται αὐτομάτως ἀδύνατος μὲ τὴν ἄρσιν τῆς ὑποθέσεως τῶν ἀνιουσῶν δαπανῶν κατὰ παραγομένην μονάδα ἢ ἄλλως τῆς ὑποθέσεως τῆς φθινούσης ἀποδόσεως κλίμακος. Εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀπροσδιόριστον καὶ οὐδεμία τιμὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κανονική. Ὡς ἐδείχθη εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον περὶ Δαπάνης Παραγωγῆς, ὁ κύριος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται γενικῶς δεκτὸν ὅτι ἡ μέση δαπάνη παραγωγῆς ἔχει σχῆμα U εἶναι πρῶτον μέν, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸ κατερχόμενον τμῆμα αὐτῆς, ἡ ὕπαρξις μὴ κατατμητῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, δεύτερον δέ, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸ ἀνερχόμενον τμῆμα αὐτῆς, ἡ ἀδυναμία τοῦ «διευθυντοῦ - ὀργανωτοῦ» εἰς τὸ ἀνερχόμενον τμῆμα αὐτῆς, ἡ ἀδυναμία τοῦ «διευθυντοῦ - ὀργανωτοῦ» νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ὁλονὲν μεγεθυνομένην ἐπιχείρησιν. Ἡ ἐπικρατοῦσα νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ὁλονὲν μεγεθυνομένην ἐπιχείρησιν. Ἡ ἐπικρατοῦσα θεωρία σχηματισμοῦ τιμῶν βασίζεται ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω δύο ὑποθέσεων, ἂν ὄχι ἀνεπιφυλάκτως [21], πάντως ὅμως γενικῶς.

Ὁ λόγος δὲν εἶναι βεβαίως ὅτι οἱ σύγχρονοι οἰκονομολόγοι εἶναι πεπεισμένοι περὶ τῆς ὀρθότητος καὶ ἐφαρμογῆς τῶν ὅρων καὶ προϋποθέσεων τῆς ὁριακῆς ἀναλύσεως. Ἡ ἀντικατάστασίς της ὅμως καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς θεωρίας τῶν τιμῶν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς παραγωγῆς καὶ κατανομῆς θὰ ἀπήτει τὴν ὕπαρξιν ἑτέρας θεωρίας, περισσότερον ἱκανοποιητικῆς τῆς ὁριακῆς. Τοιαύτη ὅμως θεωρία, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, δὲν ὑφίσταται. Ὅλαι συνεπῶς αἱ ἐπιφυλάξεις καὶ αἱ κριτικαὶ ἐναντίον της θὰ πρέπῃ, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, νὰ ἐκληφθοῦν ὡς προσπάθειαι βελτιώσεως της καὶ με-

20. Ὅρ. L. W. Mckenzie, Ideal Output and the Interdependence of Firms, The Economic Journal, Δεκέμβριος 1951, σελ. 785 - 803.

21. Σχετικαί, ἐπὶ τοῦ θέματος, ἐπιφυλάξεις ἐκφράζονται ἀπὸ τὸν N. Kaldor, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον II.

γαλυτέρας προσεγγίσεώς της πρὸς τὴν πραγματικότητα, διὰ τῆς λήψεως ὑπ' ὄψιν ὁλονὲν περισσοτέρων μεταβλητῶν.

Οὕτω θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν συνεχείᾳ μὲ τὸν καθορισμὸν τῆς κανονικῆς τιμῆς ἐντὸς βραχείας περιόδου, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς προέρχεται ἐκ τῆς θέσεως εἰς λειτουργίαν, τῶν μέχρι τοῦδε ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

Θὰ ἐξετάσωμεν, κατ' ἀρχήν, τὸν σχηματισμὸν τῆς κανονικῆς τιμῆς εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ κλάδου, κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὸ πλαίσιον μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως, κατὰ τρίτον λόγον εἰς τὸ πλαίσιον γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

Θὰ βασίσωμεν τὴν γραφικὴν παράστασιν τοῦ σχηματισμοῦ κανονικῆς τιμῆς τοῦ κλάδου εἰς πίνακα, ὡς ἐπράξαμεν καὶ προκειμένου περὶ τῆς τιμῆς ἰσορροπίας ἐντὸς βραχυτάτης περιόδου.

Α ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΙΜΗΣ ΥΠΟ ΣΥΝΘΗΚΑΣ ΤΕΛΕΙΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

1. Ἰσορροπία τοῦ κλάδου βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων

Ὅλαι αἱ τιμαί, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται ἄνωθεν τῆς κανονικῆς (3), συνεπάγονται παραγωγὴν μεγαλυτέραν τῆς καταναλώσεως, ἤτοι αὔξησιν τῶν ἀποθεμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀποθέματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξάνουν ἀπεριο-

ΠΙΝΑΞ 15

Κανονικὴ τιμή, κατανάλωσις καὶ παραγωγὴ τοῦ ἀγαθοῦ X

Τιμὴ κατὰ μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X	*Ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως (εἰς μονάδας X)*	*Ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς (εἰς μονάδας X)*
6	50	120
5	55	100
4	59	75
3	61	61
2	63	38
1	64	15

ρίστως, οἱ ἐπιχειρηματίαι, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των ὅπως ἀπαλλαγοῦν τούτων, μειώνουν τὴν τιμὴν κατὰ πωλουμένην μονάδα τοῦ X. Δι' ὅλας τὰς τιμὰς κάτωθεν τῆς κανονικῆς (3) ἡ κατανάλωσις εἶναι ἀνωτέρα τῆς παραγωγῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὠθεῖ συνεχῶς τὴν τιμὴν πρὸς τὰ ἄνω, ἕως ὅτου αὕτη γίνῃ κανονική. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ παραγωγὴ (61) ἰσοῦται πρὸς τὴν κατανάλωσιν (61) καὶ ἡ ἰσορροπία τοῦ κλάδου εἶναι σταθερά.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πίνακος 15 εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ παρουσιάσωμεν τὸ κάτωθι διάγραμμα σχηματισμοῦ κανονικῆς τιμῆς τοῦ κλάδου.

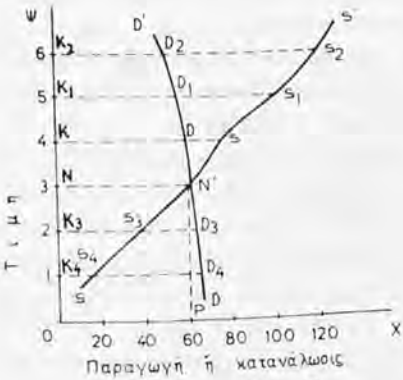

Διάγραμμα ἀριθ. 46

Σχηματισμὸς κανονικῆς τιμῆς (ἡ τιμὴ εἶναι ἀνεξάρτητος μεταβλητή).

Ὅταν ἡ τιμὴ κατὰ πωλουμένην μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ X εἶναι 6 δρχ., ἡ κατανάλωσις K_2D_2 εἶναι μικροτέρα τῆς παραγωγῆς K_2S_2 κατὰ D_2S_2, διαφορὰ ἡ ὁποία ἰσοῦται μὲ τὰ ἀποθέματα. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν ἡ τιμὴ εἶναι 5 δρχ. καὶ 4 δρχ., ἀλλὰ τὰ ἀποθέματα μειοῦνται συνεχῶς, ὅσον ἡ τιμὴ κατέρχεται. Εἰς τὴν τιμὴν τῶν 3 δρχ. ἐπιτυγχάνεται ἰσότης μεταξὺ παραγωγῆς SS' καὶ καταναλώσεως DD' καὶ ἐξαφανίζονται τὰ πέραν τοῦ κανονικοῦ ἐπιπέδου ἀποθέματα. Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ τιμὴ εἶναι 1 δρχ. κατὰ πωλουμένην μονάδα τοῦ X, ἡ ζήτησις K_4D_4 ὑπερβαίνει τὴν παραγωγὴν K_4S_4 κατὰ S_4D_4. Ἡ διαφορὰ αὕτη δεικνύει ἐκποίησιν ἀποθεμάτων, τῶν ὁποίων τὸ ἐπίπεδον πίπτει κάτωθεν τοῦ ἑκάστοτε θεωρουμένου ὡς κανονικοῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν ἡ τιμὴ τοῦ ἀγαθοῦ X κατὰ πωλουμένην μονάδα εἶναι 2 δρχ.

Εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 46, τὸ ὕψος τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X καθορίζει εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον αὐτῆς τὴν παραγομένην καὶ καταναλισκομένην ποσότητα. Ἡ τιμή, ὡς ἐκ τούτου, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀνεξάρτητος μεταβλητή, αἱ δὲ καμπύλαι παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ὡς ἐξηρτημέναι μεταβληταί [22].

Εἰς τὸ ἑπόμενον διάγραμμα ἐμφανίζεται ἡ μέθοδος ἰσορροπίας τοῦ A.

22. Πρόκειται περὶ τῆς ἐπικρατούσης μορφῆς ἐμφανίσεως τοῦ προβλήματος σχηματισμοῦ τιμῆς τοῦ κλάδου, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ J. R. Hicks εἰς Value and Capital, ἔ. ἀ., Κεφάλαιον VIII, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸ διάγραμμα τῆς σημειώσεως τοῦ ἀνωτέρω κεφαλαίου, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ἀνελαστικὰς τιμάς. Ὅρα ἐπίσης, K. E. Boulding, ἔ. ἀ. 1966, Τόμος I, σελ. 175.

Marshall [23], κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ τιμὴ εἶναι ἐξηρτημένη μεταβλητή, αἱ δὲ συναρτήσεις παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἀνεξάρτητοι μεταβληταί.

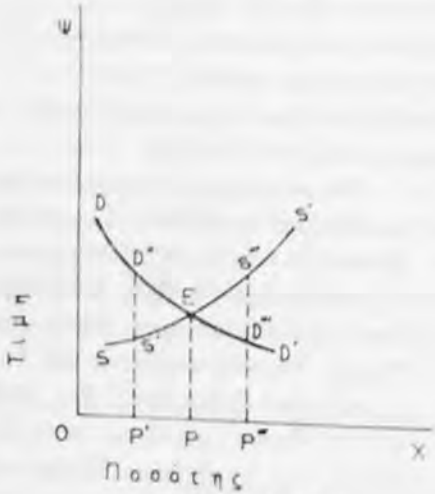

Διάγραμμα ἀριθ. 47

Σχηματισμὸς κανονικῆς τιμῆς (ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις εἶναι ἀνεξάρτητοι μεταβληταί).

Ὅταν ἡ παραγωγὴ εἶναι μικροτέρα τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν τιμὴν ἰσορροπίας, OP, ἔστω OP', ἡ τιμὴ διαμορφοῦται εἰς ἐπίπεδα ἀνώτερα τῆς τιμῆς ἰσορροπίας PE, ἤτοι εἰς P'D''. Ἡ προσφορά, εἰς τὴν τιμὴν αὐτήν, θὰ αὐξηθῇ καὶ οὕτως ἡ τιμὴ θὰ κατέλθῃ εἰς τὸ κανονικὸν ἐπίπεδον ἰσορροπίας. Ὅταν ἀντιθέτως ἡ παραγωγὴ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν τιμὴν ἰσορροπίας, OP, ἔστω OP'', ἡ τιμὴ διαμορφοῦται εἰς ἐπίπεδον κάτωθεν τοῦ κανονικοῦ, ἤτοι εἰς P''D'''. Τοῦτο ἀποθαρρύνει τὴν παραγωγὴν καὶ οὕτως ἡ τιμὴ ἐπανέρχεται εἰς τὸ κανονικόν της ἐπίπεδον, ἤτοι εἰς PE.

Ἡ κανονικὴ τιμὴ ἰσορροπίας τοῦ κλάδου, ἐντὸς βραχείας περιόδου, ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς ἐντατικῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιχειρήσεων. Ἡ εἴσοδος νέων ἐπιχειρήσεων ἀποτελεῖ ἐπέκτασιν τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τοῦ κλάδου καὶ συνεπῶς, ἡ ἐξέτασίς της ἀνήκει εἰς τὴν μακροχρόνιον περίοδον.

Πρὶν ἢ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν τιμὴν ἰσορροπίας μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλύσωμεν δύο εἰδικωτέρας περιπτώσεις τῆς κανονικῆς τιμῆς τοῦ κλάδου. Πρῶτον, τὴν ὕπαρξιν ἐπιχειρήσεων, ἐντὸς τοῦ κλάδου, μὲ διάφορον δαπάνην παραγωγῆς. Δεύτερον, τὴν ἐπίδρασιν, ἐπὶ τῆς κανονικῆς τιμῆς, μεταβολῶν τῆς προσφορᾶς, παραμενούσης ἀμεταβλήτου τῆς ζητήσεως καὶ μεταβολῶν τῆς ζητήσεως, παραμενούσης ἀμεταβλήτου τῆς προσφορᾶς.

α) Ἡ ὁριακὴ ἐπιχείρησις

Δεδομένου ὅτι, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, τὸ παραγόμενον

23. Ἔ. ἀ. 8η Ἔκδοσις, Papermac 16, σελ. 318, 385, 386 καὶ K. E. Boulding, ἔ. ἀ. 1966, Τόμος I, σελ. 176.

προϊὸν ὑπὸ ὅλων τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων εἶναι ἀπολύτως ὅμοιον, ἡ ὕπαρξις διαφορῶν εἰς τὴν δαπάνην παραγωγῆς, μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν δικαιολογεῖ διαφόρους τιμὰς πωλήσεως τούτου. Συγχρόνως ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν τὸν ὅρον τῆς ἀτομικότητος τῆς ἀγορᾶς τελείου ἀνταγωνισμοῦ τόσον εὐρέως, ὥστε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλαι αἱ ἀνταγωνιζόμεναι ἐπιχειρήσεις πραγματοποιοῦν τὴν παραγωγὴν δεδομένου προϊόντος μὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς δαπάνην παραγωγῆς. Ἡ παραδοχὴ διαφόρων δαπανῶν παραγωγῆς μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων δὲν συμβιβάζεται ἐν τούτοις ἀπολύτως μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κανονικῆς τιμῆς, ἡ ὁποία, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, καλύπτει τὴν δαπάνην παραγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ συγχρόνως ἐξασφαλίζει ἐν περιθώριον «κανονικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους». Ἡ συνύπαρξις, ἐντὸς τοῦ κλάδου, ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων ἐξασφαλίζει, αὐτομάτως, ὑπὲρ τῶν δευτέρων, περιθώρια κέρδους ἀνώτερα τῶν κανονικῶν.

Τὰ κέρδη αὐτὰ δὲν εἶναι σταθερά, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς αὐξομειώσεις τῆς καταναλώσεως. Ὅταν ἡ τελευταία ἀνέρχεται καὶ αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου δὲν εἶναι εἰς θέσιν, διὰ τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς των, νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὸ σύνολον τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, δημιουργοῦνται εὐνοϊκοὶ ὅροι ἐπαναλειτουργίας τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἡ κανονικὴ τιμὴ τοῦ κλάδου ἐξασφαλίζει ἰσορροπίαν μεταξὺ καταναλώσεως καὶ προσφορᾶς, διαμορφοῦται ὅμως, κατ' ἀνάγκην, εἰς ἐπίπεδα ὑψηλότερα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπετυγχάνοντο ἄνευ τῆς λειτουργίας τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ κατανάλωσις περιορίζεται, αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις παύουν νὰ λειτουργοῦν καὶ ἡ κανονικὴ τιμὴ τοῦ κλάδου ἁπλῶς καλύπτει τὰς δαπάνας τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἐξασφαλίζουσα συγχρόνως ὑπὲρ αὐτῶν, τὸ «κανονικὸν περιθώριον κέρδους».

Ἡ ἀνωτέρω δυσχέρεια, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιλυθῇ κατὰ δύο τρόπους. Ἀμφότεροι, ὅμως, μειώνουν τὴν τελειότητα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ:

— κατ' ἀρχήν, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αἱ μὲν ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις πραγματοποιοῦν «κανονικὰ περιθώρια κέρδους», αἱ δὲ μὴ ὁριακαὶ ἐξασφαλίζουν κέρδη ἀνώτερα τῶν θεωρουμένων ὡς κανονικῶν. Ἡ κανονικὴ τιμή, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, θὰ διαμορφωθῇ ἐπὶ ὑψηλῶν ἐπιπέδων. Δεδομένου ὅμως ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν «κανονικῶν περιθωρίων κέρδους» οὐδέποτε δύναται νὰ προσδιορισθῇ κατὰ τρόπον ἀπόλυτον [24], εἶναι δυνατὸν περαιτέρω νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι, εἰς περιόδους ὑψηλῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, θεωροῦνται ὡς κανονικὰ ἀνώτερα περιθώρια κέρδους, ἐνῶ εἰς περιόδους χαμηλῆς ἐνεργοῦ

24. Ὅρ. J. Robinson, ἔ. ἀ. 1956, σελ. 185 - 186.

ζητήσεως θεωροῦνται ὡς κανονικὰ κατώτερα περιθώρια κέρδους, ὑπὸ τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων·

— κατὰ δεύτερον λόγον, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς τῶν «κανονικῶν περιθωρίων κέρδους» δὲν μεταβάλλεται ἀνεξαρτήτως μεταβολῶν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν γίνεται κατ' ἀνάγκην δεκτὸν ὅτι αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου δέχονται νὰ λειτουργήσουν μὲ περιθώρια κέρδους κατώτερα τῶν κανονικῶν καὶ συνεπῶς, ὁ ἀποφασιστικὸς παράγων διὰ τὴν ἐπαναλειτουργίαν των εἶναι ἁπλῶς ἡ ἐξασφάλισις δυνατότητος τοποθετήσεως τῶν προϊόντων των εἰς τὴν ἀγοράν.

Εἰς τὰ κάτωθι διαγράμματα ἀριθ. 48 καὶ 49 ἐξετάζεται ὁ σχηματισμὸς κανονικῆς τιμῆς τοῦ κλάδου, εἰς περίπτωσιν συνυπάρξεως ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων.

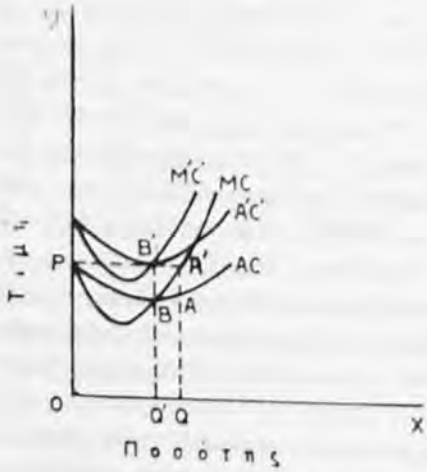

Διάγραμμα ἀριθ. 48

Σχηματισμὸς κανονικῆς τιμῆς τοῦ κλάδου μὲ συμμετοχὴν ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων (1η περίπτωσις).

Αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου ἔχουν καμπύλην μέσης δαπάνης παραγωγῆς AC καὶ καμπύλην ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς MC. Αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις ἔχουν καμπύλην μέσης δαπάνης παραγωγῆς A'C' καὶ καμπύλην ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς M'C'. Ἀμφότεραι διαμορφοῦνται ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου ἀπὸ τὰς ἀντιστοίχους τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ κανονικὴ τιμὴ διὰ τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις θὰ διαμορφωθῇ εἰς OP, ἤτοι θὰ ἰσοῦται μὲ τὸ κατώτατον σημεῖον τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς A'C' τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ παράγουν ποσότητα ἴσην πρὸς OQ' καὶ θὰ πραγματοποιοῦν «κανονικὰ περιθώρια κέρδους». Αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου, ὅταν ἡ τιμὴ διαμορφωθῇ εἰς OP, θὰ προσφέρουν εἰς τὴν ἀγορὰν ποσότητα ἴσην πρὸς OQ, ἤτοι θὰ ἐξισώσουν τὴν τιμὴν πρὸς τὴν ὁριακὴν δαπάνην παραγωγῆς των.

Δι' ἑκάστην παραγομένην μονάδα, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, θὰ ἐξασφαλίζουν περιθώριον κέρδους πέραν τοῦ κανονικοῦ καὶ ἴσον πρὸς A'A. Τοῦτο δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ, εἴτε ὡς ὑπερβολικὸν (ὁριακὸν) κέρδος, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζεται ὑπὲρ τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἀκριβῶς διότι ἡ ἱκανοποίησις

τῆς ὑφισταμένης ἐνεργοῦ ζητήσεως ἀπαιτεῖ τὴν λειτουργίαν τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, εἴτε ὡς διεύρυνσις τοῦ περιεχομένου τοῦ «κανονικοῦ κέρδους» δικαιολογουμένη ἐκ τῆς ηὐξημένης ἐνεργοῦ ζητήσεως.

Διὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικὴν περίοδον ἡ τιμὴ OP δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τιμὴ σταθερᾶς ἰσορροπίας, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρξουν μεταβολαὶ τῆς ζητήσεως. Πράγματι, ἀποκλείεται, κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιχειρήσεων, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ὅροι λειτουργίας τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων θεωροῦνται ἐξαιρετικῶς εὐμενεῖς. Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς, εἰς τὰ πλαίσια τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν βραχείας περιόδου, δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ μόνον διὰ τῆς ἐντατικωτέρας λειτουργίας τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς καὶ διὰ τῆς ἐπαναλειτουργίας τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν δύνανται νὰ ἐκληφθοῦν ὡς νέαι ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐπαναλειτουργία των δὲν συνεπάγεται ἐπέκτασιν τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τοῦ κλάδου, ἀλλ' ἁπλῶς περισσότερον ἐντατικὴν χρησιμοποίησιν τούτου.

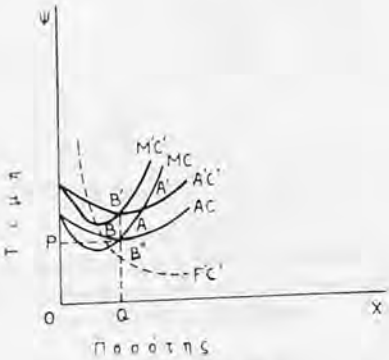

Διάγραμμα ἀριθ. 49

Σχηματισμὸς κανονικῆς τιμῆς τοῦ κλάδου μὲ συμμετοχὴν ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων (2α περίπτωσις).

Εἰς τὴν τιμὴν OP καὶ μὲ παραγωγὴν OQ αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις εἶναι εἰς θέσιν νὰ καλύψουν τὰς σταθερὰς των δαπάνας (F'C') καὶ τμῆμα μόνον τῶν μεταβλητῶν δαπανῶν των (A'C' καὶ M'C'). Αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις καλύπτουν εἰς τὴν τιμὴν OP καὶ μὲ παραγωγὴν OQ τὸ σύνολον τῆς δαπάνης παραγωγῆς των καὶ ἐξασφαλίζουν ἐπὶ πλέον καὶ «κανονικὸν περιθώριον κέρδους». Αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσουν, ἐπί τι χρονικὸν διάστημα, τὴν παραγωγήν των, ὑπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ἐμφανιζομένας εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 49. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὴν διοίκησιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὴν ὁποίαν εἰς τὰς μικροῦ μεγέθους ἐπιχειρήσεις ἀναλαμβάνει συνήθως ὁ ἰδιοκτήτης - ἐπιχειρηματίας, ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν σταθερῶν δαπανῶν, εἶναι δυνατὸν οὗτος νὰ παραιτηθῇ τμήματος τῆς ἀμοιβῆς του, οὕτως ὥστε νὰ καλύψῃ μὲ αὐτό, τὸ ποσοστὸν τῶν μὴ καλυπτομένων, διὰ τῆς τιμῆς OP, μεταβλητῶν δαπανῶν τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Ἡ σχετικὴ ἀπόφασις τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων περὶ συνεχίσεως ἢ μὴ τῆς παραγωγῆς των, ὑπὸ τὰς συνθήκας τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 49, θὰ ἐξαρτηθῇ, ἐν πολλοῖς,

ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον ἢ μικρότερον ποσοστόν, τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύουν αἱ σταθεραὶ δαπάναι ἐντὸς τῶν συνολικῶν δαπανῶν των.

β) Ἐπίδρασις, ἐπὶ τῆς κανονικῆς τιμῆς, μεταβολῶν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως

Θὰ ἐξετάσωμεν κατ' ἀρχὴν τὴν περίπτωσιν αὐξήσεως ἢ μειώσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, ἐπὶ τῆς τιμῆς, παραμενούσης τῆς προσφορᾶς ἀμεταβλήτου.

Διάγραμμα ἀριθ. 50
Ἐπίδρασις, ἐπὶ τῆς τιμῆς, αὐξήσεως ἢ μειώσεως τῆς ζητήσεως, παραμενούσης τῆς προσφορᾶς ἀμεταβλήτου.

Ἐὰν ἡ καμπύλη ζητήσεως ἀπὸ DD' ἀνέλθῃ εἰς D_1D_1, ἐνῶ ἡ προσφερομένη ποσότης παραμείνῃ ἀμετάβλητος SS', τότε ἡ τιμὴ ἀπὸ OP θὰ ὑψωθῇ εἰς OP_1. Ἐὰν ἀντιθέτως, ἡ καμπύλη ζητήσεως κατέλθῃ ἀπὸ DD εἰς D_2D_2 καὶ ἡ ζητουμένη ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ X μειωθῇ ἀπὸ OM εἰς OM_2, τότε ἡ τιμὴ ἀπὸ OP θὰ κατέλθῃ εἰς OP_2.

Θὰ ἐξετάσωμεν, ἐν συνεχείᾳ, τὴν περίπτωσιν αὐξήσεως ἢ μειώσεως τῆς προσφορᾶς, ἐπὶ τῆς τιμῆς, παραμενούσης τῆς ζητήσεως ἀμεταβλήτου.

Ὅταν ἡ καμπύλη προσφορᾶς δεδομένου ἀγαθοῦ κατέλθῃ ἀπὸ SS' εἰς S_2S_2, παραμενούσης τῆς καμπύλης ζητήσεως ἀμεταβλήτου, ἡ προσφερομένη ποσότης ἀπὸ OM μειοῦται εἰς OM_2. Ἡ μείωσις αὕτη συνεπάγεται ὕψωσιν τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ OP εἰς OP_2. Ἐάν, ἀντιθέτως, ἡ καμπύλη προσφορᾶς τοῦ ἀγαθοῦ ἀνέλθῃ ἀπὸ SS' εἰς S_1S_1, τῆς καμπύλης ζητήσεως παραμενούσης ἀμεταβλήτου, ἡ προσφερομένη ποσότης αὐξάνει ἀπὸ OM εἰς OM_1 καὶ ἡ τιμὴ μειοῦται ἀπὸ OP εἰς OP_1.

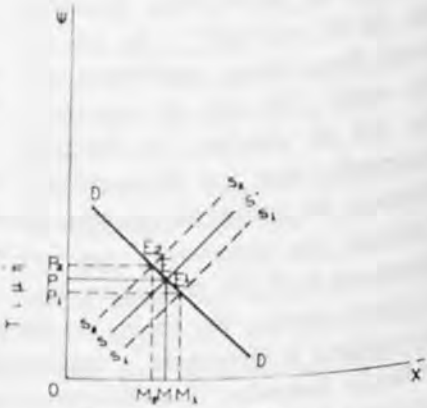

Διάγραμμα ἀριθ. 51
Ἐπίδρασις, ἐπὶ τῆς τιμῆς αὐξήσεως ἢ μειώσεως τῆς προσφορᾶς, παραμενούσης τῆς ζητήσεως ἀμεταβλήτου.

2. *Ἰσορροπία τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως*

Ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ ἡ ζήτησις, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ἑκάστην ἀνταγωνιζομένην ἐπιχείρησιν τοῦ κλάδου, δύναται νὰ παρασταθῇ δι' εὐθείας παραλλήλου πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ. Ἡ εὐθεῖα αὕτη, πλὴν τοῦ ὅτι εἶναι ἡ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, εἶναι συγχρόνως καὶ ἡ καμπύλη τῆς μέσης, τῆς ὁριακῆς καὶ τῆς συνολικῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως. Συνεπῶς, ἐπὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ἡ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ αἱ καμπύλαι μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου συμπίπτουν, ἤτοι:

Τιμὴ τοῦ προϊόντος (καμπύλη ζητήσεως) = μέση πρόσοδος = ὁριακὴ πρόσοδος.

Ἡ παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα χ καμπύλη ζητήσεως τῆς μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως DD σημαίνει ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἐπιχείρησις, εὑρισκομένη ἐντὸς ἀγορᾶς τελείου ἀνταγωνισμοῦ, δύναται νὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἀγορὰν ποσότητα τοῦ προϊόντος της ἴσην πρὸς OA, ἀλλὰ καὶ πρὸς OA', χωρὶς ἡ κατὰ AA' αὔξησις τῆς προσφορᾶς νὰ ἀσκήσῃ οἱανδήποτε ἐπίδρασιν, ἐπὶ τῆς ἐπικρατούσης τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ OD. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, ἡ παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ καμπύλη ζητήσεως τῆς μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως ἀποτελεῖ λογικὴν συνέπειαν τοῦ ὅρου περὶ ἀτομικότητος τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ συμβολὴ ἑκάστης ἐπιχειρήσεως τοῦ κλάδου, ἐντὸς τῆς συνολικῆς προσφορᾶς εἶναι τόσον ἀσήμαντος, ὥστε οἱαδήποτε μεταβολὴ τῆς προσφερομένης ποσότητος μιᾶς ἑκάστης ἐπιχειρήσεως δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς τιμῆς, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἀγοράν. Κατὰ συνέπειαν, ἐφ' ὅσον ἡ αὔξησις τῆς προσφερομένης ποσότητος δὲν ἐπιφέρει μείωσιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος, δὲν θὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξὺ μέσης καὶ ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐρωτᾶται ὅμως πῶς, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, τὸ μέγεθος ἑκάστης ἐπιχειρήσεως δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων καὶ πῶς συμβαίνει τοῦτο νὰ μὴ διευρύνεται ὑπερμέτρως, ἐφ' ὅσον οὐδὲν

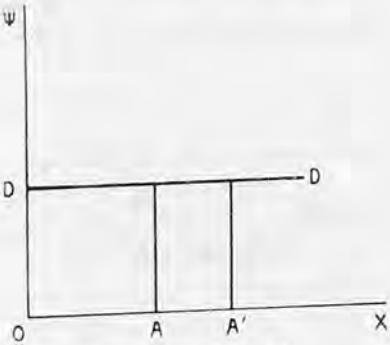

Διάγραμμα ἀριθ. 52
Ἡ καμπύλη ζητήσεως μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως [25].

25. Ὅρ. E. H. Chamberlin, La Théorie de la Concurrence Monopolistique (μετάφρασις εἰς τὴν γαλλικήν), Παρίσιοι 1953, σελ. 17.

δριον τίθεται ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ζητήσεως. Ἡ σχετικὴ ἀπάντησις εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν δαπανῶν παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως.

Αἱ καμπύλαι τῆς μέσης καὶ συνεπῶς τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς ἑκάστης ἐπιχειρήσεως λειτουργούσης ἐντὸς ἀγορᾶς τελείου ἀνταγωνισμοῦ ἔχουν κατ' ἀνάγκην σχῆμα U. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι βασικῆς σημασίας εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ, διότι ἄνευ αὐτῆς οὐδὲν ἐμπόδιον θὰ ἀνεγνωρίζετο εἰς τὴν ἀπεριόριστον διεύρυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων [26]. Οὕτως, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ καὶ ὡς τοιαύτη δὲν θέτει ὅρια εἰς τὸν ὄγκον τῆς παραγωγῆς, αἱ πέραν ἑνὸς ὡρισμένου ὁρίου παραγωγῆς ἀνιοῦσαι δαπάναι δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ὑπερβολικὴν διεύρυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

Θὰ ἴδωμεν, ἐπὶ τοῦ κάτωθι διαγράμματος, πῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἰσορροπία τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν ἀγορὰν τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

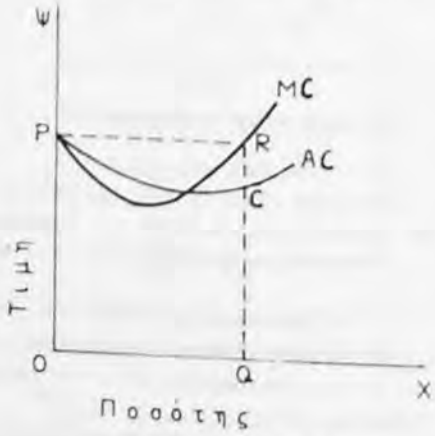

Διάγραμμα ἀριθ. 53
Ἡ τιμὴ ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἔστω AC ἡ καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ MC ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς αὐτῆς. Ἐὰν ἡ ἐπικρατοῦσα τιμὴ διὰ τὸ περὶ οὗ πρόκειται προϊὸν εἰς τὴν ἀγορὰν διαμορφοῦται εἰς OP, τότε συμφέρει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν νὰ παραγάγῃ τὴν ποσότητα OQ. Οὕτως, ἡ μεμονωμένη ἐπιχείρησις εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας (προκειμένου περὶ βραχείας περιόδου ἢ μὴ ὁριακῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία συνυπάρχει εἰς τὸν κλάδον μὲ ὁριακὰς τοιαύτας), ὅταν:

Μέση πρόσοδος = ὁριακὴ πρόσοδος = τιμὴ ἀγορᾶς = ὁριακὸν κόστος.

Ἡ γραμμὴ PR, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 53, εἶναι, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, καμπύλη ζητήσεως, καμπύλη μέσης προσόδου καὶ καμπύλη ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως. Δι' ἑκάστην προσφερομένην μονάδα εἰς τὴν τιμὴν OP, ἡ ἐπιχείρησις πραγματοποιεῖ κέρδος ἀνώτερον τοῦ κανονικοῦ ἴσον πρὸς RC. Δι' ὁλόκληρον δὲ τὴν προσφερομένην ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως παρα-

26. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. σελ. 83.

γωγὴν OQ, τὸ ἀνώτερον τοῦ κανονικοῦ κέρδος παρίσταται διὰ τῆς ἐπιφανείας PRC. Τὸ ὑψηλὸν τοῦτο κέρδος ἐντὸς τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν βραχείας χρονικῆς περιόδου δὲν δύναται νὰ προσελκύση νέας ἐπιχειρήσεις εἰς τὸν κλάδον· δύναται ὅμως νὰ ὠθήση τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις εἰς ἐπαναλειτουργίαν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς των. Ἐν προκειμένῳ εἶναι ἐνδεχόμενον ὅπως ἡ τιμὴ ἰσορροπίας τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων κατέλθη μέχρι τοῦ σημείου, κατὰ τὸ ὁποῖον:

Μέση πρόσοδος = ὁριακὴ πρόσοδος = τιμὴ ἀγορᾶς = ὁριακὸν κόστος (εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ τελευταῖον τοῦτο τέμνει τὴν καμπύλην τοῦ μέσου κόστους εἰς τὸ κατώτατον αὐτῆς σημεῖον).

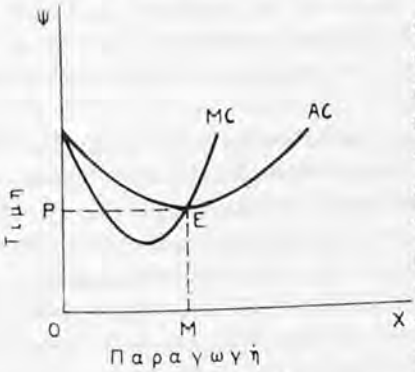

Διάγραμμα ἀριθ. 54
Τιμὴ ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως (μετὰ τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων).

Ἐὰν ἡ τιμὴ εἰς τὴν ἀγορὰν κατέλθη συνεπείᾳ ηὐξημένης προσφορᾶς τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ἐπιχείρησις θὰ σταματήση τὴν παραγωγήν της εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ τιμὴ ἐφάπτεται τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς εἰς τὸ κατώτατον αὐτῆς σημεῖον (E). Πράγματι, μικρότερος τοῦ OM ὄγκος παραγωγῆς συνεπάγεται παραίτησιν τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀπὸ βέβαιον κέρδος, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ OP εὑρίσκεται ἐπὶ ἀνωτέρου ἐπιπέδου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ὁριακὴν δαπάνην, κατὰ παραγομένην μονάδα. Πέραν τοῦ OM ἡ παραγωγὴ παύει νὰ εἶναι συμφέρουσα διὰ δεδομένην ἐπιχείρησιν, ἐφ' ὅσον ἡ ὁριακὴ καὶ ἡ μέση δαπάνη παραγωγῆς της εἶναι ἀνωτέρα τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος.

3. *Ἰσορροπία τοῦ γεωργικοῦ τομέως*

Προκειμένου περὶ ὑποαναπτύκτου ἢ καὶ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένης οἰκονομίας, μέγα ποσοστὸν τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος αὐτοκαταναλίσκεται καὶ μικρὸν μόνον τμῆμα αὐτοῦ φθάνει εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἀνταλλάσσεται μὲ προϊόντα βιομηχανικά, καταναλωτικὰ καὶ περαιτέρω παραγωγῆς.

Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ προσδιορίσωμεν:
— πρῶτον, ἀπὸ τί ἐξαρτᾶται τὸ ποσοστὸν τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον ἐκχρηματίζεται·

— δεύτερον, πῶς καθορίζεται ἡ τιμὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων·
— καὶ τρίτον, ποία σχέσις ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ ὄγκου τῆς ζητήσεως, ἀπὸ τοὺς ἀγρότας ὑποαναπτύκτου τινὸς οἰκονομίας, βιομηχανικῶν καταναλωτικῶν προϊόντων καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων περαιτέρω παραγωγῆς.

α) Κατ' ἀρχήν, τὸ ποσοστὸν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τὸ ὁποῖον προσφέρεται ἑκάστοτε εἰς τὴν ἀγοράν, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸν ὄγκον τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς· ὅταν ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ εἶναι ὑψηλή, συνεπείᾳ εὐμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν, ἐπέρχεται αὐτομάτως ἐπιδείνωσις εἰς τοὺς ὅρους ἀνταλλαγῆς της μὲ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα· καὶ ὅταν ἡ γεωργικὴ παραγωγή, συνεπείᾳ δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν, εἶναι κακή, ἐπέρχεται βελτίωσις τῶν ὅρων ἀνταλλαγῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι διὰ τὴν ἀπόκτησιν δεδομένης ποσότητος βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπαιτεῖται μεγαλυτέρα ἢ πρότερον ποσότης γεωργικῶν προϊόντων, ὅταν ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ εἶναι ὑψηλὴ καὶ μικροτέρα, ὅταν ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ εἶναι χαμηλή, εἰς τὸ πλαίσιον, πάντοτε, τῆς κλειστῆς οἰκονομίας.

Ἡ παρατήρησις αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἀγροτῶν, εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, εἶναι δεδομένον, ἐφ' ὅσον αἱ συνθῆκαι παραγωγῆς καὶ κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος δὲν μεταβάλλονται, καὶ ἰσοῦται πρὸς τὸ κατώτατον ὅριον συντηρήσεως αὐτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου τῆς προσφερομένης ποσότητος δὲν συνεπάγεται βελτίωσιν τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τῶν ἀγροτῶν, ἐφ' ὅσον τὸ ποσοστὸν αὐτοκαταναλώσεως παραμένει τὸ αὐτό, ἡ δὲ ἐπὶ πλέον παραγωγὴ χρησιμοποιεῖται ἁπλῶς διὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιδεινώσεως τῶν ὅρων ἀνταλλαγῆς γεωργικῶν προϊόντων.

β) Διὰ νὰ ἐξηγηθῇ ὅμως, λογικῶς, τὸ διατί ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς συνεπάγεται ἐπιδείνωσιν τῶν ὅρων ἀνταλλαγῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ὑποθέσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται ὁ καθορισμὸς τῆς τιμῆς αὐτῶν. Αὐξανομένου τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος δὲν αὐξάνει ἀναλόγως ἡ ζήτησις γεωργικῶν προϊόντων, ἀλλὰ τὸ πρόσθετον εἰσόδημα στρέφεται κυρίως πρὸς τὴν ἀγορὰν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν τοῦ δευτερογενοῦς καὶ τοῦ τριτογενοῦς τομέως. Εἰς περίπτωσιν συνεπῶς ηὐξημένης προσφορᾶς γεωργικῶν προϊόντων, ἡ τιμή των θὰ πρέπῃ νὰ μειωθῇ τόσον, ὥστε ὁλόκληρος ἡ ποσότης νὰ ἀπορροφηθῇ ἀπὸ τὴν ἀνελαστικὴν ζήτησιν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἑπόμενον διάγραμμα.

Ἔστω ὅτι ἡ καμπύλη ζητήσεως γεωργικῶν προϊόντων εἶναι DD καὶ ἡ ἀρχικὴ καμπύλη προσφορᾶς SS. Ἡ τιμὴ ἰσορροπίας OP ἐξασφαλίζει τὴν διάθεσιν τῆς ποσότητος ΟΠ. Τώρα, ἂς ὑποτεθῇ ὅτι ἡ προσφορὰ αὐξάνει κατὰ ΠΠ', ἤτοι ἡ καμπύλη προσφορᾶς εἶναι S_1S_1. Μὲ δεδομένην τὴν καμπύλην

ζητήσεως (ἀνελαστικήν), ἡ πρόσθετος ποσότης θὰ δυνηθῇ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν μόνον διὰ τῆς μειώσεως τῆς τιμῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων ἀπὸ OP εἰς OP'. Ἀλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 55, ὅτι OPES > OP' E'S_1. Συνεπῶς, ἡ αὔξησις τῆς προσφερομένης ποσότητος λόγῳ ἀνελαστικῆς ζητήσεως ἐπέφερεν ἐπιδείνωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν.

γ) Εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους ἢ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας βασιζόμεθα, κατ' ἀρχήν, εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οἱ ἀγρόται δὲν ἔχουν συμφέρον νὰ αὐξήσουν τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, διότι:

αα) Ὑπάρχει ἤδη ἔντονος κεκαλυμμένη ἀνεργία εἰς τὸν τομέα πρωτογενοῦς παραγωγῆς, συνδυαζομένη μὲ χαμηλὴν δυνατότητα ἀπορροφήσεως ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν τομέων παραγωγῆς.

ββ) Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος, ἡ ὁποία θὰ προκληθῇ, εἰς περίπτωσιν αὐξήσεως τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, δὲν θὰ εἶναι πρὸς ὄφελος τῶν ἀγροτῶν, ἐάν, εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίαν, ἰσχύουν αἱ συνθῆκαι τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 55.

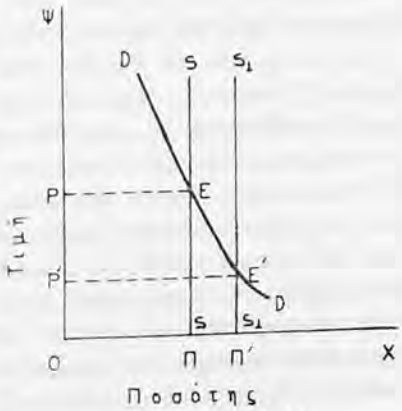

Διάγραμμα ἀριθ. 55

Σχηματισμὸς τιμῆς γεωργικῶν προϊόντων.

γγ) Ἡ μικρά, κατὰ κανόνα, ἔκτασις τοῦ γεωργικοῦ κλήρου δὲν ἐνθαρρύνει τὴν εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἐκμηχάνισιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ὡς ἐκ τούτου, εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους καὶ ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὁ λόγος ζητήσεως βιομηχανικῶν καταναλωτικῶν προϊόντων πρὸς ζήτησιν βιομηχανικῶν παραγωγικῶν προϊόντων, ἐκ μέρους τῶν ἀγροτῶν, θὰ εἶναι πιθανῶς, ἰδιαιτέρως ὑψηλός. Ὁ ὑψηλὸς ὅμως οὗτος λόγος δὲν διευκολύνει τὴν μὲ ταχὺν ρυθμὸν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγικῆς βάσεως τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' εὐνοεῖ μᾶλλον τὴν ὑψηλὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν.

Διὰ τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων, ὡς πρὸς τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἀγροτῶν εἰς περίπτωσιν αὐξομειώσεως τῆς παραγωγῆς των, σημασίαν ἔχει ἡ σύγκρισις τῆς ἐξελίξεως ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ ἐπιπέδου τιμῶν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ἐπιπέδου τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Αὕτη βεβαίως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἐὰν ἡ ζήτησις βιομηχανικῶν προϊόντων εἶναι περισσότερον ἐλαστική, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ζήτησιν γεωργικῶν

προϊόντων, τότε μικρὰ πτῶσις τῆς τιμῆς βιομηχανικῶν προϊόντων θὰ συνεπάγεται ἱκανὴν αὔξησιν τῆς ζητουμένης ποσότητος τούτων· ἀντιθέτως, προκειμένου περὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, θὰ ἀπαιτῆται μεγαλυτέρα πτῶσις τῆς τιμῆς διὰ τὴν ἐπίτευξιν διαθέσεως τῆς ηὐξημένης προσφορᾶς. Ἡ ἐν λόγῳ διαφορά, ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν ἐλαστικότητος ζητήσεως γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων, συνδυαζομένη μὲ αὔξησιν τῆς προσφορᾶς ἀμφοτέρων ὁδηγεῖ εἰς τὸ φαινόμενον τῆς «ψαλίδος», ἤτοι τῆς τάσεως τῶν τιμῶν γεωργικῶν προϊόντων νὰ ὑπολείπωνται τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν τοιούτων.

Ἐφ' ὅσον, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 55, ἡ αὔξησις τῆς προσφορᾶς γεωργικῶν προϊόντων συνεπάγεται ἐπιδείνωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν, θὰ πρέπῃ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μειοῦται ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα. Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι, πρὸ τῆς αὐξήσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἀγροτῶν, ὑπολογιζομένης καὶ τῆς αὐτοκαταναλώσεως, ἦτο ἴση ἢ περίπου ἴση πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν ἐργαζομένων εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς παραγωγῆς, μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἀγροτῶν καθορίζεται εἰς ἐπίπεδον οὐσιωδῶς κατώτερον τοῦ ἀντιστοίχου τῶν ἐργαζομένων εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς παραγωγῆς.

Θὰ ἦτο δυσχερὴς ἡ προσπάθεια ἐξαγωγῆς συμπερασμάτων, βάσει τῶν ἀνωτέρω. Κατ' ἀρχήν, θὰ ὑπάρξῃ τάσις ἐγκαταλείψεως τοῦ γεωργικοῦ τομέως καὶ ἀναζήτησις ἀπασχολήσεως εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς παραγωγῆς. Ἐν τούτοις, ὅμως, ἡ ὕπαρξις διαφορᾶς, ὡς πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν ἐργαζομένων, μεταξὺ διαφόρων τομέων παραγωγῆς, δὲν θεωρεῖται ἐπαρκὴς λόγος διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς κινητικότητος τῶν ἐργαζομένων. Εἶναι, πρὸς τοῦτο, ἐπὶ πλέον ἀπαραίτητον ὅπως οἱ τομεῖς μὲ ὑψηλὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀπορροφήσουν τὸ διαθέσιμον ἐργατικὸν δυναμικόν. Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τοιοῦτο τι δὲν συμβαίνει εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὑπάρχει πάντοτε ἡ δυνατότης τῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μεταναστεύσεως [27].

Ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τιμῆς ἰσορροπίας τῆς μεμονωμένης ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν γενικὰ καὶ ἀπόλυτα συμπεράσματα, συνεπείᾳ τῆς δυσχερείας ὑπολογισμοῦ τῶν ἐπὶ μέρους δαπανῶν παραγωγῆς, ὡς αὕτη ἀνελύθη εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, περὶ Δαπάνης Παραγωγῆς.

Β. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΙΜΗΣ ΥΠΟ ΣΥΝΘΗΚΑΣ ΑΤΕΛΟΥΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Μεταξὺ τῆς ἀγορᾶς τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ καὶ τοῦ μονοπωλίου,

27. Ὅρ. C. Michalopoulos, Labor Migration and Optimum Population, Kyklos, Vol. XXI - 1968, Τεῦχος 1, σελ. 130 - 143.

ὑπάρχουν πλεῖσται ὅσαι μορφαὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ [28]. Αἱ ἐν λόγῳ μορφαὶ ἀποτελοῦν συνδυασμὸν μονοπωλίου καὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ, εἰς διάφορον ἑκάστοτε βαθμόν. Γενικῶς ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ δυνατὸν νὰ δοθῇ ὡς ἑξῆς: «Εἰς αὐτόν, οἱ συμμετέχοντες ἀγορασταὶ καὶ πωληταὶ δύνανται διὰ τῶν ἐνεργειῶν ἢ παραλείψεών των νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς καὶ εἰδικῶς ἐπὶ τῆς ἐπικρατούσης εἰς τὴν ἀγορὰν τιμῆς».

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἀγορὰ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ δὲν βασίζεται πλέον εἰς τοὺς ὅρους τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ:

α) Δὲν ἰσχύει ὁ ὅρος τῆς ἀτομικότητος τῆς ἀγορᾶς, ἐφ' ὅσον γίνεται δεκτὸν ὅτι οἱοσδήποτε πωλητὴς καὶ οἱοσδήποτε ἀγοραστὴς εἶναι εἰς θέσιν νὰ μεταβάλῃ, διὰ τῆς συμπεριφορᾶς του, τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν ἀγορὰν τιμήν. Οἱ ἀνταγωνισταὶ δὲν δέχονται πλέον παθητικῶς τὴν ἐπικρατοῦσαν τιμήν, ἀλλὰ συνεχῶς τὴν διαμορφώνουν συμφώνως πρὸς τὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπιδίωξιν ὑπ' αὐτῶν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους.

β) Δὲν ἰσχύει, ἐπίσης, εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμόν, ὁ ὅρος τῆς ὁμοιογενείας τοῦ προϊόντος. Πράγματι, ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν νὰ δεχώμεθα τὸν ὅρον τῆς ὁμοιογενείας καὶ ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, θὰ εἶναι δυσχερὲς νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν δυνατότητα ἐπηρεασμοῦ τῆς ἀγορᾶς ἐκ μέρους ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀνταγωνιστῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι ἐμφανὲς ὅτι καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐπικρατούσης εἰς τὴν ἀγορὰν τιμῆς τοῦ προϊόντος παύει νὰ ὑφίσταται εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμόν. Ἑκάστη ἀνταγωνιζομένη ἐπιχείρησις καθορίζει εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν τιμὴν τοῦ ὑπ' αὐτῆς παραγομένου προϊόντος, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας παραγωγῆς της, τὸν βαθμὸν διαφοροποιήσεως τοῦ προϊόντος καὶ τὸν βαθμὸν ἐλαστικότητος ζητήσεως τούτου. Δεδομένου ὅτι ἑκάστη ἐπιχείρησις προσφέρει εἰς τὴν ἀγορὰν προϊὸν διάφορον τῶν ὑπολοίπων ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων τοῦ κλάδου, ἕπεται ὅτι αὕτη ἔχει συμφέρον διαφημίσεως τῶν εἰδικῶν χαρακτηριστικῶν (μονοπωλιακῶν στοιχείων) τούτου. Οὕτως εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμὸν ἡ δαπάνη εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀντιστοίχου τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ, κατὰ τὸ ὕψος τῶν δαπανῶν πωλήσεως.

γ) Ὁ τρίτος ἀπαραίτητος ὅρος διὰ τὴν ὕπαρξιν τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ἤτοι ἡ ἀπολύτως ἀπρόσκοπτος εἴσοδος εἰς τὸν κλάδον, δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐπὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ. Πράγματι, κατ' ἀρχήν, δεδομένου ὅτι δὲν ὑφίσταται ὁμοιογένεια τοῦ παραγομένου προϊόντος, ἐρωτᾶται ποῖον ἀκριβῶς προϊὸν θὰ ἀποφασίσῃ νὰ μιμηθῇ ὁ νεοεισερχόμενος εἰς τὸν κλάδον. Πέραν ὅμως τῆς δυσχερείας αὐτῆς, θὰ πρέπῃ νὰ προστεθῇ καὶ ἑτέρα, περισσό-

28. Θὰ ἀσχοληθῶμεν λεπτομερῶς μὲ τὰς μορφὰς ἀγορᾶς εἰς τὸ Μέρος ΙΙ.

τερον οὐσιαστική· πρόκειται περὶ τῶν πάσης φύσεως συνεννοήσεων, αἱ ὁποῖαι εὑνοοῦνται ἀπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὴν μείωσιν τοῦ προσφερομένου ὄγκου τοῦ κλάδου. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ζήτησις τοῦ προϊόντος εἰς τὴν ἀγορὰν ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ δὲν ὑποτίθεται πλέον, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ἀπολύτως ἐλαστικὴ (παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ). Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ὁσάκις ἡ προσφορὰ τοῦ ἐν λόγῳ προϊόντος αὐξάνει, ἡ ἐπὶ πλέον ποσότης δὲν δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν ἄνευ μειώσεως τῆς τιμῆς κατὰ μονάδα πωλήσεως.

δ) Ἐφ' ὅσον τὸ προσφερόμενον ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων προϊὸν δὲν εἶναι ὁμοιογενές, δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἅπαντες οἱ πωληταὶ καὶ ἀγορασταί του ἔχουν τελείαν γνῶσιν τῶν συνθηκῶν πωλήσεως τούτου. Διαφοραὶ τιμῆς δικαιολογοῦνται ἀπολύτως, δεδομένου ὅτι αὗται ἀναφέρονται εἰς διαφοροποιημένα προϊόντα. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ διαφοροποίησις εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς ἀντικειμενικοὺς παράγοντας, ὡς λ.χ. καλυτέραν ποιότητα, βελτιωμένην ἐμφάνισιν, τυποποίησιν κ.ο.κ., ἀλλὰ καὶ εἰς ὑποκειμενικοὺς τοιούτους, ὡς λ.χ. τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Α πωλητὴς εἶναι ἐντιμότερος τοῦ Β, διαθέτει, κατὰ κανόνα, καλυτέρας ποιότητος προϊόντα κ.ο.κ. [29]. Οὕτω, δημιουργοῦνται προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν ὑπὲρ ὡρισμένων προϊόντων καὶ δεσμοὶ τούτων μὲ ὡρισμένους πωλητάς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀναγνωρίζονται, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχουν λόγον ὑπάρξεως, εἰς τὴν ἀγορὰν τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

ε) Τέλος, ὁ πέμπτος ὅρος διὰ τὴν ὕπαρξιν τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ὁ τῆς τελείας κινητικότητος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν διαφόρων κλάδων παραγωγῆς, δὲν δύναται νὰ ἰσχύσῃ ἀπολύτως εἰς τὴν ἀγορὰν ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ. Πράγματι, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν εἶναι ἐνιαία δι' ὅλας τὰς ἀνταγωνιζομένας ἐπιχειρήσεις, αὗται δὲν ἔχουν, κατ' ἀνάγκην, τὴν αὐτὴν ὁριακὴν πρόσοδον. Κατὰ συνέπειαν, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἶναι διάφορος, ὄχι μόνον κατὰ κλάδον, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἐπιχείρησιν ἑκάστου κλάδου. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι δυσχερὲς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς θὰ διαμορφωθῇ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον [30] εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους παραγωγῆς τῆς οἰκονομίας.

Εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμὸν βασιζόμεθα κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν

29. Ὅρ. E. H. Chamberlin, ἔ. ἀ. Κεφάλαιον IV.

30. Προκειμένου πάντοτε, περὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ τῆς αὐτῆς ποιότητος τῆς παρεχομένης ὑπηρεσίας.

ὅτι αἱ καμπύλαι τῶν δαπανῶν παραγωγῆς ἔχουν σχῆμα U, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὸν τέλειον ἀνταγωνισμόν. Ἄλλως ὁ προσδιορισμὸς τιμῆς ἰσορροπίας δὲν εἶναι δυνατός. Ἐν τούτοις, ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι ἀναγκαστικὴ εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμόν, ἀκριβῶς διότι τὸ μέγεθος τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων δύναται νὰ διαφέρῃ τὰ μέγιστα. Μεταξὺ τῶν μονοπωλιακῶν στοιχείων συγκαταλέγεται καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι αἱ μεγάλαι εἶναι εἰς θέσιν, ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, νὰ κατευθύνουν τὰς μικροτέρας τοῦ κλάδου των. Ἐὰν ἐπιχείρησίς τις δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ μεγάλον σχετικῶς ὄγκον παραγωγῆς μὲ κατερχομένας δαπάνας, εἶναι ἐμφανὲς ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ τὸ μονοπώλιον τῆς ἀγορᾶς δεδομένου προϊόντος καὶ θὰ ἀνέχεται τὴν ὕπαρξιν τῶν μικροτέρων μόνον ἐφ' ὅσον αἱ τελευταῖαι αὗται συμμορφοῦνται πρὸς τὴν πολιτικήν της.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μέχρι τοῦδε ἀναλύσεως θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ καθορίσωμεν τοὺς ὅρους πραγματοποιήσεως ἰσορροπίας, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, κατ' ἀρχὴν μὲν τῆς μεμονωμένης ἐπιχειρήσεως, δευτερευόντως δὲ τοῦ κλάδου.

1. Ἰσορροπία τῆς ἐπιχειρήσεως

Ἐνταῦθα εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τονισθῇ ἡ ἰδιαιτέρα σημασία τῆς ἐννοίας τῆς ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὡς ἐτονίσθη κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ προσδιορισμοῦ τιμῆς ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ὁριακὴ πρόσοδος συμπίπτει μὲ τὴν μέσην τοιαύτην καὶ μὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν ἀγορὰν τιμὴν τοῦ προϊόντος, ἐφ' ὅσον ἡ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι εὐθεῖα παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ. Τοιοῦτο τι δὲν συμβαίνει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, τὴν λειτουργοῦσαν ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ παρατιθέμενον διάγραμμα ἀριθ. 56.

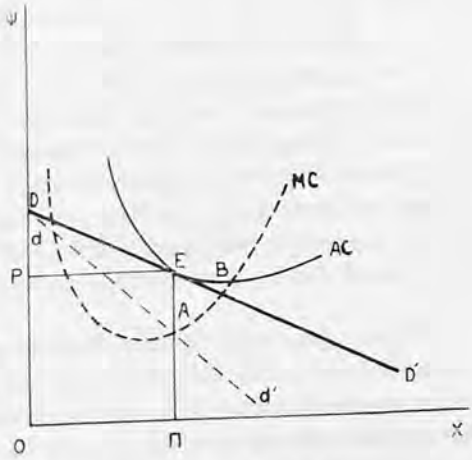

Διάγραμμα ἀριθ. 56
Τιμὴ ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς ἀγορὰν ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ.

Ἐξ ἄλλου, ὁ ἐπιχειρηματίας δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος μεταβάλλων τρεῖς παράγοντας, ἤτοι τὴν τιμὴν πωλήσεως τοῦ προϊόντος του, τὴν ποιότητα ἢ τὴν ἐμφάνισιν τούτου καὶ τὸ ὕψος τῶν δαπανῶν πωλήσεως τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Ὑπενθυμίζεται ὅτι, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ὁ ἐπιχειρηματίας δύναται νὰ μεταβάλῃ μόνον τὴν τιμὴν πωλήσεως τοῦ προϊόντος του, μὲ ἀποτέλεσμα, εἰς περίπτωσιν μειώσεως ταύτης, νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ σύνολον τῶν ἀγοραστῶν τοῦ προϊόντος τοῦ κλάδου. Ἐν τούτοις, ὁ ἐπιχειρηματίας, εἰς τὸν τέλειον ἀνταγωνισμόν, οὐδὲν συμφέρον ἔχει νὰ μειώσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν ἀγορὰν τιμήν, ἐφ' ὅσον σεβόμενος αὐτὴν δύναται νὰ τοποθετήσῃ οἱανδήποτε ποσότητα ἐπιθυμεῖ εἰς τὴν ἀγοράν.

αα) Καθορισμὸς τιμῆς ἰσορροπίας

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν γίνεται δεκτὸν ὅτι ἡ ποιότης τοῦ προϊόντος ὡς καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐξόδων πωλήσεως ἀποτελοῦν δεδομένα διὰ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ συνεπῶς ἡ ἐπιδίωξις τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος.

Διὰ νὰ προσδιορισθῇ ἡ τιμὴ καὶ ἡ παραγομένη ποσότης ἰσορροπίας ἐπιχειρήσεως εὑρισκομένης εἰς ἀγορὰν ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ἐντὸς σχετικῶς βραχείας χρονικῆς περιόδου, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ θεωρηθοῦν ὡς δεδομένα ἡ τιμὴ καὶ ἡ ποιότης τῶν ὑποκαταστάτων ἀγαθῶν [31], ἤτοι τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα παράγονται ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιζομένων πρὸς αὐτὴν ἐπιχειρήσεων τοῦ κλάδου. Ὁ ἐπιχειρηματίας ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους θὰ καθορίσῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένην ποσότητα εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης MC τέμνει τὴν καμπύλην τῆς ὁριακῆς προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως dd'. Εἰς τὴν τιμὴν OP ἡ ἀντίστοιχος παραγομένη ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ποσότης εἶναι ΟΠ. Πράγματι, ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἐξασφαλίζει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος, διότι πρὸ τοῦ σημείου Ε ἡ ἐπιχείρησις παραιτεῖται βεβαίου κέρδους, ἐφ' ὅσον ἡ ὁριακὴ πρόσοδος εἶναι ἀνωτέρα τοῦ ὁριακοῦ κόστους. Πέραν τοῦ σημείου Ε, ἡ ἐπιχείρησις ἔχει ζημίαν διὰ τὴν παραγωγὴν ἑκάστης προσθέτου μονάδος τοῦ προϊόντος της, δεδομένου ὅτι ἡ ὁριακὴ δαπάνη εἶναι ἀνωτέρα τῆς ὁριακῆς της προσόδου.

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν θέσιν ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι:

— ἡ πραγματοποιουμένη, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ποσότης ἰσορροπίας εἶναι κατωτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία θὰ παρήγετο εἰς τὴν ἀγορὰν τελείου ἀνταγωνισμοῦ. Πράγματι, εἰς τὴν τελευταίαν, ἡ παραγωγὴ θὰ συνεχίζετο μέ-

31. Ὅρ. E. H. Chamberlin, ἔ. ἀ. σελ. 81.

χρι τοῦ σημείου B, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 56, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης MC τέμνει τὴν καμπύλην τῆς μέσης δαπάνης AC εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον αὐτῆς. Λόγῳ ὅμως τῆς κλίσεως, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ καμπύλη τῆς ζητήσεως DD', τοιοῦτο τι δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ·

— ἡ τιμὴ ἐξ ἄλλου ἰσορροπίας, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ (OP, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 56) εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀντιστοίχου, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ ἐξήγησις τῆς ἀνωτέρω διαφορᾶς εὑρίσκεται καὶ πάλιν εἰς τὴν κλίσιν τῆς καμπύλης ζητήσεως ἐπὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ. Ὁ ἐπιχειρηματίας, ὁσάκις ἀποφασίζει νὰ αὐξήση τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένην ποσότητα, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μειώση τὴν τιμὴν πωλήσεως τοῦ προϊόντος του καί, ὁσάκις ἀποφασίζει νὰ μειώση τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένην ποσότητα, δύναται νὰ ἐπιτύχη, αὐτομάτως, ὑψηλοτέραν τιμὴν πωλήσεως τοῦ προϊόντος του.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὴν ἰσορροπίαν τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, εἰς περίπτωσιν μεταβολῆς ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου τοῦ παράγοντος «τιμή», ὡς ἀκολούθως:

Ὁριακὴ δαπάνη = ὁριακὴ πρόσοδος.

ββ) Ἐπίτευξις ἰσορροπίας διὰ μεταβολῆς τοῦ προϊόντος

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑποθέτομεν ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος εἶναι δεδομένη εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας κρίνει ὅτι ἡ μεταβολή της δὲν εἶναι σκόπιμος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν δαπανῶν πωλήσεως. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὁ ἐπιχειρηματίας δύναται νὰ ἐπιδιώξη τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος, ρυθμίζων ἀναλόγως τὴν ποιότητα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένου εἰς τὴν ἀγοράν, προϊόντος.

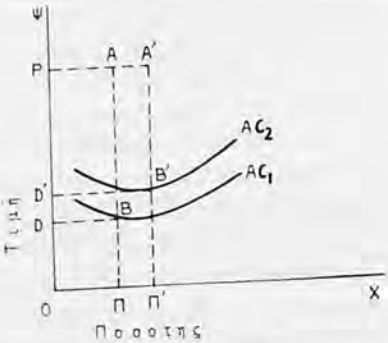

Διάγραμμα ἀριθ. 57

Ἐπίτευξις ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ μεταβολῆς τῆς ποιότητος[32].

Ἔστω ὅτι δεδομένη ἐπιχείρησις δύναται νὰ παράγη καὶ νὰ προσφέρη εἰς τὴν ἀγορὰν δύο παραλλαγὰς τοῦ προϊόντος της. Ἡ πρώτη πραγματοποιεῖται μὲ μέσην δαπάνην πα-

32. Ὅρ. J. Marchal, ἔ. ἀ. 1951, σελ. 313.

ραγωγῆς AC_1, καὶ ἡ δευτέρα μὲ μέσην δαπάνην παραγωγῆς AC_2. Ἡ ζήτησις τῆς πρώτης παραλλαγῆς (D) δικαιολογεῖ παραγωγὴν ἴσην πρὸς ΟΠ καὶ ἡ ζήτησις τῆς δευτέρας παραλλαγῆς (D′) δικαιολογεῖ παραγωγὴν ἴσην πρὸς ΟΠ′. Ἡ τιμὴ δι' ἀμφοτέρας τὰς παραλλαγὰς τοῦ περὶ οὗ πρόκειται προϊόντος εἶναι ΟΡ. Ἐρωτᾶται ποίαν ἐκ τῶν δύο παραλλαγῶν θὰ προτιμήσῃ ὁ ἐπιχειρηματίας ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους. Ἡ πρώτη παραλλαγὴ δύναται νὰ παραχθῇ μὲ δαπάνην παραγωγῆς χαμηλοτέραν τῆς δευτέρας καὶ ἐξασφαλίζει εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν κέρδος ἴσον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν DBAP. Ἡ δευτέρα παραλλαγὴ παράγεται μὲ ὑψηλοτέραν δαπάνην παραγωγῆς καὶ ἐξασφαλίζει εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν κέρδος ἴσον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν D′B′A′P. Ἀλλὰ D′B′A′P > DBAP. Συνεπῶς, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ δαπάνη παραγωγῆς τῆς πρώτης παραλλαγῆς εἶναι χαμηλοτέρα τῆς δαπάνης παραγωγῆς τῆς δευτέρας, ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει ἐν τούτοις συμφέρον νὰ προτιμήσῃ τὴν δευτέραν, ἐφ' ὅσον αὕτη τοῦ ἐξασφαλίζει ὑψηλότερον κέρδος.

γγ) Ἐπίτευξις ἰσορροπίας, διὰ μεταβολῆς τῶν δαπανῶν πωλήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως

Ἐνταῦθα θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τιμὴ καὶ ἡ ποιότης τοῦ παραγομένου προϊόντος θεωροῦνται ὡς δεδομένα, ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτως, ὁ ἐπιχειρηματίας διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος, θὰ προβῇ εἰς κατάλληλον προσαρμογὴν τῶν δαπανῶν πωλήσεως τῆς ἐπιχειρήσεώς του.

Ἡ καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, πρὸ τῆς προσθήκης τῶν δαπανῶν πωλήσεως, εἶναι AC καὶ ἡ καμπύλη τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης, μετὰ τὴν προσθήκην τῶν δαπανῶν πωλήσεως, εἶναι TC. Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης MC, ἡ ὁποία ἐπίσης περιλαμβάνει τὴν δαπάνην πωλήσεως κατὰ παραγομένην μονάδα, τέμνει τὴν καμπύλην τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης εἰς τὸ κατώτατον αὐτῆς σημεῖον Γ. Ἐὰν ἡ τιμὴ εἰς τὴν ἀγοράν, διὰ τὸ περὶ οὗ πρόκειται προϊόν, εἶναι δεδομένη, ὡς ὑπεθέσαμεν ἤδη ἀνωτέρω, καὶ ἀνέρχεται εἰς ΟΡ, ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ ἐξισώσῃ τὴν τιμὴν αὐτὴν μὲ τὴν ὁριακὴν δαπάνην παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεώς του, ἤτοι νὰ παραγάγῃ ποσότητα ἴσην πρὸς ΟΠ. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι δι' ἑκάστην παραγομένην μονάδα ὁ ἐπιχειρηματίας ὀφείλει νὰ ὑπολογίσῃ δαπάνην παραγωγῆς ἴσην πρὸς ΒΠ καὶ δαπάνην πωλήσεως ἴσην πρὸς ΑΒ. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐπιχειρηματίας ἐπεχείρει νὰ μειώσῃ τὴν δαπάνην πωλήσεως κατὰ παραγομένην μονάδα τοῦ προϊόντος του, ἔστω κατὰ ΔΖ, οὗτος θὰ ἦτο συγχρόνως ὑποχρεωμένος νὰ μειώσῃ τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν προσφερομένην ποσότητα κατὰ Π′Π, διότι ἡ διαφήμισις δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπαραίτητον ζήτησιν, προκειμένου νὰ ἀπορροφηθῇ ὁλόκληρος ἡ ποσότης

ΟΠ. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ὅμως αὐτάς, ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν θὰ ἐξησφάλιζε τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος, ἐφ' ὅσον εἰς τὸ ἐπίπεδον παραγωγῆς ΟΠ' ἡ τιμὴ ΟΡ δὲν θὰ ἦτο ἴση μὲ τὴν δαπάνην παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως ΜC.

Ἐάν, τέλος, ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ὕψος τῶν δαπανῶν πωλήσεως εἶναι δεδομένον, ὁ ἐπιχειρηματίας ἐκλαμβάνει ταύτας ὡς σταθερὰς δαπάνας τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Συνεπῶς, ἔχει κατ' ἀρχὴν συμφέρον νὰ κατανείμῃ ταύτας, μεταξὺ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ παραγομένων μονάδων, οὕτως ὥστε ἡ ἐπιβάρυνσις κατὰ μονάδα νὰ εἶναι σχετικῶς μικρά. Ἔστω ὅτι ἡ δεδομένη συνολικὴ δαπάνη πωλήσεως διὰ τὴν περὶ ἧς πρόκειται ἐπιχείρησιν ἀνέρχεται εἰς 1.000 δρχ. ἐτησίως. Μὲ παραγωγὴν 10.000 μονάδων, ἡ ἐπιβάρυνσις κατὰ μονάδα θὰ ἀνέρχεται εἰς 0,10 δρχ. Ὅταν ἡ παραγωγὴ διπλασιασθῇ, ἡ ἐπιβάρυνσις συνεπείᾳ δαπανῶν πωλήσεως θὰ μειωθῇ εἰς τὸ ἥμισυ. Προκειμένου, συνεπῶς, περὶ προϊόντος μὲ ἐλαστικὴν ζήτησιν, θὰ εἶναι συμφέρον διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν, νὰ αὐξήσῃ τὸν ὄγκον τῆς παραγωγῆς του εἰς περίπτωσιν δεδομένου ὕψους δαπανῶν πωλήσεως.

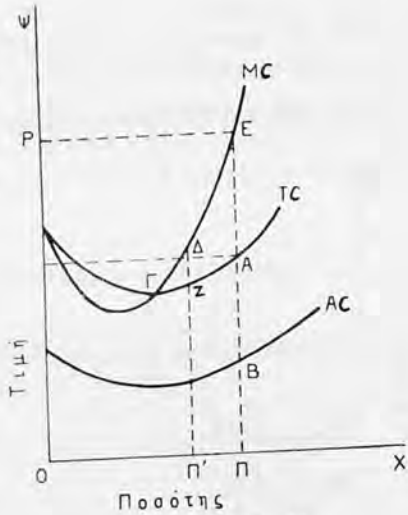

Διάγραμμα ἀριθ. 58
Ἐπίτευξις ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ μεταβολῆς τῶν δαπανῶν πωλήσεως [33].

2. *Ἰσορροπία τοῦ κλάδου*

Ὑπενθυμίζομεν ὅτι ἐντὸς τῆς σχετικῶς βραχείας χρονικῆς περιόδου, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξετάζομεν, ἡ αὔξησις τῆς παραγομένης ποσότητος, εἰς περίπτωσιν προηγουμένης αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, δύναται νὰ προέλθῃ:

α) ἐκ τῆς ἐντατικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς·

β) ἐκ τῆς ἐπαναλειτουργίας τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων· ἡ παραγωγὴ τῶν τελευταίων κρίνεται ἀπαραίτητος, εἴτε διότι αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις

33. Ὅρ. J. Marchal, ἔ. ἀ. 1951, σελ. 324.

δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ αὐξήσουν τόσον τὴν παραγωγήν των, ὥστε νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν συνολικὴν ἐνεργὸν ζήτησιν, εἴτε διότι αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις ἔχουν συμφέρον νὰ ἀνεχθοῦν τὰς ὁριακάς, ἐφ' ὅσον ἡ λειτουργία των θὰ τοὺς ἐξασφαλίση κέρδη ἀνώτερα τῶν κανονικῶν.

αα) Ἰσορροπία τοῦ κλάδου ὅταν μόνον ἡ τιμὴ δύναται νὰ μεταβληθῇ

Ἡ ἰσορροπία τοῦ κλάδου, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, πραγματοποιεῖται κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸν ἤδη ἐξετασθέντα ἀνωτέρω, προκειμένου περὶ ἀγορᾶς ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ὅταν μόνον ἡ τιμὴ ἀποτελῇ τὸν μεταβλητὸν παράγοντα (διάγραμμα ἀριθ. 48). Ἡ διαφορά, ἐν τούτοις, καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ παραγωγὴ ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ εἶναι κατωτέρα τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸ καθεστὼς τοῦ τελείου ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἡ τιμὴ ἀνωτέρα, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 59 (νὰ γίνῃ σύγκρισις μὲ τὸ διάγραμμα ἀριθ. 48).

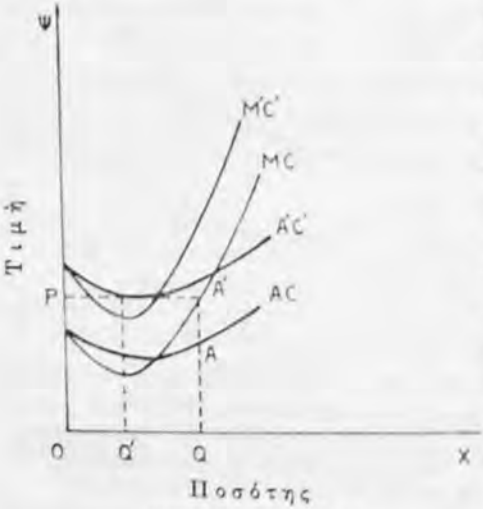

Διάγραμμα ἀριθ. 59
Τιμὴ ἰσορροπίας τοῦ κλάδου εἰς τὴν ἀγορὰν ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ.

Ἔστω ὅτι AC ἡ καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων καὶ MC ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς αὐτὴν καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης. A'C' εἶναι ἡ καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων καὶ M'C' ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς των δαπάνης. Ἡ τιμή, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, θὰ καθορισθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον OP. Ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 59, εἰς τὴν τιμὴν αὐτὴν αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ παράγουν ποσότητα ἴσην πρὸς OQ'. Ἡ ποσότης αὕτη εἶναι κατωτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ἀπὸ τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις (διάγραμμα ἀριθ. 48), δεδομένου ὅτι ἡ παραγωγὴ θὰ συνεχίζετο μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ τιμὴ θὰ ἦτο ἴση μὲ τὸ κατώτερον σημεῖον τῆς καμπύλης τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς των. Ἐπειδή, ὅμως, ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ἡ καμπύλη ζητήσεως ἑκάστης ἐπιχειρήσεως τοῦ κλάδου δὲν εἶναι πλέον παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ, ἡ προσφερομένη ποσότης εἶναι κατωτέρα τῆς μεγίστης δυνατῆς. Αἱ μὴ ὁριακαὶ

ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν τιμὴν OP ἔχουν συμφέρον νὰ προσφέρουν ποσότητα ἴσην πρὸς OQ, ἤτοι νὰ ἐξισώσουν τὴν τιμὴν πρὸς τὴν ὁριακήν των δαπάνην. Οὕτω, δι' ἑκάστην πωλουμένην μονάδα πραγματοποιοῦν κέρδος ἀνώτερον τοῦ κανονικοῦ, ἴσον πρὸς ΛΑ'.

Εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις, πλὴν τοῦ ὅτι πραγματοποιοῦν ὑψηλὰ κέρδη, ἐξασφαλίζουν συγχρόνως καὶ μέγαν ὄγκον παραγωγῆς, ἀνεχόμεναι τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις μόνον διὰ τὸ ποσοστὸν ἐκεῖνο τῆς παραγωγῆς, τὸ ὁποῖον αἱ ἴδιαι δὲν δύνανται νὰ προσφέρουν ὑπὸ ἀπολύτως συμφέροντας ὅρους. Ἡ τιμὴ OP δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τιμὴ ἰσορροπίας τοῦ κλάδου καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἐνεργὸς ζήτησις διὰ τὸ προϊὸν παραμένει ἀμετάβλητος.

ββ) Ἰσορροπία τοῦ κλάδου διὰ μεταβολῆς τῶν δαπανῶν πωλήσεως

Θὰ ὑποθέσωμεν ἐν προκειμένῳ ὅτι μόνον αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν δαπάνας πωλήσεως καὶ ὅτι, ἐπὶ πλέον, αἱ δαπάναι παραγωγῆς ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι αἱ αὐταί. Ἡ τελευταία αὕτη ὑπόθεσις δὲν ἀνταποκρίνεται, βεβαίως, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ γίνεται δεκτὴ μόνον χάριν ἀποφυγῆς τεχνικῶν δυσχερειῶν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 60.

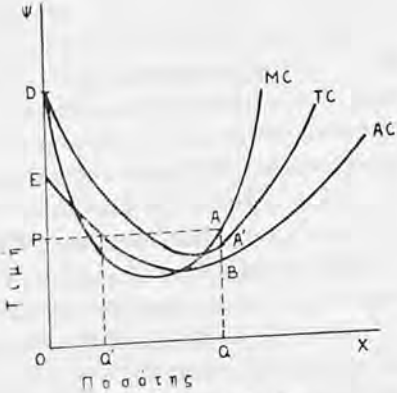

Διάγραμμα ἀριθ. 60

Ἰσορροπία τοῦ κλάδου, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, διὰ μεταβολῆς τῶν δαπανῶν πωλήσεως.

AC εἶναι ἡ καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ κλάδου.

TC εἶναι ἡ καμπύλη τῆς μέσης συνολικῆς δαπάνης τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ὁποία, πλὴν τῶν δαπανῶν παραγωγῆς, περιλαμβάνει καὶ δαπάνας διαφημίσεως. Αὕτη ἔχει σχῆμα U, ὡς ὅλαι αἱ καμπύλαι, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν μεταβλητὰς δαπάνας παραγωγῆς. Εἰς τὴν περίπτωσίν της, τὸ κατερχόμενον τμῆμα δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ μικρὰν σχετικῶς δαπάνην διαφημίσεως ἐπιτυγχάνονται ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν προσελκυομένων πελατῶν, ἐνῶ τὸ ἀνερχόμενον τμῆμα ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάγκην καταβολῆς ὁλονὲν μεγαλυτέρων προσπαθειῶν,

πέραν τοῦ ἀρίστου σημείου, διὰ νὰ πεισθοῦν οἱ ἀναποφάσιστοι πιθανοὶ πελάται νὰ ἀποκτήσουν τὸ διαφημιζόμενον προϊόν.

MC εἶναι ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης τῶν ἐπιχειρήσεων (ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν).

Ὅταν ἡ τιμή, εἰς τὴν ἀγοράν, διὰ τὸ περὶ οὗ πρόκειται προϊόν, ἔχῃ καθορισθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον OP, αἱ μὲν ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις (ἐνταῦθα αὐταί, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιβαρύνονται μὲ δαπάνας διαφημίσεως) θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσφέρουν ποσότητα ἴσην πρὸς OQ′, αἱ δὲ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις ποσότητα ἴσην πρὸς OQ. Εἰς ἐπίπεδον τιμῆς OP καὶ ὄγκου παραγωγῆς OQ αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις κατορθώνουν νὰ πραγματοποιήσουν κέρδη ἀνώτερα τῶν θεωρουμένων ὡς κανονικῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ δαπάναι των, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν δαπανῶν πωλήσεως, εἶναι ἀνώτεραι τῶν ἀντιστοίχων τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι, αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐφ' ὅσον ἐξισώνουν τὴν τιμὴν μὲ τὴν ὁριακήν των δαπάνην παραγωγῆς, πραγματοποιοῦν, δι' ἑκάστην πωλουμένην μονάδα, πλὴν τῆς ὁριακῆς, κέρδος ἀνώτερον τοῦ κανονικοῦ καὶ ἴσον πρὸς AA′. Συγχρόνως, ὅμως, ἀκριβῶς χάρις εἰς τὰς δαπάνας πωλήσεως, αἱ ὁποῖαι ἀντιπροσωπεύουν δι' ἑκάστην πωλουμένην μονάδα πρόσθετον δαπάνην, πέραν τῆς δαπάνης παραγωγῆς, ἴσην πρὸς BA′, αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις κατορθώνουν νὰ ἐξασφαλίσουν, ὑπὲρ ἑαυτῶν, εὐρὺν κύκλον ἐργασιῶν. Ἄνευ τῶν προσθέτων τούτων δαπανῶν πωλήσεως αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προσελκύσουν τόσους πελάτας, ὥστε νὰ δυνηθοῦν τελικῶς νὰ τοποθετήσουν εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν ποσότητα OQ, ἡ ὁποία τοὺς ἐξασφαλίζει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος. Τμῆμα τῶν πελατῶν τούτων προέρχεται ἀπὸ τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς συγκρατήσουν, διότι δὲν ἐπεβαρύνθησαν μὲ δαπάνας πωλήσεως. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῆ, ἐπὶ πλέον, ὅτι αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις κατώρθωσαν, χάρις εἰς τὰς δαπάνας παραγωγῆς των, νὰ προσελκύσουν εἰς τὸν κλάδον καὶ νέους πελάτας.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ἐξεταζομένας εἰς τὸ ἐδάφιον τοῦτο καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 60, ἡ τιμὴ OP καὶ ἡ παραγομένη ποσότης ἀπὸ τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις OQ′ καὶ ἀπὸ τὰς μὴ ὁριακὰς τοιαύτας OQ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς τιμὴ καὶ ποσότητες ἰσορροπίας, ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται ἡ δυνατότης εἰσόδου νέων ἐπιχειρήσεων εἰς τὸν κλάδον, ἐφ' ὅσον ἡ ζήτησις θεωρηθῆ ὡς ἀμετάβλητος καὶ ἐφ' ὅσον δεχθῶμεν ὅτι αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου δὲν θὰ δυνηθοῦν, ἐντὸς τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικοῦ διαστήματος, νὰ ἀντιμετωπίσουν δαπάνας διαφημίσεως.

γγ) Ἰσορροπία τοῦ κλάδου ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, διὰ μεταβολῆς τοῦ προϊόντος

Βασιζόμενοι πάντοτε εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν κλάδον ὁρια-

κῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἰσορροπίαν τοῦ κλάδου, διὰ τῆς καταλλήλου προσαρμογῆς τοῦ προϊόντος εἰς τὴν τιμήν, ἐκ μέρους ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων.

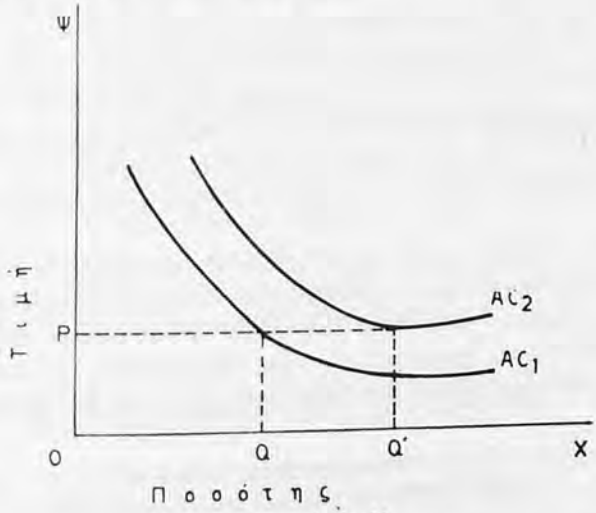

Διάγραμμα ἀριθ. 61
Ἰσορροπία τοῦ κλάδου, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, διὰ προσαρμογῆς τοῦ προϊόντος.

Ἔστω ὅτι, ἀρχικῶς, ὅλαι αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου παρῆγον προϊὸν δεδομένης ποιότητος μὲ μέσην δαπάνην παραγωγῆς AC_1. Ἐὰν ἡ τιμὴ εἰς τὴν ἀγορὰν ἦτο καθωρισμένη εἰς τὸ ἐπίπεδον OP, τότε ἑκάστη ἐπιχείρησις τοῦ κλάδου θὰ εἶχε συμφέρον νὰ προσφέρῃ ποσότητα ἴσην πρὸς OQ. Ἂς ὑποθέσωμεν ἤδη ὅτι ὡρισμέναι ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου πραγματοποιοῦν νέαν τινὰ παραλλαγὴν τοῦ προϊόντος, ἡ ὁποία κρίνεται ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ τοὺς καταναλωτάς, μὲ ἀποτέλεσμα οὗτοι νὰ αὐξήσουν τὴν ζήτησιν διὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ προϊόντος μὲ ἀνωτέραν δαπάνην παραγωγῆς (AC_2). Αἱ μὴ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ δύνανται νὰ προσφέρουν τὸ καλυτέρας ποιότητος προϊόν των εἰς μεγαλυτέραν ἢ πρότερον ποσότητα, κατὰ QQ', ἤτοι OQ', πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἀπὸ τὰς ὁριακὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι διετήρησαν ἀμετάβλητον τὴν ποιότητα τοῦ προϊόντος των.

Ἡ ἰσορροπία τοῦ κλάδου, ὑπὸ καθεστὼς ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἐν συγκρίσει μὲ τὴν ἰσορροπίαν ὑπὸ καθεστὼς τελείου ἀνταγωνισμοῦ, συνεπάγεται:

— παραγωγὴν μικροτέραν τῆς μεγίστης δυνατῆς·
— τιμὴν πωλήσεως ὑψηλοτέραν τῆς ἀντιστοίχου ἐπὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ·
— ὑποαπασχόλησιν τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, διότι ἡ

παραγωγὴ εἶναι κατωτέρα τῆς ἐπιτυγχανομένης εἰς τὸ ἄριστον σημεῖον παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως. Συγχρόνως [34], εἶναι δυνατὸν τὸ μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμὸν νὰ εἶναι κατώτερον τοῦ ἀρίστου, κυρίως λόγῳ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐπιχειρήσεων ἐντὸς τοῦ κλάδου, ἑκάστη τῶν ὁποίων προσφέρει εἰς τὴν ἀγοράν, προϊὸν ἐλαφρῶς διάφορον τῶν ἀνταγωνιστῶν της·

— δαπάνην παραγωγῆς ἀνωτέραν τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸν τέλειον ἀνταγωνισμόν, πρῶτον διότι εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμὸν πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ αἱ δαπάναι διαφημίσεως καὶ δεύτερον διότι ἡ παραγωγὴ δὲν συνεχίζεται μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης τέμνει τὴν καμπύλην τῆς μέσης δαπάνης εἰς τὸ κατώτατον αὐτῆς σημεῖον, ἀλλὰ σταματᾶ πρὸ αὐτοῦ·

— δυσχέρειαν προσδιορισμοῦ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων, δεδομένου ὅτι, ὡς θὰ ἴδωμεν περισσότερον λεπτομερῶς εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον, ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων δὲν ἰσοῦται πλέον μὲ τὴν ὁριακήν των παραγωγικότητα εἰς χρηματικὰς μονάδας, λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ ὅτι ἡ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ·

§ 2. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΕΝΤΟΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Εἰς τὴν παράγραφον αὐτὴν ἡ προσπάθεια συνδυασμοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἐννοίας τῆς χρονικῆς περιόδου ἀπὸ ἀπόψεως «διαρκείας», ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἐπιπτώσεων, τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις ἡ ἐπιμήκυνσίς της, θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς μεταβαλλομένης οἰκονομίας, ὡς ἑξῆς:

α) Πρόκειται διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὴν ἰσορροπίαν τοῦ κλάδου ὑπὸ συνθήκας εἴτε τελείου εἴτε ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, διὰ τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου ἐπιχειρήσεων καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς τοῦ μεγέθους τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων.

β) Πρόκειται διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας αἱ προβλέψεις ἀποκτοῦν ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν καὶ ἐγκαταλείπεται, κατ' ἀνάγκην, ἡ ὑπόθεσις τοῦ ceteris paribus. Ἡ ὁριακὴ θεωρία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐφαρμόσιμος καὶ ἐντὸς τῆς μεταβαλλομένης οἰκονομίας. Πάντες ὅμως οἱ σχετικοὶ ὑπολογισμοί, οἱ ὁποῖοι συνδέονται μὲ αὐτήν, δὲν ἀναφέρονται πλέον εἰς τὸ παρόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον. Διὰ τῶν προβλέψεων εἶναι, μέχρι σημείου τινός, δυνατὴ ἡ διερεύνησις τοῦ μέλλοντος, πλὴν ὅμως αἱ σχετικαὶ μέθοδοι προβλέψεως δὲν ἀνεπτύχθησαν εἰσέτι ἐπαρκῶς. Ἐν τούτοις θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω εἰς γενικὰς γραμμὰς τὸν

34. Ὅρ. F. Machlup, Competition, Pliopoly and Profit, Economica, Μάϊος 1942, σελ. 153 - 173.

σχηματισμὸν τῆς τιμῆς ἐντὸς μεταβαλλομένης οἰκονομίας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν προσπάθειαν διερευνήσεως τοῦ μέλλοντος ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιχειρηματιῶν.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ζήτησις διὰ τὸ παραγόμενον προϊὸν κλάδου τινὸς αὐξάνη συνεχῶς, ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς βραχυχρονίου πρὸς τὴν μακροχρόνιον περίοδον θὰ πραγματοποιηθῇ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ παλαιαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κλάδου δὲν δύνανται πλέον διὰ τῆς ηὐξημένης παραγωγῆς των νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν. Ἡ ἀδυναμία αὕτη ὀφείλεται, γενικῶς, εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν ἄνοδον τῆς μακροχρονίου καμπύλης τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς τοῦ κλάδου[35] πέραν ἑνὸς ὡρισμένου σημείου παραγωγῆς· πέραν τοῦ σημείου τούτου ἡ ἀπαιτουμένη ἐπιπροσθέτως, ποσότης παραγωγῆς δύναται νὰ προέλθῃ μόνον ἀπὸ νέας ἐπιχειρήσεις αἱ ὁποῖαι τὸ πρῶτον εἰσέρχονται εἰς τὸν κλάδον. Ὡς πρὸς τὴν εἴσοδον ἐπιχειρήσεως, εἰς κλάδον τινὰ παραγωγῆς, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν δύο βασικῆς σημασίας προβλήματα:

Α. ΥΠΟ ΠΟΙΑΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΣΥΜΦΕΡΟΥΣΑ Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΙΣ ΚΛΑΔΟΝ ΤΙΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν φαίνεται ἰδιαιτέρως δυσχερής, ἐν ὄψει καὶ τῆς ἀναλύσεως, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὴν § 1 τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Ὁσάκις δεδομένος κλάδος παραγωγῆς περιλαμβάνει ἐντὸς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι κατορθώνουν, ἐπὶ σχετικῶς μακρὸν χρονικὸν διάστημα, νὰ ἐξασφαλίζουν κέρδη ἀνώτερα τῶν θεωρουμένων ὡς κανονικῶν, προσελκύει νέας ἐπιχειρήσεις· αἱ τελευταῖαι αὗται θὰ προσπαθήσουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς ὅρους παραγωγῆς οὐχὶ τῶν ὁριακῶν, ἀλλὰ τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Διὰ τῆς εἰσόδου των ὅμως εἰς τὸν κλάδον καὶ διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς ὑπ' αὐτῶν μιμήσεως τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἐξαναγκάζουν τὰς ὁριακὰς τοιαύτας νὰ διακόψουν τὴν παραγωγήν των. Ἡ διακοπή, ἐν τούτοις τῆς λειτουργίας τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, συνεπείᾳ τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸν νέων ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι κατώρθωσαν νὰ πλεονεκτοῦν ἔναντι τῶν ὁριακῶν, ἐξαφανίζει συνήθως τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ νέαι ἐπιχειρήσεις ἐθεώρησαν συμφέρουσαν τὴν εἴσοδόν των εἰς τὸν κλάδον. Πράγματι, διὰ τῆς ἐνάρξεως παραγωγῆς τῶν νέων καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων ἡ προσφορὰ τοῦ κλάδου αὐξάνει.

Σημασίαν βεβαίως ἔχει τὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑφισταμένην ἐνεργὸν ζήτησιν. Εἶναι πιθανόν, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς εἰσόδου εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιχειρήσεων, ἡ προσφορὰ τούτων, προστιθεμένη εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν παλαιῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ μὴ ἐπαρκῇ διὰ

35. Ὅρ. G. J. Stigler, The Theory of Price, 4η Ἔκδοσις, Νέα Ὑόρκη 1956, σελ. 174.

τὴν ἱκανοποίησιν τῆς συνολικῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἡ παραγωγὴ τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ εἴσοδος νέων ἐπιχειρήσεων συνεχίζεται, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται οἱ ἐξαιρετικῶς συμφέροντες διὰ τὸν κλάδον ὅροι. Εἰς τὸ ἐνδιάμεσον τοῦτο χρονικὸν διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἱ ὁριακαὶ ἐπιχειρήσεις δὲν διέκοψαν εἰσέτι τὴν παραγωγήν των ἐνῶ νέαι ἐπιχειρήσεις συνεχῶς εἰσέρχονται εἰς τὸν κλάδον, πραγματοποιοῦνται κέρδη ἀνώτερα τῶν κανονικῶν ὑπὸ ὅλων τῶν μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, παλαιοτέρων καὶ νέων. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ κέρδη ταῦτα θὰ διατηροῦνται, ἔστω καὶ συνεχῶς μειούμενα, θὰ συνεχίζεται ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιχειρήσεων.

Ἡ βαθυτέρα ἀνάλυσις τῆς ἐννοίας τῶν κερδῶν, ἐπὶ ἐπιπέδου ἀνωτέρου τοῦ κανονικοῦ, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς συγκρίσεως, εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνει οἱοσδήποτε νέος ἐπιχειρηματίας, ἀντιμετωπίζων τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸν κλάδον, μεταξὺ τοῦ τί θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ ὡς κέρδος εἰς τὴν μέχρι τοῦδε παραγωγήν του καὶ τοῦ κέρδους, τὸ ὁποῖον τοῦ ὑπόσχεται ἡ νέα του παραγωγὴ ἐντὸς τοῦ κλάδου. Ἐὰν τὸ κέρδος τῆς νέας παραγωγῆς εἶναι ἀνώτερον τοῦ τῆς παλαιᾶς, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τοῦ ceteris paribus δι' ὅλους τοὺς λοιποὺς παράγοντας, ἡ ὁποία βεβαίως, εἰς τὸ πλαίσιον μεταβαλλομένης οἰκονομίας, εἶναι πολὺ συζητήσιμος, ὁ νέος ἐπιχειρηματίας θὰ ἀποφασίσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κλάδον. Ἐὰν τὸ κέρδος τῆς νέας παραγωγῆς εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τῆς παλαιᾶς, ὁ ἐπιχειρηματίας οὐδένα λόγον ἐγκαταλείψεως τῆς τελευταίας αὐτῆς ἔχει. Ἐάν, τέλος, τὸ κέρδος τῆς νέας παραγωγῆς εἶναι κατώτερον τοῦ θεωρουμένου ὡς κανονικοῦ, τότε οἱ ἤδη εὑρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ κλάδου ἐπιχειρηματίαι, καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως οἱ ὁριακοὶ τοιοῦτοι, θὰ ἀρχίσουν νὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν δυνατότητα μεταβολῆς τῆς παραγωγῆς των. Συνεπῶς ὡς κανονικὸν κέρδος δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ νὰ πεισθῇ δεδομένος ἐπιχειρηματίας νὰ παραμείνῃ εἰς τὸν κλάδον.

Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω βάσεως, ἡ ἰσορροπία τοῦ κλάδου μακροχρονίως ἐπιτυγχάνεται, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἐνδιαφέρον, ἐκ μέρους νέων ἐπιχειρηματιῶν, εἰσόδου εἰς τὸν κλάδον ἢ ἐπιθυμία τῶν ἤδη εὑρισκομένων ἐντὸς αὐτοῦ, ἐξόδου, πρὸς ἀναζήτησιν ἐπικερδεστέρας ἀπασχολήσεως. Ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ ὁδηγούμεθα εἰς τὸ λογικὸν συμπέρασμα ὅτι, εἰς περίπτωσιν ἰσορροπίας τοῦ κλάδου, οὐδεμία ἐπιχείρησις δύναται, μακροχρονίως, νὰ πραγματοποιήσῃ κέρδη ἀνώτερα τῶν κανονικῶν καὶ ὅτι, ἑπομένως, ἡ ἐπιδίωξις τοῦ μεγίστου δυνατοῦ κέρδους περιορίζεται εἰς τὴν ἁπλῆν ἐπιδίωξιν τοῦ ἑκάστοτε θεωρουμένου ὡς κανονικοῦ, κέρδους.

Περαιτέρω ἐπίσης, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ὕπαρξις ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι φαινόμενον βραχυτάτης καὶ βραχείας χρονικῆς περιόδου. Πράγματι, ἐφ' ὅσον ἡ εἴσοδος, εἰς τὸν κλά-

δον εἶναι ἀπολύτως ἐλευθέρα, μακροχρονίως, καὶ ἐφ' ὅσον ἐπὶ πλέον ὑποτίθεται ὅτι αἱ νέαι ἐπιχειρήσεις εἶναι ἀμέσως εἰς θέσιν νὰ μιμηθοῦν τὰς παλαιοτέρας τοῦ κλάδου, εἶναι λογικὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αἱ νεοεισερχόμεναι ἐπιχειρήσεις θὰ προσπαθήσουν νὰ μὴ καταστοῦν ὁριακαί. Ὅταν αὗται ἀρχίσουν νὰ ἀποδίδουν, ὁλόκληρος ἡ καμπύλη προσφορᾶς τοῦ κλάδου θὰ μετατοπισθῇ πρὸς τὰ κάτω καὶ δεξιά, καὶ διὰ τῆς μετατοπίσεως αὐτῆς θὰ ἐξαφανισθῇ ὁ λόγος ὑπάρξεως, εἰς τὸν κλάδον, τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων.

Τὰ πράγματα, βεβαίως, ἐξελίσσονται κατὰ τρόπον διάφορον εἰς τὰς ἀγορᾶς ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἡ δυνατότης, μακροχρονίως, ἐξασφαλίσεως κερδῶν ἀνωτέρων τῶν κανονικῶν καὶ συνεπῶς λειτουργίας τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ βασικὸς λόγος τῆς διαφορᾶς αὐτῆς μεταξὺ τελείου καὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ὑπάρξεως, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ δευτέρου, ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζουν κατιούσας ὁριακὰς δαπάνας αὐξανομένου τοῦ ὄγκου παραγωγῆς των. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο μονοπωλιακὸν στοιχεῖον τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν ἀποτελεῖ μόνιμον ἐμπόδιον, καθαρῶς οἰκονομικῆς φύσεως, διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιχειρήσεων καὶ συγχρόνως ἐχέγγυον διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸν κλάδον, ἐφ' ὅσον οὕτως ἐξασφαλίζονται ἀκόπως κέρδη ἀνώτερα τῶν κανονικῶν ὑπὲρ τῶν προνομιούχων ἐπιχειρήσεων. Οὕτως, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ἰσορροπία τοῦ κλάδου, ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἑκάστης τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων, πραγματοποιεῖται, ὅταν ἡ τιμὴ ἰσοῦται μὲ τὴν μέσην μακροχρόνιον καμπύλην τῆς δαπάνης παραγωγῆς τοῦ κλάδου.

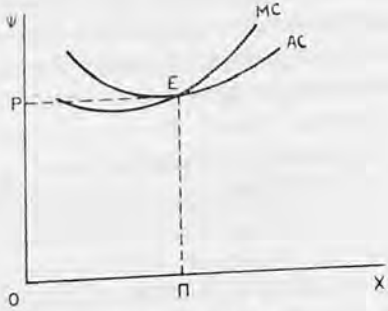

Διάγραμμα ἀριθ. 62

Μακροχρόνιος ἰσορροπία τοῦ κλάδου ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ[36].

AC, εἶναι ἡ μακροχρόνιος πεπλατυσμένη καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης παραγωγῆς τοῦ κλάδου καὶ MC ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς αὐτὴν καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς. Ἡ τιμὴ καὶ ἡ παραγομένη ποσότης μακροχρονίου ἰσορροπίας θὰ εἶναι OP καὶ OΠ.

Προκειμένου περὶ μακροχρονίου ἰσορροπίας τοῦ κλάδου, ὑπὸ συνθήκας

36. Ὅρ. G. J. Stigler, ἔ. ἀ. σελ. 173.

ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, κυρίως λόγῳ τῶν κάτωθι δυσχερειῶν:

α) Διότι τὸ μέγεθος τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων δύναται νὰ ἐπεκταθῇ, ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, ἄνευ ὁρίων. Πρόκειται διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι, αὐξανομένου τοῦ ὄγκου παραγωγῆς, ἐξασφαλίζουν κατιούσας δαπάνας παραγωγῆς [37].

β) Διότι ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιχειρήσεων συναντᾶ ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε μὲν εἶναι ἰσχυρότερα καὶ ἄλλοτε ἀσθενέστερα, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων, τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς φάσεως τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου, τοῦ βαθμοῦ ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν μὲ τὴν ἀλλοδαπήν, τοῦ βαθμοῦ παρεμβάσεως τοῦ κράτους εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον, τοῦ βαθμοῦ ἐλαστικότητος ὑποκαταστάσεως τῶν προϊόντων μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων κ.ο.κ. Κατὰ συνέπειαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ κλάδου, μακροχρονίως, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, προσδιορίζεται δυσχερῶς.

γ) Τέλος, διότι ἡ ἔννοια τοῦ «κανονικοῦ περιθωρίου κέρδους» εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὸ καθεστὼς τοῦ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ὅπου ἡ ὕπαρξις μονοπωλιακῶν κερδῶν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τιμῆς καὶ μέσης δαπάνης παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως δύναται νὰ εἶναι μικροτέρα ἢ μεγαλυτέρα καὶ συνεπῶς ἀπροσδιόριστος.

Β. ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΗΦΘΟΥΝ ΥΠ' ΟΨΙΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ, ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΕΧΟΥΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΙΝ ΟΤΙ ΔΡΟΥΝ ΕΝΤΟΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΙΑ Ἢ ΠΟΙΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΟΝ ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΟΥΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ

Ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, οἱ ἐπιχειρηματίαι, προκειμένου νὰ ἀποφασίσουν ἐὰν θὰ ἐντείνουν ἢ ὄχι τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς των, προβαίνουν εἰς ὁριακοὺς ὑπολογισμούς· διερωτῶνται δηλαδὴ ἐὰν ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὴν ἀγορὰν τιμὴ θὰ καλύψῃ τὴν ὁριακὴν δαπάνην τῆς μελλοντικῆς των παραγωγῆς. Ὑποθέτουν ὅτι καὶ ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος των καὶ ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεώς των δὲν θὰ μεταβληθοῦν μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπὶ πλέον ποσότης θὰ προσφερθῇ εἰς τὴν ἀγοράν.

Ἡ βασικὴ ὅμως ὡς ἄνω ὑπόθεσις περικλείει πλῆθος ἄλλων μερικωτέρων ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι, ἐν συντομίᾳ, ἐκφράζονται διὰ τοῦ ὅρου «ceteris paribus». Ἐν τούτοις, ἡ ὑπόθεσις τοῦ «ceteris paribus» δύναται νὰ ἰσχύσῃ μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς στασίμου οἰκονομίας καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τελείας

37. Ἡ περίπτωσις αὕτη θὰ ἐξετασθῇ, λεπτομερέστερον, εἰς τὸ Μέρος ΙΙ τῆς παρούσης μελέτης.

ἐλαστικότητος τῆς καμπύλης προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἄλλαις λέξεσιν εἰς οἰκονομίας ὑποαπασχολήσεως.

Ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐντὸς μεταβαλλομένης τινὸς οἰκονομίας, ὀφείλει νὰ βασίση τὰς ἀποφάσεις του ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος του καὶ ἐπὶ τῆς ὁριακῆς δαπάνης τῆς ἐπιχειρήσεώς του, οὐχὶ ὡς ἐμφανίζονται κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, ἀλλ' ὡς θὰ ἐμφανισθοῦν, πιθανῶς, τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ παραγωγή του θὰ προσφερθῇ εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ δυσχέρεια προβλέψεως ἐπιτείνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐνδιάμεσος περίοδος μεταξὺ τῆς ὑπ' αὐτοῦ λήψεως τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς προσφορᾶς τῆς προσθέτου παραγωγῆς του εἰς τὴν ἀγοράν, εἶναι μακροτέρα προκειμένου περὶ ἐπεκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς, εἰς τὴν δυναμικὴν μονάδα τοῦ χρόνου, εἶναι ἄπειροι, ἐν τούτοις θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ τονίσωμεν τοὺς κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας, περισσότερον σημαντικούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ εἶναι σκόπιμον νὰ συγκεντρωθῇ ἡ προσπάθεια προβλέψεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Πρόκειται:

αα) Περὶ τῆς προβλεπομένης ἐξελίξεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος [38] καὶ εἰδικώτερον περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ ρυθμοῦ μεταβολῆς τούτου καὶ ρυθμοῦ μεταβολῆς τοῦ ὄγκου παραγωγῆς ὡρισμένων προϊόντων, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν τὸν ἐπιχειρηματίαν. Πρόκειται περὶ καθαρῶς μικροοικονομικοῦ μεγέθους, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐπηρεάζει ἀποφασιστικῶς ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους μικροοικονομικὰ μεγέθη. Ἐνταῦθα εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ μέθοδος προβολῆς τοῦ παρελθόντος εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ προβλεφθοῦν παράγοντες, οἱ ὁποῖοι θὰ μεταβάλουν τὴν κατάστασιν τοῦ παρελθόντος. Ἐπίσης ὁ ἐπιχειρηματίας δύναται νὰ βοηθηθῇ εἰς τὴν προσπάθειαν προβλέψεως περὶ τῆς μελλοντικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν ἐπὶ μέρους κονδυλίων τούτου ἀπὸ τὰς ἐπισήμους προβλέψεις τῶν ἁρμοδίων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν.

ββ) Προκειμένου περὶ τῆς ἀποφάσεως δεδομένου ἐπιχειρηματίου νὰ προβῇ εἰς ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του, ἤτοι εἰς νέαν ἐπένδυσιν, εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως οὗτος ὑπολογίση τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου του. Αὕτη, ὡς γνωστόν, ἐξαρτᾶται, κατὰ τὸν Keynes, ἀπὸ τὴν σύγκρισιν μεταξὺ τόκου καὶ ἀποδόσεως τῆς ἐπενδύσεως καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ βίου της. Ἡ ἐπένδυσις θὰ πραγματοποιηθῇ μόνον ἐάν, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου ἀναμένεται ὅτι θὰ εἶναι ἀνωτέρα τοῦ τόκου, ὁ ὁποῖος θὰ καταβληθῇ διὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο μέχρι τελείας φθορᾶς του. Ἡ πρόβλεψις ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τόκου εἶναι

38. Ὅρ. Robert A. Lynn, Price Policies and Marketing Management, Homewood, Illinois 1967, Κεφάλαιον 4.

περισσότερον δυσχερής εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐπιχειρηματίας προτίθεται νὰ δανείζεται κεφάλαια βραχυχρονίως, ἀναλόγως πρὸς τὰς διαδοχικῶς ἐμφανιζομένας ἀνάγκας του, παρὰ εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος δανείζεται ἐξ ὑπαρχῆς ὁλόκληρον τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὴν νέαν του ἐπένδυσιν κεφάλαιον [39].

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ ἑκάστοτε διαμορφούμενος εἰς τὴν ἀγορὰν τόκος ἐξαρτᾶται, ἐν πολλοῖς, ἀπὸ παράγοντας οἱ ὁποῖοι εἶναι δυσχερῶς προσδιορίσιμοι ἐκ τῶν προτέρων καὶ οἱ ὁποῖοι καθορίζουν τὴν βραχυχρόνιον καμπύλην προσφορᾶς τῆς ἀποταμιεύσεως. Οὕτως, ἔστω καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας θεωρεῖ συνήθως τὴν μελλοντικὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου του ὡς γνωστὴν καὶ ἴσην πρὸς τὴν ἀντίστοιχον τοῦ παρελθόντος, ἡ δυσχέρεια ὑπολογισμοῦ τοῦ ὕψους τοῦ τόκου δὲν τοῦ ἐπιτρέπει πάντοτε τὴν ἐκ τῶν προτέρων γνῶσιν τοῦ ἀναμενομένου κέρδους του. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ἐπιχειρηματίας ὀφείλει ἐπίσης νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, κατὰ τὴν περίοδον λειτουργίας τῆς ὑπ' αὐτοῦ προγραμματιζομένης ἐπενδύσεως, τὸ κεφάλαιον ἀποσβέσεώς του θὰ εἶναι ἀνώτερον πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου τῆς ἐπενδύσεώς του καὶ μικρότερον εἰς τὸ πρῶτα στάδια αὐτῆς. Διὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ λαμβάνῃ τὸν ἑκάστοτε εἰς τὴν ἀγορὰν διαμορφούμενον τόκον. Συγχρόνως ὅμως θὰ εἶναι οὗτος ὑποχρεωμένος νὰ προβαίνει εἰς ἐπενδύσεις βελτιώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶναι περισσότερον σημαντικαὶ εἰς τὰ πρῶτα στάδια τοῦ βίου των παρὰ εἰς τὰ τελευταῖα. Οὕτως, ὁ τόκος τὸν ὁποῖον ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ καταβάλῃ διὰ τὰ κεφάλαια τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὰς ἐπὶ μέρους ἐπενδύσεις θὰ εἶναι ἀνώτερος αὐτοῦ τὸν ὁποῖον θὰ λαμβάνῃ ἐκ τοῦ κεφαλαίου ἀποσβέσεως [40].

γγ) Δεδομένου ὅτι οἱαδήποτε προγραμματιζομένη ἐπένδυσις δύναται νὰ καταστῇ ἀποδοτικὴ μόνον μετὰ τὴν πάροδον ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκτελέσεώς της, κεφαλαιώδη σημασίαν ἔχει, ἀκριβῶς, ὁ προσδιορισμὸς τῆς διαρκείας ἀναμονῆς. Κατ' αὐτὴν ὁ ἐπιχειρηματίας ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλῃ τὸν συμφωνηθέντα τόκον διὰ τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐδανείσθη, δὲν εἶναι ὅμως εἰσέτι εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιῇ κέρδη. Ὁ χρόνος ἀναμονῆς εἶναι τοσούτῳ μακρότερος, ὅσον τὰ παραγγελθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου παραγωγικὰ ἀγαθὰ ἀπαιτοῦν περισσότερον κεφαλαιουχικὰς μεθόδους παραγωγῆς [41]. Συγχρόνως ὅμως τὰ ἐν λόγῳ παραγωγικὰ ἀγαθὰ ἀναμένεται ὅτι θὰ αὐξήσουν τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου, μόλις καταστοῦν

39. Ὅρ. Jean Marchal, ἔ. ἀ. 1951, σελ. 190.
40. Ὅρ. J. Robinson, ἔ. ἀ. 1956, Κεφάλαιον 10.
41. Ὅρ. F. A. Hayek, Prices and Production, Λονδῖνον 1935, Μάθημα II.

ἀποδοτικά, δεδομένου ὅτι χρειάζονται διὰ νὰ κινηθοῦν μικρότερον ὄγκον ἐργασίας, ἐν συγκρίσει μὲ τὰ παραγόμενα ἀντιστοίχως μὲ ὀλιγώτερον κεφαλαιουχικὰς μεθόδους.

Ἐν προκειμένῳ βεβαίως, εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν, πρὸ τῆς λήψεως τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων νὰ συγκρίνῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀναμενομένην δαπάνην τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κεφαλαίου, παροῦσαν καὶ μελλοντικήν. Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ καμπύλη προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἶναι καὶ προβλέπεται ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι περισσότερον ἐλαστικὴ τῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον», ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἐπιλέξῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παραγωγικὰ ἀγαθὰ ἀπαιτοῦντα ὀλιγώτερον κεφαλαιουχικὰς μεθόδους. Τὸ ἀντίθετον θὰ συμβῇ, πιθανῶς, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ καμπύλη προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» προβλέπεται ὅτι θὰ εἶναι περισσότερον ἐλαστικὴ τῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

δδ) Ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ πρέπῃ, ἐπίσης, νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου του, ἤτοι τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἐτησίας φθορᾶς του, εἴτε τοῦτο χρησιμοποιεῖται εἴτε παραμένει ἀνεκμετάλλευτον.

Τὸ κόστος χρήσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἐπιχειρηματίου τινὸς δύναται νὰ παρασταθῇ, ὡς κάτωθι, κατὰ τὸν Keynes [42]:

$$«A_1 + (G' - B') - G,$$

— ὅπου A_1 εἶναι αἱ ἀγοραί, τὰς ὁποίας ὁ ἐπιχειρηματίας πραγματοποιεῖ ἀπὸ ἑτέρους ἐπιχειρηματίας·

— G εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀξία τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του κατὰ τὸ πέρας τῆς περιόδου·

— G′ εἶναι ἡ ἀξία, τὴν ὁποίαν αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχον εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου, ἐὰν δὲν εἶχον χρησιμοποιηθῆ καὶ ἐὰν ὁ ἐπιχειρηματίας εἶχε δαπανήσει τὸ ἰδεῶδες ποσὸν B′ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ βελτίωσίν των. Συνεπῶς, G — (G′ — B) ἀντιπροσωπεύει τὴν πρόσθετον ἀξίαν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του ἐπὶ τῆς καθαρᾶς ἀξίας τῆς προηγουμένης περιόδου, ἤτοι τὴν καθαρὰν ἐπένδυσιν I».

Θὰ ἦτο συνεπῶς δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω κεϋνεσιανῆς ἀναλύσεως, ὅτι ἡ δαπάνη χρήσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς εἶναι ἀνωτέρα, ὅταν αὗται χρησιμοποιοῦνται, παρὰ ὅταν παραμένουν ἀδρανεῖς. Ἐν τούτοις εἶναι δυνατόν, εἰς ὡρισμένας εἰδικὰς περιπτώσεις, ἡ δαπάνη χρή-

42. Ἔ. ἀ. Appendix on User Cost, Κεφάλαιον 6.

σεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς νὰ εἶναι ἀνωτέρα, ὅταν αὗται παραμένουν ἀδρανεῖς, παρὰ ὅταν χρησιμοποιοῦνται [43]. Διὰ νὰ εἶναι ὁ ἐπιχειρηματίας εἰς θέσιν νὰ ὑπολογίσῃ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, τὴν δαπάνην χρήσεως τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του, εἶναι ἀπαραίτητον οὗτος νὰ γνωρίζῃ τὸν μέσον ὅρον ἐντάσεως χρησιμοποιήσεώς των, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ βίου των, δεδομένου ὅτι ἡ φθορά των εἶναι, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, ἀνάλογος πρὸς τὸν βαθμὸν χρησιμοποιήσεώς των.

εε) Ὁ ἐπιχειρηματίας ὀφείλει ἐπίσης νὰ ὑπολογίσῃ τὴν «δαπάνην κινδύνου» («coût de risque») [44], ἡ ὁποία θὰ προκύψῃ πιθανὸν εἰς βάρος του, ἐὰν αἱ πάσης φύσεως προβλέψεις του ἀποδειχθοῦν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐσφαλμέναι. Αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις ἔχουν εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἀξιόλογον μονοπωλιακὸν στοιχεῖον ἔναντι τῶν μικρῶν, δεδομένου ὅτι, κατὰ κανόνα, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσουν δάνεια μὲ χαμηλότερον τόκον, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μικράς [45]. Οὕτως αὗται καλύπτουν τμῆμα τῆς «δαπάνης κινδύνου των». Τὸ ποσοστὸν κινδύνου εἶναι γενικῶς ἀνώτερον προκειμένου περὶ ἐπενδύσεως, ἡ ὁποία θὰ παράγῃ νέον ἀγαθόν, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, εἰς τοὺς καταναλωτάς. Αἱ ἀντιμετωπιζόμεναι, ἐνταῦθα, δυσχέρειαι ἐκ τῶν προτέρων ἀξιολογήσεως τοῦ βαθμοῦ ἐπιτυχίας τῆς διαφημίσεως ἐξηγοῦν ἐν πολλοῖς τὸ μεγάλο ποσοστὸν ἀποτυχίας τῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἀποφασίζουν νὰ προσφέρουν νέα προϊόντα εἰς τὴν ἀγοράν.

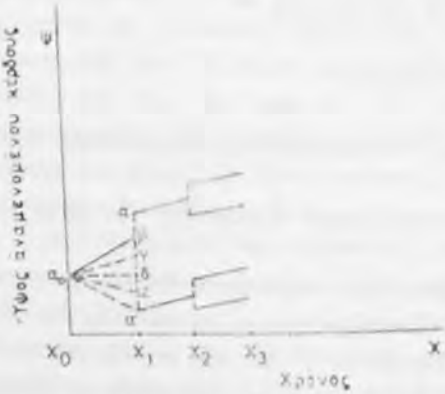

Διάγραμμα ἀριθ. 63
Μακροχρόνιος ἐπιλογὴ ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου τοῦ ἀρίστου σχεδίου δράσεως.

Ὡς πρὸς τὰς μεθόδους μακροχρονίου προβλέψεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς, ἐν σχέσει πρὸς τὸ προϊόν, τοῦ ὁποίου ἡ παραγωγὴ προγραμματίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου, θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω δύο ἐκ τῶν γνωστοτέρων:

α) Ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὸν G. Lindhal [46] καὶ ἐμφανίζεται τῇ βοηθείᾳ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 63:

43. Ὅρ. J. Robinson, ἔ. ἀ. 1956, σελ. 183.
44. Ὅρ. Jean Marchal, ἔ. ἀ. 1951, σελ. 190.
45. Ὅρ. Benjamin Ward, Elementary Price Theory, Νέα Ὑόρκη 1967, σελ. 87.
46. Studies in the Theory of Money and Capital, Allen and Unwin, Λονδῖνον 1939, σελ. 41.

Ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν χ μετρεῖται ἡ διάρκεια διαδοχικῶν χρονικῶν περιόδων (χ_0, χ_1, χ_2, χ_3). Ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν ψ ὑπολογίζεται τὸ ἀναμενόμενον κέρδος, τὸ προκῦπτον ἐξ ἑκάστης τῶν ἐναλλακτικῶν ἀποφάσεων ($\alpha_0\beta$, $\alpha_0\gamma$, $\alpha_0\delta$, $\alpha_0\varepsilon$) τοῦ ἐπιχειρηματίου. Εἶναι ἐμφανές, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 63, ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει συμφέρον νὰ ἐπιλέξῃ τὴν ἀπόφασιν $\alpha_0\beta$, ἐφ' ὅσον αὕτη, ἐν συγκρίσει πρὸς ὅλας τὰς λοιπάς, τοῦ ἐξασφαλίζει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν εἰς τὸν χρόνον μηδέν, εἶναι ἀπολύτως δεσμευτικὴ καὶ διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐνεργείας τοῦ ἐπιχειρηματίου. Τὰ μακροχρόνια ἀποτελέσματα τῆς ἀποφάσεως $\alpha_0\beta$ εἶναι δεδομένα καὶ διὰ τὸ μέλλον, οὕτως ὥστε ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν δύναται ἀργότερον νὰ μεταβάλῃ τὴν γραμμὴν δράσεώς του. Συνεπῶς, ἐὰν ἡ προτίμησις τῆς ἀποφάσεως $\alpha_0\beta$ βασίζεται ἐπὶ ἐσφαλμένων προβλέψεων, ὁλόκληρος ἡ μακροχρόνιος πορεία τῆς ἐπιχειρήσεως θὰ εἶναι ἐσφαλμένη.

β) Ἡ δευτέρα ἀνήκει εἰς τὸν J. R. Hicks [47], ἀλλὰ βασίζεται εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ A. Marshall εἰς βραχεῖαν καὶ μακρὰν περίοδον.

ΑΑ' εἶναι τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως τῆς στατικῆς μακροχρονίου ἰσορροπίας, εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλαστικότης προβλέψεων τοῦ ἐπιχειρηματίου ἰσοῦται μὲ τὸ μηδέν.

ΒΒ' εἶναι ἡ προγραμματιζομένη παραγωγή, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐπιχειρηματίας προβλέπει συνεχῆ αὔξησιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος του.

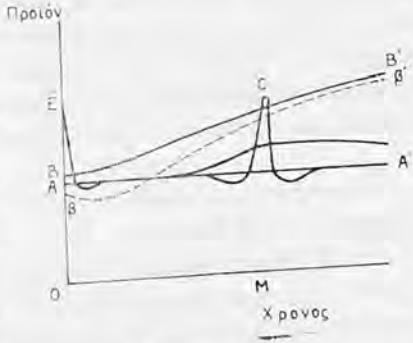

Διάγραμμα ἀριθ. 64
Προβλεπόμεναι αὐξομειώσεις τῆς τιμῆς καὶ προγραμματιζόμενον ὕψος τῆς παραγωγῆς.

Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναμένει αὔξησιν τῆς τιμῆς πωλήσεως τοῦ προϊόντος του κατὰ τὸ χρονικὸν σημεῖον Μ. Διὰ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ηὐξημένης τιμῆς τοῦ προϊόντος του, ὁ ἐν λόγῳ ἐπιχειρηματίας δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ μίαν ἐκ τῶν κάτωθι ἐναλλακτικῶν λύσεων:

αα) Νὰ προβῇ εἰς χρονικὴν ὑποκατάστασιν, ἤτοι νὰ μειώσῃ τὸν ὄγκον πωλήσεων, πρὸ τοῦ χρονικοῦ σημείου Μ καὶ ἀντιστοίχως νὰ αὐξήσῃ τὸν ὄγκον τῶν ἀποθεμάτων του, οὕτως ὥστε, εἰς τὸ χρονικὸν σημεῖον Μ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος πωλῶν μεγάλην ποσότητα τοῦ περὶ οὗ πρόκειται

47. Ἔ. ἀ. σελ. 207 ἐπ.

ἀγαθοῦ. Διὰ τῆς ἐνεργείας του αὐτῆς ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐφ' ὅσον ἀκολουθηθῇ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀνταγωνιστῶν του, θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ὕψωσιν τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος του καὶ πρὸ τοῦ σημείου M, δεδομένου ὅτι ἡ προσφορά του περιορίζεται χάριν αὐξήσεως τῶν ἀποθεμάτων.

ββ) Νὰ προβῇ εἰς «complementarity over time», ἤτοι νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς του, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ αὐξήσῃ τὴν προσφορὰν τοῦ προϊόντος του εἰς τὸ χρονικὸν σημεῖον M, συγχρόνως ὅμως νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς οἱανδήποτε μελλοντικὴν καὶ μὴ δυναμένην εἰσέτι νὰ προβλεφθῇ ὕψωσιν τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος του. Μεταξὺ τῶν χρονικῶν περιόδων, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ὕψωσις τῆς τιμῆς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προϊόντος θὰ ὠθῇ τὸν ἐπιχειρηματίαν εἰς πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς του, θὰ ὑπάρχῃ ὑποαπασχόλησις τούτων.

Παρὰ τὰς ἐντόνους προσπαθείας διερευνήσεως τοῦ μέλλοντος καὶ ἐξασφαλίσεως μεθόδων προβλέψεως [48], τῶν ὁποίων ἡ χρησιμοποίησις ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἔχῃ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα εἰς τὴν ἐφαρμογήν, ἐν τούτοις, αἱ σχετικαὶ δυσχέρειαι ἐπὶ τοῦ θέματος ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται. Θὰ περατώσωμεν τὸ ἐδάφιον περὶ οἰκονομικῆς προβλέψεως, μὲ τὴν κάτωθι σκέψιν τοῦ C. F. Carter [49]: «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τί συμβαίνει πράγματι εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα, ἐὰν δὲν κατανοήσωμεν τὸ πῶς τὰ ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου λαμβάνουν τὰς ἀποφάσεις των, ὅταν ἀντιμετωπίζουν τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ μέλλοντος».

Περατοῦντες τὸ κεφάλαιον περὶ Σχηματισμοῦ Τιμῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν, τὰ ἀκόλουθα:

α) Ἡ ὕπαρξις ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων ἀποβαίνει πρὸς ὄφελος τῶν μὴ τοιούτων, ἐφ' ὅσον ἐξασφαλίζει, ὑπὲρ τῶν τελευταίων, κέρδη ἀνώτερα τῶν κανονικῶν. Συγχρόνως ἡ ὕπαρξις ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἀποβαίνει εἰς βάρος τῶν καταναλωτῶν, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἡ λειτουργία των θεωρεῖται ἀναγκαία διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ὑπαρχούσης ἐνεργοῦ ζητήσεως· συνεπῶς, ἄνευ τῶν ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ τιμὴ τοῦ ἀγαθοῦ θὰ ἀνήρχετο εἰς εἰσέτι ὑψηλότερα ἐπίπεδα, ἡ διαφορὰ μεταξὺ πραγματοποιουμένων καὶ κανονικῶν κερδῶν θὰ ἦτο εὐρυτέρα, ἐπὶ πλέον δὲ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ ὑπάρχουσα ἐνεργὸς ζήτησις.

β) Ἀπαραίτητος ὅρος διὰ τὴν ἐπίτευξιν τιμῆς ἰσορροπίας, ὑπὸ συνθήκας ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως, εἶναι ἡ ὕπαρξις

48. Ὅρ. G. L. S. Shackle's Expectation in Economics, 2α Ἔκδοσις, Cambridge University Press, 1952.

49. A Revised Theory of Expectations, The Economic Journal, Ἰούνιος 1953, σελ. 811 - 820.

μειουμένης ἀποδόσεως κλίμακος. Ἡ δυσχέρεια προσδιορισμοῦ τιμῆς ἰσορροπίας εἰς τὸν ἀτελῆ ἀνταγωνισμὸν ὀφείλεται, ἐν πολλοῖς, εἰς τὴν δυνατότητα ἐξασφαλίσεως, ὑπὸ ὡρισμένων ἐπιχειρήσεων, ἀναλόγου ἀποδόσεως κλίμακος.

γ) Ὁ προσδιορισμὸς τιμῆς ἰσορροπίας βιομηχανικῆς τινος ἐπιχειρήσεως διαφέρει τοῦ ἀντιστοίχου μικρᾶς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως εὑρισκομένης εἰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένην περιοχήν. Ἡ διαφορὰ αὕτη δύναται πρωτίστως νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν αὐτοκατανάλωσιν γεωργικῶν προϊόντων.

δ) Ἡ ἀνάγκη ἐγκαταλείψεως τῆς ὑποθέσεως τοῦ «ceteris paribus» μακροχρονίως ὁδηγεῖ εἰς πλείστας ὅσας δυσχερείας προσδιορισμοῦ τῆς τιμῆς ἰσορροπίας τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τοῦ κλάδου ὑπὸ συνθήκας τελείου καὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΑΙ ΑΜΟΙΒΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς τοῦ παραχθέντος προϊόντος, εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας, λύεται αὐτομάτως, κατὰ τὴν ὁριακὴν θεωρίαν. Πράγματι, ἕκαστος τῶν συμμετασχόντων, εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, συντελεστῶν παραγωγῆς δικαιοῦται μεριδίου ἐκ τοῦ προϊόντος, ἴσου πρὸς τὴν ὁριακήν του παραγωγικότητα, ἤτοι τὴν συμβολήν του εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἑκάστου συντελεστοῦ διακρίνεται εἰς ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητα καὶ ὁριακὴν παραγωγικότητα ἐκφραζομένην εἰς νομισματικὰς μονάδας. Ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης καὶ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἡ ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας συμπίπτουν, δεδομένου ὅτι ἡ ζήτησις ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική. Ὡς ἐκ τούτου ἡ αὔξησις τῆς προσφορᾶς προϊόντος τινὸς συνεπείᾳ τῆς προσθήκης νέων μονάδων συντελεστοῦ τινος, δὲν ἐπιφέρει μείωσιν τῆς τιμῆς κατὰ πωλουμένην μονάδα τούτου. Ἡ φυσικὴ ὁριακὴ παραγωγικότης συντελεστοῦ τινος ἐξευρίσκεται διὰ τῆς προσθήκης μονάδος τινὸς τοῦ συντελεστοῦ τούτου, παραμενούσης ἀμεταβλήτου τῆς ποσότητος τῶν λοιπῶν συντελεστῶν καὶ διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς συμβολῆς του εἰς τὴν παραγωγήν. Ἡ οὕτω προκύπτουσα αὔξησις τῆς ποσότητος τοῦ προϊόντος ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ, τοῦ ὁποίου μονάδες προσετέθησαν ἐπὶ δεδομένης ποσότητος τῶν ὑπολοίπων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐξ ἄλλου, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης συντελεστοῦ τινος, ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας, ἰσοῦται μὲ τὴν αὔξησιν τῆς συνολικῆς ἀξίας τοῦ παραχθέντος προϊόντος, συνεπείᾳ τῆς προσθήκης μονάδος συντελεστοῦ τινος, ὅταν ἡ ποσότης τῶν ὑπολοίπων παραμένῃ ἀμετάβλητος.

Πρὸς ἀποφυγὴν προσθέτων δυσχερειῶν κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος εἶναι ἀπαραίτητον νὰ βασισθῶμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὅλαι αἱ μονάδες δεδομένου συντελεστοῦ παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται, ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους εἶναι ἀπολύτως ὅμοιαι. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔχει ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν προκειμένου περὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ μείωσις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος, τῆς ἐκφραζομένης εἰς νομισματικὰς μονάδας, δὲν δύναται εἰς τὴν ἀνωτέρω περίπτω-

σιν νὰ ἐξηγηθῇ, βάσει μειουμένης φυσικῆς παραγωγικότητος τῶν προστιθεμένων μονάδων συντελεστοῦ τινος· αὕτη ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸ ὅτι ἡ καμπύλη ζητήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν εἶναι ὁριζοντία πρὸς τὸν ἄξονα τῶν χ.

Ἐν τούτοις, προκειμένου νὰ καθορισθῇ ἡ ἀμοιβὴ συντελεστοῦ τινος παραγωγῆς, σημασίαν ἔχει ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης εἰς νομισματικὰς μονάδας καὶ οὐχὶ ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ δευτέρα εἶναι ἀνωτέρα τῆς πρώτης, ὁ ἐπιχειρηματίας κατ' ἀνάγκην θὰ ἐξισώσῃ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ συντελεστοῦ μὲ τὴν πρώτην καὶ οὐχὶ μὲ τὴν δευτέραν. Ἄλλως, αἱ τελευταῖαι μονάδες τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς θὰ τοῦ στοιχίζουν περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι τοῦ ἀποφέρουν. Συνεπῶς οὗτος, ὄχι μόνον δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιῇ κανονικὰ κέρδη, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον θὰ ἔχῃ καὶ ζημίαν. Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης εἰς νομισματικὰς μονάδας συντελεστοῦ τινος παραγωγῆς εἶναι φθίνουσα, καὶ τοῦτο συμβαίνει ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, ὁ ἐπιχειρηματίας πραγματοποιεῖ κέρδη ἀνώτερα τῶν θεωρουμένων ὡς κανονικῶν. Πρόκειται δι' ὅλα ἐκεῖνα τὰ κέρδη, τὰ ὁποῖα αὐτομάτως ἐξασφαλίζονται ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀκριβῶς διότι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ μεταβαλλομένου συντελεστοῦ παραγωγῆς, ὅταν ἡ ποσότης τῶν ὑπολοίπων θεωρῆται ὡς δεδομένη, ἰσοῦται πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τούτου, ἐκφραζομένην εἰς νομισματικὰς μονάδας. Ἡ παραγωγικότης ὅμως τῶν μὴ ὁριακῶν μονάδων τοῦ ἐν λόγῳ συντελεστοῦ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ὁριακῆς καὶ περιέρχεται εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν ὑπὸ μορφὴν προσόδου (rent).

Παρὰ ταῦτα δὲν εἶναι ὀρθὸν ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας νὰ δεχθῶμεν ἐκμετάλλευσιν τοῦ μεταβαλλομένου συντελεστοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Κατὰ τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, ἐφ' ὅσον ὁ ἐπιχειρηματίας καταβάλλει εἰς τοὺς συντελεστὰς παραγωγῆς του ἀμοιβὴν ἴσην πρὸς τὴν ὁριακήν των παραγωγικότητα, ἐκφραζομένην εἰς νομισματικὰς μονάδας, δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐκμεταλλεύσεως τούτων.

Ἡ ἐπιχείρησις εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν βραχυχρονίου ἰσορροπίας, ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ, ὅταν ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἑκάστου χρησιμοποιουμένου εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν συντελεστοῦ παραγωγῆς ἰσοῦται πρὸς τὸ ὁριακόν του κόστος. Ἡ ἐπιχείρησις δὲν θὰ ἔχῃ συνεπῶς συμφέρον, ὅταν ὁ ἀνωτέρω ὅρος πραγματοποιηθῇ, νὰ μεταβάλῃ τὸν συνδυασμὸν τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς της [1]. Ὡς ἐκ τούτου ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς

1. Ὅρ. Joan Robinson, Economics of Imperfect Competition, Λονδῖνον 1946, σελ. 241.

παραγωγικότητος ἑκάστου συντελεστοῦ παραγωγῆς εἶναι συγχρόνως καὶ καμπύλη ζητήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ συντελεστοῦ τούτου ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ ζήτησις μονάδων συντελεστοῦ τινος, θὰ συνεχισθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν ἕως τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς του παραγωγικότητος θὰ τέμνεται ἀπὸ τὴν καμπύλην τῆς ὁριακῆς δαπάνης τούτου.

Προκειμένου περὶ μακροχρονίου ἰσορροπίας, ἤτοι ἰσορροπίας κλάδου ἀνταγωνιζομένων ἐπιχειρήσεων, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ εἴσοδος εἶναι ἐλευθέρα, σημασίαν δὲν ἔχει πλέον ἡ ὁριακή, ἀλλ' ἡ μέση παραγωγικότης δεδομένου συντελεστοῦ παραγωγῆς. Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ συντελεστοῦ ἰσοῦται πρὸς τὴν μέσην παραγωγικότητα τούτου καὶ ἀποκλείεται ἡ ὕπαρξις κερδῶν ἀνωτέρων τῶν θεωρουμένων ὡς κανονικῶν.

Ὅταν ὁ ἐπιχειρηματίας αὐξάνῃ τὴν ποσότητα ἑνὸς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν παραγωγῆς, ἐνῶ ἡ ποσότης τῶν ὑπολοίπων παραμένῃ ἀμετάβλητος, τὸ συνολικὸν προϊόν, κατ' ἀνάγκην, θὰ αὐξηθῇ, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ ἀγροτικῶν καὶ βιοτεχνικῶν οἰκογενειακῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι συχνάκις εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας χαρακτηρίζονται ἀπὸ αὔξησιν τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως. Πράγματι, δὲν θὰ ἦτο λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας, ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκει τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος διὰ τῆς συμπιέσεως τῶν δαπανῶν παραγωγῆς του, θὰ ἀπεφάσιζε νὰ αὐξήσῃ τὴν ποσότητα δεδομένου συντελεστοῦ, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ, μέσῳ αὐτῆς, αὔξησιν τῆς παραγωγῆς του. Ἐρωτᾶται ὅμως, εἰς ποῖον ἢ ποίους συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς θὰ περιέλθῃ ἡ αὔξησις αὕτη τοῦ προϊόντος καὶ κατὰ ποῖον ποσοστόν. Πρὸς τοῦτο, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετασθοῦν δύο τινά:

α) Ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ χρησιμοποιουμένη εἰς δεδομένην παραγωγὴν ποσότης ηὐξήθη. Ἐὰν αὕτη εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος, τότε ἡ ηὐξημένη προσφορὰ τοῦ περὶ οὗ πρόκειται συντελεστοῦ θὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν τὴν μείωσιν τῆς ἀμοιβῆς του εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε τελικῶς οὗτος ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ηὐξημένης παραγωγῆς τοῦ προϊόντος, ἀλλ' ἐπὶ πλέον θὰ εὑρεθῇ ἀπὸ ἀπόψεως εἰσοδήματος εἰς χειροτέραν τῆς προτέρας κατάστασιν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ μερίδιόν του ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, παρὰ τὴν αὔξησιν τῆς χρησιμοποιουμένης, εἰς δεδομένην παραγωγικὴν διαδικασίαν, ποσότητός του, θὰ μειωθῇ πρὸς ὄφελος τῶν λοιπῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐάν, χάριν ἁπλοποιήσεως τῆς ἀναλύσεως, θεωρήσωμεν ὅτι εἰς τὴν παραγωγὴν λαμβάνουν μέρος μόνον δύο συντελεσταί, ἤτοι ἐργασία καὶ κεφάλαιον, καὶ ὅτι ἡ χρησιμοποιουμένη εἰς τὴν παραγωγὴν ποσότης ἐργασίας αὐξάνῃ, ἐνῶ αὕτη τοῦ κεφαλαίου παραμένει ἀμετάβλητος, τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου θὰ αὐξηθῇ κατὰ ποσοστὸν ἴσον πρὸς τὸ μερίδιον τῆς αὐξήσεως, τὸ ὁποῖον περιέρχεται εἰς τὸ κεφάλαιον μὲ τὸν νέον συνδυασμὸν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ

«ἐργασία» εἶναι ἴση πρὸς τὴν μονάδα, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τούτου ὡς καὶ ἡ ἀμοιβή του, δὲν θὰ μεταβληθοῦν κατ' ἀρχήν, συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς του. Τέλος, εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος, οὗτος θὰ ἐπωφεληθῇ τῆς αὐξήσεως τοῦ προϊόντος περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ὁ συντελεστὴς «κεφάλαιον».

β) Ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως ἑκάστου συντελεστοῦ παραγωγῆς. Αὕτη μετρᾶ τὸν βαθμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ μεταβαλλόμενος συντελεστὴς δύναται νὰ ὑποκαταστήσῃ τοὺς ὑπολοίπους [2].

Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως συντελεστοῦ τινος εἶναι ἴση πρὸς τὴν μονάδα, ἡ αὔξησις τῆς ποσότητός του θὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν τὴν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος ὅλων τῶν ἄλλων συντελεστῶν κατὰ ποσοστὸν ἀνάλογον πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ προϊόντος. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ μεταβαλλομένου συντελεστοῦ, καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἀμοιβὴ αὐτοῦ, ἐμειώθη, ἐφ' ὅσον περισσότεραι ἢ πρότερον μονάδες τούτου θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ λαμβάνουν τὴν αὐτὴν ποσότητα προϊόντος. Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως συντελεστοῦ τινος εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος, τότε ἡ αὔξησις τῆς χρησιμοποιουμένης ποσότητος τούτου εἰς δεδομένην παραγωγικὴν διαδικασίαν θὰ αὐξήσῃ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν ὑπολοίπων συντελεστῶν κατὰ ποσοστὸν ἀνώτερον τοῦ ποσοστοῦ τῆς αὐξήσεως τοῦ προϊόντος. Τέλος, ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως συντελεστοῦ τινος εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος, τότε ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τούτου θὰ αὐξηθῇ κατὰ ποσοστὸν ἀνώτερον τῆς αὐξήσεως τοῦ προϊόντος.

Οἱ δύο ἀνωτέρω ἐξετασθέντες παράγοντες, ἤτοι ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως συντελεστοῦ τινος καὶ ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως τούτου, εἶναι δυνατὸν νὰ συνδυασθοῦν, ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά των, ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ προϊόντος δεδομένης ἐπιχειρήσεως. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ μακροοικονομικὰ δεδομένα, ὡς μεταξὺ ἄλλων, ὁ πληθυσμός, τὸ ποσοστὸν ἀνεργίας τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνική.

Κατ' ἀρχήν, ἂς καταφύγωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπλοποιημένην ὑπόθεσιν ὑπάρξεως δύο μόνον συντελεστῶν παραγωγῆς, ἤτοι ἐργασίας καὶ κεφαλαίου καὶ ἂς ἐξετάσωμεν τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος, ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως τούτου ἴση πρὸς τὴν μονάδα, ἐνῶ ἡ ποσότης τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου παραμένει ἀμετάβλητος. Ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι ἀρκετὰ ἀπίθανος καὶ δύναται νὰ συμβῇ μόνον ἐὰν ἐπῆλθεν ἀπότομος αὔξησις τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ μὴ ὀφειλομένη εἰς τὴν φυσικὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλ'

2. Ὅρ. J. R. Hicks, The Theory of Wages, Papermac 161, Νέα Ὑόρκη 1966, σελ. 117.

εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰ αἴτια, ὡς εἶναι ἡ μετανάστευσις, ἡ ἄφιξις προσφύγων κ.ο.κ., ἐνῶ συγχρόνως οἱ τεχνολογικοὶ συντελεσταὶ δὲν εἶχον εἰσέτι τὸν χρόνον νὰ μεταβληθοῦν ἀναλόγως πρὸς τὴν μεταβολὴν τῶν σχετικῶν τιμῶν τῶν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν. Ἐν τούτοις, ἐὰν τοῦτο πράγματι συνέβαινεν, ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν θὰ εἶχε συμφέρον νὰ προβῇ εἰς ὑποκατάστασιν κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας, ἤτοι εἰς μεταβολὴν τῶν τεχνολογικῶν του συντελεστῶν, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι πρὸ τῆς ἀποτόμου αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας ἡ καμπύλη προσφορᾶς τῆς τελευταίας ἦτο ἀνελαστικὴ καὶ συνεδυάζετο μὲ ἐλαστικὴν καμπύλην προσφορᾶς κεφαλαίου. Πέραν τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν καὶ ὅτι ἡ ἀπότομος αὔξησις τῆς προσφορᾶς ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ὑπερβαίνει τὴν ὑπάρχουσαν ζήτησιν τούτου. Ἀλλὰ τότε εἰς περίπτωσιν πλήρους ἀπασχολήσεως ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως θὰ ἔπαυε νὰ ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, ἡ ὕπαρξις ἀνέργου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ θὰ μειώσῃ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

Ὅταν, ἐπὶ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς, ἀμφότεραι αἱ ἐλαστικότητες ζητήσεως καὶ ὑποκαταστάσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἶναι ἴσαι μὲ τὴν μονάδα, οὐδεμία μεταβολή, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀτομικοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ, θὰ πραγματοποιηθῇ, ἐφ' ὅσον ἡ ποσότης τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου παραμείνῃ ἀμετάβλητος. Ἐν τούτοις ὁλόκληρος ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς, συνεπείᾳ αὐξήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν μονάδων ἐργασίας, θὰ ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον», τοῦ ὁποίου ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης θὰ ἔχῃ αὐξηθῇ ἀναλόγως.

Ἐξ ἄλλου ἡ περίπτωσις ἐλαστικότητος ζητήσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» μεγαλυτέρας τῆς μονάδος, συνδυαζομένη μὲ ἐλαστικότητα ὑποκαταστάσεως ἴσην ἢ μικροτέραν τῆς μονάδος εἶναι δυνατὴ μόνον ἐφ' ὅσον ἡ καμπύλη προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» εἶναι ἀνελαστική.

Εἰς τὰς δύο παραγράφους τοῦ παρόντος κεφαλαίου θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον μὲν τὴν κατανομὴν εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου τινὸς οἰκονομίας, δεύτερον δὲ τὴν κατανομὴν εἰς τὸ πλαίσιον μεταβαλλομένης τοιαύτης.

§ 1. Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΑΣΙΜΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνική, ὁ πληθυσμός, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα καὶ τὸ παραγωγικὸν δυναμικὸν τῆς οἰκονομίας θεωροῦνται ὡς δεδομένα.

Θὰ ἐξετάσωμεν τὴν κατανομὴν τοῦ προϊόντος τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς λειτουργικήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς κοινωνικήν.

I. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Ἡ καμπύλη ζητήσεως οἱουδήποτε συντελεστοῦ παραγωγῆς ἐξαρτᾶται [3]:
— ἀπὸ τὴν καμπύλην ζητήσεως τοῦ τελικοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ παραχθῇ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ζητουμένων, ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως, συντελεστῶν παραγωγῆς·
— ἀπὸ τὴν ἐφαρμοζομένην τεχνικὴν παραγωγῆς·
— ἀπὸ τὰς καμπύλας προσφορᾶς τῶν λοιπῶν συντελεστῶν παραγωγῆς.

Εἰς τὸ παρὸν ἐδάφιον θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ἐπὶ μέρους παράγοντας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτᾶται ἑκάστοτε τὸ ὕψος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος, ὁ τόκος καὶ ἡ ἔγγειος πρόσοδος, εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου οἰκονομίας.

Α. Ο ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΜΙΣΘΟΣ

Θὰ πρέπῃ νὰ ἐξετάσωμεν τὸν μισθὸν ἰσορροπίας εἰς ἐπιχείρησιν εὑρισκομένην ὑπὸ συνθήκας τελείου καὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ.

1. *Τέλειος ἀνταγωνισμὸς*

Ἡ τιμὴ πωλήσεως τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς προσφερομένης ποσότητος τούτου, ἤτοι ἡ καμπύλη ζητήσεως τῶν προϊόντων ἐπιχειρήσεώς τινος εἶναι ἀπολύτως ἐλαστικὴ ὡς πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν, εἰς τὴν ἀγοράν, τιμήν.

Ὁ μισθὸς ἰσορροπίας ἰσοῦται πρὸς τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ ἐργασία, ἡ ὁποία εἶναι ἴση πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τούτου, ἐκφραζομένην εἰς χρηματικὰς μονάδας, πρὸς τὴν ὁριακὴν πρόσοδον καὶ πρὸς τὴν διαμορφωθεῖσαν εἰς τὴν ἀγορὰν τιμὴν τοῦ προϊόντος, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 65.

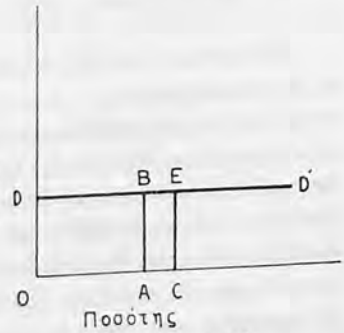

Διάγραμμα ἀριθ. 65
Ὁ ἐργατικὸς μισθὸς ὑπὸ συνθήκας τελείου ἀνταγωνισμοῦ [4].

3. Ὅρ. Joan Robinson, ἔ. ἀ., 1946, σελ. 235.
4. Τὸ διάγραμμα ἐδανείσθημεν ἀπὸ τὸν R. Barre, ἔ.ἀ., Τ. ΙΙ, σελ. 68.

Ὁριακὴ παραγωγικότης ἐκφραζομένη εἰς χρηματικὰς μονάδας:

$$AC \times AB = ABEC$$

Ὁριακὴ πρόσοδος:

$$DECO - DBAO = ABEC$$

<=> ὁριακὴ παραγωγικότης ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας = = ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης = ὁριακὴ πρόσοδος = τιμὴ τοῦ προϊόντος εἰς τὴν ἀγοράν.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἀναγνωρίζεται ἐκμετάλλευσις τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἐφ' ὅσον ἡ ἀμοιβή του εἶναι ἴση πρὸς τὴν ὁριακήν του παραγωγικότητα, δὲν ἀποκλείεται, ἐν τούτοις, τὸ οὕτως ἐπιτυγχανόμενον ὑπ' αὐτοῦ βιοτικὸν ἐπίπεδον νὰ εἶναι ἰδιαιτέρως χαμηλόν, ἀκριβῶς διότι καὶ ἡ ὁριακή του παραγωγικότης εἶναι χαμηλή. Ὡς ἐκ τούτου θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Πρόκειται κυρίως διὰ τοὺς κάτωθι παράγοντας:

α) Κατ' ἀρχήν, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ[5] ὅτι ὑπάρχει συνάρτησις μεταξὺ ὕψους μισθοῦ καὶ ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας:

$$MPL = f\ (W)$$

ὅπου MPL = ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας
f = συνάρτησις
W = ἐργατικὸς μισθός.

Εἰδικώτερον, ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω συναρτήσεως, εἶναι δυνατὸν νὰ προβῶμεν εἰς δύο παρατηρήσεις:

— πρῶτον, ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶ τὸ ὕψος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ ἀπὸ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, ἡ συνάρτησις αὕτη δέχεται καὶ τὸ ἀντίστροφον, ὅτι δηλαδὴ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ. Ὅταν ὁ τελευταῖος εἶναι ἰδιαιτέρως χαμηλός, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναμένωμεν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἐφ' ὅσον ἡ τελευταία δὲν ἀνέρχεται, καὶ ὁ μισθὸς θὰ παραμείνῃ, κατ' ἀνάγκην, χαμηλός. Οὕτω, δημιουργεῖται φαῦλος κύκλος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ἐξέλθωμεν μόνον ἐὰν δεχθῶμεν νὰ αὐξήσωμεν τὸ λίαν χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι δὲν δικαιολογεῖται τοιοῦτο τι βάσει τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας·

5. Ὅρ. H. Leibenstein, ἔ. ἀ., 1967, Κεφάλαιον 6 καὶ Σ. Ἀγαπητίδη, Προβλήματα Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, Ἀθῆναι 1967, σελ. 67.

— δεύτερον, ὅτι ἡ συνάρτησις αὕτη δὲν ἰσχύει ἐπ' ἄπειρον, ἤτοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ θὰ συνοδεύεται, κατ' ἀνάγκην, ἀπὸ αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος. Τοιοῦτο τι θὰ συμβαίνῃ μέχρι τῆς ἐξασφαλίσεως, ἐκ μέρους τῶν ἐργαζομένων, ἐπιπέδου τινὸς εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κανονικόν, οὕτως ὥστε ἡ ἀνεπαρκὴς διατροφὴ των νὰ μὴ ἐπηρεάζῃ δυσμενῶς τὴν ἀπόδοσίν των.

β) Κατὰ δεύτερον λόγον, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, ἐκφραζομένη εἰς χρηματικὰς μονάδας, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποσότητα παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον. Ὅσον αὕτη αὐξάνει, τόσον ἀνέρχεται ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Οὕτω, θὰ ἔχωμεν τὴν κάτωθι συνάρτησιν:

$$MPL = f\ (C_e)$$

ὅπου MPL = ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας
f = συνάρτησις
C_e = ποσότης παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον.

Ἡ ποσότης παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον εἶναι μεγάλη εἰς οἰκονομίας εἰς τὰς ὁποίας:
— ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας εἶναι ἀνελαστική, ἐνῶ ἡ τοῦ κεφαλαίου ἐλαστική·
— ὁ λόγος κεφαλαιουχικῶν πρὸς καταναλωτικὰ ἀγαθὰ εἶναι ὑψηλός·
— ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἶναι ὑψηλότερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων·
— ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως κεφαλαίου αὐξάνει ταχύτερον τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ.

γ) Κατὰ τρίτον λόγον, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὸν λόγον αὐτῆς πρὸς τὴν εἰδικευμένην ἐργασίαν. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὑπάρχει μία ἀρίστη ἀναλογία μεταξὺ εἰδικευμένων καὶ ἀνειδικεύτων ἐργαζομένων, ἡ ὁποία βεβαίως διαφέρει ἀπὸ ἐπιχειρήσεως εἰς ἐπιχείρησιν καὶ ἡ ὁποία, ὅταν πραγματοποιῆται, συντελεῖ εἰς τὴν μεγιστοποίησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος ἀμφοτέρων. Ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου ἔγκειται εἰς τὴν δυνατότητα καλυτέρας ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, ὅταν ἕκαστος ἀνειδίκευτος ἐργάτης εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν σχετικῶν ὑποδείξεων καὶ διευκρινίσεων ἐκ μέρους εἰδικευμένων ἐργατῶν.

δ) Κατὰ τέταρτον λόγον, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ἐπηρεάζεται εὐμενῶς ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν, εἰς δεδομένην ἐπιχείρησιν, ἱκανοποιητικοῦ ὀργανογράμματος [6], τὸ ὁποῖον νὰ ἐφαρμόζεται κατὰ τοιοῦτον τρό-

6. Ὅρ. Ι. Χολέβα, Ὀργανωτική, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 495 ἐπ. καὶ Π.

πον, ὥστε νὰ μειοῦνται εἰς τὸ ἐλάχιστον αἱ προστριβαὶ μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων καὶ νὰ δημιουργῆται κλῖμα ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἐμπιστοσύνης.

ε) Κατὰ πέμπτον λόγον, τὸ εὐχάριστον περιβάλλον καὶ ἡ ἱκανοποιητικὴ θερμοκρασία εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐργασίας εἶναι εἰς θέσιν, μέχρι σημείου τινός, νὰ αὐξήσουν τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

στ) Κατὰ ἕκτον λόγον, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ἀνέρχεται συνεπείᾳ τῆς ἱκανοποιητικῆς κατανομῆς τοῦ συνολικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων οἰκονομικῆς τινος δραστηριότητος. Αὕτη βεβαίως προϋποθέτει τὴν ἐπαρκῆ ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν οἰκονομικῶν κλάδων. Τοιουτοτρόπως, εἶναι δυνατὸν νὰ περιορισθῇ ἡ ὑποαπασχόλησις τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως, ἡ ὁποία μειώνει τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, καὶ νὰ διευκολυνθῇ ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας.

Δεδομένου ὅτι ἡ στάσιμος οἰκονομία δὲν ἀποκλείει πληθωριστικὰς ἢ ἀντιπληθωριστικὰς πιέσεις, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ἐπιπτώσεις των ἐπὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Πράγματι, ὡς καὶ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἀνάλυσιν, ὑποθέτομεν ὅτι ἡ στάσιμος οἰκονομία χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἔλλειψιν συσσωρεύσεως κεφαλαίου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς αὐξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος. Δεχόμεθα ὅμως τὴν ὕπαρξιν πληθωριστικῶν ἢ ἀντιπληθωριστικῶν πιέσεων, αἱ ὁποῖαι ἁπλῶς μεταβάλλουν τὰ διάφορα οἰκονομικὰ μεγέθη μόνον ἀπὸ ἀπόψεως νομισματικῆς, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως πραγματικῆς. Αὗται θὰ πρέπῃ νὰ ἀναλυθοῦν, κατ' ἀρχὴν μὲν βάσει τῆς ὑποθέσεως τῆς ὑπάρξεως ὑποαπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, δευτερευόντως δὲ βάσει τῆς ὑποθέσεως τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως.

α. Πληθωρισμὸς

Πληθωρισμὸς ὑπάρχει εἰς δεδομένην οἰκονομίαν, ὅταν ἡ αὔξησις τῶν πάσης φύσεως μέσων πληρωμῆς εἶναι ταχυτέρα τῆς αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Ἡ ἀνισορροπία αὕτη ὁδηγεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ὑψωτικὴν τάσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ὤθησιν δι' αὔξησιν τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς ἐντατικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑφισταμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς.

α) Πληθωρισμὸς καὶ ὑποαπασχόλησις

Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς, εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, εἶναι δυνατὸν

Στρατουδάκη, Τὰ Στελέχη τῆς Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας, ΕΛΚΕΠΑ, Ἀθῆναι 1967, περὶ ὀργανωτικῶν προβλημάτων τῶν ἐπιχειρήσεων, Κεφάλαιον Π.

νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον διὰ τῆς ἐνεργοποιήσεως τῶν τυχὸν ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἢ διὰ τῆς ἐντατικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τούτων. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ λόγος ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον θὰ αὐξηθῇ καὶ ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν θὰ μειωθῇ. Εἰδικώτερον, ὡς ἐδείχθη ἤδη ἀνωτέρω, ὁ μισθὸς τοῦ ἐργαζομένου θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» φυσικῆς καὶ ἐκφραζομένης εἰς νομισματικὰς μονάδας. Διὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς μεταβολῆς αὐτῆς εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τεθοῦν αἱ κάτωθι προϋποθέσεις:

α) Ἡ αὔξησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, συνεπείᾳ τῆς αὐξήσεως τῶν πάσης φύσεως μέσων πληρωμῆς τῆς οἰκονομίας ἀφορᾶ ἀποκλειστικῶς εἰς καταναλωτικά, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς παραγωγικὰ ἀγαθά. Ἡ ζήτησις τῶν τελευταίων εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ μόνον συνεπείᾳ τῶν ηὐξημένων τρεχουσῶν ἀναγκῶν διὰ συντήρησιν τῶν ἐντατικῶς ἤδη χρησιμοποιουμένων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ φθορὰ τούτων ἐπιταχύνεται εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου.

β) Εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν οἰκονομίαν ἡ προσφορὰ ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἶναι ἐλαστικὴ καὶ προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν ὑποαπασχόλησιν τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως, ἡ προσφορὰ ὅμως εἰδικευμένης ἐργασίας εἶναι ἀνελαστική.

γ) Ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας εἶναι περίπου ἴση μὲ τὴν μονάδα. Ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἶναι μικροτέρα ἢ ἴση πρὸς τὴν μονάδα, ἐνῶ ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως εἰδικευμένης ἐργασίας εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος.

δ) Ἡ ἐλαστικότης προβλέψεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος.

ε) Πρόκειται περὶ κλειστῆς οἰκονομίας.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θὰ μειωθῇ, δεδομένου ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργαζομένων ἐκεῖ ἀνέρχεται, ἐνῶ ἡ ποσότης τοῦ παγίου κεφαλαίου παραμένει ἀμετάβλητος. Συνεπῶς, ἡ ποσότης παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον κατέρχεται. Συγχρόνως, συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις, ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν θὰ εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῶν εἰδικευμένων, ἤτοι ὁ λόγος εἰδικευμένων πρὸς ἀνειδικεύτους θὰ μειωθῇ, μὲ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς φυσικῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν δευτέρων.

Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ φυσικὴ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν, εἰς περιόδους πληθωριστικῶν πιέσεων, ἔχει πτωτικὴν τάσιν καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτοι καταβάλλουν γενικῶς μικροτέραν προσπάθειαν, ἐφ' ὅσον γνωρίζουν ὅτι δὲν κινδυνεύουν νὰ καταστοῦν ἄνεργοι. Ἡ μείωσις τῆς ὑποαπασχολήσεως, ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα συνεπάγεται αὔξησιν τῆς

ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τῶν ἀπασχολουμένων εἰς αὐτόν, ἐφ' ὅσον αὐξάνει ἡ ποσότης παγίου κεφαλαίου καὶ ἐδάφους κατ' ἀπασχολούμενον. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς εἰδικευμένους ἐργάτας εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁριακὴ φυσικὴ των παραγωγικότης ἀνέρχεται διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀνεφέρθησαν ἀμέσως προηγουμένως. Ἐν τούτοις, εἰς περιόδους πληθωρισμοῦ, ἡ ἐξέλιξις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» καὶ εἰδικῶς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας, ἐκφραζομένης εἰς χρηματικὰς μονάδας, εἶναι τελείως διάφορος τῆς ἀντιστοίχου φυσικῆς ὁριακῆς παραγωγικότητός του. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ πρώτη ἀκολουθεῖ τὰς αὐξομειώσεις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται εἰς περίπτωσιν πληθωρισμοῦ.

Οὕτως ὁδηγούμεθα εἰς τὴν διάκρισιν ὀνομαστικοῦ καὶ πραγματικοῦ μισθοῦ, ἡ ὁποία ἀποκτᾷ περιεχόμενον μόνον εἰς ἀνωμάλους νομισματικὰς περιόδους. Κατ' αὐτὰς ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας μειοῦται, ἀλλ' ἀνέρχεται ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης, ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας. Ὁ πραγματικὸς μισθὸς τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν ἀκολουθεῖ τὴν φυσικὴν ὁριακὴν των παραγωγικότητα, συνεπῶς πίπτει, ἐνῶ ὁ ὀνομαστικός των μισθὸς ἀκολουθεῖ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα ἐκφραζομένην εἰς νομισματικὰς μονάδας, ἤτοι ἀνέρχεται. Ἡ μείωσις τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας δὲν ἀποτελεῖ, ἐν τούτοις, sine qua non συνέπειαν τοῦ πληθωρισμοῦ. Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ὀνομαστικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων εἶναι ἐξ ἴσου ταχὺς μὲ τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τῶν τιμῶν, οὐδεὶς λόγος δικαιολογεῖ τὴν μείωσιν τοῦ πραγματικοῦ των μισθοῦ. Ἐν τούτοις, τοιοῦτο τι ἀποκλείεται, κατ' ἀρχήν, ὅταν ὑπάρχῃ, εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν οἰκονομίαν, ὑποαπασχόλησις ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Πράγματι, τότε ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως καὶ ἡ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» μόνον εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις δύνανται νὰ εἶναι ἀνώτεραι τῆς μονάδος.

Συνεχίζοντες τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πληθωρισμοῦ ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς συνολικῆς προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, πάντοτε εἰς τὸ πλαίσιον οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει ἐλαστικὴ προσφορὰ ἀνειδικεύτου ἐργασίας καὶ ἀργοῦντα τμήματα ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ἡ συνολικὴ παραγωγὴ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θὰ ἀνέλθῃ καὶ συνεπῶς θὰ πρέπῃ νὰ ἐξετασθῇ περισσότερον ἐπισταμένως ἡ πλευρὰ τῆς ζητήσεως ὡς καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀρχικῆς ἀνισορροπίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐνταῦθα ἔχει ὁ προσδιορισμὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ ποσοστοῦ μειώσεως τῆς καταναλώσεως τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν, συνεπείᾳ πτώσεως τῶν πραγματικῶν των μισθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ποσοστοῦ αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως

εἰδικευμένων ἐργατῶν, ἀγροτῶν καὶ ἐπιχειρηματιῶν. Ἐὰν τὸ ποσοστὸν μειώσεως τῶν πρώτων ἰσοῦται μὲ τὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τῶν δευτέρων, ἡ αὐξητικὴ τάσις τῶν τιμῶν θὰ ἐξαφανισθῇ ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεώς της. Οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ ἀντιληφθοῦν ταχέως ὅτι ἡ ἐλαστικότης προβλέψεως τούτων, μεγαλυτέρα τῆς μονάδος, ὠφείλετο ἁπλῶς εἰς κακὴν ἐκτίμησιν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως. Ἐφ' ὅσον πραγματοποιηθῇ αὔξησις τῆς παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἡ ἰσορροπία, εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίπτωσιν, μεταξὺ ζητήσεως καὶ προσφορᾶς θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ex post πτώσεως τῶν τιμῶν. Τὸ ἐὰν οἱ ἀνειδίκευτοι ἐργάται θὰ ἐπωφεληθοῦν τελικῶς ἐκ τῆς πτώσεως αὐτῆς τῶν τιμῶν θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τοῦ ποσοστοῦ μειώσεως τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ ποσοστοῦ μειώσεως τῶν πραγματικῶν των μισθῶν, συνεπείᾳ πτώσεως τῆς ὁριακῆς φυσικῆς των παραγωγικότητος. Ἐὰν τὸ δεύτερον εἶναι ἀνώτερον τοῦ πρώτου, τὸ βιοτικόν των ἐπίπεδον θὰ ἔχῃ ἐπιδεινωθῇ· ἄλλως τοῦτο θὰ ἐμφανίσῃ βελτίωσιν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πληθωρισμοῦ ἐπίπεδον.

Ἐὰν τὸ ποσοστὸν μειώσεως τῆς καταναλώσεως τῶν ἀνειδικεύτων εἶναι κατώτερον τοῦ ποσοστοῦ αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν, ἀγροτῶν καὶ ἐπιχειρηματιῶν, τότε ἡ συνολικὴ ἐνεργὸς ζήτησις τῆς οἰκονομίας θὰ αὐξηθῇ καὶ ἡ ὑψωτικὴ τάσις τῶν τιμῶν θὰ συνεχισθῇ, ἕως ὅτου ἡ ηὐξημένη προσφορὰ ἀγαθῶν ἱκανοποιήσῃ τὴν ηὐξημένην ἐνεργὸν ζήτησιν. Τὸ οὕτω πραγματοποιούμενον νέον σημεῖον ἰσορροπίας μεταξὺ συνολικῆς προσφορᾶς καὶ συνολικῆς ζητήσεως θὰ εὑρίσκεται ἐπὶ ἀνωτέρου ἐπιπέδου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀντίστοιχον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πληθωρισμοῦ.

Τέλος, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ποσοστὸν μειώσεως τῶν ἀνειδικεύτων εἶναι ἀνώτερον τοῦ ποσοστοῦ αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως εἰδικευμένων ἐργατῶν, ἀγροτῶν καὶ ἐπιχειρηματιῶν, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀνακατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων, συνεπείᾳ τοῦ πληθωρισμοῦ, ὡδήγησεν εἰς αὔξησιν τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν, τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν οἰκονομίας. Ἐν προκειμένῳ, ἡ ὑψωτικὴ τάσις τῶν τιμῶν ὄχι μόνον δὲν θὰ συνεχισθῇ, ἀλλὰ καὶ θὰ καταλήξῃ εἰς πτῶσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν.

Ἐν τούτοις, αἱ τρεῖς ἀνωτέρω περιπτώσεις, ἰδίως δὲ ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη, εἶναι ἀπίθανον νὰ λάβουν χώραν εἰς περίοδον πληθωρισμοῦ μὲ ἐλαστικὴν καμπύλην προσφορᾶς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας. Πράγματι, ναὶ μὲν ἐπέρχεται μείωσις τῆς ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων, πλὴν ὅμως θὰ πρέπῃ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, παραλλήλως, καὶ ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως ὑποαπησχολοῦντο ἢ ἦσαν ἄνεργοι. Κατὰ συνέπειαν, ἡ μείωσις τῆς συνολικῆς καταναλώσεως τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν

ὁποίαν ἡ μείωσις τοῦ ἀτομικοῦ πραγματικοῦ των μισθοῦ εἶναι τόσον σημαντική, ὥστε παρὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ των νὰ ὁδηγήση εἰς πτῶσιν τῆς συνολικῆς των καταναλώσεως.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν τὸ ἀκόλουθον γενικὸν συμπέρασμα: ὁ πληθωρισμὸς ἢ αἱ πληθωριστικαὶ πιέσεις, εἰς οἰκονομίας εἰς τὰς ὁποίας ἡ καμπύλη τῆς προσφορᾶς ἐργασίας εἶναι ἐλαστική, συνεπάγονται κυρίως αὔξησιν τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως καὶ βραχυχρονίως μόνον ὕψωσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν[7].

β) Πληθωρισμὸς καὶ πλήρης ἀπασχόλησις

Ὅταν, εἰς δεδομένην οἰκονομίαν, ἐμφανίζεται πληθωρισμὸς καὶ συγχρόνως ἡ καμπύλη προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» εἶναι ἀνελαστική, ἡ ἐξέλιξις, ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων, θὰ εἶναι τελείως διάφορος τῆς ἐξετασθείσης ἀνωτέρω εἰς τὸ ἐδάφιον α. Κατ' ἀρχήν, ἡ φυσικὴ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας δὲν θὰ μειωθῇ συνεπείᾳ αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων ἐπὶ δεδομένης ποσότητος παγίου κεφαλαίου, ἀλλὰ μόνον συνεπείᾳ καταβολῆς ἐκ μέρους των μικροτέρας προσπαθείας. Ἡ παραγωγὴ εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ, εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, μόνον διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς ὑπερωριακὴν ἀπασχόλησιν, ἡ ὁποία μειώνει τὴν καθ' ὥραν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, αὐξάνει ὅμως τὴν συνολικὴν παραγωγήν. Ἡ γενικῶς παραδεδεγμένη θεωρητικὴ ἄποψις εἶναι ὅτι εἰς περίοδον πληθωρισμοῦ ὁ πραγματικὸς μισθὸς τῶν ἐργαζομένων μειοῦται, διότι αἱ διαδοχικαὶ αὐξήσεις τοῦ ὀνομαστικοῦ μισθοῦ ἀκολουθοῦν μὲ κάποιαν καθυστέρησιν τὴν συνεχῆ αὔξησιν τῶν τιμῶν. Ἐν τούτοις, ἐπ' εὐκαιρίᾳ σχετικῆς ἐρεύνης, διετυπώθη καὶ ἡ ἀντίθετος ἄποψις. Κατ' αὐτήν, ἡ θεωρία τῆς καθυστερήσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν δὲν ἐπαληθεύεται πάντοτε ὑπὸ τῆς πραγματικότητος[8]. Ἡ καθυστέρησις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς εἶναι ὁπωσδήποτε ἀπίθανος εἰς περιόδους πληθωρισμοῦ συνδυαζομένου μὲ πλήρη ἀπασχόλησιν τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Πράγματι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἐργασία εἶναι ὁ σπάνιος συντελεστής, τὸν ὁποῖον ἕκαστος ἐπιχειρηματίας προσπαθεῖ πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ἑαυτόν. Συγχρόνως, ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας αὐξάνει

7. Ὅρ. Valentin F. Wagner, Wage Policy and Full Employment, The Theory of Wage Determination, edited by John T. Dunlop, Νέα Ὑόρκη 1957, σελ. 79 καὶ J. M. Keynes, The General Theory, ἔ. ἀ. Βιβλίον V.

8. Ὅρ. R. A. Kessel καὶ A. A. Alchian: The Meaning and Validity of the Inflation - Induced Lag of Wages behind Prices, The American Economic Review, Μάρτιος 1960, σελ. 43-64.

βραδύτερον τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν[9] καὶ οὕτως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ μοχλὸς τῆς συνεχοῦς αὐξητικῆς τάσεως τῶν τιμῶν εἶναι ἡ δαπάνη παραγωγῆς τῆς ἐργασίας.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ἐμφανίσεως πληθωρισμοῦ εἰς πλήρως ἀπησχολημένην οἰκονομίαν, ὁ λόγος ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον δὲν μεταβάλλεται. Ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν δυνατὸν νὰ μειωθῇ ἐλαφρῶς, συνεπείᾳ τῆς ὑπερωριακῆς ἀπασχολήσεως τῶν ἐργαζομένων. Τέλος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐλαστικότητος ὑποκαταστάσεως τῆς ἐργασίας ἢ περὶ ἐλαστικότητος ζητήσεώς της, μεγαλυτέρας, μικροτέρας ἢ ἴσης πρὸς τὴν μονάδα, ἐφ' ὅσον ἡ καμπύλη προσφορᾶς της ὑποτίθεται ὡς τελείως ἀνελαστική.

β. *Ἀντιπληθωρισμός*

Ἐὰν δι' οἱονδήποτε λόγον, οἰκονομικὸν ἢ μὴ οἰκονομικόν, ἡ αὔξησις τῶν πάσης φύσεως μέσων πληρωμῆς τῆς οἰκονομίας εἶναι βραδυτέρα τῆς αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, εὑρισκόμεθα ἐνώπιον ἀντιπληθωρισμοῦ ἢ ἀντιπληθωριστικῶν πιέσεων. Ἐνῶ, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, ὁ πληθωρισμὸς εἶναι συμβιβάσιμος μὲ ὑποαπασχόλησιν καὶ πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ὁ ἀντιπληθωρισμὸς ἀντιθέτως ἐμφανίζεται εἰς ὑποαπασχολουμένην οἰκονομίαν. Ἐκ τῶν βασικωτέρων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται σχετικῶς, εἶναι καὶ τὸ ἐὰν πράγματι ἡ μείωσις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν δυνατὸν νὰ περιορίσῃ ἢ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ὑποαπασχόλησιν[10]. Κατὰ τὸν R. C. O. Mattheus[11] ἡ νεοκλασσικὴ ἄποψις εἶναι ὀρθὴ μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ἐργασίας εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ὁριακὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν τῆς οἰκονομίας. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀντιπληθωρισμοῦ ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον, ἤτοι ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως ἐργασίας εἶναι χαμηλή, διότι συμβαδίζει, κατ' ἀνάγκην, μὲ τὴν ὁριακὴν ροπὴν πρὸς ἐπένδυσιν. Ἀντιθέτως, ἡ ὁριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν εἶναι ὑψηλή, πάντως ἀνωτέρα τῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως ἐργασίας. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι λίαν ἀμφιβόλου ἀποτελέσματος τὸ μέτρον τῆς μειώσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως, εἰς περιόδους ἀντιπληθωρισμοῦ.

9. Ὅρ. Rolan Tavitian, Hausse des Salaires et Stabilité des Prix, Revue Economique, No 3, 1961, σελ. 440-467.

10. Πρόκειται, ὡς γνωστόν, διὰ τὴν ἄποψιν τῶν νεοκλασσικῶν μὲ τὴν ὁποίαν διαφωνεῖ ὁ Keynes, ὅταν ἡ μείωσις τῶν μισθῶν ἀφορᾶ εἰς τὸ σύνολον τῆς οἰκονομίας καὶ ὄχι ἁπλῶς εἰς ὡρισμένους κλάδους παραγωγῆς ἢ εἰς μεμονωμένας ἐπιχειρήσεις.

11. The Effects of Wage - Cuts on Employment, The Economic Journal, Σεπτέμβριος 1951, σελ. 505-517.

Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ ἀπασχοληθῶμεν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξελίξεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων, φυσικῆς καὶ ἐκφραζομένης εἰς χρηματικὰς μονάδας, εἰς ἀντιπληθωριστικὰς περιόδους καὶ μὲ τὴν ὑπόθεσιν, πάντοτε, στασίμου οἰκονομίας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὁριακὴν φυσικὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», αὕτη ἀνέρχεται εἰς ἀντιπληθωριστικὰς περιόδους, διότι:
— ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων ἐπὶ δεδομένου παγίου κεφαλαίου μειοῦται·
— οἱ ἐργαζόμενοι καταβάλλουν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητός των, διὰ νὰ μὴ ἀπολυθοῦν.

Ἀντιθέτως, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης, ἐκφραζομένη εἰς χρηματικὰς μονάδας, μειοῦται εἰς περίοδον ἀντιπληθωρισμοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν πίπτει. Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω, ὁ μὲν πραγματικὸς ἀτομικὸς μισθὸς τῶν ἐργαζομένων ἀνέρχεται, ὁ δὲ νομισματικός των μισθὸς εἴτε παραμένει ἀμετάβλητος εἴτε κατέρχεται. Τὸ τελευταῖον ἀποτελεῖ τὴν ἐξαίρεσιν εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας αἱ ἐργατικαὶ ὀργανώσεις ἀντιτίθενται εἰς οἱανδήποτε μείωσιν τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων, ἔστω καὶ ὅταν αὕτη δικαιολογῆται ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Σημασίαν, βεβαίως, διὰ τοὺς ἐργαζομένους ἔχουν αἱ τιμαὶ λιανικῆς καὶ οὐχὶ χονδρικῆς πωλήσεως. Ἀκριβῶς ἡ ἀπροθυμία τῶν ἐργαζομένων νὰ δεχθοῦν μειώσεις τοῦ ὀνομαστικοῦ των μισθοῦ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ εἰς περιόδους ἀντιπληθωρισμοῦ. Ἡ ἀπροθυμία αὕτη τῶν ἐργαζομένων συνεπάγεται ρυθμὸν πτώσεως τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν ταχύτερον τοῦ ρυθμοῦ μειώσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων. Βεβαίως, παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀτομικοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ, εἰς ἀντιπληθωριστικὰς περιόδους, παρατηρεῖται κατ' ἀνάγκην μείωσις τοῦ μεριδίου τῶν ἐργαζομένων ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, δεδομένου ὅτι τὸ ποσοστὸν ἀνεργίας καὶ ὑποαπασχολήσεως ἀνέρχεται.

2. *Ἀτελὴς ἀνταγωνισμός*

Θὰ ἐξετάσωμεν τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς κατανομῆς, ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ, πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἀσυνήθη περίπτωσιν ἀναλόγων δαπανῶν παραγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, δεύτερον δὲ εἰς τὴν συνήθη περίπτωσιν ἀνιουσῶν δαπανῶν παραγωγῆς. Γενικὸν χαρακτηριστικὸν ἀμφοτέρων εἶναι ἡ ἀνάγκη μειώσεως τῆς τιμῆς πωλήσεως κατὰ παραγομένην μονάδα, ὁσάκις ἡ προσφερομένη ποσότης εἰς τὴν ἀγορὰν ἀνέρχεται. Ἀκριβῶς, ἡ ἐν λόγῳ ἀνάγκη συνεπάγεται, ὡς ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα, ὁριακὴν πρόσοδον τῆς ἐπιχειρήσεως κατωτέραν τῆς ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Οὕτως, ἐπειδὴ ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν δύναται νὰ ἀμείβῃ τοὺς ὑπ'

αὐτὸν ἐργαζομένους μὲ ποσὸν ἀνώτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀποφέρουν, ὡς βάσις τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ δὲν λαμβάνεται πλέον ἡ ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης ἀλλ' ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας·

Ὁριακὴ φυσικὴ παραγωγικότης:

$$PT \times PR = PRST$$

Ὁριακὴ πρόσοδος:

$$QSTO - MNPO = PRST - MNRQ$$

ἤτοι

$$PRST - MNRQ < PRST$$

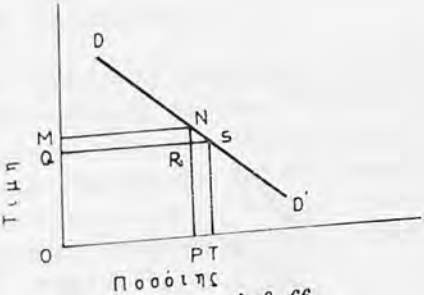

Διάγραμμα ἀριθ. 66
Ὁ ἐργατικὸς μισθὸς ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ[12].

Ἀναλόγους δαπάνας παραγωγῆς, προκειμένου περὶ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλίση ἐπιχείρησίς τις, ὅταν ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας ὡς πρὸς δεδομένον ὕψος μισθοῦ εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική. Ἡ ἐπιχείρησις θὰ ἐξακολουθήση νὰ προσλαμβάνη ἐργάτας, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα, μέχρι τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης των, ἐκφραζομένη εἰς νομισματικὰς μονάδας, θὰ ἰσοῦται μὲ τὸν μισθόν των.

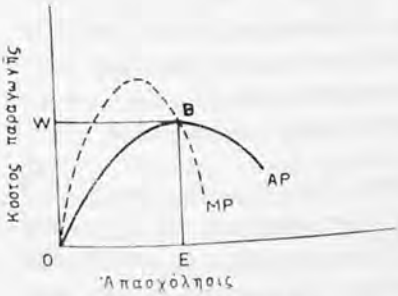

Διάγραμμα ἀριθ. 67
Προσδιορισμὸς ὄγκου ἀπασχολήσεως μὲ ἀναλόγους δαπάνας παραγωγῆς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία»[13].

AP = ἡ καμπύλη τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἐκφραζομένης εἰς νομισματικὰς μονάδας

MP = ἡ ἀντιστοιχοῦσα, εἰς τὴν AP, καμπύλη ὁριακῆς παραγωγικότητος

OW = τὸ ὕψος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ

OE = ὁ ὄγκος ἀπασχολήσεως.

12. Ὅρ. R. Barre, ἔ. ἀ. Τ. ΙΙ, σελ. 68.
13. Ὅρ. Joan Robinson, ἔ. ἀ. 1946, σελ. 249. Τὸ διάγραμμα ἰσχύει καὶ προκειμένου περὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

Ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας τέμνει τὴν καμπύλην τῆς μέσης παραγωγικότητος εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δευτέρας, B. Τοῦτο προσδιορίζει τὸν ὄγκον τῆς ἀπασχολήσεως εἰς ἐπιχείρησίν τινα, ὅταν ὁ μισθὸς θεωρῆται δεδομένος καὶ ἡ ἐπιχείρησις εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας.

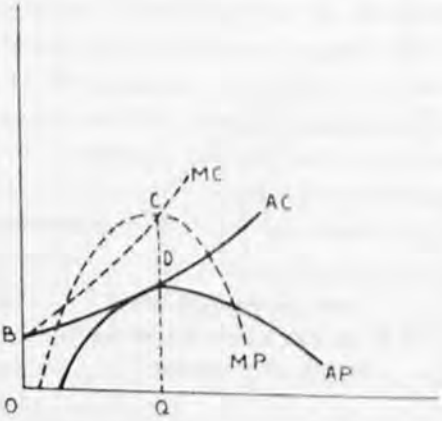

Διάγραμμα ἀριθ. 68

Προσδιορισμὸς ὄγκου ἀπασχολήσεως μὲ ἀνιούσας δαπάνας παραγωγῆς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» [14].

Ἡ περίπτωσις ἀπολύτως ἐλαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς ἐργασίας εἶναι λίαν ἀπίθανος. Διὰ τοῦτο θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὴν περίπτωσιν ἀνιουσῶν δαπανῶν παραγωγῆς ἢ μὴ ἀπολύτως ἐλαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς ὡς πρὸς δεδομένον ὕψος μισθοῦ. Ὅταν ὁ ἐπιχειρηματίας ἀποφασίσῃ νὰ προσλάβῃ πρόσθετον προσωπικὸν εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του, γνωρίζει ὅτι θὰ χρειασθῇ νὰ καταβάλῃ ὑψηλότερον, ἢ πρότερον, μισθόν. Συνεπῶς, ὁ ἐργατικὸς μισθὸς παύει νὰ θεωρῆται δεδομένος καὶ αὐξομειοῦται συνεπείᾳ μεταβολῶν τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως.

AC = ἡ καμπύλη τῆς μέσης δαπάνης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία»·
MC = ἡ καμπύλη ὁριακῆς δαπάνης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία»·
AP = ἡ καμπύλη τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας·
MP = ἡ καμπύλη τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐπιχείρησις εὑρίσκεται εἰς ἰσορροπίαν, ὅταν ὁ μισθὸς εἶναι QD. Ὁ μισθὸς αὐτὸς εἶναι ἴσος πρὸς τὴν μέσην παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἐπίσης, ὅταν ὁ μισθὸς εἶναι QD, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 68, τὸ ὁριακὸν κόστος τῆς ἐργασίας εἶναι ἴσον πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα αὐτῆς. Ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐν προκειμένῳ, ἁπλῶς πραγματοποιεῖ κανονικὰ περιθώρια κέρδους.

Εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν ἡ ὕπαρξις ὑποαπασχολήσεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ διὰ τῆς δημιουργίας εἰς μεγάλην κλίμακα, προσθέτου ἀπασχολήσεως, δεδομένου ὅτι ἡ τελευταία αὕτη προϋποθέτει ἐπέκτασιν τοῦ

14. Ὅρ. Joan Robinson, ἔ. ἀ. 1946, σελ. 250. Τὸ διάγραμμα ἰσχύει καὶ προκειμένου περὶ τελείου ἀνταγωνισμοῦ.

πραγματικοῦ κεφαλαίου. Ὡς ἐκ τούτου, οἱ κλασσικοὶ καὶ οἱ νεοκλασσικοὶ εὐλόγως ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ ὑποαπασχόλησις θεραπεύεται μόνον διὰ τῆς μειώσεως τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων.

Β. Η ΑΜΟΙΒΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου, ὡς συντελεστοῦ παραγωγῆς, περιλαμβάνει δύο κονδύλια, ἤτοι τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος καὶ τὸν τόκον. Εἰδικώτερον, θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐνταῦθα οἱ παράγοντες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτᾶται ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου. Ἡ τελευταία δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν παραίτησιν τμήματος τῆς παρούσης καταναλώσεως ἐπί τι χρονικὸν διάστημα χάριν τῆς δυνατότητος ἀπολαύσεως μεγαλυτέρας καταναλώσεως ἐπὶ διαρκοῦς βάσεως, εἰς τὸ τέλος τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος [15].

α) Τόκος

Ὁ τόκος ἀποτελεῖ τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν διατηρήσεως τῶν διαθεσίμων περιουσιακῶν στοιχείων εἰς κατάστασιν ρευστότητος. Οὐδεὶς θὰ ἦτο πρόθυμος νὰ καταβάλῃ τόκον, ἐὰν ἡ διατήρησις τῶν περιουσιακῶν στοιχείων εἰς κατάστασιν ρευστότητος δὲν ἐξυπηρέτει κάποιον σκοπόν [16]. Ὅταν ἡ προτίμησις ρευστότητος δεδομένης οἰκονομίας εἶναι μεγάλη καὶ συγχρόνως ἡ ἐλαστικότης προσφορᾶς τοῦ χρήματος ἰσοῦται πρὸς τὸ μηδέν, ὁ τόκος θὰ διαμορφωθῇ εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον. Τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἐπίπεδον τοῦ τόκου θὰ προκαλέσῃ, ἐνδεχομένως, ἀναθεώρησιν τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τῶν ἀτόμων καὶ αὔξησιν τῆς ἀποταμιεύσεώς των. Ἡ ὕπαρξις ταύτης θὰ καταστήσῃ ἐλαστικὴν τὴν προσφορὰν χρήματος καὶ θὰ πιέσῃ τὸν τόκον πρὸς τὰ κάτω. Εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον τόκου ἀντιστοιχεῖ δεδομένη ποσότης ἀποταμιεύσεως, ἡ ὁποία εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας ἰσοῦται πρὸς τὴν ἐπένδυσιν· αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου, ἡ ὁποία εἶναι ἴση πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τόκου. Πράγματι, οὐδεὶς θὰ ἐδάνειζεν εἰς τρίτον τὸ κεφάλαιόν του, ἐὰν ἐγνώριζεν ὅτι ἐπενδύων τοῦτο εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιχείρησιν θὰ ἐκέρδιζε περισσότερα ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν τόκον, τὸν ὁποῖον ἐξασφαλίζει διὰ τοῦ δανεισμοῦ· Θὰ ἐπρόκειτο τότε περὶ τῆς περιπτώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου θὰ ἦτο ἀνωτέρα τοῦ τόκου. Ἐξ ἄλλου ὁ ἐπιχειρηματίας, ὁ ὁποῖος

15. Ὅρ. Frank H. Knight, Capital and Interest, Readings in the Theory of Income Distribution, A.E.A., Λονδῖνον 1954, σελ. 384-417.

16. Ὅρ. J. M. Keynes, The Theory of the Rate of Interest, The Lessons of Monetary Experience; Essays in honor of Irving Fisher, 1937, σελ. 145-152.

δανείζεται κεφάλαια διὰ νὰ τὰ ἐπενδύσῃ, οὐδέποτε θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ καταβάλῃ ὡς τόκον ποσὸν χρημάτων ἀνώτερον αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ἀναμένει νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐπενδύσεώς του. Ἐάν, παρὰ ταῦτα, συνέβαινε τοῦτο, ὁ τόκος θὰ ἦτο ἀνώτερος τῆς ὁριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου.

Εἰς περιόδους κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου εἶναι ὑψηλός, χωρὶς νὰ πραγματοποιῆται συγχρόνως ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου, ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου μειοῦται, ἐπειδὴ ἐξαντλοῦνται προοδευτικῶς αἱ εὐκαιρίαι ἐπικερδοῦς ἐπενδύσεως. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ὕψος τοῦ τόκου. Ἐν τούτοις, τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος δὲν περιορίζεται, δεδομένου ὅτι ἡ βάσις τοῦ κεφαλαίου ἔχει ἐν τῷ μεταξὺ διευρυνθῆ. Ἀντιθέτως, ὅταν ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου ἐπιβραδύνεται, ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου ἀνέρχεται. Ἐξ ἄλλου, τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος δὲν ἀνέρχεται, διότι ἡ βάσις του περιορίζεται.

Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν μειοῦται ὁ τόκος συνεπείᾳ μειώσεως τῆς προτιμήσεως ρευστότητος τῆς οἰκονομίας πραγματοποιεῖται μεταφορὰ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἀπὸ τοὺς κλάδους ὅπου τὸ κεφάλαιον εἶχεν ἐπενδυθῆ διὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα πρὸς τοὺς κλάδους, ὅπου τοῦτο ἐπενδύεται διὰ μακρότερον χρονικὸν διάστημα [17]. Εἰς τὴν στάσιμον ὅμως οἰκονομίαν, ἡ προσφορὰ κεφαλαίου θεωρεῖται ὡς δεδομένη, καὶ συνεπῶς οὐδεμία αὔξησις τῆς παραγωγῆς, ὀφειλομένη εἰς χρησιμοποίησιν μεθόδων ἐντάσεως κεφαλαίου, εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν. Κατὰ συνέπειαν θὰ πρέπῃ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου τινὸς οἰκονομίας, ἡ ἐτησία ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου ἰσοῦται μὲ τὴν ἀπόσβεσιν τούτου. Ἐὰν ἡ ἀπόδοσις εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀποσβέσεως, δημιουργεῖται περιθώριον δι' ἐπέκτασιν τῆς ἐπενδύσεως καὶ ἡ οἰκονομία εἰσέρχεται αὐτομάτως εἰς τὴν φάσιν τῆς ἀπογειώσεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ διαφορὰ ἐπενδύεται. Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὰς μεταβολὰς τοῦ τόκου εἰς περιόδους πληθωρισμοῦ καὶ ἀντιπληθωρισμοῦ:

αα) Πληθωρισμὸς

Εἰς περιόδους πληθωρισμοῦ, ἡ προτίμησις ρευστότητος ἀνέρχεται. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἡ ὁποία αὐξάνει τὰς ἀνάγκας εἰς ρευστὸν χρῆμα, ὡς καὶ τὸ κίνητρον τῆς κερδοσκοπίας. Δεδομένου ὅτι ἡ αὔξησις τῆς προτιμήσεως ρευστότητος μειώνει τὴν προσφορὰν κεφαλαίου, ἐνῶ συγχρόνως ἡ ζήτησίς του ἀνέρχεται συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς ἀπο-

17. Ὅρ. F. A. v. Hayek, The Mythology of Capital, Quarterly Journal of Economics, Volume L, Φεβρουάριος 1936, σελ. 199-228.

δόσεως τοῦ κεφαλαίου, αὕτη συνεπάγεται ὕψωσιν τοῦ τόκου. Ἐν τούτοις, κατὰ τὸν Knut Wicksell[18], εἰς περιόδους ἐντόνου οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὁ φυσικὸς τόκος, ἤτοι ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου, εἶναι ἀνώτερος τοῦ ἀγοραίου τόκου. Ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξίσωσιν ἐπενδύσεως πρὸς ἀποταμίευσιν, ἤτοι ἡ πρώτη εἶναι ἀνωτέρα τῆς δευτέρας. Ἡ πραγματικὴ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου, παρὰ τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν καὶ τοῦ ὀνομαστικοῦ τόκου, δὲν θὰ ὑψωθῇ εἰς περιόδους ἐντόνου οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ πληθωρισμοῦ. Πράγματι, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ πραγματικὸς τόκος μειοῦται ἔτι περισσότερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν πραγματικὸν μισθόν, εἰς περιόδους πληθωριστικάς, δεδομένου ὅτι δι' αὐτὸν ἰσχύει ὅ,τι συνεφωνήθη. Προκειμένου περὶ μακροπροθέσμων δανείων, ἡ μείωσις τοῦ πραγματικοῦ τόκου συνεπείᾳ τῆς συνεχοῦς ὑψώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, θὰ εἶναι γενικῶς περισσότερον σημαντικὴ τῆς ἀντιστοίχου μειώσεως τῶν βραχυπροθέσμων δανείων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μερίδιον τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, τοῦτο θὰ παραμείνῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀμετάβλητον ἢ θὰ αὐξηθῇ, συνεπείᾳ τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῶν πραγματοποιουμένων δανείων. Ἡ πρώτη διαζευκτικὴ δυνατότης θὰ λάβῃ χώραν, ἐὰν ἡ μείωσις τοῦ ἐπιτοκίου συμψηφισθῇ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῶν πραγματοποιουμένων δανείων. Ἡ δευτέρα, ἐξ ἄλλου, διαζευκτικὴ δυνατότης θὰ ἐπέλθῃ, ἐὰν ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου τῶν πραγματοποιουμένων δανείων ὑπερβῇ τὴν μείωσιν τοῦ τόκου.

ββ) Ἀντιπληθωρισμός

Ἀντιθέτως, εἰς περιόδους ὑφέσεως καὶ ἀντιπληθωρισμοῦ, ἡ προτίμησις ρευστότητος μειοῦται, λόγῳ τῆς πτώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ τῆς ἀντιστοίχου μειώσεως τῶν ἀναγκῶν εἰς κεφάλαιον, ὡς καὶ τῆς σημασίας τοῦ κινήτρου κερδοσκοπίας. Ἡ μείωσις τῆς προτιμήσεως ρευστότητος συνεπάγεται αὔξησιν τῆς προσφορᾶς κεφαλαίου. Συγχρόνως ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου μειοῦται, συνεπείᾳ τῆς πτώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Κατὰ τὸν K. Wicksell[19], εἰς περίοδον ὑφέσεως ὁ φυσικὸς εἶναι κατώτερος τοῦ ἀγοραίου τόκου. Ἡ διαφορὰ αὕτη συνεπάγεται ἀποταμίευσιν μεγαλυτέραν τῆς ἐπενδύσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς περίοδον ὑφέσεως ὁ ἀγοραῖος τόκος ἔχει πτωτικὴν τάσιν, ἐν τούτοις οὗτος παραμένει εἰς σημεῖον ὑψηλότερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἐξίσωσιν μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως. Ἡ πραγματικὴ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου εἰς περίοδον ἀντιπληθωρισμοῦ θὰ αὐξηθῇ, διότι αἱ σχετικαὶ συμφωνίαι ὡς πρὸς τὸ

18. Interest and Prices, Λονδῖνον 1936, Κεφάλαιον 9.
19. Ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 9.

ὕψος τοῦ τόκου τῶν δανεισθέντων κεφαλαίων ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν, παρὰ τὴν πτῶσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Ὡς πρὸς τὸ μερίδιον τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, τοῦτο θὰ μειωθῇ ἢ θὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητον, δεδομένου ὅτι ὁ ὄγκος τῶν συναπτομένων δανείων περιορίζεται, λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης ὑφέσεως.

β) Ἐπιχειρηματικὸν κέρδος

Εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας καὶ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ὁλόκληρον τὸ παραγόμενον προϊὸν κατανέμεται μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καί, κατὰ τὸ θεώρημα τοῦ Euler, οὐδὲν ὑπόλοιπον παραμένει. Ὁ ἐπιχειρηματίας συνεπῶς ἀμείβεται μόνον διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας παρέχει εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του, ἤτοι λαμβάνει ἓν εἶδος μισθοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται, κατὰ τὸν F. H. Knight [20], νὰ ὀνομασθῇ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος. Τὸ «καθαρὸν» ἐπιχειρηματικὸν κέρδος ἀποτελεῖ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐπιχειρηματίου ὡς ἰδιοκτήτου τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο πρόκειται περὶ ὑπολοίπου, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει ὁ ἐπιχειρηματίας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐξοφλήσῃ ὅλας τὰς πάσης φύσεως δαπάνας τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔστω καὶ ἐὰν διὰ μερικὰς εἶναι ὁ ἴδιος δικαιοῦχος. Τὸ ὑπόλοιπον, ὅμως, τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παραγωγικὴ διαδικασία ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον [21] ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου συνίσταται εἴτε εἰς μισθὸν διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ὑπηρεσίας, εἴτε εἰς τόκον διὰ τὰ ἐπενδυθέντα εἰς τὴν ἐπιχείρησιν κεφάλαιά του. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἄποψις τῶν κλασσικῶν περὶ συμπτώσεως συμφερόντων ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἐργαζομένων. Ἡ θεωρία των, ὡς γνωστόν, ἀναφέρεται εἰς στάσιμον οἰκονομίαν καὶ κατάστασιν τελείου ἀνταγωνισμοῦ. Κατ' αὐτήν, ὅταν αὐξάνῃ ἡ παραγωγή, τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον ἀμφοτέρων βελτιοῦται, καί, ὅταν μειοῦται ἡ παραγωγή, ἐπιδεινοῦται. Ἐν τελικῇ ἀναλύσει, δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ὕπαρξις ἀντιθέσεως συμφερόντων μεταξὺ ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἐργαζομένων, ὡς ὑποστηρίζει ἡ μαρξιστικὴ θεωρία, ἐφ' ὅσον ὁ ἐπιχειρηματίας ἐκλαμβάνεται ὡς συντελεστὴς παραγωγῆς (ἐργαζόμενος ἢ κεφαλαιοῦχος) [22]. Εἰς περίπτωσιν πληθωρισμοῦ ἢ ἀντιπληθω-

20. Profit, Encyclopedia of the Social Sciences, Vol. XII, 1934, σελ. 480-486.

21. Ὅρ. J. Schumpeter, The Theory of Economic Development, 7η Ἔκδοσις, Harvard, Cambridge Mass, 1960.

22. Ὅρ. σχετικῶς M. Νεγρεπόντη, Τὰ Ποσοστὰ τοῦ Μισθοῦ καὶ τοῦ Ἐπιχειρηματικοῦ Κέρδους εἰς τὸ Ἐθνικὸν Εἰσόδημα, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Ἰούνιος 1958, σελ. 132-139 καὶ P. A. Samuelson, Wages and Interest: Marxian Models, American Economic Review, Δεκέμβριος 1957, σελ. 884 ἐπ.

ρισμοῦ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου θὰ ἀκολουθήση τὰς διακυμάνσεις τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ τόκου. Συμπερασματικῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀποκτᾶ περιεχόμενον μόνον ἐντὸς μεταβαλλομένης καὶ δὴ ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας, ὁπότε ἐμφανίζεται καὶ τὸ ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν ἐπιχειρηματικὸν κέρδος.

Γ. Η ΕΓΓΕΙΟΣ ΠΡΟΣΟΔΟΣ [23]

Πρόκειται διὰ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ συντελεστοῦ «ἔδαφος». Αὕτη δικαιολογεῖται μόνον ἐὰν τὸ κατάλληλον, ἀπὸ ἀπόψεως γονιμότητος καὶ τοποθεσίας, ἔδαφος εἶναι σπάνιον, διότι ἄλλως τοῦτο ἐκλαμβάνεται ὡς ἐλεύθερον ἀγαθόν. Γενικῶς τὰ σύγχρονα ὑποδείγματα κατανομῆς ὡς ἐπίσης καὶ αἱ συναρτήσεις παραγωγῆς ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ κεφάλαιον καὶ παραλείπουν τὴν ἀπαραίτητον συμμετοχὴν εἰς οἱανδήποτε παραγωγήν, τοῦ συντελεστοῦ «ἔδαφος». Ἡ παράλειψις αὕτη δύναται νὰ δικαιολογηθῆ πρῶτον μὲν ἀπὸ τὴν προσπάθειαν ἁπλοποιήσεως τῶν προβλημάτων κατανομῆς, δεύτερον δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἐδάφους εἰς τὸ συνολικὸν προϊὸν εἶναι, κατὰ κανόνα, μικρᾶς σχετικῶς σημασίας.

Τὸ ὕψος τῆς ἐγγείου προσόδου ἐξαρτᾶται ἀμέσως ἀπὸ τὴν σχέσιν πληθυσμοῦ πρὸς ἔκτασιν ἐδάφους καταλλήλου ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως. Ὁσάκις, μὲ δεδομένην ἔκτασιν ἐδάφους, πραγματοποιεῖται αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ μεταβάλλεται, οὕτως ὥστε δι' ἑκάστην παραγομένην μονάδα νὰ ἀπαιτῆται μεγαλυτέρα ἢ πρότερον ἔκτασις ἐδάφους, ἡ ἔγγειος πρόσοδος ἀνέρχεται. Ἀντιθέτως, ὁσάκις ἐπὶ δεδομένου ἐδάφους προστίθεται ἐργασία ἢ κεφάλαιον, ἡ ὁριακὴ ἀπόδοσις τοῦ ἐδάφους μειοῦται, συνεπείᾳ τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἢ μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως καὶ ἡ ἔγγειος πρόσοδος εἰς εἶδος κατέρχεται.

Ἡ αὔξησις τῆς ἐγγείου προσόδου, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οἱ κτηματίαι αὐξάνουν τὴν ἐνεργὸν ζήτησίν των καὶ οὐχὶ τὴν ἀποταμίευσίν των, εἶναι εἰς θέσιν νὰ προκαλέση πληθωριστικὰς πιέσεις ἢ νὰ ἐπιτείνη τὸν ἤδη ἀρξάμενον πληθωρισμὸν ceteris paribus. Ἐξ ἄλλου, ἡ μείωσις τῆς ἐγγείου προσόδου εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέση ἢ νὰ ἐπιτείνη ἀντιπληθωριστικὰ φαινόμενα διὰ τῆς μειώσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως τῶν κτηματιῶν ceteris paribus.

Π. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Πρόκειται περὶ τῆς ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἡ ὁποία γί-

23. Ὅρ. D. Ricardo, The Principles of Political Economy and Taxation. Richard D. Irwin, Inc, Homewood, Illinois 1963, σελ. 29 ἐπ.

νεται μὲ τὴν πρόθεσιν βελτιώσεως τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς βάρος τῶν κεφαλαιούχων καὶ κτηματιῶν.

Οἱαδήποτε ἀνακατανομὴ περικλείει ὡρισμένους κινδύνους οἱ ὁποῖοι, ἔστω καὶ ὅταν προβλέπωνται ἐκ μέρους τῶν ἁρμοδίων, δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὸν νὰ ἀποφευχθοῦν. Τοῦτο ὀφείλεται, ἐν πολλοῖς, εἰς τὸ ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνακατανομῆς ἐκφεύγουν τῶν ἀρχικῶν προθέσεων τῶν ἁρμοδίων. Πρόκειται κυρίως διὰ τὸν κίνδυνον μειώσεως τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς προόδου, διὰ τὸν κίνδυνον ὑποαπασχολήσεως καὶ διὰ τὸν κίνδυνον μὴ ἐπιτεύξεως τῶν ἐπιδιωκομένων ὑπὸ τῆς ἀνακατανομῆς σκοπῶν:

α) Διὰ τὸν κίνδυνον μειώσεως τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς προόδου, συνεπείᾳ τῆς ἀνακατανομῆς [24] τοῦ εἰσοδήματος ἐπ' ὠφελείᾳ, ἔστω τῆς τάξεως τῶν ἐργαζομένων. Εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα ἀριθ. 69 ἐξετάζεται ἡ περίπτωσις αὕτη.

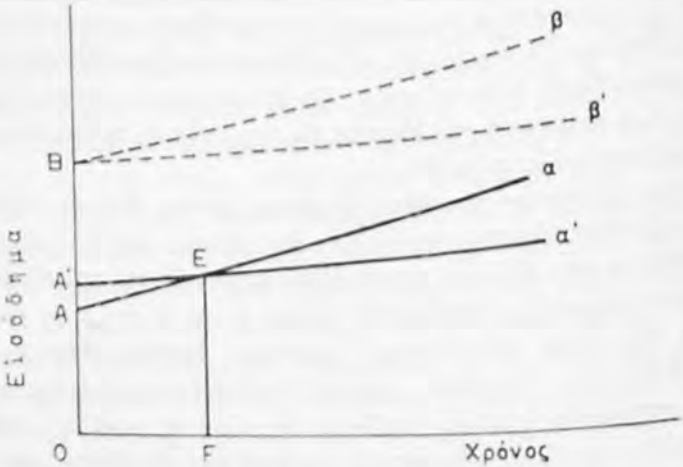

Διάγραμμα ἀριθ. 69
Μείωσις τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς προόδου συνεπείᾳ τῆς ἀνακατανομῆς [25].

Ἔστω, ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 69, ὅτι τὸ πραγματικὸν συνολικὸν εἰσόδημα εἶναι ΟΒ καὶ ὅτι κατανέμεται εἰς δύο μερίδια, ἤτοι ΟΑ (μισθοὶ) καὶ ΑΒ (ἐπιχειρηματικὰ κέρδη, τόκος καὶ ἔγγειος πρόσοδος). Ὑποθέτομεν, ἐν συνεχείᾳ, ὅτι τὸ εἰσόδημα ΟΒ αὐξάνει μὲ σταθερὸν ρυθμόν, εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, ἤτοι Ββ. Ἔστω ὅτι, συνεπείᾳ τῆς ἀνακατανομῆς, τὸ μερίδιον τῶν μισθῶν ἀπὸ ΟΑ ἀνέρχεται εἰς ΟΑ' καὶ ὁ ρυθμὸς προόδου ἀπὸ Ββ μειοῦται εἰς Ββ'. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀναποφεύκτως ἡ Α'α', ἡ ὁποία δεικνύει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ

24. Ὅρ. K. E. Boulding, The Fruits of Progress and the Dynamics of Distribution, American Economic Review, 43, Μάϊος 1953, σελ. 473-483.

25. Ὅρ. K. E. Boulding, ἔ. ἀ. 1953, σελ. 482.

μεριδίου τῶν μισθῶν, μετὰ τὴν ἀνακατανομὴν θὰ τέμνη τὴν Αα, ἡ ὁποία δεικνύει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ αὐτοῦ μεριδίου, πρὸ τῆς ἀνακατανομῆς, εἰς τὸ σημεῖον Ε. Πρὸ τοῦ σημείου τούτου ἡ ἀνακατανομὴ πράγματι ὠφέλησεν τοὺς ἐργαζομένους, ἐφ' ὅσον τὸ μερίδιόν των ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος ηὐξήθη. Πέραν ὅμως τοῦ σημείου Ε οἱ ἐργαζόμενοι, συνεπείᾳ ἐπιβραδύνσεως τοῦ ρυθμοῦ προόδου τῆς οἰκονομίας, λαμβάνουν μερίδιον μικρότερον, ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀντίστοιχον πρὸ τῆς ἀνακατανομῆς.

Ἀπὸ μικροοικονομικῆς ἀπόψεως, ἡ ὁποία καὶ μόνον μᾶς ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ, οἱ ἐργαζόμενοι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ζητοῦν αὐξήσεις ἀπὸ τὸν ἐργοδότην, μεμονωμένως ἢ μέσῳ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, ἐάν:

— δὲν προβλέπουν ἄμεσον δυνατότητα αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς των παραγωγικότητος·

— ὑπάρχῃ σοβαρὸς κίνδυνος μειώσεως τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν καὶ ἐπένδυσιν τῶν κεφαλαιούχων καὶ ἐπιχειρηματιῶν, ὅταν οὗτοι θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν ὑψηλοτέρας δαπάνας·

— ὑπάρχῃ κίνδυνος δημιουργίας ὑποαπασχολήσεως εἰς σχετικῶς μεγάλην κλίμακα·

— ἡ ἀνακατανομὴ προβλέπεται ὅτι θὰ μειώσῃ τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου·

β) Διὰ τὸν κίνδυνον ὑποαπασχολήσεως [26]. Εἶναι πιθανὸν ἡ ἐπιδίωξις διατηρήσεως τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως ἐκ μέρους τῶν συγχρόνων κρατῶν, νὰ δυσχεραίνῃ ἢ νὰ περιορίζῃ τὴν ἀνακατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων. Εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν θὰ πρέπῃ βεβαίως νὰ ἀποδοθῇ μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὴν σπουδαιοτέραν ἐπιδίωξιν. Πράγματι ἐὰν αἱ ἀξιώσεις τῶν ἐργαζομένων δι' ὑψηλοτέραν ἀμοιβὴν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς παράλογοι, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, θὰ ὁδηγήσουν τὴν οἰκονομίαν εἰς πληθωρισμὸν ἐπιζήμιον, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω [27], διὰ τοὺς ἐργαζομένους. Εἰς περίπτωσιν προκλήσεως πληθωρισμοῦ ἢ ὑποαπασχολήσεως τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων οὐχὶ μόνον δὲν θὰ βελτιωθῇ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον θὰ ἐπιδεινωθῇ. Αἱ πληθωριστικαὶ πιέσεις, συνεπείᾳ τῆς συνεχοῦς ὑψώσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων, θὰ εἶναι τοσούτῳ ἐντονώτεραι, ὅσον τὸ χρονικὸν

26. Ὅρ. J. H. Richardson, Wage Policy and Labour Standard, The Economic Journal, Σεπτέμβριος 1956, σελ. 431-441.

27. Εἰς τὸ ἐδάφιον περὶ λειτουργικῆς κατανομῆς.

διάστημα μεταξὺ ὑψώσεως τοῦ κόστους τοῦ βίου καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν εἶναι βραχύτερον καὶ τἀνάπαλιν [28].

γ) Ὁ κίνδυνος μὴ ἐπιτεύξεως τῶν ἐπιδιωκομένων ὑπὸ τῆς ἀνακατανομῆς σκοπῶν, ἀκριβῶς διότι αὕτη ἐφαρμόζεται ὡς ὁριζοντία, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς κάθετος ἀνακατανομή. Πρόκειται διὰ τὴν ἀνακατανομήν, ἡ ὁποία λαβάνει χώραν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς τάξεως τῶν ἐργαζομένων, ἤτοι κατ' αὐτὴν πραγματοποιεῖται μεταφορὰ εἰσοδήματος ἀπὸ τοὺς ἔχοντας γενικῶς μικρότερα βάρη ἐργαζομένους πρὸς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν περισσοτέρας ὑποχρεώσεις. Εἰς τὴν κυριολεξίαν δὲν πρόκειται περὶ ἀνακατανομῆς, ἐφ' ὅσον δὲν συνεπάγεται μεταφορὰν εἰσοδήματος ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν κεφαλαιούχων πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἐργαζομένων, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, οὕτως, ἐπιτυγχάνεται δικαιοτέρα κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων. Γενικῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ὁριζοντία ἀνακατανομὴ ἀποτελεῖ ἔκφρασιν ἀδυναμίας τῶν ἁρμοδίων, οἱ ὁποῖοι ναὶ μὲν ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπιτύχουν δικαιοτέραν κατανομήν, πλὴν ὅμως διστάζουν νὰ ἐπιβάλουν ριζικὰς μεταβολὰς εἴτε διότι φοβοῦνται τὰς ἀντιδράσεις τῶν κεφαλαιούχων, εἴτε διότι προβλέπουν δυσμενῆ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς προόδου καὶ ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως.

Προκειμένου νὰ ἐξετάσωμεν, εἰδικώτερον, τὸ περιεχόμενον τῆς κοινωνικῆς κατανομῆς, θὰ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν δύο μόνον κατηγοριῶν εἰσοδημάτων, ἤτοι τῶν μισθῶν καὶ τῶν πάσης φύσεως εἰσοδημάτων ἐκ κεφαλαίου.

Ὅταν ἐξετάζεται ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς ἐρωτᾶται βασικῶς: «Εἶναι δυνατὸν ἡ ἰσχὺς τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένη πίεσις πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις νὰ καταλήξῃ εἰς τρόπον κατανομῆς τοῦ προϊόντος ἐντὸς τῆς οἰκονομίας ἢ μικροοικονομικῆς τινος μονάδος, διάφορον αὐτοῦ ὁ ὁποῖος βασίζεται εἰς τὴν ὁριακὴν θεωρίαν»; Ἐπὶ πλέον θὰ ἔπρεπε νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ δυνατότης ἢ μὴ δράσεως τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων θὰ πρέπῃ, κατ' ἀνάγκην, νὰ ἐξετασθῇ εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου οἰκονομίας, ἤτοι βάσει τῆς ὑποθέσεως τῆς μὴ αὐξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος εἰς τὴν μονάδα τοῦ χρόνου. Συγκεκριμένως, αἱ ἐργατικαὶ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ἐπιδροῦν διττῶς ἐπὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία»:

α) Κατὰ πρῶτον, ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ «ἀμέσου μισθοῦ» τῶν ἐργαζομένων, ἤτοι τῆς ἀμοιβῆς διὰ τὴν παροχὴν ἐργασίας ὡρισμένης ποσότητος καὶ ποιότητος. Κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι δεσμευτικαὶ δι' ἀμφοτέρους, ἐργαζομένους καὶ ἐργοδότας, οἱ ἐργοδόται

28. Ὅρ. A. T. Peacock καὶ W. J. L. Ryan, Wage Claims and the Pace of Inflation (1948-51), The Economic Journal, Ἰούνιος 1953, σελ. 385-392.

προσπαθοῦν νὰ καθορίσουν τὸ κατώτατον ὅριον μισθοῦ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν χαμηλότερον ἐπίπεδον, διότι οὕτω συμπιέζουν τὴν δαπάνην παραγωγῆς των, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ἐργαζόμενοι προσπαθοῦν νὰ καθορίσουν τὸ κατώτατον ὅριον μισθοῦ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλότερον ἐπίπεδον, δεδομένου ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται τὸ βιοτικόν των ἐπίπεδον. Πράγματι, ἡ ἀμοιβὴ τῶν διαφόρων εἰδικοτήτων ἐργαζομένων διατηρεῖ ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τὸ κατώτατον ὅριον μισθοῦ τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας. Ἡ ἀπόστασις αὕτη εἶναι τοσούτῳ μεγαλυτέρα, ὅσον ὁ χρόνος προσκτήσεως δεδομένης εἰδικεύσεως εἶναι μακρότερος καὶ ὅσον αἱ σχέσεις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καταλήγουν εἰς στενότητα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος εἰδικεύσεως. Εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν συλλογικῶν συμβάσεων καταλήγει, ἐν πολλοῖς, εἰς σταθερότητα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν μισθῶν τῶν διαφόρων εἰδικεύσεων [29] μακροχρονίως, ἐνῶ βραχυχρονίως καταλήγει εἰς μείωσιν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τούτων. Πράγματι, βραχυχρονίως, αἱ ἐργατικαὶ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ἐπιμένουν κυρίως νὰ αὐξήσουν τὸ κατώτατον ὅριον ἡμερομισθίου ἀνειδικεύτου ἐργασίας, διότι γνωρίζουν καλῶς ὅτι μία τοιαύτη αὔξησις θὰ προκαλέσῃ, ἐντὸς ὀλίγου, γενικὴν ὕψωσιν τῶν μισθῶν, δεδομένου ὅτι αἱ διάφοροι εἰδικότητες ἐργασίας δὲν θὰ δεχθοῦν, κατ' ἀρχήν, οἱανδήποτε μεταβολὴν τῆς ἱεραρχίας, ἡ ὁποία, ἐν πολλοῖς, ἐξασφαλίζεται διὰ τῶν διαφορῶν τοῦ ὀνομαστικοῦ των μισθοῦ.

Ἐφ' ὅσον εἰς τὴν στάσιμον οἰκονομίαν δὲν ἀντιμετωπίζεται αὔξησις τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ πρόβλημα, ὡς πρὸς τὸν τρόπον κατανομῆς τῆς αὐξήσεως, ἡ δρᾶσις τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων ἀποβλέπει, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὴν προσπάθειαν ἀφ' ἑνὸς μὲν μειώσεως τοῦ μεριδίου τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐφ' ἑτέρου αὐξήσεως τοῦ μεριδίου τῆς ἐργασίας ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὔξησις αὕτη τοῦ μεριδίου τῆς ἐργασίας εἰς βάρος τοῦ μεριδίου τοῦ κεφαλαίου ἐδικαιολογεῖτο ἀπὸ προηγουμένην αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», διατηρουμένης ἀμεταβλήτου τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου, δὲν θὰ ἐτίθετο βεβαίως θέμα δράσεως τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁριακῆς θεωρίας θὰ ἐξησφαλίζετο αὐτομάτως μεγαλυτέρα ἀμοιβὴ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» μέχρι τοῦ σημείου ἐξισώσεώς της μὲ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου. Ἐπὶ τῇ βάσει, ὅμως, τῆς κοινωνικῆς κατανομῆς ἐρωτᾶται ἐὰν ἡ ἰσχὺς τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων εἶναι εἰς θέσιν, ἀνεξαρτήτως τῶν ὑφισταμένων σχέσεων ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἤτοι ἀνεξαρτήτως τῆς ὁριακῆς σχέσεως ὑποκαταστάσεως κεφα-

29. Ὅρ. H. A. Turner, Inflation and Wage Differentials in Great Britain, The Theory of Wage Determination, ἔ. ἀ. σελ. 124.

λαίου ὑπὸ ἐργασίας, νὰ μεταβάλῃ τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος ὑπὲρ τῆς ἐργασίας.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ὁριακῆς θεωρίας ὑποστηρίζουν σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς ὅτι τοιοῦτο τι δὲν δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Ἀλλὰ καὶ τὰ στατιστικὰ ἀποτελέσματα τῶν σχετικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος ἐρευνῶν δὲν εἶναι, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, εἰς θέσιν νὰ ἀποδείξουν τὸ ἀντίθετον [30]. Γενικῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι εἰς περιόδους πλήρους ἀπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἡ ἰσχὺς τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων αὐξάνει καὶ δύνανται αὗται εὐχερέστερον νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των ἐπὶ τῶν ἐργοδοτῶν. Ἐν τούτοις ἡ παραδοχὴ τῆς ἀνωτέρω προτάσεως δὲν ὁδηγεῖ, κατ' ἀνάγκην, εἰς ἀναγνώρισιν τῆς δυνατότητος δράσεως τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων. Εἰς περίοδον πλήρους ἀπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἡ αὔξησις τῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων δυνατὸν νὰ καταλήξῃ εἰς:

αα) Μεταβολὴν τῆς ὁριακῆς σχέσεως ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου ὑπὸ ἐργασίας καὶ δὴ αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει, ἡ αὔξησις τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων δὲν ἐμπίπτει εἰς τὸ πεδίον τῆς κοινωνικῆς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς λειτουργικῆς κατανομῆς, ἐφ' ὅσον δικαιολογεῖται ἀπολύτως ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία».

ββ) Αὔξησιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν συνεπείᾳ ηὐξημένης ἐνεργοῦ ζητήσεως. Οὕτως, οἱ ἐργαζόμενοι δὲν θὰ διατηρήσουν ἀπὸ ἀπόψεως πραγματικοῦ μισθοῦ ὁλόκληρον τὴν ἐπιτευχθεῖσαν, χάρις εἰς τὰς ἐργατικὰς συνδικαλιστικὰς ὀργανώσεις, αὔξησιν τοῦ ὀνομαστικοῦ των μισθοῦ. Ἐὰν οὐδεμία αὔξησις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἔλαβεν, ἐν τῷ μεταξύ, χώραν, ἡ ὕψωσις τῶν τιμῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ὁριακῆς θεωρίας, θὰ ἀπορροφήσῃ ὁλόκληρον τὴν αὔξησιν τοῦ ὀνομαστικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων, οὕτως ὥστε ἡ ἀμοιβή των θὰ ἰσοῦται, ἐκ νέου, μὲ τὴν ὁριακήν των παραγωγικότητα.

γγ) Ἀπόφασιν μειώσεως τῆς παραγωγῆς ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἐὰν ἀντιληφθοῦν ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλουν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἐργαζομένους ἀμοιβὴν ἀνωτέραν τῆς ὁριακῆς των παραγωγικότητος. Τοιοῦτο τι, βεβαίως, θὰ συμβῇ μόνον ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τῶν προϊόντων των, εἰς περίπτωσιν ὑψώσεως τῆς τιμῆς πωλήσεως τούτων, εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος. Ἡ μείωσις τῆς παραγωγῆς των θὰ προκαλέσῃ, κατ' ἀνάγκην, καὶ μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς αὐτοὺς ἀπασχολουμένων, μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ

30. Ὅρ. E. H. Phelps Brown, The Long - term Movement of Real Wages, The Theory of Wage Determination, ἔ. ἀ. σελ. 48-65 καὶ Clark Kerr, Wage Relationships, The Comparative Impact of Market and Power, ἔ. ἀ. σελ. 173-193.

ὁποῖον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τούτων νὰ ἰσοῦται πρὸς τὴν ηὐξημένην ἀμοιβήν των.

Εἰς περίοδον ὑποαπασχολήσεως αἱ ἐργατικαὶ ὀργανώσεις δὲν εἶναι ἰσχυραὶ καὶ δὲν προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν αὐξήσεις μισθῶν εἰς τοὺς ἐργοδότας, ἐφ' ὅσον γνωρίζουν ὅτι οἱ τελευταῖοι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ποσότητα ἐργασίας, ἡ ὁποία τοὺς εἶναι ἀπαραίτητος, εἰς σχετικῶς χαμηλὴν τιμήν.

Συμπερασματικῶς, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

1) Ἡ πραγματικὴ συμβολὴ τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων συνίσταται εἰς τὴν προσπάθειάν των ὅπως πείσουν τοὺς ἐργαζομένους ὅτι ἡ μόνη δυνατότης μακροχρονίου βελτιώσεως τοῦ βιοτικοῦ των ἐπιπέδου εἶναι ἡ αὔξησις τῆς ὁριακῆς των παραγωγικότητος [31]. Ἐν τούτοις ἡ προσπάθεια αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας δὲν ἔχει οὐσιαστικὸν περιεχόμενον εἰς στάσιμόν τινα οἰκονομίαν, δεδομένου ὅτι ὅλοι οἱ προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῆς παραγωγικότητος συναντῶνται μόνον εἰς τὴν μεταβαλλομένην οἰκονομίαν. Ἡ ἔλλειψις, γενικῶς, οἱασδήποτε ἰσχύος τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας, θὰ πρέπη νὰ συνδυασθῇ καὶ νὰ ἑρμηνευθῇ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χαμηλῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, εἰς τὰς ἐν λόγῳ οἰκονομίας.

2) Ὁσάκις αἱ ἐργατικαὶ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ἐπιτυγχάνουν αὔξησιν τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων, ἡ αὔξησις αὕτη ὁδηγεῖ τελικῶς εἰς βελτίωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων μόνον ἐφ' ὅσον ἡ ὁριακὴ των παραγωγικότης αὐξηθῇ. Αἱ ἐργατικαὶ ὀργανώσεις, ἐξ ἄλλου, δὲν θὰ πρέπη νὰ ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ ὕψος τοῦ ἀτομικοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ὄγκον τῆς ἀπασχολήσεως. Κατὰ κανόνα [32], ὁσάκις ἡ ὕψωσις τοῦ ἀτομικοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», συνεπάγεται αὕτη μείωσιν τῆς ἀπασχολήσεως καὶ οὕτως ἀποκλείεται αὔξησις τοῦ μεριδίου τοῦ μισθοῦ ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Θὰ πρέπη ἐνταῦθα νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἀνειδίκευτος ἐργασία εἶναι περισσότερον ἐπιρρεπὴς εἰς κυκλικὴν ὑποαπασχόλησιν καὶ ὅτι, συνεπῶς, τὸ μερίδιόν της ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος θίγεται περισσότερον, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀντίστοιχον τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας, εἰς περίπτωσιν μειώσεως τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως [33]. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο πρέπει ἀπαραιτή-

31. Ὅρ. B. C. Roberts, Trade Union Behaviour and Wage Determination in Great Britain, The Theory of Wage Determination, ἔ. ἀ. σελ. 118.

32. Ἀντίθετον ἄποψιν ὑποστηρίζει ὁ A. Tiano εἰς τὴν πολυγραφημένην διατριβήν του ἐπὶ διδακτορίᾳ μὲ θέμα: L'Action Syndicale Ouvrière et la Théorie Economique du Salaire, Παρίσιοι 1956.

33. Ὅρ. M. W. Reder, The Theory of Occupational Wage Differentials, The American Economic Review, Δεκέμβριος 1955, σελ. 833-852.

τως νὰ λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν πρὸ πάσης ἐκστρατείας τῶν ἐργατικῶν
ὀργανώσεων δι' ἀνύψωσιν τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, ἐὰν αὕτη δὲν δικαιολογῆται
ἀπὸ ἀνάλογον αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργα-
σία».

β) Αἱ ἐργατικαὶ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ
ἐμμέσου ἢ κοινωνικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων. Πρόκειται διὰ τὸ τμῆμα
ἐκεῖνο τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, τὸ ὁποῖον δὲν συνδέεται μὲ τὴν ὁριακήν των
παραγωγικότητα ἀλλὰ παρέχεται εἰς τοὺς ἐργαζομένους διὰ λόγους καθαρῶς
κοινωνικῆς πολιτικῆς. Τὸ προϊὸν τοῦ κοινωνικοῦ ἢ ἐμμέσου μισθοῦ προέρχεται
ἐν μέρει μὲν ἀπὸ κρατήσεις εἰς βάρος τῶν ἀπολαυῶν τῶν ἐργαζομένων καὶ ἐν
μέρει ἀπὸ κάθετον ἀνακατανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Μεταξὺ ἄλλων εἰς
τὸν ἔμμεσον μισθὸν ὑπάγονται αἱ συντάξεις τῶν ἐργαζομένων, ἡ δωρεὰν ἰατρι-
κὴ περίθαλψις, τὰ ἐπιδόματα ἀσθενείας, γήρατος, θανάτου, οἰκογενειακῆς κα-
ταστάσεως καὶ ἀνεργίας, τὰ ἐπιδόματα διακοπῶν, αἱ παιδικαὶ κατασκηνώσεις,
τὰ συμπληρώματα τοῦ ἀμέσου μισθοῦ εἰς εἶδος, ὡς λ.χ. ἡ παροχὴ δωρεὰν κα-
τοικίας, γευμάτων εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας, ἀναψυχῆς κ.ο.κ. Τὸ βιοτικὸν
ἐπίπεδον τῆς ἐργατικῆς οἰκογενείας δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ
ἀμέσου μισθοῦ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἐμμέσου μισθοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει ἰδιαι-
τέραν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Ἀκριβῶς,
λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ ἔμμεσος μισθὸς εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ὁριακῆς παραγωγικότη-
τος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων ἐπ'
αὐτοῦ δύναται νὰ εἶναι οὐσιώδης. Ἐν τούτοις, καὶ οἱ ἐργαζόμενοι καὶ αἱ ὀργα-
νώσεις ἐργατῶν προτιμοῦν νὰ ἐπιτυγχάνουν ἔστω καὶ μικρὰς αὐξήσεις τοῦ
ἀμέσου μισθοῦ των, ἐνῶ ἀδιαφοροῦν ἐν πολλοῖς διὰ τὸν ἔμμεσον μισθόν των.
Ἡ συμπεριφορά των αὕτη ἐξηγεῖται βασικῶς ἐκ ψυχολογικῶν λόγων. Πράγμα-
τι, φαίνεται ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι, ὅταν λαμβάνουν αὐξήσεις ὑπὸ μορφὴν ἐμμέσου
μισθοῦ, αἰσθάνονται ὡς ἐὰν τοὺς παρείχετο ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποίαν δὲν δέχον-
ται νὰ ἀπαιτήσουν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι βελτιοῦται οὕτω τὸ βιοτικὸν των ἐπί-
πεδον. Ἀντιθέτως, οὗτοι πιστεύουν ὅτι ἔχουν δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσουν ὑψηλό-
τερον ἄμεσον μισθόν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν γνώμην των, δικαιολογεῖται ἐκ τῆς
ὑπ' αὐτῶν παρεχομένης ἐργασίας.

Δεδομένου ὅτι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ
ἄθροισμα ἀμέσου καὶ ἐμμέσου μισθοῦ καὶ ἐπὶ πλέον ὅτι τὸ μερίδιον τῆς ἐργα-
σίας ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος καθορίζεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μισθῶν,
θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τυχὸν ἐπιτυχὴς δρᾶσις τῶν ἐργατικῶν
συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων ἐπὶ τοῦ ἐμμέσου μισθοῦ, εἶναι εἰς θέσιν νὰ μετα-
βάλῃ τὰ μερίδια τῶν συντελεστῶν «ἐργασία» καὶ «κεφάλαιον» ἐντὸς τοῦ συνο-
λικοῦ προϊόντος, χωρὶς τοῦτο νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ μεταβολὴν τῆς ὁριακῆς

σχέσεως ὑποκαταστάσεώς των. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ ἀνεγνωρίζετο σπουδαιοτάτης σημασίας ἐξαίρεσις εἰς τὸ πεδίον ἐφαρμογῆς τῆς ὁριακῆς θεωρίας. Ἐν τούτοις, ἡ ἰσχὺς τῶν ἐργατικῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων δὲν ἦτο, ἕως σήμερον τοὐλάχιστον, εἰς θέσιν νὰ μεταβάλῃ τὰ σχετικὰ μερίδια τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τὰ ἐν λόγῳ μερίδια ἐμφανίζουν ἐκπληκτικὴν σταθερότητα, ἡ ὁποία δύναται, μεταξὺ ἄλλων, νὰ ἐξηγηθῇ βάσει τοῦ στατιστικῶς ἐπιβεβαιουμένου συμψηφισμοῦ [34] μεταξὺ ἀμέσου καὶ ἐμμέσου μισθοῦ: Ὁσάκις ἀνέρχεται ὁ ἄμεσος μισθός, κατέρχεται ἀντιστοίχως ὁ ἔμμεσος καὶ τἀνάπαλιν, οὕτως ὥστε τὸ μερίδιον τῆς ἐργασίας ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος παραμένει ἀμετάβλητον.

Ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, πρὸς ὄφελος τῶν ἀσθενεστέρων κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὅλως εἰδικώτερον πρὸς ὄφελος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ἀποκτᾶ καθαρῶς οἰκονομικὸν περιεχόμενον, χάρις εἰς τὴν Γενικὴν Θεωρίαν περὶ Τόκου, Χρήματος καὶ Ἀπασχολήσεως τοῦ J. M. Keynes [35], ἡ ὁποία συνδέει τὴν ὁριακὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν μὲ τὸ ἐπίπεδον ἀπασχολήσεως, εἰσοδήματος καὶ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Οὕτως αὕτη, πλὴν τοῦ ὅτι ἐπιδιώκεται χάριν δικαιοτέρας κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀποβλέπει συγχρόνως καὶ εἰς μείωσιν τῆς ροπῆς πρὸς ἀποθησαύρισιν καὶ συνεπῶς εἰς ἔντασιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος πραγματοποιεῖται διὰ σειρᾶς μέτρων, τὰ ὁποῖα ἐπιδιώκουν τὴν μείωσιν τοῦ μεριδίου τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, καὶ τὴν ἀντίστοιχον αὔξησιν τοῦ μεριδίου τῆς ἐργασίας. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, ἀποδεικνύεται στατιστικῶς ἡ σταθερότης τῶν μεριδίων τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἐν τούτοις ὄπισθεν τῆς φαινομενικῆς αὐτῆς σταθερότητος κρύπτονται πολλαὶ καὶ σημαντικαὶ μεταβολαί [36]:

—Κατ' ἀρχὴν θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ ἀναφερώμεθα εἰς τὴν σταθερότητα τῶν μεριδίων τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος καὶ οὐχὶ εἰς τὴν σταθερότητα ὁλοκλήρου τοῦ μεριδίου τοῦ κεφαλαίου. Πράγματι τὰ μερίδια τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐγγείου προσόδου, ἐξεταζόμενα ἄνευ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, ἐμφανίζουν πτῶσιν, ὀφειλομένην εἰς διάφορα κρατικὰ μέτρα περιορίζοντα τὰ εἰσοδήματα ἐκ κεφαλαίου, ὡς εἶναι μεταξὺ ἄλλων ἡ προοδευτικὴ φορολογία, ὁ φόρος κληρονομίας, ὁ φόρος ἐπὶ τῆς ὑπεραξίας

34. Ὅρ. Jean Marchal, Esquisse d'une Théorie Moderne des Salaires et d'une Théorie Générale de la Répartition, Revue Economique, 1955, σελ. 553-573.

35. Ἔ. ἀ. Βιβλίον III.

36. Ὅρ. E. H. Phelps Brown καὶ P. E. Hart, The Share of Wages in National Income, The Economic Journal, Ἰούνιος 1952, σελ. 253-277.

τῶν ἀκινήτων κ.ο.κ. Γενικῶς ὅμως καταβάλλεται προσπάθεια, οὕτως ὥστε τὰ διάφορα κρατικὰ μέτρα νὰ μὴ θίγουν τὴν ροπὴν πρὸς ἀποταμίευσιν καὶ ἐπένδυσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ N. Kaldor [37] ὅτι ὁ φόρος ἐπὶ τῆς καταναλώσεως κατ' ἐξοχὴν πολυτελῶν ἀγαθῶν θὰ πρέπῃ νὰ προτιμᾶται τοῦ ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος φόρου. Κατ' αὐτόν, ὁ πρῶτος θίγει μόνον τὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν, ἐνῶ ὁ δεύτερος κυρίως τὴν ροπὴν πρὸς ἀποταμίευσιν καὶ ἐπένδυσιν.

—Κατὰ δεύτερον λόγον, ἡ ἀναλογία εἰδικευμένων πρὸς ἀνειδικεύτους ἐργαζομένους καὶ δὴ ἡ ἀναλογία τῶν ἐργαζομένων εἰς γραφεῖα καὶ κατεχόντων ὑψηλὰς σχετικῶς θέσεις, πρὸς τοὺς χειρώνακτας ηὐξήθη, οὕτως ὥστε τὸ βάρος συνεπείᾳ τῆς μειώσεως τοῦ μεριδίου τῆς ἐγγείου προσόδου καὶ τοῦ τόκου διενεμήθη ἐξ ἴσου μεταξὺ ἐργαζομένων καὶ ἐπιχειρηματιῶν.

§ 2. Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Εἰς τὴν πραγματικότητα, τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς, λειτουργικῆς καὶ κοινωνικῆς, ἀποκτᾶ περιεχόμενον μόνον ὅταν, εἰς δεδομένην οἰκονομίαν, ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ αὐξηθῇ μὲ ρυθμὸν ταχύτερον τοῦ πληθυσμοῦ, ἤτοι ὅταν πραγματοποιῆται αὔξησις τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο, τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς κατανομῆς τίθεται ἐπὶ βάσεως τελείως διαφόρου ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐξητάσθη εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον τοῦ παρόντος κεφαλαίου: Δὲν ἀσχολούμεθα πλέον μὲ τὸ ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβάλωμεν τὸν τρόπον κατανομῆς δεδομένου προϊόντος, ἀλλὰ μὲ τὸ πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ κατανομὴ τοῦ ἐπὶ πλέον παραχθέντος προϊόντος, ἤτοι ἐὰν αὕτη θὰ γίνῃ κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς εἰς τὸ παρελθὸν ἢ κατὰ τελείως διάφορον τρόπον. Δεδομένου ὅτι εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τῆς κατανομῆς ἀπὸ μικροοικονομικῆς ἀπόψεως, θὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν τῶν γνωστῶν μακροοικονομικῶν, περὶ κατανομῆς, θεωριῶν [38]. Θὰ λάβωμεν μόνον ὑπ' ὄψιν ὡρισμένας ἑκάστοτε ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν κρίσιν μας, θὰ διευκολύνουν τὴν κατανόησιν τῆς μικροοικονομικῆς κατανομῆς. Ἡ τελευταία, ὡς ἐμφαίνεται ἤδη ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀναλύσεως, εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ μακροοικονομικὰ μεγέθη.

37. An Expenditure Tax, Λονδῖνον 1955. Ἐπίσης, ὅρα σχετικῶς Ι. Ν. Κούλη, Βασικὰ Ζητήματα Ἀντικυκλικῆς Πολιτικῆς, Σπουδαί, Τεῦχος 3-4, Τόμος ΙΗ, σελ. 7-76 καὶ Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, Ἡ Θεωρία τῆς Φορολογίας ἐπὶ τῆς Καταναλώσεως ὡς σύγχρονος ἐπανεμφάνισις τῶν σχετικῶν Θεωριῶν τῶν Μερκαντιλιστῶν, Χαρμόσυνον Δ. Ι. Καρανίκα, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 429-441.

38. Αὗται θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν διεξοδικῶς εἰς τὸν Τόμον ΙΙ τῆς παρούσης μελέτης, περὶ Μακροοικονομικῆς Ἀναλύσεως.

Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς μεταβαλλομένης οἰκονομίας, ἐφ' ὅσον δεχόμεθα αὔξησιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ceteris paribus. Οὕτως, ὁ πληθυσμός, ὁ βαθμὸς εἰδικεύσεως τῶν ἐργαζομένων, ἡ διαθέσιμος, ἐντὸς τῆς οἰκονομίας, ποσότης παγίου κεφαλαίου, ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ κ.ο.κ. παύουν πλέον, ἐνταῦθα, νὰ θεωροῦνται ὡς δεδομένα.

Θὰ ἐξετάσωμεν τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ πλαίσιον ἀπογειουμένης τινὸς οἰκονομίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ πλαίσιον ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένης τοιαύτης. Εἰς ἀμφοτέρας, βεβαίως τὰς περιπτώσεις, τὸ χρονικὸν διάστημα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἀναφέρωνται τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν μεγέθη θὰ εἶναι μακροχρόνιον.

1. ΣΤΑΔΙΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΠΟΓΕΙΩΣΕΩΣ (TAKE-OFF)

Τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως συνίσταται εἰς τὴν πραγματοποίησιν ταχείας ἀναπτύξεως περιωρισμένου ἀριθμοῦ οἰκονομικῶν κλάδων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφαρμόζεται ἡ σύγχρονος τεχνική [39]. Τὰ βασικά, ἐξ ἄλλου, χαρακτηριστικὰ τῆς ἀπογειώσεως εἶναι τρία [40]:

αα) Ἡ αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ παραγωγικῆς ἐπενδύσεως, ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀπὸ 5 % περίπου εἰς ἄνω τοῦ 10 %.

ββ) Ἡ ἀνάπτυξις ἑνὸς ἢ περισσοτέρων βασικῶν βιομηχανικῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι πραγματοποιοῦν ταχύτατον ρυθμὸν οἰκονομικῆς προόδου.

γγ) Ἡ ὕπαρξις ἢ ἡ ταχεῖα ἐξασφάλισις πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ νομοθετικοῦ πλαισίου, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει, εἰς τὴν ἀρξαμένην οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν συνέχειαν.

Ἡ διαμόρφωσις τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς θὰ ἐξεταθῇ, κατ' ἀρχήν, ἀπὸ ἀπόψεως λειτουργικῆς κατανομῆς καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς κατανομῆς.

Ι. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁριακῆς θεωρίας, ἐὰν ὑπάρχῃ διαφορά, ὡς πρὸς τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ προϊόντος, μεταξὺ στασίμου καὶ μεταβαλλομένης, ἐν προκειμένῳ

39. Ὅρ. W. W. Rostow, The Process of Economic Growth, 2α Ἔκδοσις, Oxford 1960, σελ. 317 καὶ W. W. Rostow, Leading Sectors and the Take-off. The Economics of Take-off into Sustained Growth, I.E.A., Λονδῖνον 1963, σελ. 1-21.

40. Ὅρ. W. W. Rostow, The Take-off into Sustained Growth, The Economic Journal, No 261, Μάρτιος 1956, σελ. 32.

μένῳ ἀπογειουμένης οἰκονομίας, αὕτη θὰ ὀφείλεται εἰς μεταβολὴν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ὡς ἐκ τούτου θὰ ἔπρεπε κατ' ἀρχήν, νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν, ἡ ὁποία καὶ προσδιορίζει τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς των.

Εἰς τὰ ὡς ἄνω τρία βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας, κατὰ τὸν W. W. Rostow, θὰ προσθέσωμεν καὶ ἓν τέταρτον, τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐκληφθῇ ὡς προϋπόθεσις τῆς ἀκολουθούσης ἀναλύσεως. Πρόκειται διὰ τὴν κατάστασιν ὑποαπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει γενικῶς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀπογειώσεως ἢ ἄλλαις λέξεσιν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα δι' ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ εἴδη ἐργασίας. Ἐπὶ πλέον, βάσει τῶν δύο πρώτων χαρακτηριστικῶν τοῦ σταδίου ἀπογειώσεως τοῦ W. W. Rostow, θὰ ἦτο χρήσιμον διὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ παρόντος ἐδαφίου νὰ ἐπισημάνωμεν δύο συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐμμέσως μόνον ἀπορρέουν ἐκ τῶν ὡς ἄνω δύο χαρακτηριστικῶν. Πρόκειται, πρῶτον, διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ κεφαλαιοποιήσεως, ἐντὸς τῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας, ἀπὸ 5% εἰς 10% καὶ ἄνω. Ἐρωτᾶται ἐὰν ἡ αὔξησις αὕτη λαμβάνῃ τὴν μορφὴν διευρύνσεως (widening) ἢ ἐμβαθύνσεως (deepening) τοῦ κεφαλαίου. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι γενικὴ καὶ ἀπόλυτος, δεδομένου ὅτι αὕτη ἐξαρτᾶται, πρῶτον ἀπὸ τὰς σχέσεις κόστους τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» καὶ τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον», δεύτερον ἀπὸ τὴν συνάρτησιν παραγωγῆς δεδομένης οἰκονομίας, τρίτον ἀπὸ τὴν ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένην τεχνικὴν παραγωγῆς [41]. Ἐν τούτοις, μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς προσφορᾶς τῆς καμπύλης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», τοὐλάχιστον κατὰ τὸ μεγαλύτερον διάστημα τοῦ σταδίου ἀπογειώσεως, δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως διευρύνσεως μᾶλλον τῶν διενεργουμένων ἐπενδύσεων, παρὰ ἐμβαθύνσεως τούτων. Πράγματι ἡ ὑποαπασχόλησις ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα τῶν ὑποαναπτύκτων οἰκονομιῶν εἶναι γενικῶς εἰς θέσιν νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ηὐξημένην ζήτησιν ἐργασίας τῶν ἀναπτυσσομένων κλάδων τῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας, χωρὶς νὰ προκαλέσῃ ἀξίαν λόγου αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ. Ἡ παρατήρησις, βεβαίως, αὕτη ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀνειδίκευτον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν εἰδικευμένην ἐργασίαν, ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ὁποίας θὰ ὠθήσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀμοιβήν της εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα.

Πρόκειται, δεύτερον, διὰ τὴν ταχεῖαν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπο-

41. Ὅρ. H. Leibenstein, Technical Progress, The Production Function and Development, The Economics of Take-off . . . ἔ. ἀ. Κεφάλαιον 11, σελ. 185-200. Ἐπίσης ὅρα Σ. Πουλοπούλου, Θεωρητικὴ Οἰκονομικὴ Γεωγραφία, Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 119-130 περὶ τῆς ἐννοίας τῆς τεχνικῆς.

γειώσεως, ὀλιγαρίθμων μόνον κλάδων, καὶ δὴ δευτερογενοῦς παραγωγῆς, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι παραμένουν ὡς εἶχον ἢ ἀναπτύσσονται μὲ βραδύτερον ρυθμόν. Ἡ παραδοχὴ ὅμως τοῦ ἀνωτέρου βασικοῦ χαρακτηριστικοῦ τοῦ σταδίου ἀπογειώσεως ὁδηγεῖ λογικῶς εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς μεταβολῆς τῆς μορφῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ περισσότερον ἀνταγωνιστικῆς κατὰ τὸ στάδιον τῆς ὑποαναπτύξεως εἰς περισσότερον μονοπωλιακήν, κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως [42]. Ὅσον ὁ βαθμὸς μονοπωλίου τῆς οἰκονομίας εἶναι ἐντονώτερος, τόσον εὐχερέστερον καθίσταται διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν νὰ ἀρνῆται τὴν αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἔστω καὶ ἐὰν αὕτη δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς του παραγωγικότητος.

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω προκαταρκτικῆς, τρόπον τινά, ἀναλύσεως θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰδικώτερον μὲ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐπὶ μέρους συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν.

Α. Ο ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΜΙΣΘΟΣ

Ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς αὐξάνει συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος καὶ μειοῦται συνεπείᾳ ὑψώσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἀνειδικεύτου καὶ τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας.

α) Ἀνειδίκευτος ἐργασία

Ἐφ' ὅσον ὑπεθέσαμεν ὅτι ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική, τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ὑποαπασχολούμενον ἐργατικὸν δυναμικὸν τοῦ γεωργικοῦ τομέως θὰ εἶναι διατεθειμένον νὰ ἐργασθῇ εἰς τοὺς τομεῖς ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐὰν τὸ οὕτως ἐπιτυγχανόμενον βιοτικὸν ἐπίπεδον εἶναι ἐλαφρῶς ἀνώτερον τοῦ μέχρι τοῦδε ἐξασφαλιζομένου εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, εἰς περίπτωσιν ὑποαπασχολήσεως, ἡ ὁριακὴ θεωρία δὲν ἐφαρμόζεται, ἐφ' ὅσον ὁ καθορισμὸς τοῦ ἐπιπέδου ἐργατικοῦ μισθοῦ γίνεται ἀνεξαρτήτως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἐν τούτοις, τοιοῦτο βεβιασμένον συμπέρασμα θὰ ἦτο λίαν παρακεκινδυνευμένον. Πράγματι ἡ ἐλαστικότης προσφορᾶς τῶν δύο βασικῶν συντελεστῶν, ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, προσδιορίζει, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, τὴν συνάρτησιν παραγωγῆς, ἐκ τῆς μορφῆς τῆς

42. Ὅρα σχετικῶς M. Negreponti-Delivanis, L'Influence du Développement Economique sur la Répartition du Revenu National, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, ἔ. ἀ. Μέρος Ι, Τίτλος Ι, Κεφάλαιον ΙΙΙ καὶ Τίτλος ΙΙ, Κεφάλαιον Ι.

ὁποίας ἐξαρτᾶται ἡ σχέσις ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» πρὸς ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» καὶ συνεπῶς καὶ αἱ σχετικαὶ ἀμοιβαὶ των [43]. Θὰ ἦτο ἑπομένως ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπογειώσεως δικαιολογῆται ἡ ὑπόθεσις μεταβολῆς τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς, ἐν συγκρίσει πρὸς ὅ,τι ἐπεκράτει σχετικῶς εἰς τὸ στάδιον ὑποαναπτύξεως. Δεδομένου ὅτι ἡ καμπύλη προσφορᾶς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας θεωρεῖται ὡς ἀπολύτως ἐλαστική, ἡ ἔρευνα βεβαίως θὰ πρέπῃ νὰ στραφῇ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον». Τὸ ὅτι ἡ ἀπογείωσις ἀπαιτεῖ διπλασιασμὸν καὶ πλέον τοῦ ποσοστοῦ κεφαλαιοποιήσεως δὲν θὰ ἔπρεπε βεβαίως νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὸ ἐσφαλμένον συμπέρασμα τῆς ἀπολύτως ἐλαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον». Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως, ἔστω καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι κατέστη δυνατὴ ἡ δραστηριοποίησις τῆς μέχρι τοῦδε ἀποθησαυρισθείσης ἀγοραστικῆς δυνάμεως, τὸ κεφάλαιον ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ σπάνιος συντελεστὴς παραγωγῆς. Εἰς τοῦτο, μεταξὺ ἄλλων, συντελεῖ καὶ ἡ γενικῶς ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ παραγωγῆς ἐντάσεως ἐργασίας, ἡ ὁποία βραδέως μεταβάλλεται, κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀπογειώσεως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς τομεῖς ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὡς ἐτονίσθη ἤδη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παραγράφου αὐτῆς, ὅτι ἡ αὔξησις τῶν ἐπενδύσεων θὰ λάβῃ κυρίως τὴν μορφὴν διευρύνσεως τοῦ κεφαλαίου, τοὐλάχιστον εἰς τοὺς τομεῖς παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν εἴτε θὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητος, εἴτε θὰ αὐξηθῇ ὀλίγον. Τὸ τελευταῖον εἶναι πιθανώτερον, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀγροτικὸς τομεύς, εἰς τὸν ὁποῖον, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν πραγματοποιηθῇ συσσώρευσις κεφαλαίου, ἡ μείωσις τῆς ὑποαπασχολήσεως θὰ αὐξήσῃ αὐτομάτως τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν. Εἰς τὸ κάτωθι διάγραμμα ἀριθ. 70, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπεικονίσωμεν τὰ ἀνωτέρω.

Ἡ γραμμὴ Α δεικνύει τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, ἤτοι ¼. Ἔστω ὅτι ἡ σχέσις αὕτη ἐπεκράτει εἰς τὸ στάδιον ὑποαναπτύξεως δεδομένης οἰκονομίας καὶ ἐδικαιολόγει ἐξαιρετικῶς χαμηλὸν πραγματικὸν μισθὸν τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας καὶ ὑψηλὴν ἀμοιβὴν τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον». Ἔστω ἤδη ὅτι κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως, ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν ἀνέρχεται, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 70 εἰς ½ (γραμμὴ Α'). Ἐρωτᾶται ἐὰν ὁ πραγματικὸς μισθὸς τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» θὰ ἀνέλθῃ ἀναλόγως πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς του παραγωγικότητος, ἡ ὁποία συνάγεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὴν συνάρτησιν τῆς παραγωγῆς (διάγραμμα

43. Ὅρα σχετικῶς ἀνωτέρω, Μέρος Ι, Τίτλος Ι, Ὑπότιτλος ΙΙ, Κεφάλαιον Ι, περὶ Συναρτήσεων Παραγωγῆς.

ἀριθ. 70). Ἐν προκειμένῳ, εἶναι σκόπιμον νὰ διατυπώσωμεν τὰς κάτωθι ἐπιφυλάξεις, αἱ ὁποῖαι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν καὶ ὡς βραχυχρόνιοι ἐξαιρέσεις τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὁριακῆς θεωρίας:

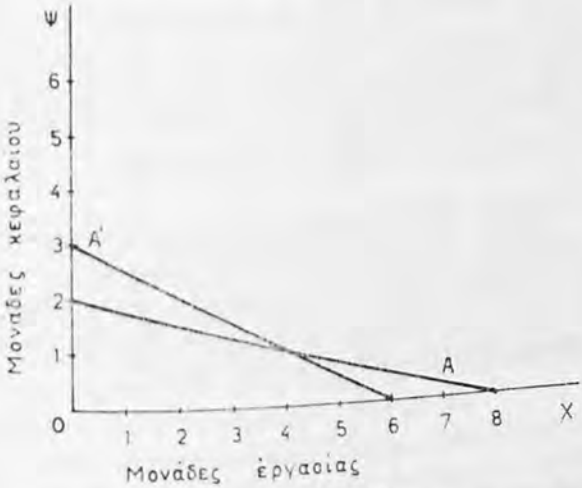

Διάγραμμα ἀριθ. 70
Συναρτήσεις παραγωγῆς (λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν).

α) Κατ' ἀρχήν, ἡ αὔξησις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας, ὡς αὕτη προκύπτει ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς (ἀπὸ Α εἰς Α' ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀριθ. 70) εἶναι, ἐν πολλοῖς, μόνον θεωρητικὴ εἰς τὰς ἐν ἀπογειώσει εὑρισκομένας οἰκονομίας. Πράγματι οἱ ἐργαζόμενοι ἐνδιαφέρονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἀγορὰν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν[44]. Ὅταν αἱ τιμαὶ των πίπτουν, εἴτε διότι αὐξάνει ἡ προσφορά των εἴτε διότι περιορίζεται ἡ ζήτησίς των, τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων βελτιοῦται. Ἀντιθέτως, ὅταν αἱ τιμαί των ἀνέρχωνται, τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων ἐπιδεινοῦται. Προκειμένου περὶ ἀπογειουμένης οἰκονομίας θὰ πρέπῃ νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν δύο βασικοὶ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι παρεμποδίζουν τὴν αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας, κατὰ τὰ πρῶτα ἰδίως στάδια τῆς ἀπογειώσεως, ἔστω καὶ ὅταν αὕτη δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν αὔξησιν τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν. Ὁ πρῶτος τῶν παραγόντων αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν ὁριακὴν σχέσιν κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, προκειμένου περὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐξαρτᾶται τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν

44. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἂν καὶ γίνεται εἰς τὰς θεωρίας περὶ κατανομῆς, ἐν τούτοις δὲν εἶναι πάντοτε ὀρθή, ἰδίως εἰς ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας.

ἐργαζομένων. Ὁ ὁριακὸς λόγος κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν ἀνέρχεται, εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως, διότι καὶ αἱ νέαι ἐπενδύσεις δὲν καθίστανται ἀμέσως ἀποδοτικαί, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συμπληρωθοῦν ὡρισμένα ἔργα ὑποδομῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐντάσεως κεφαλαίου [45]. Ὁ δεύτερος τῶν ἀνωτέρω παραγόντων ἀσκεῖ ἐντονωτέραν ἐπίδρασιν εἰς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν τὴν οἰκονομικήν των ἀνάπτυξιν ρίπτουσαι τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῶν νέων ἐπενδύσεών των ἐπὶ τῆς βαρείας βιομηχανίας. Ἡ ἀπόφασίς των αὕτη συνεπάγεται αὔξησιν τοῦ λόγου κεφαλαιουχικῶν πρὸς καταναλωτικὰ ἀγαθὰ μὲ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων.

β) Κατὰ δεύτερον λόγον, ἡ αὔξησις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 70, δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ καταλήξῃ εἰς αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῶν ἐν λόγῳ ἐργαζομένων, ἐὰν ὁ βαθμὸς μονοπωλίου τῆς οἰκονομίας εἶναι ἰδιαιτέρως ὑψηλός. Ὁ βαθμὸς μονοπωλίου μετρεῖται διὰ τοῦ κάτωθι τύπου [46]:

$$\mu = \frac{p - m}{p}$$

ὅπου μ = βαθμὸς μονοπωλίου
p = τιμὴ πωλήσεως ἀγαθοῦ τινος
m = ὁριακὴ δαπάνη παραγωγῆς του.

Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τιμῆς πωλήσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς τούτου, τόσον ἐντονώτερος εἶναι ὁ βαθμὸς μονοπωλίου καὶ τόσον ὑψηλοτέρα ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου [47] ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Συνεπῶς, ὅταν ὁ βαθμὸς μονοπωλίου τῆς οἰκονομίας ἢ ὡρισμένων ἐπιχειρήσεων ἢ τομέων εἶναι ὑψηλός, τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίζῃ δι' ἑαυτὸν ὁλόκληρον τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος, ἐκφραζομένης εἰς νομισματικὰς μονάδας. Ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὁριακῆς θεωρίας, δεδομένου ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ μεριδίου τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος δὲν προῆλθεν, εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίπτωσιν, ἀπὸ αὔξησιν τῆς ὁριακῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ἀλλ' ἀπὸ ὕψωσιν τῆς τιμῆς τῶν ὑπὸ

45. Ὅρ. V. Leontief, Studies in the Structure of American Economy, Νέα Ὑόρκη 1953, σελ. 215-225.

46. Ὅρ. A. P. Lerner, The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly Power, Review of Economic Studies, Ἰούνιος 1934, σελ. 157-175.

47. Ὅρ. M. Kalecki, ἔ. ἀ. Μέρος I καὶ II.

τῆς ἐπιχειρήσεως πωλουμένων ἀγαθῶν, συνεπείᾳ ἀνεπαρκοῦς προσφορᾶς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζήτησίν των.

Κατὰ συνέπειαν, δὲν πρόκειται, πράγματι, περὶ ἐξαιρέσεων τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὁριακῆς θεωρίας, ὡς δύνανται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ἐκληφθοῦν αἱ δύο ἀνωτέρω ἐξετασθεῖσαι περιπτώσεις. Εἰς μὲν τὴν πρώτην ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ναὶ μὲν θὰ ἠδύνατο κανονικῶς νὰ αὐξηθῇ, κατόπιν τῆς μεταβολῆς τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, ὡς αὕτη ἐμφαίνεται εἰς τὸ διάγραμμα ἀριθ. 70, πλὴν ὅμως αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τοὺς ἤδη ἐξετασθέντας ἀνωτέρω λόγους. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ἡ ὕπαρξις μονοπωλίου ἐνὸς βαθμοῦ παρέχει εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν μονοπωλιακήν του θέσιν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα, ἀποκομίζων ὑπὲρ αὐτοῦ ὁλόκληρον τὴν διαφορὰν μεταξὺ τιμῆς πωλήσεως καὶ ὁριακῆς δαπάνης παραγωγῆς τοῦ προϊόντος του. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, τοιουτοτρόπως καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τοῦ ceteris paribus, τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος ἀνέρχεται, ἐνῷ τὸ μερίδιον τῆς ἐργασίας κατέρχεται, δὲν πρόκειται, ἐν τούτοις, περὶ ἐκμεταλλεύσεως εἰς βάρος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἐφ' ὅσον ἡ ὁριακὴ φυσικὴ του παραγωγικότης δὲν ηὐξήθη.

Θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ στραφῶμεν πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ἐπιπτώσεις τῆς βελτιώσεως τῶν τεχνικῶν γνώσεων, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον αὗται συνεπάγωνται μεταβολὴν τῆς ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀμοιβῆς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας. Ἡ γενομένη ἀνωτέρω διαπίστωσις, βάσει τῆς ὁποίας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπέρχεται αὔξησις τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν, οὐδόλως σημαίνει καὶ ἐφαρμογὴν νέας τεχνικῆς. Πράγματι, εἰς περίπτωσιν μεταβολῆς τῶν σχετικῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ὁ ἐπιχειρηματίας, ἐπιδιώκων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν συμπίεσιν τῶν δαπανῶν παραγωγῆς του, προβαίνει εἰς ὑποκατάστασιν τοῦ ἀκριβωτέρου συντελεστοῦ διὰ τοῦ εὐθηνοτέρου τοιούτου, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμοζομένην τεχνικήν. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ οἱασδήποτε μεταβολῆς τῶν σχετικῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, εἶναι δυνατὸν νὰ προκληθῇ αὔξησις τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, εἰς οἰκονομίας εἰς τὰς ὁποίας τὸ πρῶτον ἀναπτύσσονται τομεῖς ἐντάσεως κεφαλαίου. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς τεχνικῆς προόδου διαφέρουν τῆς ἁπλῆς ὑποκαταστάσεως τῶν συντελεστῶν. Πράγματι αὕτη συνεπάγεται εἴτε αὔξησιν τοῦ παραγομένου προϊόντος μὲ τὴν αὐτὴν ἢ πρότερον ποσότητα συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, εἴτε ἐπίτευξιν τῆς αὐτῆς ἢ πρότερον ποσότητος παραγωγῆς μὲ μειωμένην ποσότητα συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας ἐφαρμόζεται, βεβαίως, ἡ τεχνικὴ πρόοδος, διότι ἄλλως ἡ ὅλη προσπάθεια πρὸς οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν θὰ κατέληγεν εἰς ἀποτυχίαν. Ἐν τούτοις ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρει, εἶναι πρῶτον ἡ ἔκτασις ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου εἰς τὰς ἀπογειουμένας

οἰκονομίας καὶ δεύτερον ἡ μορφὴ αὐτῆς. Κατὰ τὸν H. Leibenstein [48], μικρᾶς σημασίας αὐξομειώσεις εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ δὲν ἐνθαρρύνουν ἀξιολόγους μεταβολὰς τῆς ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς. Ἐξ ἄλλου χαμηλὸς σχετικῶς λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν δὲν ἀποτελεῖ ἐπίσης πρόσφορον ἔδαφος δι' υἱοθέτησιν ἀνωτέρας τεχνικῆς [49]. Εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, ἐφ' ὅσον χρόνον ὑπάρχει ὑποαπασχολούμενον ἐργατικὸν δυναμικὸν εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα, ἡ αὔξησις τοῦ πραγματικοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀξιόλογος. Ἀντιθέτως, εἶναι δυνατὸν ὁ πραγματικὸς μισθὸς τῶν ἀνειδικεύτων ἐργαζομένων νὰ μειωθῇ, ἐὰν ἡ αὔξησις τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι ἀνωτέρα τῆς αὐξήσεως τῶν ὀνομαστικῶν των μισθῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν κανόνα [50]. Ἐπὶ πλέον, εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας ἡ μέση σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν εἶναι, γενικῶς, χαμηλή, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρξαμένης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἤδη ἐξητάσθησαν ἀνωτέρω, ἡ ὁριακὴ σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν εἶναι ἰδιαιτέρως χαμηλή. Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας:

— Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου, εἰς τὰς ἐν ἀπογειώσει εὑρισκομένας οἰκονομίας, περιορίζεται κατ' ἀρχὴν εἰς τοὺς τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, οἱ ὁποῖοι ἐξασφαλίζουν ταχὺν ρυθμὸν ἀναπτύξεως. Εἰς τοὺς τομεῖς αὐτούς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν εἶναι ὑψηλός. Ἡ σχετικῶς περιωρισμένη κλῖμαξ ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας δύναται ἐξ ἄλλου νὰ ἀποδοθῇ, ἐν μέρει, καὶ εἰς τὴν ὕπαρξιν ἐντόνου βαθμοῦ μονοπωλίου, ἡ ὁποία δυσχεραίνει τὴν ἐπέκτασιν ἀρχικοῦ τινος νεωτερισμοῦ, ὁριζοντίως καὶ καθέτως.

— Ἡ ἑκάστοτε ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ δύναται νὰ εἶναι: αα) οὐδετέρα, ἤτοι νὰ ἀφήνῃ ἀμετάβλητον τὸν λόγον ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ββ) τεχνικὴ ἐξοικονομήσεως ἐργασίας, ἤτοι νὰ αὐξάνῃ περισσότερον τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντίστοιχον τῆς ἐργασίας, γγ) τέλος τεχνικὴ ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου, ἤτοι νὰ αὐξάνῃ τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου [51]. Ἡ οὐδετέρα τεχνικὴ πρόοδος δὲν μεταβάλλει τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, διότι ἐξασφαλίζει εἰς ἀμφότερα τὸ αὐτὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τοῦ ἀπολύτου μεριδίου των ἐντὸς τοῦ ηὐξη-

48. Ἔ. ἀ. I.E.A. 1963, σελ. 188.

49. Ὅρ. H. Leibenstein, ἔ. ἀ. I.E.A. 1963, σελ. 194.

50. Ὅρ. M. Negreponti-Delivanis, ἔ. ἀ. 1960, σελ. 225 ἐπ. Ἐπίσης, Α. Π. Κανελλοπούλου, Ἡ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις, Τ. Ι, Ἀθῆναι 1967, σελ. 223, ὅπου ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει ἐν μέρει ἀντίθετον τῆς ἡμετέρας ἄποψιν.

51. Ὅρ. J. R. Hicks, ἔ. ἀ. 1966, σελ. 121-122.

μένου, συνεπείᾳ τῆς τεχνικῆς προόδου, συνολικοῦ προϊόντος. Ἡ οὐδετέρα τεχνικὴ πρόοδος ἔχει πολλὰς πιθανότητας ἐφαρμογῆς, ὁσάκις αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου δὲν μεταβάλλονται ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς ἐξοικονομήσεως ἐργασίας αὐξάνει τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν καὶ προτιμᾶται, ὁσάκις τὸ ἐπίπεδον τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ ἀνέρχεται, ἐνῶ ὁ τόκος παραμένει ἀμετάβλητος ἢ καὶ ἐμφανίζει πτωτικὴν τάσιν. Ἡ αὔξησις, ἐνταῦθα, τῆς ποσότητος τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου δὲν συνεπάγεται βεβαίως τὴν αὔξησιν τοῦ λόγου ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας πρὸς ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου, ὡς θὰ συνέβαινεν ἐπὶ ἁπλῆς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου. Ἀκριβῶς ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ ἐξοικονομήσεως ἐργασίας ἐπιλέγεται, διότι αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας εὐνοοῦν συνδυασμούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἀνωτέρα τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας ἡ ἐν λόγῳ τεχνικὴ ἔχει, κατ' ἀρχήν, μικρὸν πεδίον ἐφαρμογῆς καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική. Τέλος ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου μειώνει τὸν λόγον κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν καὶ προτιμᾶται, ὁσάκις τὸ ἐπίπεδον τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ κατέρχεται, ἐνῶ ὁ τόκος παραμένει ἀμετάβλητος ἢ δεικνύει τάσιν ἀνόδου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ αὔξησις τῆς χρησιμοποιουμένης, εἰς δεδομένον συνδυασμὸν συντελεστῶν παραγωγῆς, ποσότητος ἐργασίας δὲν θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ὡς θὰ συνέβαινεν εἰς περίπτωσιν διατηρήσεως τῆς αὐτῆς τεχνικῆς παραγωγῆς καὶ αὐξήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων μονάδων ἐργασίας. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς τεχνικῆς προόδου ἔχει πιθανότητας ἐφαρμογῆς εἰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας καὶ οὕτως, ἄλλωστε, ἐξηγεῖται, ἐν πολλοῖς, ἡ βελτίωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων πρὸς τὸ πέρας τοῦ σταδίου ἀπογειώσεως καὶ ἰδίως κατὰ τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων, αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν τὸ ἐπίπεδον ἀπασχολήσεως, ἐκλαμβάνονται κατ' ἀνάγκην ὡς δυναμικαὶ καὶ οὐχὶ πλέον ὡς στατικαί, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ πλαίσιον στασίμου οἰκονομίας. Πρὸς τοῦτο, ὁ πληθυσμός, ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος καὶ τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δὲν θεωροῦνται πλέον ὡς δεδομένα. Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ σταθερὰ δυναμικὴ πρόοδος εἰς δεδομένην οἰκονομίαν, εἶναι ἀπαραίτητον ἡ ἐπένδυσις νὰ ἰσοῦται πρὸς τὴν ἀποταμίευσιν I = S, ὁπότε, κατὰ τὸν R. F. Harrod [52],

52. Ἔ. ἀ. Λονδῖνον 1949, Μάθημα III.

$$G_w C_r = GC = s$$

ὅπου G_w = ρυθμὸς προόδου, ὁ ὁποῖος ἁπλῶς ἱκανοποιεῖ τοὺς ἐπιχειρηματίας

C_r = αἱ ἀπαιτήσεις εἰς κεφάλαιον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ρυθμοῦ προόδου G_w

G = ὁ πραγματοποιούμενος ρυθμὸς προόδου

C = αἱ ἀπαιτήσεις εἰς κεφάλαιον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ρυθμοῦ G

s = ἡ ροπὴ πρὸς ἀποταμίευσιν.

Διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὅμως ἡ ἀπογειουμένη οἰκονομία εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ διέλθῃ ἀπὸ μίαν φάσιν ἀνισορροπίας, ἡ ὁποία ἐπιταχύνει τὸν ρυθμὸν οἰκονομικῆς προόδου ἐπί τι χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τὴν φάσιν αὐτήν, οἱ ἐπιχειρηματίαι διακρίνονται ἀπὸ ὑπερβολικὴν αἰσιοδοξίαν, ἡ ὁποία συνεπάγεται ἐπένδυσιν ἀνωτέραν τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἀπορροφᾶ σταδιακῶς τὴν διαρθρωτικὴν ὑποαπασχόλησιν τῆς ὑποαναπτύξεως, ἤτοι $I > S$.

Ὅταν ὁ ρυθμὸς ἐπενδύσεως εἶναι ἀνώτερος τοῦ ἐπιπέδου ἰσορροπίας, θὰ ἔχωμεν, κατὰ τὸ δυναμικὸν ὑπόδειγμα τοῦ R. F. Harrod, $G > G_w$, ἤτοι ὁ πραγματοποιούμενος ρυθμὸς προόδου τῆς οἰκονομίας (G) θὰ εἶναι ἀνώτερος τοῦ ρυθμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ ἐπιχειρηματίαι ἁπλῶς θεωροῦν ὡς ἱκανοποιητικόν. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι $C_r > C$, διότι

$$G > G_w \Rightarrow \frac{G_w}{G} < 1$$

Ἐκ τῆς σχέσεως: $$G_w . G_r = GC \Rightarrow$$

$$\frac{G_w}{G} = \frac{C}{C_r} < 1 \quad \Rightarrow \frac{C}{C_r} < 1 \Rightarrow$$

$$\Rightarrow C < C_r$$

ἤτοι οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ χαρακτηρίσουν ὡς ἀνεπαρκῆ τὴν πραγματοποιουμένην ἐπένδυσιν (C) καὶ θὰ σπεύσουν νὰ αὐξήσουν τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως κεφαλαίου, ἤτοι τὴν ροπὴν των πρὸς ἐπένδυσιν (C_r). Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει εἰς τὴν οἰκονομίαν ὑποαπασχόλησις, θὰ αὐξάνῃ συνεχῶς, συνεπείᾳ τῆς λειτουργίας τοῦ πολλαπλασιαστοῦ, τὸ ποσοστὸν ἐπενδύσεως ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί, ἐν συνεχείᾳ, τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ αὔξησις τῆς καταναλώσεως. Αἱ οὕτω δημιουργούμεναι πληθωριστικαὶ πιέσεις θὰ ἔχουν ὡς ἀναπότρεπτον ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων.

β) Εἰδικευμένη ἐργασία

Ἡ ἀμοιβὴ τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας, ἀντιθέτως, ἀνέρχεται οὐσιωδῶς εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἀποτόμου αὐξήσεως τῆς ζητήσεώς της, πρὸς κάλυψιν τῶν σχετικῶν ἀναγκῶν τῆς ἀπογειώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἀνελαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς της, δεδομένου ὅτι ἡ εἰδίκευσις δὲν ἀποκτᾶται ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος. Ἐξ ἄλλου ὁ λόγος εἰδικευμένης πρὸς ἀνειδίκευτον ἐργασίαν φθίνει, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ λόγος εἰδικευμένης ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον. Οὕτως, ἡ διαφορὰ ἐπιπέδου μισθοῦ εἰδικευμένης καὶ ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἶναι ἀνωτέρα εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰς εὑρισκομένας εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Προκειμένου περὶ ἀνοικτῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἕτερος λόγος, ὁ ὁποῖος ὠθεῖ τοὺς μισθοὺς τῶν εἰδικευμένων ἐργαζομένων πρὸς τὰ ἄνω. Οὗτος εἶναι ἡ, κατὰ κανόνα εἰς μεγάλην κλίμακα, μετάκλησις εἰδικῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, οἱ ὁποῖοι ἀμείβονται λίαν ἱκανοποιητικῶς καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν ἡμεδαπῶν εἰδικευμένων πρὸς τὰ ἄνω.

Τὸ πρόβλημα τῆς ὁριακῆς ἐλαστικότητος ὑποκαταστάσεως εἰδικευμένης ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου καὶ τἀνάπαλιν εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ ἰδιαιτέρως, διότι δὲν ἐμπίπτει ἀπολύτως εἰς ὅσα ἀνεπτύχθησαν ἀνωτέρω, προκειμένου περὶ ἀνειδικεύτου ἐργασίας. Ἡ βασικὴ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὴν μικροτέραν δυνατότητα, γενικῶς, ὑποκαταστάσεως εἰδικευμένης ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀνειδίκευτον ἐργασίαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ἔστω καὶ ὅταν ἡ ἀμοιβὴ τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας καταστῇ ἰδιαιτέρως ὑψηλή, ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ὑποκατάστασιν εἰδικευμένης ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου πέραν ὡρισμένου, σαφῶς καθωρισμένου ὁρίου, διὰ καθαρῶς τεχνικοὺς λόγους.

Ἡ σπάνις τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας τείνει νὰ ἐκλείψῃ πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου ἀπογειώσεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε ὅτι ἡ ἐν λόγῳ οἰκονομία διαθέτει τὸν ἀπαιτούμενον βαθμὸν γενικῆς ὡριμότητος, ὁ ὁποῖος θὰ τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ εἰσέλθῃ ἐπιτυχῶς εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως.

Συμπερασματικῶς δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας ἀνέρχεται εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, διότι ἡ αὔξησις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν εἶναι ἀνωτέρα τῆς αὐξήσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν.

Β. Η ΑΜΟΙΒΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Θὰ ἐξετάσωμεν, κεχωρισμένως, τὸν τόκον καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος.

α) Ὁ τόκος

Ἐκκινοῦντες ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν ἡ

ἐπένδυσις εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀποταμιεύσεως καταλήγομεν, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἐπίπεδον τοῦ τόκου θὰ εἶναι ὑψηλόν. Πράγματι, ἡ αἰσιοδοξία τῶν ἐπιχειρηματιῶν, οἱ ὁποῖοι προβλέπουν γενικῶς ὑψηλὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου, τοὺς πείθει νὰ καταβάλουν ὑψηλὸν τόκον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀπαιτουμένων κεφαλαίων. Αἱ αἰσιόδοξοι προβλέψεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὰς ἐξελίξεις τῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας, δεδομένου ὅτι ἡ εἰς μεγάλην κλίμακα παροχὴ δανείων ἀσκεῖ ὑψωτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ οὕτως αὐξάνει τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου. Ὅταν τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος προβλέπεται ὅτι θὰ εἶναι ὑψηλόν, ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι διατεθειμένος νὰ καταβάλῃ ὑψηλὸν τόκον. Ὁ τόκος, κατὰ τὸν J. Schumpeter, εἶναι φόρος ἐπὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους[53].

Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν ἡ καμπύλη προσφορᾶς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική, διὰ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἤδη ἀνελύθησαν ἀνωτέρω εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ἐνῶ ὁ συντελεστὴς «κεφάλαιον» ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σπανίζων, τότε οἱαδήποτε αὔξησις τῆς ζητήσεως κεφαλαίου θὰ αὐξάνῃ, κατ' ἀνάγκην, καὶ τὴν ζήτησιν ἐργασίας. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ πραγματικὸς μισθὸς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας δὲν θὰ ἀνέρχεται ἐπὶ μακρόν, ἢ ἐπὶ πλέον ὅτι θὰ ἔχῃ πτωτικὴν τάσιν, οἱαδήποτε αὔξησις τῆς προσφορᾶς ἀνειδικεύτου ἐργασίας θὰ αὐξάνῃ τὸ μερίδιον τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου πραγματοποιεῖται μὲ δεδομένην τεχνικὴν παραγωγῆς. Ἐὰν εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τὴν τεχνικὴν πρόοδον, αὕτη, ἐφ' ὅσον εἶναι οὐδετέρα, θὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτὴν σχέσιν ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ὡς ἀνωτέρω, ἤτοι θὰ αὐξάνῃ τὸ μερίδιον τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος. Ἐὰν ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ πρόοδος λάβῃ τὴν μορφὴν ἐξοικονομήσεως ἐργασίας, ἡ σχέσις ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας θὰ μεταβληθῇ ἔτι ἐντονώτερον εἰς βάρος τῆς ἐργασίας, ἤτοι τὸ μερίδιον τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος θὰ αὐξηθῇ ἔτι περισσότερον. Τέλος, ἐὰν ἡ ἐφαρμοζομένη τεχνικὴ εἶναι ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου, ἡ σχέσις ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας θὰ μεταβληθῇ εἰς βάρος τοῦ κεφαλαίου καὶ πρὸς ὄφελος τῆς ἐργασίας.

Θεωρητικῶς ἡ τελευταία αὕτη μορφὴ τεχνικῆς προόδου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προτιμητέα εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας. Ἐν τούτοις τὰ εὐμενῆ ἀποτελέσματά της ἐπὶ τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων δὲν εἶναι ἄμεσα, πρῶτον διότι ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἀνειδικεύτου ἐργασίας εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική, δεύτερον διότι αἱ νέαι ἐπενδύσεις δὲν ἀποδίδουν ἀμέσως, τρίτον διότι

53. Ἔ. ἀ. 1960, σελ. 175.

ἡ ἐπένδυσις εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἡ ἀνισορροπία αὕτη συνεπάγεται πληθωριστικὰ φαινόμενα δυσμενῆ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, διὰ τὸ ἐπίπεδον τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας. Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως ἡ ἐφαρμογὴ τεχνικῆς ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου ἀποτελεῖ, ἁπλῶς, ὑπόσχεσιν ἀνόδου τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας, ἀλλὰ βραχυχρονίως ἀποβαίνει καὶ αὕτη πρὸς ὄφελος τοῦ κεφαλαίου.

Κατὰ τὸν Böhm - Bawerk [54], τὸ ἐπίπεδον τοῦ τόκου θὰ εἶναι ὑψηλότερον εἰς οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας:

— ἡ προσφορὰ κεφαλαίου εἶναι ἀνεπαρκής·

— ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων ἐπὶ δεδομένης ποσότητος κεφαλαίου εἶναι ὑψηλὸς ἢ ἄλλως ἡ ποσότης παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον εἶναι χαμηλή·

— ἑκάστη ἐπιμήκυνσις τῆς χρονικῆς διαρκείας παραγωγῆς αὐξάνει, εἰς ἄξιον λόγου βαθμόν, τὸ παραγόμενον προϊόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔντονον εἰς τὰς ἀρχικὰς ἐφαρμογὰς μεθόδων παραγωγῆς μακροτέρας διαρκείας καὶ μειοῦται ὁλονὲν περισσότερον εἰς ἑκάστην νέαν ἐπιμήκυνσιν τῆς διαρκείας τῆς παραγωγῆς.

Εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας ἡ προσφορὰ κεφαλαίου εἶναι ἀνεπαρκής, ἐφ' ὅσον δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐπένδυσις εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀποταμιεύσεως. Συγχρόνως ἡ ἀπολύτως ἐλαστικὴ καμπύλη προσφορᾶς τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας ἀποθαρρύνει τὴν ἀξιόλογον αὔξησιν τῆς ποσότητος παγίου κεφαλαίου κατ' ἀπασχολούμενον. Τέλος, ἡ ὑποανάπτυκτος οἰκονομία, ἡ ὁποία εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως, ἀρχίζει, τὸ πρῶτον, νὰ ἐφαρμόζῃ μεθόδους παραγωγῆς μεγαλυτέρας χρονικῆς διαρκείας, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόδοσις εἶναι εἰσέτι ὑψηλή.

Θὰ ἦτο, τέλος, δυνατὸν νὰ δικαιολογηθῇ τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τόκου, εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, βάσει τῆς ὑψηλῆς, εἰς αὐτάς, προτιμήσεως ρευστότητος ἢ ἄλλως προτιμήσεως δι' ἄμεσον ἀπόκτησιν ἀγαθῶν καὶ σχετικῆς ἀδιαφορίας δι' ὑπόσχεσιν ἀπαιτήσεως μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ὑψηλὴ προτίμησις ρευστότητος εἰς τὰς ἐν ἀπογειώσει εὑρισκομένας οἰκονομίας ἐξηγεῖται, ἐν πολλοῖς, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν μακροχρονίων προγραμμάτων καταναλώσεως καὶ εἶναι ἔνδειξις χαμηλοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου [55].

Ὡς ἐπίπεδον ἰσορροπίας τοῦ τόκου δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει ἰσότητα μεταξὺ συνολικῆς προσφορᾶς καὶ συνολικῆς ζητήσεως ἐργασίας. Εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας τὸ ἐπίπεδον τοῦ τόκου εἶναι

54. Théorie Positive du Capital, Μέρος I, Μετάφρασις 3ης Ἐκδόσεως εἰς τὴν γαλλικὴν ἀπὸ τὸν C. Polack, Παρίσιοι 1929, Παράρτημα I, σελ. 277 - 374.

55. Ὅρ. R. F. Harrod, ἔ. ἀ. σελ. 53.

— εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθῇ καὶ ἕτερος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ μέση παραγωγικότης τοῦ κεφαλαίου ἀνέρχεται εἰς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν ἐπιτυχῶς τὴν προσπάθειαν οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως. Πρόκειται διὰ τὸν πολλαπλασιαστὴν διενεργείας νέων ἐπενδύσεων, βάσει τοῦ φαινομένου τῆς συμπληρωματικότητος (complementarity effect) τῶν ἐπενδύσεων, ὡς τοῦτο ἀναλύεται ὑπὸ τοῦ A. Hirschman [59]. Ὅσον ἡ ἀνάπτυξις προχωρεῖ καὶ πραγματοποιεῖται κάθετος καὶ ὁριζόντιος ἐπέκτασις τῶν ἀρχικῶν ἐπενδύσεων, τόσον ἡ ἐνέργεια τοῦ πολλαπλασιαστοῦ τῶν ἐπενδύσεων μειοῦται, μὲ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους.

Ἐν συμπεράσματι δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως ὀφείλεται εἰς τὸν ἔντονον βαθμὸν μονοπωλίου. Οὗτος, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐπελθοῦσαν πρόοδον ἡ ὁποία ἐπέφερε ριζικὰς μεταβολὰς εἰς τὰς μεθόδους παραγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων ἢ κλάδων τῆς οἰκονομίας μὲ ὑψηλὸν ρυθμὸν ἀναπτύξεως.

Γ. Η ΕΓΓΕΙΟΣ ΠΡΟΣΟΔΟΣ

Ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν δεδομένου ἐδάφους, ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος, ποιότητος καὶ τοποθεσίας ἀνέρχεται, ὅταν ἡ ζήτησις τούτου ὑπερβαίνῃ τὴν προσφοράν του. Εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας ἡ ζήτησις καταλλήλου ἐδάφους αὐξάνει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δύο κυρίως παραγόντων.

Πρῶτον, διότι ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως, εἶναι, γενικῶς, ὑψηλός. Οὗτος ὀφείλεται ὄχι τόσον εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ρυθμοῦ γεννήσεων, ὅσον εἰς τὴν παράτασιν τοῦ μέσου ὅρου ζωῆς, συνεπείᾳ τῆς ἐπικρατήσεως ὑγιεινοτέρων συνθηκῶν διαβιώσεως.

Δεύτερον, διότι ἡ ἀπογείωσις χαρακτηρίζεται, μεταξὺ ἄλλων, ἀπὸ ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τοῦ δευτερογενοῦς τομέως. Οὕτω δημιουργεῖται τὸ πρῶτον σαφῶς ἡ διάκρισις μεταξὺ ἐδάφους καταλλήλου διὰ γεωργικὴν καλλιέργειαν καὶ ἐδάφους καταλλήλου διὰ βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν. Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ χρησιμοποιουμένου εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐδάφους εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀντιστοίχου ἐδάφους χρησιμοποιουμένου διὰ γεωργικὴν καλλιέργειαν, κυρίως διὰ τοὺς κάτωθι λόγους:

— ὁ λόγος ἐργασίας πρὸς ἔδαφος ὡς καὶ κεφαλαίου πρὸς ἔδαφος εἶναι ἀνώτερος εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ χρησιμοποιουμένου διὰ βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν ἐδάφους, ἐν συγκρίσει πρὸς ὅ,τι συμβαίνει ἀντιστοίχως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ χρησιμοποιουμένου διὰ γεωργικὴν καλλιέργειαν ἐδάφους·

— εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα παρατηρεῖται μείωσις τῆς ὑποαπασχολήσεως χάρις

59. Ἔ. ἀ. 11η Ἔκδοσις, 1967, σελ. 43 ἐπ.

εἰς τὴν ἔναρξιν καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἀπογειώσεως καὶ οὕτω μειοῦται καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ ἐδάφους πρὸς ὄφελος τῶν ἀπασχολουμένων, ἐπ' αὐτοῦ, ἀγροτῶν·

— δημιουργοῦνται δύο σαφῶς κεχωρισμέναι διαφορικαὶ ἔγγειοι πρόσοδοι. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔδαφος τὸ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν παραγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἐμφανίζει πτωτικὴν τάσιν, ὄχι μόνον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐπίπεδον διαφορικῆς ἐγγείου προσόδου τοῦ δευτερογενοῦς τομέως, ἀλλὰ καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπογειώσεως ἐπίπεδον αὐτῆς. Ἡ ἐξήγησις τοῦ ἀποτελέσματος τῆς τελευταίας συγκρίσεως φαίνεται παράδοξος ἐκ πρώτης ὄψεως, δεδομένου ὅτι συγχρόνως δεχόμεθα αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας, ἡ ὁποία, κατ' ἀνάγκην, συνεπάγεται διόγκωσιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως γεωργικῶν προϊόντων. Ἐν τούτοις εἶναι ἐνδεχόμενον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τῆς γεωργικῆς ἐγγείου προσόδου νὰ συμψηφισθῇ ἢ καὶ νὰ ἀντιστραφῇ, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ συντελεστὴς ἔδαφος εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα κατέστη ἀφθονώτερος μετὰ τὴν μείωσιν τοῦ ἐργατικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἐντατικωτέραν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους. Ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἡ ἔκτασις τοῦ ἐδάφους διὰ γεωργικὴν καλλιέργειαν παρέμεινεν ἀμετάβλητος, ἐνῶ ἐμειώθη ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἀπασχολουμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Συνεπῶς ἡ μεγαλυτέρα ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργατῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλ' εἰς τὸν συντελεστὴν «ἐργασία»[60]. Ἐξ ἄλλου ἡ δευτέρα ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔδαφος τὸ χρησιμοποιούμενον εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα καὶ εἶναι ἀσφαλῶς ὀλιγώτερον ὑψηλὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ μελλοντικὸν ἀντίστοιχον ἐπίπεδον τοῦ σταδίου αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πράγματι, ἰδίως εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀπογειώσεως, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιχειρηματιῶν - νεωτεριστῶν εἶναι λίαν περιωρισμένος, ἡ ζήτησις καταλλήλου ἐδάφους διὰ βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσφοράν του θὰ εἶναι σχετικῶς χαμηλή. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν, ὅμως, τῆς ὁριζοντίου καὶ καθέτου ἐπεκτάσεως τῶν ἀρχικῶν νεωτεριστικῶν ἐπενδύσεων, ἡ διαφορικὴ ἔγγειος πρόσοδος θὰ ἀνέρχεται συνεχῶς.

Θὰ ἔπρεπε, ἐνταῦθα, νὰ ἐξετάσωμεν τὰς σχέσεις τῆς ἐγγείου προσόδου μὲ τὴν τιμὴν τῶν πωλουμένων προϊόντων[61]. Ἐρωτᾶται ἐὰν ἡ ἔγγειος πρόσοδος ἐπηρεάζῃ ἢ ὄχι τὴν τιμὴν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ παρελθὸν διετυπώθησαν ἐπὶ τοῦ θέματος δύο διάφοροι θεωρίαι. Ὁ Jevons[62]

60. Ὅρ. G. Stigler, Production and Distribution Theories, Νέα Ὑόρκη 1959, 9η Ἔκδοσις, σελ. 195, 202, 305 καὶ 325, εἰδικῶς περὶ τῆς σχέσεως ὁριακῆς παραγωγικότητος ἐργασίας καὶ κεφαλαίου.

61. Ὅρ. Daniel H. Buchanan, The Historical Approach to Rent and Price Theory, Economica, Τόμος IX, Ἰούνιος 1929, σελ. 123 - 155.

62. Principles of Economics, 3η Ἔκδοσις, ii, σελ. 63.

ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἔγγειος πρόσοδος ὑπεισέρχεται εἰς τὴν τιμὴν πωλήσεως τῶν προϊόντων, ὑποθέτων ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἐδάφους ὡς καὶ οἱουδήποτε ἑτέρου συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς τὸν κατευθύνει ἐκεῖ ὅπου προσφέρονται οἱ εὐνοϊκώτεροι ὅροι. Ἡ ἀναζήτησις αὕτη ἀκολουθεῖται ἀπὸ μεταβολὰς προσφορᾶς καὶ συνεπῶς τιμῆς τῶν διαφόρων ἀγαθῶν[63]. Τοιοῦτο τι δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὸν νὰ συμβῇ δι' ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκονομικῶς χρησιμοποιουμένου ἐδάφους, ἀλλὰ κεχωρισμένως προκειμένου περὶ γεωργικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ τομέως παραγωγῆς.

Ὁ Ricardo[64], ἀντιθέτως, δέχεται ὅτι ἡ ἔγγειος πρόσοδος δὲν ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς τιμῆς πωλήσεως τῶν παραγομένων προϊόντων καὶ τοῦτο, διότι ὑποθέτει ὅτι τὸ ἔδαφος δὲν ἔχει ἀνταγωνιστικὰς δυνατότητας χρησιμοποιήσεώς του καί, κατὰ συνέπειαν, ὁ κτηματίας ὀφείλει νὰ δεχθῇ τὴν ἔγγειον πρόσοδον, ἡ ὁποία τοῦ προσφέρεται διὰ τὴν μοναδικήν, ἐτησίως, δυνατότητα χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐδάφους του. Εἰς τὴν πραγματικότητα, κατὰ τὸν D. Buchanan[65], αἱ δύο ἀνωτέρω ἀπόψεις δὲν εἶναι ἀντίθετοι μεταξύ των, ἀλλ' ἀλληλοσυμπληροῦνται ἢ χρησιμοποιοῦνται μεμονωμένως, ἀναλόγως τοῦ ἐὰν βασιζώμεθα ἐπὶ τῶν προϋποθέσεων τοῦ Jevons ἢ τοῦ Ricardo.

Τὰ ἔμμεσα ἐξ ἄλλου ἀποτελέσματα τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐγγείου προσόδου ἐπὶ τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν δυνατὸν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως[66]: Ὅταν ἡ ἔγγειος πρόσοδος εἶναι ὑψηλή, τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, κατ' ἀρχήν, μειοῦται. Ἐν συνεχείᾳ ὅμως ἡ αὔξησις τῆς καταναλώσεως τῶν κτηματιῶν πιέζει τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐπιφέρει διόγκωσιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν καὶ πτῶσιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων. Ὅταν ἀντιθέτως ἡ ἔγγειος πρόσοδος εἶναι χαμηλή, οἱ ἐπιχειρηματίαι εὐνοοῦνται, ἐφ' ὅσον δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλουν ὑψηλὴν ἀμοιβὴν διὰ τὸν συντελεστὴν «ἔδαφος». Συγχρόνως ὅμως δὲν δύνανται νὰ ἀναμένουν πρόσθετον αὔξησιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν των κερδῶν συνεπείᾳ τῆς ηὐξημένης ἐνεργοῦ ζητήσεως τῶν κτηματιῶν.

Περατοῦντες τὸ ἐδάφιον περὶ λειτουργικῆς μικροοικονομικῆς κατανομῆς τοῦ προϊόντος εἰς τὰς ἀπογειουμένας οἰκονομίας, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὡς ἀκολούθως:

αα) Ἡ βασικὴ μεταβολὴ εἰς τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν ἀπογείωσιν, εἶναι ἡ ἀπότομος καὶ οὐσιώδης

63. Ὅρ. D. Buchanan, ἔ. ἀ. σελ. 155.
64. Ἔ. ἀ. σελ. 155.
65. Ἔ. ἀ. σελ. 155.
66. Ὅρ. Joan Robinson, ἔ. ἀ., 1956, Βιβλίον VI, Κεφάλαιον 31.

αὔξησις τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους τῶν νεωτεριστικῶν ἐπιχειρήσεων. Αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκμετάλλευσις εἰς βάρος ἄλλων συντελεστῶν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς βάρος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», δεδομένου ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς ὅλης προσπαθείας πρὸς οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν στάδιον, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἐπιχειρηματίας - νεωτεριστάς. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους ἐμπίπτει δυσχερῶς ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐφαρμογῆς τῆς ὁριακῆς θεωρίας, καὶ διότι τοῦτο ποικίλλει ἀπὸ ἐπιχειρήσεως εἰς ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ καὶ διότι προκύπτουν πλεῖσται ὅσαι ἀμφιβολίαι διὰ τὸ ἐὰν ὁ ἐπιχειρηματίας - νεωτεριστὴς δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς συντελεστὴς παραγωγῆς, ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ὑψηλὸν ἐπιχειρηματικὸν κέρδος τῆς περιόδου ἀπογειώσεως ἀμείβει τὴν συντελεσθεῖσαν νεωτεριστικὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἔργον τῶν ἐπιχειρηματιῶν - νεωτεριστῶν.

ββ) Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἀνειδικεύτων ἐργαζομένων κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως εἴτε παραμένει ἀμετάβλητος εἴτε καὶ μειοῦται, λόγῳ ἀπολύτως ἐλαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς τούτων. Ὡς ἐκ τούτου τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ πραγματικός των μισθὸς ὄχι μόνον δὲν θὰ αὐξηθῇ, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐμφανίσῃ πτωτικὴν τάσιν. Τὸ μέγεθος τῆς ἐν λόγῳ μειώσεως θὰ εἶναι τοσούτῳ μεγαλύτερον, ὅσον τὸ ποσοστὸν ὑψώσεως τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θὰ εἶναι ἀνώτερον.

γγ) Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν εἰδικευμένων ἐργαζομένων καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἀμοιβή των θὰ αὐξηθῇ σημαντικῶς λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας ζητήσεως τούτων, ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσφοράν των. Πρόκειται διὰ τὴν δευτέραν κατηγορίαν δικαιούχων, μετὰ τοὺς ἐπιχειρηματίας - νεωτεριστάς, ἡ ὁποία εὐνοεῖται ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς οἰκονομικῆς ἀπογειώσεως [67].

δδ) Τὸ ἐπίπεδον τοῦ τόκου ἀνέρχεται κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπογειώσεως, ἐκτὸς ἐὰν ληφθοῦν ἐπιτυχῆ μέτρα νομισματικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἀποβλέποντα, γενικῶς, εἰς τὴν μείωσιν τούτου, χάριν μεγαλυτέρας ἐνθαρρύνσεως τῆς ροπῆς πρὸς ἐπένδυσιν. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει τὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τοῦ τόκου θὰ εἶναι κατώτερον τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους.

εε) Τέλος, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ ἐδάφους θὰ μειωθῇ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα καὶ θὰ αὐξηθῇ ἐλαφρῶς, τοὐλάχιστον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ σταδίου ἀπογειώσεως, εἰς τὸν τομέα δευτερογενοῦς παραγωγῆς, λόγῳ ηὐξημένης ζητήσεώς του ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν - νεωτεριστῶν.

II. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ἡ ὁποία

67. Ὅρ. M. W. Reder, The Theory of Occupational Differentials, The American Economic Review, Δεκέμβριος 1955, σελ. 833 - 852.

λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν, ἁπλῶς ἐνισχύει τὰς γενικὰς κατευθύνσεις τῆς λειτουργικῆς κατανομῆς, ἤτοι ἐνισχύει τὰς ἀνισότητας, ὡς αὗται ἀνελύθησαν ἀμέσως προηγουμένως (εἰς τὸ ἐδάφιον Ι). Τοῦτο ἀποτελεῖ, ἐνδεχομένως, ἀπόδειξιν τῆς ἀδυναμίας τῆς κοινωνικῆς κατανομῆς ὅπως ἐπιβάλῃ δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, ἐὰν δὲν ἔχουν προηγηθῇ ἀνάλογοι μεταβολαὶ τῶν σχέσεων ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς. Δύο εἶναι κυρίως αἱ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι θὰ πρέπῃ νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν σχετικῶς. Ἡ πρώτη εἶναι θετικὴ μεταβολή, ἤτοι καταλήγει εἰς μεγαλυτέραν ἀνισότητα κατανομῆς, συνεπείᾳ δημιουργίας νέας ὀργανώσεως συγκεκριμένης κατηγορίας δικαιούχων κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Ἡ δευτέρα μεταβολὴ συνίσταται ἁπλῶς εἰς τὴν μὴ λῆψιν ὡρισμένων μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ καταστήσουν τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος ὀλιγώτερον ἄνισον. Πρόκειται:

αα) Διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν εἰς «κλειστὸν» συνδικᾶτον ἐργαζομένων, ἤτοι εἰς συνδικᾶτον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀποκλείονται οἱ ἀνειδίκευτοι ἐργάται. Ἡ δημιουργία τοῦ συνδικάτου αὐτοῦ εἰδικευμένων ἐργατῶν, ὡς καὶ ἡ ἰσχύς του, ἡ ὁποία εἶναι ἰδιαιτέρως μεγάλη εἰς τὰς πρώτας φάσεις τῆς ἀπογειώσεως καὶ τείνει βαθμηδὸν νὰ μειωθῇ ὅσον περισσότερον ἡ ἐν λόγῳ οἰκονομία προσεγγίζει τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεώς της, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ βάσει τῆς οὐσιώδους αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν. Ὁ ἀποκλεισμός, ἐξ ἄλλου, τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν ἐπακόλουθον τοῦ πλήρους διαχωρισμοῦ τῶν συμφερόντων εἰδικευμένων καὶ ἀνειδικεύτων ἐργαζομένων, ἡ ὁποία καὶ πάλιν βασίζεται εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν σχέσεων ὁριακῆς παραγωγικότητος τούτων. Διὰ τῆς ηὐξημένης ἰσχύος τῆς ὀργανώσεως εἰδικευμένων ἐργατῶν οὗτοι δύνανται νὰ πιέζουν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐπιχειρηματίας διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἀμοιβῶν μεγαλυτέρων ἐκείνων, τὰς ὁποίας θὰ ἐπετύγχανον ἄνευ τῆς ὀργανώσεώς των. Ἡ ἀγορὰ εἰδικευμένης ἐργασίας παύει τοιουτοτρόπως νὰ εἶναι ἀτομική, ὡς ἦτο κατὰ τὸ προηγηθὲν τῆς ἀπογειώσεως στάδιον τῆς ὑποαναπτύξεως. Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, πρὸς ὄφελος τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας, οὐδόλως ὀφείλεται εἰς μέτρα κρατικῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀντιθέτως εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις ἀπογειώσεως καταβάλλονται προσπάθειαι τῆς κρατικῆς ἐξουσίας πρὸς μείωσιν τῆς ἰσχύος τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν ἢ ἄλλως πρὸς ἐξασθένησιν τῆς μονοπωλιακῆς των θέσεως, τῆς ὀφειλομένης εἰς τὴν σπάνιν των, διὰ τῆς διευκολύνσεως ἐλεύσεως ἀλλοδαπῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν ὡς καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς προγράμματος ταχείας εἰδικεύσεως ἡμεδαπῶν. Ἐν τούτοις τὰ ἀνωτέρω μέτρα ἔχουν γενικῶς περιωρισμένης κλίμακος ἀποτελέσματα κατὰ τὰς ἀρχικὰς φάσεις τῆς ἀπογειώσεως.

ββ) Διὰ τὴν ἀποχὴν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τῆς λήψεως οἱουδήποτε

μέτρου δυναμένου νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν καὶ ἐπένδυσιν εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν. Ἡ, οὕτως εἰπεῖν, ἀδράνεια τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐπιπέδου μισθοῦ τῆς ἀνειδικεύτου ἐργασίας οὐδόλως εἶναι καταχριτέα, καὶ τοῦτο διὰ δύο κυρίως βασικοὺς λόγους. Πρῶτον, ὡς ἐδείχθη ἤδη ἀνωτέρω κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἀνάλυσιν τῆς παρούσης παραγράφου, ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀπογειώσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ροπὴν πρὸς ἐπένδυσιν τῶν νεωτεριστῶν - ἐπιχειρηματιῶν. Ἐπὶ πλέον εἶναι ἐμφανὲς ὅτι, ὅσον ταχύτερος εἶναι ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως κεφαλαίου, κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίοδον, τόσον βραχύτερον θὰ εἶναι τὸ χρονικὸν διάστημα διαρκείας τῆς καὶ τόσον ταχύτερον ἡ οἰκονομία θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως. Ἡ ροπὴ πρὸς ἐπένδυσιν εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν προσκρούει εἰς τὴν γενικὴν ἀβεβαιότητα διὰ τὸ μέλλον καὶ εἰδικῶς διὰ τὸν βαθμὸν ἐπιτυχίας τῆς ὅλης προσπαθείας ἀναπτύξεως. Κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐνισχυθῇ, πάσῃ θυσίᾳ, ἡ ροπὴ πρὸς ἐπένδυσιν. Ἡ ἐπιβολὴ ὑψηλοῦ φόρου ἐπὶ τῶν πραγματοποιουμένων κερδῶν τῶν ἐπιχειρηματιῶν - νεωτεριστῶν, ἡ ἐπιβολὴ προοδευτικῆς φορολογίας ἢ ἡ ὑποχρεωτικὴ συμμετοχὴ τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἰς τὰς δαπάνας κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων τοῦ προσωπικοῦ των θὰ εἶχον καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ροπῆς των πρὸς ἐπένδυσιν. Ἐπίσης μέτρα περιορισμοῦ τοῦ ὕψους τοῦ τόκου δυνατὸν νὰ ἀσκήσουν δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἐνισχύοντα τὴν ροπὴν πρὸς ἀποθησαυρισμὸν καὶ τὴν κερδοσκοπίαν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι δὲν θὰ δυνηθοῦν, τελικῶς, νὰ περιορίσουν αἰσθητῶς τὸ ὕψος τοῦ τόκου. Δεύτερον, ἡ κρατικὴ προσπάθεια ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων, ἔχει πιθανότητας ἐπιτυχίας μόνον ἐφ' ὅσον ἡ αὔξησις τῆς συνολικῆς παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι ἐπαρκής, οὕτως ὥστε ἡ ηὐξημένη ἐνεργὸς ζήτησις νὰ μὴ προκαλῇ ὕψωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν των. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας ἀνέρχεται ὁ λόγος ἐπενδύσεως πρὸς κατανάλωσιν, ὡς συμβαίνει πάντοτε κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως.

2. ΣΤΑΔΙΟΝ ΑΥΤΟΔΥΝΑΜΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ (SELF-SUSTAINED GROWTH)

Τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σταδίου αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι τὰ ἀκόλουθα[68]:

— Τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἀνέρχεται συνεχῶς, ὅσον προχωρεῖ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις. Αἱ ἀρχικαὶ νεωτεριστικαὶ ἐπιχειρήσεις καθίστανται πλήρως ἀποδοτικαί, ὁ βαθμὸς μονοπωλίου των μειοῦται διὰ τῆς ὁριζοντίου καὶ καθέτου ἐπεκ-

68. Ὅρ. W. W. Rostow, ἔ. ἀ., 1960, σελ. 283.

τάσεώς των καὶ ἐπέρχεται ἰσορροπία μεταξὺ συνολικῆς προσφορᾶς καὶ συνολικῆς ζητήσεως, οὕτως ὥστε ἡ πίεσις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν μειοῦται ἢ ἐξαφανίζεται.

— Τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους κατέρχεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μειώσεως τοῦ βαθμοῦ μονοπωλίου ὡς καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολλαπλασιαστοῦ διενεργείας νέων συμπληρωματικῶν ἐπενδύσεων. Ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν διαδραματίζει πλέον τόσον ἀποφασιστικὸν ρόλον, ὡς συνέβαινε κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως. Ἡ μείωσις τῆς σημασίας του ὀφείλεται πρωταρχικῶς εἰς τὴν συνεχῆ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαθεσίμων ἱκανῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ εἰς τὸ ὅτι αἱ συνεπείᾳ τῶν ἐνεργειῶν του ἐπερχόμεναι οἰκονομικαὶ μεταβολαὶ εἶναι ὁλονὲν ὀλιγώτερον ριζικαὶ καὶ πρωτότυποι.

— Τὸ ποσοστὸν τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα παραγωγῆς, ἐντὸς τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως κατέρχεται συνεχῶς[69]. Οὕτως ἡ καμπύλη προσφορᾶς ἐργασίας εἰς τοὺς τομεῖς δευτερογενοῦς καὶ τριτογενοῦς παραγωγῆς παύει νὰ εἶναι ἀπολύτως ἐλαστική.

— Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐφαρμόζεται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ συνεπάγεται παράλληλον αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου.

— Τὸ ποσοστὸν κεφαλαιοποιήσεως (capital cœfficient) κατέρχεται διὰ νὰ σταθεροποιηθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ 8 - 10 % τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Βάσει τῶν ἀναφερθεισῶν, ἀμέσως ἀνωτέρω, μεταβολῶν θὰ ἐξετάσωμεν τὴν κατανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως, κατ' ἀρχὴν ἀπὸ λειτουργικῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως.

Ι. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Αἱ διενεργηθεῖσαι στατιστικαὶ ἔρευναι εἰς τὰς ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένας καπιταλιστικὰς οἰκονομίας καταλήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς ἐκπληκτικῆς σταθερότητος τῶν μεριδίων τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, μὲ κάποιαν ἐλαφρὰν ὑψωτικὴν τάσιν, εἰς ὡρισμένας χώρας, τοῦ μεριδίου τῆς ἐργασίας. Ἡ σταθερότης αὕτη προϋποθέτει ὅτι εἰς τὰς ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἡ ὁριακὴ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου καὶ τἀνάπαλιν ἰσοῦται μὲ τὴν μονάδα ἢ ἄλλως ὅτι ἡ σχέσις ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου δὲν μεταβάλλεται[70]. Ἐν τούτοις ἡ διαπίστωσις αὕτη οὐδόλως σημαίνει ὅτι δὲν λαμβάνουν

69. Ἕως ὅτου ἐγγίση τὸ ὅριον τοῦ 15 - 5 %, ἀναλόγως τῆς διαρθρώσεως ἑκάστης οἰκονομίας καὶ τοῦ εἴδους τῶν διαθεσίμων πλουτοπαραγωγικῶν της πόρων.

70. Ὅρα εἰδικῶς περὶ τῆς σταθερότητος τῶν μεριδίων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, Μ.

χώραν πάσης φύσεως μεταβολαὶ καὶ συμψηφισμοὶ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους κονδύλια, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὰ μερίδια τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου. Π.χ. προκειμένου περὶ τοῦ ποσοστοῦ τῆς ἐργασίας ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, τοῦτο παραμένει σταθερὸν εἰς πεῖσμα τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τοῦ λόγου εἰδικευμένης πρὸς ἀνειδίκευτον ἐργασίαν ὡς καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ποσοστοῦ ἐξηρτημένης ἐργασίας ἐντὸς τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ.

Προκειμένου ἐξ ἄλλου περὶ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ προϊόντος, τοῦτο παραμένει σταθερόν, εἰς πεῖσμα τῆς πτώσεως, μεταπολεμικῶς, τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐγγείου προσόδου, διότι προφανῶς ἀνέρχεται ὁ λόγος τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους πρὸς τὸν τόκον καὶ τὴν ἔγγειον πρόσοδον, ὁμοῦ ὑπολογιζομένων. Θὰ ἐξετάσωμεν, ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ, τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀμοιβῆς τῶν συντελεστῶν ἐργασίας, κεφαλαίου καὶ ἐδάφους εἰς τὸ στάδιον αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ βασικὴ μεταβολὴ τοῦ τρόπου λειτουργικῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, κατὰ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν στάδιον ἐν σχέσει πρὸς τὸ τῆς ἀπογειώσεως, εἶναι ἡ μείωσις τῶν ἀνισοτήτων κατανομῆς [71].

Α. Ο ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΜΙΣΘΟΣ

Ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς ἀνέρχεται συνεχῶς εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας κατὰ τὸ διάστημα τῶν τελευταίων 120 ἐτῶν, εἰς πεῖσμα τῶν γνωστῶν ἀπαισιοδόξων προβλέψεων τοῦ Marx περὶ προϊούσης ἐπιδεινώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων [72]. Ἡ αὔξησις αὕτη τοῦ πραγματικοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ βάσει τῆς ὁριακῆς θεωρίας δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον, ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Εἶναι συνεπῶς ἀπαραίτητον νὰ ἀναλύσωμεν τοὺς ἐπὶ μέρους λόγους, οἱ ὁποῖοι συμβάλλουν εἰς τὴν προμνησθεῖσαν αὔξησιν.

Πρόκειται εἰδικώτερον περὶ τοῦ ὅτι:

α) Ὁ λόγος κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν ἀνέρχεται, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συνεχιζομένης, μὲ σταθερὸν ρυθμόν, συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου. Ἐν τούτοις, ἡ διαπίστωσις αὕτη δὲν παρέχει πλήρη ἐξήγησιν τῆς αὐξήσεως τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων, ἐὰν δὲν συνδεθῇ μὲ τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τοῦ

Kalecki, The Distribution of the National Income, ἔ. ἀ. Μέρος I καὶ II, καὶ E. H. Phelps-Brown καὶ P. E. Hart, The Share of Wages in National Income, Economic Journal, Ἰούνιος 1952, σελ. 253-277.

71. Ὅρ. S. Kuznets, Economic Growth and Income Inequality, The American Economic Review, Μάρτιος 1955, σελ. 1-28, ἔνθα ὑπὸ ὡρισμένας ἐπιφυλάξεις καταλήγει εἰς τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα.

72. Περὶ τῆς στατιστικῆς ἀποδείξεως, ὅρα P. Rimbert, Paupérisation et Niveau de Vie des Travailleurs, Revue Sociale, No 93, Ἰανουάριος 1956, σελ. 33 ἐπ.

ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ. Πράγματι, διὰ νὰ πραγματοποιῆται συνεχὴς αὔξησις τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἀνώτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ συντελεστὴς «ἐργασία» θὰ ἀπερρόφα ὁλόκληρον τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τὴν προκύπτουσαν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Συμφώνως πρὸς σχετικὴν στατιστικὴν ἔρευναν τῶν J. W. Kendrick καὶ R. Sato [73], ἀνάλογος τῆς ἀνωτέρω ἐξέλιξις ἐπραγματοποιήθη εἰς Η.Π.Α. μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1948 - 1960. Ἐν προκειμένῳ βεβαίως δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ὁριακὴ σχέσις ὑποκαταστάσεως ἐργασίας ὑπὸ κεφαλαίου ἰσοῦται πρὸς τὴν μονάδα. Πράγματι κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνωτέρω ἀναφερθείσης ἐρεύνης, ἡ ἐν λόγῳ σχέσις εἰς Η.Π.Α., ἐντὸς τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικοῦ διαστήματος, ἦτο μόνον 0.58. Ἐν τούτοις, ἡ ἔρευνα αὕτη τῶν J. W. Kendrick καὶ R. Sato δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολύτως πειστική, πρῶτον διότι ἀναφέρεται εἰς βραχυχρόνιον, σχετικῶς, περίοδον, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ δυσμενὴς ἐξέλιξις διὰ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κεφαλαίου δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τυχὸν ἐπιβράδυνσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου εἰς ὡρισμένους τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, δεύτερον διότι εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν στατιστικῶς ἀποδειχθεῖσαν μακροχρόνιον σταθερότητα τῶν μεριδίων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἡ σταθερότης αὕτη, συνδυαζομένη μὲ αὔξησιν τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασίαν, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ δύο τρόπους. Πρῶτον, μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου μὲ ρυθμὸν ἀνώτερον τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ δὲν ἀποβαίνει εἰς βάρος τοῦ μεριδίου τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, λόγῳ ταχείας ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἡ τελευταία αὐξάνει τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον» κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου ποσοστόν, κατὰ τὸ ὁποῖον αὕτη ἐμειώθη, συνεπείᾳ, ταχυτέρου ρυθμοῦ συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀντίστοιχον ρυθμὸν αὐξήσεως τοῦ ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ. Οὕτως, ἡ σχέσις ὁριακῆς παραγωγικότητος ἐργασίας καὶ κεφαλαίου παραμένει, τελικῶς, σταθερά. Δεύτερον, μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου μὲ ρυθμὸν ἀνώτερον τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀπασχολουμένου πληθυσμοῦ καταλήγει εἰς μεγαλυτέραν αὔξησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» ἐν σχέσει πρὸς τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον», πλὴν ὅμως τὰ μερίδια ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, παραμένουν ἀμετάβλητα. Τοῦτο δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διεύρυνσιν τῆς βάσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορρέει ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου, ἤτοι εἰς

73. Factor Prices, Productivity and Economic Growth, The American Economic Review, Δεκέμβριος 1963, σελ. 974 - 1002.

αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τοῦ κεφαλαίου εἰς ἑκάστην παραγομένην μονάδα προϊόντος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, βεβαίως, μειώνει τὴν ἀμοιβὴν ἑκάστης χρησιμοποιουμένης μονάδος κεφαλαίου, ἐφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῆς ἐργασίας εἰς ἑκάστην παραγομένην μονάδα προϊόντος, ἥτις συνεπάγεται αὔξησιν τῆς ἀμοιβῆς ἑκάστης χρησιμοποιουμένης εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν μονάδος ἐργασίας.

β) Ἡ αὔξησις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, καταλήγει εἰς αὔξησιν τῆς προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἰς ποσότητα τοιαύτην ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ συνεχισθῇ ἡ αὔξησις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν των. Πράγματι ἀφ' ἑνὸς μὲν μειοῦται ὁ βαθμὸς μονοπωλίου τῶν ἀρχικῶν ἐπιχειρηματιῶν - νεωτεριστῶν, οὕτως ὥστε ἡ συνεχὴς εἴσοδος νέων ἐπιχειρηματιῶν εἰς ἕκαστον κλάδον οἰκονομικῆς δραστηριότητος αὐξάνει τὴν συνολικὴν προσφορὰν ἀγαθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑφίσταται ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀπαραιτήτων ἐργατικῶν χειρῶν, ὁ ὁποῖος ὠθεῖ τοὺς μισθοὺς πρὸς τὰ ἄνω. Ἐπὶ πλέον ὁ συντελεστὴς κεφαλαιοποιήσεως τῆς οἰκονομίας κατέρχεται, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ στάδιον ἀπογειώσεως, οὕτως ὥστε ὁ λόγος ἐπενδύσεως πρὸς κατανάλωσιν μειοῦται. Τοῦτο ὀφείλεται πρῶτον εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἀπαραιτήτων ἔργων ὑποδομῆς, καὶ δεύτερον εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἐλαστικότητος προβλέψεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ τελευταία συνεπάγεται, συμφώνως πρὸς τὸ σχετικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Harrod [74], ἐξίσωσιν μεταξὺ συνολικῆς ἐπενδύσεως καὶ συνολικῆς ἀποταμιεύσεως $I = S$ καὶ συνεπῶς πραγματοποίησιν ἰσορροπίας, κατὰ τὴν γνωστὴν ἰσότητα, $G_w C_r = GC = s$ [75].

γ) Εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι πλέον ἀπαραίτητον νὰ γίνεται σαφὴς διάκρισις μεταξὺ εἰδικευμένης καὶ ἀνειδικεύτου ἐργασίας, ὡς συνέβαινεν εἰς τὴν ἀπογειουμένην οἰκονομίαν, οὔτε νὰ ἐξετάζωνται κεχωρισμένως οἱ ἐπὶ μέρους παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν τὴν ὁριακὴν των παραγωγικότητα. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πάντοτε ὑπάρχει διαφορά τις μεταξὺ τοῦ ἐπιπέδου ἀμοιβῆς τῆς εἰδικευμένης καὶ ἀνειδικεύτου ἐργασίας, αὕτη, μετὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως, δικαιολογεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν χρονικὴν διάρκειαν ἐκπαιδεύσεως καὶ ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν μεγάλων διαφορῶν εἰς τὰς ἐπὶ μέρους σχέσεις προσφορᾶς καὶ ζητήσεώς των. Ὡς ἐκ τούτου αἱ διαφοραὶ ἐπιπέδου μισθοῦ μεταξὺ εἰδικευμένων καὶ ἀνειδικεύτων ἐργαζομένων ἐξασθενοῦν οὐσιωδῶς κατὰ τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυ-

74. Ἔ. ἀ. 1949, Μάθημα III.
75. Ὅρα σχετικὴν ἀνάλυσιν, ἀνωτέρω, εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν Κεφάλαιον, § 2, 1. Ι. Α.

νάμου ἀναπτύξεως. Ἡ ἀνωτέρω ἐξέλιξις συνεπάγεται δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους μονάδων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸν συντελεστὴν «ἐργασία».

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προβλέψωμεν μετὰ βεβαιότητος τὴν ἐπίδρασιν ἐφαρμογῆς τελειοτέρας τεχνικῆς ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων. Πρὸς τοῦτο θὰ ἦτο ἀπαραίτητον νὰ γνωρίζωμεν ἐὰν ἡ προτιμωμένη εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως πρόοδος εἶναι οὐδετέρα, ἐξοικονομήσεως κεφαλαίου ἢ ἐξοικονομήσεως ἐργασίας. Τοιοῦτο τι, ὅμως, δὲν εἶναι δυνατόν, δεδομένου ὅτι ἡ ἑκάστοτε ἐπιλογὴ τῆς ἐφαρμοζομένης τεχνικῆς δὲν ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸ στάδιον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς τυχὸν μεταβολὰς εἰς τὰς σχετικὰς τιμὰς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ὡς καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν ἐπιτευχθεισῶν εἰς τὸ παρελθὸν ἐφευρέσεων. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ ρυθμὸς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», καθισταμένου περισσότερον σπανίου τοῦ συντελεστοῦ «κεφάλαιον», ἀνῆλθεν, ἐνῶ ἡ τιμὴ τοῦ κεφαλαίου παρέμεινεν ἡ αὐτή. Συνεπῶς ὁ λόγος ὁριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας πρὸς ὁριακὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου ἀνῆλθεν. Ἐν τούτοις ἡ σταθερότης τῶν μεριδίων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐξέλιξιν, ἐὰν δὲν εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τὴν ἐφαρμογὴν τεχνικῆς ἐξοικονομήσεως ἐργασίας. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν λόγῳ τεχνικῆς, ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, θὰ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα αὔξησις τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντίστοιχον τῆς ἐργασίας, δεδομένου ὅτι αὕτη συνεπάγεται μεταφορὰν μονάδων ἐργασίας ἀπὸ τοῦ τομέως παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι ἀνωτέρα, εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι κατωτέρα[76].

Β. Η ΑΜΟΙΒΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ἀκολουθοῦντες, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, τὴν αὐτὴν κατανομὴν τῆς ὕλης, ὡς καὶ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἀνάλυσιν τοῦ παρόντος κεφαλαίου, θὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

α) Ὁ τόκος

Εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως ὁ τόκος, ἤτοι ἡ ἀμοιβὴ τῶν

76. Ὅρ. Joan Robinson, ἔ. ἀ., 1956. Κεφάλαιον 17.

δανειζομένων κεφαλαίων, ἔχει πτωτικὴν τάσιν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κάτωθι ἐπερχομένων μεταβολῶν:

αα) Ἀνερχομένου τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος ἡ ὁριακὴ ροπὴ πρὸς ἀποταμίευσιν αὐξάνει, δεδομένου ὅτι μειοῦται ἡ ὁριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν [77]. Ἐν τούτοις τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα διαμφισβητεῖται βάσει τῶν σχετικῶν νεωτέρων ἐρευνῶν τοῦ Duesenberry. Οὗτος, ὡς γνωστόν, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀποταμίευσις ἀτόμου τινὸς δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ εἰσοδήματός του καὶ τὴν δυνατότητα τούτου ὅπως καλύψῃ τὰς δεδομένας ἀνάγκας καταναλώσεώς του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιδείξεως (demonstration effect). Αὕτη συνεπάγεται συνεχῆ αὔξησιν τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν τῶν ἀτόμων μὲ χαμηλότερα εἰσοδήματα ἐν τῇ προσπαθείᾳ των ὅπως ἀνέλθουν κοινωνικῶς, μιμούμενα τὰς καταναλωτικὰς δαπάνας ἀτόμων μὲ ὑψηλότερον εἰσόδημα.

Ἡ προσφορὰ ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου, ἐξ ἄλλου, εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως δὲν προέρχεται, ἀποκλειστικῶς, ἀπὸ τοὺς κεφαλαιούχους, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ προηγούμενα στάδια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους, τῶν ὁποίων ὁ πραγματικὸς μισθὸς ηὐξήθη, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, οὐσιωδῶς [78].

ββ) Ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ κεφαλαίου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξισοῦται ὁ τόκος, μειοῦται εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἢ μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως ἑκάστης προσθέτου ἐπενδύσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀμέσως προηγουμένην. Βεβαίως ὁ ρυθμὸς μειώσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου ἐπιβραδύνεται τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνικῆς προόδου εἶναι ταχυτέρα. Θὰ πρέπῃ ἐνταῦθα νὰ ἀναφερθῇ καὶ ἕτερος λόγος μειώσεως τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου. Πρόκειται διὰ τὴν μείωσιν τῆς ἐλαστικότητος προβλέψεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν, συνεπείᾳ τῆς μειώσεως τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν καὶ τοῦ περιορισμοῦ ἢ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ὑψωτικῆς τάσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν.

γγ) Ἡ ζήτησις, ἐξ ἄλλου, ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας δὲν εἶναι τόσον ἔντονος, ὅσον κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως. Οὕτως ἐπέρχεται ἰσορροπία εἰς τὰς σχέσεις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου.

Συνεπῶς, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ὅτι εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως ἐπέρχεται μείωσις ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ μεριδίου τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

77. Ὅρ. J. M. Keynes, ἔ. ἀ., Κεφάλαιον X.

78. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πηγὴ αὕτη προσφορᾶς ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου, διὰ λόγους ἁπλοποιήσεως, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὰ σύγχρονα ὑποδείγματα κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

κοῦ εἰσοδήματος, ἐν σχέσει πρὸς ὅ,τι συνέβαινε σχετικῶς εἰς τὴν φάσιν τῆς ἀπογειώσεως. Ἡ μείωσις τοῦ μεριδίου τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος προϋποθέτει τοιαύτην πτῶσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου, ὥστε νὰ ἐξουδετερώνῃ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπενδυθέντος κεφαλαίου.

β) Τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος

Πλὴν τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος ἀποτελεῖ τὴν δευτέραν κατηγορίαν εἰσοδήματος, τῆς ὁποίας τὸ μερίδιον αὐξάνει ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Πρόκειται διὰ τὰς δύο «ἐλαστικὰς» κατηγορίας εἰσοδήματος, αἱ ὁποῖαι κατορθώνουν, χάρις εἰς τὴν προοῦσαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, νὰ βελτιώνουν, μακροχρονίως, τὴν σχετικήν των θέσιν ἔναντι τῶν δύο ἀνελαστικῶν κατηγοριῶν εἰσοδήματος, ἤτοι τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐγγείου προσόδου [79]. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος, ἡ αὔξησις τοῦ μεριδίου του ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, βάσει καθαρῶς οἰκονομικῶν παραγόντων, δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς κάτωθι:

αα) Χάρις εἰς τὴν διατήρησιν, εἰς τὸ πλαίσιον τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν, βαθμοῦ τινος μονοπωλίου. Οὗτος εἶναι, ἀναμφιβόλως, κατώτερος τοῦ ἀντιστοίχου τῆς ἀπογειουμένης οἰκονομίας καὶ διὰ τοῦτο ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας δὲν ἀποβαίνει πλέον ἀποκλειστικῶς πρὸς ὄφελος τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄφελος τῶν ἐργαζομένων.

ββ) Χάρις εἰς τὴν διεύρυνσιν τοῦ μέσου μεγέθους τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Οὕτω δίδεται ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν νὰ χρησιμοποιήσῃ πλήρως τὰς ἱκανότητάς του, ὀργανωτικάς, διοικητικὰς καὶ ἐπιτυχοῦς συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ὅταν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀνεπαρκές, ὁ ἐπιχειρηματίας ὑποαπασχολεῖται.

γγ) Χάρις εἰς τὸ ὅτι, ἐνδεχομένως, ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι βραδύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ καταλλήλου ἐδάφους.

Γ. Η ΕΓΓΕΙΟΣ ΠΡΟΣΟΔΟΣ

Ἐὰν βασισθῶμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπολύτως ἀνελαστικῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ ἐδάφους καὶ ἐάν, συγχρόνως, δεχθῶμεν τὴν συνεχῆ αὔξησιν τῆς ζητήσεως, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ αὐξανομένου πληθυσμοῦ, τότε αἱ γνωσταί, ἐπὶ τοῦ θέματος, δυσμενεῖς δυναμικαὶ προβλέψεις τοῦ Ricardo ἐπαληθεύονται πλήρως

79. Ὅρ. E. H. Phelps Brown, The Long-term Movement of Real Wages, the theory of Wage Determination, Edited by T. Dunlop, Λονδῖνον 1957, σελ. 48-65.

εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας [80]. Ἐν τούτοις, τοιοῦτο τι οὐδέποτε συνέβη εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας, ἀντιθέτως, ὡς ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, παρατηρεῖται μείωσις τοῦ μεριδίου τῆς ἐγγείου προσόδου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ ἐξήγησις τῆς πτώσεως αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βασθῇ, ἀποκλειστικῶς, ἐπὶ τῆς λειτουργικῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, ἡ μείωσις τοῦ μεριδίου τῆς ἐγγείου προσόδου ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνακατανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἤτοι εἰς κοινωνικοὺς παράγοντας. Ἐν τούτοις ὑφίστανται καὶ ὡρισμένοι οἰκονομικοὶ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἀφ' ἑνὸς μὲν μειώνουν τὴν ἀνελαστικότητα τῆς καμπύλης προσφορᾶς τοῦ ἐδάφους, ἀφ' ἑτέρου δὲ περιορίζουν τὴν ζήτησιν αὐτοῦ:

α) Πρόκειται, πρῶτον, περὶ τῆς ταχείας ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προόδου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν συνεχῆ ἐπέκτασιν τῶν ἀστικῶν κέντρων, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν κατάλληλα, ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς, ἐδάφη, τὰ ὁποῖα δὲν ἐθεωροῦντο ὡς τοιοῦτα προηγουμένως.

β) Πρόκειται, δεύτερον, περὶ τῆς προσπαθείας ἐντατικωτέρας χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐδάφους, κυρίως εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα. Ὡς παράδειγμα δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τοὺς οὐρανοξύστας καὶ τὴν κατασκευὴν ὑπογείων πόλεων.

γ) Πρόκειται, τρίτον, περὶ τῆς συνεχοῦς προσπαθείας τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τοῦ ἐδάφους, κατὰ τὸν συνδυασμὸν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν Η.Π.Α, τὸ ποσοστὸν συμμετοχῆς τοῦ ἐδάφους, εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, δι' ὁλόκληρον τὴν οἰκονομίαν, ὑπολογίζεται, κατὰ τὸ ἔτος 1960, εἰς 5 % καὶ πολὺ χαμηλότερον διὰ τὸν δευτερογενῆ τομέα, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, τοῦτο ἦτο ἐνδεχομένως διπλάσιον[81]. Συνεπῶς, ἔστω καὶ ἐὰν κοινωνικοὶ παράγοντες δὲν παρημπόδιζον τὴν αὔξησιν τῆς ἀμοιβῆς, κατὰ μονάδα μετρήσεως τοῦ χρησιμοποιουμένου ἐδάφους, δὲν θὰ ἐδικαιολογεῖτο τὸ συμπέρασμα περὶ συνεχοῦς αὐξήσεως τοῦ μεριδίου τῆς ἐγγείου προσόδου, ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Π. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Ἡ βασικὴ κατεύθυνσις, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ κρατικὴ ἐπέμβασις εἰς τὸν τομέα κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ βελτίωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ προσπάθεια μὴ ἀποθαρρύνσεως τῆς ροπῆς πρὸς ἐπένδυσιν. Πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ διττοῦ αὐτοῦ σκοποῦ, τὸ κράτος διὰ τῆς καταλλήλου φορολογίας προβαίνει εἰς ἀνακατανομὴν τῆς ἀρ-

80. Βάσει τῶν ἐν λόγῳ προβλέψεων, ὁλόκληρος ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος θὰ ἀπορροφᾶται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἔγγειον πρόσοδον καὶ δευτερευόντως ἀπὸ τὸν ἐργατικὸν μισθόν, ἐνῶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος θὰ μειοῦται συνεχῶς.

81. Ὅρ. P. A. Samuelson, ἔ. ἀ. 5η Ἔκδοσις, σελ. 571, ὑποσ. 1.

χικῆς λειτουργικῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων ἀλλ' ὄχι εἰς βάρος τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ διατήρησις τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους εἰς ἱκανοποιητικὸν ἐπίπεδον, θεωρεῖται ἀναγκαία εἰς ὅλας τὰς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὴν πραγματοποίησιν πλήρους ἀπασχολήσεως. Πράγματι, ἡ μείωσις τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους συνεπάγεται μείωσιν τῆς ροπῆς πρὸς ἐπένδυσιν καὶ δημιουργίαν ὑποαπασχολήσεως. Εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι βασίζονται εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἡ διατήρησις ἱκανοποιητικοῦ ἐπιπέδου ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους ὀρθῶς θεωρεῖται ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν συνέχισιν σταθεροῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς προόδου. Ἐν τούτοις, ὁ κρατικὸς παρεμβατισμὸς εἰς τὰς συγχρόνους οἰκονομίας ἀποβλέπει, μεταξὺ ἄλλων, εἰς τὴν μείωσιν τοῦ βαθμοῦ μονοπωλίου, πρῶτον διότι ἔντονος βαθμὸς μονοπωλίου σημαίνει μειωμένην προσφορὰν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, δεύτερον διότι συνεπάγεται ὑποαπασχόλησιν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Ὡς ἐκ τούτου, εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ κράτος ἀποθαρρύνει, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, τὴν ὑπερβολικὴν ἐκμετάλλευσιν μονοπωλιακῶν στοιχείων καὶ ἐνθαρρύνει ἀντιθέτως τὸ κέρδος ἐπὶ τῇ καταναλώσει. Δύο εἶναι βασικῶς αἱ μέθοδοι κρατικῆς παρεμβάσεως πρὸς περιορισμὸν τοῦ βαθμοῦ μονοπωλίου. Ἡ πρώτη συνίσταται εἰς ἁπλῆν προειδοποίησιν, περὶ τῆς ἀνάγκης μειώσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν μονοπωλιακῶν στοιχείων, ἡ ὁποία γνωστοποιεῖται εὐρέως καὶ ἡ ὁποία συνεπάγεται μείωσιν τοῦ βαθμοῦ μονοπωλίου οἰκειοθελῆ ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἀκριβῶς διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους. Ἡ δευτέρα ἀναφέρεται εἰς τὴν κρατικοποίησιν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς των, δὲν θεωρεῖται ἐπιτρεπτὸν νὰ ἐκμεταλλεύωνται, εἰς μέγαν βαθμόν, τὰ μονοπωλιακά των στοιχεῖα.

Εἰδικώτερον, αἱ βασικαὶ κοινωνικαὶ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι ἀσκοῦν οὐσιώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, εἶναι αἱ κάτωθι:

α) Ἡ ὀργάνωσις τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν

Ὁ συνδικαλισμὸς τῆς μάζης τῶν ἀνειδικεύτων ἐργατῶν, ὡς καὶ ἡ ἀπόκτησις ἰσχύος τινός, οὕτως ὥστε οὗτοι νὰ δύνανται, ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των ἐπὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, καθίσταται δυνατὸς εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν συνεπείᾳ τοῦ ὅτι ἀνῆλθε τὸ βιοτικὸν των ἐπίπεδον καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ προβλήματα περισσότερον μακροχρόνια τοῦ ἐπιουσίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνεπείᾳ τοῦ περιορισμοῦ ἢ καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ἀγροτικῆς ὑποαπασχολήσεως. Οἱ ἀνειδίκευτοι ἐργάται παύουν νὰ δέχωνται, κατὰ τρόπον παθητικόν, τὸν μισθόν, τὸν ὁποῖον ἐκά-

στοτε ἀποφασίζουν οἱ ἐπιχειρηματίαι. Ὠργανωμένοι, ἀντιμετωπίζουν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐργοδότας καὶ κατόπιν διαπραγματεύσεων ὁρίζεται τὸ κατώτατον ὅριον μισθοῦ ἀνειδικεύτου ἐργασίας, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποχρεωτικὸν δι' ἀμφοτέρους, ἐργοδότας καὶ ἐργαζομένους. Ἡ ὕπαρξις ἀναλόγου νομοθετικῆς ρυθμίσεως δὲν ἀρκεῖ πάντοτε διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κατωτάτου ὁρίου μισθοῦ. Μόνον ὅταν ἔχῃ ἀπορροφηθῇ οὐσιωδῶς ἡ ὑποαπασχόλησις τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς δεδομένην οἰκονομίαν, οἱ ἐργάται ἀποκτοῦν πραγματικὴν ἰσχὺν ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ ἀπαιτήσουν τὴν γενικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν κειμένων διατάξεων. Μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῶν συνδικάτων ἀνειδικεύτων ἐργατῶν, ἡ ἀγορὰ ἐργασίας μεταβάλλει ριζικῶς μορφὴν καὶ ἀπὸ μονοπώλιον ὑπὲρ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καθίσταται διμέτωπον μονοπώλιον. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἔχουν μακροχρονίως, ἀνάλογον ἰσχύν, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς φάσεως τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου, δυνατὸν νὰ ἐπικρατήσουν οἱ μὲν ἢ οἱ δέ. Τὸ ἐὰν τελικῶς οἱ ἐργαζόμενοι ἐπιτυγχάνουν ἢ ὄχι νὰ μεταβάλουν, ὑπὲρ αὐτῶν, τὴν ἀρχικὴν λειτουργικὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, χάρις εἰς τὴν ἰσχύν των, εἶναι λίαν ἀμφίβολον, αἱ δὲ μέχρι τοῦδε στατιστικαὶ ἔρευναι δὲν ῥίπτουν φῶς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Εἰδικῶς ὁ E. H. Phelps Brown [82] παρατηρεῖ ὅτι, προκειμένου περὶ τῆς Μ. Βρετανίας, ἡ ἰσχὺς τῶν συνδικάτων ἦτο εἰς θέσιν νὰ αὐξήσῃ τὸ μερίδιον τῶν μισθῶν ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1870 - 1872 καὶ 1888 - 1889, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὰς περιόδους 1909 - 1913 καὶ 1946 - 1950. Ἐξ ἄλλου ἡ μειουμένη ἰσχὺς τῶν συνδικάτων εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τοῦ μεριδίου τοῦ μισθοῦ ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1903 - 1905 καὶ 1926 - 28, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν περίοδον 1879 - 1881. Ἡ διάφορος ἐπίδρασις τῆς ἰσχύος ἢ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, ἐν προκειμένῳ, ἐπὶ τοῦ μεριδίου τῶν μισθῶν ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς πρόσθετος ἀπόδειξις τῆς ἐπικρατήσεως, μακροχρονίως, τῶν ἀρχῶν τῆς ὁριακῆς θεωρίας. Εἶναι, ἐν τούτοις, ἀπαραίτητον νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ σταθερότης τῶν μεριδίων τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἡ ὁποία, ὡς ἤδη ἐσημειώθη ἀνωτέρω, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς συνεχοῦς καὶ παραλλήλου αὐξήσεως τῶν μεριδίων τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους καὶ διὰ τῆς ἀντιστοίχου μειώσεως τῶν μεριδίων τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐγγείου προσόδου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, συνδυάζεται μὲ τὴν συνεχῆ μείωσιν τῶν ἑβδομαδιαίων ὡρῶν ἐργασίας τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν εἰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἔχει πιθανότητας ἐπιτυχίας, μακροχρονίως, μόνον ἐφ' ὅσον δικαιολογεῖται ἀπὸ προηγηθεῖσαν ἢ ἀκολουθήσασαν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήμα-

82. Ἔ. ἀ., 1957, σελ. 48 - 67.

τος ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων πραγματοποιεῖται, κατὰ κανόνα, διὰ τῆς μεταφορᾶς ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἀπὸ τοὺς εὐπορωτέρους πρὸς τοὺς ἀπορωτέρους. Ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ διάφορος ἄποψις. Κατ' αὐτήν, εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἁρμόδιοι διὰ τὸν προγραμματισμὸν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν δεδομένης ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δὲν γνωρίζουν ἐπαρκῶς τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μελλούσης νὰ ἐφαρμοσθῇ τεχνικῆς καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπολογίσουν τὴν ἀπαραίτητον ποσότητα, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀνακατανεμηθῇ διὰ τὴν ἐπίτευξιν συγκεκριμένης τινὸς ἐπιδιώξεως, εἶναι προτιμότερον ἡ ἀνακατανομὴ νὰ λάβῃ τὴν μορφὴν παροχῆς ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ πωληθοῦν ἀπὸ τοὺς δικαιούχους. Ἡ ἄποψις αὕτη ἔρχεται βεβαίως εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πεποιθήσεις τῶν κλασσικῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ μεγίστη δυνατὴ εὐημερία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς, εἰς χρῆμα, ἀνακατανομῆς [83].

Ἡ ὡριμότης τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων συνίσταται, μεταξὺ ἄλλων, καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν προβλέψεως τῆς ἐξελίξεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς πρὸ τῆς ἐνάρξεως οἱασδήποτε σχετικῆς προσπαθείας πρὸς ἐπιβολὴν εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας ὑψώσεως τῶν ὀνομαστικῶν των μισθῶν. Ἐὰν προβλέπουν ὅτι ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως τῶν καταναλωτικῶν προϊόντων εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος, τότε εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βέβαιον ὅτι ἡ τυχὸν ἐπιτευχθεῖσα αὔξησις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, θὰ καταλήξῃ εἰς μείωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς ὑποαπασχόλησιν, ἐκτὸς ἐὰν οἱ ἐπιχειρηματίαι συμβιβασθοῦν μὲ χαμηλότερα περιθώρια κέρδους ἢ ἐάν, ἐν τῷ μεταξύ, αὐξηθῇ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων. Εὐμενῆ ἀποτελέσματα εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ, ἐν προκειμένῳ, κατάλληλος κρατικὴ πολιτική, ἡ ὁποία ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ περιορίσῃ τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ κινδυνεύει νὰ ἀνέλθῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ζητήσεως μεγαλυτέρας τῆς προσφορᾶς των. Ἐπίσης, τὸ κράτος, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων κατὰ τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ ἐπιπέδου μισθοῦ μὲ τοὺς ἐργοδότας, δύναται νὰ ἀπαγορεύσῃ ἢ νὰ περιορίσῃ τὴν μετανάστευσιν ἐργατικῶν χειρῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Πάντα ὅμως τὰ ἀνωτέρω θὰ ἔχουν πιθανότητας ἐπιτυχίας μόνον ἐφ' ὅσον δὲν συνεπάγονται τοιαύτην μείωσιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ὥστε νὰ θέσουν εἰς κίνδυνον τὴν ροπὴν πρὸς ἐπένδυσιν καὶ νεωτερισμόν.

Εἰς ἄλλους τομεῖς, πλὴν τῆς αὐξήσεως τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν τῶν ἐργαζομένων, ἡ πολιτικὴ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων εἶχεν, εἰς τὰς ἀνεπτυ-

83. Ὅρ. Lucien Foldes, Income Redistribution in Money and in Kind, Economica, Φεβρουάριος 1967, σελ. 30 - 41.

γμένας οἰκονομίας, ἀδιαμφισβήτητον ἐπιτυχίαν. Πρόκειται, διὰ τὸν ὑποχρεωτικὸν περιορισμὸν τῶν ἑβδομαδιαίων ὡρῶν ἐργασίας [84], διὰ τὴν μείωσιν τῆς διαφορᾶς ἐπιπέδου μισθοῦ εἰδικευμένων καὶ ἀνειδικεύτων ἐργαζομένων, διὰ τὴν συνεχῆ αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἐμμέσου μισθοῦ ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ μισθοῦ τῶν ἐργαζομένων [85], διὰ τὴν ἐπιβολὴν εὐχαρίστων καὶ ὑγιεινῶν ὅρων ἐργασίας κ.ο.κ.

Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, ὁσάκις ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἀμέσου μισθοῦ εἶναι ἀνώτερος τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ μέσου ὅρου τοῦ ἐμμέσου μισθοῦ, ἡ ἰσχὺς τῶν λειτουργικῶν παραγόντων κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἀνωτέρα τῶν κοινωνικῶν παραγόντων καὶ τἀνάπαλιν [86]. Ἐν τούτοις, αἱ βραχυχρόνιοι αὐξομειώσεις τοῦ λόγου ἐμμέσου πρὸς ἄμεσον μισθὸν οὐδόλως ἐπηρεάζουν τὸ μερίδιόν του ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, ὅταν καὶ ὅπου ἐπραγματοποιήθησαν, δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν βάσει τῆς ὁριακῆς θεωρίας. Ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς τούτων ἀποτελεῖ, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, συνάρτησιν τῆς ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν ἐργαζομένων, ἡ ὁποία ἐξισοῦται πρὸς τὸν συνολικὸν ἐργατικὸν μισθόν, ἔμμεσον καὶ ἄμεσον. Ἄλλως ἡ τυχὸν ἐπιτυχία τῶν συνδικάτων ἐργατῶν εἶναι φαινομενικὴ καὶ πρόσκαιρος καὶ ὁ πραγματικὸς μισθὸς διὰ μειώσεως τῆς ἀπασχολήσεως ἢ διὰ πληθωρισμοῦ ἰσοῦται ἐκ νέου, πρὸς τὴν ὁριακὴν παραγωγικότητα τῶν ἐργαζομένων.

β) Ἡ δυσμενὴς μεταχείρησις τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν προέρχονται ἐξ ἐργασίας

Εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τὸ κράτος ἐπεμβαίνει, ποικιλοτρόπως, εἰς βάρος τῶν εἰσοδημάτων τῶν προερχομένων ἐξ ἰδιοκτησίας ἢ κληρονομίας, πρὸς ὄφελος τῶν εἰσοδημάτων τῶν προερχομένων ἐξ ἐργασίας. Ὡς εἰσοδήματα προερχόμενα ἐξ ἰδιοκτησίας ἢ κληρονομίας δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὁ τόκος καὶ ἡ ἔγγειος πρόσοδος, οὐχὶ ὅμως τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος, ἐκτὸς ἐὰν τὸ τελευταῖον προέρχεται ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἐκμετάλλευσιν μονοπωλιακῶν στοιχείων.

αα) Μέτρα πρὸς περιορισμὸν τοῦ ὕψους τοῦ τόκου [87]

Οἱονδήποτε μέτρον, τὸ ὁποῖον συνεπάγεται μείωσιν τοῦ ὕψους τοῦ τόκου,

84. Ἡ σχετικὴ κίνησις ἤρχισεν εἰς Η.Π.Α. τὸ 1853, ἀλλ' ἐγενικεύθη μόνον προσφάτως, μὲ συνεχῆ τάσιν μειώσεως τοῦ ὡραρίου ἐργασίας.

85. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἦτο, εἰς τὴν Γαλλίαν, μόνον 2%, τῷ 1938, ἐνῷ τῷ 1951 16% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

86. Ὅρ. M. Negreponti - Delivanis, ἔ. ἀ., Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, σελ. 395.

87. Ὅρ. Ρ. Α. Κανᾶ, Ἐλεγχόμενος Πληθωρισμὸς καὶ Δημοσιονομικὴ Πολιτική,

ἀποβλέπον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ἐπίτευξιν δικαιοτέρας κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἔντασιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραβλέψῃ τὸν κίνδυνον μειώσεως τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν. Ἐὰν ὁ ἀγοραῖος τόκος κατέλθῃ κάτωθεν ἑνὸς ὡρισμένου σημείου, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται, ἑκάστοτε, ὡς κρίσιμον, θὰ προκληθῇ αὔξησις τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν τῶν κεφαλαιούχων, ὕψωσις τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, δημιουργία αἰσιοδόξων προβλέψεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ αὐτόματος ὕψωσις τοῦ τόκου, λόγῳ ηὐξημένης ζητήσεως κεφαλαίων, ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἐξ ἄλλου, συμφώνως πρὸς τὰ ἀποτελέσματα σχετικῆς ἐρεύνης τῶν M. D. Brockie καὶ A. L. Grey [88], ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως κεφαλαίων ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τόκου εἶναι χαμηλή. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ὕψος τοῦ τόκου ἐλάχιστα ἐπηρεάζει τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν δι' ἐπένδυσιν. Ἀντίθετον, ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω θέματος, ἄποψιν ἐκφράζει ὁ W. White [89], ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ γίνῃ ἐπανεξέτασις τοῦ προβλήματος τῆς πολιτικῆς καθορισμοῦ τοῦ τόκου, δεδομένου ὅτι, κατ' αὐτόν, ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως κεφαλαίων ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τόκου εἶναι ὑψηλή. Θεωροῦμεν τὴν ἄποψιν τῶν M. D. Brockie καὶ A. L. Grey ὡς ὀρθοτέραν, διότι δὲν πιστεύομεν ὅτι χαμηλὸν ἐπίπεδον τόκου εἶναι εἰς θέσιν νὰ δημιουργήσῃ εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας αἰσιοδόξους προβλέψεις διὰ τὸ μέλλον, ὅταν αὗται δὲν δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν γενικὴν δραστηριότητα τῆς οἰκονομίας. Ἀντιθέτως, εἰς περιόδους κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐλαστικότης τῶν προβλέψεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος, ἡ πτῶσις τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου εἶναι δυνατὸν νὰ ἐντείνῃ, ἔτι περισσότερον, τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα.

Ἡ μείωσις τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου, ἐξ ἄλλου, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν εἶναι τόσον ἀξιόλογος ὥστε νὰ περιορίσῃ τὴν ροπὴν πρὸς ἀποταμίευσιν, κρίνεται γενικῶς ὡς ἐπιθυμητή, δεδομένου ὅτι ἡ ἀποταμίευσις ἀποτελεῖ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰσοδήματος, ἀφοῦ ἱκανοποιηθοῦν αἱ καταναλωτικαὶ ἀνάγκαι.

Θὰ ἔπρεπε ἐνταῦθα νὰ παρατηρηθῇ ὅτι δὲν εἶναι βέβαιον ἐὰν ἡ αὔξησις τῆς ἀποταμιεύσεως ἐνθαρρύνῃ τὴν ἐπένδυσιν. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ἡ ἀντίθετος ἄποψις, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὸν κίνδυνον ταχυτέρας αὐξήσεως τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς καταναλώσεως, ὁσάκις αὐξάνει τὸ ποσοστὸν ἀποταμιεύσεως ἐντὸς τοῦ εἰσοδήματος [90]. Ἐπὶ πλέον,

Ἀθῆναι 1957, σελ. 87 - 88 καὶ Ν. Γ. Μ α ρ μ α τ ά κ η, Μέθοδος Ἰσορρόπου Ἀναπτύξεως Προσφορᾶς καὶ Ζητήσεως, Ἀθῆναι 1965, σελ. 39 ἐπ.

88. The Marginal Efficiency of Capital and Investment Programming, The Economic Journal, LXVI, Δεκέμβριος 1956, σελ. 662 - 676.

89. The Rate of Interest, The Marginal Efficiency of Capital and Investment Programming, The Economic Journal, Μάρτιος 1958, σελ. 51 - 59.

90. Ὅρ. W. A. L e w i s, ἔ. ἀ. 6η Ἔκδοσις, 1963, σελ. 215.

δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ μείωσις τῶν εἰσοδημάτων τῶν κεφαλαιούχων καὶ ἡ ἀνακατανομὴ τοῦ οὕτω προκύπτοντος ποσοῦ ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων αὐξάνει τὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν τῆς οἰκονομίας καὶ μειώνει, ἀντιστοίχως, τὴν ροπὴν πρὸς ἀποθησαύρισιν [91].

Ἡ ἀσκουμένη κρατικὴ νομισματικὴ πολιτική, εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τόκου, πραγματοποιεῖται μέσῳ τῶν τραπεζῶν. Αὕτη συνίσταται γενικῶς εἰς ὕψωσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου, ὁσάκις αἱ προβλέψεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι τόσον αἰσιόδοξοι, ὥστε νὰ ἀπειλῆται πληθωρισμὸς καὶ εἰς μείωσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου, ὁσάκις αἱ προβλέψεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι τόσον ἀπαισιόδοξοι, ὥστε νὰ ἀπειλῆται ὕφεσις καὶ ἀντιπληθωρισμός. Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ συντελεστὴς κεφαλαιοποιήσεως εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου δυνατοῦ σημείου του, ὅταν ἀκριβῶς εἶναι ἑτοίμη ἡ πτῶσις του καὶ ἐπὶ τοῦ χαμηλοτέρου δυνατοῦ σημείου του, ὅταν προετοιμάζεται ἡ ὕψωσίς του, δημιουργοῦνται πλεῖσται ὅσαι δυσχέρειαι διὰ τὰς τραπέζας, ὡς πρὸς τὴν ἑκάστοτε ἐνδεδειγμένην πολιτικὴν τοῦ τόκου [92].

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ στατιστικῶς ἀποδεδειγμένη μείωσις τοῦ μεριδίου τοῦ τόκου ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος προέρχεται κυρίως ἀπὸ κοινωνικοὺς παράγοντας, ἤτοι βαρυτέραν φορολογίαν τούτου, καὶ ὀλιγώτερον ἀπὸ καθαρῶς οἰκονομικοὺς παράγοντας.

ββ) Μέτρα πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐγγείου προσόδου

Πρόκειται κυρίως περὶ μέτρων, τὰ ὁποῖα θίγουν ἀμέσως τὸ κεφάλαιον καὶ ἐμμέσως τὴν ἔγγειον πρόσοδον, ὡς ὁ φόρος κληρονομίας καὶ ὁ φόρος ἐπὶ τῆς ὑπεραξίας τῶν ἀκινήτων, καὶ τὰ ὁποῖα περιορίζουν τὰς ἐπενδύσεις εἰς ἀκίνητα.

Εἰδικῶς, ἡ ἔγγειος πρόσοδος ὡς καὶ ὁ τόκος μειοῦνται διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὑψηλοτέρου συντελεστοῦ φόρου ἐπὶ τῶν εἰσοδημάτων, τῶν μὴ προερχομένων ἐξ ἐργασίας. Ὁ κίνδυνος, ἐνταῦθα, ἔγκειται εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος, τῆς ὁποίας ὡς γνωστὸν ἡ σημασία εἶναι μεγάλη διὰ τὴν ἔνταξιν τῆς ὅλης οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Ἐν τούτοις, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων τῶν δυναμένων νὰ ζήσουν ἄνευ ἐργασίας μειοῦται συνεχῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ μείωσις τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐγγείου προσόδου ἐπιδρᾷ δυσμενῶς περισσότερον ἐπὶ τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν καὶ ἀποθησαύρισιν τῶν κτηματιῶν καὶ ὀλιγώτερον ἐπὶ τῆς ροπῆς των πρὸς ἐπένδυσιν. Ἀλλὰ ἐὰν πράγματι ὅ,τι ἀφαιρεῖται μέσῳ ὑψηλοτέρων φόρων ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς

91. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε τῆς μὴ μειώσεως τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν.
92. Ὅρ. Joan Robinson, ἔ. ἀ., 1956, Κεφάλαιον 24.

ἐγγείου προσόδου ἀνακατανέμεται πρὸς ὄφελος τῶν ἐργαζομένων, τῶν ὁποίων ἡ ὁριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀντιστοίχου τῶν κεφαλαιούχων, ἡ συνολικὴ κατανάλωσις ὄχι μόνον δὲν μειοῦται, ἀλλὰ καὶ ἐνισχύεται χάρις εἰς τὴν ἐν λόγῳ κατανομήν.

Οὕτως, ἐν συμπεράσματι, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ μείωσις τῶν μεριδίων τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐγγείου προσόδου, ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ὀφείλεται βασικῶς εἰς κοινωνικοὺς παράγοντας. Τὸ κράτος, ἀποκτοῦν συνείδησιν τῆς ἀνάγκης πρὸς δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εὐνοεῖ διὰ διαφόρων μέτρων τοὺς ἐργαζομένους. Ἡ ἐπιτυχία, ὅμως, τῶν μέτρων τούτων ἐξηγεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἐπελθοῦσαν βασικὴν μεταβολὴν εἰς τὰς σχέσεις ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, συνεπείᾳ τῆς προϊούσης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἐπίδειξιν ἀδρανείας τινὸς τῶν κτηματιῶν καὶ κεφαλαιούχων, κατὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων των. Ἡ ἔλλειψις μαχητικότητος ἐκ μέρους τούτων, ἐξ ἄλλου, δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν γενικῶν, ἐπὶ τοῦ θέματος, ἀντιλήψεων τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Τὸ εἰσόδημα ἐκ περιουσιακῶν στοιχείων ἐκλαμβάνεται ἁπλῶς ὡς συμπλήρωμα τοῦ εἰσοδήματος ἐξ ἐργασίας καὶ ὡς τοιοῦτο δὲν δικαιολογεῖται νὰ εἶναι ἰδιαιτέρως ὑψηλόν.

Περατοῦντες τὸ κεφάλαιον τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ κάτωθι συμπεράσματα, πέραν τῶν ὅσων διετυπώθησαν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἐδάφια:

α) Ὡς ἐδείχθη καὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ἡ ἐξέτασις τῶν προβλημάτων τῆς κατανομῆς, εἴτε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς μικροοικονομίας εἴτε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς μακροοικονομίας, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀνεξαρτήτως τῆς ἐξετάσεως τῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ διαδοχικὴ ἐξέλιξις τῶν διαφόρων σταδίων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μεταβάλλει ριζικῶς τὰς σχέσεις ὁριακῆς παραγωγικότητος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξαρτῶνται τὰ μερίδιά των ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἢ τοῦ συνολικοῦ προϊόντος δεδομένης ἐπιχειρήσεως.

β) Κατὰ τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀπογειώσεως, αἱ ἀπαραίτητοι νὰ λάβουν χώραν μεταβολαὶ δὲν πραγματοποιοῦνται ἄνευ τῆς ἐπιδεινώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων. Ἡ μείωσις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν sine qua non συνέπειαν τῆς αὐξήσεως τοῦ λόγου ἐπενδύσεως πρὸς κατανάλωσιν.

γ) Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως εὐνοοῦνται, κατ' ἀρχήν, ὅλως ἰδιαιτέρως οἱ ἐπιχειρηματίαι, τῶν ὁποίων τὸ ἐπίπεδον ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους καὶ τὸ μερίδιόν των ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀνέρχονται ἀποτόμως καὶ οὐσιωδῶς. Ἡ ἄνοδος αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἀνταμοιβὴν των διὰ τὰς σημαντικὰς μετα-

βολάς, αἱ ὁποῖαι, χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας των, πραγματοποιοῦνται ἐντὸς τῆς οἰκονομίας. Ἀντιθέτως εἰς τὸ στάδιον αὐτοδυνάμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως παρατηρεῖται παράλληλος ἐξέλιξις τῶν μεριδίων τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους[93] ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ συγχρόνως πτῶσις τῶν μεριδίων τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐγγείου προσόδου.

δ) Τέλος, ἡ κοινωνικὴ κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, προκειμένου περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἁπλῶς ἐνισχύει τὰς χαραχθείσας, ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς κατανομῆς, κατευθύνσεις. Προκειμένου, ὅμως, περὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐδάφους, δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῆ, βάσει τῆς μέχρι τοῦδε σχετικῆς ἀναλύσεως, ὅτι ἡ κοινωνικὴ κατανομὴ μεταβάλλει εἰς σημαντικὸν βαθμὸν τὴν λειτουργικὴν κατανομήν. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ἐξηγεῖται, πρωτίστως, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν οὐσιώδους ἀντιδράσεως τῶν κεφαλαιούχων καὶ κτηματιῶν, ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν ὀργανώσεως τούτων καὶ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν των ὅπως διὰ τῶν ἐνεργειῶν των μεταβάλουν τὸν τρόπον κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος πρὸς ὄφελός των.

93. Διὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν ὁ J. R. Sergent εἰς Recent Growth Experience in the Economy of the United Kingdom, The Economic Journal, Μάρτιος 1968, σελ. 19 - 32 καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μετὰ τὸ 1953 τὸ μερίδιον τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μειοῦται συνεπείᾳ μεγαλυτέρας ζητήσεως ἐργασίας ἀπὸ ὅ,τι ζητήσεως ἀγαθῶν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Περατοῦντες ἤδη τὸ Μέρος Ι τῆς Μικροοικονομικῆς Ἀναλύσεως καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Μέρους ΙΙ, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν δύο βασικῶν μικροοικονομικῶν μονάδων, τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐλπίζομεν ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε προσπάθειά μας, παρὰ τὰς τυχὸν ἐλλείψεις της, καλύπτει ὡρισμένα κενὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως. Ἡ ἐκτενὴς ἐξέτασις τῶν ἐπὶ μέρους λειτουργιῶν τῆς οἰκονομίας ἐγένετο, ἐν πολλοῖς, μὲ τὴν συνθετικὴν χρησιμοποίησιν τῶν παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων μεθόδων ἐρεύνης τῶν θεωρητικῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων. Συγχρόνως κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη περιλάβῃ τὰς βασικάς, ἐπὶ ἑκάστου θέματος, βιβλιογραφικὰς ἀπόψεις τῆς παλαιοτέρας καὶ νεωτέρας διεθνοῦς οἰκονομικῆς σκέψεως. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ τμήματος τούτου θέλομεν νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ καταστοῦν σαφεῖς οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἐδέχθημεν ὡς κατευθυντήριον γραμμὴν τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, καταλλήλως ἀναπροσαρμοζομένην πρὸς τὰς νεωτέρας καί, ἐν πολλοῖς, πρωτοτύπους ἐξελίξεις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ προσήλωσίς μας αὕτη πρὸς τὴν νεοκλασσικὴν θεωρίαν δύναται, νομίζομεν, νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀμηχανίας, ἡ ὁποία καταλαμβάνει τὸν θεωρητικὸν οἰκονομολόγον, ὁσάκις οὗτος ἐπιχειρεῖ νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸ βάθος τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει ἀπορρίψει τὴν ὀρθολογικὴν καὶ δυναμένην γενικῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν μικροοικονομίαν μέθοδον τῶν ὁριακῶν ὑπολογισμῶν. Μεταγενέστεραί τινες ἀναλυτικαὶ τεχνικαί, καίτοι ἱκανοποιητικαί, ἀναφέρονται ἐν τούτοις εἰς ὡρισμένον ἢ ὡρισμένα μόνον οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς μικροοικονομίας, ἤτοι στεροῦνται τοῦ προσόντος τῆς γενικότητος τῆς ὁριακῆς θεωρίας· ἕτεραι τεχνικαὶ ἀναλύσεως, χωρὶς νὰ συμπίπτουν μὲ τὴν ὁριακὴν θεωρίαν, δύνανται ἐν τούτοις νὰ χρησιμοποιηθοῦν παραλλήλως πρὸς αὐτήν. Ἡ ἀδυναμία τῆς μέχρι τοῦδε ἱκανοποιητικῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ὁριακῆς θεωρίας δι' ἑτέρας ἀναλυτικῆς τεχνικῆς ἔγκειται ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐκ μέρους της μεθοδικὴν ὑπόδειξιν τῆς ἀσφαλοῦς ἐπιτεύξεως τῆς μεγίστης ἑκάστοτε ὠφελείας. Θὰ ἦτο, συνεπῶς, δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, προκειμένου νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ὀρθότης τῆς ὁριακῆς θεωρίας, ἀρκεῖ τὰ ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου νὰ ἐπιδιώκουν πράγματι, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, τὸ μέγιστον δυνατὸν ἀποτέλεσμα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ ἀνεζήτουν ἀλάνθαστον μέθοδον, διὰ νὰ τὴν ἀκολουθήσουν. Ἐὰν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ ὁριακῶν ὑπολογισμῶν ἀποτελεῖ τὸν μόνον ἀσφαλῆ τρόπον ἐπιδιώξεως

τῆς μεγίστης δυνατῆς ὠφελείας, ἡ μὴ ἀναγνώρισις τῆς ὀρθότητος τῆς σχετικῆς θεωρίας θὰ κατέληγε, κατ' ἀνάγκην, εἰς ἄτοπον.

Ἡ μακρὰ καὶ συνεχὴς ἐνασχόλησις πολυαρίθμων γενεῶν οἰκονομολόγων μὲ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας μελέτην, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ φόβος ἐξαγωγῆς μονομερῶν συμπερασμάτων ἐδυσχέραναν, ἐν πολλοῖς τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν προσπάθειαν χαράξεως τελείως νέων κατευθύνσεων. Ὡς ἐκ τούτου ἐκρίθη προτιμότερον ὅπως ἀκολουθηθῇ ἡ πεπατημένη, κατὰ τὴν γενικὴν ἀναλυτικὴν τεχνικήν, καταστῇ ὅμως δυνατὴ ἡ ἐξαγωγὴ πρωτοτύπων συμπερασμάτων καὶ ἡ συνθετικὴ παρουσίασις τῶν ἐπὶ μέρους ἐξεταζομένων προβλημάτων. Πράγματι, κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀναλύσεως, ἡ ἀντιμετώπισις τῶν διαφόρων θεμάτων ἐγένετο, ἐν πολλοῖς, ὑπὸ νέον πρίσμα, χάρις κυρίως εἰς τὴν σύνδεσιν τῆς παλαιᾶς διακρίσεως χρονικῶν περιόδων τοῦ A. Marshall μὲ τὸν ρυθμὸν συσσωρεύσεως κεφαλαίου καὶ μὲ τὰ στάδια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Οὕτω κατέστη σαφὲς ὅτι, διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἱκανοῦ ρυθμοῦ μεταβολῆς τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἁπλῆ τοποθέτησίς των ἐντὸς μακροχρονίου πλαισίου, ἀλλ' εἶναι συγχρόνως ἀπαραίτητον νὰ πληροῦνται καὶ πολυάριθμοι ἕτεραι προϋποθέσεις· ἐπειδὴ αὗται δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην οἰκονομικῆς φύσεως, τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς «μεταβολῆς» καθίσταται περισσότερον σύνθετον καὶ πολύπλοκον. Ἐνῷ ἡ ἀνεργία καὶ ἡ «πολύπλοκος» ὑποαπασχόλησις κατὰ τὴν ἀκολουθηθεῖσαν ἡμετέραν ὁρολογίαν δὲν δημιουργοῦν κατ' ἀρχὴν ἀξιολόγους δυσχερείας διὰ τὴν ἔναρξιν καὶ συνέχισιν τῆς ἐπιθυμητῆς μεταβολῆς, ἡ «ἁπλῆ» ὑποαπασχόλησις θὰ πρέπῃ νὰ ἐκληφθῇ ὡς τροχοπέδη, δεδομένου ὅτι καθιστᾶ ἀνελαστικοὺς τοὺς τεχνολογικοὺς συντελεστὰς παραγωγῆς, ἀποθαρρύνει τὴν ροπὴν πρὸς ἐπένδυσιν καὶ ἀποκλείει οἱανδήποτε οὐσιώδη αὔξησιν τῆς ὁριακῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν τῶν μέχρι τοῦδε ὑποαπασχολουμένων, ὅταν οὗτοι ἐξασφαλίζουν μονιμωτέραν ἀπασχόλησιν. Ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο τὸ φαινόμενον τῆς ἀνωμάλου καμπύλης προσφορᾶς ἐργασίας παύει αὐτομάτως νὰ κρίνεται ὡς ἐξαιρετικόν· ὀφείλεται εἰς τὰς λογικὰς ἀντιδράσεις μερίδος τινὸς τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ διασφαλίσῃ τὸ κατώτατον ὅριον συντηρήσεώς της προσφέρουσα μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν ποσότητα ἐργασίας, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ὑπεισέρχεται πραγματικῶς εἰς τὰς ἑκάστοτε συναρτήσεις παραγωγῆς.

Δεδομένου ὅτι ἡ ἐλαστικότης τῶν τεχνολογικῶν συντελεστῶν παραγωγῆς ἀποτελεῖ sine qua non προϋπόθεσιν τῆς οἰκονομικῆς «μεταβολῆς», ἀλλ' ἐν τούτοις ἀποκλείεται, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται «ἁπλῆ» ὑποαπασχόλησις, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἡ δυνατότης ὑπολογισμοῦ τῆς τελευταίας εἰς τὸ πλαίσιον δεδομένης οἰκονομίας. Παρομοία ὅμως προσπάθεια εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὴ μόνον ex post [1], ἐνῷ ex ante φαίνεται νὰ ὁδηγῇ τὴν ἔρευναν εἰς τοὺς

1. Δηλαδὴ ὑπολογισμὸς τῆς «ἁπλῆς» ὑποαπασχολήσεως διὰ χρονικὴν τινα περίοδον, ἀφοῦ ἔχει ἤδη καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐξαφανισθῇ αὕτη.

χώρους τῆς μεταφυσικῆς. Τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως ἄλυτον τοῦτο πρόβλημα, τὸ ὁποῖον εὐθύνεται εἰς σημαντικὸν βαθμὸν διὰ τὴν διαιώνισιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως στασιμότητος, δύναται ἐν τούτοις νὰ εὕρῃ λύσιν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων.

Θεωροῦμεν ὡς τὴν καλυτέραν λύσιν διὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ φαύλου τούτου κύκλου, τὴν πολιτικὴν γεωγραφικῆς συγκεντρώσεως τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων, δεδομένου ὅτι οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ οἰκονομικὴ ἐξ ἄλλου στασιμότης συμβαδίζει μὲ τὴν ὕπαρξιν μορφῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὴν τοῦ ἐλευθέρου καὶ οὐχὶ τοῦ μονοπωλιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ ἀπουσία ὅμως ἀξιολόγου ὑπολοίπου, ἀφοῦ ἀμειφθοῦν οἱ συντελεσταὶ παραγωγῆς, οἱ ὁποῖοι συνέβαλον εἰς δεδομένην παραγωγικὴν διαδικασίαν, καὶ ἡ πραγματοποίησις ἁπλῶς «κανονικοῦ» περιθωρίου κέρδους οὐδόλως ἐξασφαλίζει ἱκανοποιητικὸν βιοτικὸν ἐπίπεδον ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων. Ἀντιθέτως ἡ δημιουργία μονοπωλιακῶν καταστάσεων ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἡ συνύπαρξις ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, ἀκριβῶς ἐπειδὴ προϋποθέτει περισσότερον ἐξειλιγμένα στάδια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ εὐνοεῖ τὴν ἐμφάνισιν μονοπωλιακῶν στοιχείων ἐκ μέρους τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία», ἐξασφαλίζει ὁλονὲν ὑψηλότερον βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ προϊοῦσα συσσώρευσις κεφαλαίου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι συνδυάζεται μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τεχνικῆς προόδου, καθιστᾶ τὴν ἐργασίαν περισσότερον παραγωγικήν. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι θεωρητικῶς θὰ ἦτο ἐπιθυμητὴ ἡ πραγματοποίησις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μὲ ἐξασφάλισιν συνθηκῶν ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, τοιοῦτο τι ἀποκλείεται εἰς τὴν ἐφαρμογήν. Ἀκριβῶς ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν μορφὴν ἀγορᾶς ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ὁποία περιέχει ἐντὸς αὐτῆς τὴν στασιμότητα, ὁδηγεῖ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ συνεπῶς εἰς τὴν σπάνιν τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία». Ἡ ἔναρξις, ἐξ ἄλλου, συσσωρεύσεως κεφαλαίου εἰς τὰς ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας καταλήγει εἰς ἰδιαιτέρως ὑψηλοὺς ρυθμοὺς οἰκονομικῆς προόδου καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ὁριακὴ ἐλαστικότης ὑποκαταστάσεως ἐργασίας διὰ κεφαλαίου εἶναι μεγαλυτέρα τῆς μονάδος. Οὕτω, τὸ ἀντίστροφον τοῦ παραδόξου τοῦ Leontief ἠμπορεῖ εὐχερῶς νὰ εὕρῃ ἐφαρμογήν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἤδη ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἡ ὕπαρξις ἀργουσῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς, ἡ ὁποία δύναται, ἐν πολλοῖς, νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τῶν ἐπιχειρηματιῶν πρὸς συμπίεσιν τῶν δαπανῶν παραγωγῆς των, συνεπάγεται ὁριακὴν ἐλαστικότητα ὑποκαταστάσεως κεφαλαίου δι' ἐργασίας ἴσην ἢ ἐλαφρῶς ἀνωτέραν τῆς μονάδος.

Ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν βραχυ-

χρονίως, παρὰ μακροχρονίως, κυρίως διότι ὁ πρωταρχικὸς λόγος δημιουργίας ἀνισορροπίας, ἤτοι ἡ ἐλαστικότης προβλέψεων τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἴση ἢ μεγαλυτέρα τῆς μονάδος, ἐνεργεῖ βραχυχρονίως. Ἐν τούτοις, ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν δίδει αὐτομάτως λύσιν εἰς πλεῖστα ὅσα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται καὶ μακροχρονίως, παρεμποδίζοντα τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας. Ἐνταῦθα εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὸν νὰ ἀναφερθῇ ἡ περίπτωσις ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνει μακροχρονίως ἀνάλογον ἀπόδοσιν κλίμακος. Προκειμένου περὶ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ἐν λόγῳ ὑπόθεσις ἀποκλείεται, οὐχὶ ὅμως καὶ προκειμένου περὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ. Θεωρητικῶς, ἡ ἰσορροπία, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἐπιβολῆς μονοπωλίου εἰς τὴν ἀγορὰν ἐκ μέρους τῆς περὶ ἧς πρόκειται ἐπιχειρήσεως. Ἕτερον πρόβλημα, σχετικὸν μὲ τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας μακροχρονίως, εἶναι αἱ πάσης φύσεως δυσχέρειαι ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ κανονικοῦ περιθωρίου κέρδους (ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν).

Ἐὰν πράγματι οἱ ἐπιχειρηματίαι πραγματοποιοῦν ὑψηλότερα περιθώρια κέρδους εἰς περιόδους ηὐξημένης ἐνεργοῦ ζητήσεως καὶ χαμηλότερα εἰς περιόδους μειουμένης ἐνεργοῦ ζητήσεως, θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένη ἡ παραδοχὴ ἑνὸς μέσου ὅρου. Ὁ ὑπολογισμὸς ὅμως τοῦ μέσου τούτου ὅρου προσκρούει, ἐν πολλοῖς, εἰς τὴν συνύπαρξιν ὁριακῶν καὶ μὴ ὁριακῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν κατάστασιν ἰσορροπίας τοῦ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

Α. ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Β. ΟΡΟΙ

ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ

Α. ΒΙΒΛΙΑ

1. Influence du Développement Economique sur la Répartition du Revenu National, SEDES, Série «Développement Economique» (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ) Παρίσιοι, 1960. Σελ. 482.
2. Ἡ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις τῆς Βορείου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1912 ἕως σήμερον (διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ), Θεσσαλονίκη 1961. Ἐπίσης, Le développement économique de la Grèce Nord, γαλλικὴ μετάφρασις, Ἔκδοσις Ι.Μ.Χ.Α. Θεσσαλονίκη 1962. Σελ. 240.
3. Παραδόσεις Ἱστορίας Οἰκονομικῶν Θεωριῶν, Ἔκδοσις 3η, Θεσσαλονίκη, 1965. Σελ. 302.
4. Παραδόσεις Μικρο-μακροοικονομικῆς Ἀναλύσεως, Θεσσαλονίκη 1962 (πολυγραφημένον). Σελ. 230.
5. Παραδόσεις Οἰκονομικοῦ Προγραμματισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1963 (πολυγραφημένον). Σελ. 240.
6. The Pressure on the Dollar, Sijthoff - Leyden, «Atlantic Series» 1964. Μελέτη διὰ τὸ ΝΑΤΟ. Σελ. 160.
7. Σχέδιον Προγράμματος Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως Βορείου Ἑλλάδος (1967 - 1972). ΥΠΑΒΕ - Γραφεῖον Προγράμματος, Θεσσαλονίκη 1967 (πολυγραφημένον). Σελ. 110.

Β. ΑΡΘΡΑ

1. Τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Μάρτιος 1957, σελ. 546 - 552.
2. Τὰ ποσοστὰ τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Ἰούνιος 1958, σελ. 132 - 139.
3. Εὐμενεῖς καὶ δυσμενεῖς παράγοντες τῆς ἐκβιομηχανοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, Στρατιωτικὴ Ἐπιθεώρησις, Ὀκτώβριος 1959, σελ. 6 - 18.
4. Le développement de la Grèce et l'assurance sociale contre le chômage, Balkan Studies, Θεσσαλονίκη 1961, σελ. 215 - 230.

5. Influence du développement économique sur la répartition du revenu national, Tiers - Monde, Tome III, No 12, Παρίσιοι 1961, σελ. 565 - 598.

6. Les modes du financement de l'établissement des réfugiés, Expulsion, Réfuge, Domicile, Γερμανία 1962, σελ. 139 - 150.

7. Ἡ ἐπίδρασις διαφόρων ρυθμῶν οἰκονομικῆς δραστηριότητος ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. (Ἡ περίπτωσις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς), Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Δεκέμβριος 1962, σελ. 781 - 796.

8. Répercussions de l'association de la Grèce avec le Marché Commun sur la répartition de son revenu national, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Σεπτέμβριος 1964, σελ. 519 - 528.

9. Τὰ αἴτια τῶν μικρῶν δυνατοτήτων τῆς διοικήσεως διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας. Τιμητικὸς Τόμος ὑπὲρ Η. Γ. Κυριακοπούλου, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 25 - 41.

10. Σύγκρισις ἀπόψεων παλαιοτέρων καὶ συγχρόνων συγγραφέων περὶ σταδίων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Τεῦχος Δ΄, Ἀθῆναι 1966, σελ. 665 - 708.

11. Ἡ θεωρία τῆς φορολογίας ἐπὶ τῆς καταναλώσεως τοῦ Kaldor ὡς σύγχρονος ἐπανεμφάνισις τῶν σχετικῶν θεωριῶν τῶν Μερκαντιλιστῶν. Χαρμόσυνον Δημητρίῳ Ι. Καρανίκα, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 429 - 441.

12. Σχέσις κεφαλαίου πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος, Ἀθῆναι 1967, ἀριθ. φύλλου 698.

13. Le développement régional de la Grèce du Nord, Revue de la Société d'Etudes et d'Expansion, Liège, mai - juin 1965, σελ. 410 - 417.

14. Στρατηγικὴ διενεργείας δημοσίων ἐπενδύσεων πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, τεῦχος Β΄, Ἀθῆναι 1968, σελ. 201 - 237.

15. The distribution of national income in underdeveloped countries. Proceedings of a Conference held by the I. E. A. at Palermo, Macmillan, London 1968, σελ. 297 - 325.

16. The distribution of national income during take - off. Ἀφιέρωμα εἰς Χαράλαμπον Ν. Φραγκίσταν, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 259 - 284.

17. La contribution des investissements publics au développement régional de la Grèce, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Α.Β.Σ.Θ., Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 85 - 98.

Η «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ» ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ
ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ
ΕΙΣ ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ
ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ 1969 ΕΙΣ 1000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΔΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΝ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ